ՇԱԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1
SAMEDI
1er DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.419 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.419

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՓՐԱՆՍ. ԴՊՐՈՑԻՆ ԹԵՐԹՕՆԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

Ըսինք ու պրեցինք, բայց մենք մեզ կը-սեցինք· Լենինականի Ֆրանսական Թեքու-մով դպրոցին հարցը աւելի քան վրդովե-ցուցիչ է : Քանիցս (և դեռ այս ամիս իսկ) անօրէնը Մարթէն Փաչայեան գնաց եկաւ, բայց ոչինչ կատարուեցաւ : Անօյշ-անօյշ խօսքեր ու խոստումներ : Դեռ աւելի քան տարի մը առաջ 1989 Յուլիս-Օգոստոս ա-միսներուն, «Յառաջ»ի հեռաձայն ալ եկաւ կրթական Նախարարութենէն, տեղեկու-թիւններ ուզելու համար դասաժամերու եւ ընդհանրապէս դպրոցի կառոյցի մասին : Տուինք : Աւելին՝ ըսինք որ երբ Անգլիա անմիջապէս կը ձեռնարկէ իւր դպրոցին, իւր կը բանի Ֆրանսա : Մեր այս վերջին պատճառաբանութիւնը չատ տպաւորեց եւ ըսուեցաւ մեզի՝ այդ լաւ է, եւ պատ-ճառ է որ ամէն ինչ արագօրէն կարգա-դրուի : Չկարգադրուեցաւ եւ Նոյեմբեր 30-ի նամականիի բաժնէն մէջ (Լը Մոնտ) լոյս տեսած այս նամակը Երեւանի Ֆրան-սերէնի նախկին դասատուի մը կողմէ չատ խօսուն է : Յուսա՞նք...

«LE MONDE», 30 Novembre

COURRIER

BONNES PAROLES POUR L'ARMENIE

Les Français ont été les premiers à intervenir quelques heures après le tremblement de terre de Léninakan et de sa région. Des spécialistes ont été dépêchés sur place dès les premiers jours qui ont suivi. Mais aujourd'hui, que fait la France dans le Caucase ?

D'autres nations ont construit, qui une école comme l'Angleterre, qui un hôpital comme la Norvège, qui un orphelinat comme l'Italie, etc. La France n'a plus rien fait; quelques associations franco-arméniennes se sont succédé dans le provisoire seulement. Chacun pourtant accorde son soutien moral à la reconstruction de l'école française de Léninakan. Mais quand il s'agit de parler clair, de parler budget et chiffres, l'on ne trouve plus personne. M. Alain Decaux soutient le projet encouragé par M. Robert Vigouroux, mais de bonne parole en bonne parole, l'action se perd dans les sables du présent.

SERGE VENTURINI
ancien lecteur de français à Erevan

Նոյնիմաստ մօտեցում մը ունեցած էր պրէսթիժեան –քաղաքապետ Անարէ Սանթինի բերանացի հարցումով մը, որ լոյս տեսած է Պաչտօնաթերթին մէջ և զոր միայն այսօր առացանք :

POLITIQUE EXTERIEURE (U.R.S.S.)

34665. - 22 Octobre 1990. - De retour d'Arménie où il vient de constater à Spitak et à Léninakan le désarroi d'une population totalement démunie, occupant encore à la veille d'un hiver qui s'annonce très rude des baraquements où vivent des milliers d'orphelins, M. André Santini demande à M. le ministre d'Etat, ministre des affaires étrangères, quelles nouvelles initiatives ont été prises après l'action exemplaire de la France au moment des secours pour venir en aide à ce peuple, dont l'histoire est si intimement liée à celle de la France, et que nous n'avons pas le droit d'abandonner. De nombreux pays

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԾՈՑ

Օ'ՆԱՆԴ ՅԱՌԱՋ ԴԷՊԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԶԻՆԵԱԼ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏՕՆԱԳԻՐԸ ՏՈՒԱԻ

Մինչեւ Յունուար 15 պայմանաժամ տրուեցաւ Սահակեան Հիւսէյնի Քուէյթէն քաշուելու, ապա թէ ոչ պատերազմ է : Ապահովութեան Խորհուրդը թիւ 678 բանաձեւով վերջնագիր կու տայ Իրաքի, պահանջելով որ ան գործադրէ թիւ 660 եւ միւս բոլոր բանաձեւերը ու վերջին կարելիութիւն մը կը չնորհէ մինչեւ Յունուար 15 : Բանաձեւը կ'արտօնէ անդամ-պետութիւններուն, որոնք կը գործակցին Քուէյթի կառավարութեան հետ, եթէ Իրաք չէ գործադրած բանաձեւը մինչեւ Յունուար 15, օգտագործելու անհրաժեշտ բոլոր միջոցները գործադրել տալու հա-մար թիւ 660 բանաձեւը : Բանաձեւի կողմ քուէարկած են Ապահովութեան Խոր-հուրդի 15 անդամներէն 12-ը, դէմ քուէ-արկած են Կուպա եւ Եմէն, ձեռնպահ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (155) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Մախաճենց հայորդին — *Ե· ԼԱԶԵԱՆ*
Կոստան Զարեան՝
«Կէս գիշերէն մինչեւ արշալոյս»
Վ· ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ
La diglossie de l'arménien en France — *R. DERMERGUERIAN*
Pages arméniennes — *ED. EXERJEAN*
Chambre 504 ou les songes de Maia Damadian — *CHAKÉ MATOSSIAN*

se sont engagés très rapidement dans l'aide à la reconstruction de l'Arménie, tels que: l'Italie avec la réalisation de 204 bâtiments préfabriqués, de 2 écoles et d'une polyclinique; la Norvège avec un hôpital de 200 lits et 20 pavillons: la Tchécoslovaquie avec une école pour 800 élèves; la Finlande avec une polyclinique; la R.F.A. avec 350 pavillons; la Grande-Bretagne en reconstruisant l'école anglaise. Mais qu'a fait le Gouvernement français pour la reconstruction de l'Arménie ? Quand l'école française de Léninakan sera-t-elle reconstruite, et quelle action entend-il mener pour l'Arménie dans la crise du Karabagh ?

«Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ»

ՋԳԱՅԱՊԱՏՏ ՉԸԼԼԱԼՈՒ ՃԻԳՈՎ

(9)

Դրուած է դէպի անկախութիւն գործընթացի սկիզբը, մէկը միւսին ետեւէն կը հրատարակուին հրամանագրեր, երջանիկ եմ, կատարուածը արգելք չէ սակայն, այլ նոյնիսկ պատճառ, որ վերադառնամ մանկութեան օրերուս, վերադառնամ, ամէն *մանուկի* նման առնեմ էջ մը թուղթ, գծագրեմ *տուն* մը, գետեղեմ պատուհաններ, չմոռնամ դուռը, սկսիմ անկէ դէպի *աշխարհ* տանող ճանապարհը, երկյարկանի *մենատուն* մըն է, ունի բոխերիկ, պէտք է ունենայ պարտէզ, պարտէզը բնորոշուի վարդերով, ծաղիկներով : Ահաւասիկ, ահաւասիկ պատրաստ է տունը, պատրաստ է, բան մը, հիմնական բան մը կը պակսի սակայն : Ա՛հ, այո՛, *արեւն* է, արեգակը : Ու տան վերեւ, երկինքին մէջ, կը տեղաւորեմ աշխարհի ամէնէն փայլուն, ամէնէն կենսատու հրագունդը, կը շնորհեմ անոր անզուգական ճառագայթներ, կ'ստանամ երկար շուրջ մը : Կը հաւատամ, ինչպէս ոեւէ *մանուկ*, որ կարելի է *բնակիլ* այդ տան մէջ, խաղալ անոր պարտէզին մէջ, զուարճանալ :

Ժամանակին հետ, յատկապէս հայաստանեան օրերուս, կը հասկնամ, թէ *նախագիծ* մըն էր այդ, մանկական *յատակագիծ*, թէ գործնական աշխատանքը ատկէ ետք է որ կը սկսէր, թէ որմնադիրներ հարկաւոր էին, կրաղիւս, բար, պէտք էին այլազան նիւթեր, *ապակի*, շաղախ, հիմեր մանաւանդ, հակառակ որ *գործընթացը* բառին կը հանդիպէի առաջին անգամ :

Հոն եմ, ինչ մը ամէն տեղ, *բարերու* մէջ ներկան միշտ ալ ամերիկեան երաժըշտութիւնն է, հոն եմ, պէտք է այցելութիւն մը տամ Պարահանովի շիրիմին, կը շարունակուին Յանձնաժողովներու ընտրութիւնները, *Թուղթի* վրայ գծագրուող *տունը* կը շարունակէ կերպարանք ստանալ, ձեւաւորուիլ, ունենալ բարերու շարուածքը պատկերող գիծեր, հոն եմ, մտածումս կը վերածէ զինք աշխարհագրութեան ուսուցիչի, պէտք է կենամ բարտէսին առջեւ, հաստատեմ, անգամ մը եւս, սահմռկեցուցիչ իրողութիւնը :

Կը գտնուիմ ցամաքային *կղզիի* մը դիմաց, շուրջը վայրագ կոկորդիլոսներով խճողուած ծով, կ'անդրադառնամ, թէ որեան յիմար բան է միայն գիտելիքներ ամբարելով վերածուիլ աշխարհագրութեան ուսուցիչի, որոնել լուծումներ :

Կը նայիմ բարտէսին, իսկ ովքեր պիտի ըլլան այն անհատները, որոնմէ, ջնջելու համար այդ *կղզիացումը*, պիտի ունենան ե՛ւ իմաստութիւն, ե՛ւ հնարամտութիւն, ե՛ւ դիւանագիտութիւն : Գիտեմ, սակաւաթիւ ժողովուրդներու դեկավարներուն ամէնէն *հիշդ* ընտրութիւնն իսկ յանկարծ սնանկ կրնայ դուրս գալ, հարց կուտամ, թէ որպէս փոքրաթիւ ժողովուրդ, *Պատմութեան եւ Աշխարհագրութեան* ո՞ր օրէնքները կիրարկելով է որ կրցած ենք դիմանալ, գոյատեւել, հարց կուտամ, ապա կը յայտնեմ կարծիք մը, թէ մեր երկարակեցութիւնը, մեր մշտնջենականութիւնը ենթակայ չէ *օրէնքի*, ենթակայ չէ դիւանագիտական ձեռնարկի, *խորհուրդ* մըն է մեր դիմադրականութիւնը, անմեկնելի գաղտնիք, որու, անգամ մը եւս, տանիք *Հայու ոգի* տարազումը :

Ու մեր դեկավարներուն կը մատքեմ *բախտաւորութիւն* :

Հոն եմ, փակ են թատրոնները, ամառ է, տեղեակ չեմ, թէ կը բանի՞ն շարժանկարի սրահները, հոն եմ, հակառակ առօրեայի տագնապներուն, ի հեճուկս ամէնօրեայ դժուարին կեանքին, գիտեմ որ կան թատերախումբեր, որոնք կը պատրաստուին յառաջիկայ եղանակին համար :

Պէտք է շարունակուի կեանքը :

Դրուած է դէպի *անկախութիւն* գործընթացի սկիզբը, լաւատեսութիւնս կը տանի գիս ապագայի երկաթուղիներու վրայէն, երկիրը հետզհետէ կ'ունենայ իր կառոյցները, վարչամեքենան կը սկսի դառնալ, ճշանակուած *Ընդհանուր Տնօրէններ* կը սկսին սպառել նախարարներ, կը մնան, իշխանութիւնը կը ստանայ իր բաղաքականութիւնը իրագործելու միջոցներ, կը սկսի գործել սխալներ, կը մաշի, մինչեւ որ նոր ընտրութիւններ կը դառնան անխուսափելի, սահմանադրականօրէն :

Կա՞յ *ժողովրդավարական* վարչաձեւ, ուր իշխանութիւն մը մնայ յարատեւ :

Բացառիկ պարագայ, հո՛ս է որ կ'այժմէականանայ մէկ հին կարգախօսս.

«Ո՛չ Հայաստանի իշխանութեան դէմ, ո՛չ Հայաստանի իշխանութեան հետ, այլ՝ Հայաստանի համար» :

Հոս եմ, նայուածքս կ'երթայ սեղանիս վրայ հանգչած կտոր մը *քարի* : Պատուանդան ալ ունի ան, եկած է Հալէպէն, կը վերաբերի ազգային շէնքի մը շինութեան, հետեւեալ կոչով՝ *«Քար մըն ալ ե՛ս դրի»* :

Վերադառնամ երեւան, նոր օր մըն է, խորհրդարանին դիմաց հաւաքուած բազմութեան մէջ նկատեմ *Նարինէն*, առիթ տայ ան ինծի արձանագրելու, թէ մայրաքաղաքին մէջ տեղափոխութիւններուս ընթացքին հանդիպեցայ առողջ, գեղեցիկ, վայելուչ երիտասարդութեան մը, որ արժանի է ամէն *վերածնունդի* :

Այս պահուս, երբ կը գրուին այս տողերը, ապահովաբար Հայաստանի *մանուկներն* ալ էջ մը թուղթի վրայ կը գծագրեն իրենց *տունը*, կը գետեղեն պատուհաններ, վստահաբար չեն մոռնար *դուռը* որմէ պիտի սկսի գիրեւ դէպի *աշխարհ* տանող ճանապարհը, կը գծագրեն անոնք, հաւանաբար անոնցն ալ ըլլայ երկյարկանի մեծատուն, ունենայ բոխերիկ : Ինծի նման, հաւանաբար անոնցմէ մէկն ալ նկատէ, թէ բան մը կը պակսի իր տան, չափազանց կարեւոր բան մը···, ապա կը հաւատայ որ···

Այս պահուս, երբ կը գրուին այս տողերը, կը յիշեմ Շալիկոյին ողբը, թէ Հայաստանի վարժարաններէն շատերուն պատուհանները *ապակի* չունին, իմ՝ որպէս կրթական պատասխանատու՝ պարտաւորուի պակսող նիւթը ճարելու համար մարդիկ ուղարկել դէպի հեռաւոր հանրապետութիւններ, անոնք յաճախ վերադառնան ձեռնունայն :

Շուտով պիտի վերաբացուէին դպրոցները, բոլոր պատուհանները պիտի չունենային *մանուկները* ցուրտէն պաշտպանող *ապակի*, այս իրողութիւնը բաւարար չըլլար կարծես, դէպք մը պիտի հասնէր օրս առաւել թաթխելու դառնութեան բաժակին մէջ :

Օգոստոս 29-ին կը տարածուէր լուրը, թէ նախորդ գիշեր, ՀԱԲ – Հայ Ազգային Բանակէն կարգ մը գինեալներ սպանած էին ժողովրդական պատգամաւոր մը եւ հանրային կարգի պահապան մը :

Այս պահուս, երբ կը գրեմ այս տողերը, ևման չե՞մ *Թուղթէ* տան բնակելիութեան հաւատացող *մանուկին*, որ չափահաս դառնալէ ետք ալ, կը հաւատայ, թէ *Թուղթը*, որու վրայ կը գրէ, կախարդական միջոցառումով կրնայ վերածուիլ պատուհան ծածկող *ապակիի* :

Մ· ՊԶԱՖՃԵԱՆ

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ

Ա.

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Կ'ըսուի թէ մամուլը եւ զանգուածային հաղորդակցութեան միւս գործօնները, հետաքրքիր, ճայնափփիւռ եւայլն ընկերութեան մը բարոյական ու իմացական առողջութեան չափը ցոյց տուող լաւագոյն միջոցներն են: Եթէ ճիշդ է այս գաղափարը՝ ուրեմն կ'արժէ խորհիլ վայրկեան մը թէ ի՞նչ կարծիք կրնայ կազմել մեր մասին հոհուն բանասէրը որ 2000 թուականին կամ նոյնիսկ աւելի ուշ՝ պիտի հակի մեր այսօրուան մշակոյթին վրայ եւ պիտի ուզէ կշռել մեր մամուլի որակը: Անկախ որ պիտի նշմարէ, առաջին իսկ հերթին՝ թէ տարիներու վրայով այդ մամուլը երկու չատ յստակ յատկանիշեր պարզած է - մէկ մը՝ աստիճանական նուազումը հրապարակին՝ կոչումով, նուիրումով, համոզումով ու հմտութեամբ արհեստավարժ խմբագիրներու՝ որոնց տեղը տակաւ կ'անցնին աչքը - բոց, չուքսկայիկ, պատահական մարզիկ որոնք չատ դիւրաւ կրնային կառաւժ թանալով կամ կալուածային առուծախի միջոցներով ճարել իրենց ապրուստը սակայն անծանօթ պատճառով մը խմբագիր եղեր են:

Երկրորդ երեւոյթը՝ մաղձոտ, այլամերժ եւ հակաընկերային զգացումներու պարբերական պոթկումն է, բան մը որ չատ հաւանաբար կապուի է 1915-ի Եղեռնին թողած առհասարակ զգացումներուն, որուն վրայ աւելցած են նաեւ վերջին 70 տարիներու Հայաստանի համայնավար վարչակարգին ու մտաւորականութեան ցանած որոմները մեր մէջ: Արդարեւ, չի բաւեր որ մէկը արտագաղթէ դէպի Ամերիկաները կամ Եւրոպա կամ նոյնիսկ Միջին - Արեւելք՝ կամ ալ ջարդերէն ազատուած ըլլայ՝ որպէսզի հայ մարդու կեանք ապրի, պէտք էր նաեւ որ մարդ Սփիւռքի ներքին լուծքին, բարոյական կառոյցներր պատասխանութիւններն ու իրաւունքներն ալ իւրացնէ, առանց բացառիկ պատուասը որ դիմքը պաշտպանէ յատուկ ախտերէ որոնք կը հարուածեն հոդէ կըտրուած մարդիկ: Ներքին, բարոյական մընայուն սրկում մը, ոգեկան արժէքներու դերազատում մը, ինքնագիտակցական անդուլ արթնութիւն մը՝ անհրաժեշտ կը թուին ըլլալ անոնց համար որոնք պիտի առկան հոդի, զարաւոր ու նուիրագործուած աւանդութիւններու բացակայութեան: Փարիզի մեր գրոզները ժամանակին կը խօսէին «հոգեկան հայրենիքի» մը մասին եւ Նարդունիի պէս մարդիկ չատ լաւ գիտէին թէ ինչ կ'ըսէին եւ ինչ էր գինը այդ կեցուածքին: Այդ սերունդը կը հասկրնար ինչու հայերէնը լեզուն գործածելէն, կիրակի առաու պատարագին հոգարարձութեան պնակին մէջ տոլար մը դնելէն, հայերէն թերթ մը կարդալէն չատ աւելի բարդ ու պահանջկոտ բան մըն է, իմաստութեան նման բան մը՝ Սփիւռքի մէջ Հայու կեանք վարելը: Ամէն Հայ որ նոր ոտք կը կոխէ Սփիւռքի մէջ, պէտք է դիտակցի այդ իմաստութեան էութեան, պէտք չէ կարծէ թէ հանրային պարտէզ մըն է ան կամ Արշակաւան մը, ուր ամէն ինչ արտօնուած է: Սփիւռքն ալ, որեւէ երկրի նման որ ինքնիշխան կը համարէ ինքզինքը՝ իր օրէնքները եւ բռկզբունքները ունի որոնց պէտք է հնազանդի ամէն անձ որ կը ցանկայ անոր հպատակութիւնը ընդունիլ: Օրինակ, վերջերս որոշ մամուլի մը մէջ «Թակարդին Շուրջ» գրքին առթիւ ազեղ եւ անվայել արտայայտութիւններ եղան որոնք անվրէպ ախտանշաններ են չատ խորունկ բայց բնական հիւանդութեան մը որ կը պարնէ մեզ նման ցրուած, հազար ազեցութիւններու ենթարկուած ժողովուրդներ: Ապագայ բանասէրը անշուշտ պիտի հասկնայ այս իրողութիւնը, խնդայ քիթին տակէն ու իր նոթատետրին մէջ արձանագրէ. - «ժխտական, բայց մանակի երեւոյթ: Սփիւռքի լայն զանգուածները դեռ չունին հեղինակութեան, բարոյական սկզբունքներու եւ օրէնքի պիտակցութիւնը»: Այդ գրքի կապակցութեամբ եղած անվայել գրութիւնները մտաւորական առգնապի մը փաստն են (նախ՝ պարզ գրութիւն մը չհասկնալու հարցը մարդոց կողմէ՝ որոնց խելք ու գարպացում չի պակսիր, յետոյ՝ հայերէն լեզուի չարաչահում մը, պոռնկացում մը կայ որ կը վնասէ լեզուին առողջութեան ու վարկին): Փաստն են նաեւ մտահոգիչ վիճակի մը որ կը թուի տիրել մեր բազմութիւններու մօտ որոնք արեւմտեան մեծ ոստաններու չատուկ բարոյական անհատապաշտ ազատամտութիւնը դեռ չեն կրնար պատշաճեցնել Սփիւռքեան ինքնութեան:

Այս երկու ժխտական երեւոյթները - լրագրական կոչումի նուազումը եւ բարոյական չափի գիտակցութիւնը - իրարմէ բոլորովին անջատ չեն, ոչ ալ անկախ 20-րդ դարու ընդհանուր ոլիէն, որ ձեւնարկի մը արժէքը կը չափէ գլխաւորապար անոր տնտեսական ու քաղաքական չայոզուածքով: Բայց այդ չէ կարեւորը հիմա, որովհետեւ այս յօդուածով միտք չունինք արագ ակնարկէն անդին անցնելու: Կարեւորը չոտակօրէն գիտակցիլն է մեր ազգային վիճակին ու մտածելն է թէ ի՞նչ դրական չատկանիշ ունի մեր մամուլը այսօր եւ արդեօք, իր ամբողջութեան մէջ, ան պատրա՞ստ է, մեր նորագոյն պատմութեան այս հանգրուանին՝ մեր առջին նեռուած մարտահրաւէրը վերցնելու եւ այդ սպառնալիքի բարձրութեան խորհելու եւ ապրելու:

Սկսինք դրական երեւոյթներով: Եւ ինչպէս միշտ եղած է Սփիւռքի մէջ՝ գրքական առաջին ու տիրական լուրը կուգայ Փարիզէն: Նոր հասու մեր սեղանին «կայք» անուն գրականութեան եւ մտածումի տարեղիրքը (Փարիզ, 1989, 140 էջ, Թիւ 1, տպագրութիւնը կատարուած Վենետիկի Սուրբ Ղազար ապարանին մէջ) որու ընթերցումը իմացական վայելք է երաչտի այս օրերուն, ոեւէ կրթուած Հայու համար: Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ հրատարակուած այս հատորին պիտի անդրադառնանք առանձին, սակայն հոս կրնանք չեչտել գրքական այն իրողութիւնը թէ իր բովան - դակութիւնը կը չազկապէ Սփիւռքեան ներունդները Նիկողոս Սարաֆեանէն մինչեւ Մարկ. Նշանեան, Հայաստանցի տարբախտ բանաստեղծ Սլաւիկ Զիլոյեանէն մինչեւ Պոլսեցի Զահրատ ու Փարիզցի Գրիգոր Պըլտեան: Իրական Սփիւռքեան աշխարհագրութիւն մը, 21-րդ դարու սեմին: Բայց «կայք»ի մեծագոյն առաւելութիւնը, իր մտաւորական մակարդակէն զատ՝ այն է որ ան գրական տակուն աւանդութեան մը հոսանքին մէջ կը դրնէ, կը չարունակէ 50-ական ու 60-ական թուականներու Փարիզի թափընթացը (momentum) որ կոստանդեանի ու Սարաֆեանի մէջէն կը հասնի նորերուն: Այս՝ մտաւորական կառոյց է, մշակոյթի արմատ է որ կ'երթայ մինչեւ 1845ական թուականներու Ստեփան Ոսկանեանն ու Խաչատուր Միսաքեանը որոնք Փարիզը ապրեցան իր ամբողջ չքեղութեան ու թշուառութեան մէջէն: Ու հիմա, Փարիզն չմեկնած՝ տեղն է հարց տալու թէ ո՞ւր մնաց հինգերորդ համարը «Կամ»ի՝ որուն խմբագիրը, Պր. Մարկ. Նշանեան այսօրուան մեր դրական հրապարակի ամէնէն լուրջ միտքերէն մին է: Լսեցինք որ իր վերջին գիրքը՝ Ages et usages de la langue arménienne (Paris, 1989) հայերէնի թարգմանելու ծրագիր մը կայ: Ցաջողութիւն կը մաղթենք գովելի ձեռնարկին:

Երկրորդ դրական երեւոյթը՝ Armenian International Magazineի երեւումն է ըստիւռքի մէջ: Լոս Անճըլըսէն Թեհրան ու Փարիզէն Հայաստան պատուհան մը չանկարծ կը բացուի որու չնորհիւ մենք Հայերս ու աշխարհ կրնանք իրար նայիլ ու ճանչնալ որոշ մէկ մասը մեր ինքնութեան: Ամէն անգամ որ մեր արդի մարդու ենթագիտակցութեան մէջ արթննայ «տեղեկութեան բնազդը» որ մեր դարու էն կարեւոր ստեղծումներէն է՝ ըլլայ ատիկա սպասման սրահներու, օդանաւերու թէ հիւրանոցներու մէջ՝ կրնանք բանալ այս ամսաթերթը ու հարազատօրէն մեր ժամանակին մէջ զգալ մեզ: Արագ, այլազան, ոչ-ծանծաղ եւ ոչ ալ խորունկ, հաճելի տեսքով այս ամսաթերթով Հայութիւնը մէկ ոստումով կը մանէ միջազգային ցանցին մէջ, կը դառնայ որեւէ ազգի նման սովորական ու բնական ազգ մը: Ասիկա՝ յեղափոխական արարք մըն է, որովհետեւ հայ ազգը որ մինչեւ հիմա աշխարհի լուսարձակներէն զատնի կ'ապրէր, սրդոզած ու իր սուգին մէջ փաթթուած ու աչխարհէն մեկուսացած, պաշտպանուած կեանք մը ունէր՝ հիմա A.I.M.ով մեծ ոստաններու ամբոխներուն կը խառնուէր, տեսակ մը իր «կուսութիւնը» վրայ կուտար...: Եւ իր հետ կը մտնենք արդի դարուն ժամանակացոյցին մէջ (անշուշտ թէ դեռ չենք մտած՝ բառին բովանդակ իմաստով, բայց դէթ այդ ուղղութեամբ կ'ընթանանք ու մեր հանրային կեանքի yuppyները որ գործին գլուխը անցած են արդիական, արհեստագէտ, killer մարդիկ են...), մինչ մենք աւելօք կը խորհինք թէ Հայութեան թիւին, ուժին, ծըրագիրներուն եւ մանաւանդ ներքին կազմակերպութեան մասին որքան քիչ գիտնայ օտարներով ու հաւանական թշնամիներով բնակուած աչխարհ մը՝ այնքան աւելի ապահով պիտի զգայինք մենք մեզ...: Հիմա գիտենք որ չուկայ մըն է աչխարհը ու պէտք է սորվինք մենք մեզ ծախելու արուեստը: A.I.M.ը առոր առաջին դասը եղաւ...: Ու նոյնիսկ եթէ ճախողի հանդէսը, ալ չափանիչ հաստատած է ան ու չատ դժուար է ետ հին սովորութիւններուն դառնալ: Հիմա գիտենք որ Հայութիւնը քաղաքակիրթ ազգի իր պարտաւորութիւնները պէտք է յարգէ, նոյնիսկ այնքան չնչին՝ որքան այս ամսաթերթը կ'ընէ՝ որպէսզի մարդիկ մեզի լուրջի առնեն, հաւասարէ հաւասարի խօսին մեզի հետ, եւ այս պարբերականը, հակառակ իր կարդ մը անբաւարարութիւններուն՝ քայլ մըն է այդ ուղղութեամբ:

Դրական երեւոյթ է անկասկած Լոս Անճըլըս լոյս տեսնող «Ասպարէզ»ը որ այսօր դարձած է Սփիւռքի հաւանարար լաւագոյն օրաթերթը: «Մասիս»ը, «Փարոս»ը ինչպէս և Պէյրութի հրատարակուող «Սփիւռք»ը իրենց կարգին, Սփիւռքը ուժեզացնող հրատարակութիւններ են եւ ոորոնց պիտի անդրադառնանք ուրիչ առթիւ:

ՁԱՓՈՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Հրատարակչատան պաչտօնեայ կին մը դատի կուտայ իր նախկին գործատէրը, այն պատճառաբանութեամբ որ այս վերջինս տեսային ֆանկութիւններ արտայայտած է իրեն հանդէպ. ընտանիքի մայրեր գասընթացքի կը հետեւին, սորվելու համար «ժպիտով ամուսնալուծուիլ»: Անոնք նաեւ իրենց ամուսինները «հսկայական թափօններ» կը կոչեն: Այս երեւոյթները կը մղեն հարց տալու թէ արդեօք հասա՞ծ է ճափոնուհիին ազատագրութեան չրջանը:

Պիտի յաջողի՞ն կորուկ անցքով մը լքել իրենց հայրերուն, ամուսիններուն չուքը ու գառնալ գործի կիներ, դիւանագէտներ: Հոն, այս յեղաշրջումին կը սրուի «Մատոնայի ազդեցութիւն» անունը. սակայն հոն զօրաւոր է աւանդութեան դիծը: Անկասկած ազատ ատպարէզներու, գործի աչխարհին ճափոնուհին երկար առեն պիտի տատանի ազատագրուած կնոջ արեւմտեան տիպարին ու հնագոյն կոզակիցի ճափոնական աւանդական պատկերին միջեւ:

Այսօր չատ մը ճափոնուհիներ գործի աչխարհ կը դիմեն որոչ չրջանի մը համար միայն. քիչ մը դրամ չահելու նպատակով, մինչեւ որ իտէալ ամուսին մը գըտնեն, կամ չատ - չատ մինչեւ որ իրենց անդրանիկ զաւակը ծնի: Իսկ ուրիշներ որոնք լրջօրէն կը ձեռնարկեն աչխատանքի, նախապատուութիւնը միշտ կուտան իրենց գործի կեանքին: Երիտասարդուհի մը կ'ըսէ. - «10 - 15 տարի առաջ տարբեր էր կացութիւնը. մեր մեծերը կ'ուզէին ժամ առաջ ամուսնանալ. այսօր հակառակն է. կ'ուզենք օգտուիլ մեր չահած դրամէն ու մեր ազատութենէն: Տասը տարուան ընթացքին ամուսնութեան միջին տարիքը բարձրացած է 14 ամիսով»: Սակայն միայն ամուրի ճափոնուհիներ չեն գործի հրապարակին վրայ. չէնքերու գիներն եւ կեանքի ոտիքիան, հոն կը մղէ նաեւ ընտանիքի մայրերու հետզհետէ աճող թիւ մը:

Դժուար չըլլար գործ գտնել. բնակչութեան դանդաղ ածը ու ներպաղթի սահմանափակումը միչտ ձեռային աչխատանք կատարողի կարիք կը առեղծէ: Ցայտնի համալսարաններու չրջանաւարտները ձեռք - ձեռք կը խլուին, սակայն այլերու թիւը բաւական չըլլար, ամէն գործ մարդամէքենաներով կատարել անհնար է, ուրեմն գործատէրերը կը դիմեն կիներու: Ճափոնուհիներու 95%-ը լիսէաւարտ է, իսկ անոնց աւելի քան մէկ երրորդը բարձրագոյն ուսում կը ստանայ, մինչ այս համեմատութիւնը միայն մէկ չորրորդ է այլերու մէջեւ:

Աշխունքը այն է որ 20 տարուան ընթացքին գործօն կիներու թիւը աւելի քան կրկնապատկուած է Ճափոնի մէջ: Անոնք այսօր աչխատող ուժին 40%-ը կը ներկայացնեն: Ամէն մարզ բաց է անոնց առջեւ մեթրոյի բաժանեակներու չինարարութիւն, Պաչտպանութեան ազգային ակատեմիայի մուտքի քննութիւն եւայլն: Կան մարզեր, ինչպէս չալարեղէնի առարկաները, ուր կիներու համեմատութիւնը աւելի բարձր է քան այլերունը:

Կիներու աչխատանքէն կ'օգտուին նաեւ օտար հաստատութիւնները:

Պաչտօնապէս, կառավարութիւնը գոհ է այս զարգացումէն. 1986-ին ընդունուած օրէնք մը որ գործի հաւասար առիթներ կ'ընծայէ այլերու եւ կիներու, կը յիչեցնէ սեռերու խարականութեան դէմ որդեդրուած սկզբունքը որ տեղ գտած է 1947-ի Սահմանադրութեան մէջ: Սակայն հոն ոչ մէկ պատիժ տնօրինուած է օրէնքը անտեսողներու դէմ: Մինչդեռ հարցախոյզի մը պատասխանող կիներու 63%-ը ըսած է թէ այլերու հետ նոյն վերաբերումին չեն արժանանար գործատեղիին մէջ. ճափոնական 800 մեծագոյն ընկերութիւններու մէկ քառորդը միայն ղեկավար դիրքեր կը վստահի կիներու: Լրագրողուհի մը զարմանքով կը յայտնէ թէ անհաւատալի է որ կնոջական տատնեակ մը թերթերու տէր մամուլի մեծ տուն մը ոչ մէկ խմբագրապետուհի ունենայ:

Վճարումներու պարագային ալ հետու են հաւասարութիւն մը իրագործելէ. կիները աւելի քան աչխատավարձերով կը սկսին գործի ու աւելի դանդազօրէն կը բարձրանան: Ճափոնուհին չաճախ պարտի առաւօտուն չատ կանուխ գործի գալ ու մաքրել զրասենեակը. չաճախ իրմէ կը խնդրեն որ թէյ պատրաստէ գործընկերներուն համար: Անոնք նաեւ դրեթէ կը պարտաւորուին աչխատանքի ժամէն եաք գործի ընկերներով չարունակել երեկոյթը, չխանգարելու համար ճափոն գործի մարդու պատկերը որ իր ժամանակին մեծ մասը կը յատկացնէ աչխատանքին: Խուսափիլ զրեթէ կարելի չէ, քանի որ այդ ընկերական չրջանակին մէջ ձեռք կը ձգուին առաւելութիւններ կամ կը հարթուին կնճիռներ:

Գալով այլերու. անոնց մեծ մասը կ'ըսէ թէ համամիտ է կիներու աչխատանքին ... այն պայմանով որ խնդրոյ առարկան իրենց կինը չըլլայ: Շատեր չեն ալ ընդունիր կնոջ մը հրամանին ենթարկուիլ գործին մէջ: Հետաքրքրական հարցախոյզի մը կը գանգատի որ կիներուն կը պակսի գօրակցութեան ցանց մը: Ճափոնական ձեռնարկութիւնները նոր - նոր կը սկսին պայմաններ ստեղծել աչխատող կիներու համար որոնք նաեւ ընտանիքի մայր են. ծննդաբերութեան արձակուրդներ կամ աչխատանքի փոփոխական ժամերու կարգադրութիւնները հազուագիպ են. մեծ ձեռնարկութիւններու 15%-ը միայն մանկամսուրի դրութիւն ունի: Հանրային մատուռները մեծ մասով ժամը 18-ին կը փակուին, ինչ որ չի յարմարիր աչխատող կնոջ մը ժամանակացոյցին. չատ մայրեր իրենց երախան կը յանձնեն իրենց մօր կամ կեսրոջ, քանի որ մանկատած մը վարձելուն գինը չատ բարձր է, իսկ փիլիպինեան խնամատար մը վարձել առանց պաչտօնապէս յայտարարելու, չատ քննադատուած արարք կը նկատուի: Այս կացութիւնը նոյնիսկ զաւակ չունենալու որոչումին կը մղէ երբեմն. «մայրս մեռած է, իսկ կեսուրս տարեց է, չի կըրնար պզտիկ մը խնամել. որոչեցի զաւակ չունենալ» կը բացատրէ երիտասարդուհի մը:

Այնպէս կը թուի իրեն որ փոփոխութեան բանալին այլերու վարմունքին մէջ պահուած է. լինք ուշ ամուսնացած է, պտնելէ եաք համակարծիք այր մը, որ հաւանած է որ կինը աչխատանքը չարունակէ. իր բարեկամուհիներէն չատեր իրենց նչանածէն բաժնուած են, որովհետեւ անոնք նոյն լայնախոհութիւնը ցոյց չեն տուած:

Կնոջ ազատագրումը հետը կը բերէ ամենակատած նաեւ ընկերային հարցեր. ինչպէս կ'ըսէ Թոքիոյի համալսարանէն յայտնի փրոֆէսէօր մը, պիտի աճին ամուսնալուծումներու թիւը, երախաներու հանդէպ պչէ վարմունքը, երիտասարդներու յանցագործութիւնները եւայլն:

Արդելքներ, հարցեր, աչխոյժ վիճարկում մը. հակառակ այս բոլորին, ճափոնուհիները որոչ է որ վճռած են խորտակել աւանդութեան կապանքը ու ազատագրուիլ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Ծանր ու դժուարին ընթացք ունեցած է Ջաւախք աշխարհի հայութիւնը:

ԺԹ. դարու սկիզբին Ռուսաստանի մուտքը Անդրկովկաս նոր իրավիճակ ըստեղծեց նաեւ Ջաւախքի հայ, վրացի եւ միւս ժողովուրդներուն համար: Անոնք թօթափեցին օսմանեան Թուրքիոյ դարաւոր լուծը, առեղծուեցան կեանքի անհամեմատ նպաստաւոր պայմաններ, սակայն ցարական կառավարութիւնը երբեք չէր մտածեր ժողովուրդին ուսուցումին մասին:

1829 - 1830 թուականներուն Արեւմտահայաստանէն ներգաղթած Հայերու մեծամասնութիւնը բնակութիւն հաստատեց Ջաւախքի բարձրավանդակը եւ հիմնադրեց հինգ տասնեակ աւելի հայկական գիւղեր, իսկ մինչ այդ գոյութիւն ունէր 25 գիւղ:

Նորաստեղծ գիւղերու հիմնադրումով կառուցուեցան նոր եկեղեցիներ ու ազգանպաստներ: Եկեղեցիներուն կից եւ մասնաւոր անձերու տուներուն մէջ բացուեցան ծխական դպրոցներ, որոնց թիւը տարէ - տարի կ'աճէր: Այստեղ գործող ամենամեծ դպրոցը Սուրբ Մեսրոպեանն էր:

1860 - 1880-ական թուականներուն դպրոցներու թիւը սկսաւ չեզոնակի աճիլ: 1868-ին արդէն կը գործէր 40 դպրոց, ուր կ'ուսանէին 1646 աշակերտ, ուսուցիչներու թիւը կը հասնէր 45-ի:

Սակայն չուտով, 1880-ին ցարական կառավարութիւնը մէկը միւսին եռեւէն փակեց գաւառի հայկական դպրոցները:

Միայն բողոքներու եւ գոյգերու միջոցով կարելի եղաւ 1894 - 1895 տարեշրջանին կրկին բանալ հայկական դպրոցները: Թիֆլիսէն, Լեռնային Ղարաբաղէն եւ այլ շրջաններէ Ախալքալաք գաւառի գիւղերը կուգային ուսուցիչներ եւ մնայուն բնակութիւն կը հաստատէին այստեղ:

Ի. դարու սկիզբին, հակառակ անոր որ Կովկասի մէջ Ախալքալաքը հայաշատ գաւառներէն մեծագոյնն էր, հարիւրէն աւելի գիւղ եւ 90 հազարէն աւելի հայ բնակչութիւն ունէր, բայց ամէնէն քիչ հայկական դպրոցներ հոս կային, եղածներն ալ բազմաթիւ պակասներ ունէին: Աշակերտներուն մեծ մասը դամերու մէջ կը պարապէր:

1913-ին գաւառի նորաստեղծ չաբաթաթերթ «Ջաւախք»ը կը գրէր. - «Ովքեր սիրում են ուսումը, ապա հարկաւոր է դպրոցներ կառուցել սեփական միջոցներով. բաւական է երեխաները մնան տգիտեան մէջ»:

1918 - 1921 թուականներու դպրոցները մեծ հարուած հասցուցին գաւառին արնաւեսութեան ու մշակոյթին, մարդոց կէսն աւելին կոտորուեցաւ գաւառ ներխուժած Թուրքերուն կողմէ:

Վրաստանի մէջ խորհրդային կարգերու հաստատումէն եաք արագ կերպով սկսաւ բարգաւաճիլ նաեւ Ջաւախքը: Մինչեւ 1930 գաւառին դպրոցներուն թիւը հասաւ 135-ի, ուր կ'ուսանէր 24·350 աշակերտ. դպրոցական տարիքի երեխաներուն ու պատանիներուն 95%-ը:

Այժմ Ջաւախքի մէջ կը գործեն երեք տասնեակէ աւելի հանրակրթական միջնակարգ դպրոցներ՝ 15·700 աշակերտներով: Շրջանին մէջ կայ երկու հայկական պիշերօթիկ դպրոց եւ չորս թեքնիք ուսումնարան:

1985 - 1986 տարեշրջանին Ջաւախքի հայկական դպրոցներուն մէջ Հայոց լեզու եւ գրականութեան ուսուցիչներու թիւը հասաւ 623-ի, որոնցմէ 471-ը բարձրագոյն եւ թերի բարձրագոյն մասնագիտական կրթութիւն ունի:

Ջաւախքի դպրոցներուն մեծ օգնութիւն ցոյց կուտան Երեւանի, Կիրովականի, Թիֆլիսի մանկավարժական հիմնարկներու դասախօսական կազմերը: Այսուհանդերձ մայրենի լեզուի ուսուցումը բաւական մեծ դժուարութիւններու դէմ - յանդիման է: Հայերէնը կ'ազատապրի դասաբանութեամբ ու գրեհկարանութեամբ. ուսուցիչներու ամենակարեւոր խնդիրն է յաղթահարել բարբառայնութիւնը ու ժարկոնը:

Առայժմ դպրոցներու չինութեան ու վերանորոգման աշխատանքները դանդաղ կ'ընթանան: Այս տարի չահագործման կը յանձնուին մի քանի դպրոցական նոր շէնքեր, սակայն այդ դեռ քիչ է, քանի որ 1986 թուականի Ախալքալաքի երկրաշարժին հետեւանքով փլան դպրոցական շատ շէնքեր, շատերն ալ անպիտանալի են: Բազմաթիւ դպրոցներ տեղաւորուած են դպրոցի համար չնախատեսուած շէնքերու մէջ:

Հայկական դպրոցները տակաւին ապահովուած չեն ֆիզիքի, քիմիայի, ռուսերէնի ու ռուս գրականութեան, կենսաբանութեան դասերու որակեալ մանկավարժներով, համապատասխան դասագրքերով ու ձեռնարկներով: Այս ուղղութեամբ շատ բան կրնան ընել Հայաստանի համապատասխան կազմակերպութիւնները:

Ա. ԴԱԻԹԵԱՆ
«ԽՈՐՀ. ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ»

Ամփոփուած եւ
արեւմտահայերէնի վերածուած

LIVRES REÇUS

David Kherdian
LOIN DE CHEZ MOI

Traduit de l'américain
par Laurence LENGLET

Ed. Médium, Paris, 1990.

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ·Բ·Ը·Մ·Ը 1990 - 1991 ԿՐԹԱՇՐՋԱՆԻՆ
500·000 ՏՈԼԱՐԻ ԿՐԹԱՆՊԱՍՏ
ԿԸ ՑԱՏԿԱՑՆԷ 21 ԵՐԿԻՐՆԵՐԷ
500 ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը կը շարունակէ իր առաքելութիւնը՝ իր կրթանպաստներուն ընդմէջէն օգտակար դառնալով որ հայ ուսանողներ իրագործեն բարձրագոյն ուսման տիրապետելու իրենց նպատակը:

1990-ին, աշխարհատարած հայ ուսանողներ Հ. Բ. Ը. Միութենէն ստացած են աւելի քան 500·000 տոլարի կրթանպաստային յատկացումներ եւ տոկոսագերծ փոխառութիւններ, որպէսզի ատոնք իրենց պահպանուրի, վարդապետական եւ դոկտորական ուսումը արուեստներու եւ գիտութեանց, ինչպէս նաեւ հայագիտութեան, միջազգային յարաբերութիւններու կամ բժշկութեան նման մասնաւոր մասնագիտութիւններու մէջ:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ, այս տարի, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը աւելի քան 350·000 տոլարի կրթանպաստներ տրամադրած է 300 հայ ուսանողներու:

Միացեալ - Նահանգներէն դուրս, Միութեան տրամադրած 150·000 տոլարի կրթանպաստները յատկացուած են 250 հայ ուսանողներու՝ Արժանթինի, Հայաստանի, Աւստրալիոյ, Անգլիոյ, Պրազիլի, Ուրուկուէյի, Գանատայի, Կիպրոսի, Լիբանանի, Սուրիոյ, Երուսաղէմի, Ճունաստանի, Իրանի, Հնդկաստանի, Ալբասըրիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Պելժիայի եւ Թուրքիոյ մէջ:

Մեր ժողովուրդի ներկայի հրամայականներուն դիմաց, Հ. Բ. Ը. Մ·-ի կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը կ'ուզէ մանաւանդ քաջալերել այն ուսանողները, որոնք կը հետեւին լրագրութեան, քաղաքական դիտութիւններու, մանկավարժութեան եւ հայագիտական նիւթերու: Այդ նպատակով ալ, Հ. Բ. Ը. Մ·-ը իր առաջին տարեկան «Գերազանցութեան Կրթանպաստ»ը, 5·000 տոլարի, յատկացուց Օրիորդ Փաթրիսիա Կոստանդինեանին, որ հայագիտութեան կը հետեւի Փոլսմպիա Համալսարանին մէջ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ հայ ուսանողներու ընծայուող այս նիւթական օժանդակութիւնները կենսական դեր մը կը կատարեն՝ փայլուն եւ խոստմնալից ապագայ մը ապահովելու անոնց համար, միաժամանակ բարոյական նեցուկ մը ներկայացնելով անոնց: Այսօր, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ոչ միայն կը շարունակէ իր այս կարգի առաքելութիւնը, այլեւ իւրաքանչիւր տարի կ'ընդարձակէ իր օժանդակութեանց ծիրը՝ մեկնելով այն համոզումէն թէ՝ այսօրուան հայ երիտասարդութեան կրթութիւնը գրաւականն է մեր ժողովուրդին համար աւելի փայլուն ապագայի մը:

«ՀԱՅՑ ԿԱ'Յ»

Ուսեստեղէնի տագնապը, ինչպէս ամբողջ միութեան, նոյնպէս Հայաստանի մէջ, հասած է մինչեւ հացին: Այս երեւոյթին մասին անկիւն մը կայ «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին Նոյեմբեր 16-ի թիւին մէջ: Վերոյիշեալ խորագրով այդ անկիւնին մէջ կ'ըսուի հետեւեալը. ստուգուած է թէ հացամթերումներու նախարարին հաստատումը, թէ հացի պակասին չուրջ ստեղծուած խուճապը անհիմն է. Երեւանի կեդրոնի խանութներուն մէջին հաշուով կրկնակի անդամ աւելի հաց տրուած է, իսկ ծայրամասերուն պատկերը հակառակն է: Խանութներէն ըսուած է որ մարզիկ մեծ քանակութեամբ հաց կը գնեն, յատկապէս քաղաքամերձ շրջաններու բնակչութիւնը: Այս երեւոյթին հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է նոյն նախարարը. Երեւանի տագնապը մասամբ հետեւանք է այն բանին որ շրջակայքի բնակչութիւնը կուզայ հոնկէ հաց տանելու: Իսկ շրջաններուն նեղութիւնը կը բացատրուի ցորենի գիներուն բարձրացումով. նախարարը հաւանական կը նկատէ որ շրջակայքի բնակչութիւնը չատ հաց կը գնէ զայն որպէս անասնակեր գործածելու համար, քանի որ ցորենի գիներու բարձրացումով սպած են նաեւ հացահատիկ պարունակող կերերը, իսկ հացին գինը անփոփոխ մնացած է:

Նախարարը իր բացատրութիւնը կ'աւարտէ այն յոյսով որ չուտով հացի հերթ չի մնար, քանի որ հարկաւոր քանակութեամբ ալիւր եւ համապատասխան հնարաւորութիւններ կան:

ԸՍՏՈՒ ՊՈՒԼՎԱՓԻ

«Կոչնակ» խումբը հայկական երաժշտութեան ծրագրով մը հանդէս կու տայ Դեկտեմբեր 4, Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 20·30-ին, Արքէօյի «Ժան Վիլար» սրահին մէջ. (*) երաժշտահանդէսը կազմակերպուած է տեղւոյն երաժշտանոցին կողմէ:

(*) Salle Jean Vilar
1, rue Paul Signac — Arcueil
RER : Arcueil - Cachan

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ
1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ԴԵՐՋԱՆ - ՄԱՄԱԽԱԹՈՒՆ
ԵՒ ԳԻԻՂՕՐԵՔ

16·- Խարխին, 49, *Եկեղեցին Ս· Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Կուռնելիոս Քահանայ Տէր - Կիւրեղեան·. - *Ծնած 1879-ին եւ ձեռնադրուած 1903-ին: Նահատակ:*

17·- Վրժան, 39, *Եկեղեցին Ս· Գէորգ, անհովիւ:*

18·- Ծաղկարի (*գիւղիս մօտ է «Սուրբ Դաւիթ» մենաստանը*) *Քիւրտ եւ Հայ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ վերջինք 79 տուն: Եկեղեցին Ս· Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Արսէն Քահանայ Վարդանեան·. - *Ծնած 1855-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին: Նահատակ:*

19·- Ադաթեր *կամ* Ադադիր, 38, *Եկեղեցին Ս· Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Մարկոս Քահանայ Յովհաննէսեան·. - *Ծնած 1855-ին եւ ձեռնադրուած 1895-ին: Նահատակ:*

20· Ապրանիճ (*համանուն գիւղ Բալու ալ ունի*), 58, *Եկեղեցին Ս· Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէին*
Գրիգոր Քահանայ Տէր - Մարկոսեան·. - *Ծնած 1850-ին եւ ձեռնադրուած 1890-ին: Նահատակ:*
Ստեփան Քահանայ Յովհաննէսեան·. - *Ծնած 1870-ին եւ ձեռնադրուած 1890-ին: Նահատակ:*

21·- Կոթեր (*այս գիւղին առաջքէն կ'անցնի վտակ մը որ Եփրատի մէկ ճիւղն է, եւ որուն վրայի քարէ կամուրջը կառուցած էր Մաղաքիա Վարդապետ, որուն դիմումներուն վրայ արգիլուեցաւ Եչնիչէրեաց «տղայաժողով»ը, այսինքն անոնց՝ գաւառներէն քրիստոնեայ պատանիներ բռնի ժողվելով՝ իսլամացնելը*), 153, *Եկեղեցին Սուրբ Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին:*
Ռափայէլ Քահանայ Սահակեան·. - *Ծնած 1864-ին եւ ձեռնադրուած 1904-ին: Նահատակ:*
Աւետիս Քահանայ Յարութիւնեան·. - *Ծնած 1882-ին եւ ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:*

22·- Սարի Գայա, 105, *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէին*
Գաբրիէլ Քահանայ Տէր - Ադամեան եւ Յովհաննէս Քահանայ Թովմասեան·. - *Նահատակ:*

23·- Ղուրիղոլ, 50, *Եկեղեցին Ս· Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէին*
Գերովբէ Քահանայ Տէր - Մանուէլեան, *այրիացեալ, նահատակ:*
Սամուէլ Քահանայ Տէր - Մեսրոպեան, *նահատակ:*

24·- Խումլար, *Հայ եւ Քիւրտ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ առաջինք 37 տուն: Եկեղեցին Ս· Փրկիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին*
Եփրեմ Քահանայ Յովհաննէսեան·. - *Ձեռնադրուած 1911-ին: Նահատակ:*
Խորէն Քահանայ Տէր - Գալուստեան·. - *Ձեռնադրուած 1912-ին: Նահատակ:*

25·- Ջըխնիս, 76, *Եկեղեցին Ս· Յովհաննէս՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Արսէն Քահանայ Տէր - Յուսիկեան·. - *Ծնած 1878-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին, այրիացեալ: Նահատակ:*

26·- Խաչ Գիւղ (*համանուն գիւղ Ախալցխայ ալ ունի*, 63, *Եկեղեցին Սուրբ Մինաս՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Վրթանէս Քահանայ Տէր - Թորոսեան·. - *Ծնած 1854-ին եւ ձեռնադրուած 1891-ին, այրիացեալ: Նահատակ:*

27·- Վարդուկ, 45, *Եկեղեցին Ս· Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէին*

Գրիգոր Քահանայ Կարապետեան *եւ* Համբարձում Քահանայ·. - *Քէմախի կիրճէն փախչող 28 երիտասարդներուն հետ չարդէն վերջ անձնատուր կ'ըլլայ Մամախաթունի ոստիկանութեան, որ իրր չնորհ, Թուրքերու մօտ ծառայութեան կը կոչէ զիրենք եւ ապա կոտորել կուտայ մաս առ մաս, ընդ որս եւ Տ. Համբարձումը:*

28·- Բագարիճ, *Մամախաթունի հիւսիս - արեւմտակողմը՝ պատմական աւան, ուր առենօք Տիգրան Բ. Եփեսոսի կուռքը կանգնած է: Բնակչութեան առաւել մեծամասնութիւնը Հայ, մնացեալը Թուրք, առաջինք 182 տուն (Համանուն գիւղ Քէմախ ալ ունի): Եկեղեցին Ս· Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէին*
Գալուստ Քահանայ Սահակեան *եւ* Վարդան Քահանայ Տէր - Գալուստեան·. - *Նահատակ:*

29·- Հողէք, 64, *Եկեղեցին Ս· Փրկիչ՝ ուր կը պաշտօնավարէր*
Թաթուլ Քահանայ Սերոբեան·. - *Ծնած 1850-ին եւ ձեռնադրուած 1901-ին: Նահատակ:*

30 - 35·- Խաչիկօղլու Գոմ, *Եկեղեցին Ս· Նշան*, Աբաղաձոր *կամ* Աբեղաձոր, 5, *Եկեղեցին Ս· Սարգիս*, *Թառու, 5, *Կէօք Թաղ, 3, *Զաւախնի, 5, *Հէօլէնկ (այս շրջանի միակ յունաբնակ գիւղը՝ 9 տուն Հայութեամբ, անժամ եւ անհովիւ):*

(Շար· 140)

Այրի Տիկին Մարիամ Գորեան ցաւով կը ծանուցանէ իր ամուսնոյն՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳՈՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 29-ին, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկտ. 3, ժամը 14·15-ին Սեւբանի Եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Սեւբանի հին գերեզմանատունը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

***

«ՅԱՌԱՋ». – Գրիգոր Գորեան, մտաւորական պաշարի տէր, մէկն էր այն ազգմագերիներէն, որոնք Ֆրանսա մնացին ապատագրումէն ետք։ Այդ տարիներուն իսկ, սկսաւ աշխատակցիլ «Յառաջ»ի, ուր շրջան մը ապահոված է «Երեւանն է խօսում» սիւնակ մը, որ ամփոփ լրատուութիւնն էր Երեւանի ձայնասփիւռի հաղորդումներուն։ Էր նաեւ քանաստեղծ եւ իր բերքուածներէն լոյս տեսած են թէ «Յառաջ»ի մէջ եւ թէ առանձին հատորներով։

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Գորեանի։

ՋԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ազատ Խաչիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրայր Խաչիկեանի եւ զաւակներուն, Օր· Օր· Անահիտ եւ Ժանէթ Խաչիկեանի, իրենց մօր, կեսրոջ եւ մեծ – մօր՝ Անոյշ Խաչիկեանի մահուան առիթով։

(Շար·ը Ա· Էջէն)

մնացած է Զինաստան, «փրկելով» –եթէ կարելի է ըսել ամերիկեան առաջարկը– քանի որ մէկն է այն հինգ Պետութիւններէն, որոնք վէթոյի իրաւունք ունին։

Պաղատած մերժեց այս վերջնագիրը հրապարակուելէն առաջ իսկ, դատապարտելով պատերազմի այս յայտարարութիւնը։

Ապահովութեան Խորհուրդը երկրորդ անգամն է Քոբէյէն ի վեր, որ նման որոշում կ'առնէ։ Ձիլդ է որ 1950–ին, Ապահովութեան Խորհուրդի պարզած պատկերը տարբեր էր, Խորհ· Միութիւնը ընդհանրապէս կը նախընտրէր վայլել իր բացակայութեամբ եւ ազատ թողուլ Միացեալ – Նահանգները ու անդամ Զինաստանը, այս մէկը չէր, այլ՝ ազգայնական Զինաստանը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐԸ Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք ամբողջ գիշերը պարեցին, արտայայտելու համար իրենց ուրախութիւնը։ Կառավարութիւնը սոխպուեցաւ տեղի տալ փողոցի ճնշումին եւ չորս օրուան ցոյցերուն դիմանալէ ետք, ընկերվարական մկրտուած նախկին համայնավար վարչապետը՝ Լուկանով տեղի տուաւ եւ հրաժարեցաւ։ Փոխանցման շրջանի կառավարութիւն մը պիտի վարէ գործերը մինչեւ վերջնական լուծում մը։ Ժողովրդավար Ուժերու Միութիւնը, որ կը համախմբէ ընդդիմութեան գլխաւոր խմբաւորումները քիչ մը կը խանդարէ բոլորը եւ ինք ալ յստակ դիրք չունի, ինչ կը վերաբերի ապագայ կառավարութեան մը կազմին նկատմամբ։ Միշտ դէմ եղած է գործակցելու նախկին համայնավարներու հետ, բայց կը թուի որ այլ ելք չունի։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. արդէն 37 թոն ուռեանեղէն ղրկեց Մոսկուա, գլխաւորաբար կաթնեղէն, ոսպ, եւլն· եւլն·, բաժնուելու համար մանուկներուն եւ հիւանդանոցներուն։

ԿԱՄՔԵՐՈՒ ժամական արգելքը սահմանափակուած է 50 քիլոմեթրի Դեկ· 1–էն սկսեալ, քաղաքներու մէջ եւ գօտին պարտաւորիչ կը դառնայ եռեւ նատողներուն ալ։ Մինչեւ Կիրակի գիշեր ալ (Դեկ· 2) կարելի է ծխախոտներէն գնել կառքերու հարկադրոշմները (վինեէթ)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Հաճեան (Նիս, Փարիզ, Մեքսիքօ), Միսքճիեան (Պոլիս), Պօղոսեան, Նիկողոսեան, Կարապետեան (Պրիւսէլ)

ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քեռայրին, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՖԷԼԻՔՍ ՆԱՐԿԻԶԵԱՆ–ի

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 24–ին, Պրիւսէլ։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 28–ին, մաերիմ շրջանակի մէջ, ըստ հանգուցեալին կամքին։

Մասնաւոր մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հաճեանի եւ զաւակներուն։

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, գործիներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարեբարձներու եւ եկեղեցւոյ ատենապետներու հոգիներու համար։

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ։

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը 9-ին։
Պատարագ ժամը 10·15-ին։
Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·30-ին։

***

Կրօնական արարողութիւններէ հաք կը մնայ ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

***

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանին։

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERNISSAGE DE L'EXPOSITION DE PEINTURES - SCULPTURES DES ARTISTES ARMENIENS

Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Mardi 4 Décembre à 18 heures

Salon ouvert du 4 au 18 décembre
tous les jours de 14 à 19 heures

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն – Ժերմէն Կապոյտ Խաչի Ջ· Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. – Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20·30-ին, Դեկտ· 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէրունի «Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հովիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէրունի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ։

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէրունի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը։

URGENT
Recherche

Dame handicapée physique cherche employée de maison 30-35 ans, parlant couramment arménien occidental, pour aider travaux ménagers.

Téléphoner aux heures de repas :
48 - 34 - 77 - 78

COMMUNIQUE DE PRESSE

UN OUVRAGE DE PHOTOGRAPHIE CONSACRÉ A L'ARMÉNIE

présenté en avant-première
au Salon Européen du Livre de Lyon

Les Editions Parenthèses publient le 7 décembre, date marquant les deux ans du séisme de Spitak, un livre de photographies d'Antoine Agoudjian, *LE FEU SOUS LA GLACE, Arménie* 1989-1990, avec un texte d'Alberto Moravia.

Antoine Agoudjian est photographe professionnel.

Dès le séisme de décembre 1988 il a participé à l'aide humanitaire en Arménie et y a séjourné plus de 15 mois. Les photographies issues de ces reportages sont celles d'un acteur au cœur des bouleversements humains, sociaux et politiques dans une région frappée de multiples événements pendant deux ans. Ce témoignage visuel est unique car il couvre toute une période et certaines régions fermées à la plupart des observateurs (le Haut-Karabagh en Azerbaïdjan).

Le texte de Alberto Moravia qui ouvre l'album permet de découvrir, pour le même pays, une vision tout autre, car antérieure de trente années exactement; une vision prémonitoire d'un monde qui prépare déjà son renouveau culturel mais qui ne soupçonne pas les déchéances physiques et matérielles à venir.

Cet ouvrage sera présenté en avant-première en présence du photographe dans le cadre du 3ème Salon Européen du livre de Lyon, les 1er et 2 décembre (Hall Tony Garnier, Stand Parenthèses, librairie Cadran Lunaire).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Տէր եւ Տիկին Կ· Տէրձկեան 150 Ֆր· Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաեեանի յիշատակի արարողութեան առթիւ (Նոյեմբեր 25) Սէն – Լու։

***

ՓԱՐԻԶ.– Ոմն՝ 500 Ֆր·։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՇՈՑՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS AGOP

11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Զարեհ Որբունիի «ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ»

վէպը։

Իր օրինակը գիջել փափաքողն կը խնդրուի հեռաձայնել
42 81 33 21
թիւին։

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION VENTE

DE CERAMIQUES ARMENIENNES

du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

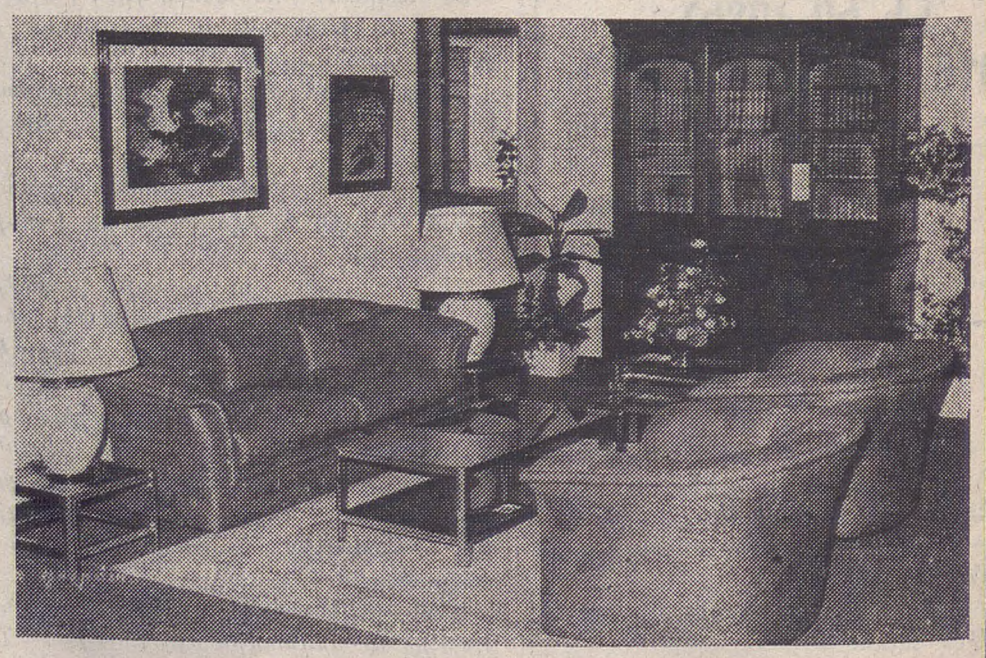
sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2
DIMANCHE
2 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԻՒ 155

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

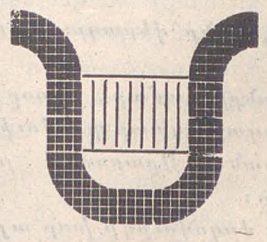
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.420 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.420

DISCOGRAPHIE

Pages arméniennes

PAR

GARBIS APRIKIAN
ET LES
CHŒURS SIPAN-KOMITAS

Les disques de musique arménienne sont trop rares pour ne pas saluer avec bonheur la parution de celui que vient de graver GARBIS APRIKIAN à la tête des Chœurs SIPAN-KOMITAS et de l'ORCHESTRE FRANÇAIS D'ORATORIO. Outre que cet enregistrement permet d'entendre avec toujours la même émotion quelques pages de Komitas, définitivement fixées dans une expression musicale inusable de force et de richesse harmonique, il révèle surtout le travail minutieux et passionné de GARBIS APRIKIAN qui a harmonisé la plupart de ces pages.

Sa grande connaissance de l'écriture chorale —près de quarante années de direction des Chœurs SIPAN-KOMITAS en

par

Edouard EXERJEAN

témoignant éloquemment— fait apprécier ici un compositeur héritier d'une tradition musicale universelle mise au service d'une inspiration intensément arménienne, particulièrement évidente dans le travail des chœurs.

Le premier morceau — PRELUDE — s'apparente à une belle ouverture d'opéra : motifs mélodiques et plus véhéments alternent avec une vigueur symphonique que l'utilisation de toute l'harmonie illustre avec brio. Confié au hautbois, un thème à la fois champêtre et nostalgique impose le ton des œuvres, leurs racines propres, mélange de combat, de résignation et de volonté victorieuse. Tout le disque fait valoir une vaillance que les Chœurs restituent avec exactitude: voix tour à tour puissantes et glorieuses, douloureuses et graves, enjouées et heureuses.

De cette diversité musicale qui tient compte d'une réalité géographique (Mont Karahissar, Vaspouragan, Mont Sipan) tout autant que d'une authenticité nationale, on retiendra en particulier :

— le très poignant Karahissar, confié au vaillant ténor Meguerditch BOGHOSSIAN, dans lequel le traitement orchestral atteint à des moments de forte émotion, mêlant lamentations funèbres et chants guerriers à des accents pathétiques et inspirés.

— HOVERN ARAN révèlent le beau timbre clair et harmonieux d'Herminé YERISSIAN.

— IPREV ARDZIV aux pages empreintes de noblesse et de sérénité bercées d'épisodes bucoliques.

— NOCTURNE à partir d'un thème repris par KOMITAS à la recherche, comme BARTOK, de tout ce que la tradition populaire enrichira de spontané et dont il faut applaudir la grandiose orchestration de GARBIS APRIKIAN (très beau dialogue du cor anglais et du violon)..

— ES KICHER, de la plus pure inspiration arménienne où éclatent des thèmes populaires riches d'une instrumentation si évocatrice par ses rythmes scandés et l'utilisation pittoresque d'instruments comme le tambourin ou le tambour de basque, restituant à l'oreille la couleur et la vitalité des si belles danses arméniennes.

— AKH VASPOURAKAN, si nostalgique et recueilli, expression d'une méditation religieuse à la mémoire des martyrs et des morts.

— LES BRAVES DE SIPAN maniant les Chœurs avec une réussite des contrastes.

La qualité de la prise de son valorise le travail d'ensemble-chœurs, solistes, orchestre- et permettra à l'auditeur de découvrir une musique qui occupe une place de choix parmi toutes celles que le XIXe et le début du XXe siècles ont imposées, issues de ce grand mouvement aux origines et slave et orientale, et, au mélomane de se délecter en retrouvant des traditions qui font la part belle à une inspiration très personnalisée.

Que GARBIS APRIKIAN soit ici remercié pour ce résultat de premier ordre.

Compact Disc S. K. 10.000

ԿՈՍՏԱՆ ՋԱՐԵԱՆ՝
«ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐՇԱԼՈՅՍ»

Ներկայ յօդուածին նիւթը այնպիսինեըն է, որ Կոստան Զարեանի փակագիծերով հարուստ կենսագրականներուն մէջ հազիւ թէ երկու տողի արժանացած է։

Պատճառները այլազան են։ Առաջին Աշխարհամարտի ընթացքին Իտալիոյ մէջ որոշ աշխատանք կատարուած է Հայութեան ի նպաստ, որ սակայն մինչեւ օրս չէ ենթարկուած համապարփակ ներկայացումի, թէեւ մասնագէտները տեղ-տեղ ակնարկած են անոր։ Ցետոյ, իտալական թերթերու հաւաքածոները դեռ չեն բացայայտած իրենց պարունակած տեղեկութիւնները (թէեւ մեզի յայտնի է, որ տարիներէ ի վեր պատրաստ է հայկ. ցեղասպանութեան վերաբերող իտալական մամուլի լուրերու հաւաքածոյ մը, ըստ սովորութեան՝ հրատարակիչի սպասելով...)։

Այս բոլորին մէջ Զարեանի տեղն ու դերը յստակացնելը ուրիշ խնդիր է։ Ժամանակի հայ մամուլը մշակումի ենթարկուած չէ տակաւին, փաստաթուղթեր կը պակսին, գրողը գրեթէ անդրադարձած չէ 1915–19–ի իտալական իր փուլին, եւլն.։ Ահա թէ ինչու կենսագիրները զոհացած են գրելով, թէ մասնակցած է հայանպաստ աշխատանքներու, եւ վերջ։

1915–ի վերջերուն (ճիշդ Թուականը անորոշ է), Զարեան ոտք կը դնէ Իտալիա, եւ հարաւ–հիւսիս ուղղութեամբ ճամբորդելով կը հանգրուանէ Հռոմ, ուր կը հանդիպի Բենեդիկտոս Ժ. Պապին։ «Պապը ինձ ընդունեց, եւ ես աւելի յուզուած քան պէտք էր, նրա առջեւ ճառ արտասանեցի» (1)։ Եթէ «Արեւմուտք»ի վկայութիւնը չըլլար, անհեղեակ ընթերցողը (իսկ 1970–ին այդ ուղեգրութիւնը տակաւին թաղուած էր «Հայրենիք» ամսագրի էջերուն մէջ) կրնար այլ բան պատկերացնել։ Բնական էր սպասել, եւ «Արեւմուտք»ի ընթերցումը այդ կ'ապացուցանէ, որ Զարեանի ելոյթը ուրիշ բան չըլլար, քան Պապի չաթաթական ընդունելութեան ընթացքին փոխանակուած քանի մը խօսք (2)։

Ի՞նչ կ'ընէ Զարեան մինչեւ 1917–ի կէսերը։ «Երեք երգեր»ու իտալերէն հրատարակութեան եւ անոր չուրջ ստեղծուած աղմուկէն զատ, առայժմ ուրիշ տուեալներ յայտնի չեն մեզի։ Գարեգին Լեւոնեանին ուղղուած 1916–ի նամակը միայն կը խօսի գրական ծրագիրներու եւ աշխատանքներու մասին (3)։

Զարեանի հանրային գործունէութիւնը յանկարծական աշխուժացում մը կ'ունենայ 1917–ին։ Հաւանարար պէտք է զայն վերագրել հայկական հարցի զարգացման մէջ արձանագրուած բախտորոշ դէպքի մը՝ նոյն տարուան Փետրուարին ցարական վարչակարգի տապալումը եւ ժամանակաւոր կառավարութեան հաստատումը Ռուսաստանի մէջ։ Ցայտնի է այն մեծ խանդավառութիւնը, զոր այս դէպքը ըստեղծեց Հայութեան մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի մօտալուտ ազատագրութեան մը յոյսը սնուցանելով։

Իր ինքնակենսագրականին մէջ, վերթերեալ տողերը դրելէ ետք, Զարեան անմիջապէս կ'աւելցնէ.– «Ցետոյ չրջեցի դասախօսութիւններով եւ Ֆիրենցէ քաղաքի քաղաքապետութեան օգնութիւնով եւ բազմաթիւ մտաւորականներուն ակադեմիայով Պալացօ Վեկիայի Զինքուչենտոյի հսկայ դահլիճում իտալերէն մէկուկէս ժամ խօսեցի հայ ժողովրդի մասին եւ պահանջեցի նրա անկախութիւնը» (4)։

Այս ճեռնարկին մասին կրնանք աւելի յստակ գաղափար մը կազմել չնորհիւ իտալական մամուլին (5)։

Ցոյցը տեղի ունեցած է Կիրակի, 1917, Յունիս 11–ին, առաւօտուն, երկու հազար հոգինոց խանդավառ բազմութեան մը ներկայութեամբ, որուն չարքին՝ քաղաքային եւ պինուորական բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, ինչպէս եւ Ֆիրենցէի մտաւորական ընտրանին։ Ձեռնարկը կազմակերպած էր «փրօ Արմենիա» իտալական կոմիտէն, եւ անոր կը նախագահէր քաղաքապետ Օրացիօ Պաչէլի։

Պաչէլիի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած է նշանաւոր պատմաբան Կուլիելմօ Ֆերրերօ, որ կոմիտէի նախագահն էր, վեր հանելով ազգութեան սկզբունքի դերակայութիւնը ինքնակալութեան վրայ։

Յաջորդ բանախօսը Զարեանն է, որ «ներչնչուած», «բոցավառ պերճախօսութեամբ», «առաջին խօսքով իսկ լսարանը նուաճող» ճառով (իտալական թերթերու ընտրոչումներն են) (6), Հայաստանի պատմութեան ու մշակութային առաքելութեան, ապրած ողբերգութեան նկարագրութիւնը ընելէ ետք, կը փաստարկէ Հայութեան անկախ ըլլալու իրաւունքը եւ հատուցում կը պահանջէ անոր կրած չարչարանքներուն դիմաց։

Ցետոյ խօսք կ'առնէ Օկիւլթէն Ռէյ, Փարիզի Քաղաքական Տնտեսութեան Ընկերութեան անդամ, որ կ'անդրադառնայ հայկական հարցի մէջազգային բնոյթին եւ Հայաստանի ազատութեան իրաւունքին։ Ցայտարէրէ դուրս խօսք առած են փրոֆէսօրներ՝ Փարոտի եւ Սալվեմինի։

Ֆերրերօ կը կարդայ ռուս դեսպան Կիրսի համակրական հեռագիրը, որմէ ետք կը վաւերացուի հռչակագիր մը, որ աշխարհի «հինգ մեծ ժողովրդավարութիւններ»էն կը պահանջէ, որ «Ջանան վերականգնել Հայաստանը՝ Լեհաստանի նման, իրրեւ ազատ եւ անկախ ազգ»։

Այս աչքառու ճեռնարկին մասին նախօրօք տեղեակ պահուած է Փարիզի Հայկական Կոմիտէն, որ յղած է զօրակցութեան հեռագիր եւ ապա՝ նամակ։ Յունիս 28–ին, Զարեան կը պատասխանէ Արշակ Զօպանեանին, սկիզբ տալով 35 տարիներու նամակագրական կապի մը (7).–

«Ժամանակին ստացանք ձեր հեռագիրը ցոյցէն օր մը ետոյ եւ այժմ ձեր նամակը, Comité–ն մտադիր է չարք մը ուրիշ ցոյցեր սարքելու Իտալիոյ ուրիշ մեծ

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

քաղաքներու մէջ որպէսզի նոյն résolution–ի մխանայ միահամուռ կերպով ամբողջ իտալացի ժողովուրդը» (8)։

Ըստ երեւոյթին, Ֆրանսական մամուլը աղաւաղած էր Ֆիրենցէի հռչակագրի լըբատուութիւնը։ Ասոր վրայ, միեւնոյն նամակով Զարեան Զօպանեանին կը յղէ իտալական թերթերու քաղուածքները (զորս մենք օգտագործեցինք վերը), որպէսզի լուսաբանութեան աշխատանքով զբաղի։

Շատ բան չենք գիտեր Կոմիտէի յետագայ գործունէութեան մասին. ըստ երեւոյթին, 1918–ի սկիզբները դադրած է գործելէ, քանի որ Փետրուար 2–ին Զարեան կը գրէ Զօպանեանին.–

«Աւելցնեմ նաեւ որ հոս Հայերս ոչ մի կազմակերպութիւն չ'ունինք. կը գործենք զատ զատ առանց գիտնալու որ մերոնք ի՛նչ կը խորհին, ի՛նչ քաղաքականութիւն գործ կը դնեն եւայլն...» (9)։

Աւստրո – գերմանական ուժերէն Իտալիոյ կրած պարտութեան առթիւ, 1917 Նոյեմբեր 6–ին Զօպանեան զօրակցական նամակ մը յղած է Ֆերրերօյին, որուն չնորհակալութեամբ պատասխանած է այս վերջինը (10)։ Նոյեմբեր 29–ին, Զարեան կը գրէ Զօպանեանին.–

«Ձեր նամակը ստանալուս Ferrero–ն մօտս էր. ըսաւ որ չը նայած իր արդէն ղրկած պատասխանին, նորէն բան մը կը ղրկէ տպելու համար» (11)։

Կ'արժէ նշել, թէ Նոյեմբեր 15–ին Զարեան տեղեկացուցած է Զօպանեանին, թէ «Երուսաղէմի առման օրը (12) Ֆիրենցիայի քաղաքապետութիւնը ուզեց որ հայ բանաստեղծ մը գրէ առ ժողովուրդ ուղուած յայտարարութիւնը, ուզելով ատով, անշուշտ, պատուել մեր ազգը որուն հանդէպ համակրութիւնը չատ մեծ է հոս» (13)։

Զօպանեանը իր թղթակիցէն խնդրած է կարգ մը զօրակցութեան նամակներ հայթայթել իտալացի հեղինակաւոր անձնաւորութիւններէ։ Ֆերրերօյէն զատ, Զարեան չփման մէջ մտած է ծերակուտական Իսիտորօ Տէլ Լունկոյի եւ գրագէտ Վէքիի հետ, որոնց գրութիւնները պահպանուած են (14)։ Բարացուցական եւ չատ խօսուն

●▶

է Զարեանի դիտողութիւնը այս առիթով.–

«Յուսամ բան մը պիտի կարողանամ յաջողցնել, բայց չեմ ծածկեր որ ասոնց հետ գործ ունենալը՝ մանաւանդ երբ անոնք անմիջական չահ չ'ունենին՝ չատ դժուար է: Նիւթապաշտ եւ փոքրահոգի ժողովուրդ մըն է որ ինքզինքը վախկոտ կը դղայ եւ վեհանձնութիւնը դոհաբերութիւն կը համարէ: Կրնամ վստահեցնել ձեզ որ եթէ մեր անձնական ազդեցութիւնը չ'ըլլար եւ մերժելու ամօթը եւս, ասոնք բան մըն ալ չէր պիտի ուզէին ընել» (15):

Առանց բառերը ծամծմելու, զրոյը կը «յայտնաբերէ» յաւերժական ճշմարտութիւնը. քաղաքականութեան մէջ զգացումներ ու բարեկամներ չկան, միայն չահեր: Լափալիսեան է, բայց երբեմն հարկ է կրկնել...

Միլանոյի մէջ, չուտով հայկական նոր կոմիտէ մը կը կազմուի, Զարեանի անմիջական մասնակցութեամբ, ինչպէս կը զրէ Զօպանեանին (1918, Մարտ 25) (16): Այդ կոմիտէն ծրագրած է հրատարակել Հայաստանի վերաբերեալ ժողովածու մը, «ուր ընթերցողը կրնայ դտնալ յօդուածներ բոլոր այն հարցերու չուրջ որ կրնայ դինքը հետաքրքրել» (1918, Ապրիլ 22) (17), եւ որուն համար Զարեան խնդրած է Զօպանեանի աշխատակցութիւնը (դրականութիւն, արուեստ): Թէեւ դիրքը լոյս տեսած չէ, սակայն դաղափարը համահունչ է ժամանակի ընդհանուր մէկ տրամադրութեան հետ, որ կը ձգտէր ծանօթացնել Հայոց մշակոյթը եւ քաղաքակրթութեան բերած նպաստը՝ «peuple tragique»–ի (եւ ամերիկեան նշանաւոր տարբերակին՝ «starving Armenians»ի) հետզհետէ ծաւալող նշանախօսքին համազդելու համար (հմմտ. Վալերի Բրիւսովի եւ Մաքսիմ Կորքիի ժողովածուները Մոսկուայի մէջ, Ստեփկովսկիի երկհատորեակը Վիէննայի մէջ, Զօպանեանի «Վարդենիք Հայաստանի»ի անաւարտ չարքը Փարիզի մէջ, Ալիս Սթոն Պլաքուէլի հաւաքածոն Ամերիկայի մէջ, եւայլն): Այս աշխատանքին (հրամայական՝ այսօ՛ր եւս) պահանջը դրած էր արդէն Անթոնիօ Կրամչին՝ 1916–ի իր քիչ յայտնի յօդուածին մէջ:

«Մեծ անարդարութիւն մըն է անծանօթ ըլլալ: Կը նշանակէ կղզիացած մնալ, սեփական արցունքներուն մէջ փակուած, առանց արտաքին օդնութեան եւ կարեկցանքի կարելիութեան: Ազգի մը համար, կը նշանակէ դանդաղ կազմալուծում մը, միջազգային ամէն կապի աստիճանական ջնջումը: (...) Հայերը պէտք է Հայաստանը ծանօթացնէին, կենդանի դարձնէին՝ մտքին մէջ անոնց, որոնք զայն կ'անդիտանան, ոչինչ դիտեն իր մասին եւ չեն համակրիր իրեն» (18):

1918 Դեկտեմբերին, Զարեան Նիս է (19): Կը թուի թէ այդ ճամբորդութենէն յիշատակ մնացած է այն եռագոյն դրբօշակը, որ այնքան դայթակղալից վիճակ մը պիտի ստեղծէր իրեն Երեւանի մէջ, 1923–ին (19բ):

1919–ի սկիզբները Զարեան կրկին Ֆիրենցէ է, ուր Հայերը նոր կոմիտէ մը կազմած են, որուն անդամակցած է անոր եղբայրը: Սակայն, Զարեան չի միանար այս նոր համախմբումին, որ հայ որբերուն ի նպաստ պարահանդէս մը սարքած է: «Ես կոմիտէի անդամ չեմ եւ իմ մասնակցութիւնս բացարձակապէս մերժած եմ, սկզբունքով դէմ ըլլալով: Մեզի համար այդպիսի վճռական րոպէին–այդ տեսակ ճեռնարկներով զբաղելը», կը դրէ Զօպանեանին, Յունուար 29–ին (20):

Մինչեւ նոյն տարուան կէսերը, Զարեան Ֆիրենցէ կը մնայ: 1919, Յուլիս 18 թուակիր եւ այդտեղէն ուղղուած նամակը Զօպանեանին հասցէագրուած վերջին (այս շրջանին վերաբերող) դրութիւնը կ'ըլլայ, որքան մեզի յայտնի է (21): 1919 Սեպտեմբերին, Զարեան Հայաստան է (22):

Մինչեւ հոս՝ կենսագրական մանրամասնութիւններու թուումը. բնորոշ է, որ նամակներու այս շարքին մէջ հետք չկայ 1916–20–ին Զարեանի անդամակցած հակատրկատիրական միջազգային կոմիտէն (23):

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՁՈՒԴԱՐՁԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ինք, արագ տողերով զրուած այս նամակներուն ընթերցումը անծանօթ աշխարհ մը կը բանայ մեր առջեւ: Զարեանը այն մարդն է, որ սովորաբար մեղադրուած է Հայութեան հանդէպ արհամարհանքի կամ անհասկացողութեան կեցուածքի մը յանգանքով, յատկապէս 30–ական թուականներու թէժ մթնոլորտին մէջ (24), ինչպէս եւ անկէ ետք:

Ինչ ալ ըլլայ այդ առերեսոյթ կեցուածքին դրդապատճառը, կարեւորը այն է, որ հոն յանդիլէ առաջ, Զարեան քաղաքական անցքերու երկարատեւ բովէ մը անցած է. նախեդեռնեան Պոլսոյ խանդավառ ու եղերական օրերը, Իտալիոյ անատուդութեամբ եւ վերածնունդի յոյսով առլցուն ժամանակաշրջանը, կովկասեան միջնարարը, Զինադադարի Պոլիսը եւ հին օրերու վերադարձի խաբկանքը, Խորհրդային Հայաստանի առաջին տարիները, Սփիւռքի անխարխոյ վիճակը...

Այդ փորձառութեան մաս կը կազմէ 1917–19 բախտորոշ թուականներու նըկատմամբ իր հակազդեցութիւնը, անյայտ մինչեւ օրս, եւ որմէ կ'եզրակացնենք, որ Զարեան անտարբեր չէ իր երկրին ու ժողովուրդին հանդէպ, ընդհակառակն:

1917, Յունիս 28–ին, Զօպանեանին կը դրէ.

«Ըստ իմ համեստ կարծիքիս, արտասահմանի հայութիւնը չի ըներ այն ամենը, ինչ որ կրնար եւ պէտք էր ընել: Օրինակի համար délégation–ի ծերութիւնների ձայնը չի լսուիր, հայութեան միահամուռ կամքը չէ յայտարարուած: Չէ՞ք կարծեր որ հայկական congrès–ի մը անհրաժեշտութիւնը կը զգացւի, որպէսզի ներքին միացած հայ ժողովրդի կամքը ճանչնար» (25):

Զարեան միակ դժգոհը չէր. հետաքրքրական է, որ «սկսած 1917 թուականի ամրանից Զօպանեանը հարց է բարձրացնում ընդհանուր հայկական համագումար հրաւիրելու մասին, որը պիտի քննարկէր ազգի հետագայ քաղաքական դոյավիճակի հարցերը, քննադատում Ազգային Պատուիրակութեան գործունէութիւնը ու պահանջում վերակառուցել այն» (26): Զարեանի ու Զօպանեանի առաջադրած համաժողովը պիտի դումարուէր 1919–ի գարնան (27), անշուշտ, քաղաքական այլ պայմաններու տակ եւ այլ ուղեգիծի որդեգրումով:

Միեւնոյն նամակի չարունակութեան մէջ, Զարեան կը նշէ. «Ռուս յեղափոխութեան վրայ եւս մեծ յոյսեր չ'ունիմ: Ժողովուրդ մը որ ազգային ինքնագիտակցութիւն կը պակսի չի կարող հասկնալ մեր դատը: Այն ու ամենայնիւ այժմ է որ պէտք է աշխատիլ եւ բարձր ձայնով պահանջել մեր սուրբ իրաւունքներու իրադործումը» (28): Զօպանեան դրական կերպով հակազդած էր Ռուսաստանի դէպքերուն. 1917 Մարտին, Վալերի Բրիւսովին կը դրէր, թէ «դժբախտութեան վիհին մէջ տառապող հայ ժողովուրդը ի տես այս մեծ եւ ուրախալիր եղելութեան, որ վերջնականապէս լոյս կը սփռէ ապագային վրայ, կը տեսնէ արդարութեան համար իր տածած յոյսի վաղորդայնը» (29):

Վեց ամիս ետք, Անդրկովկասի կացութիւնը չրջադարձային փոփոխութեան ենթարկուած էր. Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան յաղթանակը նոր վիճակ կը ստեղծէր: Կովկասը կեդրոնախոյս չարժումի մը սկսած էր, իրրեւ հետեւանք Ռուսաստանի մէջ տիրող չփոթին: Նոյեմբեր 28–ին, Անդրկովկասեան Սէյմը կազմըւեցաւ:

Մէկ օր ետք (ի հարկէ, առանց իմանալու այս վերջին եղելութիւնը), Զարեան կը դրէր Զօպանեանին. «...կը զարմանամ ինչո՛ւ մերոնք Կովկաս եւ Հայաստանի գրաւուած մասերի մէջ անկախութիւն չեն յայտարարեր: Ferrero–ն եւ մեր բարեկամները առհասարակ՝ ինծի նման կը մտածեն: Արդեօ՞ք Թուրքերէն կը վախնան թէ արդէն ազգը միջակութիւնների ձեռքն է: Սոսկալի է լուր չ'ունենալ ոչ մի տեղ...» (30):

Այդ ժամանակ, ո՛չ մէկ հայկական հոսանք կը բաղձար անկախութիւնը. հանրայայտ իրողութիւն է, որ Մայիս 30–ի անկախութեան հռչակումը տեղի ունեցաւ հարկադրական կերպով: Նոյեմբեր 1917 – Մայիս 1918 ժամանակամիջոցին, Կովկասի Հայերը դերակատար չէին իրենց ճակատագրին տնօրինումին մէջ, որով Զարեանի խօսքը առարկայական ու իրատես կռուաններէ զուրկ էր. նոյն դիծը առկայ է երկու ամիս ետք.

«Կովկասէն ես ոչ մի լուր չ'ունիմ: "Բոլշեվիկների" Հայաստանի մասին հռչակած Décret–ը վերին աստիճանի կարեւոր է եւ պէտք է անմիջապէս օգտուիլ կառուցուածքի մը կազմելով եւ երկրի անկախութիւնը յայտարարելով ամբողջ Եւրոպային: Վախնամ որ ազգի բախտը միջակութիւններու ձեռքն է. Սոսկալի է լուր չ'ունենալ ոչ մի տեղէ...» (31): Այս պնդումը պիտի կրկնուի Փետրուար 14–ին. «Եթէ Կովկաս մերոնք (1 բառ անընթ.) չկազմակերպուին եւ անկախութեան հիմը չդնեն պիտի կորչինք: Բոլշեւիկների հետ չատ զգոյշ վարուելու է եւ անմիջապէս օգտի դնելու է անոնց "թուղթը"» (32):

Վերյիշենք, որ 1918, Յունուար 11–ին, բոլշեւիկեան կառավարութիւնը հրապարակած էր Աբեմատեան Հայաստանի վերաբերեալ յայտնի հրամանագիրը, որուն նախորդած ու յաջորդած է ռուսական զօրքերու պարպում–նահանջը կովկասեան ռազմաճակատէն: Իսկ Ռուսաստան–Գերմանիա երկարատեւ բանակցութիւնները (Դեկտեմբեր 1917–Մարտ 1918) պիտի աւարտէին Պրեսթ–Լիթովսկի դաշնագրի ստորագրութեամբ, 1918, Մարտ 3–ին: Այս երկու թուականներու միջոցին եւ անոնցմէ ետք, ինչպէս դէպքերուն ընթացքը կը փաստէ, կովկասահայութիւնը քաղաքական դիրքի մէջ էր: Հրամանագիրը մեռեալ տառ էր, իսկ թրքական սպանդի մը հեռանկարը տարտղ:

Կարծես Զարեան աւելի իրատեսօրէն կը մօտենայ հարցին, երբ Մարտ 25–ին կը դրէ Զօպանեանին. «Կը սիրեմ, սիրելի եղբայր, ձեր քաջասրտութիւնը: Զը պիտի վհատինք եւ եթէ փուելու ենք չատ պեղեկութեամբ եւ արիօրէն փուինք: Բայց չը պիտի փուինք, այդ մասին վստահ եմ» (33):

Մինչեւ 1918–ի վերջը, Զարեանի նոր անդրադարձ չկայ: Հոկտեմբեր 30–ին, Թուրքիա կը կնքէ Մուդրոսի զինադադարը, ուր Հայերուն կը մերժուի belligérant կամ կողմ նկատուելու իրաւունքը: Այնպատա վիճակը արտայայտուած է Զարեանի Դեկտեմբեր 8–ի նամակին մէջ, Զօպանեանին ուղղուած.–

«Տխուր սիրտով ստացայ ձեր նամակը... Մինչեւ հիմա դեռ ոչ մի լուրջ document Հայերու մասին բան մը չ'ըսաւ: Ո՞ւր կ'երթանք: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վերջը: Սիրտս կ'այրի երբ կ'լսեմ տրտմարութեամբ դրուճած մեր "ներկայացուցիչներու" դէմքերը, դիւանագիտական այդ փոքրահոգի մուկերը: Ի՞նչ կարող ենք անոնցմէ սպասել. խեղճ հայ ազգ եւ սակայն ինչքան դեղեցիկ է մեր դատը եւ ինչքան դիւրին է պաչտպանել զայն» (34):

Առհասարակ, Զարեան կը դժգոհի Ազգ. Պատուիրակութենէն, որ ինչպէս տեսանք վերը, 1919–ի կէսերուն պիտի վերակազմուէր: Ըստ երեւոյթին, Զօպանեան դրած է իրեն այս կէտին չուրջ, դատելով Զարեանի չարունակութենէն.– «Ընտրութիւնները որոնց մասին կը խօսիք նշանակութիւնին կորսնցուցած են» (35):

1919, Յուլիս 18–ին, Զարեան կ'ըսէ Զօպանեանին.– «Կ'երեւի նախախնամութիւնը չուզէ որ բոլոր տանջանքներէն ըմպենք ազատութեան պայծառ օրին հասնելէ առաջ: Ինչ ըրած, կազմակերպւինք եւ յուսանք: Կովկասահայաստանի անկախութիւնը արդէն մեծ քայլ մըն է դէպի լաւադոյնը եւ վստահ եմ որ Տաճկահայաստանի մէկ մասն ալ պիտի մեզի անցնի» (36):

Այս բոլորին արդիւնքը բաւական տարբեր եղաւ, բայց այդ ուրիշ պատմութիւն է:

ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Զարեանի այս նամակները ընդհանրապէս չատ հապճեպ գրուած ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողուն եւ դլխաւորաբար օրուան հրատապ խնդիրներու կ'անդրադառնան: Զոյգ մը տեղեր, սակայն, նամակագիրը ձգտած է ազգային–քաղաքական ընթացիկ խնդիրներէն վեր բարձրանալ եւ բանաձեւել որոչ մտածումներ, որոնք յետագային իր արձակին առանցքը պիտի կազմեն:

1918 Մարտին, երբ օրհասական պահու մը գիտակցութիւնը բոյն դրած էր ամէն մարդու սրտին ու մտքին մէջ, Զարեան կը դրէ.– «Հայ ազգի գոյութեան մէջ խորհուրդ մը կայ որ ազդերգութենէն իսկ աւելի ուժեղ է եւ իր պատմական դերը դեռ պիտի կատարի: Բաւական է դիտագրգռութիւնը ունենանք այդ խորհուրդի եւ (1 բառ անընթ.) կու տայ» (37):

«Անցորդը եւ իր ճամբան»էն մինչեւ «Նաւը լերան վրայ» (չհաշուած «Մեհեանի չրջանը), արդարեւ, տարբեր եղած չէ Զարեանի որոնումը. վերի քաղուածքը յետագային իր չարունակութիւնը կը գտնէ, այսպէս.–

«Ու մենք խեղճ ենք: Ո՛չ որովհետեւ անհասելի Փիզիքական տառապանքներ ենք կրած, եղեռնի նման մորթուած ենք, այլ որովհետեւ դարերէից ի վեր կորցրել ենք ա՛յն՝ ինչ որ արտայայտելու համար բառ իսկ չունենք եւ որ անուանած ենք անորոշաբար ոգի:

Գաղափարների արտայայտչական ձեւերէն դուրս, աւանդութիւնների կաղապարուած բովանդակութիւնից դուրս, այնտեղ, խորը ծածկուած չերտերի տակ, անհասանելի դետակներ են անցնում եւ մարդու ու ժողովուրդների իսկական էութիւնը դեկավարում:

(...)

Մենք խեղճ ենք, որովհետեւ մեր ներքին բովանդակութիւնը մեր կամքից եւ մեր դիտակցութիւնից դուրս է մնացել: Նա այլափոխուել է եւ դարձել է տարերային ուժ:

(...)

Այստեղ, մենք վերադառնում ենք դէպի մեզ:

Հայ կեանքի համար, այսօր, ինչպէս երէկ, Սարդարապատը փորձութեան դժուարին դաշտն է, Արարատը՝ լուսաւորող դաղափարը:

Երբ հայ ժողովուրդը խոր այդ դիտակցութեան հասնի, նա կը դտնի իր ճանապարհը» (38):

Իսկ 1919 Յուլիսին, Զարեան կ'արտայայտէ այլ դաղափար մը, թէեւ սերտօրէն կապուած նախորդին, որ էական նշանակութիւն ունի, եւ՛ այդ օրերուն, եւ –մանաւանդ– ա՛յսօրուան համար.–

«Կը մնայ բարոյապէս պատրաստուիլ ազատութիւնը վայելելու համար: Ազգը աշխարհագրական կամ տեղային կամ լեզուական քանակութիւն չէ, այլ բարոյական խորհուրդատեղծ կապակցութիւն մըն է զոր պէտք է ստեղծել աշխատելով անդադար: Հայ ազգը բանաստեղծները եւ բարոյագէտները պիտի ստեղծեն. թէ չէ ի դուր պիտի կորչի զարաւոր զոհաբերութիւնը» (39):

Զարեան կը մեկնի «մեհենականներ»ու դաղափարաբանական առաղձէն (40): Ազգին ստեղծումը կ'արձագանգէ «Մեհեանի» երրորդ թիւի իր դրածին. «Բայց որպէսզի մեծ Սիրտը նորէն բարձրացնէ իր լայնահնչիւն եւ ամբողջական թնդիւնը, հարկ է ժողվել անոր կտորները եւ փնտռել անոր գոյացման, երեւման նոր ձեւերը» (41): Սիրտը (=ազգը) գոյացնելու միջոցը արուեստն է, ոճը՝ գործիք, ստեղծագործողը՝ արուեստագէտը: Իսկ արուեստագէտը՝ «բանաստեղծները եւ բարոյագէտները»:

Համայնքը կը թարմանայ, կը վերանորոգուի գոհաբերութեան ուժով. գոհը կը դառնայ թարմացնող ուժ («դարաւոր զոհաբերութիւնը»), որ սակայն «ի զուր պիտի կորչի» եթէ արուեստագէտ–գոհաբերողը չստանձնէ արարքը իրրեւ ստեղծումի ազդակ (42). երբ գոհաբերութիւնը բեղնաւոր դառնայ՝ արուեստի ուժով, այն ատեն կը ծնի ազգը:

Ազգը արուեստի եւ գոհագործութեան տեւական ընթացքի մը արդիւնքն է, վերանորոգ ու յարատեղծ: «Բարոյական խորհուրդատեղծ կապակցութիւն», կ'ըսէ Զարեան. ասկէ՝ մտաւորապէս պատրաստուելու հրամայականը, «բարոյագէտներու» (իմա՝ փիլիսոփաներու, խորհողներու) ստանձնելիք դերակատարութիւնը:

Զարեանի այս հաստատումը դարձեալ իր արձագանգը կը գտնէ «Անցորդը...»ի մէջ. «Ոգին ստեղծագործական ուժ է դառնում, երբ նա վեր է ածւում կենդանի մարմնի: Ժողովուրդները ողջ են, երբ հետապնդում են իրենց ներքին, խոր օրէնքը: Կեանքը, իսկական կեանքը գաղափարների քանակութիւն չէ, այլ հոգեկան որակ, կեցուածք, կենսական որոշ արտայայտչական ձեւ, պատասխանատուութեան զգացում եւ ստեղծագործական կարողութիւն (43):

Կարելի է նաեւ երկրորդ ընթերցում մը փորձել վերոյիշեալ խօսքերուն համար. ազգը ստեղծուած չէ դեռ, ընկերաբանական–քաղաքական տեսանկիւնէ մը դիտուած: 1918 Թուականին (ու մինչեւ այսօր), վերածուած ենք կոտորակուած մասնիկներու միդամածի. համայնքին մէկ կորիզը Կովկաս է, միւսը՝ «էրմէնի միլէթ»ը, պայթած է անվերադարձ: Կովկասի Հայութիւնը, ազգագրական–հոգային յեղյեղուկ իրականութեան մը մէջ, ազգի հաւաքական դիտակցութիւնը չունի. սեփական երկրամասին մէջ, «ազգ» չէ տակաւին, դերակշիռ համայնք է միայն (44):

Եւ ո՞վ պիտի դնէ ազգին հիմքերը, եթէ ոչ մտաւորական տարրը («բանաստեղծները եւ բարոյագէտները»). ո՞վ կոչուած է վեր հանելու ազգային գոյի նախագըր-

հաները եւ կառոյցները, եթէ ոչ մտածող ընտրանին:

Իսկ եթէ ազգին գոյատեւումը չհրականանայ, պեսուէթեան հիմքը կը խախտի եւ «ի զուր պիտի կորչի զարաւոր զոհաբերութիւնը»: Եթէ «կէս գիշերէն» եաք «արշալոյս»ի մը յոյսը կայ, ահա՛ նախապայմանը:

Վ. Մ.

Պուէնոս Այրէս, Սեպ. 1990

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Կոստան Զարեան, *Տեղի, ժամանակի եւ գրողի մասին*, «Սովետական գրականութիւն», 6, 1970, 107:

(2) Հմմտ. Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, 639: Կարծես իր հօր արձագանգը ըլլար 1989 Հոկտեմբերին Արմէն Զարեանի հանդիպումը Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Պապին հետ (տե՛ս Արմէն Զարեան, *Ճանապարհորդութիւն դէպի Հոմ եւ դէպի Նիւ-Եորք*, "Յառաջ-Միտք եւ Արուեստ", 1990, Ապրիլ 1, էջ 3):

(3) Եղիշէ Զարենցի անուան Գրականութեան եւ Արուեստի թանգարան (ԳԱԹ), Գ. Լեւոնեան Ֆոնտ, թ. 1377:

(4) Զարեան, *Տեղի, ժամանակի...*, 107: Անշուշտ, «Պալացօ Վեկիա» պէտք է ըլլայ «Վեկիօ»:

(5) «Il Nuovo Giornale» (Firenze), 11 Giugno 1917; «La Nazione» (Firenze), 11 Giugno 1917: Նաեւ՝ Հոմի հրատարակուող փրանսալեզու թերթի մը (անունը նշուած չէ), 1917, Յունիս 14-ի թիւը (երեք կտրածոներուն համար, տե՛ս ԳԱԹ, Ա. Զօպանեան ֆոնտ, Ա. բաժին (ԱԶՖ), թ. 2117):

(6) Հետաքրքրական է բաղդատել իտալական մամուլի այս բնորոշումները Զարեանի հայ ժամանակակիցներու վկայութիւններուն հետ:

(7) Անհրաժեշտ է նշել, որ Զարեան գրած է այս նամակները արեւմտահայերէնով, թէեւ արեւելահայերէնի զգալի միջամտութեամբ. նոյնութեամբ պահած են բերականական, բառապաշարային եւ ուղղագրական բոլոր շեղումները:

(8) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2118:

(9) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2121:

(10) Արշակ Զօպանեան, *Նամականի*, Երեւան, 1980, 132, 414-415:

(11) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2119:

(12) Խօսքը կը վերաբերի առաջին խաչակրութեան ժամանակ Երուսաղէմի գրաւումին (1099, Նոյեմբեր 15):

(13) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2118:

(14) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2122:

(15) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2121:

(16) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2124:

(17) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2125:

(18) Antonio Gramsci, *Armenia*, «Il Grido del Popolo», 11 aprile 1916. Կ'օգտագործենք Արա Պալեօզեանի անգլ. թարգմանութիւնը՝ «Ասպարէզ» 1977 Հոկտեմբեր 26:

(19) 1918, Դեկտեմբեր 8-ի նամակը Զօպանեանին (ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2127):

(19բ) Զարեան, *Երկեր*, 347:

(20) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2129:

(21) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2130:

(22) Տե՛ս մեր յօդուածը «Յառաջ-Միտք եւ Արուեստ», 1990, Փետրուար 4, էջ 2:

(23) «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան», Գ. հատոր, Երեւան, 1976, 672:

(24) Ի շարս այլոց վազգէն Շուշանեան՝ «Մենք»ի մէջ, Շաւարշ Միսաքեան՝ «Յառաջ»ի մէջ:

(25) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2117:

(26) Կարլեն Դալլաքեան, *Արշակ Զօպանեան*, Երեւան, 1986, 333:

(27) 1918, Փետրուար 14-ին, Զարեան կը հարցնէ Զօպանեանին. «Ի՞նչ եղաւ մեր համազգային ժողովը Եւրոպայ» (ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2123):

(28) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2117:

(29) Զօպանեան, *Նամականի*, 130:

(30) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2119:

(31) ԳԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2121:

Chambre 504

ou les songes de Maia Damadian

par

Chaké MATOSSIAN

Au centre de Bruxelles, sur la place Rogier, un hôtel a opéré sa rénovation en adoptant le rôle de galerie d'art ou de musée contemporain. En 1988, le «New Hotel Siru» confie l'espace des chambres à la fantaisie et à la technique des artistes belges. La porte de la chambre 504 s'ouvre sur l'univers de Maia Damadian.

Maia Damadian n'a jamais peint, gravé ou dessiné des sujets mièvres, ni même gais ou plaisants. Elle exige donc du dormeur un certain courage, un courage à la hauteur du sien. Hors de toute mode, l'artiste persévère dans son travail très personnel dont on lui reproche souvent la teneur figurative ou symboliste. Ses personnages apparemment humains appartiennt en fait à un au-delà de l'humanité et révèlent au spectateur sa propre dimension supra-humaine. Plutôt que de parler de personnages, il faudrait dire que les œuvres de Maia se peuplent d'êtres sexués qui s'imposent en tant que *forces pures*. Aussi, choisir la chambre 504 revient à abdiquer de l'opinion banale concernant le rêve et la rêverie, à refuser les images stéréotypées du bien-être. A la médiocrité rêvante et s'auto-engendrant dans son rêve, Maia Damadian substitue la force onirique dans sa dimension divine.

Au premier regard, la chambre de Maia perturbe, inquiète. Deux géants monstrueux, deux forces, occupent les murs de la pièce, l'une masculine, face au lit, l'autre féminine, à la tête du lit; elles exhibent la toute puissance de l'animalité: tête d'aigle, cornes, serpent sont autant d'éléments qui s'intègrent parfaitement à la silhouette humaine. Cette fusion entre les parties animales associées à la force et le corps humain donne lieu à un déploiement du corps dont Maia nous indique ici l'importance. La perte de cette enveloppe équivaut à l'oubli d'une aura, elle signale la négligence impardonnable d'une dimension énergique qui nous habiterait et prolongerait notre être en pointillé dans l'espace-temps, transformant ainsi notre rapport au monde. En nous présentant notre pouvoir périphérique à travers des êtres fantomatiques, Maia Damadian nous montre ce que Merleau-Ponty, recourant à l'exemple du bras fantôme que l'amputé croit sentir, appelait l'«être au monde»; et il semble judicieux, que l'artiste nous le dévoile dans une chambre d'hôtel, d'où se trouvent généralement exclus les tracas quotidiens, la conjugalité routinière, l'habitude: «Ce qui en nous refuse la mutilation et la déficience, c'est un Je engagé dans un certain monde physique et interhumain, qui continue de se tendre vers son monde en dépit des déficiences ou des amputations, et qui, dans cette mesure, ne les reconnaît pas *de jure*. Le refus de la déficience n'est que l'envers de notre inhérence à un monde, la négation implicite de ce qui s'oppose au mouvement naturel qui nous jette à nos tâches, à nous soucis, à notre situation, à nos horizons familiers. Avoir un bras fantôme, c'est rester ouvert à toutes les actions dont le bras seul est capable, c'est garder le champ pratique que l'on avait avant la mutilation. Le corps est le véhicule de l'être au monde, et avoir un corps c'est pour un vivant se joindre à un milieu défini, se confondre avec certains projets et s'y engager continuellement» (1).

En peignant les démons ou les divinités sur les murs, Maia Damadian ne propose pas un décor mural mais bien un traitement de l'espace spécifique qu'est la chambre. Elle rend à la chambre à coucher sa différence d'avec les autres pièces, elle reconstruit le lieu de mystère, de secret, le lieu dans lequel toute visite tient de la visitation. Que l'atmosphère élaborée ici effraie au premier regard, signale que nul ne pénètre impunément dans une chambre. Le tour de clef dans la serrure ne saurait en aucun cas devenir un geste anodin. En cela, Maia rencontre le parcours onirique des Grecs pour lesquels «ce personnage onirique peut être un dieu, ou un fantôme, ou un messager onirique préexistant, ou une "image" (eidolôn) spécialement créé pour la circonstance; mais quel qu'il soit, il existe objectivement dans l'espace, et il est indépendant du rêveur. Il fait son entrée par la serrure (les chambres à coucher chez Homère n'ont ni fenêtre, ni cheminée); il s'installe à la tête du lit pour faire sa commission; et ceci fait, il se retire par la même voie» (2). Au demeurant, il est assez curieux de noter que Maia Damadian rattache ses démons à l'aigle et au serpent, tous deux constitutivement liés à la structure onirique des Héllènes. Ludwig Binswanger a souligné l'importance de l'image de l'aigle dans les rêves grecs et et son rapport à l'événement extérieur ou à l'oracle qui signale, en dernière instance, les limites imprécises entre les mondes intérieurs et extérieurs: «chez les Grecs se confondent les frontières entre l'espace intérieur de l'expérience vécue, l'espace extérieur de l'événement et l'espace cultuel de la religion. Cela tient à ce que le sujet de l'image onirique, le sujet de l'événement cosmique et le sujet de l'expression rituelle ne représentent qu'un seul et même élément, la divinité, Zeus ou ses mandataires auxquels il a délégué son pouvoir de façon passagère ou permanente» (3).

L'œuvre de Maia met donc bien en évidence un travail de l'espace, la rencontre entre le volume et la surface d'une chambre et le corps avec ses dimensions intérieures et périphériques. Il semble que l'artiste prenne encore en considération la position de l'habitant qui, pour obtenir le point de vue du spectateur, doit s'allonger sur le lit. Ce qui revient à dire qu'il lui incombe d'adopter une position clinique (klinê = lit). Le serpent qui s'enroule autour du démon féminin, — sorte de version archaïque de cette Madone imposante et presqu'étouffante, cette Vierge au manteau qu'aura peinte Pierro della Francesca (4)—, joue alors à nouveau son antique rôle se rapportant aux incubations à visée médicale ayant lieu dans le temple d'Esculape (5).

Dès lors, c'est assurément l'énergie vitale que Maia Damadian cherche à nous rendre par l'intermédiaire de ses démons. Et il faudrait peut-être lire aussi l'étrange étirement de ces personnages, leur découpage en forme de flammes comme une manière d'insister sur l'énergie vitale, indiquant, en conséquence, la subsistance ou la résurgence de l'âme ignée que Platon et les Stoiciens ont légué à la médecine, celle d'un van Helmont mais aussi d'un Willis ou d'un Berkeley qui voyaient «dans les esprits animaux le "véhicule luciforme" de la force motrice de l'âme» (6), celle d'un Boerhaave encore: «le feu (ou la chaleur) ne sera ni uniquement un corps ni uniquement le mouvement de n'importe quel corps, mais le mouvement communiqué au reste de la matière par les atomes d'un élément spécifique auquel les chimistes ont réservé le nom de feu» (7).

En recréant le sacré et en permettant à l'occupant de la chambre de recouvrer son être au monde ainsi que sa force vitale, Maia Damadian accède, dans son travail se portant sur divers niveaux spatiaux, à une mise en cause de l'hôtel même. Au plus profond, ses démons présentent la négation —ou l'implosion— de l'hôtel en ce qu'il est la mort de l'hospitalité et, dès lors, l'édifice de l'inhumain. L'*Encyclopédie* de Diderot et d'Alembert définit l'hôtel comme ce qui a détruit l'hospitalité, considérée comme un devoir sacré de l'humanité; «Ainsi cet acte d'humanité était incomparablement plus indispensable, lorsque des maisons publiques, commodes, et à différents prix, n'existaient point encore parmi nous. Les hotelleries établies dans toutes les villes, et sur toutes les routes, pour héberger les voyageurs, ont suppléé aux secours généreux de l'hospitalité des anciens» (8). Maia Damadian récuse la commodité, elle invente, au cœur d'une ville, une façon d'être hors des villes, loin des routes, de redécouvrir notre être au monde recevant l'hospitalité des démons qu'il visite.

---

1) *MERLEAU-PONTY, Maurice;* Phénoménologie de la perception, *Paris, Gallimard*, 1945, *p.* 97.

2) *E. R. DODDS;* Les Grecs et l'irrationnel, *Paris, Flammarion*, 1977, *p.* 110.

3) *BINSWANGER, Ludwig;* Le rêve et l'existance, *Paris, Desclée de Brouwer*, 1954, *p.* 166.

4) *Polittico della Misericordia* (1445 - 1462). *P. et L. Murray définissent ce tableau comme «an architectural setting which is treated as a continuation of the actual architecture of the chapel in which it was set, thus creating a spatial setting involving the spectator within the compass of the alterpiece»*, The Art of the Renaissance, *Londres, Thames and Hudson*, 1978, *p.* 131.

5) *Cf. DODDS;* Op. cit., *pp.* 117-119.

6) *CANGUILHEM, Georges;* La Formation du concept de réflexe aux XVIIe et XVIIIe siècles, *Paris, Vrin*, 1977, *p.* 82.

7) *METZGER, Hélène;* Newton, Stahl, Boerhaave et la doctrine chimique, *Paris, Albert Blanchard*, (1930) 1974, *p.* 221.

8) Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers, *Paris, Neuchâtel, t. VIII*, 1765, *art:* «*hôtel*».

(32) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2123:

(33) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2124:

(34) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2127:

(35) Նոյն տեղը:

(36) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2130:

(37) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2124, «Ազգ» բառը «ժողովուրդ»ի տեղ գործածուած է:

(38) Զարեան, *Երկեր*, 168-170:

(39) ԳԱԹ, ԱԶՖ, թ. 2130:

(40) Նկատի ունինք Մարկ. Նշանեանի մեկնաբանական աշխատանքը, որ արդիւնաւորուած է տարբեր յօդուածներու մէջ. հիմնուած ենք նաեւ «Գրականութիւն եւ միթարեանութիւն» դասընթացքին վրայ, զոր ան տուած է Վենետիկի հայագիտական ամառնային դասընթացքին մէջ (Օգոստոս 1987, անձնական նոթեր):

(41) Կոստան Զարեան, *Հայ էնթիքէին սիրտը*, «Մեհեան» Մարտ 1914, էջ 37:

(42) Հմմտ. Հրակ Վարժապետեան, *Ո՞ւր է «Մնացորդաց»ի «Դժոխք»ը*, «Գրականութիւն եւ միթարեանութիւն», Վենետիկ, 1987, էջ 17:

(43) Զարեան, *Երկեր*, 168:

(44) «Հայութիւնը հասած է մակարդակի մը, ուր պէտք է որոշել թէ ինք իրեւ ա՞զգ պիտի ապրի, թէ համայնք» (Հրայր Տէմիրճեան, 1990, Մարտ 16, Հոլիվուտ, տե՛ս «Հայ կեանք», 1990, Ապրիլ 13, էջ 9):

La diglossie de l'arménien en France : l'exemple de quelques expressions calquées

par

Robert DERMERGUERIAN
Université de Provence

Les quelques expressions calquées, de nature assez spécifique, relevées dans la presse arménienne de France, permettent d'examiner le fonctionnement de l'arménien littéraire moderne variante occidentale (désormais: arménien occidental) dans le milieu qui lui est propre depuis 7 décennies.

Si effectivement «toute langue est, à tout instant, en cours d'évolution» (1), cette évolution dépend de divers facteurs: le milieu social dans lequel évolue la langue, les contacts permanents avec d'autres langues, le statut socio-politique et le prestige de la langue. Nous essayerons d'apprécier l'importance de chacun de ces facteurs dans le processus de l'évolution du vocabulaire de l'arménien occidental en examinant quelques expressions calquées qui présentent des particularités intéressantes à cet égard.

L'arménien occidental, qui comprend environ 2 millions de locuteurs dispersés depuis 4 générations dans différents pays, fonctionne dans des sociétés souvent très différentes. Ces différences peuvent provenir de la langue, du prestige et du niveau scientifique et culturel que celle-ci véhicule, du système socio-politique du pays d'accueil, c'est-à-dire les facteurs dont dépend l'évolution de la langue. On peut donc dire que c'est la dispersion des locuteurs de l'arménien occidental qui constitue l'élément essentiel et déterminant de son fonctionnement et de son évolution. Le comportement linguistique individuel des locuteurs isolés et dispersés ne pouvant assurer le fonctionnement d'une langue littéraire, ce n'est qu'un groupe homogène de locuteurs bien structuré que nous nommerons «groupe linguistiquement significatif» qui peut être en mesure de faire fonctionner le mécanisme de la langue littéraire. Le groupe linguistiquement significatif est composé d'un nombre de locuteurs suffisamment important pour assumer le fonctionnement et la continuité de la langue littéraire par le moyen de créations littéraires et artistiques, par la presse et les associations culturelles, par les écoles et les églises etc.

Le fonctionnement et la continuité de l'arménien occidental sont assurés par de nombreux «groupes linguistiquement significatifs» installés dans divers pays : France, Etats-Unis, Argentine, Australie, Liban, Grèce, Italie, Turquie, chaque groupe ayant une vie culturelle, associative autonome, une organisation scolaire, éducative indépendante, une presse propre à chaque groupe et bien distincte des autres.

Historiquement, la communauté arménienne de France forme un groupe linguistiquement significatif depuis 3 ou 4 générations. La situation linguistique de la 3e et 4e génération est caractérisée par le bilinguisme de chacun des locuteurs qui utilisent alternativement et avec une égale aisance, selon les situations ou les milieux, l'arménien ou le français. Si cela est vrai pour chacun des locuteurs individuellement et séparément, il n'en est pas de même pour l'ensemble des locuteurs du groupe linguistiquement significatif au niveau duquel se manifeste l'ampleur et le contenu de toute évolution linguistique. A cet égard, nous dirons que l'arménien est en état de diglossie par rapport au français dans la mesure où cette dernière, étant l'instrument d'une administration et d'un état organisé, a naturellement un statut supérieur à l'arménien dont l'usage se limite à la communication écrite ou orale et à la création culturelle. «Il n'y aurait de bilinguisme qu'individuel, alors que la diglossie serait le fait de communauté entière» (2). Nous entendons donc par diglossie le fait pour un groupe lingusitiquement significatif dont les individus sont bilingues, de parler sa langue d'origine (en l'occurrence l'arménien occidental) d'une part et de parler la langue du pays d'accueil d'autre part (en l'occurrence le français), étant donné que la langue d'origine a un statut socio-politique inférieur. Nous dirons dans ce cas que la langue d'origine est dans une situation dominée, alors que celle du pays d'accueil est en situation dominante.

Si l'état de diglossie n'est un obstacle ni pour le fonctionnement, ni pour l'expansion lexicale de la langue dominée, il peut, en revanche, fortement influencer ou modifier le cours et le contenu de l'évolution de la langue. Le prestige de la langue dominante, c'est-à-dire son statut socio-politique, culturel et technologique élevé en tant qu'instrument d'un état, lui donne le privilège d'être le plus souvent à l'origine de la création ou de l'apparition de concepts nouveaux, ce qui lui donne l'avantage de produire des unités nouvelles selon les normes de la langue. La langue dominée doit alors introduire à la fois le concept et le mot qui le désigne, soit par l'emprunt, soit par le calque, soit par les moyens internes. Toute nouvelle unité lexicale dans la langue dominée, quel que soit le moyen auquel on aura recours, aura pour source conceptuelle et lexicale la langue dominante. Dans cette perspective, la diglossie est vécue comme un contact permanent entre deux langues dont l'une, la dominée, est constamment et nécessairement sous l'influence de la dominante qui régulièrement fournit la matière lexicale et donc conceptuelle. Cependant, les effets des contacts privilégiés (par la force des choses) entre langue dominante et dominée ne se limitent pas à l'influence conceptuelle ou à l'apport lexical. La diglossie présuppose aussi un contact permanent entre deux sociétés: de vie sociale, culturelle, de deux sensibilités et systèmes de pensée. Le groupe linguistiquement significatif ne peut fonctionner et évoluer en vase clos: il vit au sein d'une société qui a ses propres traditions, ses propres coutumes. C'est pour cela qu'ayant à exprimer la réalité quotidienne telle qu'elle est vécue, le locuteur de la langue dominée est amené à exprimer des «faits» de société relatifs à la pensée ou au système social caractéristique du pays d'accueil. Ces «faits» ne désignant pas de concepts nouveaux, leur transfert dans la langue dominée n'est donc pas nécessairement provoqué par un besoin nouveau de communication. La nature de certaines expressions calquées relevées dans la presse arménienne en France montre que ces transferts sont provoqués par le besoin d'exprimer une attitude sociale, une sensibilité nouvelle, conséquence du contact entre les deux sociétés. Nous distinguerons donc les «transferts conceptuels», qui sont un apport nécessaire à l'évolution du système lexical de la langue, des «emprunts non conceptuels», qui ne proviennent pas de la nécessité d'exprimer un concept nouveau: ils résultent de l'influence du milieu socio-culturel dans lequel fonctionne la langue dominée.

L'expression «les gens du 3ème âge», remplaçant les termes «vieux» ou «personnes âgées» (jugés plutôt insultant de nos jours), pour exprimer euphémiquement, d'une manière plus élégante la catégorie de gens qui sont à la retraite et qui n'ont aucune activité, n'exprime pas un concept nouveau. Elle exprime plutôt une nouvelle manière de penser. Son apparition en français peut s'expliquer aussi par le besoin d'un mode nouveau de communication, par la volonté des média de nommer ou de mieux cibler l'interlocuteur en ménageant les susceptibilités, phénomène qui caractérise l'évolution sociologique en France vers un certain égalitarisme. Sous cette forme l'expression n'existe ni en anglais, ni en espagnol. Puisque cette expression ne désigne pas un concept nouveau, son passage en arménien, calquée sous la forme «*yerord tariki antzer*» [երրորդ տարիքի անձեր], ne provient pas de la nécessité de nommer un objet nouveau, un événement ou une invention nouvelle. Cette désignation, nouvelle en arménien, peut être la conséquence de l'influence du milieu dans lequel fonctionne et évolue le groupe linguistiquement significatif arménien en France, son adoption étant facilité par le bilinguisme des locuteurs. On peut en déduire que le contact entre le milieu socio-culturel français et le groupe linguistiquement significatif arménien, installé en France, a pour effet le transfert en arménien de phénomènes socio-culturels caractéristiques du cadre de vie de la société française, exprimés par des désignations nouvelles mais non conceptuelles.

L'expression «*gagner du terrain*», dans le sens de prendre l'avantage, le dessus, dans une compétition ou une lutte, qui ne désigne pas un concept nouveau, est calquée en arménien sous la forme «*hogh chahil*» dans le même sens. Ce calque, relevé assez souvent dans la presse écrite et venant de toute évidence de la langue parlée, est également un exemple d'influence non conceptuelle dont le transfert peut s'expliquer également par la disposition de la langue dominée d'imiter la langue dominante.

D'autres expressions, comme «*remède de cheval*» calquée sous la forme «*tziou tegh*) «*l'état marginal*» calquée «*lousantz-kayin vidjak*», «*les grands électeurs*» calquée «*medz entroghner*», peuvent être classées dans la même catégorie de transferts dont la fréquence dans la presse arménienne en France est assez grande pour être considérés comme stabilisés et adoptés.

L'examen des expressions calquées données ci-dessus permet de faire des commentaires suivants :

a) relevées seulement dans la presse arménienne de France, ces calques sont caractéristiques de l'arménien occidental pratiqué par le groupe linguistiquement significatif installé en France;

b) faute d'exister en anglais ou dans d'autres langues avec lesquelles des groupes linguistiquement significatifs arméniens sont en contact privilégié, ces expressions ne peuvent être calquées en arménien occidental pratiqué par les bilingues arm/angl., arm/espagn., arm/grec etc.

c) ces expressions calquées sont incompréhensibles à tous les locuteurs d'arménien occidental, excepté ceux vivant en France;

d) la dispersion géographique conduisant au relachement des contacts, les groupes linguistiquement significatifs arméniens dispersés dans le monde ont chacun leur propre mode de fonctionnement et cours d'évolution différents des autres;

e) la spécificité des conditions dans lesquelles fonctionne l'arménien occidental (voir en début de cet article) peut conduire, à long terme, à une nouvelle ramification de la langue en plusieurs dialectes.

Le fonctionnement en cours et l'évolution de l'arménien occidental moderne sont conditionnés par l'état de diglossie et la dispersion géographique de tous ses locuteurs, circonstances définitivement inéluctables.

---

1) *A. Martinet*, «*Eléments de linguistique générale*», *Paris*, 1967, *page* 173.
2) *Ibid. page* 148.

ՄԱՓՍԱՆԵՆԳ ՀԱՅՈՐԴԻՆ

Գրեց՝

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

Եկող-գացողի ծով մը կը ծփար մաքսատան մէջ: Պաշտօնեաները յոգնիլ չէին դիտցող մեքենաներու նման ճամպրուկները բանալ կու տային, ապրանքներու դէզերը կը խառնշուկէին եւ կ'արձակէին կարճ ու հատու վճիռները՝ քարեղէն անտարբերութեամբ լսելով թէ՛ աղերսանք, թէ՛ բողոք, եւ թէ՛ սպառնալիք: Անոնցմէ մին՝ ուժգնօրէն նայող տարիքով նիհար ու պինդ աստիճանաւորը ճամբորդներու բազմութեան մէջ նշմարելով դոյզ մը սեւ յօնքեր ու թորդոմեան քիթ մը ձեռքով նշան ըրաւ.

– Հոս եկէք, – չէչոը վանեցին կը մատնէր, – Անուններդ ըսել հաճեցէք:

Քիթին տէրը եանով մականուն մը տըւաւ:

– Սա գրպաններդ պարպէ՛ տեսնեմ, – խոժոռ հրամայեց ծերուկը:

– Ամօթ է, ա՛յ մարդ, հայրենակից ենք վերջապէս . . . :

– Ես ալ ճիշդ ատոր համար կ'ըսեմ: Գողը որ տունէն ըլլայ՝ եղբ երդիքէն կը հանեն: Պարպէ՛ տեսնեմ:

Սրտնեղած ու ամօթահար՝ ճամբորդը թաշկինակ մը հանեց, եաեւէն՝ գրիչ մը, պզտիկ տետրակ մը, ծխախոտի ծրար մը, լուցկիի տուփ մը եւ նման բաներ, որ իմ ու քու գրպանն ալ կան:

– Ծոցիդ գրպանը տեսնեմ: Ա՛ս ի՞նչ է, է՛, չըսես: Գտայ փնտռածս: Ի՞նչ է սա: Նեխի:

– . . . Իմ Հայաստան – հատիկ մանանեխի
Միշտ հետս ես
Երբ որ ճամբան երկար է . . .

– Բա՛ւ է, հասկցայ: Աղէկ գրեր ես, սակայն ստիպուած եմ վար դնելու: Տեսնուելի՞ք բան է, որ Հայաստանը ուրիշ տեղ մը տարուի: Ան ալ՝ քեզիպէսներու ձեռքով:

– Բանաստեղծութիւնս նիւթական չէ, գաղափար է . . . :

– Սըտո՛ր նայէ: Նիւթականը հովուն բերանը տուած՝ գաղափարն ալ ձեռք անցընել կ'ուզէ: Զըլլա՛ր, դիտցանք ով ըլլալդ: Անպէս մանչ էի, երբ Հայու մէկը կը եկեր էր այս քաղաքը: Մենծ մարդ էր ատոնց քով: Գալուն պէս ալ կարան ու Արտահանը տուեր էր վաստերուն, պատմութիւնը դիտես: Ան ալ բանաստեղծ էր ու Հայաստանը հետը կը պտըտցնէր: Ծօ՛, գաղափար ըսուածը թաշկինակին հետ դրպա՞նը կը թխմուի . . . :

. . . . . .

Տարի մ'եաք, նոյն մաքսատունը, պատին գրութիւն մը կը տեսնեմ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԴՈՒՐՍ ՏԱՐՈՒԵԼՈՒ ՉԷ:

Կը մօտենամ ու խոչոր գիրերով կ'աւելցնեմ տակը. ԱՇԽԱՐՀԸ ԲՈՒԿԴ ԸԼԼԱՑ, ՈՐՎ ՃԱՄԲՈՐԴ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՄԵՉՔ ՉԳԻ: ■

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 4

MARDI
4 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.421 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.421

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա·

Փոքր ժողովուրդները փոքր ուրախութիւններով կը գոհանան: Մենք՝ ուրիշներէն աւելի: Այդ Շաբաթ օրը, Նոյեմբեր 21–ին, թռիչքը ուղղակի է դէպի Երեւան: Խորքին մէջ, արտասովոր ոչինչ կայ: Եւ սակայն: Երեւան երթալ առանց անցնելու Մոսկուայէն, պարզ դիւրութիւն մը չէ: Չի նշանակեր միայն ժամանակ չահիլ: Խորհրդանշական բան մը կայ՝ Մոսկուայէն չանցնիլ, այսինքն՝ դադրիլ կախում ունենալէ Մոսկուայէն, այդ անհրաժարելի օդակայանէն ու քաղաքէն, որ ժամանամնդ պահուն լսկ, կը թուի թէ քեզի կ'ըսեն՝ ինչո՞ւ եկած ես, ի՞նչ գործ ունիս հոս: Ապրում մը ես կուտայ օդանաւը, հայ օդաչուով, հիւրընկալող հայ օրիորդով ու հայերէն յայտարարութիւններով: Եւ հազիւ չորսուկէս ժամ եաք, ուր առաւօտեան 3–ն է, էջը կը կատարուի Երեւանի օդակայանը: Բազմութիւնն ու կառքերը երբեք չեն կրնար մտածել տալ թէ վաղ առաւօտ է, նոյնիսկ լուսարձել: Ճամբորդները գրեթէ բոլորն ալ Հայ են: Այս ալ հետաքրքրական երեւոյթ մըն է, ծանօթներով ճամբորդել: Ճամպրուկներ, մնաուկներ կը լեցնեն օդակայանը: Բժիշկներ հայ եւ օտար, դեղ կը բերեն, պատուաստներ՝ մանուկներու համար, քանի լուր հասած է թէ մաշկախտի (տիֆքէռի) համաճարակ կայ: Տխուր է հաստատել թէ ամանք աղէտներու կարիքն ունէին, Սփիւռքի մէջ, դիտակցելու համար թէ Հայ են: Մանաւանդ հետացած ու միայն հոգիով Հայ մնացած երիտասարդներու համար: Հարկ եղաւ որ Շիրակ դաշտը սարսռայ, նոր որբեր, հաշմանդամներ աւելնան, հոգեկան հիւանդներ բազմանան, որպէսզի սիփիւռքահայ երիտասարդը դիտակցի թէ ի՛նչ խոչընդոտ է լեզուն չիմանալ: Չհասկնալ թէ ի՛նչ ցաւ ունի Սպիտակի սա մանչուկը, կամ ի՛նչ է վիշտ սա ծերուկին:

Կառքեր կան օդակայանը, դիմաւորողներ: Բայց, յանկարծ կը յայտնուի զրօսանաւու երկայնքով, սպիտակ, չքեղագոյն ֆատիյաֆ մը: Մեծահարուստներ կան Երեւան, որոնք ամօթի պզտումն իսկ չունին: Բայց, անցնինք: Խորհրդածութիւններ կան, որոնցմէ հարկ է խուսափիլ, որպէսզի դառնութեան բաժակը չլրդիմ:

***

Ցաջորդ առաւօտ իսկ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23–ին կը բացուէր Հայոց Համազգային Շարժումի Բ· համագումարը, որ դրդապատճառն իսկ էր այս ճամբորդութեան: Համագումարներու հսկայ սրահը կրկին լեցուն է, ծայրէ ծայր: Բայց սկիզբէն կը պարզուի որ պատկերը բոլորովին տարբեր է: Կարգ ու կանոն կը տիրէ: Ընդդիմադիրներ չկան: Երէկ – անցեալ տարի – ՀՀՇ-ն ընդդիմութիւն էր, ու հակառաճառողները, խանգարողները, պոռթկումները, վէճերը, փոքր միջադէպերը կեանք կուտային համագումարին: Այսօր՝ խանգարող չկայ: ՀՀՇ-ն իշխանութեան դլուխ հասած է, չատ արագօրէն, երբ պատրաստուած ալ չէր ու ոչ որ դոհ չէ, չէ իսկ եկած: Մեծ բացական՝ Հայաստանի մտաւորականութիւնը: Ընդմիջումի պահուն կարելի չէ հանդիպիլ ծանօթ դրագէտի մը, բանաստեղծի մը: Բայց, Հայաստանի զրադէտները –բացառութիւնները յարգելով անշուշտ– ե՞րբ ողջամիտ դիրքորոշում ունեցած են երկրին քաղաքական կեանքին մէջ: Կը բաւէ ոմանց յօդուածները կարդալ այսօր ու չանալ չհիշել թէ տարբեր երդ կ'երդէին, դեռ երէկ: Երէկուան երգը հասկնալի էր, այսօրուան աճպարարութիւնները՝ քիչ մը ողորմելի: Հոս է, այս անդամ ալ, Մարօ Մարգարեան, հաւատարիմ ինքն իրեն:

Նախագահութեան հինդ անդամներէն մէկը՝ կրօնաւոր է: Ցուսիկ Քհնյ· Լազարեան երեսփոխան ընտրուած է ՀՀՇ–ի ցանկէն, ու «Հայր Մեր»ով եւ նահատակներու յիշատակին մէկ վայրկեան յատնկայս լռութեամբ կը բանայ համագումարը: «Հայր Մեր»ը միայն այս համագումարը չէ որ կը բանայ, այլեւ Հայաստանի գրեթէ բոլոր հաւաքոյթները: Ամէն ինչ որ արդիլուած էր 70 տարիներու երկայնքին ի պատուի է ու բնական է, որ չավի դգացումն ալ կրսուի, յուսանք ժամանակաւորապէս:

Ընդունք արդէն, առաջին կարճ թղթակցութեամբ մը, այս Համագումարը բոլորովին տարբեր բնոյթ ունի: Կարդ ու կանոնը, կազմակերպութեան բարելաւումը, այսինքն ինչ որ գրական է, հակասական կերպով բացասական հետեւանք ունի ու պատճառ կը դառնայ որ քիչ մը անհամ ընթանան նիստերը, որոնք ուղղակի կը սփռուին հեռատեսիլէն: Այս ալ, միայն լաւ կողմեր չունի: Հեռատեսիլէն երեւնալու մարմաջը կը բաւէ, որ ըսելիք չունեցողն ալ խօսք առնէ: Եւ որքա՜ն մեծ է թիւը անոնց որոնք ըսելիք չունին: Ոչ կրնան կրկնութիւններէ խուսափիլ, ոչ չինիչ առաջարկ մը բերել եւ մանաւա՛նդ ճշդել թէ ի՞նչ է ՀՀՇ-ի ծրագիրը դալիք օրերուն համար: Ժամերով արտայայտուիլ – խելօք - խելօք – այն պրլխաւոր հարցին չուրջ թէ պէ՞տք է ՀՀՇ շարժում մնայ թէ կուսակցութեան վերածուի, երբ յանուն հրաժարեալ վարչութեան Վանո Սիրադեղեան կը յայտնէ թէ մեծամասնութիւնը կողմնակից եղած է Շարժում մնալուն, ինչպէս նաեւ պատուիրակներու մեծամասնութիւնը, միայն ժամավաճառութիւն կը ստեղծէ:

Այս իսկ պատճառով, պիտի չծանրանանք համագումարին նիստերուն եւ ելոյթ ունեցողներուն վրայ մանրամասնօրէն, այլ անդրադառնանք ընդհանուր երեւոյթներու:

Իշխանութեան անցնիլը թափը կոտրած է Շարժումին եւ ասա ալ բնական հեռեւանք մըն է: Անցեալ տարի վաղուան յոյսը կար, այս տարի՝ քայքայուած տընտեսութեամբ, հարիւր հազարաւոր աղէտեալներով ու դաղթականներով լեցուն, աւերուած երկրի մը պատասխանատուութիւնը: Ընելիք կայ, անկատա՛ծ, բայց ի՞նչ, ի՞նչ է, այսօր, դերը ՀՀՇ-ի: Հակակշռել իշխանութի՞ւնը, չարունակել ընդդիմադի՞ր մնալ· ի՞նչպէս: Ուղին որ կը փնտռուի յստակ չի յայտնուիր:

Իշխանութիւնը փորձաքար է: Այս պարադային նոյնիսկ՝ փորձանք: Իշխանութեան դլուխ դալ իրաց նման կացութեան մը մէջ, նպաստաւոր չէր կրնար ըլլալ Շարժումին, բայց ուրիշ ելք ունէ՞ր: Ո՛չ: Հարցերը չատ չատ են, մեղադրանքները՝ դիւրին: Քաղաքական դեռնի վրայ, դլխաւորը կը վերաբերի Արցախի: Ու յանկերգը ծանօթ է, դուրսն ալ չատ կը լսենք՝ Ղարաբաղով ծնած Շարժումը, երեսի վրայ ձգած է Ղարաբաղը: Ճիշդ չէ, անշուշտ, ոչ մոռցած է, ոչ ալ բարձի թողի ըրած: Տնտեսութեան հետ, Արցախն ու մերձաւոր դիւղերը հիմնական մտահոդութիւններ կը մնան: Ո՞ւր է փանասէն, այն հրաշք դեղահատը, որ պիտի լուծէր բոլոր հարցերը: Հին իշխանութիւնը դլխաւոր պատասխանատուն կը մնայ կացութեան մը վատթարացման, 1988 Փետր· 26–ի այն օրէն, երբ Սիլվա Կապուտիկեան ու Զօրի Բալայեան երեւան վերադարձան Գորբաչովի հետ տեսակցութենէն եաք ու խանդավառ ելոյթներով այն տպաւորութիւնը թողուցին թէ Արցախն ալ բերած են իրենց ճամպրուկներուն հետ ու դործադուլ եւ ցոյց դադրեցան: Թերեւս տարբեր կ'ըլլար, եթէ...

Այսօր, ուշ է այդ «եթէ»ներուն համար:

Բայց, այս ամբողջ չլուծուած հարցերն են, ամէնօրեայ դժուարութիւնները, ու ելք մը չտեսնելու իրողութիւնը փապուղիէն դուրս ելլելու համար, որ ազդած են համագումարի մթնոլորտին վրայ:

Լսեցինք բազմաթիւ ելոյթներ, կրկնուղ պատմականներ, վերլուծումներ, կուսակցութեան վերածուելու կամ Շարժումին մէջ կուսակցական խմբակ ստեղծելու (Հ· Գալուստեան, Դ· Վարդանեան) առաջարկներ, հակահամամասնաւոր բուռն յարձակումներ (Մ· Ստամբոլցեան), հայ – ադրբեջանական անխուսափելի նակատումած առճակատման մը մտավախութիւններ, ու կրկին ու կրկին՝ Արցախ: Ղարաբաղէն երեսփոխան մըն էր՝ Վիդէն Շիրինեան, որ կ'ըսէր՝ «Ով չի դիտեր ի՞նչ անել Արցախի համար, թող քաշուի»: Վազդէն Սարգսեան, Պաշտպանութեան կոմիտէի նախագահը, ընդառաջելով կարդ մը պատուիրակներու դիմումին, կը պարդէր Բերդաձորի բարդ կացութիւնը: Ինք տեւականօրէն կ'երթայ - կուգայ: Կը յայտնէր որ, ի վերջոյ, Հայերն ալ հակահարուած տուած են, թէեւ երբեք նախայարձակ չեն: Կոչ կ'ընէր, որ տղաք ինքնապլուխ Գորիս չերթան: Ու, հերթական ձեւով, կրկին կուդար նոյն հարցումը՝ ի՞նչ պիտի ընէ ՀՀՇ, դործի՞ք կառավարութեան, միլիո՞ներ: Եւ կը չեշտուէր բուռն հարցը, որ կը ջլատէ ամէն աշխատանք՝ այն տագնապալի պատկերը որ կը պարզուի Գեղարդոյն Խորհուրդին եւ կառավարութեան միջեւ, համագործակցութեան եւ նոյնիսկ համակարդումի վնասաբեր բացակայութիւնը:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԻՆ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԸ ՄՆԱՑ ԱՄԷՆՈՒՐԵՔ

Աւելի քան երեք ամիս է, որ Հայաստանի կառավարութիւնը ամբողջովին չէր կազմուած եւ աւելորդ ժամավաճառութիւններ ալ թոյլ չէին տար վարչապետ՝ Վազդէն Մանուկեանի, որ վարենայ աշխոյժ աշխատանք տանիլ, ձմրան այս օրերուն, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը սովի մը մղձաւանջով կ'ապրի: Ծանօթ է որ, ամիսներէ ի վեր, Վազդէն Մանուկեանի առաջարկած ամէն մէկ նախարար, երբեմն 2 - 3 քուէարկութեան պատճառ կը դառնար Գերագոյն Խորհուրդին մէջ, կը պատահէր նաեւ որ երեք քուէարկութենէ եաք ալ՝ չանցնէր:

Ժամանակաշրջանի մը մէջ, ուր մէկ վայրկեան չկորսնցնելը կենսական է, կարելի չէր այսպէս չարունակել, այս մասին կը խօսէինք արդէն նոյնինքն վարչապետին հետ, քանի մը օր առաջ:

Ուրբաթ օր, ընդառաջելով Վազդէն Մանուկեանի դիմումին, Գերագոյն Խորհուրդը արտօնութիւն տուած է իրեն, որ մէկ տարուան համար նշանակէ իր նախարարները եւ ամբողջացնէ կառավարութիւնը: Իրաւունքն ունի նաեւ պաշտօնազրկելու: Նոյն օրը, արտօնութիւն տրուած է նաեւ վարչապետին լիազօրներ նշանակել չրջանները, գործադիր մարմիններ, քանի Խորհուրդներու ընտրութիւններուն մեծամասնութիւն չէ գոյացած եւ Գերագոյն Խորհուրդն ալ ցարդ չէ քուէարկած տեղական ինքնակառավարման աւարտական օրէնքը:

Տնտեսական խիստ լարուած վիճակը

ստիպած է որ ձեռք առնուին այս բացառիկ միջոցները: Առայժմ կարեւորը՝ գործնականն է:

Կացութիւնը նաեւ չատ լարուած է Ղարաբաղ: Ուրբաթ օր յարձակում գործուած է ազերի քաղաքացիօք փոխադրող հանրակառքի մը վրայ, Երկու Ազերիներ վիրաւորուած են: Շաբաթ օր, Ազերիներ յարձակում գործած են Մարտունաշէնի վրայ, Հայերու կողմը երկու մեռեալ կայ եւ մէկ վիրաւոր: Խորհրդային զօրքերը միջամտած ու պաշտպանած են հայ բնակչութիւնը, վիրաւորներ կան նաեւ զօրքերու մէջ:

× Համայնավար կուսակցութիւնը իր ընդհատուած համագումարը չարունակեց Շաբաթի եւ Հինդշաբթի (Նոյեմբեր 28 / 29): Վլադիմիր Մովսիսեանի աթոռին (Ա· քարտուղար) ընտրուեցաւ Ստեփան Պօղոսեան, նախկին անօրէն «Արմէնփրէս» մամուլի գործակալութեան:

× ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահ վերընտրուեցաւ Վանո Սիրադեղեան: Ստորեւ նորընտիր վարչութեան կազմը այբենական կարդով: Ինչպէս գրած էինք ընտրուած են 40 անդամներ, 39–ը՝ ներկայացուած հրաժարեալ վարչութեան կոմիտէ, յաւելեալ Պարոյր Հայրիկեան: Բոլորն ալ Երեւանէն են, բացի՝ Ռոպէր Քոչարեանէ (Ստեփանակերտ)· –

Երջանիկ Աբգարեան
Լեւոն Անանիկեան
Բագրատ Աստրեան
Բարգէն Արարքցեան
Հրանտ Բագրատեան
Ալբեր Բաղդասարեան
Աշոտ Բլէյեան
Համբարձում Գալստեան
Սամուէլ Գէորգեան
Վարդան Ջուռնաչեան
Էդիկ Էգոբեան
Ատեփ Իշխանեան
Ռաֆայէլ Իշխանեան
Յուսիկ Քահանայ Լազարեան
Շահէն Կարամանուկեան
Պարոյր Հայրիկեան
Ռաֆայէլ Ղազարեան
Ստեփան Ղարագէրաբեան
Արամ Մայիլեան
Գրիգոր Մանթաշեան
Աշոտ Մանուչարեան
Վազգէն Մարգարեան
Եուրի Մովսիսեան
Ալեքսան Յակոբեան
Սմբատ Յակոբեան
Արամ Յովհաննիսեան
Դաւիթ Շահնազարեան
Աշոտ Ոսկանեան
Տիգրան Պասկեւիչեան
Շահէն Պետրոսեան
կարապետ Ռուբինեան
Արշակ Սադոյեան
Տիգրան Սարգսեան
Կորիւն Սարդարեան
Վանո Սիրադեղեան
Խաչիկ Ստամբոլցեան
Կամօ Վարդանեան
Վահան Փափազեան
Շաւարշ Քոչարեան
Ռոբեր Քոչարեան

ՎԱՂԸ՝ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ ԶԻԶՈՒՄ ԶԸՆԵՐ

Առաջինը Միացեալ–Նահանգներու արտաքին նախարարն է, որ երկու չաբաթէն, Պաղտատ պիտի երթայ ու խօսի Ս· Հիւսէյնի հետ: Անկարելի չէ նաեւ որ Ռոլան Տիւմա ալ Պաղտատի ճամբան բռնէ եւ ուրիշ արտաքին նախարարներ ալ տադնցնեն, Պէքըրէն եաք:

Առայժմ՝ խուլերու զրոյցի մը բնոյթ ունին նախատեսուած հանդիպումները: Արդարեւ, Սատտամ Հիւսէյն պատաս–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Կարելի չէ ստորագնահատել մամուլի դերը մեր օրերու կեանքի կազմակերպումին մէջ, մանաւանդ Սփիւռքի նման տարողնուած եւ կեդրոնախոյս Հայութեան մը պարագային: Կարելի է նոյնիսկ մտածել թէ այն Հայը որ հայերէն թերթ մը, պիւք մը չի կարդար, հայերէն ձայնասփիւռի կամ պատկերասփիւռի յայտագիրներու չի հետեւիր՝ իր հոգին, իր արմատէն խզուած եւ աւելի կանուխ քան ուշ չորնալու դատապարտուած բոյսի նման բան մըն է: Հայաստան այցի քանի մը անդամ դացած ըլլալն ալ չի բաւեր հոգին վերկելու համար՝ երբ մարդ կոչնցուցած է տարբրական հետաքրքրութիւնը Սփիւռքի եւ Հայաստանի առօրեայ կենցաղին, տաղնապներուն եւ հրճուանքներուն, մէկ խօսքով՝ հայութեան լինելութեան հանդէպ:

«Ասպարէզ» օրաթերթը, որպէս ծառայ, յաճախականութիւն ու տպաքանակ՝ Սփիւռքի էն կարեւոր պարբերականն է այսօր: Բովանդակութեան արժէքին մասին կարծիքները կրնան տարբերիլ անձէ անձ, սակայն ճշմարտութիւն է որ 20-րդ դարու լրատուական բարձր թէքնոլոժիին լիովին մասնակից է ան եւ այս պարագան՝ անփոխարինելի արժանիք է: Հակայ պիտանէ որ միլիոնը կ'անցնի, հազորդակցական ամէնէն արդիական գործիքներ, մեծ վարչակազմ, թղթակիցներու ցանց, ընթերցողներու լայն հանրութիւն, հրատարակումի կանոնաւորութիւն՝ նորութիւն են մեր իրականութեան մէջ եւ ահիթ՝ արդար դոհունակութեան ամէն Հայու համար: Մեր դարու corporate երեւակայութիւնն ու ձեռներէցութիւնը լիովին կը գործածուին, եւ ինչպէս կը գրկինք Armenian International Magazine–ի մասին, «Ասպարէզ»ի համար ալ կրնանք ըսել թէ, ի վերջոյ, մեր դարու ոճին մօտենալու վրայ ենք: Կը մնայ աւելցնել թէ իր նման լայն միջոցներով օժտուած օրաթերթ՝ պէտք է կարենայ մեր ընկերային եւ իմացական կեանքի լուրջ քննութեան ու քննադատութեան չատ աւելի տեղ տրամադրել: Ուր որ դաճնայ մարդ՝ դպրոցէն ակումբ, եկեղեցի ու խմբագրատուն՝ հայութեան մատածելու եւ գործելու կերպերը վերանորոգումի կը կարօտին եւ հանրութեան ուշադրութիւնը այդ ուղղութեամբ գարձնելու աչխատանքը՝ մամուլին կ'իյնայ գլուխ հանել: Եւ առաջին հերթին՝ ամէնէն լաւ կազմակերպուած թերթին՝ «Ասպարէզ»ին:

Երկրորդ դրական յատկանիչը՝ հասարակաց է «Ասպարէզ»ին, «Մասիս»ին, «Փարոս»ին եւ «Սփիւռ»ին: Այդ՝ առանց դաղափարաբանական ուժեղ կեցուածքն է, հայկական ոգիի եւ հայութեան գոյատեւման համար յանձնառութեան մը վիճակը որ այդ չորս թերթերը կը գուգարերեն, իւրաքանչիւրը իր յատուկ ըմբռնումով: Կուսակցութիւն մը միշտ բարիք է մեր կեանքին մէջ եւ քաղաքական թէ կրօնական դաղափարաբանութեան մը չուրջը սահեցուած միութիւնը աւելի յուսադրիչ է քան թոյլ, ապաքաղաքական համախմբումները: Այնպէս որ «Ասպարէզ»ի Դաշնակցական ուղղութիւնը անոր կենսունակութեան մեծագոյն ապրիւրն է, այնքան կարեւոր, բան մեղի՝ որքան համայնային ծառայութեան մէջ անոր բերած բարիքը, որովհետեւ դաղափարաբանութիւն մը հաւաքական մտածումի եւ կամքերու մղիչ ուժն է: Գաղափարաբանութեան մը հաւատալ ու հետեւիլ՝ կը նշանակէ հաւատալ թէ գաղափարը կրնայ մարդոց կեանքին ու պատմութեան ընթացքին վրայ ազդել, (տարբեր բան չըներ կրօնականը, երբ ազօթքի կը դիմէ՝ փոխելու համար դէպքերու դնացքը), կրնայ աւելի ազդու ըլլալ քան բիրա ուժը, դրամը, նիւթական միջոցները կամ նոյնիսկ ձակատագիրը: Գաղափարի գործութեան վրայ դրուած հաւատքը ըմփիւռքեան պայմաններու տակ՝ անհրաժեշտ տարրն է ոգեկան հայրենիքին՝ որու վերացական ներկայութեան կը վատահինք մենք Հայերս, ահա մօտ 1000 տարիէ ի վեր: Պէտք կ'ոյ աւելցնելու թէ գաղափարաբանութիւնը երկասյրի սուր մըն է նաեւ, ազդիւր ծայրայեղութիւններու, չահադործումներու ու մանաւանդ՝ օտարումի եւ այլասերումի: Այս է պարագան յատկապէս այն մարդոց ուրոնք գաղափարէն՝ չօշափելի իրականութեան անցումը չեն յաջողիր կատարել, ուրոնք չեն կրնար հայրենիքի գազափարէն՝ հայրենիքի իրականութեան անցնիլ ու յարմարիլ: Ու կը վերածուին չատ յաճախ յուզումնահեղձ Սփիւռքահայ թուրիսթին, որ կեցած է «Արարատ»ի փառահեղ կերպարանքին առջեւ, բայց որուն աչքը չի կրնար Հայաստան բնակիլ՝ հակառակ իր անկեղծ հայրենասիրութեան ... եւ չունչը եռ իր Սփիւռքեան հանդըստաւէտ եւ ապահով ապաստարանը կ'առնէ:

«Մասիս», Հնչակեան կուսակցութեան օրգանը՝ ներկայացուցիչն է քաղաքական գաղափարաբանութեան մը եւ, «Ասպարէզ»ի նման՝ մեր գրուածութեան մէջ մշակամ մարդոց ուշադրութեան կը առեղծէ, ուժի հանդոյցներ՝ որոնք կը զօրացնեն Սփիւռքի կառոյցները: «Փարոս» եւս գաղափարաբանութեան մը ջահակիրը կը հանդիսանայ՝ յատկապէս Հայաստանէն արտագաղթած Հայերու, եւ որու էջերուն մէջ ցիր ու ցան մտածումներ իրարու կը հանդիպին եւ հասարակաց լինքնութիւն մը կը չինան բանաձեւել: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ մօտէն հետեւիլ այս բանաձեւումին՝ ուր Հայաստանի մշակոյթին մէջ անած ու մեծցած հայկականութեան, ամերիկեան համայնականութեան եւ հայ Միջին – Արեւելեան նկարագրին համադրումը կը պատրաստուի: Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը ...: (Հոս կ'ուզենք դիտողութիւն մը արձանագրել: «Փարոս»ի յարգարժան խմբագրութիւնը պէտք է աւելի բծախնդիր ըլլայ իր լեզուին մնայուն պատչաճութեան նկատմամբ՝ եթէ կը յուսայ մեր մամուլին որակը աղնուացնել: Թերթ մը ուր հիւրընկալուած են մեր բանասիրութեան ծանր հրեաններէն Յակոբ Անասեան եւ Լեւոն Խաչերեան՝ ստիպուած է, ի յարգանս առնուազն այդ անձերուն՝ հսկել լեզուական արտայայտութեան մաքրութեան վրայ ու չնախատել սեւ անձ՝ պարզապէս յաղուրդ տալու համար իր որոշ ընթերցողներու դրգռասէր ախորժակներուն: Այս երկրին մէջ գոնէ, խօսքի ազատութեան իրաւունքը եւ մարդկային արժանապատուութիւնը յարգելու հրամայականը իրար ամրողջացնող ըմկրկռանքներ են: Այս պարզ բայց հիմնական ճշմարտութեան պէտք է հնազանդին մանաւանդ անդամները փոքր, վատանդուած ազգերու՝ որոնց դիմանալու կարողութիւնը բարոյական ուժի հարց է, «Բարոյական զօրութիւն մը կայ որ կը վարէ հայ ազգին մատուրական կեանքը» կը գրէր Արփիար Արփիարեան «Կ. Պոլսոյ Մատուրական Շարժումը» յօդուածին մէջ (Նոր Կեանք, 1899, թիւ 19): «Մենք մեր այդ ուժին գերիչխանութեանը հպատակած ենք մեր պատմութեան ընթացքին: Ան պահպաներ է մեզ բիրտ ուժին յաղթանակին դէմ: Ամէն չարդէ վերջ՝ դիմանալու կարողութիւնը դերապոյն Սրդարութեան մը խէաչէն խնդրած ենք»: Մեղի կը թուի թէ չիտակ է Արփիարեանի մտածումը ու կը պատչաճի մանաւանդ մեր պատմութեանն երկայ փոթորկոտ չրջանին, երբ չենք գիտեր ո՞ր Աստուծոյ դառնանք, Հայաստան թէ Սփիւռքի խառնարանին մէջ):

Եւ վերջապէս՝ Պէյրութի հարատարակուող «Սփիւռք» ամսաթերթը որ քայքայուղ այդ քաղաքին մէջ՝ Հայաստանի ազատագրութեան Դատին քաղաքական ծայրայեղ դաղափարաբանութեան մը զօրավիդ կանդնած է: Պէյրութի քաոսին մէջէն լսուղ հայկականութեան բուռն ձայն մըն է, կուսակցական կիրքով հրահրուած՝ որ կը չանայ ողջ պահել Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակի մխիթիքը եւ միեւնոյն ատեն «գրական, մչակութային եւ հասարակական» իսկալներ հետապնդել: Դժուար իրականանալիք ծրագիր կը թուի մեզի այս խէաչը որովհետեւ այն աւելորթիւնը որ կը պայթի անոր էջերէն անկարելի կը գարձնէ գրական որեւէ լուրջ աչխատանք, սրբուած ըլլալով որ ալուեսաը էապէս լուսամիտ գլխու եւ անճնուած չիղերու գործ է: Ենթադրելու է սակայն որ գայն գեկավարող անձերը (յայտնի չէ ով է խմբագիրը) հայրենասէր մարդիկ են ինչպէս կ'երեւի Մոսկուա բնակող մեծարժէք եւ ազգօրական քանասեւեղծ Աբրահամ Ալիքեանի նամակէն, գրուած 1990 Փետրուար 8-ին եւ ուղղեալ առ Պէյրութահայ վիպասան ու լրագրող Գէորգ Ահէմեանին, ուր կը կարդանք:

«... Հոգեւին կը չնորհաւորեմ խումբ մը աւանդապահ ազգ ուղղակի հերոսականն չանքերով գլուխ բերուած վերհրատարակումը «Սփիւռք»ի որուն անունն իսկ ահա նորապէս կը յուզէ գիս անդամ մըն ալ յաղթելով մէջս անոր հաւատարմ հմխնադրին (Սիմոն Սիմոնեան Վ. Օ.) դէմքն ու յիչատակը»: (Սփիւռք, Իբ տարի, թիւ 7.)

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՕԼՈՐՏԻՆ ՃԳՆԱԺԱՄՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Քաղաքական կեանքի յարաբերական խաղաղեցումէն եաք, քոլորովին զգալի դարձած է Հայաստանի առեւտրական մարզին մէջ տիրող տագնապը: Շուկան ինկած է ամէն տեսակի ապրանքներու չգոյութեան ու գանուածին համար պահանջուած տարապայմանօրէն բարձր գիներու աքցանին մէջ: Ու այդ աքցանին ամրողջ ճնշումը, սեղմումը կը կրէ յաճախորդներու գանգուածը: Տնտեսական համակարգերու փոփոխութեան տրամադրութիւններ, ծրագրուած նոր կարգադրութիւնները պիտի յաղթի՞ն ժողովուրդին համբերութեան բաժակը յորդելէ առաջ քանի մը ծառայելու: Յոյսերը, սպասումները այդ ուղղութեամբ են, սակայն ժամանակը ցոյց պիտի տայ թէ որքա՞նով պիտի արդարանան անոնք:

Երկրին առեւտուրի ոլորտը մամուլին մէջ գրեթէ ամէնօրեայ մտահոգութեան առարկայ է. այդ մասին յօդուածներ կը գրուին, վարկածներ կը մչակուին, առաջարկներ կ'ըլլան. «Աւանդարդ» եւս Նոյեմբեր 2–ի թիւով լայն տեղ տուած է այս հարցին յատկացուած հարցազրոյցի մը որ կատարուած է առեւտուրի նախարար Արտակ Դաւթեանի հետ:

Ան, իրեն նչանակումին առթիւ եղած ընորհաւորութեան տուած պատասխանով արդէն կը յայտնէ ճգնաժամուն բնոյթը. «Ով դեկավարում է Հանրապետութեան «առեւտուր»ն, ըստ իս, կարեկցաւիչ է արժանի»: *Երեւոյթին պատճառնե՞րը.* «արհեստականօրէն, նոյնիսկ կարելի է ասել մտացածին ցածր աշխատավարձը, համընդհանուր ապրանքային տեփիցիտը, ապրանքների տրամաբանութիւնից հեռու գները...»:

Իսկ այդքանէն եաք, քանի որ հրաչքներու սպասելու տրամադրութիւն ունեցող չկայ, Ա. Դաւթեան կու տայ իր յարմար դատած դեղագիրը. «արտադրողական աշխատանքի իրական խթանումը, զարգացած շուկայական յարաբերութիւնների պայմաններում ձեռներէցութեան դրսեւորումը»: Առանք պէտք է ընդգ «մեզ քաժին հասած անխախտանձելի ժառանգութեամբ վաղուայ օրուայ հանդէպ խթարուած հաւատը»:

Այսօր, հակառակ ընդհանուր ճգնաժամուն, կան միշտ ճարպիկ վաճառորդներ որոնք թէեւ առասպելական գիներով, միշտ կ'ապահովեն իրենց յաճախորդները: Այս երեւոյթին պատճառները հետեւեալներն են. նախ՝ պահանջքը բազմապատիկ է քան առաջարկուածը. ապա՝ կայ գիները պահպանելու յամառութիւնը: Առեւտուրի նախարարը, որպէս դարման, կ'ըսէ թէ կը նախատեսուի սեփական բազմատեսակ խանութներու ցանց ստեղծել, գիներու տարբեր մակարդակներով:

Այնուչափ, այս կամ նման կարգադրութիւններ պիտի ազդեն նաեւ պետական գիներուն վրայ. ատոր գիտակից է նաեւ նախարարը. ան կ'ըսէ թէ Պետութիւնը անցքի այս չրջանին պարտաւոր է ամէն մէկ քաղաքացիի հիմնական սպառման ապրանքներու անհրաժեչտ քանակը մատչելի դարձնել:

Հակառակ որոշ ծրագիրներու, մտահոգութիւններու համընդհանուր բնոյթին, «Աւանդարդ»ի աչխատակիցը կը նչէ. «մարդկանց արդէն լիուռմ է լաւատեսութիւնը», քանի որ աչխատանքէն եաք, կամ գործի ժամուն, մարդիկ ստիպուած են կարգի սպասելու հաւկիթ, երչիկ, չաքարեղէն կամ այլ ապրանքներ գնելու համար. եւ ատիկա, տակաւին, եթէ բախտը ունենան. իսկ պետական գիներով միս եւ ուրիչ չատ ապրանքներ արդէն գոյութիւն չունին: Կարելի՞ է այս կացութեան մէջ յուսադրող խօսք գտնել տակաւին: Հետաքրքրական է վերջին այս հարցումին տրուած պատասխանը. անոր անտեսական ոլորտի ճգնաժամը կը զեռեղուի առեւտրականէն ու տնտեսականէն տարբեր ենթախորքի մը վրայ. ան հարց կու տայ. «գուցէ ումանք նոյնիսկ յոյսե՞ր են կապում մեր արագ յուսահատուելու հետ: Գուցէ ա՞յն էլ է հաշուարկուած որ «աւօթի» ազգը կը կորցնի պայքարելու ունակութիւնը»: Ճիշդ է որ Հայաստանի աննդեղէնի ու այլ ապրանքներու չուկային ճգնաժամը անբաժանելի մէկ մասնիկն է ընդհանուր երեւոյթի մը. նոյնիսկ համեմատական զուգահեռ մը, յաճախ աւելի մխիթարական գիրքի մը վրայ կը գետեղէ Հայաստանը: Սակայն ինչպէս ամէն ոքի, նոյնպէս ամէն ժողովուրդի համար ծանրագոյնը ի՛ր կրած նեղութիւնն է: Այս մեկնակէտէն, դժուար է որպէս լաւատեսութեան երաչխիք ընկալել նախարարին վերջին խօսքերը.

«Ես համոզուած եմ որ մեր ժողովրդի պատմութեան քախտորոչ տարիներն են եւ գիտակցուած կերպով զրկանքները յաղթահարելը մեր սեփական ուժերին ապաւինելը միայն մեզ կը տանին դէպի բազմադարեան իղձերի իրականացում»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿ. ԼԻԿԱՅԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Մարդկային իրաւունքներու պաչտպանութեան միջազգային լիկան մտանաճիւղ մըն ալ ունի Հայաստանի մէջ որ կը գործէ Գերագոյն Խորհուրդի ենթակայութեան տակ: Ան դիմում մը ղրկած է նախկեան մրցանակներու յանձնաժողովին, ուր բողոք կը յայտնուի որպէս խաղաղութեան մրցանակակիր՝ Մ. Գորբաչովի ընտրութեան դէմ:

Դիմումը որ լոյս տեսած է «Հայէ» չաբաթաթերթին Նոյեմբեր 14-ի թիւին մէջ, նախ կ'անդրադառնայ պրակտն մրցանակին արժանացած երեք պրոդներու - Պատեռնակի, Սոլժենիցինի եւ Շոլոխովի - գրամանալի ընտրութեան, վերջինը նկատելով առաջին երկուքին պէսպէս հետապնդողներէն մէկը, «իր կասկածելի վաստակով հանդերձ»: Այս հակասութիւնը յանձնաժողովին ցաւալի մէկ վրիպակը կը համարուի, որ սակայն կ'ըսուի թէ այս տարի կրկնուած է խաղաղութեան մրցանակի բաչխումին ընթացքին: Խորհրդային Միութենէն մինչեւ այսօր անոր արժանացած է երկու հոգի. «դրանցից մէկը խաղաղութեան, ժողովրդավարութեան ու մարդու իրաւունքների հետեւողական պաշտպան Ա. Սախարովն է, միւսը՝ նրա հակապատկերն ու հալածողը՝ երկրի այժմեան Նախագահ՝ Մ. Գորբաչովն»:

Դիմումը, բողոքելով այս ընտրութեան դէմ, կը յիչեցնէ թէ այս վերջինս զեկավարն է երկրի մը որ «համարեա մարդկային չարագործութիւնների էջերը բազմաթիւ աչխարհագրական անուանումներով, որպիսիք են Սումգայիթը, Կիրովաբադը, Բաքուն, Նովի Ուզէնը, Ցերգաւան, Օշը, Ալմա - Աթան, Թիֆլիսը, Ստեփանակերտը, Երեւանը...»: Հոն կ'ըսուի որ մրցանակին տրուած օրերուն Արցախի Մարտակերտ չրջանի Քաջարան գիւղին մէջ խորհրդային նեռքին զօրքը բնակչութեան տուները կ'աւերէր, ծեր ու մանուկ կը ծեծէր, զիւղացիին ստացուածքը կը թալանէր:

Ակէ զատ, կ'առարուի նաեւ մրցանակի յանձնումէ թուականին. կ'ըսուի որ Դեկտեմբեր 10 «նչանակալից է ոչ միայն նրանով որ Մարդու իրաւունքներու միջազգային օրն է, այլ նաեւ նրանով թէ ինչ իրայատուկ ձեւով է նչուել այն խորհրդային երկրում, Մ. Գորբաչովի օրօք»: Ու կը յիչեցնէ թուականը «նչանակալից» դարձնող խորհրդային տուեալներ. 1986-ի այդ օրը բանտին մէջ հացադուլի ընթացքին մահացած է ծանօթ իրաւապաչտպան, քաղաքական բանտարկեալ Ա. Մարչենկոն. 1988-ին, երբ ամրողջ աչխարհը կը նչէր ՄԱԿ-ի հռչակագրին 40-ամեակը, իսկ Հայաստանի մէջ երկրաչարժ մը աւերեց Սպիտակ, Լենինական, Կիրովական եւ Ստեփանաւան քաղաքները, ինչպէս նաեւ 300 գիւղեր, ուր զոհուեցան 25 հազար մարդիկ, իսկ 500 հազար մարդիկ անօթեւան մնացին. Ա. Սախարովի կինը՝ Ելենա Պոննէր, որ ներկայ էր Օսլոյի մէջ մրցանակի յանձնման արարողութեան, ընդունեց մրցանակը իր ամուսնոյ անունով:

Դիմումը կը նչէ նաեւ թէ Խորհրդային Միութեան մէջ մարդու իրաւունքներու պաչտպանութեան համար գործող ոչ մէկ կազմակերպութիւն գրանցուած է, ոչ ալ Մարդու իրաւունքներու Միջազգային Ամսագիրը կամ Մարդու իրաւունքներու Միջազգային Ակումբը, որոնք ներկայացուցիչներ ունին Մոսկուա եւ Լենինկրատ: Ասոնք ալ գրանցուած չեն: Ուրեմն, կ'ըսուի, Խորհրդային Միութեան մէջ մարդու իրաւունքներու պաչտպանութիւնը կը մնայ միայն խօսքերու մակարդակին վրայ:

Դիմումը կը նչէ նաեւ թէ Խորհրդային Միութեան մէջ մարդու իրաւունքներու պաչտպանութեան համար գործող ոչ մէկ կազմակերպութիւն գրանցուած է, ոչ ալ Մարդու իրաւունքներու Միջազգային Ամսագիրը կամ Մարդու իրաւունքներու Միջազգային Ակումբը, որոնք ներկայացուցիչներ ունին Մոսկուա եւ Լենինկրատ: Ասոնք ալ գրանցուած չեն: Ուրեմն, կ'ըսուի, Խորհրդային Միութեան մէջ մարդու իրաւունքներու պաչտպանութիւնը կը մնայ միայն խօսքերու մակարդակին վրայ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ տեղի ունեցած է, Հոկտեմբեր 27-ին «Երեւան» կազմակերպութեան Նախագահներու Խորհուրդի նիստը: «Երեւան»ի նախագահ՝ վրդ. Սարգիս Սարգիսեան տեղեկութիւն տուած է կազմակերպութեան Հայաստան այցելութեան մասին: «Երեւան» չարաքաղաքի պլիսաւոր խմբերը՝ կարօ Հայրապետեան ներկայացուցած է հրատապ հարցերը, որոնք կը յուզեն տարուան համար: Նշուած է որ միայն նուիրատուութիւններով նիւթական հարցը կարելի չէ լուծել ու հարկ է չտապ միջոցներ ձեռք առնել: Խմբագիրը յայտնած է նաեւ թէ այսուհետեւ թերթին հայկական բաժինը արեւմտահայերէն պիտի ըլլայ, բացառութեամբ Հայաստանէն եկած յօդուածներուն: Տեղական վարչութիւններու նախագահներու զեկուցումներէն յայտնի կը դառնայ որ Սոֆիայի ու Փլովտիվի մանաճախլերը ցարդ միայն 300-ական անդամներ ունին, իսկ Ռուսէինը՝ 500:

***

ՓԼՈՎՏԻՎԻ «Երեւան» Մշակոյթի Տան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, դասախօսութեամբ հանդէս եկած է Գէորգ քահանայ Խաչերեան՝ նիւթ ունենալով քրիստոնէական հաւատքը ու հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը:

***

ՍԹԱՐԱ ՁԱԿՈՐԱՑԻ հաշուիչ կեդրոնը Հոկտեմբերի վերջին օրերուն կազմակերպած է միջազգային մրցոյթ մը՝ մաթեմաթիքի եւ ֆիզիքի միջնակարգ վարժարանի աներու միջեւ, որուն մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն աշակերտներ: Առաջին մրցանակին արժանացած է Վահէ Փոլատեան: Երեւանցի չորս աշակերտները, իրենց ուսուցիչը եւ տնօրէնը Հոկտեմբեր 25-ին հանդիպում մը ունեցած են տեղւոյն հայութեան հետ: Երեւանի մաթեմաթիքական միջնակարգ վարժարանի տնօրէնը՝ Գէորգի Ախուլեան դիւանագիտական ծանրացած է երկրաշարժի հետեւանքներուն ու Արցախի հարցին վրայ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Գլօտ – Շամբանեը սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ի երեկոյեան, Համազգային Մշակութային Միութեան «Քնար» երգչախումբը համերգ մը տուած է՝ նուիրուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարիւրամեակին: Նուիրիկ Ելոյեանի բացման խօսքէն ետք, խմբավար Պետրոս Շուժունեանի մշակած յեղափոխական երգերով հանդէս եկած է 45 հոգիէ կազմուած քառաձայն երգչախումբը:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Գիրքի տարեկան ցուցահանդէսին մասնակցած է Համազգային Մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղը՝ հայկական գիրքերու եւ յուշանուէրներու տաղաւարով մը, Նոյեմբեր 15-էն 20, տեղի ունեցած ցուցահանդէսին մասնակցած են տեղական ու միջազգային բազմաթիւ հրատարակչութիւններ:

***

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է դասախօսական ասուլիս մը, ուր Զաւէն Ինճիճիկեան հանդէս եկած է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը հայ ազատագրական պայքարին մէջ» նիւթին շուրջ: Ասուլիսը հարց - պատասխանի ձեւով չարունակուած է մինչեւ ուշ իրիկուն:

***

ՆԱՒԼԸԳԱՒՒԻ Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին մէջ, Նոյեմբեր 18, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրթաֆեանի մատուցանած պատարագով ու յարակից սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանով նշուած է Գալֆեան որբանոցի 124-ամեակը: Աչխարհիկ հանդիսութեանց բացառութեամբ կատարած է Տիգրան Ալճուն. օրուան երկու խօսնակները եղած են Նազարէթ Պալ եւ Խաչիկ Սարըլը, Գալֆեանի տեղեկագիրը ներկայացուցած է խնամակալութեան ատենապետ Գէորգ Եանիկը: Գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին եղած են մեծ նկատած են նաեւ Հայաստանէն աշակերտներ: Առաջին մրցանակին արժանացած է Վահէ Փոլատեան: Երեւանցի չորս աշակերտները, իրենց ուսուցիչը եւ տնօրէնը Հոկտեմբեր 25-ին հանդիպում մը ունեցած են տեղւոյն հայութեան հետ: Երեւանի մաթեմաթիքական միջնակարգ վարժարանի տնօրէնը՝ Գէորգի Ախուլեան դիւանագիտական ծանրացած է երկրաշարժի հետեւանքներուն ու Արցախի հարցին վրայ:

***

ՊՈՒԼՍՈՑ Մայր եկեղեցիին յարակից Պեզճեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15, Սիրոյ սեղան մը սարքուած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեանի գահակալութեան առթիւ, որուն մասնակցած են պոլսահայ զպրաց դասերը՝ մօտ 300 հոգի: Ժիլպէռ Բարունակեանի խօսքէն ետք, չաներ մեներգներով հանդէս եկած են, ապա հուսկ բանքը արտասանած է Պատրիարքը:

***

ՀՌՈՄի Լեւոնեան Դպրեվանքի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16, տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, մասնակցութեամբ հայրենի երաժիշտներ՝ Թաւջութակահարուհի Ռուզան Աբրահամեանի եւ դաշնակահար Վահան Սարգսեանի: Հանդիսութեան նախագահած է Լեւոնեան դպրեվանքի մեծաւորը՝ Մանուէլ Վարդապետ Պաթապեան, քարի գալուստի խօսք ըսած է «Կոստան Զարեան» մշակութային ընկերակցութեան քարտուղարուհի Եղիս Ահարոնեան: Երաժիշտները նուագած են Շումանի, Տէպիւսիի, Խաչատուրեանի եւ Կոմիտասի գործերէն կտորներ:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՌՈՒՆԷ ԼԵՒՈՆԵԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՐՊԷՍ ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՍԱԽՕՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան նախագահ ընտրուեցաւ Ֆրանսախօս երկիրներու դաւանական եկեղեցիներու Ընկերակցութեան (Association des Eglises protestantes des pays francophones)..

Այս ընկերակցութիւնը կ'ընդգրկէ 12 բողոքական Աւետարանական կազմակերպութիւններ, տարածուած մասնաւորապէս՝ Ֆրանսայի, Զուիցերիոյ եւ Պելժիոյ մէջ:

Ընկերակցութիւնը ունի աւելի քան 400 եկեղեցիներ, իր նպատակն է համագործակցութիւն ստեղծել դանազան երկիրներու եկեղեցիներու միջեւ (գործունէութիւն տղոց եւ երիտասարդներու մօտ, կազմակերպում համագումարներու եւ հովուական ժողովներու (pastorales), թիւով նուիրատուութիւններ: Փակման խօսքը արտասանած է Գարեգին Արք. Գազանճեան:

***

ՊՈՒԼՍՈՑ Մայր եկեղեցիին յարակից Պեզճեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15, Սիրոյ սեղան մը սարքուած է Գարեգին Պատրիարք Գազանճեանի գահակալութեան առթիւ, որուն մասնակցած են պոլսահայ զպրաց դասերը՝ մօտ 300 հոգի: Ժիլպէռ Բարունակեանի խօսքէն ետք, չաներ մեներգներով հանդէս եկած են, ապա հուսկ բանքը արտասանած է Պատրիարքը:

***

ՀՌՈՄի Լեւոնեան Դպրեվանքի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16, տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը, մասնակցութեամբ հայրենի երաժիշտներ՝ Թաւջութակահարուհի Ռուզան Աբրահամեանի եւ դաշնակահար Վահան Սարգսեանի: Հանդիսութեան նախագահած է Լեւոնեան դպրեվանքի մեծաւորը՝ Մանուէլ Վարդապետ Պաթապեան, քարի գալուստի խօսք ըսած է «Կոստան Զարեան» մշակութային ընկերակցութեան քարտուղարուհի Եղիս Ահարոնեան: Երաժիշտները նուագած են Շումանի, Տէպիւսիի, Խաչատուրեանի եւ Կոմիտասի գործերէն կտորներ:

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան նախագահ ընտրուեցաւ Ֆրանսախօս երկիրներու դաւանական եկեղեցիներու Ընկերակցութեան (Association des Eglises protestantes des pays francophones)..

Այս ընկերակցութիւնը կ'ընդգրկէ 12 բողոքական Աւետարանական կազմակերպութիւններ, տարածուած մասնաւորապէս՝ Ֆրանսայի, Զուիցերիոյ եւ Պելժիոյ մէջ:

Ընկերակցութիւնը ունի աւելի քան 400 եկեղեցիներ, իր նպատակն է համագործակցութիւն ստեղծել դանազան երկիրներու եկեղեցիներու միջեւ (գործունէութիւն տղոց եւ երիտասարդներու մօտ, կազմակերպում համագումարներու եւ հովուական ժողովներու (pastorales), հովանաւորութիւն Աստուածաբանական համալսարանի մը):

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեանի ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ 1990 Նոյեմբեր 15-ին, ընտրուեցաւ Աւետարանական եկեղեցիներուն ներկայացուցիչներուն միաձայնութեամբ:

Առաջին անգամ ըլլալով է որ Հայ վերապատուելի մը նման պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ Եւրոպայի մէջ:

Յիշենք որ վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան 38 տարեկան է, հոգեւոր պետն է Իսի Լէ Մուլինոյի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ:

Անդամ է Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան տնօրէնի մարմնին, անդամ է նաեւ Հայ Աւետարանական համաշխարհային Խորհուրդին, որուն կեդրոնը կը գտնուի Նիւ - Ճըրզի, Միացեալ - Նահանգներ:

Հայաստանի օգնութեան մարդին, մէջ վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան փոխ - նախագահն է Ս.Օ.Ս. - Արմէնիի, նախագահն է՝ «Խփուար փուր լ'Արմէնի»ի Կոմիտէին, թղթակից - անդամ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու միջազգային գործունէութեան եւ փոխ - նախագահ՝ «Սօլիտարիթէ Փրոթէսթանթ Ֆրանս Արմէնիի»:

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան իր Աստուածաբանական պատրաստութիւնը ստացաւ Paris-Vaux sur Seine–ի Աւետարանական Աստուածաբանական համալսարանին մէջ, (մէթրիզ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վրայ) յաճախեց նաեւ Լիոնի Կաթողիկէ Աստուածաբանական համալսարանը (Տոքթօրա Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վրայ):

Վկայուած արեւելեան լեզուներու եւ քաղաքակրթութեանց Փարիզի Սորպոն Նուվէլ Ազգային Հիմնարկէն, Ռուբէն Լեւոնեան կը պատրաստէ այժմ՝ թէզ մը ատքթօրա ան սիանս մը լ'Էխուքասիոն, Լիոն 2 համալսարանին մէջ նիւթ ունենալով «Եկեղեցւոյ եւ դաստիարակութեան դերը հայկական ինքնութեան պաշտպանութեան մէջ: Այս մտահոգութիւնը պինդ առաջնորդեց վերջերս Սփիւռքի չատ մը հայաշատ կեդրոններ (Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա, Պրազիլ, Ուրուկուէյ, Արժանթին եւ չատ մը եւրոպական երկիրներ (ուր ան մօտէն կրցաւ հետեւիլ հայ վարժարաններու յառաջդիմութեան համար տարուած աշխատանքներուն, ճշդրիտ գաղափար մը կազմելով անոնց կազմակերպչական աշխատանքներուն մասին եւս, ան կը յուսայ այս ուղղութեամբ իր այցելութիւն - ները չարունակել Միջին - Արեւելքի մէջ ալ:

Յարաբերութեանց մարդ, չատ մօտէն հետեւող հայ ժողովուրդը յուզող հարցերուն եւ մտահոգութիւններուն, վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան կը մտահոգուի իր ժողովուրդին հոգեւոր յառաջդիմութեամբ, միաժամանակ քաջալերելով հայկական ինքնութեան ծաղկումը:

ԼՐԱՏՈՒ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ տեղի ունեցած է, Հոկտեմբեր 27-ին «Երեւան» կազմակերպութեան Նախագահներու Խորհուրդի նիստը: «Երեւան»ի նախագահ՝ վրդ. Սարգիս Սարգիսեան տեղեկութիւն տուած է կազմակերպութեան Հայաստան այցելութեան մասին: «Երեւան» չարաքաղաքի պլիսաւոր խմբերը՝ կարօ Հայրապետեան ներկայացուցած է հրատապ հարցերը, որոնք կը յուզեն տարուան համար: Նշուած է որ միայն նուիրատուութիւններով նիւթական հարցը կարելի չէ լուծել ու հարկ է չտապ միջոցներ ձեռք առնել: Խմբագիրը յայտնած է նաեւ թէ այսուհետեւ թերթին հայկական բաժինը արեւմտահայերէն պիտի ըլլայ, բացառութեամբ Հայաստանէն եկած յօդուածներուն: Տեղական վարչութիւններու նախագահներու զեկուցումներէն յայտնի կը դառնայ որ Սոֆիայի ու Փլովտիվի մանաճախլերը ցարդ միայն 300-ական անդամներ ունին, իսկ Ռուսէինը՝ 500:

***

ՓԼՈՎՏԻՎԻ «Երեւան» Մշակոյթի Տան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, դասախօսութեամբ հանդէս եկած է Գէորգ քահանայ Խաչերեան՝ նիւթ ունենալով քրիստոնէական հաւատքը ու հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը:

***

ՍԹԱՐԱ ՁԱԿՈՐԱՑԻ հաշուիչ կեդրոնը Հոկտեմբերի վերջին օրերուն կազմակերպած է միջազգային մրցոյթ մը՝ մաթեմաթիքի եւ ֆիզիքի միջնակարգ վարժարանի աներու միջեւ, որուն մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն աշակերտներ: Առաջին մրցանակին արժանացած է Վահէ Փոլատեան: Երեւանցի չորս աշակերտները, իրենց ուսուցիչը եւ տնօրէնը Հոկտեմբեր 25-ին հանդիպում մը ունեցած են տեղւոյն հայութեան հետ: Երեւանի մաթեմաթիքական միջնակարգ վարժարանի տնօրէնը՝ Գէորգի Ախուլեան դիւանագիտական ծանրացած է երկրաշարժի հետեւանքներուն ու Արցախի հարցին վրայ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Գլօտ – Շամբանեը սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7-ի երեկոյեան, Համազգային Մշակութային Միութեան «Քնար» երգչախումբը համերգ մը տուած է՝ նուիրուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան հարիւրամեակին: Նուիրիկ Ելոյեանի բացման խօսքէն ետք, խմբավար Պետրոս Շուժունեանի մշակած յեղափոխական երգերով հանդէս եկած է 45 հոգիէ կազմուած քառաձայն երգչախումբը:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Գիրքի տարեկան ցուցահանդէսին մասնակցած է Համազգային Մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղը՝ հայկական գիրքերու եւ յուշանուէրներու տաղաւարով մը, Նոյեմբեր 15-էն 20, տեղի ունեցած ցուցահանդէսին մասնակցած են տեղական ու միջազգային բազմաթիւ հրատարակչութիւններ:

***

ԳԷՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է դասախօսական ասուլիս մը, ուր Զաւէն Ինճիճիկեան հանդէս եկած է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը հայ ազատագրական պայքարին մէջ» նիւթին շուրջ: Ասուլիսը հարց - պատասխանի ձեւով չարունակուած է մինչեւ ուշ իրիկուն:

***

ՆԱՒԼԸԳԱՒՒԻ Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին մէջ, Նոյեմբեր 18, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրթաֆեանի մատուցանած պատարագով ու յարակից սրահին մէջ սարքուած սիրոյ սեղանով նշուած է Գալֆեան որբանոցի 124-ամեակը: Աչխարհիկ հանդիսութեանց բացառութեամբ կատարած է Տիգրան Ալճուն. օրուան երկու խօսնակները եղած են Նազարէթ Պալ եւ Խաչիկ Սարըլը, Գալֆեանի տեղեկագիրը ներկայացուցած է խնամակալութեան ատենապետ Գէորգ Եանիկը: Գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին եղած են մեծ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՆԱՐՄԱՆ

Այս թեմին դիւղերն էին Ագրակ (60 տուն Հայութեամբ) եւ Վէրէխաս (43 տուն), մէյմէկ սրբավայրով ու խահանայով, որոնց եւս վիճակուած է անխուսափելի նահատակութիւնը:

ԲԱՒԵՐԴ

Անցեալին մէջ նշանաւոր թերզաքաղաք Հայախազտակաց, եւ այժմ կեդրոն Համանուն գաւառակին (զոր Թուրքեր ազատղելով Պայպուրթ կը կոչեն), կարնոյ

կուսակալութեան ներքեւ, անոր արեւելեան Հարաւ դին եւ անկէ 121 քիլօմեթր հեռու: Քաղաքը կառուցուած է բլրակաձեւ դաշտավայրի մը վրայ: Հիւսիսային կողմն է բրգաձեւ քարաբլուր մը՝ որուն արեւելեանը կը գտնուի հնաւուրց բերդը, 1828-ին Ռուսերէն ամբակոծուած: Բաբերդի մէջէն անցնող յիմարահոս ձորը եզկուքի կը բաժնէ զայն: 1915-ի ամառնամուտին՝ այդ գետն է որ լոյծ գերեզմանը զարձաւ անթիւ Հայերու եւ իր համաւրջներէն վար ձգուեցան ջարդակոտոր դիակներ: Եկեղեցիները՝ Ս. Աստուածածին, Ս. Հրեշտակապետ, Ս. Աստուածամայր եւ Ս. Յովհան, համանուն 4 հայնոցներով, որոնք Զուլումի օրերուն իսկական Վայոց Ձորերու վերածուեցան: Բաբերդի, ինչպէս եւ Քղիի տեղահանութեան, ջարդին եւ կապուտ - կողոպուտին իրենց նահմ մասնակցութիւնը բերին «Ումպուս» Հօճա Սայիտ (մականուանեալն Տէլի Հօճա), Պապօշ Մաթափա եւ Հաճի Պալօշ զատէ Մէհմէտ՝ իրենց անձնական(!) արբանեակներով: Բնակչութեան մէկ - չորրորդը Հայ, 500 անոր (3,900 անձ): Բաբերդ սպանուած է խարբերդցի դեղադործ Գէորգ Կիւրճեան:

Վիճակիս փոյթեառնդն առաջնորդն էր Անանիա Ծ. Վ. Հազարապետեան. Ծնած 1864-ին Տարենաէ (Սվազ), ուսած անդ, 23 տարեկանին Երուսաղէմ անցնելով՝ կը ծառայէ Սուրբ Տեղեաց եւ կառավարիչ կը կարգուի Ժառանգաւորաց վարժարանի, մինչեւ վարդապետ ձեռնադրուիլը հոն, 1892-ին, Ցարութիւն Պատրիարք: Քանի մը տարի Ս. Փրկիչ եւ Ս. Աստուածածին վանուց տեսչութիւնը վարելէ վերջ՝ 1896-ին կը մեկնի Եդեսիա իբր տեղապահ, ապա առաջնորդ, մետասանամեայ արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը բոլորելով հոն: Պոլիս գարձին կը ըստանձնէ քարոզչական պաշտօններ. այնուհետեւ կ'ընտրուի առաջնորդ Բաբերդի՝ որ իր սարսռալի նահատակութիւնը պիտի տեսնէր:

Աղէտի օրերուն, առ ահի խլամացած Հայուհի մը յաջողելով հոնկէ մայրաքաղաք նետուիլ Թրքուհիի տարազով եւ անցագրով, կ'այցելէ Պատրիարքարան եւ Զաւէն Սրբազանի կը հաղորդէ թէ Բաբերդի կառավարիչը կախաղան բարձրացուցած է Անանիա Վարդապետը, կեղրոնի վաւերացման իսկ չսպասելով: Այս յայտարարութիւնը կը ջնջուի սակայն՝ Զինադադարէն յետոյ Պոլիս եկող եւ դարձեալ Ս. Պատրիարք Հօր այցելող Յոյնի մը սա խոստովանութեամբ. - Տեղական կառավարութիւնն՝ ինչպէս ամէնուրեք՝ նոյն չնական քաղաքականութիւնը կը հետապնդէ տարաբախտ առաջնորդին ալ համար, յայտարարելով անոր թէ Պոլիս պիտի ղրկուի անքոյթ՝ Տրապիզոնի դիծով: Իր մեկնումին վաղայորդ օրն իսկ կառապան մը կուգայ քաջալերելով զինք եւ կ'ըսէ. - «Ես Տրապիզոնի առաջնորդը բերի»: Այս խօսքէն դիւրին էր եզրակացնել թէ Տրապիզոնէն ճամբայ հանուող Թուրեան Վարդապետ եւ Բաբերդէն հեռացող Անանիա Վարդապետ պատահական հանդիպում մը ունեցած էին մահու

հովանաւորութիւն Աստուածաբանական համալսարանի մը):

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեանի ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ 1990 Նոյեմբեր 15-ին, ընտրուեցաւ Աւետարանական եկեղեցիներուն ներկայացուցիչներուն միաձայնութեամբ:

Առաջին անգամ ըլլալով է որ Հայ վերապատուելի մը նման պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ Եւրոպայի մէջ:

Յիշենք որ վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան 38 տարեկան է, հոգեւոր պետն է Իսի Լէ Մուլինոյի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ:

Անդամ է Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան տնօրէնի մարմնին, անդամ է նաեւ Հայ Աւետարանական համաշխարհային Խորհուրդին, որուն կեդրոնը կը գտնուի Նիւ - Ճըրզի, Միացեալ - Նահանգներ:

Հայաստանի օգնութեան մարդին, մէջ վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան փոխ - նախագահն է Ս.Օ.Ս. - Արմէնիի, նախագահն է՝ «Խփուար փուր լ'Արմէնի»ի Կոմիտէին, թղթակից - անդամ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու միջազգային գործունէութեան եւ փոխ - նախագահ՝ «Սօլիտարիթէ Փրոթէսթանթ Ֆրանս Արմէնիի»:

Վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան իր Աստուածաբանական պատրաստութիւնը ստացաւ Paris-Vaux sur Seine–ի Աւետարանական Աստուածաբանական համալսարանին մէջ, (մէթրիզ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վրայ) յաճախեց նաեւ Լիոնի Կաթողիկէ Աստուածաբանական համալսարանը (Տոքթօրա Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վրայ):

Վկայուած արեւելեան լեզուներու եւ քաղաքակրթութեանց Փարիզի Սորպոն Նուվէլ Ազգային Հիմնարկէն, Ռուբէն Լեւոնեան կը պատրաստէ այժմ՝ թէզ մը ատքթօրա ան սիանս մը լ'Էխուքասիոն, Լիոն 2 համալսարանին մէջ նիւթ ունենալով «Եկեղեցւոյ եւ դաստիարակութեան դերը հայկական ինքնութեան պաշտպանութեան մէջ: Այս մտահոգութիւնը պինդ առաջնորդեց վերջերս Սփիւռքի չատ մը հայաշատ կեդրոններ (Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա, Պրազիլ, Ուրուկուէյ, Արժանթին եւ չատ մը եւրոպական երկիրներ (ուր ան մօտէն կրցաւ հետեւիլ հայ վարժարաններու յառաջդիմութեան համար տարուած աշխատանքներուն, ճշդրիտ գաղափար մը կազմելով անոնց կազմակերպչական աշխատանքներուն մասին եւս, ան կը յուսայ այս ուղղութեամբ իր այցելութիւն - ները չարունակել Միջին - Արեւելքի մէջ ալ:

Յարաբերութեանց մարդ, չատ մօտէն հետեւող հայ ժողովուրդը յուզող հարցերուն եւ մտահոգութիւններուն, վերապատուելի Ռուբէն Լեւոնեան կը մտահոգուի իր ժողովուրդին հոգեւոր յառաջդիմութեամբ, միաժամանակ քաջալերելով հայկական ինքնութեան ծաղկումը:

ԼՐԱՏՈՒ

ճանապարհին եւ միասին նահատակուելը՝ իրենց ընկերացող ժանտարմաներուն կողմէ, որոնք կէտ առ կէտ գործադրել էին իրենց տրուած եղերաշուք հրամանը:

Դարձեալ Բաբերդէն վերապրող Տիկին Աստղիկ Պաղտասարեանի պատմութենէն կը քաղենք հետեւեալը. - Առաջին անգամ եկեղեցականները հաւաքելով կը բանտարկեն, կը չարչրկեն եւ անասունի դիակ կուտան անոնց՝ իբր սնունդ: Բանտ ճաշ տանող Հայուհի մը կը սպաննուի: Հարիւրաւոր երեւելիներ կը ձերբակալուին եւ կը տարուին ողջակիզուելու. իսկ հոգեւորականաց Առաջնորդարանի փայտանոցը կ'արգելափակուին. օրերով անխնայ կը տանջեն գիրեանք, յետոյ բարիւղ թափելով վրանին՝ կը վառեն բոլորը մէկանց:

Մակար Վարդապետ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1857-ին Վան եւ ձեռնադրուած 1895-ին, Մխիթարեան Լիմ Անապատի: Նախապէս քահանայ, երիցուհտյն մահուամբ կուսակրօնութիւն ուխտելով՝ վեղար կը զգենու եւ Արծկէի (Ալճեվազ) «Սքանչելագործ» մենաստանին վանահայրութիւնը կը ստանձնէ. այնուհետեւ կ'երթայ հաստատուիլ Բաբերդ: Կը նահատակուի քաղաքէն երկու ժամ հեռու՝ Զրիխլընդ կոչուած այլազգի դիւղը:

Միքայէլ Քահանայ Մարտիրոսեան. - 90 տարուն կը նահատակուի քաղաքէն քանի մը ժամ անդին՝ Քէրէվիզի դաշտավայրը:

(Շար. 141)

(Շար. Ա. էջէն)

խանեց Ֆրանսացի երկու լրագրողներու՝ Քրիսթին Օքրէնթի եւ Իվան Լըվայի հարցումներուն եւ պարզուեցաւ թէ Իրաքի նախագահը միշտ կը պահանջէ խօսակցութեանց ամբողջականացում մը, այլ խօսքով նաեւ՝ զրաւեալ հողամասերու եւ Լիբանանի: Ինք համաձայն չէ որ Իսրայէլի զրաւած հողերը տարբեր հարց է եւ կը պնդէ որ Մերձաւոր Արեւելքի բոլոր խնդիրները մէկ անգամէն ծեծուին: Այդ չէ Ուաշինկթընի եւ իր ընկերակիցներուն մօտեցումը եւ ուրեմն ելք չի տեսնուիր: Սատամ Հիւսէյնի համար նոյնքան (50%) հաւանականութիւն կայ պատերազմի որքան խաղաղութեան: Տեսակցութեան ընթացքին, Ս. Հիւսէյն փորձեց խնայել Ֆրանսայի, բայց ցաւ յայտնեց որ Պուշ մատը չէարժեց, երբ պաղեստինցի կիներ, երախաներ, ծերուկներ կը սպանուէին: Պատրաստ է խօսելու Պուշի հետ, բայց ոչ մէկ նախապայման կ'ընդունի: Ամանք Միւնիխը կ'ոգեկոչեն, երբ Զեմպերլէնի Հիթլէրի ոտքը կ'երթար 1938-ին եւ սակայն պատերազմին առաջքն չէր առնուեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՈՀԼ չախչախիչ յաղթանակ մը տարաւ միացեալ Գերմանիոյ խորհրդարանական առաջին ընտրութիւններուն, եթէ նոյնիսկ ընտրական բաժանմունքները կան երկու յստակ հոգամասերու վրայ: Քրիսթիան-դեմոկրատ դաշնակցութեամբ կազմուած համախմբումը 54·8%-ը ապահովեց ձայներու, մինչ Լաֆոնթէնի ընկերային դեմոկրատները պատմական պարտութիւն մը կ'արձանագրեն 33,5% , բայց համայնավարները առաջին անգամ ըլլալով, մուտք կը գործեն Պունտըսթակ (Խորհրդարան) եւ 17 աթոռ պիտի դրաւեն: Կէնշէրի ազատական Կուսակցութիւնն ալ յատկանշական յաղթանակ մը տարաւ 11%-ով, ինչ որ թոյլ կու տայ իրեն առաջարկել, որ իշխանութեան գլուխ գտնուող համախմբումը փոխէ իր կազմը: Կանաչներու պարտութիւնը չէր սպասուեր այս համեմատութեամբ, արդարեւ ձայներու հաշիւ 3,9%-ով այլեւս ոչ մէկ աթոռ կը դրաւեն (նախապէս՝ 40):

ՋԱՏԻ վերիմայրումները չատ արագ ընթացան եւ 48 ժամուան մէջ երկիրը տէր փոխեց, մինչ Ֆրանսական ղօրքը միայն Եւրոպացիներու պարպումով կը զբաղէր: Արիւն չէ թափած, Հիսէն Հապրէ փախած է, հաւանաբար Գամբրուն, թէեւ իր մահուան մասին ալ խօսք կար, բայց հերքուեցաւ: Ջաաի նոր դեկավարն է ապստամբ պետը՝ Իտրիս Տէպի, որու նպատակն է «բազմակուսակցութիւն հաստատել, խօսքը տալ ժողովուրդին եւլն.» եւլն.»: Սկիզբը, այսպէս է, ընդհանրապէս, դեղեցիկ դաշտափարներով ճամբայ կ'ելլեն, կարեւորը չարունակելն է: Առայժմ մայրաքաղաքը թալանողներու ձեռքն է: Ֆրանսա «դիտեց», մասը չէարժեց: Առաջին անգամն է, որ ապստամբներ իշխանութեան գլուխ կ'անցնին ափրիկեան երկրի մը մէջ, որ Ֆրանսական դինուորական ուժով պաշտպանուած է:

ՓԻԷՐ ՏԻՒՖՈ, Ֆրանսական բեմի մեծ անուններէն մէկը, մեռաւ 82 տարեկանին, դրեթէ Մոլիէռի նման, քանի որ մինչեւ անցեալ Հոկտեմբեր կը խաղար: Վարիչը եղած է Քոմէթի-Ֆրանսէզի, էր նաեւ բեմադիր: Վերջիններէն էր այն սերունդին, որ դասական ըմբռնումն ունէր թատրոնին եւ ուրիշ դպրոցէ մը կու գար:

ԺԸՆԸՎիէՒ ՄԵՏԸՍԷՆ-ԱՄԵՄԱ. Նիսի նախկին քաղաքապետին (փախստական) քոյրը յաղթեց ընդհ. խորհուրդի մանակի ընտրութեան ընդդէմ Ազգ. ճակատի թեկնածուին:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Ներքին նախարար նշանակուեցաւ Գորբաչովի կողմէ ՔՈ. – կի – Պէ-ի զօրավար մը՝ Բորիս Պուկօ: Լատվիացի, 53 տարեկան, Պուկօ երկար տարի վարած է իր Հանրապետութեան քաղաքական ոստիկանութիւնը եւ կը կարծուի որ իր նշանակումը զոհացում կու տայ ուղղափառներուն:

ՖՐԱՆՍԱ. – ԱՆԳԼԻԱ. միացան Դեկ. 1-ին, 40 մեթր ջուրին տակ, Ֆրանսական ցամաքէն 13 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի Բաժակի 5-րդ չրջանին արդիւնքներն են. –

Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տիսիճ – Փիէռոնա	1 – 0
Հ·Մ·Ը·Մ· Ազաքս – ՍԷՆ–Ռեմի	3 – 2
Օյոնա – վալանսի Հ·Մ·	1 – 2

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՋԻ ՏէսԻնի «Արշակ Ջամալեան մանաճիւղս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆի

մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսնիի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէսնիի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Ս· ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՓՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վեհատունտեակին առիթով Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ՍՐԲ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Հայրապետական Պատուիրակ

Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ սատարողներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը 9-ին:

Պատարագ ժամը 10·15-ին:

Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·30-ին:

***

Կրօնական արարողութիւններէ հաք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

**

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

— ՇԱՂԿԱՊ —

Թրքահայոց Հայրենակցական Միութիւն

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ա) Թուաբանութիւն

6-րդ դասարանէն սկսեալ, ուսանողներուն սեփական դժուարութիւններուն լուծման օգնութիւն:

Ամէն Հինգշաբթի ժամը 19·30-էն ըսկսեալ:

Բ) Տեղեկագիտութիւն (Informatique)

Համակարգիչով (ordinateur) *աշխատանքներ սկսնակ եւ յառաջացածներու համար:*

Ամէն Ուրբաթ ժամը 19·30-էն սկսեալ:

Պատասխանատու՝ Թագուհր Մակատիս, տեղեկագիտութեան հարտարագէտ (Ingénieur informaticien).

Գ) Հայ գրականութիւն

Գրականութեան պատմութեան, չրջաններու, գրական սեռերու, հեղինակներու մասին տեղեկութիւններ: Գրական հատուածներու ընթերցում եւ վերլուծում:

Ամէն Երեքշաբթի ժամը 20·30-էն ըսկսեալ:

Պատասխանատու՝ Երուանդ Պարէտ Մանոֆ, *Արեւելեան լեզուներու եւ գրականութիւններու «դոկտոր»:*

Արձանագրութիւններու համար հեռաձայնել 43·58·44·32 *կամ* 45·04·63·43 *թիւերուն, իսկ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ դիչերները* 40·95·01·87 *թիւին:*

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ճաշարակ, թաւլու, բառչէն, հայկական «վիտէօ» ժապաւէններ, թերթեր, երաժըչտութիւն, ըմպելիներ, ընկերական մթնոլորտ...:

Ամէն Ուրբաթ ժամը 20·30-էն սկսեալ:

Հասցէ՝

Centre Culturel JAF

12, rue Lasserre-92130 Issy-les-Moulineaux

M° Mairie d'Issy

ԿԱՊՈՑ ԽԱՋ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի ՍԷՆ - Ժերմէն կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մանաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. – Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20·30-ին, Դեկտ. 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Կ·Ս·Մ·

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, ժամը 12·30-ին

Restaurant des Diamantaires
60, rue La Fayette, Paris 9e

Ճաշավճարը՝ 150 Ֆր.·

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն.-

43 81 80 82
42 60 15 10

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ջարեհ Ոբբունիի
«ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ»

վէպը:

Իր օրինակը պիչիլ վաճառքովն կը խնդրուի հեռաձայնել

42 81 33 21

թիւին:

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

VERNISSAGE DE L'EXPOSITION DE PEINTURES - SCULPTURES DES ARTISTES ARMENIENS

Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Mardi 4 Décembre à 18 heures

Salon ouvert du 4 au 18 décembre tous les jours de 14 à 19 heures

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris

Roger de Gonink

41 peintures 1964 - 1990

du 6 Décembre au 31 Janvier

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12 h 30 et de 14 h 30 à 19h.

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին կազմակերպուած՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Ջրբաչեան սրահին մէջ:

***

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5

MERCREDI
5 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.422 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.422

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ·

Նիստ նիստ, հարցերը կը կրկնուէին, աւելորդաբանութիւններն ալ միասին: Եւ լայթմոթիվի պէս, հիմնական կը մնար այն դիմաւոր հարցը, որ կը վերաբերէր Շարժումին դերին, Դերապոյն Խորհուրդի փոխ - նախագահ՝ Բարդէն Արարքցեան կը չեշտէր թէ ՀՀՇ-ն պէտք է իր տեղը գտնէ Հանրապետութեան մէջ, չըլլայ իշխող կուսակցութիւն, այլ չարժում մը որ ընդլայնէ իր դերը եւ կարեւոր դեր ունի կառավարութեան և Խորհրդարանին միջեւ եղած ճեղքը նուազեցնելու աշխատանքին մէջ, ապրելով թէ՛ մէկուն, թէ միւսին վրայ: Պէտք չէ թոյլ տայ որ այդ ճեղքը անդունդի վերածուի, ինչ որ Համայնավար կուսակցութեան ուզածն է: ՀՀՇ պէտք է օգտագործէ այդ երկու կառոյցները, զորս ինք մէջտեղ բերած է եւ լսուեղծէ հայկական Պետականութիւն: Չկայ անկախ կամ ոչ - անկախ Պետականութիւն, կա՛յ Պետականութիւն: Պէտք չէ թերագնահատել Համայնավար կուսակցութեան դերը:

Արցախէն զատ, ազէտեալ գօտիին վիճակն ալ մեծ խոչընդոտ մըն է: Լենինականի պատգամաւորը կը դանդաղի որ լքուած է ազէտեալ գօտին ու Հ· Գալստեան կը պատասխանէ թէ Գերագոյն Խորհուրդը Կումայրիի դայեակը չէ: Ճիշդ է նաեւ որ այդ շրջանները վերընտրուած են համայնավարներ, որոնք յաճախ կը խանգարեն գործերը, որպէսզի ժողովուրդը համոզուի որ նոր իշխանութիւնը գիրենք աւելի դէշ պայմաններու մէջ կը պահէ: Կարելի չէ քօղարկել թէ այսօր, ըլլայ Արցախ, ըլլայ Հայաստան ընդհ· կացութիւնը աւելի դէշ է եւ ժողովուրդը աւելի ծանր պայմաններու մէջ կ'ապրի: Ի՞նչպէս սակայն հասկցնել պատառ մը հացի եռեւէն վազող ժողովուրդին, որ այդ դէշ կացութեան պատասխանատուն չեն ՀՀՇ ու իրմէ ծնած իշխանութիւնը: Ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը անդունդի եզերին է: Բայց, Լենինգրադցիին անօթի ըլլալը կրնա՞յ կշտացնել Երեւանցին:

***

Այս տարի աւելի քիչ էին Խորհրդային Միութեան տարբեր Հանրապետութեանց ներկայացուցիչները: Հաւատարիմ եւ լրջախոհ մտաւորական մըն է Վիկտոր Շէյնիս (Մոսկուայի Թրիպիւնէն) որ իր ողջոյնի խօսքին մէջ ըսաւ թէ Խորհրդարծութիւնները տարուան մը ընթացքին տարուած աշխատանքին մասին, նկատելով թէ չատ բան փոխուած է՝ ընդդիմութենէն իշխանութիւն: Անդրադարձաւ այն տարբերութեան որ կայ Ռուսաստանի Դ· Ո·-ին հետ, ուր դեմոկրատները մեծամասնութիւն չեն, ընդգծեց Ռուսաստանի եւ Հայաստանի յարաբերութեանց կարեւորութիւնը ու արձագանգեց Ելցինի խօսքերուն, զորս կը փոխանցէր: Ռուսաստան պատրաստ է պայմանագիր կնքելու եւ այդ պայմանագրին եռին կայ նաեւ քաղաքական ուժերու գործակցութիւն: ՀՀՇ փայլուն յաղթանակ տարած է: Տաճիկիստանի Ժողովրդական Ճակատի կողմէ ողջոյնի խօսք ըրաւ ներկայացուցիչը, յայտնեց թէ երկու հանրապետութիւններու ղեկավարները դրեթէ նոյնն են և չէշտեց թէ իրենք չատ լաւ կը հասկնան Հայաստանի վիճակը ու կը հետեւին դէպքերուն: Վստահ է որ հարցերը իրենց լուծումը կը գտնեն եւ եթէ բազմաթիւ հարցեր չեն լուծուած, պատճառն այն է որ պահպանողականները չեն ուզեր տեղի տալ: Ամէնէն յեւտադիմական ղեկավարութիւնը, ըսաւ, մեր մօտն է (ինչպէս զարաղցի պատուիրակ մը, որ Արցախի յանձնախումբի նիստին արտահէն կը զրոյց՝ ամէնէն դէշ համայնավարները՝ Ղարաբաղ ծնած են...): Պարզեց օրուան իրենց թերթը, ուր զրուած էր թէ կ'արգիլուին քաղաքական հայցադուներ: Խօսք կ'առնէր նաեւ Ուկրանիոյ ներկայացուցիչը:

Հնչակեան կուսակցութեան անունով ելոյթ կ'ունենար տեղւոյն կազմակերպութեան պատասխանատուն՝ Եղիա Նաճարեան, որ բաւական ամբոխավար ճառ մը կը խօսէր, ապահովութիւն տալով որ Ս· Դ· Հնչակեան կուսակցութիւնը Հայրենիքին հետ է միշտ: Յանուն ՌԱԿ-ի խօսք կ'առնէր «Զարթօնք»ի խմբագիր՝ Յակոբ Աւետիքեան, բաղդատականը կ'ընէր նախորդ տարուան հետ, գտնելով թէ այս անգամ աւելի հանդիսատ մթնոլորտ մը կը տիրէր, ուր տեղ ունէր տրամաբանութիւնը: Հայրենի իշխանութիւնները պէտք է սորվին լսել, պէտք է սորվին սորվիլ, զդոյշ վարուիլ Սփիւռքի հետ: Վերապահ արտայայտութիւններ կ'ունենար Հ·Յ·Դ·ի նկատմամբ ու ողջոյնի յայտարարութեան ընթերցումով կը լրացնէր իր միջամտութիւնը:

Սոլիտարութիւն Ֆրանքօ - Արմէնիէնի խօսքը կը բերէր Ժերար Մալխասեան, բայց պէտք է խոստովանիլ թէ «չտաց-ուեց»: Այդ տղոց տարած յարատեւ, ոգեւորեալ ու արդիւնաւոր աշխատանքը «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ի նպաստ, ապա՝ ՀՀՇ-ի, հուսկ նորընտիր իշխանութեան, ծանօթ է եւ աւելի քան գնահատելի: Այդ իսկ պատճառով, բնական եւ բարեկամական է մեր քննադատութիւնը, երբ ըսենք թէ միջամտութիւնը երկարապատում էր եւ աւելորդ էր անգամ մը եւս այդքան ծանրանալ տարուած աշխատանքին վրայ կամ կրկին անդրադառնալ Հ·Յ·Դ·ի նորօրեայ քաղաքականութեան: Անհրաժեշտ է, երբ խօսք մը կ'ըսուի՝ որ լսուի: Արդ, ժխրախտաբար մտիկ ընող չատ չկար եւ արտայայտուած կարդ մը չհեկեկան մտքեր եւ քաղաքական վերլուծումներ յօդս ցնդեցան:

Սփիւռքը ունեցաւ նաեւ այլ բանբերներ: Զօրեան հիմնարկի կողմէ Ժիլբայր Լիպարիտեան, խորապէս ոգեւորուած Հայաստանի վերջին երկու տարիներու չարժումէն, ըսաւ որ ան արթնցուց եւ գնդեց Սփիւռքը: Յանուն «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան խօսեցաւ Գեղամ Գեւոնեան, որ նախքան իր կազմակերպութեան յայտարարութեան ընթերցումը (տես՝ «Յառաջ», Նոյ· 20), արտայայտեց հետաքրքրական մտքեր, չհետեւելով թէ Սփիւռքի կազմակերպութեանց հեռանկարը եղած էր անկախութիւնը: Հարկ է սակայն չմոռնալ հայկական հարցը եւ անմիջականը՝ Արցախն է: Պէտք է կազմակերպել զաղթականութիւնը, ազէ· ծրագիրը ունենալ եւ զաստիարակչական մեծ աշխատանք տանիլ ժողովուրդին վրայ: Ու եզրակացուց, փոխաբերաբար գործածելով՝ Զեղնի ուրանալը ու կոչ ընելով՝ Զեղնի ակարանաս: Գեղամ Գեւոնեան կարդաց նաեւ «Հայաստանի հետ Տեղեկատուութեան Կեդրոնի» (նորատեղծ) յայտարարութիւնը, քանի անոր ներկայացուցիչները չէին կրցած ներկայ ըլլալ վիզաները ստացած չըլլալով: Խօսք կ'առնէր նաեւ Գանատահայ մը:

Կիրակի, ուշ գիշերին - կամ՝ երկուշաբթի վաղ առաւօտեան, ըստ կարգավերջ կը գտնէր համագումարը, ինչպէս ըսինք խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Զուտպ ելոյթ մը կ'ունենար նաեւ Պարոյր Հայրիկեան, որ կը յիշեր զլխաւոր տարբերութիւնը ՀՀՇ-ի եւ իր ԱԻՄ-ի միջեւ: ՀՀՇ կ'ուզէ զօրանալ նախքան անկախանալը, ինք կը խորհի թէ պէտք է անկախանալ զօրանալու համար:

***

Այս համագումարին, ինչպէս ըսինք արձարծուեցան բազմաթիւ հարցեր, որոնք ծանօթ էին մեզի, նախքան Երեւան ժամանելն ալ: Այս բոլորին պատասխանեց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, իր ելոյթով Կիրակի իրիկուն: Ան տուաւ բոլոր պատասխանները ու լուսաբանութիւնները (ամբողջութեամբ լոյս կը տեսնէ «Յառաջ»ի յաջորդական երկու թիւերով, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 6-ին եւ Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7):

Ցետագային թողլով այլ խորհրդածութիւններ, ըսենք սակայն թէ Հայաստանի նոր իշխանութիւնը, որու ստանձնումին պատրաստուած ալ չէին դերակատարները, սթաժի չրջանի մը մէջ է դեռ: Եւ այս զգալի էր նաեւ երբ ելոյթ ունեցողները ղեկավար դիրքերու վրայ կը գտնուէին եւ յստակ չէր թէ ո՞ր հանգամանքով կը ներկայանար խօսողը՝ ՀՀՇ-ի անդա՞մն էր, թէ երկրին ղեկավարը: Բայց, ասոնք անխուսափելի թերիներ են, որոնք կը սրբագրուին ժամանակի ընթացքին, պայմանաւ որ խանգարողները չըլլան եւ չզլանանք նոր իշխանութեան, ինչպէս չէշտեց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան սխալելու ալ իրաւունք:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ԱՆՏՈՆ ՔՈՉԻՆԵԱՆԻ

Դեկ· 3-ին, իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի նախկին վարչապետ և կեդր· Կոմիտէի ա· քարտուղար՝ Անտոն Քոչինեան:

Ծնած էր 1913-ին Շահալի (Ղարաքիլիսայի գաւառ): Համայնավար կուսակցութեան անդամակցած է 1938-էն եւ յաջորդական տարիներուն վարած է զանազան պաշտօններ, մինչեւ 1952 երբ կը դառնար Հայաստանի վարչապետ: Այս պաշտօնը պիտի վարէր մինչեւ 1966 Յունուար երբ կ'անցնէր Հայաստանի կեդր· Կոմիտէի ա· քարտուղարի պաշտօնին, յաջորդելով Յակոբ Զարոբեանին, որ այդ օրը կը «վճարէր» 1965 Ապրիլ 24-ի երեւանեան ցոյցերու հաշուեցոյցը:

***

Երեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատէին, դժբախտաբար, թէ կացութիւնը խիստ լարուած է Արցախ:

Մարտունաշէնի վրայ դործուած ազերի յարձակման լուրը, որու արձագանգած էինք մեր նախորդ թիւով (Դեկ· 4) տարբեր ձեւով կը տրուէր Երեքշաբթի օր Իւմանիթէի մէջ: Համայնավար պաշտօնաթերթը՝ «Ծանր միջադէպեր Ադրբեջան» խորագրուած լուրին տակ, կը գրէր - «Ադրբեջանական քաղաքագործքի չորս անդամներ սպաննուած են, երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած կիրակի օր, Հայերու խմբակի մը յարձակման ընթացքին Մարտունաշէնի: Երկու ոստիկան անհետացած են: Երեք Հայեր սպաննուած եւ երկու ուրիշներ ալ վիրաւորուած են հրացանաձգութեան ընթացքին: Նոր ուժեր ղրկուած են եւ քննութիւն բացուած է»:

Լիպերասիոն ալ կ'արձագանգէ այս լուրին, աւելցնելով թէ ամէնէն մահացու բախումն է Խանլարի չրջանը (Լ· Ղարաբաղի հիւսիսը) ամիսներէ ի վեր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԺԱՆԹինի զինուորական մէկ ապստամբութիւնը նոյն օրուան մէջ զսպուեցաւ բանակին կողմէ: Մայրաչեղ ալ չուրջ 100 զինուորականներու այս ըմբոստութիւնը, ըստ չարժումին ղեկավարին զինուորական պետական հարուած մը չէր, այլ նպատակ ունէր փոխել տալ բանակին ղեկավարութիւնը: Վերջին լուրերու համաձայն, Երեքշաբթի օր, 11 մեռեալ կար, 300 վիրաւոր եւ 200 ձերբակալութիւն: Նախագահ Մենէմ խոստացած է

(Շար·ը Դ· էջ)

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա·ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11·30-էն 12 աղօթելու համար բոլոր պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգի ղօղանջներով, իսկ կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանդիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՑԲԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Նոյեմբեր 29

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՔ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29 / 30)

ԿԱՊՈՑ ԽԱԶԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի հայրենիքի մէջ գործունէութիւնը աւելի նպատակասլաց դարձնելու համար Հայաստան այցելած է Էլէն Մերճանեանէ (նախագահուհի), Սիմա Տուզմանեանէ (քարտուղարուհի) եւ Մաուլէն Փափազեանէ (չրջանային վարչութեան անդամ) կազմուած պատուիրակութիւն մը:

Խօսելով կապոյտ Խաչի բարեսիրական գործունէութեան եւ Հայաստանի աջակցելու յեռադաչ ծրագիրներուն մասին, Է· Մերճանեան հետեւեալը ըսած է «Արմէնփրէս»ի թղթակցին - Իր կեդրոնը Ցոսթըն ունենալով (Է· Օ· Մ·) կապոյտ Խաչը, Է· Օ· Մ·ին հետ հսկայական օգնութիւն ցոյց տուաւ ազէտի գօտիին, ղրկելով անհրաժեշտ առաջին ապրանքներ, դեղօրայք, բժշկական սարքաւորումներ, Ֆրանսայի մէջ կազմակերպելով երկրաչարժէն տուժած երախաներու բուժումը եւ հանգիստը: Ներկայիս Է· Օ· Մ·ի հետ համատեղ Ախուրեանի ու Ամասիայի մէջ ձեռնարկած ենք տնակներու չինութեան: Կը յուսանք որ մինչեւ Փետրուար պատրաստ կ'ըլլան:

Կապոյտ Խաչը իր գործունէութիւնը ծաւալած է նաեւ Արցախի մէջ: «Ամբոս» կազմակերպութեան հետ Ստեփանակերտի մէջ կառուցանած եւ արդէն մասամբ չահագործման յանձնած ենք կեդրոնական դեղարանը:

Կապոյտ Խաչը մտադիր է նաեւ իրագործել Հայաստանին անտեսական օգնութեան յառաջիկայ մէկ տարուան ծրագիր մը:

Ցետագային թողլով այլ խորհրդածութիւններ, ըսենք սակայն թէ Հայաստանի նոր իշխանութիւնը, որու ստանձնումին պատրաստուած ալ չէին դերակատարները, սթաժի չրջանի մը մէջ է դեռ: Եւ այս զգալի էր նաեւ երբ ելոյթ ունեցողները ղեկավար դիրքերու վրայ կը գտնուէին եւ յստակ չէր թէ ո՞ր հանգամանքով կը ներկայանար խօսողը՝ ՀՀՇ-ի անդա՞մն էր, թէ երկրին ղեկավարը: Բայց, ասոնք անխուսափելի թերիներ են, որոնք կը սրբագրուին ժամանակի ընթացքին, պայմանաւ որ խանգարողները չըլլան եւ չզլանանք նոր իշխանութեան, ինչպէս չէշտեց Լեւոն Տէր - Պետրոսեան սխալելու ալ իրաւունք:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Գ.

Եւ, ի վերջոյ, Փարիզ։ Յ. ճ. Սիրունեի «Պոլիսն ու իր Դերը» եռահատոր գործին կողքին դրուելիք աշխատասիրութիւն մը կամ համալսարանական ատենախօսութիւն մը պէտք է դրուի օր մը՝ «Փարիզն ու իր Դերը՝ ...։ Բնական ու ճակատագրական խարիսխը Սիւիւզքի Հայութեան՝ Մինչին - Արեւելքի եւ Ամերիկաներու հայ գաղութներու կէս ճամբուն, միջազգային քաղաքական շարժումներու առնակ ու ծնի՝ հնորհիւ դարերու ընթացքին իր հաստ վարկին, Արեւմտեան մշակոյթի դեղեցկագոյն ատենաբանութիւններու մայրաքաղաք, մարդկայնութեան եւ ազատութեան խոչալի ամրոց, միրոյ, արուեստի ու մանաւանդ գրականութեան վերջին բերդ, յեղափոխական յանդգնութեանց հայրենիք։ Մինչեւ Ամերիկացիք անոնց բաղդատմամբ՝ քաղաքակրթուած «վայրենիները» են, այս բառին Ռուսոյական առումով եւ առ նուազն հարիւր տարի ետ՝ կեանքի հիմնական արժէքներու գիտակցութեան ու գնահատման մէջ։

Մենք Հայերս շատ կանուխէն սիրահարած ենք Ֆրանսայի։ Երկու ոսոում միայն անցեալի մէջ - առաջինը՝ դէպի չքնաղ Սպինոն քաղաքը ուր Ժան Ալթընի արձանը կը կանգնի 18-րդ դարու սկիզբն, յիշեցնելով անցորդներուն թէ Յովհաննէս Ալթունեանը Հայաստանէն առընի (կարմիր գոյն առուղ բոյս մը) հունտ բերած է՝ բոյսին մշակումը զարգացնելու ապարդիւն յոյսով։ Երկրորդ ոսոում մը՝ Փարիզ, ուր 1799-ին Նափոլէոն Պոնափարթի նախաձեռնութեամբ Արեւելեան Լեզուներու Կաճառին մէջ հիմը կը դրուէր հայերէն լեզուի բարձրագոյն ուսուցման ամպիոնին։ Եւ այս անդադրելի գործը կը յանձնուէր տաղանդաւոր գիտնական մատուռաշխարհիկ մատուռականին որ կը կոչուէր Շահան Զրպեան որ 16 անուն աշխատասիրութիւն ունի, մեծ մասով Ֆրանսերէն, ծանօթացնելով մեր պատմութիւնն ու լեզուն օտար հասարակութեան։ Աւելի ուշ Կովկաս պիտի անցնէր՝ Թիֆլիսի «Ներսիսեան» վարժարանի մէջ դասաւանդելու եւ իր անձնական գործոց հիմնելու։ Այսպէս, երկուքս ալ, Հայերս ու Ֆրանսացիք՝ Մինչերկրականեան ճակատագիր մը ընարած ենք, երկուքս ալ ժառանգորդներ եղած ենք գասական մշակոյթին որ մեր արուեստագէտները ներշնչած է իր մարդկայնութեամբ՝ վէնետիկի խընկարոյր Մխիթարեաններէն մինչեւ Փարիզի սրճարաններու եւ տպարաններու մթնոլորտով յագեցած Նիկողոս Սարաֆեանը։

Ազգային սիրուհի կամ խորթ - մայր՝ Փարիզը եղած է նաեւ բանար մի քանի նշանաւոր Հայերու, սկսելով Պոլսոյ Պատրիարք Աւետիք Եպիսկոպոս Եդոկացիէն։ Այս մոլեռանդ ու անհաշտ Եպիսկոպոսը 1705-ին կ'առեւանգուէր իր բնակարանէն Եզկականի Քհոս յունական կղզիի Ֆրանսացի դեսպանին եւ Պոլսոյ մէջ գանուող Բավիյեան Ժեզուիթ Վարդապետին կողմէ՝ իր կառապի հակակաթոլիկ պայքարին համար։ Ու կը փոխադրուէր, Աստուած գիտէ ինչ զգացողի միջոցներով՝ Ֆրանսայի ամէնէն դեղեցիկ վանքերէն Mont Saint - Michel ուրկէ սակայն վերադին կը տարուէր Փարիզ ու կը նետուէր Պաստիլի մերձհրապարակ բանտը...։ Եւ որպէսզի անյայտ մնայ ոճրային արարքը եւ մարդ չգանգնայ տարաբախտ բանտարկեալին ինքնութիւնը՝ իշխանութիւնները գլխուն երկաթէ դիմակ մը կ'անցնեն։ Այդպէս ալ կը մեռնի խեղճ Պատրիարքը 1711-ին։ սակայն փաստեր կան թէ ան յաջողած է իր ինքնակենսագրութիւնը գրել եւ որ այդ օրերէն ի վեր պահ գրուած է Ֆրանսայի Արտաքին Գործոց նախարարութեան արխիւներու նկուղներուն մէջ։ Ի դէպ, Ֆրանսացի աննշան գրող մը, Մարիուս Թուրէն այս ամբողջ անհաւատալի իրողութեանց մասին գիրք մը գրած է որ կը կոչուի L'homme au masque de fer (Paris, Dentu, 1870, 418 p.)։ Մենք չենք տեսած այս գիրքը, սակայն փաստօրէն գոյութիւն ունի, որովհետեւ Հայոց մասին օտար լեզուով հրատարակուած գիրքերու իր ապահիչ մատենագիտութեան մէջ Bibliographie de l'Arménie (Erevan,1969), Ա. Սալմաստեան ,գայն կը յիշատակէ 401-րդ էջին վրայ։ Հատորը հայերէնի ալ թարգմանուած է Պոլսոյ «Մասիս» օրաթերթի խմբագիր՝ Կարապետ Իւթիւճեանի կողմէ 1870-ին որպէս «Երկաթէ դիմակով մարդը եւ Հայոց Աւետիք Պատրիարքը» (տեսնել՝ Հ. Աբգէն Ղազիկեանի «Հայկական Նոր Մատենագրութիւն եւ Հանրագիտարան Հայ Կեանքի», Վենետիկ, 1912, էջ՝ 810։ Ղազիկեան 56 տողնոց Բովանդակութիւն մըն ալ կցած է յիշատակութեան)։ Կը մնայ մէկ բան - Փարիզի ուսանողներէն արկածախնդիր ու յամառ տղայ մը միտքը դնէ գժրախտ Պատրիարքին ձեռագիրը Ինքնակենսագրութիւնը հետապնդել ու երեւան հանել, մօտ երեք դար ետք, խմբագրել ու հրատարակել...։

Երկրորդ նշանաւոր բանտարկեալը եղած է Իմմիրցի լրագրող, քննադատ եւ մատենագէտ Սահեան Ոսկան որ 1848ին, 21 տարեկանին Փարիզ կ'երթայ ուսանելու։ Սակայն իր չար թէ բարի բախտէն՝ յաջորդ տարին իսկ, Յունիս ամսոյն, կը պայթէին քաղաքական ծանր խռովութիւններ՝ Պետութեան եւ ազատախոհ կուսակցութեանց միջեւ, որոնք կ'ուզէին իրենց գործակցութիւնը արտայայտել իտալական ազգային ազատագրական շարժումին հետ։ Տանք խօսքը իրեն։ -

«1848-ի Փետրուարեան ազատութեան առաջին որոտումը մեր վրայէն արեւելեան դերութեան մշուշը փարատեց, մեր սիրտը բորբոքեց հրաբուխ սատկութեամբ, անհուն աշխոյժ մը տուաւ մեզ եւ գրեթէ ակամայ ապստրէպի մէջ նետեց։ Այո, Լուի Ֆիլիպի դէմ ապստամբներուն հետ էինք, այս ըրինք ազատութեան համար, ինչ որ ամէն մարդու պարտքն է ընել եւ դէն ի ձեռին Թուիլըրի մտնելու պատիւը ունեցանք»։

1859, Յունիս 25-ի «Մասիս»ը հետեւեալ կերպ կը նկարագրէ Ոսկանի բանտարկութեան պարագաները։ -

«1849 թուին, Յունիսի մէջերը Փարիզի ստորին ժողովրդեան մէկ մասը ապստամբական չարժում մը ընելով, Ստեփան Ոսկան դրօշակակիր հանդիսացաւ անոնց։ Ռուսահարները քանի մը հազար հոգի խառնաճաղ ազազակներով Փարիզի ծառաղարդ մեծ փողոցէն անցած ժամանակին Շանկառնիէ զօրապետին ձիաւորները անոնց վրայ եկան, խաժամուժ ամբոխը ցիր ու ցան ըրին, խռովարար զբաղաւորները ու խիտ կառապինները բռնեցին, Ստեփան Ոսկանն ալ հետ եւ տարին բանտ։ Ս. Ոսկան վեց - եօթը ամիս բանտը մնալէ ետեւ՝ «պանդուխտ եւ արեւելցի» ըլլալուն համար յանցանքը ներուեցաւ եւ տեսչութեան հսկողութեան ներքեւ մնալու պայմանով բանտէն արձակուեցաւ»։

«1851-ին, Ոսկանի անզսպելի ըմբոստական ոգին կրկին կը կարէ սանձերը ուստի նորէն փողոցներն է պետութեան դէմ պայքարի ելած։ Կը ձերբակալուի, «ապստամբական դաւադրութեամբ» կ'ամբաստանուի ու Ֆրանսայէն կ'արտաքսուի։ Աւելի ուշ երբ ընդհանուր ներում կը չնորհուի, Ոսկան ետ Փարիզ կը վազէ։ Սառնք այն փոթորկոտ տարիներն էին երբ տարուած գործօնքի խանդավառութենէն, Պոլսոյ «էնանֆ»ներն ու ամիրայական դասը միատեղ Պոլսոյ գպրոցներու ամէնէն խոստմնալից ուսանողներուն կրթաթոշակ կուտային ու Փարիզ կը ղրկէին՝ իրենց ուսումը կատարելագործելու։ Այսպէս, 1843-էն սկսեալ մինչեւ 1848, 33 երիտասարդներ Փարիզի գանազան համալսարանները կ'արձանագրուին - 9 հոգի՝ բժշկութիւն, 5 հոգի՝ առեւտրական ուսում, 4 հոգի՝ գիւղատնտեսութիւն, 3 հոգի՝ ճարտարապետութիւն, 2 հոգի՝ քիմիագիտութիւն, մէկական՝ քաղաքային գիտութիւններ, ուսուցութիւն, ճարտարապետութիւն, տատամնարուժութիւն եւայլն։ Յատկանշական է որ ոչ մէկը պատմագիտութիւն, գրականութիւն, փիլիսոփայութիւն, իրաւարանութիւն, գեղարուեստ կամ կերպարուեստ, լրագրութիւն կամ ուսուցչութիւն ընտրած է, յատկանշական՝ բայց

«LES ARMENIENS, HISTOIRE D'UNE CHRETIENTE»

Ouvrage dirigé par GERARD DEDEYAN
(Editions Privat)

Երկրորդ հատաքական երկն է, նուիրուած հայ ժողովուրդի պատմութեան, որ լոյս կը տեսնէ «Փրիվա» հրատարակութիւններէն, առաջինը ըլլալով «Հայերու Պատմութիւնը» 1982-ին, միշտ յոյժ զգնահատելի ջանքերովը եւ ձեռնհաս դեկավարութեամբը պատմագէտ՝ Ժեռար Տէտէեանի։

«Հայերը, քրիստոնէութեան մը պատմութիւն» այս նոր հատորը դրուիչ է իր ներկայացումի ձեւին մէջ, իր պատկերազարդ էջերով եւ խտացուած բովանդակութեամբ։

Բուն նկարագրեր մը չէ, ոչ ալ բուն պատմութեան դիրք մը։ Այլ, ամփոփ եւ ընդհանուր դիծերուն մէջ ներկայացուած՝ քրիստոնեայ Հայաստանն է, Հայ Եկեղեցւոյ ներկայութիւնն ու դերն է պատմութեան մէջ, երեք գատանդքները. եւ այս նիւթերը, առանց ծեսական վերլուծումներու, բայց դիտական ճշդրտութեամբ, ճոխացած են շատ մը գունաւոր փաստ սեւ ու ճերմակ դեղեցիկ պատկերներով, ամանք ըլլալով փաստաթուղթեր։ Կան նաեւ բացատրական աշխարհագրական քարտէսներ, պարզ եւ յստակ։

Մատչելի դիրք մը լայն հասարակութեան մը համար։ Քրիստոնէական եւ ազգային պատմութիւնը, սկիզբէն մինչեւ ժամանակակից շրջանը, կարճառօտ տեղ կը գրաւէ։ Բայց, այժմէականութիւնը չէ մոռցուած։ Այժմէականութիւնը առաւել կենդանի մասը կը կազմէ դիրքին, քանի դէպքերը եւ դէմքերը թարմ են յիշողութիւններուն մէջ եւ նրկարները մանաւանդ խօսուն։

Ա. դլուխին մէջ, ժեռար Տէտէեան հրպանդիկ ակնարկ մը կը նետէ հեթանոս Հայաստանի վրայ՝ երկիրը եւ ժողովուրդը, ու կ'անցնի քրիստոնէութեան քարոզչութեան, առաքելական ուսմունքի մինչեւ պաշտօնական դարձը, տարածումը Գրիգոր Լուսաւորչէն յետոյ, Ս. Ներսէս Պարթեւի դերը, քրիստոնէական գրականութեան մը ծնունդը դիրերու դիւտով եւ Վարդանանցի հատատամարտը։

Քրիստոնէութենէն վերջ Հայ Եկեղեցին իր պաշտամունքները յունարէն կամ ասորերէն կը կատարէր, եւ գոյն տարածելը դժուար էր առանց սեփական դիրերու։ Ծրեակիրճ ծէյտի, բանասէրի իր հմտութեամբ կը ներկայացնէ գիրերու գիւտը, լեզուին հարստութիւնը, հոլովոյթը, լեզու մը կ'ըսէ ի տարս հայ ժողովուրդի ինքնութեան եւ հատատքին։

Ժան Մէյէլ Թիէոի որ մասնագէտ է հայ յիշատակարաններու եւ ճարտարապետական կոթողներու ուսումնասիրութեան մէջ, տանելով 9րդ դարէն 11րդ դարը, Բագրատունեաց շրջանը, պատմութեան բախտաւորութիւնները, պատմութեան խմբագրութեան ընդմէջէն կուտայ հարուստ մշակութային կեանքի երեւոյթները եւ ճարտարապետական իրագործումները ընդհանուր կրօնական ներշնչումներէ։

Ժեռար Տէտէեան, կիլիկեան Թագաւորութեան շրջանը առնելով, կը բացատրէ Մաշակիրներու անցքով, Երզոպայէն ժամանող վաճառականներու հաստատած կապերով Հայերուն նախաձեռնութիւնը դէպի Ֆրանգները, մշակութային չփումները, հայ եկեղեցւոյ էքումէնիք կոչումը եւ երկու Ներսէսներու՝ Շնորհալի եւ Լամբրոնացի նախանձամտական առաքելութիւնները։

Ա.յսոր Պուճիքանեան կը դրէ Սիւիւզքի մասին որ 1923-էն մինչեւ 1930-ական թուականները, Լօզանի դաշնագրէն յետոյ, կազմուեցաւ քիչ մը ամէն տեղ, եւ յատկապէս Ֆրանսա։ Կը յիշէ կարդ մը դիծեր, մանաւանդ համարկումը երկրին, եւ սերունդ սերունդ ընկերային բարձրացումը։ Չի մոռնար նաեւ ըսելու Սիւիւզքի կրած փոփոխումները՝ ընկերային, ազգային, աշխարհագրական, մանաւանդ Լիբանանը 1975-էն վերջ։ Խորհրդային Հայաստանին քիչ տեղ արուած է, հազիւ անդրադարձ մը։

«Քիշողութեան իրաւունքը» խորագրին տակ, Իվ Թերնոն կը խօսի, 1975-էն սկսեալ, հայկական ահաբեկչութեան մասին, տալով անոր երեւումին դանազան պատճառները, ճիւղաւորումները, հետեւանքները, չեզոմները, ցեղասպանութեան ճանաչման գծով արձանագրած արդիւնքները եւ այսօրուան կացութիւնը։

Սիւիւզքի բաժինը փակելէ առաջ, ամբողջ էջի մը վրայ ներկայացուցած է «Յառաջ»ի առաջին թիւը, 1925 Օգոստոս 2։ Քովի հակիրճ բացատրական տողերը կը վերջանան հետեւեալ խօսքերով՝ «...''Haratch'' assure chaque jour une information d'une qualité exemplaire, éclairée d'une reflexion stimulante».

Գիրքին առաջին մասը, եթէ կարելի է ըսել, կը վերջանայ Գլօտ Մութաֆեանեանի գրութեամբ, որուն խորագիրն է՝ «Տակնուվրայ եղած Հայաստանը» (1988 - 1990)։ Հոս կայ, Ղարաբաղեան Շարժումը իր բոլոր ծաւալով, երկրաշարժը, ... եւ Օգոստոս 4-ով սկիզբ առած Հայաստանի Հանրապետութիւնը։

«Հայերը, քրիստոնէութեան մը պատմութիւն» այս հատորը կը վերջանայ մեր երեք եկեղեցիներու պատմութեամբ եւ այսօրուան իրականութեամբ։ Հեղինակներն են՝ երեք եկեղեցականներ։

Նորման Եպիսկոպոս Զաքարեանն է որ կը վերագծէ պատմութիւնը Հայ Աւանդական Եկեղեցւոյ։ Կը չեշտէ անոր առաքելական ծագումը, առաջին քրիստոնեայ Պետութիւնը ըլլալը, ներքին կազմակերպութիւնը, ազգային նկարագիրը, 4-րդ եւ 5-րդ դարերու եկեղեցական ժողովները, հիմնական յատկանիշները։ Ապա, նուիրապետական աթոռներու պատմական, ազգային, հոգեւորական եւ մշակութային դերը՝ էջմիածինը որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւն, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքութիւնները։

Մեսրոպ Եպիսկոպոս Ճուրեան, կը վերյիշեցնէ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ առաջին յարաբերութիւնները Հռոմի հետ, ապա պատմականը կ'ընէ Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան, կեդրոն ունենալով Զմմառի վանքը, Պատրիարքութեան տեղափոխումը, համայնքին ճառագայթումը, Աթոռին վերադարձը Զմմառ եւ Զարթօնքն ու ապագան։

Իսկ, Հայ Աւետարանական Եկեղեցին

«Ազդարար»

ԵՐԵՒՈՒՆ ԱՐՁԱԿԱՐԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ՋԵՒԱԳԻՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵՐԿԱՅՑՆԷ ԱԶԵՐԻՆԵՐՈՒ ՊՆԴՈՒՄՆԵՐԸ

1917 - 1923 թուականները Արցախի պատմութեան սեւ էջերէն են. յատկապէս այդ տարիներուն էր որ Ազերիները (Ադրբեջանցիները) ամէն ինչ կ'ընէին Արցախը իրենց կազմաւորումին միացնելու համար: Արցախցի չատ մտաւորականներ (ինչպէս՝ Ցարութիւն Թումանեան եւ Միրզա Տէր - Սարգսեան) ձեռագիր աշխատանքներ ձգած են, որոնք ականատեսի աչքերով ներկայացուցած են այդ չրջանի դէպքերը:

Ցարութիւն Թումանի ձեռագիրը մէկ աշխատանքին պարբերական մամուլին մէջ առեղին արձագանգած է վրոֆէսէօր Սմբատ Աւագեան: Այժմ անոր ձեռքը անցած է Միրզա Տէր - Սարգսեանի մէկ աշխատութիւնը՝ «Լեռնային Ղարաբաղ, 1917 - 1923 թ.թ.»: Ան ձեռագիր վիճակի մէջ խնամքով պահուեր է բանասուեղծ Թարգմանիչ Վրոյր Բալասանի քով:

1868-ին Շուշիի մէջ ծնած Միրզա Տէր - Սարգսեան ուսուցած է տեղւոյն թեմական դպրոցը, մասնակցած է քաղաքական չարժումներուն, դրսուած է մանկավարժութեամբ: Ան, 1884-էն սկսեալ, արձակ ստեղծագործութիւններով հանդէս եկած է կովկասահայ մամուլին մէջ: 1914-ին Շուշիի մէջ լոյս տեսած է Միրզա Տէր - Սարգսեանի (գրական անունը՝ Միսաք) գրական ժողովածուն՝ «Կաթիլներ» խորագրով: Ան լոյս ընծայած է նաեւ հայերէնի բառարան մը, ուր կը պարզաբանուին յատկապէս Արցախի բարբառային բառերը հայերէն գրական լեզուով:

Լեռնային Ղարաբաղի ճակատագրական այդ հինգ տարիներուն նուիրուած՝ աշխատութիւնը ներկայացուած է երկու մասով. առաջինը նախախորհրդային Արցախն է, երկրորդը՝ խորհրդային կարգերու առաջին օրերը:

Առաջին իսկ տողերէն Միրզա Տէր - Սարգսեան ընթերցողին ուչադրութեան կը յանձնէ Արցախի թէժ իրավիճակը, թէ ինչպիսի վայրագութիւնները կը գործեն Ազերիները իրենց ծրագիրը իրագործելու համար:

Մանրամասնութեամբ տրուած են Ղարաբաղի հարցին ծագումը, Շուշիի զաւառը գանուող հայկական մեծ գիւղերէն՝ Ղարագէչալաղի (այժմ՝ Բերդաձոր) անկումը եւայլն: Առանձին բաժինով ներկայացուած է Զօրավար Անդրանիկի գործունէութիւնը Ղարաբաղի մէջ:

Հեղինակը նոր տուեալներ կը հաղորդէ Խոսրով - Բէկ Սուլթանովի հայատեաց գործունէութիւններուն վերաբերեալ: Տրխուրահռչակ այդ բէյին Ազրբեջանի կողմէ Արցախի տէրն ու տնօրէնը նչանակուած էր: Անոր վերադոյն նպատակն էր Արցախի հայութիւնը ծունկի բերել, ենթարկել Ազրբեջանին:

Հեղինակը առանձին դլուխներով կը ներկայացնէ Շուշիի կործանումը 1920-ին: Ամէն ինչ պարզ էր, կը գրէ աշխատութեան հեղինակը, այրել, մոխիր դարձընել հինաւուրց եւ չքնաղ Շուշին, որպէսզի տեղւոյն Հայերը նեցուկ չկենան ամբողջ երկրամասին: Շուշին փաստօրէն հայկական քաղաք էր, մշակութային եւ վարչական հմմնարկները, դպրոցները, թատրոնները, եկեղեցիները կեդրոնացած էին հայկական թաղամասերուն մէջ: ... Եւ այս ամէնը հաճելի չէր Ազերիներուն:

1920 թուականը չատ աղէտաբեր էր Արցախի եւ Բաքուի Հայերուն համար: Տէր - Սարգսեան կը պատմէ Բաքուէն ու Շուշիէն Արցախ լեցուած հայ գերիներու, դաղթականներու անելանելի վիճակին մասին:

Ռազմական - ողբերգական այդ ծանր տարիներուն Դրօ իր օդնութիւնը կը բերէ Արցախահայերուն, Դրոյի գործունէութիւններուն յատուկ բաժին մը յատկացուցած է Միրզա Տէր - Սարգսեան:

«Լեռնային Ղարաբաղ, 1917 - 1923 թթ.» ձեռագիր ծաւալուն աշխատութիւնը այդ հինգ տարիներու արցախեան իրադարձութեանց չարադրանքն է, որմէ հիմա ալ կարելի է նիւթ քաղել՝ լոյս սփռելու համար կարգ մը կնճռոտ հարցերու լուսաբանման վրայ: Յատկապէս՝ Զօրավար Անդրանիկի եւ Դրոյի ռազմական գործողութիւնները, Շուշիի կործանումին պատճառները, առանձին անձնաւորութիւններու գործունէութիւնը Ազերիներու ծրագրերուն հակամիջոցներ գրտնելու ուղղութեամբ:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ցարդ չհրապարակուած Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ դաղտնի արխիւները ուսումնասիրելու համար Սեպտեմբեր, Հոկտեմբեր ամիսներուն Հռոմ գտնուած է Մանուկ Սոմաքեան (Կիպրոսի Մելգոնեան հաստատութենէն ու Լոնտոնի համալսարանէն չրջանաւարտ՝ Մանուկ Սոմաքեան ներկայիս կը պատրաստէ տողթորայի իր աւարտաճառը, նիւթ ունենալով՝ «Ռուսիա եւ Հայկական հարցը. 1912 - 1918»): Այս ընթացքին, Հոկտեմբեր 3-ին, պատմաբանը տեսակցութիւն մը ունեցած է Ցովհաննէս - Պօղոս Բ. Պապին հետ. արծարծուած է առաւելաբար Արցախի ծանրակչիռ վիճակը:

***

ՊՈՍԹՐՆԻ Թէքէեան Մչակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը, որուն ընթացքին ամերիկահայ պատմաբան՝ տոքթ. Ռոպերթ Մայրաք խօսած է՝ «Հայ կուսակցութիւններու հաստատումը ամերիկահայ դաղութին մէջ» նիւթին չուրջ: Բանախօսը պատմականը ըրած է Ամերիկայի մէջ հաստատուած չորս կուսակցութիւններուն - Ս.Դ.Հ.Կ., Հ.Ց.Դ., Ռ.Ա.Կ. եւ Ցառաջդիմական Կուսակցութիւն - գործունէութեանց, անոնց ընկերային - քաղաքական վարդապետութեանց եւ զանոնք իրարմէ բաժնող տարբերութիւններուն:

***

ՈՒԱԹԹԱՈՒՆԻ «Պայքար» հաստատութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին Թէքէեան Մչակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է «Ամէնօրեայ եւ չաբաթօրեայ դպրոցներու դերը հայապահպանման մէջ» ասուլիսը: Բանախօսած են Ցակոբ Ադամեան, տոքթօր Էլի Անդրէասեան, տոքթօր Վահէ Ղազարեան: Տեղի ունեցած է նաեւ հարց - պատասխանի երկար բաժին մը:

***

ՆԻՒ - ԵՈՐՔԻ «Հիսթորիքըլ Սոսայթի»ի սրահներէն մէկուն մէջ, Նոյեմբեր 18, տեղի ունեցած է Հ.Ց.Դաշնակցութեան 100-ամեակի ոճնակատարութիւնը, կազմակերպութեամբ տեղւոյն «Արմէն Գարօ» կոմիտէութեան: Բացման խօսքէն ու զեղարուեստական յայտագրէ մը եւս, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Հ.Ց.Դ. բիւրոյի անդամ Հրաչ Տասնապետեան:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Արմէն - Քէպէք» վարժարանի երկրորդական բաժնի աչակերտութիւնը, Հոկտեմբեր 25-ին կազմակերպած է Մեսրոպ Մաչտոցի նուիրուած դեղարուեստական ցերեկոյթ մը, վարժարանին հանդիսասրահին մէջ: Բացման խօսքը ըրած է ուսուցիչ՝ Մանուէլ Քէօսէեան, արտասանութիւններով հանդէս եկած են աչակերտները, իսկ վարկման խօսքը կատարած է տնօրէնուհին՝ Վարդուհի Պալեան:

***

ՊՈՍԹՐՆԻ «Պելմոնթ Հայ Սքուլ»ի թատերասրահին մէջ, Համազգային Մչակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, Հոկտեմբեր 20-ին, Երեւանի Սունդուկեան թատրոնի 25 դերասաններ հանդէս եկած են «Ռանչպարների կանչը» ներկայացումով: Ռաչիկ Դաշտենցի համանուն վէպին հիման վրայ Ռուբէն Աբրահամեանի բեմադրած սոյն ներկայացումը տեղի ունեցած է կիսով պարապ դահլիճի մը առջեւ:

***

ԵՈՒՍԹՐՆԻ Ս. Գէորգ եկեղեցիին սրբահին մէջ, Նոյեմբեր 3, տեղի ունեցած է Հ.Ց.Դաշնակցութեան 100-ամեակը: Ցովիկ Ֆբէնկեանի հանդիսավարած յատուկ ծրագրին յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Հ.Ռ.Մ.-ի «Շողեր» մասնաճիւղի եւ Հ.Ց.Դ. «Դրօ» ուխտի ներկայացուցիչներ: Բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Անդրանիկ Ուրֆալեան, որմէ եաք, երգիչ Կիրօ Տօնապետեան իր նուագախումբին ընկերակցութեամբ երգած է յեղափոխական երգեր:

***

ՊԵՎԼՐԼԻ ՀԻԼՃի «Հիլթըն» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է, Նոյեմբեր 16, ուխտարի չարունակ Գալիֆորնիոյ նահանգապետի պաշտօնը վարած Ճորճ Տէօքմէճեանի ի պատիւ տրուած կալա - ընթրիքը: Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կազմակերպած ձեռնարկը հանդիսավարած է Պերրի Զորթեան: Ելոյթ ունեցած են նահանգապետին օգնականներէն՝ Նիքըլսի եւ Ռեկընի ճառագիր Քէն Խաչիկեան, Գերագոյն Աատեանի դատաւորներ Արմանտ Արապեան եւ Մարվին Պեքսթըը, Գերագոյն Աատեանի գլխաւոր դատաւոր Մալքըմ Լուքաս: Ճորճ Տէօքմէճեանի 28 տարիներու հանրային կեանքը ուրուագծող տեսերիզի մը ցուցադրութենէն եաք, ելոյթ ունեցած է նահանգապետին կինը՝ Կլորիա Տէօքմէճեան: Ապա, Արարատեան Թեմի առաջնորդ՝ Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեան կարդացած է Վազդէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Հ.Բ.Ը.Մ. Միութիւնի նախադահ Լուիզ Մանուկեան - Սիմոն ու կարդացած՝ Ալեք Մանուկեանի շնորհակալադիրը: Վաչէ Արք. Ցովսէփեանի փակման խօսքէն առաջ նահանգապետը բովանդակալից ճառ մը բասած ու խորին շնորհակալութիւն յայտնած է Գալիֆորնիոյ Հայերուն:

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ ԹԷՕԴԻԿ

ԲԱՒԵՐԴ

Իսկ Բարերդի երէցներէն՝ ղէնիկցի Տ. վահան Ցովհաննէսեան 1914-ի գարնան երիցս փոխադրուած ըլլալով, յիչատակած ենք զինք նոյն քաղաքէն ինը քահանաներու չարքին:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԻ ԲԱՒԵՐԴԻ

Իր 180-է աւելի գիւղերէն՝ չետապայ 29 հատը միայն հայաբնակ էին, բոլորն ալ արդէն կրկէս ղարճած Համիտեան ջարդերուն, իսկ ամբողջովին փճացած Աղէտի տարին, իրենց բնակիչներուն, սրբավայրերուն եւ հոգեւոր հովիւներուն հետ:

1.- Խայեկ, քաղաքէն երկու ժամ հեռու, 70 տուն, «Խաչի Լոյս» ուխտավայրով եւ 1848-ին կառուցուած Ս. Աստուածածին եկեղեցիով՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Տաճատ Քահանայ Եսայեան, 60 տարու, նահատակ:

2.- Մալասա, 60, *Եկեղեցին Ս. Ցովհաննէս: Գիւղիս ծխատէրն էր*

Ղեւոնդ Քահանայ, 58 տարու, նահատակ:

3.- Ջահմանց, 75, *Եկեղեցին Ս. Աթանագինէ: Ծխատէրն էր*

Մեսրոպ Քահանայ, 35 տարու, նահատակ:

4 - 5.- Բումել, 45, *Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Ալմշկա, 12, Եկեղեցին Սուրբ Նշան:*

Այս երկու գիւղերուն ժողովուրդը կը հովուէր

Ալեքսիանոս Քահանայ Կարապետեան, 45 տարու, նահատակ:

6.- Լառնիֆ կամ Լուսհոնիֆ, 140, *վեց ժամ հեռու, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Մօտը՝ «Ս. Լուսաւորիչ մենաստանը: Գիւղիս երէցն էր*

Գրիգոր Քահանայ Մատթէոսեան, 50 տարու, նահատակ:

7.- Աւերակ, 115, *հինգ ժամ հեռու, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին, նաեւ Սուրբ Ցովհաննէս մատուռ մը՝ ուխտատեղի: Գիւղիս երէցն էր*

Ղեւոնդ Քահանայ, 45 տարու, նահատակ:

8.- Խուփս (համանուն գիւղ Գղի ալ ունի), 100, *երեք ժամ հեռու, գետակով մը՝ որ Երասխի կը խառնուի: Եկեղեցին Ս. Փրկիչ, մերձակայ վանքը «Ս. Բրխտափոր», ուխտավայրերը Ս. Եղիէ, Ս. Վառվառէ եւայլն: Ծխատէրն էր*

Մելքիսեդեկ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ:

9.- Առիւծկայ, 70, *Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Կը հովուէր Խուփսի երէցը:*

10.- Քարաւրակ կամ Քարաւերակ, 250, *Ս. Աստուածածին եւ Ս. Գէորգ եկեղեցիներով, ուր կը պաչտօնավարէր*

Միհաս Քահանայ Միհասեան, 35 տարու, նահատակ:

11.- Սարաճիւղ կամ Սարաճրգ, 8, *եկեղեցին Ս. Սարգիս: Կը հովուէր Քարաւրակի երէցը:*

12.- Հիւնէ կամ Հնէ, 100, *Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր*

Խադ Քահանայ, 60 տարու, նահատակ:

13.- Բլրակ, 100, *արեւմտեան լեռնաշղթայի մը ստորոտ՝ դաչտային դիրքով, չորս ժամ հեռու: Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ 1864-ին կառուցուած, ուխտավայրը Ս. Կիւրակէ եւ Կապոյտ Խաչ: Երէցն էր*

Սահակ Քահանայ, 40 տարու, նահատակ:

14.- Բլուր (համանուն գիւղեր չատ կան այլուր), 80, *ութ ժամ հեռու, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաչտօնավարէր*

Սմբատ Քահանայ, 48 տարու, նահատակ:

15.- Քասաբա, 220, *Եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէին*

Ցովհաննէս եւ Գրիգոր Քահանաները, 65 եւ 46 տարու, նահատակ:

16.- Երկի կամ Էրկի, 100, *բարձրադիր գիւղ՝ Բաբերդի արեւմտեան հիւսիսային կողմը, երեք ժամ հեռու: Եկեղեցին Սուրբ Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաչտօնավարէր*

Ղեւոնդ Քահանայ Սիմոնեան, 52 տարու, նահատակ:

17.- Վարզահան, 100, *Եկեղեցիները Ս. Աստուածածին եւ Ս. Համբարձում՝ ուր կը պաչտօնավարէին*

Արիստակէս եւ Վրթանէս Քահանաները, 68 եւ 65 տարու, նահատակ:

18.- Դումնա կամ Թումնաս, 40, *Բաբերդի հիւսիսակողմը՝ երկու ժամ հեռու: Աւերակ վանքերը «Ս. Աստուածածին» եւ «Ս. Թէոդորոս», Եկեղեցին Ս. Համբարձում՝ ուր կը պաչտօնավարէր*

Կորիւն Քահանայ, 48 տարու, նահատակ:

(Շար. 142)

Ալբի Տիկին Թորոս Պեհիկեան,
Ալբի Տիկին Մատլէն Պեհիկեան,

ինչպէս նաեւ ձէնտէրճեան, Խաչատուրեան, Գումբուճեան, Սանոսեան, Զիլինկիրեան, Գուրուճ, Մարկոսեան, Մանուկեան, Սիմոնեան, Քէպէնճեան, Իշխանեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, աներհօր եւ ազգականին՝

ԹՈՐՈՍ ՊԵՀԻԿԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 2–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15·30–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս–Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մեր հայրենիքի ահաւոր աղէտի 2–րդ տարելիցին առթիւ, հազարաւոր անմեղ զոհերու հոգիներուն համար, «Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութիւնը» հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Դեկտեմբեր 9–ին Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Տէրունի «Արշակ Զամալեան մանուճիւզ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50–րդ տարելիցին առթիւ, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ բոլոր մահացած ընկերուհիները Հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ գացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9–ին Տէրունի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ, Տէրունի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

Ս· ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱՆԴՐՈՒԱԼ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առթիւ կիրակի, Դեկտեմբեր 9–ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ Եկեղեցւոյ ատենադպիրներու հոգիներու համար:

Պատարագէ աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:
Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը 9–ին:
Պատարագ ժամը 10·15–ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·30–ին:

⁂

Կրօնական արարողութիւններէ հաք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

⁂

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 Frs.

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

Réveillon du Nouvel An

au Collège

TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

MINITEL ARMENIE

COMMUNIQUE DE PRESSE

La coopération GIA — CONSILIA S.A. / FRANCE TELECOM / META INTERNATIONAL permet l'installation en Arménie, dès décembre 1990, d'un projet pilote MINITEL auprès de la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Arménie.

Monsieur J. J. DAMLAMIAN, Directeur des Affaires économiques internationales à FRANCE TELECOM a largement aidé à la réussite de cette initiative du Groupement Industriel Arménien (GIA), sur une idée de son partenaire de la Caisse des Dépôts et Consignations, Monsieur Jean-Pierre AYRAULT.

Unique en URSS, cette réalisation devrait fonctionner comme une vitrine à la fois de la technologie française et des compétences des entreprises arméniennes en leur apportant une certaine maîtrise d'un des moyens de communication les plus performants du monde.

GIA / CONSILIA S.A.
Tél. : 46 - 03 - 52 - 63
Fax : 46 - 84 - 03 - 48
TLX : N19055
219000 F

(Շար·ը Ա· էջէն)

չատ խիստ պատիժներու ենթարկել դատապիր տարրերը: Ամբողջ չարաթը ի զօրու պիտի մնայ պաշարման վիճակը, մանաւանդ որ նախագահ Պուշ Պուէնոս–Այրէս կը ժամանէ Շորեքշաբթի օր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը 369–ի դէմ 602 ձայնով եւ 40 ձեռնպահութեամբ քուէարկեց հոգի սեփականութեան օրէնքը, չորս օրուան բուռն վէճերէ հաք: Յեղափոխութենէն ի վեր առաջին անգամն է, որ հոգի սեփականութեան օրէնք մը կը քուէարկուի: Սահմանափակում մը կայ սակայն, սեփական հողին վաճառքը միայն տասը տարի յետոյ կրնայ կատարուիլ եւ միայն Պետութեան, զոր կը ներկայացնեն խորհուրդներն ու տեղական թաղապետութիւնները:

ԲՈՐԻՍ ՊՈՒԿՈՑԻ նշանակումին հետ, որպէս Ներքին նախարար, Գորբաչով փոխ–նախարար մըն ալ կգեց յանձին զօր· Բորիս Գրոմովի, պատասխանատու Աֆղանիստանէն խորհ· զօրքին քաշուելու դործողութեանց: Այս երկու նշանակումներն ալ չատ յաւականչական են եւ ցոյց կու տան թէ Գորբաչով մէկ քայլ յառաջ, երկու քայլ ետ քաղաքականութիւն մը կը վարէ, չնայած փրկելու համար կացութիւն մը որ ապէտալի է եւ վտանգաւոր:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի մէջ խառնակութիւններ պատահած են եւ 8 հոգի սպաննուած, որոնց մէջ 5 ղինուոր կայ: Նամանկանի մէջ է որ բուռն բախումներ պատահած են ղինուորներու եւ տեղւոյն բնակիչներուն միջեւ: Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերու հանրակառքի մը վրայ քարկոծում մը սկսած են երիտասարդներ, ապա կառքը կրակի ենթած է:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌԱՖՍԱՆՃԱՆիի ուրբաթօրեայ «պատգամը» ռումբի ազդեցութիւն գործած է իրանեան յեղափոխութենէն12 տարի ետք: Ապրպարեւ նախագահը պաշտպանողական մը արտասանած է «սեռային բնազդներու զոհացումին» ի նպաստ, յայտնելով թէ կարելի է սեռային յարաբերութիւն ունենալ առանց ամուսնացած ըլլալու...»:

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXPOSITION
DE PEINTURES - SCULPTURES
DES ARTISTES ARMENIENS
Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN

et

sous l'égide de l'Association culturelle
et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Salon ouvert du 4 au 18 décembre
tous les jours de 14 à 19 heures

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Փարիզի մէջ կամ չրջակայքը սենեակ մը, ուսանողուհիի մը համար:

Հեռաձայնել՝ 43 26 13 32 թիւին, ժամը 20-էն հաք:

ՆԱՒՏԻ ՈՒՆԾՆԱՒ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25–ին:

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION
VENTE
DE CERAMIQUES ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91.. 77. 84. 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ACTIVITES PERMANENTES
1990 - 1991

Nouvelle activité :
Musique instrumentale - VINE/OUD
Jeunes (12-14 ans) - Adolescents - Adultes
Samedi après-midi

Reprise :
Musique classique
TCHOUTAG/VIOLON
Enfants, Adolescents, Adultes
Samedi après-midi

Musique instrumentale
TEMPOUG/DEHOL
Enfants, Adolescents
Lundi 17h. - 20h.

Langue arménienne /
Conversation adultes
Jeudi 19 h. - 22 h.

MCA 9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
tél : 43 76 55 89

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Ձանձախումբի կողմէ
Ս. Զրբաչեան սրահին մէջ:

⁂

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Ժերոմի կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. - Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20·30-ին, Դեկտ· 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին: Խաղերը տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6

JEUDI
6 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.423 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.423

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՐԿԻՆ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՐՏ...

Հայեւթուրք յարաբերութիւնները, թէկուզ տնտեսական եւ առեւտրական չեն կրնար չզբաղեցնել կողմերը: Այս անգամ Ալի Պիրանտ է, որ կ'արտայայտուի «*Միլլիյէթ*»ի մէջ, տեսնելէ ետք Հայաստանի Արտաքին Առեւտուրի նախարարին հետ: Եթէ անգամ մը եւս, Հայաստանի պատասխանատուի մը կողմէ կը հաստատուի 1990-ը՝ մեզի (Հայաստան), 1915-ը՝ ձեզի (Սփիւռք), հոս, այլ հետաքրքրական կէտ մը կը մատնանշուի որ Միացեալ - Նահանգներու «մտոն» է այս գործին մէջ: Երա՞շնի նման մատեր չըլլային ... Բայց նախընտրելի է շատ չխորհրդածել եւ գիտակցելով Հայաստանի ծանր կացութեան մաղթել որ վերջը բարի ըլլայ:

***

«Միլլիյէթ», Դեկտեմբեր 4-ի թիւին Ա. էջին ճակատը «Պատմական քայլ» խորագրուած լուրով կ'անդրադառնայ Հայաստանի Թուրքիոյ հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատելու փափաքին: Թերթին խմբագիրներէն Մ. Ալի Պիրանտ կրկին այցելած է Երեւան ու հանդիպումներ ունեցած յատկապէս առեւտրական մարզի պատասխանատուներու հետ:

Այս առումով Հայաստանի կառավարութիւնը պաշտօն յանձնած է Տնտեսական Արտաքին Յարաբերութիւններու Նախարար Եսայի Ստեփանեանի որ պաշտօնապէս ներկայացնէ իր տեսակէտը: Ակէ զատ, Մ. Ալի Պիրանտի համաձայն, Հայաստան հրաւիրուած է Մոսկուայի Թուրք դեսպանը Վոլքան Վուրալ, որուն Երեւան ժամանումով երկար տարիներու լարուած կացութիւնն ու ամբաստանութիւնները իրենց տեղը պիտի ձգեն գործակցութեան ջրջանի մը: Վուրալի Երեւան այցելութենէն եւս հաւանական կը նկատուի որ Հայաստանի կառավարական կամ գործի ջրջանակէն խմբակ մը Անգարա երթայ:

Մ. Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ Հայաստանի կողմէ մերձեցումի այս փոփոխութիւնը նախ Ամերիկայէ, ապա Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի Ուաշինկթընի այցելութեան ընթացքին տրուած դեկուցումներով, եւ վերջապէս Անգարայի խորհրդային դեսպան Զերնիչեւի միջոցով հասաւ Թուրք կառավարութեան: Նկատի առած Մոսկուայի ու Ուաշինկթընի թելադրանքը թէ Թուրքիա պէտք չէ անպատասխան ձգէ Հայաստանի դիմումը, Հանրապետութեան Նախագահ Իոզալ որոշած է թէ երկար ժամանակի վրայ Թուրքիոյ համար նպաստաւոր կ'ըլլայ Հայաստանի հետ յարաբերութիւն հաստատել, այն պայմանով որ մահմետական հանրապետութիւնները չվճռանան նման քայլէ մը:

Եսայի Ստեփանեան որուն պարտականութիւն յանձնուած է յանուն Հայաստանի կառավարութեան խօսելու «Միլլիյէթ»ի թղթակիցին հետ ու անոր պատրաստած «32-րդ օրը» հեռատեսիլի յայտագրին, սահուն Թրքերէն խօսող անձ մըն է,

Ան ըսած է թէ արտաքին աշխարհին հետ յարաբերելու Հայաստանի որոմադրութիւնը միմիայն Թուրքիոյ առընչուած չէ, այլեւ բոլոր երկիրներուն, սակայն աշխարհագրական կացութիւնը նախապատուութիւնը կուտայ Թուրքիոյ:

«Միլլիյէթ»ի լրագրողը կը չարունակէ - «Խօսակցութեան ընթացքին Ստեփանեան յստակապէս չշօշափեց հայկական հարցը ու ըսելէ ետք թէ «կողմերը պէտք է ծանուցուկ պահեն իրենց տեսակէտները», շեշտեց թէ Հայաստանի հանրապետութիւնը Թուրքիոյ դէմ բաղաբական ոչ մէկ գործունէութիւն ունեցած է ու ասկէ ետք ալ պիտի չունենայ:

«Ան քացէ ի բաց դատապարտելէ ետք 15 տարիէ ի վեր Հայերու անունով թուրք դիւանագէտներու դէմ գործուած ահաբեկչական արարքները, յայտնեց թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ահաբեկչութեան դէմ է, որու դէմ որ ալ ուղղուած ըլլայ ան»:

Ստեփանեան առաջին հանդրուանին հետեւեալ քայլերը հաւանական կը նկատէ.

- Մարզպարայի սահմանային անցքին բացումը ու ազատ երեւմուտի հնարաւորութիւն,

- Սահմանային առեւտուրի կարելիութիւն,

- Երկաթուղիի երթեւեկի յաւելում,

- Երկու երկիրներու միջեւ առեւտուրի, ապա արեւմտեան ընկերութիւններու հետ հաստարակաց ծրագիրներու մշակում:

Ստեփանեան խոստովանելէ ետք թէ երկու երկիրներու ղեկավարութիւններուն ու տարիներու ընթացքին չեչտուած փոխադարձ կանխակալ դատումներու պատճառով դիւրին պիտի չըլլայ այս գործակցութիւնը, կը չարունակէ. - «Սակայն նախ պէտք է սկսիլ խօսիլ, ատկէ ետք միայնաքար կը հասկնանք թէ ո՛ւր կարելի է երթալ: Հակառակ մեր միջեւ գտնուած կնճիռին, կրնանք գործակցիլ: Երբ աշխարհը կը փոփոխուի ու պատերը կը քանդուին, այլեւս պէտք է մէկդի ձգել հինը ու նոր կարգ ու կանոն, նոր շրջան բանալ»:

Թուրք լրագրողը յիշեցնէ ետք թէ Հայաստանի հանրապետութիւնը միջոց մը առաջ անվաւեր հռչակեց 1921-ի Մոսկուայի դաշնագիրը, այսպէսով անուղղակիօրէն դրեթէ պատմական իրաւունք պնդելով Թուրքիոյ հողերուն վրայ, կը հարցնէ.

- Կ'ընդունի՞ք ներկայ սահմանները:

Ստեփանեան կը պատասխանէ. - «Հայաստանի հանրապետութիւնը հիմնուած է նախկին Խորհրդային Հայաստանի հողամասին վրայ ու անոր սահմաններուն մէջ: Անկախութեան հոլովոյթը այս սահմաններուն մէջ պիտի իրագործուի: Այս հոլովոյթը ծայր առաւ բանի մը ամիս առաջ: Երբ կը խօսինք Հայաստանի սահմաններուն մասին, մենք նկատի ունենք ա՛յս սահմանները»:

Մ. Ալի Պիրանտ կը յիշէ նաեւ Թուրքիոյ հանդէպ քաղաքականութիւնը փոխելու եւ գործակցելու վախճանին դէմ Սփիւռքի մեծ հակազդեցութիւնը: Կ'ըսէ թէ Սփիւռքի հայ մամուլը այս մերձեցումը կը նկատէ որպէս «հայկական դատը ծախելու եւ պատմական տեսակէտը զիջելու» արարք մը:

Ստեփանեան բան է թէ Սփիւռքը իր քաղաքականութիւնը ունի ու Հայաստան պիտի չազդէ անոր վրայ, սակայն ըստ Սփիւռքն ալ չի կրնար Հանրապետութեան քաղաքականութեան միջամուխ ըլլալ: «Մենք կը պատրաստենք մեր հաղափա - կանութիւնը» ըսած է ան ու յայտնած նաեւ թէ Սփիւռքը ժողովի մը հրաւիրած են Փետրուար ամսուան մէջ:

Հայաստանի հանրապետութեան կեդրոնական այս տարրերութեան կողքին, Թուրքիա թիրախ կ'ընէ Ադրբեջանի, Վրաստանի, Թուրքմէնիստանի հակազդեցութիւններուն: Անոնք չեչտելով որ Հայերը կը չարունակեն դիմեալ կամ անդէն յարձակումներ գործել, Անգարան կը զգուշացնէն որ հայկական ծուղակը չհինայ ու ոչ մէկ գործակցութիւն կատարուի: Կ'ըսեն թէ հզօրանալով Հայաստան վնաս կը պատճառէ չրջանի Թուրք տարրերուն:

Իսկ Անգարա պատասխանելով այս զգուշացումներուն, կ'ըսէ թէ միշտ հաշիւի պիտի առնուին Խորհրդային Միութեան մահմետական ժողովուրդներու ըզգայնութիւնները, սակայն նման քայլեր օգտակար կը նկատուին թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ Հայերու եւ մահմետական միւս հանրապետութիւններու փոխյարաբերութիւններու տեսակէտէն: Նոյն աղբիւր - ները յատկապէս չեչտելէ ետք թէ «ոչ մէկ ղիջում կը կատարուի մահմետական հանրապետութիւններու հաչուին», կ'ըսեն թէ գոնէ այս հանդրուանին Անգարա որոշ սահմաններու մէջ տրամադիր է դրական հետաքրքրութեամբ մօտենալու Հայաստանի առաջարկին:

***

Նոյն թուականի «Թէրճիւման» օրաթերթն ալ «Խորհրդային ղեկավարը Հայերու կողմնակից է» խորագիրով կ'արձանագնդէ Ադրբեջանի Գրողներու Միութեան պաշտօնաթերթին խմբագրին տրուած ներուն. ան Պոլսոյ մէջ զանգատած է որ Հայաստան ու Վրաստան իրենց երկրէն կ'ուղեն վտարել Թուրքերը. ի միջի այլոց ան կ'ըսէ. - «Հայաստան մեզի կարօտ է. Մոսկուայի ճնշումով բարիւղ ու բնական կազ կուտաճ իրենց: Իսկ իրենք մեզմէ առնուած վառելանիւթով իրենց փոխադրամիջոցները կը լեցնեն ու յարձակում կը գործեն մեր վրայ: Երբ անկախանաճ, պիտի չտանճ այն ինչ որ այսօր Մոսկուայի ճնշումով կուտաճ: Հայաստան այն ատեն ստիպի լաւ պիտի հասկնայ թէ մեզի կարօտ է ու պիտի փոխէ իր բռնատիրական ընթացքը»:

Աբբաս Աճալօղլու կը դատապարտէ նաեւ Գորբաչովը զոր Հայերուն խամաճիկը կը նկատէ, քանի որ ան ձայն հանած չէ Հայաստանի Ապերիներուն վտարումին, չէ պահանջած որ Հայաստանի մէջ եւս ղէնքերը հաւաքուին ու մինչ Պալթեան հանրապետութիւններուն կամ Հայաստանի մէջ անկախութեան հոչա - կումն ու գործադուլները արտակարգ վի-

(Շար·ը Դ· էջ)

Հ. ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ

Իր նոր լիազօրութեանց չրջագծին մէջ, Նախարարաց Խորհուրդի նախագահը՝ Վազգէն Մանուկեան, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան համաճայնութեամբ Երեւան քաղաքի Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան լիազօր ներկայացուցիչ նչանակած է Համբարձում Գալստեանը, այլ խօսքով՝ քաղաքապետ: Այդ պաչտօնը վարող Արտաչէս Գեղամեան դիմում կատարած էր որ իր այդ պարտականութիւնները «ազատի»:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՒՈՑՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ
ԿԸ ՑԱՂԹԷ

Ճաթրակի ախոյենութեան 16-րդ խաղը ամէնէն երկարն եղած է: Տեւած է 12 ժամ 16 վայրկեան, 102 հարուածներով, բայց օդնականներ եւ համակարգիչներ ալ կը մասնակցին եւ ուրեմն ամէն ինչ տարբեր բնոյթ կ'առնէ:

Չորեքչաբթի օր, Գասպարով 7,5-ի դէմ 8,5 կէտով գլուխն անցած էր ախոյենութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐՈՆԻ (Լիոնի արուարձաններէն) մէջ է, ուր կը մասնակցէր «Արուարձաններ 89» համագումարին, որ նախագահ Միթերան ներկայացուց ամբողջական ծրագիր մը ամէնէն թչուառ արուարձաններուն համար: Առաջարկած է որ կառավարութեան մէկ անդամը նչանակուի որպէս համակարգող: Սկզբունքով հարուստ արուարձանները պէտք է օգնեն աղքատներուն: Հինգ տարուան ժամանակաչրջան մը նախատեսեց (նախագահական ընտրութիւն) վերջ տալու համար կէթթօներուն:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ դէպի մենատիրութիւն ճամբայ մը բռնած է, որ կը մտահոգէ: Բազմաթիւ իրաւասութիւններէ եռք, Գորբաչով այլեւս լիազօրուած է ձեռք առնելու համար անհրաժեչտ միջոցները իչխանութեան դրութեան բարելաւման համար: Նախագահական Խորհուրդը կը ջնջուի, անդամներէն ոմանք կրնան այլուր օգտագործուիլ: Դաչնակցութեան Խորհուրդը կը դարձի պարզ խորհրդակցական մարմին մը ըլլալէ եւ համակարգութիւն մը իրաւասութիւն մը կը ստանայ, այսինքն պէտք է ապահովէ Միութեան պահպանումը որպէս Պետութիւն, ապահովելով հանդերձ Հանրապետութեանց դերիչխանութիւնը, ինչ որ բաւական բարդ բան մըն է: Միութեան նախագահը դեբագոյն պատասխանատուն է գործադիրին (ամերիկեան տեսակի բան մը): Փոխ նախագահութիւն մը կը հաստատուի: Նախարարաց Խորհուրդը իր կըշիռը բաւական կը կորնցնէ: Ակէ ետք, պարզ դահլիճ մըն է նախարարներու, նախարարապետով մը, որ մեծ իչխանութիւն չունի եւ հաչուետու է թէ՛ նախագահին եւ թէ Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ: 15 Հանրապետութիւններու նախարարապետները, ի պաչտօնէ, կը մասնակցին:

ԽՈՐՀ. ՄՈՒԽԹԵԱՆ մէջ պարենաւորման հարցը միչտ ողբերգական բնոյթ ունի եւ բազմաթիւ երկիրներ, վերջինը՝ Իսրայէլ, որոշած են թոնելով անունդ գրկել: Գորբաչով ալ երեք միջոցներու մասին խօսած է բարելաւելու համար կացութիւնը.- ա) Դեկտեմբերէն Մարտ ըսպառումի մակարդակը պահելու համար, գործօն ծրագիր մը պիտի պատրաստուի՝ «այսօր կամ վազը». բ) զանգուածային քանակով նպարեղէն պէտք է ներածել, 1,25 միլիառ տոլար ծախսելով, չորս ամիսներու ընթացքին. գ) հողերու բաչխում, 3-էն 5 միլիոն հեկտար պիտի բաչխուին: Միւս կողմէ, եւրոպական Հասարակապետութիւնը փրկութեան ծրագիր մը քուէարկեց, 1էն 2 միլիառ տոլարի ուտեստեղէն պիտի ղրկէ:

ԹՈՒՐԳԻՈՑ ապայակոյտի պետին՝ Նէճիպ Թորումթայի հրաժարումը նեղը կը դնէ Թ. Իոզալը, քանի կը հաստատուի այս ձեւով խոր տարաձայնութիւնները: Զօրավարը չատ կարճ կերպով արտայայտուած է. - «Կը հրաժարիմ, որովհետեւ անկարելիութեան մէջ եմ ծառայելու ըստ Պետութեան իմ սկզբունքներուն եւ ըմբռնումին»: Մասնագէտներու կողմէ ապրարարութիւն մը կը նկատուի նախագահին, որու «միջամտող» քաղաքականութիւնը խոտոր կը համեմատի բանակի չրջանի չէզոքութեան քեմալական աւանդութեան հետ: Իոզալ ուղղակի ենթարկելով երկրին քաղաքականութիւնը Միացեալ-Նահանգներուն չատ դժգոհութիւն ստեղծած էր:

ՀՀՇ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ 2

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

«...ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ ՆՍԵԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԵՆՔ ՍԽԱԼՈՒԵԼՈՒ»

ԽՄԲ. - Ինչպէս գրած էինք (Նոյ. 27), կիրակի օր համագումարի եզրափակիչ մասին ելոյթ ունեցաւ Գ. Խ.ի նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Ստորեւ ամբողջովին կու տանք այդ ելոյթը, ուր Լ. Տէր-Պետրոսեան ոչ մէկ հարցէ խուսափեցաւ եւ առարկայականօրէն վերլուծեց կացութիւնը, յստակացնելով բազմաթիւ հարցեր եւ պատասխանելով նոյնիսկ չեղած հարցումներու:

***

Ես ուշի-ուշով հետեւտատեսութեամբ հետեւում էի համագումարի աշխատանքներին եւ կարող եմ իմ մի քանի տպաւորութիւնները ձեզ ներկայացնել:

Նախ՝ ուզում եմ նշել այն դրական յառաջխաղացումը, որ տեղի ունի նախորդ համագումարի համեմատ. այժմ տիրում է աւելի գործնական, աւելի կոնստրուկտիւ մթնոլորտ: Կարող եմ աւելացնել նաեւ, նկատի ունենալով Ղարաբաղեան աշխատանքի փորձը, որ այս լսարանում հաւաքուած է ոչ պակաս մտաւոր կարողութիւն, քան Ղարաբաղում: Եւ նոյնիսկ մի առաւելութիւն կարող եմ նշել Ղարաբաղեան համեմատ: Դա այն է, որ խօսակցութիւնն այստեղ, բանավէճը շատ աւելի անկեղծ, շատ աւելի ճշմարիտ են: Դա ունի երկու բացատրութիւն. նախ՝ Ղարաբաղեան իր բնոյթով աւելի զբաղուած լինելով ընթացիկ, պետական կառուցուածքին վերաբերող օրէնսդրական խնդիրներով, ժամանակ չունի լրջօրէն զբաղուելու զգաստիարախօսական խնդիրներով, չնայած այդ հարցերը ժամանակ առ ժամանակ չօշափւում են: Ահա այդ բացն է, որ լրացւում է այստեղ: Եւ երկրորդ՝ Ղարաբաղում, յամենայն դէպս, կան ընդդիմադիր ուժեր, որոնք շատ յաճախ վարում են ոչ թէ կոնստրուկտիւ բանավէճ, այլ բանավէճը հիմնում են քաղաքական հաշուարկումների վրայ:

Այստեղ, քանի որ սա համախոհների ժողով է, նշուած թերութիւնները չկան: Եղան սուր բանավէճեր, եղան սուր հարցադրումներ, բայց այս ամէնը կատարւում էր ոչ թէ քաղաքական հաշուարկումների նպատակով, այլ ճշմարտութիւնը փնտռելու, ճշմարտութեանը հասնելու մտահոգութեամբ:

Ես կ'ուզէի մի քանի պարզաբանումներ կատարել այստեղ քննարկուող հարցերի շուրջ:

Դրանցից առաջինը մեր շարժման յետագայ զարգացման կառուցուածքային խնդիրներն են, երբ սուր կերպով դրուեց շարժումը կուսակցութեան վերածելու կամ որպէս շարժում պահպանելու հարցը: Սա բնական հարց է եւ ծագում է աշխարհի բոլոր այն շարժումների, այն ժողովրդական ճակատների առջեւ, որոնք հասնում են իշխանութեան: Սա ունի իր օբյեկտիւ պատճառը. մարդկութիւնը դեռեւս չի ստեղծել քաղաքական պայքարի, քաղաքական գործունէութեան այլ ձեւ, եթէ ոչ կուսակցութիւնների պայքարը: Դա է առայժմ բնականը, որը բնական է, սակայն, կայուն, արդէն ձեւաւորուած հասարակութիւնների համար: Անցման շրջանում, յեղափոխական շրջանում միշտ էլ այս օրինաչափութիւնը խախտւում է, եւ շատ յաճախ յեղափոխութիւնը դլխաւորում է ոչ թէ որեւէ կուսակցութիւն, այլ մի համաժողովրդական ճակատ, համազգային շարժում, այնպիսին, ինչպիսին Հայոց Համազգային Շարժումն է:

Բայց միեւնոյն է, եթէ ոչ այսօր՝ վաղը, մի օր, մի քանի տարի յետոյ այս հարցը մեր առջեւ ծագելու է, որովհետեւ չարժման կողքին պէտք է ձեւաւորուեն կուսակցութիւններ, որոնք պէտք է վարեն դուտ կուսակցական գործունէութիւն, եւ այս քաղաքական մրցակցութեանը դիմանալու համար չարժումը ստիպուած պէտք է լինի կուռ կառուցուածք ստեղծել, այսինքն աստիճանաբար մօտենալ կուսակցութեանը:

Ահա այս մտահոգութիւնն էր առաջին հերթին այն հարցադրման պատճառը, որ չօշափուեց մեր համագումարում: Ես կարծում եմ, համագումարը ճիշդ եզրակացութեան է եկել. առայժմ չարժումը լիովին իրեն արդարացրել է, եւ ամենեւին կարիք չկայ այն կուսակցութեան վերածելու խնդիրը դարձնել օրակարգի հարց:

Մի այլ պարզաբանում: Այստեղ չօշափուեց ազգային եւ դեմոկրատականի, դեմոկրատիայի եւ սոցիալական խնդիրների հակադրման հարցը: Կարծում եմ, այս հակադրութիւնը արհեստական է: Երբեք չի կարելի ազգայինը հակադրել դեմոկրատականին, վերջինիս տակ հասկանալով կոմոպոլիտիզմ: Ամենեւին ոչ: Դրանք լրացնում են մէկը միւսին, եւ առանց մէկի միւսը դոյութիւն չունի: Նոյնիսկ աշխարհի ամենազարգացած քաղաքակիրթ երկրներում դեմոկրատիան, մարդկային ազատութիւնները ստեղծուում, ձեւաւորուում են նախ եւ առաջ, եթէ ոչ միայն ու միայն, սեփական ժողովրդի բարօրութեան համար: Սրանից աւելի ազգային նպատակ, ինձ թւում է, դժուար է պատկերացնել:

Մի այլ հարց՝ Հայոց Համազգային Շարժմանը ներկայացուած մեղադրանքների հարցը: Որպէս տիրապետող քաղաքական չարժում, բնական է, որ այն պէտք է ունենար նաեւ ընդդիմախօսներ, բարեկամ ընդդիմախօսներ, լուրջ, առողջ քննադատներ: Բայց բնական է նաեւ, որ պէտք է ունենար չարակամներ: Եւ այդ ամէնն էլ, փառք Աստծոյ, կայ: Ուղղակի մենք պէտք է կարողանանք զանազանել բարեկամի առողջ քննադատութիւնը չարակամի մեղադրանքներից, պարզապէս անտեսել սրանք, ժամանակ չվատնել, արհամարհել:

Որո՞նք են այդ մեղադրանքները:

Նախ այն, որ արդէն երեք տարի կըրկնում է չաեերի կողմից, մեր համագումարում էլ դրա մասին ակնարկուեց. թէ, իբր, մեր չարժումը տատապում է տարբերայնութեամբ, մեր բոլոր յայտարարութիւնները պատահական են, չկայ ոչ գործունէութեան, ոչ էլ հեռանկարային որեւէ ազգային ծրագիր: Սա ամենամեծ կեղծիքն է, որ գոյութիւն ունի: Այս մեղադրանքը բախուել է Հայոց Համազգային Շարժման ժայռին եւ փչրուել: Բայց, չնայած դրան, մինչեւ հիմա էլ կան այդպէս պնդողներ: Ես միայն զարմանում եմ, թէ ինչու նման մեղադրանք ներկայացնողները երեք տարուայ ընթացքում իրենք չկարողացան ստեղծել այդ ազգային ծրագիրը, համոզել մեր ժողովրդին եւ նրան տանել իրենց եետեւից:

Իսկ եթէ ըստ էութեան մօտենանք, ես կարծում եմ, Հայոց Համազգային Շարժումն ունի խորապէս ազգային ծրագիր, այն էլ ռեալ ծրագիր, որ այսօր հնարաւոր է իրականացնել: Հոչակագիրը, որ ընդունուեց մեր Ղարաբաղում, եթէ համեմատելու լինենք անցեալ տարուայ Նոյեմբերին ընդունուած Հայոց Համազգային Շարժման ծրագրի հետ, սկզբունքային ոչ մի տարբերութիւն չենք գտնի, եթէ չասենք՝ բացարձակ նոյնութիւն կը գտնենք այդ երկու փաստաթղթերի միջեւ:

Ահա սա է այն ազգային ծրագիրը, որի նպատակն է Հայոց անկախ պետականութեան վերականգնումը եւ դրան ուղղուած անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացումը: Եթէ կան մարդիկ, որոնք կասկածում են այս ազգային ծրագրի ճշմարտութեանը, խնդրեմ, մենք պատրաստ ենք քննարկել այդ մարդկանց ներկայացրած ծրագրերը: Բայց, նորից եմ կրկնում, երեք տարի է այս մեղադրանքը ներկայացւում է, մինչդեռ դժբախտաբար այդպիսի ծրագիր ոչ ոք չի առաջարկել:

Հայոց Համազգային Շարժումն իր առջեւ միշտ դրել է ոչ թէ վերացական նպատակներ, այլ միայն ու միայն իրականանալի խնդիրներ՝ թէկուզ դրանք առաջին հայեացքից փոքր թուան: Փոքր, իրականանալի խնդիրներով, քայլ առ քայլ իրականացնելով իր ծրագիրը, նա ժողովրդին կարողացել է համոզել իր կենսունակութեան մէջ եւ դրանով է միայն, որ չահել է ժողովրդի վստահութիւնը: Անցեալ տարուայ մեր ծրագիրն այսօր նոյնիսկ արդէն որոշ չափով հնացած է, որովհետեւ այդ ծրագրում նշուած մօտակայ խնդիրների մեծ մասն արդէն իրականութիւն է դարձել:

Ես վստահ եմ, որ այսուհետեւ էլ չարժումը չի կորցնի իր հետեւողականութիւնը եւ, նորից եմ կրկնում, արհամարհելով չարակամներին (խնդրում եմ սխալ չհասկանալ, դա չի վերաբերում բարեկամներին, դա չի վերաբերում առողջ քննադատութեանը, որին պէտք է շատ ուշադիր վերաբերուել), անտեսելով նրանց բամբասանքներն ու մեղադրանքները, կը չարունակի հաստատակամօրէն իրականացնել սեփական քաղաքականութիւնը:

Մի այլ մեղադրանք: Ես ուրախ եմ, որ այստեղ հարցերը սուր են դրուել, մենք չենք խուսափել սուր հարցադրումներից, եւ այսօր ես էլ պէտք է շատ սուր դնեմ այդ հարցը. դա այն է, թէ իբր, Հայոց Համազգային Շարժումը, «Ղարաբաղ» կոմիտէի ղեկավարները Ղարաբաղի հարցը օգտագործեցին որպէս սրամտլին՝ աթոռներ դրաւելու համար եւ դրանից յետոյ մոռացան Արցախը, անտեսեցին նրա չահերը: Սա սովորական մեղադրանք է, որին դուք կը հանդիպէք եւ Հայաստանի մամուլում, եւ տարբեր ժողովներում, եւ Սփիւռքում: Սփիւռքում էլ կան կազմակերպութիւններ, որոնք հետեւողականօրէն անցկացնում են այս գիծը:

Բայց ովքեր մօտ են, ովքեր գործնականում իսկապէս մասնակցել են այս չարժմանը, տեղեակ են Արցախում Հայաստանի ժողովրդի ներդրած ջանքերին, նրանք կարող են վկայել, որ շատ յաճախ այդպիսի մեղադրանք ներկայացնողները որեւէ առընչութիւն չեն ունեցել Արցախի խնդրի հետ: Այսօր պարզապէս այն դարձել է քաղաքական չահարկման առարկայ, որի նպատակն է միայն ու միայն վարկաբեկել Հայոց Համազգային Շարժումը եւ նրա ստեղծած ներկայ ազգային իշխանութիւնը:

Հայոց Համազգային Շարժումը եւ Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնները Արցախի վերաբերեալ ունեն յստակ քաղաքական ծրագիր եւ հետեւողականօրէն իրականացնում են այդ քաղաքականութիւնը: Ես այդ մասին երկկ հնարաւորութիւն ունեցայ հանդամանօրէն խօսել Համագումարի արցախեան բաժանմունքի նիստում, այդ պատճառով հարկ չեմ համարում չարաչահել ձեր ժամանակը:

Մի այլ մեղադրանք, որը նոյնպէս իր պատմութիւնն ունի. իբր Հայոց Համազգային Շարժումն անտեսում է Հայ Դատը, հրաժարւում հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքներից: Մենք տուել ենք մեր բացատրութիւնները, բայց դրանք ամենեւին չեն ազդում մեր ընդդիմախօսի վրայ: Բանավէճի առանձնայատկութիւնը դժբախտաբար այն է, որ դրանով երբեք հնարաւոր չէ ազդել ընդդիմախօսի վրայ: Բանավէճը նրա համար է, որ համոզես ժողովրդին, երրորդ կողմին: Միեւնոյն է, եթէ որեւէ դիրքորոշում ձեռնտու է մեր ընդդիմախօսներին, որքան էլ հիմնաւորուած լինեն մեր փաստարկներն ու պարզաբանումները, նրանք նոյն մեղադրանքները չարունակ կրկնելու են, որովհետեւ քաղաքական այլ խաղաքարտ չունեն:

Ի՞նչ կարելի է ասել այս մասին: Մեր վերաբերմունքը Հայ Դատին միանշանակ է: Նախ՝ տիրում է այն թիւր տեսակէտը, թէ իբր Հայ Դատը Սփիւռքի դատն է, ռեւանշահայութեան խնդիրը: Ամենեւին ոչ, որովհետեւ պէտք է ելնել այն փաստից, որ Հայաստանի բնակչութեան կէսն էլ, առնուազն կէսը, արեւմտահայ է: Եւ սփիւռքահայութեան զգայմունքները նոյնքան հարազատ են հայրենեաց ժողովրդին, որքան սփիւռքահայութեանը: Այնպէս որ, Հայ Դատի պաշտպանութիւնը դարձնել Սփիւռքի մենաշնորհը, ինձ թւում է, հիմքից սխալ է: Սա՝ մէկ: Իսկ երկրորդը՝ մենք բազմիցս կրկնել ենք, որ Հայոց Համազգային Շարժումը ամենեւին չի հրաժարւում հայ ժողովրդի պատմական իրաւունքներից, ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման պահանջից, բայց գտնում է որ այդ զգաստիարները անհրաժեշտաբար տեղ գտնելով քաղաքական կուսակցութիւնների ու կազմակերպութիւնների ծրագրերում եւ լինելով նրանց գործունէութեան կարեւորագոյն խնդիրներից մէկը, այսօր չեն կարող գառնալ պետական քաղաքականութեան օրակարգի հարց: Սա է մօտեցումը: Այս սրահում ներկայ է մօտ 1500 ազգային քաղաքական գործիչ, դուք պարտաւոր էք լսմանալ, որ այս մեղադրանքները դեռեւս պիտի չարունակուեն, բայց մենք իրաւունք չունենք վատնելու մեր ուժերը, մեր եռանդը նման չարաթոսութիւնների պատասխանելու համար, դրանք պէտք է անտեսել, եւ միայն այս ձեւով է, որ դրանք կը մարեն: Եւ ուրախ եմ, որ մեր համագումարը ցուցադրում է հետեւողականութեամբ, եւ ես հնարաւորութիւն ունեմ յստակ տալու մեր տեսակէտը խնդրոյ առարկայ հարցի վերաբերեալ: Հայ Դատը, արեւմտահայութեան իրաւունքները իր պատմական հայրենիքի նկատմամբ պետական քաղաքականութեան օրակարգի հարց կը դառնան միայն այն ժամանակ, երբ Հայոց պետութիւնը իւ վիճակի կը լինի սեփական ուժերով լուծելու այդ խնդիրները:

Սրա հետ առընչուող մի այլ հարց, որը նոյնպէս դարձել է քաղաքական չարկումների առարկայ: Մեր կարծիքով անկախ այդ հարցի վրայ աւելի չատ ուշադրութիւն է հրաւիրուել, քան արժանի էր: Դա Թուրքիայի հետ մեր յարաբերութիւնների հարցն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

(1892-1975)

Տասնեւհինգ տարի առաջ՝ 1975 Նոյեմբերի 11-ին, Պէյրութի մէջ (Լիբանան) կեանքի իր դիրքը փակեց Ժամանակակից Հայ լրագրութեան, հանրային եւ մշակութային մեր տարեգրութեանց աւելի քան վաթսուն տարիներու հովտյթին մէջ իր աչխոյժ, առոյգ, բազմարեգուն եւ տենդավառ գործունէութեամբ ներկայատար, ամրողջական նուիրումի եւ ծառայութեան իր ճամբուն վրայ մի՛չա ճակատ ունեցող մեր ընկերներէն Կարօ Գէորգեան:

Ապրող սերունդէն չատեր ականատես ու վկայ եղած են իր կեանքին եւ գործունէութեան. եւ անձի՛ն՝ իբրեւ «նիմը բերանը մարդու», ինչպէս պիտի ըսէր իր նախորդներէն ծանօթ հրապարակագիր Երուանդ Տէր - Անդրէասեան, - իբրեւ տեսակէտ ունեցող, իր համոզումներն ու դատումները կեանքո՛վ ու գործով վաւերագրող մարդ եւ դրչի: Արդարեւ, իւ՛մ ալ 1950 - 1975 քառորդ դարու կեանքին եւ իրեն հետ գործի ու պայքարի եղբայրութեան ճամբով ձեռք բերուած փորձառութիւններու լոյսին տակ՝ իրաւունք կը դգամ հաստատելու, որ նուազպզոյն չահախնդրական հակումի կամ պատեհապաշտական տրամադրութեան ի՛ տես իր պոռթկումներով եւ անզուսպ ծառայումով յայտնի այս ընկերը, է՛ր, եզաւ ու մնաց քաղցրաբարոյ, խոնարհ, ցոյցերէ եւ փառասիրական հակումներէ խրտչող, անարձաթ բայց մեծահարուստ այն «աչխատաւորը», որուն նմանները քիչ են հանրային դերակատարութեան կոչուած մեր «բնտրանի»ին մէջ: Ան տիպարն էր իրմէ հարիւր տարի առաջ հայ հրապարակագրային կեանքի ճակատումներուն վրայ ընկերային եւ հանրային ընկրկումներու, նեղմտութեանց եւ մոլեռանդութիւններու դէմ ծառացող առնաճակատ հրապարակագրին՝ Մեսրոպ Ոսկանի (1825 - 1901): Մէկը անոնցմէ՝ որոնք կա՛մ ատողներ կ'ունենան կա՛մ սիրողներ...

Ծնած էր 1892-ին, Յունաստանի Գոմոթինի (Կումուլճինէ) քաղաքին մէջ: Նախակրթութիւնը ստանալէ եւք տեղւոյն ազգային վարժարանին մէջ, երկրորդական ուսումը ստացած էր Պարտիզակի ամերիկեան բարձրագոյն կրթարանին մէջ, ուրկէ ընթացաւարտ՝ նետուած էր ուսուցչական ասպարէզ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի մէջ, - Ալեքսանդրուպոլիս եւ Քսանթի: Հայջինջ ապանդէն ճողոպրած, 1921-ին կ'անցնի Պոլիս, ուր մաս կը կազմէ «Ձակատամարտ»ի խմբագրութեան. քեմալական չարժումէն եւք՝ 1925ին կը ստանձնէին Սելանիկի «Ալիէ» օրաթերթին, Հ.Յ.Դ.ի պաշտօնաթերթի խմբագրութիւնը: 1927 - 1936 կը հրատարակէ «Հորիզոն» օրաթերթը, որ յետագային միացաւ «Նոր Օր»ի: Մինչեւ

ին քաղաքական գործիչ, դուք պարտաւոր էք լսմանալ, որ այս մեղադրանքները դեռեւս պիտի չարունակուեն, բայց մենք իրաւունք չունենք վատնելու մեր ուժերը, մեր եռանդը նման չարաթոսութիւնների պատասխանելու համար, դրանք պէտք է անտեսել, եւ միայն այս ձեւով է, որ դրանք կը մարեն: Եւ ուրախ եմ, որ մեր համագումարը ցուցադրում է հետեւողականութեամբ, եւ ես հնարաւորութիւն ունեմ յստակ տալու մեր տեսակէտը խնդրոյ առարկայ հարցի վերաբերեալ: Հայ Դատը, արեւմտահայութեան իրաւունքները իր պատմական հայրենիքի նկատմամբ պետական քաղաքականութեան օրակարգի հարց կը դառնան միայն այն ժամանակ, երբ Հայոց պետութիւնը իւ վիճակի կը լինի սեփական ուժերով լուծելու այդ խնդիրները:

Սրա հետ առընչուող մի այլ հարց, որը նոյնպէս դարձել է քաղաքական չահարկումների առարկայ: Մեր կարծիքով անկախ այդ հարցի վրայ աւելի չատ ուշադրութիւն է հրաւիրուել, քան արժանի էր: Դա Թուրքիայի հետ մեր յարաբերութիւնների հարցն է:

(Մնացեալը յաջորդով)

երկրորդ աշխարհամարտ իբրեւ խմբագիր աշխատակցել եաք Թերթին (միաժամանակ նախաճեռնելով երգարաններու, թարգմանական գործերու եւ Թերթօնային հրատարակութեանց), հարկադրաբար կ'անցնի Շեմուիկարտ, ուր 1946 - 1949 խմբագրական աշխատանք կը ստանձնէ «Տարագիր» եւ «Բանբեր» շաբաթաթերթերուն մէջ, 1950 - 1951՝ Փարիզի «Ցառագ» օրաթերթին, ապա նաեւ 1951 - 1952 մաս կը կազմէ Գահիրէի «Ցուսաբեր»ի խմբագրական կազմին, միաժամանակ աշխատակցելով «Հայրենիք»ի:

Ազատական կեանքի այս զրուագները եաք, որ ճակատագրուած էր նաեւ մեր գրչի եւ մտքի զմքերէն չսաեերու, 1953-էն վերջ կը հաստատուի Պէյրութ, ուր եղաւ ու մնաց «Ազդակ»ի եւ այլ թերթերու աշխատակիցներէն մէկը, միաժամանակ հրատարակելով մշակութային եւ գրական բնոյթ ունեցող հատորներ՝ իբրեւ անհատական նախաճեռնութիւն:

Անկասկած՝ իր ամէնէն կարեւոր նախաճեռնութիւններէն մէկը եղաւ հրատարակութիւնը «Ամէնուն Տարեգիրքը» հատորաշարքին (1954 - 1967), որուն վերջին հատորը կը կրէ 1967 - 1968 թուականը: Կարելի այս նախաճեռնութիւնը, իբրեւ մերօրեայ Թէոդիկի տարեցոյցներուն ատենոգութիւնը չարունակող աշխատանք. անհամբերութեան դատ էր ժողովրդային - համազգային չրջանակներու կողմէ, եւ պիտի չարունակուէր անկասկած՝ եթէ անոզոք հիւանդութիւնը զաւաճանած չըլլար աքնութեան, աշխատանքի եւ արհեստական իր տենդին:

Կեանքի իր վերջին վեց - եօթը տարիներուն, կարօ Գէորգեան ապահովաբար անցուց ուժասոն տարիներու կեանքին ամէնէն դժնդակ չրջանը: Որոնումի, հրապարակագրային աշխատանքի, հանրային յանձնառութիւններու եւ առհասարակ գրական - ստեղծագործական հեւքի ակամայ խզումը՝ մտքի ու գրչի մարզուն մեծագոյն դժբախտութիւնն է, երբ մանաւանդ ան չէ կորնցուցած զաւտումի իր պայծառութիւնը: Եւ կարօ Գէորգեան ապրեցաւ այդ դժբախտութիւնն ալ՝ մըննալով միշտ արութեան, այոինքն քաջութեան եւ արժանաւորութեան թելադրած ատոլիկեան կեցուածքին մէջ: - Հը՛ պա՛րտ էր հրապարակագրային - հանրային իր ծառայութեան մարզերուն մէջ, հպա՛րտ մնաց իր ատղնաւանքներուն ու վերջին քանի մը տարիներու տառապանքին մէջ: Պարտութիւն չճանչցաւ, որովհետեւ հաւատքո՛վ եւ համոզումով կը գործէր: Նահանջ եւ ձեռնթափութիւն չճանչցաւ՝ որովհետեւ իր գործով ու գործունէութեամբ իր ներքին մղումներուն, տեսլքներուն եւ նպատակադրումներուն միայն կը ծառայէր: Տիպա՛րն էր երազներով եւ ամուր համոզումներով ապրող մտաւորականին:

Անձին ու գործին ծանօթ ոեւէ անձ՝ չի կրնար մոռնալ պինք:

Մ. Թ.

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ

- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27 -

ԽՄԲ. - երկար ու մանրամասն հաղորդագրութենէն, զոր ստացանք, կուտանք գլխաւոր հատուածներ:

***

Գահակալութիւնը՝ որ զարերէն մնացած ատենական արարողութիւն մըն է, մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ Սաղմոսաերգութեան եւ արտասահմանեան եկեղեցական չրջանակներուն մէջ:

Սաղմոսերգութիւնը տիրուր էր զահակալութեան նախօրեակին, քանի որ արդէն թուով քիչ դպրութի անդամներուն թիւը կը նուազէր: Հոկտեմբեր ամսուան առաջին երեք չարթնիներու ընթացքին, Երուսաղէմահայ դպրութը կորնցուց հինգ անդամներ:

Գահակալութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 27-ին: Այս առիթով օտար հիւրերու եւ Հայ հասարակութեան համար նախատեսուած հիւրասիրութիւնը տեղի չունեցաւ: Պատրիարք Հայրը ներկայ հիւրերու չնորհաւորութեան մաղթանքները Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ ընդունեցաւ:

ՄԻԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Գահակալութեան չարթուան ընթացքին Երուսաղէմ ժամանեցին միաբան հայրեր, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զանազան առաջնորդութիւններէն:

Գահակալութեան արարողութիւնը սկսաւ երեկոյեան ժամը 6-ին եւ ժամէ մը աւելի տեւեց:

Գահակալութեան յանձնախումբը չուրջ հազար հոգի հրաւիրած էր Երուսաղէմ, ներկայ գտնուելու այս արարողութեան:

Երուսաղէմի քաղաքապետ՝ Թէմի Քուլէք, Իսրայէլի Կրօնական նախարարութեան ներկայացուցիչներ, Ցունաց Պատրիարքը, Ս. Երկրի բոլոր յարանուանութեանց ներկայացուցիչները եւ տեղացի ականաւոր դէմքեր ներկայ եղան արարողութեան:

Սպիտակաց հասարակութեան հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը,

Արարողութիւնը սկիզբ առաւ թափօրով մը դէպի Մայր Տաճար: Պատրիարք Հայրը, կողքին ունենալով նորընծաի Լուսարարապետ Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեանը, Արքեպիսկոպոսներով եւ Եպիսկոպոսներով մուտք գործեց տաճար:

Սաղմոսերգութիւնը եւ չարականներու երգեցողութիւնը խորհրդաւոր եւ սրտառուչ էին:

Շրջապատուած պինուորեալ Մխիթարեանով, Պատրիարք Հայրը բարձրացաւ Ս. Յակոբի Մայր խորանը:

Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեան տուաւ ամփոփ կենսագրականը Պատրիարքին, ապա Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան կողմէ մաղթեց անոր քաջառողջութիւն՝ յաջողութիւն եւ արեւչատութիւն, եւ հաւատաց որ Պատրիարք Հայրը հաւատարիմ ծառան պիտի մնայ Ս. Աթոռին մինչեւ իր կեանքին վերջը: Այս հանդիսաւոր արարողութեան ընթացքին Պատրիարք Հօր յանձնուեցաւ Պատրիարքական Աւան:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ՈՒԽՏԸ

Թորգոմ Պատրիարք Խորանին առջեւ ծունկի եկաւ կատարելու համար իր հաւատարմութեան ուխտն ու խոստումը:

Խոստանամ եւ ուխտեմ առաջի Աստուծոյ եւ առաջի Սրբոց սեղանոյս, խղճի մտօք եւ հաւատարմութեամբ հսկել պահպանութեան իրաւանցս Հայոց ի Սուրբ տեղիս:

Հսկել գործադրութեան կարգաց եւ կանոնաց եւ աւանդութեանց միաբանութեան Առաքելական Աթոռոյս Սրբոց Յակոբեանց:

Ուխտեմ լինել հաւատարիմ կարգաց եւ կանոնաց եւ աւանդութեանց Հայաստանեայց Առաքելական եւ ուղղափառ Եկեղեցւոյ:

Եւ ճանաչել զհոգեւոր իշխանութիւն Լուսաւորչահաստատ հայրապետութեան Ամենայն Հայոց, յանձին Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին որ ի Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:

Տէր տեսցէ եւ այց արասցէ, եւ օգնեսցէ մեզ Տէր, այժմ եւ միշտ յաւիտեանս: Ամէն:

Ապա Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսները չրջապատեցին ծնրադիր Պատրիարքը այս խորհրդաւոր պահուն, եւ իրենց ձեռքերը անոր գլխուն վրայ դնելով փոխանցեցին իրենց Առաջնորդութիւնները Սուրբ օրհնութիւնները:

Իր խօսքին մէջ, նորընտիր Պատրիարքը չեչտեց.- «

«Հովուական այս Աւան, որ այս պահուն պաչտօնապէս կը դրուի մեր ձեռքին մէջ, մեզի համար կը խորհրդանչէ մ'յն ինչ որ Սաղմոսերգուն կը թելադրէ, երբ իր վստահութիւնը կը դնէ Տիրոջ վրայ, ըսելով.- «Ցուպ քո եւ գաւազան, նոքա Մխիթարեսցին զիս»:

Պարզ, զեղչուկ հովիւի մը կեանքէն առնուած այս պատկերը մեզի կը յիչեցնէ այն յարաբերութիւնը որ կայ հովիւին եւ ոչխարներուն միջեւ:

Կը յիչեցնէ նաեւ այն յարաբերութիւնը որ կայ Աստուծոյ եւ իր զաւակներուն, մարդ - արարածներուն միջեւ:

Գեղչուկ հովիւը կը գործածէ թէ՛ ցուպ եւ թէ՛ գաւազան:

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքը, Միաբանութիւնը եւ անոր խնամքին յանձնուած Հայ ժողովուրդը՝ Սուրբ Երկրի եւ Ցորդանանի մէջ ապրող, նոյնպէս ունին թանկագին եւ ծանր պարտականութիւններ՝ Հայ հաւատքով ապրելու, Հայոց գոյութեան եւ իրաւունքներուն պատմութիւնը չարունակելու, Հայ հոգիին ստեղծագործութիւնները յաւերժացնելու:

Ներչնչումի աղբիւր այս բոլոր յոյսերը իրականացնելու, եւ ասոնց հետ կապուած բազում ուրիչ խոչընդոտներու եւ տագտուկներու մէջէն Տիրոջ լեռը բարձրանալու համար, պէտք ունինք Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան իւրաքանչիւր անդամին խոր զիտակցութեան եւ հաւատարմութեան»:

Վազգէն Կաթողիկոսի կողմէ խօսք առաւ Ներսէս Արք. Պողոսեանը, որ կարդաց Հայրապետական օրհնագիրը եւ փոխանցեց Վազգէն Ա.ի օրհնութիւնները:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ ներկայացուցիչ, Յունաստանի Թեմի առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեան սրտառուչ ճառ մը խօսեցաւ:

Խօսք առաւ Ցորդանանի հոգեւոր վերատեսուչ Վահան Եպիսկոպոս Թօփալեանը, որ Կ. Պոլսոյ նորընտիր Պատրիարքին եւ Ցորդանանի մեր համայնքին կողմէ յայտնեց չնորհաւորական մաղթանքները Ս. Աթոռի նոր գահակալին:

Գահակալութեան արարողութիւնը վերջ գտաւ «Պահպանիչ»ով: Թորգոմ Պատրիարք Տէտոնեզբօր Աթոռը բարձրացաւ: Այս պատմական Աթոռը կուգայ դարերու խորքէն, Երուսաղէմի 7-րդ դարու Պատրիարք՝ Աբրահամի ժամանակէն: Գաղութի բոլոր անդամները փութացին համբուրելու իրենց նոր գահակալին՝ Երուսաղէմի 96-րդ Պատրիարքին Ս. Աղբ:

Ապա Պատրիարք Հայրը թափօրով առաջնորդուեցաւ Պատրիարքարանի գահլիճը, խորհրդակցելու համար Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներուն հետ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐՅԻՔ ԲԱՒԵՐԴԻ

12 - 20.- Խնծաւերակ կամ Խնծափրկ, 12, Եկեղեցին Ս. Գէորգ: Քէստէի, վեց, առանց սրբավայրի: Այս երկու դիւղերը կը հովուէր Դամնայի երէցը:

21 - 23.- Նիւ, 40, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Օձտեղ, 50, Եկեղեցիները Ս. Յակոբ, Ս. Թորոս եւ Ս. Աստուածածին: Բալախու կամ Պալախոր, Կիւմիւչխանէի ճամբուն վրայ (ուրկէ անցաւ ապահովաբար տարաբախտ Հաղարապետեան Վարդապետ, Թուրեան Վարդապետի հանդիպելով՝ միասին նահատակուելու համար), Հայ եւ Թուրք խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ առաջինք 100 տուն, Եկեղեցիները՝ Ս. Կարապետ եւ Ս. Լուսաւորիչ: Այս երեք դիւղերուն երէցն էր

Աշոտ Քահանայ Նորոյեան, 48 տարու, նահատակ:

24.- Գրգի կամ Կոզի, 70, Բաբերդի արեւմտեան հիւսիսակողմը՝ հինգ ժամ հեռու, օթեւան Սիւրմէնէ գացող ուղեւորաց: Համանուն մըն ալ կայ, «Վարի Գրգի» համակ Թրքաբնակ: Եկեղեցին Ս. Պօղոս, 1848-ին կառուցուած կիւրինցի Կարապետ Վարդապետէ: Ծխատէրն էր

Պաղտասար Քահանայ, 32 տարու, նահատակ:

25 - 26.- Ռուշտի, 45, Եկեղեցին Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ: Սուրբ Թորոս, 80, Եկեղեցիները Ս. Թորոս եւ Ս. Աստուածածին: Այս երկու դիւղերուն երէցն էր

Սահակ Քահանայ, 65, տարու, նահատակ:

27 - 28.- Բընջրկա, 20, Եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Կիւ, 42, Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Վերջնոյս երէցն էր

Յովսէփ Քահանայ, նահատակ:

29.- Սըղըրճի, 35, Եկեղեցին Ս. Խաչ: Վերոյիչեալ եկեղեցականներէն մէկ մասը՝ Բլուր դիւղին քիչ հեռու, մնացեալն ալ Դերջան - Բաբերդ սահմանին մէջ նահատակուած են անլուր չարչարանքներով: (Անուն, տարիք, դիւղօրէք եւ բնակութիւն ճշդուած՝ Բաբերդի Առաջնորդարանի երբեմնի քարտուղար Ց. Դարբինեանէ):

Այս դիւղերէն այլեւս պատմական դարձած է Լսոնիք. հո՛դ էր որ նահատակուեցան 5-րդ Զօրաբանակին պատկանող 60-րդ դունդին չորս վաչտերուն մէջէն 200 Հայերը, նաեւ նոյն Զօրագունդին 37-րդ եւ 42-րդ դունդերուն ութ վաչտերուն մէջէն 700 Հայերը, նոյնպէս 13-րդ Զօրաբաժնին բոլոր Հայերը, պինուորական զրաստուածներ: Երանելի՛ բանակ օսմանեան, որ թշնամիին դէմ կռուելու, զայն զարնելու անզօր՝ կ'ուրախանար իր չարքերէն սրածութեամբ յապաւելո՛ւն համար ամէնէն օգտակար տարրը, պինուորական պարտականութեան իսկապէս գիտակից եւ անձնդիր Հայը...: Բաբերդի 29 հայաբնակ գիւղերուն բնակչութեան համադումարն էր 15.550 հոգի:

ԽՆՈՒՍ

Ընդարձակ լեռնահովիտ մըն է Խնուս (Տուրուբերանի Հարթ գաւառը), որ կը գտնուի Բասենի, Ալաշկերտի, Վարդոյի, Մանազկերտի եւ Պուլանըղի մէջտեղ: Աբեւմտակողմը կ'իյնայ Բիւրակն (Պինկէօլ), գաւառագլուխն է համանուն բերդաքաղաքը՝ կարնոյ կուսակալութեան ներքեւ: Իր գեղը Բիւրակնէն իջնելով եւ ոռոգելով գիւղեր՝ կ'անցնի Պուլանըղ, խառնուելով Եփրատի: Իրմէ եւ Երասխի ծագումն ալ, որ Բիւրակնի լեռնէն բխելով եւ վտականալով՝ Թաղոս գիւղի մօտ կ'իջնէ դէպի Կիւլլիւ եւ Մէճիթլու, ամմամբ երթալ անցնելու համար Բասենը: (Սարսուռով կ'արձանագրենք աչխարհագրական այս մանրամասնութիւնը, միտք բերելով մեր բազմաթիւ եղբայրներն ու քոյրերը, որ Զուլումի տարին տարուեցան ծփալ այդ անասհման լոյծ գերեզմաններուն մէջ...): Խնուսի գոհերուն չարքին է տիգրանակերտցի բժիչկ Նչան Պապալեան:

Մեծամասնութիւն կազմող Քիւրտ ցեղը (Հասանցի, զըզըգցի եւ Ջիբրանցի), միացած իր «լուսաղբօր»՝ Տաճկին, ապանդի դուբանաչունչ պատուէրը գործադրեց, բնաջնջելով տեղւոյն 500 տուն Հայութիւնը՝ յերկեմենից եւ ի խոնարհ (3.000 հոգին Լուսաւորչական եւ Հարիւրը Բողոքական):

Խնուսի առաջնորդական փոխանորդն էր

Աբգար Վարդապետ Եօթնեղբայրեան. Ծնած 1870-ին Եղեսիա եւ ձեռնադրուած 1909-ին Երուսաղէմ: Երեք տարի վերջ տեղապահ ընտրուելով Խնուսի՝ կը մեկնի պաչտօնատեղի, ուր կը մնայ մինչեւ Ադէմի տարին, երբ կարգն իրեն ալ կուգայ աքսորուելու, այսինքն բռնելու մահուան ուղին: Նահատակուած է իր թեմին 12 - հազար ժողովրդեան հետ Վարդոյի «Ջրբլաւաղ» կոչուած վայրը:

(Շար. 143)

(Շար.ը Ա. Էջէն)

ճակ չեն պարտադրեր, Ադրբէջան երեք տարիէ ի վեր պաշարման վիճակի տակ կ'ապրի:

Հակաթուրք այս կեցուածքը Ամերիկայի խորը, քանի որ ան չուզեր Թուրքիոյ հզօրացումը ու Ադրբէջանի, Թիւրքմէնիստանի հանրապետութիւններուն անկախացումը, վախնալով որ այդ պարագային Թուրքիոյ եւ մահմետական այլ հանրապետութիւններուն միջեւ գործակցութիւնը կ'ուժեղնայ ու ինք կը կորնչնէ Թուրքիոյ չուկան:

***

Նոյն «Միլլիյէթ»ի մէջ, Դեկտ. 5-ին Մ. Ալի Պիրանտ յօդուածաշարք մը սկսած է՝ որու առաջին խորագիրն է՝ «Հայերը ի՞նչ պատճառաւ գործակցութիւն կ'ուզեն»:

***

«LE MONDE»

Դեկտեմբեր 5-ի «Լը Մոնտ»ն ալ կ'անդրադառնար այս հարցին իր լրատուութիւնը խորագրելով՝ «Խորհրդային Հայաստան նպաստաւոր է Թուրքիոյ հետ գործակցութեան մը»: Աւելի հակիրճ ձեւով, գրեթէ նոյն բանները կ'ըսէ, արձագանգելով Եայլի Ստեփանեանի տուած հարցազրոյցին, զոր Թրքական հեռատեսիլը սփռած է Դեկտեմբեր 3-ին: Յաւելեալ ԱՖՓ-ի հեռագիրը կ'ըսէ թէ այս յայտարարութիւնները (իմա՝ Եայլի Ստեփանեանի) մօտ են իջնալի դիմաւոր մտահոգութիւններէն մէկուն, որ է մէջտեղ հանել «Մեւ ծովու հասարակաց չուկայ մը» ջրջանի երկիրներուն հետ, որոնց կարգին Խորհրդային Միութեան Թրքախօս Հանրապետութիւնները, ինչպէս նաեւ Մոլդաւիա, Ուկրանիա եւ ի հարկին՝ Հայաստան: Միւս կողմէ Կարսի նահանգապետը յայտարարած է թէ արագացած են Թուրքիոյ եւ Նախիջեւանի միջեւ առեւտրական կայանի մը աշխատանքները:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Շատոնց էր որ մեր ակումբներէն երեքը միասնաբար չէին հասած Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ հանդրուանին, Թերեւս ալ՝ երբեք:

«Յառաջ» տուաւ մրցումներուն արդիւնքները Երեքշաբթի օրուան իր թիւին մէջ: Վալանս Հ. Մ., Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին, Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ Մարսէյլ յաջողած են, երեքն ալ, յաղթել իրենց մրցակիցներուն:

Առաջին երկուքը կը մրցէին իրենց դաշտին վրայ, ինչ որ մեծ առաւելութիւն մըն է, մանաւանդ բաժակախաղերու մէջ: Երկուքին ալ դերը սակայն դիւրին չէ եղած: Արծիւ յաղթած է Սէն Ռէմիի նուազագոյն տարբերութեամբ (3 – 2), Տէսինի մէջ՝ մէկ կոլ միայն, ան ալ երկու ժամուան խաղարկութենէ մը վերջ:

Վալանսի Հ. Մ.ն ալ, Օյոնաքսի մէջ, դժուարութիւն ունեցած է պարտադրելու իր առաւելութիւնը (2 – 1), հակառակ անոր որ երկու մրցակիցներուն միջեւ, ախոյենական գծով, դասակարգային մեծ տարբերութիւն կար, ի վնաս տեղական խումբին:

Զուտ մարզական դեմքի վրայ, վերեւի արդիւնքներէն լաւագոյնը կարելի է նկատել Լիոն-Տէսինի ձեռք բերածը, քանի որ իր հակառակորդը, Փէրոնա, ախոյենական գծով, նոյն լիկին մէջ, մէկ դասակարգ բարձր է Հ.Մ.Ը.Մ.ի դասակարգէն:

Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ ջրջանի մրցումները՝ որոնք կ'որոշուին վիճակահանութեամբ, տեղի պիտի ունենան Դեկտեմբեր 16-ին:

● ՁԱՆԱԶԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Ռոնի ախոյենութիւն՝

Թարար – Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին	0 – 0
Վիէն Հ.Մ. – Ռիլիէօ	2 – 1

Ռոն – Ալփ լիկի բաժակ՝

Ռոման – Վալանս Հ.Մ. (2)	2 – 0

Լիկի ախոյենութիւն՝

Վալանս Հ.Մ. քառակ – Օպընա	2 – 0
Վալանս Հ.Մ. մինիմ – Ֆ.Ֆ. Կրընոպլը	3 – 2

Ֆրանսայի ժիւնիոր բաժակ՝

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին – Լէ Փոթօ	2 – 0

Հ.Մ.Ը.Մ. որակուած է 6-րդ ջրջանին համար: Առաջին անգամն է, որ կ'երթայ այդքան հեռու այս մրցաշարքին մէջ:

Փարիզեան ջրջան, նահանգային բաժակները՝

Խսի Հ.Մ. – Ֆուրպըվուա	3 – 0
Ալֆորվիլ Հ.Մ. – Վիթրի	1 – 2, երկարաձգումէ ետք:

Վ. Մ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԷՍԻՆ.–

Տիկին Ազաքսի Պօյաճեան եւ ազջիկը, Պր. Հրայր Պօյաճեան եւ տղան, Պր. Վարդգէս Պօյաճեան, Այրի Տիկին Շաքէ Թաշճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիի իրենց հօր, մեծ – հօր, եղբօր, մօրեղբօր՝

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Տէսինի «Արշակ Զամալեան մասնաճիւղս հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ, իր հիմնադրի՝

ԱՐՇԱԿ ԶԱՄԱԼԵԱՆԻ

մահուան 50-րդ տարելիցին առիթով, նաեւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ բոլոր մահացած ընկերուհիներուն հոգիներուն յիշատակին, եւ Հայաստանի երկրաշարժէն զոհ դացած մեր հայրենակիցներուն հոգիներուն յիշատակին, Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին Տէսինի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:

Յատուկ պատարագի հոգեհաչ, Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան սրահը:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11·30-էն 12 աղօթելու համար բոլ պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգի զօղանջներով, իսկ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Նոյեմբեր 29

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 9, Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն, Բ. տարելիցին առթիւ:

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 7-ին, Եկեղեցին բաց կը մնայ ժամը 11-էն 12:

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱՆԴՐՈՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վեցտասնամեակին առիթով կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, գպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ եկեղեցւոյ ատենադպիրներու հոգիներու համար:

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ:

Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը	9-ին:
Պատարագ ժամը	10·15-ին:
Մատաղօրհնութիւն ժամը	11·30-ին:

***

Կրօնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

***

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին:

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Ճանճեանտմբի կողմէ
Ա. Ջրբաչեան սրահին մէջ:

***

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème

ou

La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN

par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian

Participation aux frais : 50 *Frs.*

Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

ԿՈՉ

Հայ Նախկին Ռազմիկներու, Համաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի աղէտեալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին:

Ձեր զոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը: Նուիրատուներու անուններն ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին:

ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ. Գ.. Ժամանակը չատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին գործադրենք այս ձեռնարկը:

ՏՕՆԱԾԱՌ

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կազոյա Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, գլխոյն աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ԲԱԽՏԱԽԱՂ (LOTO)

Մարսէյլի Սէն - Թերոմի Կազոյա Խաչի Զ. Շաբաթ մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր կազմակերպած լօթոյի խաղերու օրերը եւ ժամերն են. – Դեկտեմբեր 8, Շաբաթ օր ժամը 20·30-ին, Դեկտ. 16, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 15-ին: Խաղերը տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 8, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրեան սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, 7

VENDREDI
7 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ց ս ա ՝ Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ ՝ 410 Ֆ·
Արտասահման ՝ Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը ՝ 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.424 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.424

Ա Ր Ց Ա Խ

ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՋՈՀԵՐ

Կացութիւնը միշտ չատ լարուած է, մանաւանդ Հադրութի չրջանը: Դեկտեմբերի առաջին օրերն իսկ, յեղուզակներու զոհ գացած են անմեղ մարդիկ՝ Ծամձոր գիւղի կոլտնտեսութեան երիտասարդ նախագահ՝ Րաֆֆիկ Յովակիմեան, որ Բաքուէն գաղթած էր Արցախ, Մեծթաղլար գիւղի ընակիչներ՝ Համբարձում Զաքմաքճեան եւ Նիկոլայի Յարութիւնեանը:

Բերդաձոր կրակի տրուած են 2 տուն եւ դպրոցը, ամբողջ գիւղերը ամբակոծուած են համալիրի մաս կազմող չորս հայկ. գիւղերը:

Մարտակերտի չրջանի Ղազանչի գիւղն ալ ներքին զօրքերու պահակակէտը չարձակման ենթարկուած է, վիրաւորուած է գինուոր մը որ հայկ. գիւղը կը պաշտպանէր:

Շուշիէն ինքնաչխատ զէնքով չարձակում կրած են Քարինտակ եւ Շոշ գիւղերը: Պայթեցուցած են նաեւ Քարինտակի վերի ժայռը քարավէժ չառաջացնելու նպատակաւ: Գայթալի վայրն ալ չրաշտանէչը պայթեցուցած են Ստեփանակերտը զրկելու համար խմելիք ջուրէն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՑԻԼ օդնութեան կը հասնի Գորպաչովի ուսեստեղէն զրկելով: Օգնաւ մը արդէն փոչի կաթ, նարինջ, բանջարեղէն եւ այլ նիւթեր տարած է: Այէրոֆլոթի այս օգնաւը պարապ չի վերադառնար, քանի Հրեաներ եւս կը բերէ: Այս է փոխադարձ սակարկութիւնը: Շատ ուղղափառ բարեսէր մը կայ սակայն՝ Փէրկ, համարկումի նախարար, որ Մոսկուա գացած է, որովհետեւ «խարդախ»ները կ'ուզէ եւս զրկել: Ըստ իրեն, ամանք իրենք զիրենք որպէս Հրեայ կը ներկայացնեն, երբ չեն: 30%-ը գաղթողներու, պէտք է մերժել, կ'ըսէ բարեսէրն, բաւական ապրուստ հանելով: Գաղթողները կը բողոքեն՝ «Խորհ. Միութիւն որպէս Հրեայ կ'ամբաստանուէինք, հոս ալ՝ որպէս ոչ-Հրեայ»...:

ՓՈՐԹՕ ՎԷՔԻՈՅԻ (Գորսիքա) մէկ ապարանքին մէջ է որ գտնուած են 9 մեծարժէք պատառներ, գողցուած օր-ցերեկով Փարիզի Մարմոթան թանգարանը, 1985 Նոյեմբերին: Առնոց մէջ էր Գ. Մոնէի հռչակաւոր՝ «Impression, soleil levant»ը, որ տպաւորապաշտ գպրոցին անունն իսկ տուած է:

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՐԲՈՎ
ՎՐԷԺԸ ԼՈՒԾԵՑ

17-րդ խաղին Գարբով չչմեցուցած է իր հակառակորդը, ջախջախիչ յաղթանակ մը տանելով Գասպարովի վրայ, 40-րդ հարուածին, հինգ ժամ խաղալէ եւս եւ կը ճչդուի՝ առանց համակարգիչի օժանդակութեան:

Հինգչաբթի օր, արդիւնքը հաւասար էր ուրեմն՝ 8,5 կէտ ամէն մէկուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻ ՊԻՐԱՆՏԻ «ԱՐԴԵՕՖ»ՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, երեւանէն վերադարձին, Մ· Ալի Պիրանտ կը շարունակէ իր խորհրդածութիւնները հայելթուրի նոր յարաբերութիւններու առթիւ:

***

Մ· Ալի Պիրանտ «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 5-ի թիւին մէջ «Հայերը ի՞նչ պատճառով գործակցութիւն կ'ուզեն» խորագիրով կը վերլուծէ այն պարագաները որոնք Հայաստանը կը մղեն Թուրքիոյ մօտենալու: Իր հարցումին երեք պատասխան ունի ինք.

- Հայերը կ'ուզեն գործակցիլ, որովհետեւ կը փափաքին «իրապաշտ» ըլլալ,

- Որովհետեւ երկիրը վերաշինելու ու այսուհանդերձ Արեւմուտքին կարենալ մօտենալու համար միակ ճամբան Թուրքիան կը նկատեն,

- Իրենց դրացիներէն Թուրքիան կը նկատեն այն երկիրը որուն հետ կարելի է աւելի գործ տեսնել, որ աւելի ժողովրդավար (այսինքն՝ քիչ վնասակար) է ու տնտեսական աւելի մեծ կարողականութեան տէր է»:

«Այսօր Հայաստան երեք կարեւոր հարցուն ունի», կ'ըսէ Մ· Ալի Պիրանտ ու կը թուէ հետեւեալները.

- Հակառակ անոր որ երկիրը հասած է սովի հանգրուանին, ամէն օր աւելի կը ծանրանան տնտեսական պայմանները: Հին դրութիւնը բայքայուած ըլլալով հանդերձ, նորը տակաւին չէ կազմուած:

- Վերականգնումի նպատակին դիմող տնտեսական վերելքին համար նախանիւթի բացակայութիւնը:

- Հայաստան դրացիներուն հետ հարցերու պատճառով ոչ մէկ ուղղութեամբ ելք ունի:

Մ· Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ Հայաստանի փափաքած դործակցութիւնը առժամեայ կարզադրութիւն մը չէ ու երկար ժամանակի համար նկատի առնուած, բազմատարածք մօտեցում մըն է:

Հայաստան զարդանալու համար պիտի օդտագործէ Սփիւռքի կարեւոր ու հզօր հատուածը· անոր միջոցով պիտի չանայ արդիականանալ: Այս կացութեան մէջ Թուրքիա անոր կը ներկայանայ որպէս կամուրջ մը: Թուրքիա թէ՛ Հայաստանի առօրեայ պահանջքը կրնայ դոհացնել (անդեզէնէն մինչեւ էլեկտրականութիւն), եւ թէ դէպի Արեւմուտք անցք տալ Հայաստանի:

Արեւմուտքը կրնայ Թուրքիոյ ճամբով Հայաստան հասնիլ, իսկ Հայաստան Արեւմուտք՝ չրջանցելով Մոսկուան:

Այս կէտերու հիման վրայ Թուրք լրագրողը Հայաստանի ծրագիրը կը նկատէ քայլ մը որ եթէ նկատի առնուի երկար ժամանակի հեռանկարով մը, չրջանին համար կրնայ նաեւ չատ կարեւոր փոփոխութիւններու ծնունդ տալ:

***

Այս վերլուծումէն եւս Թուրք լրագրողը կ'անդրադառնայ ցեղասպանութեան խնդրին. «Կրնանք հարց տալ թէ ճանի որ մեզի պէտք ունին, պիտի հրաժարի՞ն կարծեցեալ ցեղասպանութեան պնդումներէն, ու կրնանք գործակցութեան փոխարէն զիջումներ յուսալ» կը զրէ ան, ապա կրկին ինք կը պատասխանէ իր հարցումին. «նոր չրջանը որուն սկիզբ դնելու փափաք կը յայտնուի, փոխադարձ զիջումներու եւ ժեսթերու վրայ չի հիմնուիր: Ընդհակառակն, Հայերը դարձեալ «ցեղասպանութիւն գործուած է» պիտի ըսեն ... իսկ մենք պիտի կրկնենք թէ «ցեղասպանութիւնը յօրինուի բան է»: Փոխադարձաբար ծածուկ պիտի պահենք մեր տեսակէտները: Որպէս թէ տեւական յետաձգումի լռելեայն համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլայ մեր միջեւ, փշոտ հարցերը միշտ մէկդի պիտի ձգուին»:

Գործակցութեան չրջանակը այսպէս դծելէ եւս, Պիրանտ հարցումներու նոր չարքով մը կ'աւարտէ դրութիւնը.

- «Արդեօք թուրք հանրային կարծիքը պիտի բաւարարուի՞ «Հայերու անունով գործուած ոճիրներուն Հայաստանի կողմէ դատապարտումով ու հակաթուրք որեւէ խարոզչութենէ անոր հրաժարումով»:

- Արդեօք Հայը որ ծնած օրէն իսկ Թուրքը թշնամի կը նկատէ, պիտի կրնա՞յ իւրացնել այս նոր խաղաթղթախումբը:

- Արդեօք Սփիւռքը որ բուն տէրն է Թուրքիոյ դէմ միջազգային խարոզչութեան, այս նոր զարգացումը պիտի կըրնա՞յ ընդունիլ, թէ ոչ իր գոյութեան պատճառը կորսնցնելու վախով պիտի ընդդիմանայ անոր:

- Արդեօք այս խայլը պիտի ամրացնէ՞ շրջանի վերջին ծայր փափուկ հաւասարակշռութիւնն ու սահմանները, թէ՞ պատմական տարակոյսներու ծանրութեան տակ ճզմուելով պիտի ոչնչացուի ամեն խարոզչութեան հետամուտ անձերու կողմէ»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3 / 4)

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Նոյեմբեր 30-ին Հայաստանի համայնավար Կուսակցութիւնը աւարտած է իր աչխատանքը: Ստեփան Պօղոսեանի Ա· քարտուղար ընտրուելէն եւս, քաչարկուած են չարք մը բանաձեւեր՝ Կուսակցութեան երիտասարդութեան քաղաքականութեան, անտեսական վերափոխումին իրագործման եւ չուկայական յարաբերութիւններու անցումի քաղաքականութեան մասին, Կուսակցութեան յայտարարութիւնը Հայոց ցեղասպանութեան մասին եւ այլ փաստաթուղթեր:

Նորընտիր կեդրոնական Կոմիտէն իր առաջին լիակատար նիստին՝ Դեկտեմբեր 1-ին, կենտկոմի Բ· քարտուղար ընտրած է Արկադի Սարգսեանը, որ մինչեւ այդ Սեւանի չրջանային Կոմիտէի Ա· քարտուղարի պաչտօնը կը վարէր:

Կենտկոմի քարտուղարներ ընտրուած են Արամ Սարգսեան («Պրաւդա» թերթին սեփական թղթակիցը Հայաստանի մէջ) եւ Ելենա Անանովա (Երեւանի Շահումեան չրջանի Ա· քարտուղար):

***

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի Նկարիչներու Տան մէջ տեղի ունեցած է «Հայաստան - 90» դրոչմագիտութեան միջազգային ցուցահանդէսի բացումը: «Վերականգնում, դիմադրութիւն, օգնութիւն» խորագիրը կրող ցուցադրութիւնը նուիրուած է երկրաչարժին Բ· տարելիցին: Այնտեղ ներկայացուած են փիլաթելիի տարբեր բովանդակութեան մօտ 170 հաւաքածոներ՝ աչխարհի աւելի քան 20 երկիրներէ:

Չեռնարկին իրենց մասնակցութիւնը բերած են «Հայաստանի դրոչմագէտներու Միութիւն»ը, ինչպէս նաեւ սփիւռքահայ մասնագէտներ: Մասնակիցները պարգեւատրուած են տարբեր աստիճաններու մետալներով, Հայաստանի կառավարութեան, Խորհ· Միութեան եւ մշակոյթի կապի Նախարարութեանց, փիլաթելիի միջազգային Դաչնակցութեան սահմանուած մրցանակներով:

Ցուցահանդէսի կազմակերպիչներուն ու մասնակիցներուն համար Գերագոյն Խորհուրդի մէջ ընդունելութիւն մը եղած է· Ելոյթ ունեցած է նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՔՐԻՉԱՄԱՐՏ

● ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

«L'Arménie de haute lutte», կը վերնագրէ «Նիս Մաթէն» օրաթերթը, ամբողջ էջի մը վրայ, Հայրենի մարզիկներուն տարած յաղթանակին առթիւ, Անրի Տէկլանի անունը կրող մրցաչարքին մէջ:

Ամէն տարի տեղի ունեցող այս միջազգային մրցումներուն, Հայերու ներկայութիւնը սովորական էր, բայց այս անգամ, այդ մասնակցութիւնը տարբեր եղած է: Հայաստան, Խորհրդային Միութեան խումբին կից, ներկայ եղած է, Նիս, անջատաբար, ամբողջական խումբով մը եւ առաջին հանդիսացած է ընդհանուր դասաւորումին մէջ:

Ահա աւարտականի հասած հայ մարզիկներուն անհատական արդիւնքները:

Ազատ ոճով·-

57 քիլոկրամ·- Բարախանեան կը յաղթէ Քարփի (Նիս), 68 քիլը·- Սարգիսեան կը յաղթէ Քիսի (Հունգարիա):

Դասական ոճով·-

62 քիլոկրամ·- Մանուկեան կը յաղթէ Բարալարեանի (Խորհրդային Միութիւն), 74 քիլը·- Մակոմեւով (Խորհ· Միութիւն) կը յաղթէ Ջուլֆալակեանի:

82 քիլոկրամ դասակարգին մէջ, Ալեքսանեան հասած է աւարտականին, բայց չէ ներկայացած Տաչիայի (Խորհրդային Միութիւն) առջեւ:

Ինչպէս կը տեսնուի, Խորհրդային Միութիւնը ներկայացնող կազմին մէջ ալ կար Հայ: Բացակայ էր սակայն Մոսկուայի Սանասար Օհաննիսեան՝ որ, քանի մը տարիներ չարունակ, յաղթական հանդիսացած էր այս մրցաչարքին մէջ: Սանասար վիզայի դժուարութիւններ ունեցած է, ըստ թերթին թղթակիցին:

Նշենք որ մրցաչարքին մասնակցած են Ֆրանսայի, Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի խումբերուն կողքին, եօթը ուրիչ երկիրներու ներկայացուցիչներ: Ու Հայաստան, ընդհանուր առմամբ, լաւագոյնը հանդիսացած է, իրաւացիօրէն խանդավառելով մրցումներուն ներկայ Նիսի հայ մարզասէրները:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● 16 ԽՈՒՄԲ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻՆ ՄԷՋ

Փութպոլի Միութենական Դաչնակցութիւնը օրակարգի նիւթ ըրած է 1991 ախոյենութեան կազմակերպութիւնը:

Որոչուած է ընդունիլ 16 խումբ բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Առնց մէկն է անչուչտ Երեւանի «Արարատ»ը: Առաջին լիկին մէջ (երկրորդ դասակարգ) պիտի խաղան 22 խումբեր: Արովեանի «Կոտայք»ը կը մասնակցի այս առաջնութեան:

Երրորդ դասակարգը պիտի ունենայ երեք խմբակներ՝ իւրաքանչիւրը 22-ական խումբերով: Տակաւին յայտնի չէ թէ Հայաստանէն «Շիրակ» եւ «Լոռի» պիտի մանե՞ն վերջին այս ախոյենութեան մէջ: Շատ տակաւ արդիւնքներ ունեցան անցեալ մրցաչրջանին:

Եթէ վերեւի որոչումը մնայ վերջնական մինչեւ պարուն, այդ ըսել կ'ըլլայ թէ Թիֆլիսի համբաւաւոր Դինամոն եւ Վիլնուսի Ժալգիրիսը յառաջիկայ տարի ալ պիտի չերեւնան միութենական ախոյենութեան մէջ: Այս երկուքը կը պատկանին բարձրագոյն դասակարգին, բայց անցեալ մրցաչրջանին մերժեցին խաղալ,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՀՇ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ 2

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

«...ԿԱՐԾՈՒՄ ԵՄ ՆԱԵԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՈՒՆԵՆՔ ՍԻՍԱԼՈՒԵԼՈՒ»

(Ք. եւ վերջ)

Մենք այդ յարաբերութիւնները բացարձակապէս չենք առանձնացնում մեր բոլոր հարեւանների հետ ձեւաւորուելիք մեր յարաբերութիւններից: Բայց, չգիտես ինչու, չառերը մոռանալով միւս հարեւաններին, մեզ անընդհատ սիրում են խօսել միայն ու միայն Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների մասին: Սա էլ հասկանալի է, բայց ունի եւ օբյեկտիւ, եւ սուբեկտիւ պատճառներ: Օբյեկտիւն այն է, որ 70 տարի մի հոգեբանութեամբ սնուած մեր ժողովրդի համար այսօր դժուար է հոգեբանական շրջադարձ կատարել եւ հնարաւոր տեսնել Թուրքիայի հետ երկխօսութիւնը: Սուբյեկտիւն էլ այն է, որ այդ հարցը չհարկուում են նոյնիսկ այն մարդիկ, որոնք համոզուած են, որ այդ յարաբերութիւնները մեզ համար ունեն կենսական նշանակութիւն: Դրանք ամենաերի ինքնապատակ չեն, այլ թելադրուած այն առողջ դիտակցութեամբ, որին վերջապէս հասել է մեր ժողովուրդը: Ես կարծում եմ, որ վերջին տարիներին քաղաքական մտքի մէջ տեղ ունեցած ամենամեծ յեղափոխութիւնը հրաժարումն է օտարին ապաւինելու, երբորդ պետութեան հովանաւորութեան վրայ յոյս դնելու անհնդ գաղափարից: 300 տարի չարունակ հայ ժողովրդի քաղաքական միտքը թունաւորուել է այն պատրանքով, որ մեծ տէրութիւնները՝ երբեմն Արեւմտեան Եւրոպան, իսկ որպէս օրէնք Ռուսաստանը, պէտք է լինեն մեր ազգային խնդիրների իրագործողը: Սա այն գաղափարն է եղել, որին տուրք տալու համար մենք հաւատացել ենք մեծաժոյն կորուստներով: Այսօր է, որ հայ ժողովուրդը արթնանում է քնից, հրաժարւում այս միամիտ հաւատից եւ տեսնում, որ նոյնիսկ Մորհ. Միութիւնը, որ թւում էր, թէ 70 տարի որոշ երաշխիքներ է ապահովել մեր ազգի գոյութեան համար (եւ դա իրականութիւն է, քանի որ այդ ընթացքում Հայաստանի սահմանների վրայ կրակոցներ չեն եղել, հայ ժողովուրդը, չնայած դիւղի քայքայման եւ սաալինեան եղեռնի չրջանում կրած ահռելի կորուստներին, այնուամենայնիւ, հնարաւորութիւն ունեցել է զբաղուելու խաղաղ, ստեղծագործ աշխատանքով), այսօր արդէն զանուելով փլուզման եզրին, այլեւս չի կարող հանդիսանալ մեր ազգի գոյութեան երաշխաւորը, եւ մենք է, որ պէտք է փնտռենք, ստեղծենք մեր ազգի գոյութեան նոր, աւելի յուսալի երաշխիքներ: Ահա այս երաշխիքների չղթայի օղակներից մէկն է միայն Հայաստանի եւ Թուրքիայի յարաբերութիւնների կարգաւորումը, որը, ինչպէս ասացի, մեր հասարակական հոգեբանութեան իրագործութիւններից եղնելով, իր վրայ աւելի շատ ուշադրութիւն է բեւեռել, քան մեր միւս հարեւանների հետ ունեցած յարաբերութիւնները:

Այստեղ էլ, որպէսզի ոչ մի թիւրիմացութիւն չլինի, ես ուզում եմ չեշտել, որ Թուրքիայի հետ յարաբերութիւնների կարգաւորումը, որը առաջին հերթին նշանակում է առեւտրական, տնտեսական յարաբերութիւններ, ամենեւին չի նշանակում հրաժարումն մեր պատմական իրաւունքներից, ցեղասպանութեան դատապարտման պահանջից: Սակայն մենք առաջնորդւում ենք այն սկզբունքով, որ երկու կողմն էլ, նկատի ունենալով հարցի նրբութիւնը (չմոռանալով, որ այս հարցերը նոյնքան նուրբ եւ սուր են նաեւ Թուրքիայի համար), պէտք է դրսեւորեն քաղաքական իրապաշտութիւն եւ այդպիսի յարաբերութիւններ հաստատելիս չփորձեն իրար ներկայացնել քաղաքական պայմաններ:

Միայն այդպիսի մօտեցումն է, որ հնարաւորութիւն կը տայ իրականացնել Հայաստանի համար այդքան անհրաժեշտ յարաբերութիւնների կարգաւորումը իր հարեւանների, ի թիւս որոնց՝ Թուրքիայի հետ:

Այստեղ խօսուեց նաեւ սոցիալական արդարութեան խնդիրների մասին: Սա իսկապէս մեր առջեւ ծառացած ամենասուր խնդիրներից է: Մենք պէտք է խոստովանենք, որ, գալով իշխանութեան դրան, կարճ ժամանակի ընթացքում չէինք կարող բարելաւել մեր ժողովրդի կենսական պայմանները: Մեր ժողովուրդը դա շատ լաւ հասկանում է: 70 տարի չարունակ քանդուած երկիրը հնարաւոր չէ վերականգնել մի քանի ամսուայ, մի քանի տարուայ ընթացքում: Բայց մեր ժողովուրդը մեզանից այսօր իրաւացիօրէն պահանջում է գոնէ սոցիալական արդարութիւն ապահովել: Որովհետեւ, չբնայած տեղի ունեցած բազմաթիւ կարեւոր փոփոխութիւններին, այնուամենայնիւ բոլորիս աչքի առջեւ անցեալի պաշտօնեաները չարունակում են կաշառք վերցնել, կողոպտել եւ պետութեան, եւ ազգի հարստութիւնները, հարստահարել մեր ժողովրդին: Մեր պարտքն է, որքան հնարաւոր է արագ արմատախիլ անել այդ երեւոյթը: Բայց դա հնարաւոր չէ եւ ցանկալի էլ չէ իրականացնել միայն ու միայն պատժիչ միջոցներով: Նմանատիպ կոչերը, որ արւում են մեր իշխանութիւններին, ինձ թւում է, վնասակար կոչեր են:

Իրաւունքը պէտք է փոխարւի, բայց պէտք է փոխարւի անտեսութեան, սոցիալական կեանքում լուրջ, արմատական վերափոխումներ կատարելու չնորհիւ:

Ի հարկէ դա չի բացառում, որ պէտք է կիրառուեն նաեւ օրէնքով սահմանուած պատժիչ միջոցներ:

Ես կարծում եմ, ազգային համերաշխութեան, սոցիալական արդարութեան հիմքը այնպիսի դեմոկրատական հասարակարգի ստեղծումն է, երբ իւրաքանչիւր անհատ հասարակութեան մէջ ըզբաղեցնում է իր արժանի տեղը: Սա, ի հարկէ, խոչոր է, որին, ըստ երեւոյթին, դժուար է հասնել, բայց սա պէտք է լինի մեր ճանապարհը: Հայաստանի նորընտիր իշխանութիւնները փորձում են (թէ որքան է մեզ յաջողւում, դա այլ հարց է) եւ Մորհրդարանում, եւ կառավարութիւնը ձեւաւորելիս գնահել լուսաղոյն կաղրերին, անկախ նրանց կուսակցական պատկանելութիւնից, անկախ նրանց անցեալից, այն կաղրերին, որոնք այսօր ի վիճակի՛ են առաւելագոյնս համապատասխանել իրենց զբաղեցրած պաշտօններին: Ինձ թւում է, որ միայն այս ճանապարհով մենք կարող ենք ապահովել անհատին ըստ իր արժանիքների գնահատելու սկզբունքը, որը, կրկնում եմ, սոցիալական արդարութեան եւ ազգային համերաշխութեան հիմքը պէտք է լինի: Եթէ մեզ դա առայժմ չի յաջողւում, ինձ թւում է, պէտք է նեղել, մենք փնտռտուքների մէջ ենք եւ, կարծում եմ, նաեւ իրաւունք ունենք սխալուելու:

Եւ Հայոց Համազգային Շարժումը, եւ նրա ստեղծած ազգային իշխանութիւնը, կարծում եմ, իրաւունք ունեն մեր ժողովրդից վստահութեան քուէ ակնկալելու, իսկ վստահութեան քուէն նախ եւ առաջ վստահելին սխալուելու իրաւունք տալն է:

Դժբախտաբար, մենք կարծես թէ մի փոքր անհամբեր ենք, չենք հանդուրժում անգամ ամենափոքր սխալները: Դա վերաբերում է ոչ միայն մեր հասարակութեան տարբեր խաւերին, այլ նոյնիսկ Հայոց Համազգային Շարժման գործիչներին, երբ մի փոքրիկ վրիպում, մի փոքրիկ անյաջող արտայայտութիւն դառնում է մատի փաթաթան, կրքեր են բորբոքւում, աւելորդ նեարդայնութիւն է ստեղծւում:

Ցաւով եմ, սակայն, որ մենք այնքան քաղաքական լայնախոհութիւն կ'ունենանք, որպէսզի մեր իշխանութիւններին վերապահենք սխալուելու այդ իրաւունքը: Ի հարկէ, սխալները էլ սահման ունեն: Այնենեւին չի կարելի թոյլ տալ, որ այդ սխալները հասնեն այնպիսի աստիճանի, որ սպառնալիքի տակ դնեն մեր ծրագրի հիմնական ուղին, լուրջ չեղումներ հանդիսանան այդ ուղու նկատմամբ: Վըստահ եմ, որ փոխադարձ լայնախոհութիւն դրսեւորելու դէպքում Հայոց Համազգային Շարժման՝ որպէս հասարակական կազմակերպութիւն, Հայաստանի Գերագոյն Մորհրդի՝ որպէս պետական գերագոյն օրէնսդիր մարմնի եւ Հայաստանի կառավարութեան՝ որպէս պետական բարձրագոյն գործադիր մարմնի միանութիւնը եւ արդիւնաւէտ համագործակցութիւնը միանգամայն ապահովուած կը լինեն, որը եւ կը հանդիսանայ մեր յաջողութիւնների գրաւականը:

Եթէ այսօր մենք սկսենք թաղուել մանրամունր խնդիրների մէջ, գրանով միայն ջուր կը լցնենք մեր ընդդիմախօսների ջրաղացին: Խնդրում եմ ինձ սխալ չհասկանալ: Ես ամենեւին նկատի չունեմ, թէ մենք պէտք է ծածկենք, կոծկենք մեր թերութիւնները, չքննադատենք իրար: Ամենեւին ոչ: Բայց, կրկնում եմ, պէտք է լայնախոհութիւն հանդէս բերենք փնտրտուքների նկատմամբ, որոնց ընթացքում սխալները անխուսափելի կը լինեն:

Եւ վերջին դիտողութիւնը, որ վերաբերում է ոչ միայն մեր լսարանին, Հայոց Համազգային Շարժմանը, այլեւ մեր ողջ ժողովրդին: Դա չտապաղականութիւնն է, անհամբերութիւնը, նեարդայնութիւնը: Դժբախտաբար, նեարդայնութիւնը հիմա դարձել է ոչ միայն Հայաստանի, այլեւ ողջ Մորհրդային Միութեան հասարակութեան հիմնական յատկանիշը: Այդ նեարդայնութեամբ վարակուել են նաեւ իշխանութիւնները: Ես վերջերս Մոսկուայում էի, ինձ չափազանց մտահոգեց յատկապէս ՄՍՀՄ Գերագոյն Մորհրդի նեարդայնութիւնը: Ես չտեսայ այնտեղ ոեւէ հաւասարակշռուած, սառնասիրտ մարդ: Բոլորը դանւում էին ջղային, դրգռուած վիճակում, որը չափազանց վտանգաւոր է: Նրանք, պարզ է, վարակուած են հասարկութեան նեարդայնութիւնից, Մորհրդարանից նորից կրքեր են բորբոքւում, նեարդայնութեան աստիճանը բարձրանում է, որը փոխանցւում է հասարակութեանը, այնուհետեւ՝ կրկին իշխանութիւններին: Սա չափազանց վտանգաւոր մթնոլորտ կարող է ստեղծել: Մենք սրանից պէտք է խուսափենք: Մենք պէտք է լինենք աւելի սառնասիրտ, աւելի համբերատար: Շտապողականութիւնը, անհամբերութիւնը միայն ու միայն կ'աւելացնեն, կը խորացնեն մեր սխալները եւ կարող են վտանգել մեր ողջ գործը:

Ժողովրդի անհամբերութիւնն էլ բացատրելի է: Մեզնից թոչիչքներ էին սպասում, բայց աչխարհում հրաչքներ չեն լինում, թոչիչքներ չեն լինում. դրա համար ժամանակ է պէտք:

Բայց չպէտք է մոռանալ, որ ամենամեծ թոչիչքը մեր ժողովուրդն արդէն կատարել է, ես ուզում եմ չեչտել Հայոց Համազգային Շարժման եւ նրա ստեղծած իշխանութիւնների պատմական (ես չեմ վախենում այս բառն օգտագործելուց) առաքելութիւնը, որ նրանք իրականացրին վերջին չորս ամիսների ընթացքում: Միայն այն փաստի չնորհիւ, որ Հայոց Համազգային Շարժմանը յաջողուեց իշխանութեան ղլուխ անցնել, Հայաստանում կանխուեց քաղաքացիական պատերազմը: Դուք չատ լաւ էք յիչում չորս ամիս առաջ Հայաստանում տիրող իրավիճակը: Եթէ կոմունիստական իշխանութիւնը չարունակուէր եւս 1–2 ամիս, մենք չէինք կարող խուսափել քաղաքացիական պատերազմից: Իսկ քաղաքացիական պատերազմը որեւէ ժողովրդի համար ամենամեծ դժբախտութիւնն է, չատ աւելի մեծ դժբախտութիւն, քան արտաքին ագրեսիան: Դա կանգնած էր մեր դրան չեմին: Մեզ յաջողուեց հակազդեցութեան տակ վերցնել իրադրութիւնը ոչ թէ մեր արժանիքների, այլ միայն ու միայն ժողովրդի վստահութեան չնորհիւ:

Երկրորդ Քաղաքացիական պատերազմը միայն ղրանով չէր աւարտուի: Մեր Շարժմանը, մեր իշխանութիւններին յաջողուեց խուսափել նաեւ օտար զօրքերի կողմից Հայաստանն օկուպացնելուց: Որովհետեւ քաղաքացիական պատերազմին անմիջապէս պէտք է յաջորդէր Հայաստանի օկուպացիան խորհրդային բանակի կողմից, այնպէս, ինչպէս տեղի ունեցաւ Ադրբեջանում:

Ահա այն պատմական առաքելութիւնը, որ իրականացրել է Հայոց Համազգային Շարժումը: Եւ եթէ այսօր նա նոյնիսկ հեռանայ պատմութեան թատերաբեմից, միեւնոյն է, նա արդէն կատարել է իր հսկայական, պատմական միսիան մեր ժողովրդի առջեւ:

Սրանք մեծ, կարեւոր յաջողութիւններ են, բայց ոչ այն թոչիչքը, որ իրականացրել է Հայոց Համազգային Շարժումը, մեր ողջ ժողովուրդը: Այդ թոչիչքն այն է, որ հայ ժողովուրդը, թօթափելով 70-ամեայ դաղութային լուծը, բռնել է անկախ պետականութեան ստեղծման ճանապարհը եւ ստեղծել իր ազգային իշխանութիւնը:

Այսօր Հայաստանն ունի մի իշխանութիւն, որն առաջնորդւում է ոչ թէ Մոսկուայի, ոչ թէ օտարի հրահանգով, այլ միայն ու միայն սեփական ժողովրդի, սեփական պետութեան չահերով: Ես սիրանում եմ տեսնում անկախութեան բռնկումը, ազգային իշխանութեան հաստատումը:

Եւ ես ձեզ հաւաստիացնում եմ՝ Հայաստանի իշխանութիւնները երբեք չեն չեղուի քաղաքական այս սկզբունքից:

Շնորհակալութիւն ուշադրութեան համար:

ՄԷՆ-ԼՈՒ – Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՕՕԱՄԵԱԿ

ՄԱՐՍԻԼ. – («Յառաջ»).–

60-ամեակի այս հանդիսաւոր օրը, Հոկտեմբեր 25-ին, նախագահութեան ներքեւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի, յատկապէս հրաւիրուած Լիոնէն, ոճնամբուեցաւ պատշաճ չուքով, ջերմեռանդութեամբ եւ խանդավառութեամբ ու գոհ ժողովրդական մեծ յաջողութիւն:

Մէն Լաւի Սուրբ Գէորգ եկեղեցին վաղուց նման բազմութիւն չէր տեսած: Թաղեցիները, նախկին թաղեցիները, բարեկամները, Մարսէյլի զանազան վայրերէն եւ շրջաններէն եկած Հայեր, եկեղեցիներու վարչութեանց անդամներ, միութիւններու ներկայացուցիչներ, օտար թէ հայ հրաւիրեալ անձնաւորութիւններ ծայրէ ի ծայր լեցուցած էին եկեղեցին, վերնատունը, մուտքի ընդարձակ անցքը եւ դեռ ժողովուրդին մէկ մասը կը առիսպուէր մնալ բակը եւ դուրսէն փորձել հետեւիլ արարողութեանց:

Երջանի հոգեւոր հովիւը՝ Շահան Ա. Աթոռ Աջակիր Քահանայ Տէէէան, որ եկեղեցւոյ պատմութեան 60 տարիներուն ըրբեթէ կէսը (1962-էն ի վեր) կը կրէ իր պաշտօնավարութեան կնիքը, մատոյց պատարագը, երդեցողութեամբ՝ Դպրաց դասին, զոր կը ղեկավարէ երգիկին՝ Եղիսաբէթ Տէէէան, երգէոնի ընկերակցութեամբ՝ Լիանա Տէր - Մարկոսեանի: Քարոզէն առաջ քահանան յայտնեց իր հոգեկան մեծ ուրախութիւնը եւ մխիթարութիւնը ի տես օրուան բարձրացուցած խանդավառութեան: Սրտագին եւ ջերմ խօսքերով ողջունեց Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանը, դրուատելով իր հոգեւորական, մշակութային եւ ազգային կատարած աչխատանքները եւ հրաւիրեց օրուան քարոզը արտասանելու:

Եպիսկոպոսը չնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած հրաւէրին եւ միատեղ ապօթելու առիթին համար: Փառքը հիւսեց քայ հովիւ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանին, որուն Մարսէյլի պատուիրը կը պարտի բոլոր եկեղեցիներուն չինութիւնը: Նուիրական պարտականութիւն սեպեց յիչել այն անձնուէր անդամները, որոնք վառ հաւատքով փարեցան Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի չունչին: Սուրբ Գէորգ եկեղեցին, չարունակեց Եպիսկոպոսը, Հայ Առաքելական Եկեղեցին կերկարացնող ճիւղ մըն է Մարսէյլի այս թաղամասին մէջ եւ ունի մեծ պատմութիւն մը: Ան հիմնուած է 1930-ական թուականներուն, Հայ գաղթականութեան ծանր օրերուն, երբ Մարսէյլ հաստատուած էին հազարաւոր Հայեր, որոնք Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ ապաստանած էին Մեծ Եղեռնէն ետք: Անոնք ունէին իրենց հոգեւոր պէտքերը, որոնց համար կը փափաքէին ունենալ իրենց եկեղեցին: Ասոնց ջանքերով եւ Մարսէյլի Հայ գաղութի նիւթական նուիրատուութեամբ, 1931-ին կառուցուեցաւ եկեղեցին, որ կը կոչուի Սուրբ Գէորգ: Ան կը գտնուի Մէն Լաւի թաղամասին մէջ, որ կը գտնուի Մարսէյլի հիւսիսային կողմը: Եկեղեցին կը գտնուի Մարսէյլի Հայկական գերեզմանատունին մօտ, որ կը կոչուի Ս. Գէորգ գերեզմանատուն:

Եպիսկոպոսը ներկայ գտնուողներուն մէջ նշմարեց Մարսէյլի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Վարչութեան Նախագահ Պ. Ռուբէն Ալեքսանեանը, Մարսէյլի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Վարչութեան Անդամներ, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիներու Վարչութեան Անդամներ, Մարսէյլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Վարչութեան Անդամներ, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիներու Հոգեւոր Հովիւներ, Մարսէյլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Հոգեւոր Հովիւ

ղամասին մէջ, ուր 60 տարիներէ ի վեր իր առաքելութեամբ կը պայքարի համայնքի հոգեւոր վերելքին եւ բարգաւաճումին, ու աւելցուց. - «Համայնքի մը մէջ կրօնական եւ հոգեւոր ապրումներու ներկայութիւնը կարեւոր է, համայնքին ընկերային ներդաշնակ կեանքին համար»: Որպէս օրինակ յիշեց Խորհրդային Միութեան 70 տարիներու միահեծան ղեկավարութեան փորձը չորցնելու հոգեւոր աղբիւրները եւ հակառակը ըսելը: Փաստ այսօրուան հոգեւոր եւ կրօնական վերազարթնումը: Նոյնպէս ընդգծեց Արեւմուտքի ընկերաբաններու մտահոգութիւնը վաղուան ընկերութեան համար որ առանց կրօնական դաստիարակութեան կրնայ ըլլալ կոյր: Նորվեգիոյ Եպիսկոպոս Զաքարեան իր քարոզը աւարտեց ըսելով. - «60-ամեակը հանգրուան մըն է ապագային նայելու համար: Սէն - Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցին իր հոգեւոր հովիւով, վարչական կազմով եւ իր մըկրտեալ զաւակներով պիտի շարունակէ իր ապագան: Կենդանի վէմերը բոլոր մըկրտեալներն են, առանց կենդանի վէմերու աշխատանքին, քարեղէն շէնքը կը մնայ միայն: Քարեղէնէն անդին հաւատականութիւնը (հայերէն եւ ֆրանսերէն).-

«Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաեեան (1879 - 1934) Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցի 60-ամեակ, ի յիշատակ ծառայողաց, հիմնադիր եւ քարերար անդամոց»

Յուշաքարը քօղազերծեցին միանաբար առաջին սերունդի պատկանող, եկեղեցւոյ չինութեան վերջին վկաներէն եւ ծառայողներէն՝ Ասոիկ Աչճեան, 88 տարեկան, եւ նորածիլ 4-րդ սերունդէն փոքրիկն՝ Յակոբ Կէօնճեան, 3 տարեկան: Որհրդանշական արարք մը որ նորը հինին կը կամրջէ եւ կ'ապահովէ շարունակութիւնը, դիտել կուտայ ապագան: Երկուքը միասին նաեւ դետեղեցին ծաղկեպակ մը ի յարդանս եւ ի երախտապիտութիւն բոլոր անոնց որոնք 60 տարիներու ընթացքին աստարեցին եկեղեցւոյ բարգաւաճման:

Էլիզ Յակոբեան որ կը ներկայացնէր Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու, արտասանեց համակրանքի խօսքեր եւ չեշտեց կարեւորութիւնը մեծարելու եւ չմոռնալու ահռելիքները որոնք հիմքը դրին մեր գաղութներուն:

Կարօ Յովսէփեան, Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ վարչութեան անունով բնորոշեց օրուան հանդիսութեան նուիրական նկարագիրը: Վերյիշեց 1923-էն 1930-ական թուականները Հայերու ժամանումը եւ հաստատումը Մարսէյլ: Անոնց անհատական ձիւարութիւնները եւ հաւաքականօրէն կազմակերպուելու եւ համախմբուելու ճիգերը: 1927-էն 1933, նախաձեռնութեամբ եւ գործնական ճիգերովը Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի, Մարսէյլի մէջ կառուցուած է ութ հայ Առաքելական եկեղեցի եւ առաջնորդը մաս դադութի պատմութեան մէջ որպէս՝ չինարար Առաջնորդ: Ցետոյ, Կարօ Յովսէփեան ոգեկոչեց չինութեան յաուկ պայմանները թաղեցիներուն անահման զոհողութիւնները որոնք իրենց տուներէն աւազ, կրաշիւս բերելով, քարեր չալկելով, աշխատելով երեկոները, կիրակի եւ հանդիսաւ օրերը բարձրացուցին եկեղեցին: Եւ պատմութիւնը հոս չի վերջանար: Եկեղեցին հազիւ կառուցուած, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեան դրաւ զայն անչարժ գրաւի (ինդոքէֆ) այլ եկեղեցւոյ մը չինութեան նիւթականը ապահովելու համար: Սակայն չկարենալով վճարել փոխ առնուած դրամարները, եկեղեցին դրաւեցաւ աճուրդի: Եւ Սէն - Լուի ժողովուրդը ներքին հանդանակութեամբ գոյացուց քառասուն հազար ֆրանք եւ եկեղեցին եան վերադնեցին: Սակայն այն փաստերէն մէկն է որ Սէն - Լուի հայ բնակչութիւնը, սերունդ - սերունդ, միշտ դուրգուրանքով կը մօտենայ իր եկեղեցիին: Իր խօսքի աւարտին Կարօ Յովսէփեան չեշտեց Հայ Եկեղեցւոյ դերը մեր պատմութեան եւ այսօրուան իրականութեան մէկ:

Նորվեն Եպիսկոպոս Զաքարեանի Պահպանիչով եւ հաւաքաբար արտասանուած «Հայր Մեր»ով վերջացաւ յուշաքարի բացման արարողութիւնը: Ներկայ եղան այս հանդիսութեան՝ Նչան Ծ. Վրդ. Գաբաքէհէեան՝ Առաջնորդ Հայ Կաթողիկէ համայնքին, Ռընէ Օմէթա՝ քաղաքապետին ներկայացուցիչը, Բարի Ժան Ռուժիէռի՝ կցորդ քաղաքապետին, բժիշկ Նաթիր Զերտաչ՝ կցորդ քաղաքապետին:

Հուսկ, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն պատրաստուած եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ: Ոչ մէկ ջանք խնայած էին ժրաջան տիկինները յատկապէս հիւրասիրութիւնը կատարելու համար:

Սէն Լուի Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ համար, այս օրը, 1990, Նոյեմբեր 25-ը, պիտի մնայ անմոռանալի օր մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍՍ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27 / 30)

Ց. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԿԸ ՀԵՐՔԷ

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին պատասխանելով, Հայաստանի պետական ապահովութեան կոմիտէի նախագահ՝ Յուսիկ Յարութիւնեան յայտնած է թէ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու իրավիճակին կարուկ սրման պատճառը Նոյեմբեր 18-ին եւ 19-ին Լ.Ղ.Իմ-ի Շուշիի շրջանի Բերդաձոր հայկական գիւղին վրայ ոստիկանի համազգեստ կրող զինեալ Ադրբեջանցիներու ձեռնարկած յարձակումն էր, որուն հետեւանքով սպաննուած են տարեց երկու անձեր: Նոյեմբեր 21-ին Բերդաձոր գիւղը կրկին յարձակումի ենթարկուած է, որուն ընթացքին մեռած են գիւղին բնակիչներ՝ Խաչատրեան եւ Զաքարեան:

Հայաստանի մէջ արտակարգ վիճակի յայտնութենէն ի վեր, Ադրբեջանի տարեալներով, Լաչինի շրջանին մէջ սպաննուած է մէկ հոգի, իսկ միայն Գորիսի շրջանը սպաննուած է 10 Հայ:

Գորիսի Տեղ գիւղին վրայ եղած յարձակումին յաջորդ օրը՝ Նոյեմբեր 20ին, Հայերու պատասխան կրակով երկու հոգի սպաննուած է Ադրբեջանի տարածքին վրայ:

Թղթակիցը բացատրութիւններ ուզած է Նոյ. 22-ին կեդրոնական հեռատեսիլի «Ժամանակ» յայտագրով սփռուած Ադրբեջանի սեփական թղթակիցին պատրաստած հաղորդումին չուրջ, ուր ամէն ինչին մեղքը կը բարդուէր «հայ դրօհայիններ»ու վրայ:

Ց. Յարութիւնեանի համար այդ ամէնը յերիւրանք է, մանաւանդ որ այդ հաղորդումէն յետոյ, Նոյ. 23-ին հանդիսում մը տեղի ունեցած է Լաչինի շրջանի զինուորական հրամանատարութեան ներկայացուցիչներուն հետ, որոնք նոյնպէս կտրականապէս հերքած են Հայաստանի կողմէ իբր թնդանօթներով եւ հրանետներով եղած գնդակոծման մասին հաղորդումը:

Յիշեցնենք նաեւ որ Ադրբեջանի տուեալներով վերջին երեք ամիսներուն Հայերը Ադրբեջանի վրայ 2 յարձակում գործած են ու գողցած՝ 150 անասուն, մինչդեռ Ադրբեջանի կողմէ կատարուած է 14 յարձակում, որոնց հետեւանքով տարուած են աւելի քան չորս հազար անասուն, սպաննուած են 9 եւ պատանդ առնուած են 3 հովիւներ:

***

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Օրերս տեղի ունեցած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստին հաղորդումով հանդէս եկած է Հայաստանի պատգամաւորական խումբի ղեկավար, արտաքին յարաբերութիւններու Յանձնախումբի նախագահ Դաւիթ Վարդանեան Ադրբեջանի պատգամաւորական կանութեան հետ Մոսկուա տեղի ունեցած քաղաքական խորհրդակցութեան մասին:

Գերագոյն Խորհուրդի աշխատանքները լուսաբանելու նպատակով ստեղծուած է Խորհրդարանի մամուլի կեդրոն մը, որուն ղեկավար նշանակուած է լրատուութեան հարցերու մնայուն Յանձնախումբի անդամ, երեւոխան Ռուբէն Յակոբեան:

***

Զ. ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱՊՆԴՈՒՄԸ

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա. Լուկիանով Կրեմլինի մէջ ընդունած է Խորհ. երեւոխան Զօրի Բալայեանը: Զրոյցի ընթացքին արծարծուած է Արցախի մէջ տիրող իրավիճակը:

Հայ երեւոխանը Մ. Գորբաչովի ու Ա. Լուկիանովի յանձնած է երեւոխանական հարցապնդում մը, ուր նշուած է թէ գործուն միջոցներու չձեռնարկելու պարագային Արցախին ալ կը վիճակուի Նախիջեւանի նոյն ճակատագիրը: Զ. Բալայեան կը խնդրէ Նախիջեւանի ինքնավար Հանրապետութեան առընչութեամբ կազմել նախագահական յանձնախումբ մը, իսկ այնտեղ պահպանուած հայկական պատմական յուշարձաններու յետագայ ոչնչացումը կանխելու համար՝ Գերագոյն Խորհուրդի երեւոխանական յանձնախումբ մը:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՁԱԹՈՒՄ

ՀԻԻԿԷԹ ԱԺՏԷՐԵԱՆ

Ծանօթ դաշնակահարուհի՝ Հիւկէթ Աժէրեան հրապարակ հանած է fոմփաքթ սալ մը, ուր կը ներկայացնէ Շոփէնի եւ Լիսթի գործեր: Իր արուեստը դնահատողները, անկասկած, պիտի ուզեն ունենալ այս սալը, որ թոյլ կուտայ մնայուն կերպով պինդը լսել:

Հիւկէթ Աժէրեան նաեւ ծանրաբեռնուած ժամանակացոյց մը ունի: Դեկտեմբեր 8-ին նուագահանդէս մը կուտայ Սթրազպուրկի Մոցարթ սրահը, Դեկտեմբեր 13-ին, Ֆիրէնցէի երաժշտական ակումբի շրջագծիին մէջ Փոկկիպոնի (Իտալիա): Դեկտեմբեր 22-ին «Տանայէ» դրօսանաւը կ'առնէ ճէնովա, ուր հրաւիրուած է շարք մը մենանուագներ տալու: Յունուար 15-ին, կրկին Փարիզ կը վերադառնայ յամաք ելլելէ ետք՝ Փանամա:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԵՐԸ

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Ազգային Ժողովի նախագահ Ռոնալդ Ռէյկընի հրաւէրով Նոյեմբեր 29-ին պիտի մեկնի Վաշինկթըն, ուր պիտի հանդիպի Ռէյկընի հետ: Ռէյկընի հետ հանդիպումէն ետք Գորբաչով պիտի մեկնի Նիւ Եորք, ուր պիտի հանդիպի Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան գլխաւոր քարտուղար Խաւիէր Փերէս տը Գուէյարի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Նոյեմբեր 26-ին պիտի մեկնի Հռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 2-ին պիտի մեկնի Մալթա, ուր պիտի հանդիպի Ամերիկայի նախագահ Ճորճ Պուշի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 4-ին պիտի մեկնի Ֆրանսա, ուր պիտի հանդիպի Ֆրանսայի նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 6-ին պիտի մեկնի Պրիւքսել, ուր պիտի հանդիպի Եւրոպական Միութեան Հանձնաժողովի նախագահ Ժաք Տելորի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 7-ին պիտի մեկնի Պրիւքսել, ուր պիտի հանդիպի Հիւսիսատլանտեան Դաշինքի գլխաւոր քարտուղար Մանֆրետ Վերներ եւ Եւրոպական Միութեան Հանձնաժողովի նախագահ Ժաք Տելորի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 8-ին պիտի մեկնի Պրիւքսել, ուր պիտի հանդիպի Պելճիքայի թագաւոր Պոտուէնի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 9-ին պիտի մեկնի Պոն, ուր պիտի հանդիպի Գերմանիոյ դաշնային կանցլեր Հելմութ Քոլի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 10-ին պիտի մեկնի Փարիզ, ուր պիտի հանդիպի Ֆրանսայի նախագահ Ֆրանսուա Միթերանի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 11-ին պիտի մեկնի Լոնտոն, ուր պիտի հանդիպի Մեծ Բրիտանիոյ վարչապետ Մարկրէթ Թաչըրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 12-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 13-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 14-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 15-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 16-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 17-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 18-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 19-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 20-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 21-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 22-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 23-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 24-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 25-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 26-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 27-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 28-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 29-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 30-ին պիտի մեկնի Ռեյքեավիք, ուր պիտի հանդիպի Իսլանտիոյ նախագահ Վիկտիս Ֆինպոգատոթիրի հետ:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Միխայիլ Գորբաչով Դեկտեմբեր 31-ին պիտի մեկնի Ռոմ, ուր պիտի հանդիպի Իտալիոյ նախագահ Ֆրանչեսքօ Քոսիկայի, վարչապետ Ճուլիոյ Անտրէոթթիի եւ Վատիկանի պետական քարտուղար Կարտինալ Ճերոլամօ Սոտանոյի հետ:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ՆԻ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ԽՆՈՒՍ

Սարսափի ամիսներուն, նոյնպէս Խընուս կը դանուէր

Եղիշէ Վարդապետ Զաւոյեան. - Սերկեւիլի (Քղի), 48 տարու, ուսած Պոլիս եւ դաստուանդած Եչմի Գուէլի որբանոցը, նաեւ գաւառները: 1903-էն յետոյ չարունակած էր ուսուցչութիւնը՝ Ծննդավայրին եւ Ճըպըրդեղի մէջ, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը: Երիցուհւոյն մահէն վերջ կուսակրօնութիւն ուխտելով՝ կը զգենու վեղար: Վկայակից Աբգար Վարդապետ Եօթնեղբայրեանի:

Բացի «Ս. Կարապետ» մենաստանէն, Խնուսի կեդրոնը եղող Բերդն ունէր Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Աշոտ Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

Գարեգին Քահանայ Տէր - Բարթողիմէոսեան, 46 տարու, նահատակ:

Պաղտասար Քահանայ, 48 տարու, նահատակ:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽՆՈՒՍԻ

Հայաբնակները (թուով 25) թաար հանդիսացան արիւնարբու Քիւրտերու սխրագործութեանց: Բացի ասաղանիչ կրող չորս հատէն, բոլորն ալ ունէին իրենց սրբավայրերը՝ որոնց մէջ քահանայագործող բազմաթիւ երէցներէն 13 հոգիին անունները միայն կրցանք քաղել Մշոյ վերապրող երէց Տ. Եղիշէ Տէր - Պարսամեանէ:

1.- Սայլու, 79 տուն, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին: Գիւղիս ծխատէրն էր

Յովհաննէս Քահանայ, 80 տարու, նահատակ:

2.- Խնուս Բերդ, կեդրոն, 500 տուն (իր չորս քահանաները յիշուած են վերեւ):

3.- Բժրնկերտ, համանուն ջուրին վրայ հնաւանդ գիւղ՝ Խնուս Բերդէն կէս ժամ հեռու, 14 տուն, թափուր վանքով: Եկեղեցին Ս. Կարապետ:

4 - 7.- *Պաշէէօյ 8, Կոքալ 152 (Եկեղեցին Ս. Մինաս), *Գըրըմ Գայա 51, Գարա Զօպան 500 (Եկեղեցին Ս. Յակոբ): Վերջնոյս երէցն էր

Կարապետ Քահանայ Տէր - Յովհաննէսեան. - Ծնած 1880ին: Քանի մը ժամ կըռուող ուժերու հետ միասին ոգորելէ վերջ՝ կը յաջողի անցնիլ Ռուսաց սահման: Վերապրող:

8 - 17.- *Սալվորի 25, Կովանտուբ 158 (Եկեղեցին Ս. Գէորգ), Պուրնազ 53 (Եկեղեցին Ս. Յարութիւն), Գարա Քէօփրիւ 220 (Եկեղեցին Ս. Աստուածածին), Տուման 57 (Եկեղեցին Ս. Յակոբ), Աղճամէլիճ 22 (Եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ), Մարուֆ 49 (Եկեղեցին Ս. Սաեփանոս), Շապատին 48 (Եկեղեցին Ս. Կարապետ), Քաղճիկ 128 (Եկեղեցին Ս. Կիրակոս), Հարամիկ 150 (800 հոգին Լուսաւորչական եւ 100-ը Բողոքական): Անոնց երէցներն էին

Վահան Քահանայ, 40 տարու, նահատակ,

Սողոմոն Քահանայ, 70 տարու, նահատակ,

Մկրտիչ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ,

18 - 22.- ԷՆիիՓէօյ (համանուն գիւղ Շապին Գարահիսար ալ ունի) 80 (Եկեղեցին Ս. Յարութիւն), Խրոթ կամ Հերթ 47 (Եկեղեցին Ս. Մինաս), Եահիա 35 (Եկեղեցին Ս. Գէորգ), Խոզլի կամ Խոզլու (Գըզըլ Ալի յատուկ անունէն ծագած) 161 (600 հոգին Լուսաւորչական եւ 170-ը Բողոքական, Եկեղեցին Ս. Գէորգ, նաեւ աւերակ վանք), Խալիլ Զաւուշ 120 (Եկեղեցին Ս. Սարգիս), ուր կը պաշտօնավարէր

Կարապետ Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

23 - 24.- Էլպիս 83 (Եկեղեցին Ս. Սարգիս), Զայուրմա կամ Զէվիրմէ (Եկեղեցին Ս. Աստուածածին, 190 տուն (1200 հոգին Լուսաւորչական եւ 200-ը Բողոքական): Վերջնոյս երէցներէն էր

Գաբրիէլ Քահանայ Տէր - Միքայէլեան. - Խութեցի, 55 տարու, նահատակ:

25 - 26.- *Եօղըրթլու: Արօս 150 տուն. առենօք կրկինն էին Հայք: Տուրուբերանի Վարաժնունիք (Խնուս) գաւառակին մէջ գտնուող Արօս գիւղի պատմական գերեզմանատան մէջ ալ կայ աւերակ սրբավայր մը, իսկ արեւմտեան հարաւ դին, լերան մը լանջքին, միակտուր քարէ եկեղեցի մը: Արօսի Ս. Վարդան եկեղեցւոյն մէջ կը պաշտօնավարէին

Սահակ Քահանայ, 50 տարու, նահատակ:

Վահան Քահանայ, 55 տարու, նահատակ:

Հարամիկի, Խոզլիի, Զէվիրմէի, նաեւ Խնուսի Աւետարանական Հայոց հովիւներն ալ բախտակից են քահանայից դասուն:

(Շար. 144)

Պր· Վարուժան Զարգչեան,
Օր· Անի Զարգչեան,
Օր· Ալտա Զարգչեան,
Պր· Նչան Զարգչեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Յակիկ Չիմշէեան եւ զաւակը (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արթօ Զարգչեան, զաւակը եւ խօսեցեալը,
Տէր եւ Տիկին Արման Զարգչեան եւ զաւակները,
Օր· Ազատնի Էրօղլու (Գերմանիա),
Տէր եւ Տիկին Պերճ Էրօղլու եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ալիս Սապահ եւ զաւակները (Պոլիս),
Այրի Տիկին Սոնա Սեբաբեան,
ինչպէս նաեւ Սեբաբեան, Գարակէօզ, Մանկեան, Էմիրիէեան, Պէօրէքեան, Սէյման ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԶԱՐԳՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 25-ին, Նիս, 66 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11-ին, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, 15 rիւ ժան - կուժոն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէս - Փարիզիենի գերեզմանատունը։

Ցաւակցութիւն՝ տոմարով։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԱՅի Փարիզի Ա· Թաղէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը դումարէ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 8, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տան Տէմիրեան սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր հօր՝ Գուրգէն Պօյաճեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Հրայր - Ռեմոն Պօյաճեան 1000 Ֆրանք կը նուիրէ «Ծառայ»ին։

ԿՈՉ

Հայ Նահապետական Համայնքներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի ազգեաալ եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ։

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին։

Ձեր զոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը։ Նուիրատուներու անուններն ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին,

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Ց· Գ·· Ժամանակը շատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին դրծադրենք այս ձեռնարկը։

— ՏՕՆԱԾԱՌ —

ՍԻՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ զեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, ղարոցի աշակերտներու կողմէ, կազանդ Պապայի ներկայութեամբ։

Փոխրիկն

ՍԵԻԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ

Մկրտուած
4 Նոյեմբեր 1990

Կնքահայրութեամբ՝
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարտիկեանի

***

Այս ուրախ առթիւ Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 500 Ֆր· կը նուիրեն Դարոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տառնալ «Ծառայ»էն)։

Ս· ՓՕՂՈՍ-ՓԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս· Փօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ Օծման վաթսունամեակին առթիւով կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի եւ
Առաջնորդ Փարիզի

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ս· Փօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ վարձանեալ հոգեւոր հովիւներուն, սարկաւագներու, դպիրներու, հոգաբարձութեանց անդամներու, բարերարներու եւ եկեղեցւոյ ատենադպիրներու հոգիներու համար։

Պատարագի աւարտին կ'օրհնուի մատաղ։
Սկիզբ ժամերգութեամբ ժամը 9-ին։
Պատարագ ժամը 10·15-ին։
Մատաղօրհնութիւն ժամը 11·30-ին։

***

Կթնական արարողութիւններէ ետք կը տրուի ճաշ՝ Ալֆորվիլի «Cappadoce» ճաշարանին մէջ, 67 bis, Quai Blanqui.

***

Այս առիթով ըլլալիք բոլոր նուիրատուութիւնները պիտի յատկացուին Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ կրթարանին։

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION
VENTE
DE CERAMIQUES
ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ վազգէն Ա·ի հրահանգով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, առաւօտեան ժամը 11·30-էն 12 ազօթելու համար բոլոր պիտի ըլլան եկեղեցիները, պիտի հնչեն զանգերը սուգ ղօղանջներով, իսկ Կիրակի, Դեկտեմբեր 9-ին, ի ժամ պատարագի, կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ՝ 1988, Դեկտեմբեր 7-ին, Հայաստանի տարերային ահաւոր երկրաշարժին տասնեակ հազարաւոր զոհուածներու յիշատակին։

ԴԻՒՄԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
Փարիզ, Նոյեմբեր 29

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա· Ջրբաչեան սրահին մէջ։

***

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP

MONODRAME

La Reine Parentsème
ou
La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN
par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie
Samedi 8 décembre à 20 h 30 précises

salle Ardzouni Tcherpatchian
Participation aux frais : 50 *Frs.*
Cathédrale apostolique arménienne,
339 avenue du Prado,
13008 Marseille, (parking)
Métro : Rond Point du Prado
Tél. 91 77 84 70

(Շար· Ա· Էջէն)

չհետեւու համար Վրաստանի եւ Լիտուանիոյ Սորվրգային Միութենէն գաղուելու ձգտումը։

● ԶՕՐԱԻՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ Հ·Մ·Ը·Մ·Ի ԴԷՄ

Ֆրանսայի Բաժակի 6-րդ շրջանի խաղերը (Դեկ· 16) որոշուած են արդէն Ռոն-Ալփ լիկին մէջ։ Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն - Տէսին պիտի հիւրընկալէ կրընոպլի «Նոր - Քափ»ը՝ որ կը մասնակցի Ֆրանսայի 4-րդ դասակարգի ախոյենութեան։ Վտանգաւոր մրցակից մը ուրեմն։

Վալանսի Հ· Մ·ը պիտի երթայ Սաւոյա մրցելու Սէն ժան-սը-Մորիէնի հետ։ Առաջին ակնարկով՝ դիւրին խաղ մը Հ· Մ·ին համար։

Կամպարտէլլա անունը կրող բաժակին համար (ժիւնիոր) Օլ· Սէն Թ'Էթիէն - Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն-Տէսին։ Անոյա՝ Հ·Մ·Ը· Մ·ի համար։

● ՎԱԼԱՆՍԻ 15-ՐԴ ՄՐՑՈՒՄԸ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյենութիւնը, այս շաբթուան վերջին, հասած կ'ըլլայ իր կէսին։ Ընդհատում քանի մը շաբաթ. նոր մեկնարկ՝ Յունուար 12-ին։

Այս ախոյենութեան կը մասնակցին 81 ակումբներ՝ բաժնուած հինգ աշխարհագրական խմբակներու մէջ։ Իւրաքանչիւր խմբակին առաջինը, յառաջիկայ մրցաշրջանին կ'ընդունուի արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ։ Ատոր կը ձգտին մրցակից ղէխաւոր ակումբները։ Վալանսի Հ· Մ·ն ալ որ կը պայքարի հարաւի խմբակին մէջ։ Ներկայիս 8-րդ է։

Այս շաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ ուրեմն իր 15-րդ մրցումը։ Պիտի երթայ Սէն Ռաֆայէլ-պիտի Ջանայ, հո'ն, դնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել։ Նշենք որ Սէն Ռաֆայէլի կեդրոնական պաշտպաններէն մին կը կոչուի Տէր - Զաքարեան։ Եղբայրն է Մոնփելիէի արհեստավարժ խաղացողին, որ վերտին կ'ելլեւի կանոնաւորաբար այդ ակումբին առջին կազմին մէջ, քանի մը շաբաթներու ընդմիջումէ մը յետոյ։

● ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ···

Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն-Տէսին, վայրկեան բաժակախաղերու մէջ, տակաւին չէ չահած մէկ խաղ իսկ ախոյենական դծով։ Կը պայքարի ընդհանային պատուոյ դասակարգին մէջ, որ լիկի բարձրագոյնը չէ։

Կիրակի, Հ·Մ·Ը·Մ· պիտի հիւրընկալէ Սէյնինէյի ակումբը· առիթ մը, կը յուսանք, յաղթելու, վերջապէս···։

Նոյն ախոյենութեան մէջ, Վալանս (2) պիտի երթայ Անոնէ։ Այս երկու խումբերն ալ բնաւ չեն պարտուած տակաւին։ Անոնէ առաջատար է Վալանս՝ 4-րդ։ Ոչ մէկ պարտութիւն նաեւ Փրովանսի մէջ, Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւին համար՝ որ կիրակի պիտի հիւրընկալէ Փոր-Սէն-Լուիի խումբը։ Կ'ակնկալուի նոր յաջողութիւն մը հայ երիտասարդներէ բազկացած մեր խումբին համար։

Երկու ասպիճան աւելի բարձր դասակարգի մը մէջ, Սէն Թ'Անթուանի Հ· Մ·ը պիտի երթայ Մանթոն։ Հայանուն ակումբին համար վտանգ կայ որ հոն կորսընչէ իր առաջատարի դիրքը։

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՆՈՐ ՎԱՋՔՈՒՂԻ

«Մարզական Հայաստան» թերթէն կ'իմանանք, որ Աբուաչատ քաղաքի մարզադաշտը վերանորոգումի մէջ է։ Կիեւէն եկած մասնագէտներ կը յարդարեն վազքուղին եւ կը պատեն զայն սէնթէթիք ծածկով։ Մարզարանը պիտի դառնայ առաջին միջազգային մրցումներու կազմակերպութեան։

Ծանօթ է, որ աթլէթիզմը մարզական տկար կողմն է Հայաստանի։ Թերեւս վերանորոգուած մարզարանը պատճառ ըլլայ յառաջդիմութեան։ Այսուհանդերձ, ներկայիս, հայ երիտասարդութիւնը, անկասկած ուրիշ հոգեր ունի...

Վ· Մ·

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8-9
SAMEDI-DIMANCHE
8-9 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.425 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.425

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԸ ԴԵՌ ԿՈՒՄԱՅՐԻ ՉԷ

Արդէն երկու տարի հեռացած ենք այն դաժան առաւօտէն որ կոչուեցաւ Դեկտեմբեր 7· առանց նոյնիսկ տարեթիւը ուզեցնելու վրան, ան մին մինակը դառնութեան հատատիրոջ մատեան մը կը բանայ ուր ընութեան արհաւիրքին զոհ կը պատմութին թէ՛ հրաչքներ, թէ՛ մրուրը ուելի եւս մռայլող էջեր:

Ցիշողութիւններու մէջ տարերային ազէտէն այսօր իսկ դժուար է անջատել «Ղարաբաղ կոմիտէ»ի անդամներուն ձերբակալութիւնը, քմահաճ անօրինութեամբ մը հաստատուած լուսարձակը, անկաղմակերպ օժանդակութեան մեծ անրաւարարութիւնը, յապաղումներու պատճառած յաւելեալ մահերը:

Երկու տարուան ժամանակամիջոցն ալ կը յատկանշուի հակասական պատկերներու զարմանալի առատութեամբ մը· հակասութիւններ, որոնց հատարակաց է միայն անսահման տխրութիւնը:

Հոնկէ տակաւին կ'արձագանգէ մեծ երկրին մեծերէն մէկուն «մխիթարական» խօսքը· ան կանդնած աւերակ քաղաքներու, դիւղերու մէջտեղը, կը յայտնէր թէ երկու տարիէն վերաչինուած պիտի ըլլար ամէն բան…: Այսօր, երբ լրացած է այդ պայմանաժամը, նոյն աւերակները չար քամիներու սուլոցով կը ծիծաղին այդ խոստումին:

Հոն, քանդուած այդ աշխարհին մէկ անկիւնը կայ նաեւ սառած մատ մը· անցած երկու ամառներու արեւը չէ կրցած հալեցնել զայն: Ուրիշ մեծ մը որուն ղէպի հոն ճամբորդութեան ամբողջ աշխարհ ընկերացուց «մխիթարութիւն» եղբը, ձեռք երկարելու փոխարէն, այդ մատը թափ տուաւ հողին ու քարին փոթորիկին մէջ կանգնուն մնացածներու· անոնց, որոնք խելագարած՝ փլատակները կը պեղէին իրենց մատներով, եղունգներով, հոնկէ վերջին, վերջին կեանք մը կորզելու յոյսով· մատը թափ տուաւ, որովհետեւ, իր զալուստը ողջունելու, կամ արցունքով երդիք ու հաց պաղատելու փոխարէն, անոնք իրենց դլուխները վեր առեր էին փլատակներէն պահ մը, միայն «Ղարաբա՛ղ, Ղարաբա՛ղ» դոչելու համար:

Այդ երկու տարուան նոյն չրջանը արձանագրեց տակաւին երկու կաթոդիկոսներու –որոնք Մոսկուայէն չէին դարձրնորհակալութեան, երախտադիտութեան խօսքը որ ուղղուած էր նոյն մեծերուն «հոգատարութեան» ու «խնամոտ վերաբերումին»· խօսք որ միայն ծառայեց արիւն նեարդիկելու թափ տրուած մատին:

Երկու տարին կը պահէ զօրաչարժի ենթարկուած Սփիւռքի մը պատկերն ալ· մեծ մասով անտարբերութեան պիտակին տակ ամփոփուած երիտասարդութիւն մը աւերակներու վայրը փութաց, կեանքէն քէնոտածը նորէն անոր հետ հաշտեցընելու: Անոր քով նիւթական օժանդակութեան հաշիւներ յաճախ աւելի չեչտեցին զանգուածներու անհատատութիւնն ու դառնութիւնը:

Ու երկու տարին փակուեցաւ չարունակուող տառապանքին հանդէպ ամէնէն անմարսելի արտայայտութեամբ մը· ՀՀՇ–ի համագումարի բեմէն «Գերագոյն խորհուրդը կումայրիի դայեակը չէ» կը դոչէր երկիւ, նոր օրերու մէկ պատասխանատուն, քար մը եւս աւելցնելով աւերակ աւանին սրտին:

Հոն, այսօր փլատակներու վրայ քարի, երկաթի, կրաղիւսի, չաղախի, մարդկային կեանքի, արժանաւորութեան, խղճի ու չահու նոյն հաշիւներով նոր չէնքեր կը բարձրանան:

Սակայն աւերակ Լենինականէն որպէսզի չէն կումայրի մը ստեղծուի, անհրաժեշտ է որ բոլոր հակառութիւնները, թափ տրուած մարտերն ու խօսք-փուչիկները, տրուած-չտրուած հաշիւներուն դառնութիւնն ու մերժուած դայեկութիւնները աւերակներու յետին փչուրներուն հետ Գրողին ծոցը ղրկուին:

Առիւծ ընելու զօրութեան միակ տէրն է վաղուան կումայրիին քնակիչը որ այսօր երրորդ ձմեռուան մը մարտահրաւէրը կը դիմագրաւէ Մարմաչէնի մը հընչաքին չուքին զեռեղուած անակներով ու ամէն անյարմարութիւններով օժտուած պատսպարաններով:

Այսօր Լենինականը տակաւին կումայրի չէ· բայց վաղը պիտի ըլլայ անպայման:

Այդպէս վճռած է տառապանքէն աւելի հզօր կումայրեցին:

Ա. Թ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԵՐԵՒԱՆՑԻՆ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

«Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 6-ի թիւին մէջ եւս Մ. Ալի Պիրանտ կը չարունակէ իր յօդուածաչարքը, հիմնուելով Երեւանի իր դիտարկումներուն: Երկրորդ դրութիւնը խորագրուած է՝ «Փողոցի Հայը ի՞նչ կ'ընէ երբ Թուրք մը տեսնէ դիմացը»:

Լրագրողը կը յիշէ Երեւան այցելելու իր նախկին փափաքը որ մերժուած էր հայկական իշխանութիւններու կողմէ, այն առարկութեամբ որ «իրենք չէին կրնար անոր անձին ապահովութիւնը երաշխաւորել»: Կ'ըսէ թէ Հայաստանի Հայուն համար Թուրքին եւ Ազերիին միջեւ ոչ մէկ տարբերութիւն կայ· մէկը երկուսն ալ արդարան էր, միւսը՝ այսօրուան:

Ներկայի այցելութիւնը այս նախաքայլերէն եաք, քիչ մը կը զարմացնէ զինքը· ան կը դրէ·- «Ճիշդն ըսելու համար, հակառակ մեր յուսացածին, ազնուութեամբ դիմաւորուեցաւիք· ոչ ոք կոպտութիւն ըրաւ· փողոցի մարդը երբ կը լսէր թէ Թուրք ենիք կը զարմանար· ոմանք կարծես ըսել կ'ուզէին «այս ի՛նչ համարձա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՆԳԱՐԱ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ

Անգարա «զոհունակութեամբ» կը հաստատէ Հայաստանի փափաքը Թուրքիոյ հետ գործակցելու տնտեսական մարդին մէջ, յայտարարած է Թուրքիոյ արտաքին Նախարարութեան բանբերը Մուրատ Սունկար ի պատասխան Հայաստանի արտաքին առեւտուրի Նախարարին յայտարարութեան: Թուրքիա չատ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ զործակցութեան մը իր բոլոր դրացիներուն հետ, ի չարս ոտոնց Կովկասի խորհրդային Հանրապետութիւնները, աւելցուցած է Սունկար, յիշեցնելով թէ Անգարա արդէն ստեղծած է Ադրբեջանի, Մոլդաւիոյ եւ Վրաստանի հետ: Կ'աւելցնէ թէ Թուրքիա դէմ չէ Մոսկուայի իր դեսպանին Երեւան երթալուն, այս վերջնոյն կը մնայ թուականը որոշել:

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՄԲՈՂՋԱՆԱՅ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ
ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ Բ· ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻԻ

Վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, օգտուելով Խորհրդարանի տուած լիազօրութենէն կարգ մը նշանակումներ ըրած է, հետզհետէ ամբողջացնելու համար կառավարութիւնը:

Այսպէս, նախարարապետի նոր տեղակալ նշանակուած է ճարտարագէտ – թէքնիք դիտութեանց թեկնածու՝ Վարդան Ամիրբեկեան:

Բարձրագոյն կրթութեան պետական կոմիտէի նախագահ նշանակուած է Փրոֆ· Վիլիկ Ցարութիւնեան:

Առողջապահութեան նախարարի պաշտօնին կոչուած է բժշկական դիտութիւններու թեկնածու՝ Միհրան Նազարէթեան:

Բնութեան պահպանութեան պետական կոմիտէի նախագահն է քիմիագէտ, կառավարչներու Միութեան փոխ-նախագահ Վռամ Տեւոսեան:

Պետմատի (Պետական Մատակարարութիւն) նախագահի պաշտօնին կոչուած է տնտեսագիտութեան թեկնածու Վիկտոր Վիրաբեան:

Լուսաւորութեան նախարար կը դառնայ Երեւանի բազմարուեստեան Հիմնարկի դասախօս Արեգ Գրիգորեան:

Մշակոյթի նախարար է արձակագիրը՝ Պերճ Զէյթունցեան:

***

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անդամ մը եւս հեռագիր մը ղրկած է նախագահ Գորբաչովի անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով Ղարաբաղի լարուած կացութեան վրայ: Ան յոյս կը յայտնէ որ իր օրինաւոր միջամտութեամբ եւ նախագահական հեղինակութեամբ կ'աջակցի Լ· Ղարաբաղի ինքնավար մարզի տեղական իշխանութեան մարմիններու վերահաստատման:

***

Երկրաչարժի Բ· տարեդիսին նուիրուած միջազգային դիտական ժողով տեղի ունեցած է Երեւան, որուն մասնակցած են Սփիւռքահայութեան, արտասահմանեան դիտական եւ թէքնիք կեդրոնները, բարեսիրական կազմակերպութիւնները ներկայացնող հայ թէք օտար դիտնականներ: Երեք օրերու ընթացքին բազմաթիւ զեկուցումներ կատարուած են: Դիտնականները այցելած են աղէտեալ գօտին, տեսած տարուած աշխատանքը, բայց մանաւանդ դիտակցած այն հսկայ աշխատանքին որ կը մնայ:

Զորեքչաբթի օր, ժողովին մասնակցող խումբ մը դիտնականներ ընդունուած են Լ· Տէր–Պետրոսեանի կողմէ, որ ընդդծած է թէ չատ կարեւոր է կրկին համաշխարհային հասարակութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել աղէտի գօտիի հարցերուն վրայ, քանի որ Խորհ· Միութիւնը պղտորած է մտքերը վերաչինութեան առաջնահերթական ծրագրով եւ 10 միլիառ ռուբլիի յատկացման յայտարարութիւններով:

***

Զորեքչաբթի, Դեկ· 5–ին, կէսօրին Երեւանի 15–րդ կոչուած թաղամասը Բաչինչաղեան փողոցի թիւ 185–ի 9 յարկանի չէնքին մէջ ուժեղ պայթում տեղի ունեցած է կազի հոսքի եւ կուտակման հետեւանքով: Մեռելներ եւ վիրաւորներ կան: 32 ընտանիք մէկ վայրկեանէն ամէն

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆ «կը մասրայ» կը զրէր «Լիպերասիոն» Ուրբաթ առաւօտ (Դեկտեմբեր 7) արձագանգելով Խորհրդային զեկավարներու եւ զիւանագէտներու խուճապային կոչերուն ուտեստեղէնի համար: Ասոնց կարգին էր Փարիզի Խորհրդային դեսպանը՝ Եուրի Դուբինին, որ չնորհակալութիւն յայտնեց օտար պետութեանց ղրկած օժանդակութեան համար, չեչտեց թէ առաւելաբար կարիք կայ ալիւրի, պահածոներու, բանջարեղէնի, չոր պտուղի, առամնաշտեղի, փոչի կաթի, միսի, կարագի, անուչեղէնի, մանուկներու ուտելիքի եւայլն, եւայլն: Ապահովութիւն տուաւ նաեւ որ բաչխումը պիտի կատարուի Գորբաչովի նչանակած կեդրոնական յանձնախումբի մը կողմէ, առաջքն առնելու համար սեւ չուկայի եւ այլ գործունէութեանց, որոնք ծանօթ են Խորհրդային Միութեան մէջ: Տնտեսական այս ծանրակչիռ տպաւորութիւնը պատճառ է նաեւ որ միլիոնաւոր խորհրդային քաղաքացիներ – 30 միլիոնէ խօսք կայ – արտագաղթել ուզեն: Կացութիւնը մտահոդիչ է նաեւ այն պատճառաւ, որ դլխաւոր թեկնածուները մտաւորականներ եւ մասնագէտներ են: Զեխոսլովաքիա, Հունգարիա եւ Լեհաստան կը պատրաստուին արդէն միլոցներ ձեռք առնել:

ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԻՑՆ անակնկալի բերաւ բոլորը, Դեկտեմբեր 6-ին, առաջարկելով իր Խորհրդարանին, որ վերջ դրուի օտարներու մեկնումին արդելքին: Այս ձեւով բոլոր «պատանդները» տուն վերադարձած կ'ըլլան Ծնունդէն առաջ: Պուչի համար չի բաւեր, կը պնդէ միչտ Քուէյթի պարպումին վրայ: Գալով Պաղտատի՝ տեսակէտը չի՛ փոխեր, կ'ուզէ խօսիլ բոլոր հարցերու մասին:

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ դուռը քաչեց պնաց, հրաժարելով էՌ - փէ - էՌ-էն եւ թէ երեսփոխանի իր աթոռէն: Իրեն հետեւեցաւ Տիկին Միշէլ Պարզաք, Շիրաքի կուսակցութեան այս «նոր սերունդը» կոչ կ'ընէ ազգային դարթօնքի մը ընդդէմ կուսակցական խաղերու: Ամէն պարադայի մէջ, բոլորին համար յստակ է որ Միշէլ Նուառ նախագահական աթոռի աչք ունի: Հրաժարելով նաեւ երեսփոխանական աթոռէն, կը յուսան քանի մը տասնեակ կողմնակիցներ ալ դտնել եւ երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւններու դուռ բանալ: Ամիսներէ ի վեր ժխտար եւ Շիրաք չէին յաջողեր արդէն ԻՒ - փէ - էՖ-ը (Միութիւն Ֆրանսայի Համար) ոտքի պահել, այսօր ընդդիմութիւնը փիչ մը աւելի պատկառած է եւ կարելի չէ ըսել որ դաղափարական տարակարծութիւններ են: Ամբոստամարտը եւ սին հաշիւները բացայայտ են:

բան կորսնցուցած են, բնակարան եւ ունեցուածք:

Աղէտեալներուն առաջին օգնութիւնը արագօրէն բերած են զանազան սպասարկութիւններ, «Սպիտակ» վիրկարար ջոկատը եւ ՀՀՇ–ի տղաք: Կազմուած է կառավարական յանձնախումբ Նախարարաց Խորհուրդի Նախագահի առաջին տեղակալ Ռուբէն Զիլֆթալարեանի դլխաւորութեամբ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Շաւարշ Միսաքեան

ԼՄԲ· – Զուգադիպութիւնը այնպէս եղաւ, որ Նոյ· 22–ին, Հինգշաբթի օր, Արփիկ Միսաքեանի Երեւան ժամանած օրն իսկ, ժամը 19·05–ին Երեւանի ա· ծրագրէն կը սփռուէր «Հայագիտական Հանդէս»ի մէկ յայտագիրը նուիրուած Շաւարշ Միսաքեանի: Դժբախտաբար փարիզէն ժամանողները յաջորդ օրը միայն տեղեկացան: Ստորեւ կը հրատարակենք այդ յայտագրին ընկերացող բնագիրը, որու հեղինակն է Ստեփան Ալաջաջեան:

⁂

Հայ մամուլի պատմութեան մէջ Շաւարշ Միսաքեանը կը մնայ անմոռանալի, պայծառ անուն:

Ապրեց եօթանասուն եւ երեք տարիներ: Մահից մէկ տարի յետոյ միայն, 1958 թուականին, նրա մաքերն ու ապրումները, յոյզերն ու իղձերը, որոնք լեզու էին առել Հայոց գրերի միջոցով, ամփոփուեցին մի հատորի մէջ եւ ներկայացուեցին Սփիւռքի հանուր Հայութեան: Այո՛, Սփիւռքի Հայութեան, քանզի հայրենիքից ներս այդ գիրքը մնաց արգելուած վերհուութիւն:

Գիրքը կազմել էր աղջիկը, Արփիկ Միսաքեանը, արժանաւոր հօր աքանչելի գործի արժանաւոր շարունակողը:

Տառապալից, բայց արբշռան աշխատանք:

Գիրքը կոչւում է «Օրեր եւ ժամեր»:

Պէտք է հասկանալ ժամերից յետոյ եկող րոպէն, վայրկեանը, ակնթարթը, պահը, որոնք իրենց մեծութեան ու փոքրութեան մէջ ներամփոփում են տուայտանք ու երազանք, ազգային հոգս ու գաղափարի պայքար, եւ իրենց ճգնող երկարութեան մէջ՝ տարիների աննկուն աշխատանք, ամէնից առաջ ինքնիրեն հաւատարիմ, ապա ազգին ու հայրենիքին օգնելու խոհալին նուիրաբերում:

Մա՛րդ է եղել, որի կեանքի պատմութիւնը հաւատի, տոկունութեան, ազնիւ մաքառումի պատմութիւն է, որի թելերը արտացոլուած են նրա իսկ պատմուածքների, հրապարակագրութեան, յօդուածների եւ գողտրիկ մանրապատումների մէջ:

Սերաստացի էր, եւ մկրտութեամբ կոչուել էր Եղիազար: Անուանափոխուել էր հարազատների կողմից ու զարձել Շաւարշ: Ստամբուլի պատրիարքարանին կից՝ Գումգապուի նախակրթարանում երեւացել էր վեց տարեկան հասակում, ապա ուսումը չարունակելու համար տեղափոխուել էր Կեդրոնական եւ աւելի ուշ՝ Կեռիկ–փաշայի ամերիկեան վարժարանը:

Նրա ստորագրութիւնը հայկական մամուլում, «Սուրհանդակ» թերթում, երեւացել է, երբ նա ընդամէնը տասնըվեց տարեկան էր:

Բաց արէք հիմա նրա ապրած տարիների բոլոր դռները եւ հպարտօրէն կարող էք ասել, որ նա՛ է Հայի այն կերպարի մարմնաւորողը, որի էութեան մէջ մեծացել, հասակ է առել յեղափոխականի ոգին, որ դրսից չի ներմուծուած: Նա՛ է այն Հայի կերպարը, ով միշտ ցանկացել է ազատ մաքերն ազատ արտայայտելու համար ունենալ սեփական մամուլ:

Ես չեմ որոնել նրա անունը այն կենսագրական բառարաններում կամ հանրագիտարաններում, որոնք տպագրուել են աշխարհի իրականութեան մէջ, քանզի ազատ մամուլի բառարաններում գրուածը չէր տեղաւորուում կաղապարների մէջ: Ես նրա անունը գտել եմ «Արծիւ» գրատան գրականներում, Ստամբուլի "Ազդակ" շաբաթաթերթում, "Ազատամարտ" օրաթերթում: Նրա կենսագրութեան ոսկի էջերն այնտեղ են եւ թերթերի պատմութիւնը անբաժանելի է նրա անունից: Թերթատել եմ Սոֆիայի "Հայաստան", Ֆիլիպէի՝ "Յառմիկ", Բաքուի՝ "Արեւ", Պոլսի "Ճակատամարտ" թերթերը ու տեսել նրա վառաւորուած հեղինակութիւնները, բայց նրա լուսապսակը Փարիզի "Ցառաջ" թերթն է, որի հիմնադրման վաթսունհինգ ամեակը լրացաւ այս տարի եւ մենք այն ոչ նշեցինք, ոչ էլ յիշատակեցինք:

Հայ պարբերական մամուլի այս էջերում չէ միայն, որ երեւում է նրա կեանքի պատմութիւնը: Շաւարշ Միսաքեանը ունի իր աշխարհագրութիւնը, ստիպողաբար կամ յօժարակամ մեկնած երկրների իր քարէդը, որոնք պրիսմակի պէս լուսարձակներ են նետում նրա ուղեգրութիւնների եւ յուշագրութիւնների միջով:

Արդէն ասացինք, որ ծնուել է Սերաստիայում, 1884 թուականին ու վեց տարեկանին, ծնողների հետ փոխադրուել է Պոլիս, բայց Անատոլիայի զոլէժից յետոյ, որտեղ դիտակցել է, թէ «չորացնում էին մարդու հոգին», փարուել է մամուլին ու նրա թեւերով հասել է Էրզրում, ապա Մուշ ու Սասուն, այսինքն՝ ծանօթացել հերոսական Հայաստան հողի հետ, յետոյ անցել է Եւրոպայով, Անգլիա եւ Ֆրանսիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա, Իտալիա եւ Զուիցերիա. իր քարաէսից դուրս չի թողել Մերձաւոր Արեւելքը, Սուրիան, Լիբանանը, Եգիպտոսը: Եւ ամէնուրեք, բոլոր երկրների հողերի վրայ կանդնել է, որպէս հրապարակադիր, մամուլի մարդ:

Հայ մամուլի չնչառութեան մէջ նրանը ամենաուժեղ հեւքն է, առողջ, երբեմն փոթորկուն, մերթ էլ հանդարտ: Չի խարխափել: Մնացել է միշտ յեղափոխական՝ հոգով, սրտով ու մաքով, այսինքն՝ էութեամբ ու արեամբ, այսինքն՝ իր ծագմանը հաւատարիմ:

Մեր մամուլի պատմութեան մէջ Շարմաղ, Վահէ, Վարազ, Ըմբոստ, Բարբարոս ծածկանունները նրանն են: Բայց արդեօք կը գրուի՞ հայ մամուլի իսկական պատմութիւնը, թէ այն կը մնայ բոլշեւիկեան մամուլի չգրուած էջերում: Պէտք է, որ գրուի, եւ պէտք է գրուի նաեւ այն պատմութիւնը, որ կարող է ճըշմարիտ տեղ յատկացնել հայ իսկական յեղափոխականների համար՝ անկախ նրանց կուսակցական պատկանելիութիւնից: Չէ՞ որ մենք ունեցել ենք ազնիւ յեղափոխականներ ե՛ւ հնչակեան, ե՛ւ դաշնակցական, ե՛ւ ռամկավար: Մեզ համար դաստիարակչական մեծ նշանակութիւն եւ պատմական–գրական արժէք ունեն մեր ճշմարիտ յեղափոխականների կերպարները: Կուսակցութիւնները արժէքաւորուելու են նրանցով: Այս միտքը չի ժխտում այն պարագան, ինչպէս ընդգծել է Շաւարշ Միսաքեանը, որ կուսակցութիւնները եւս ազնիւ, դաստիարակեցին ճշմարիտ յեղափոխականներ, մտքի եւ գաղափարի, ազատութեան եւ անկախութեան պայքարի ահռելիրաններ, անձնուէր հերոսներ:

Էլ ո՞ւմ երթէ ոչ հայ մամուլի սպասաւորներից Շաւարշ Միսաքեանի կերպարը եւս պիտի յառնի բոլորի աչքերի առջեւ՝ չարքային կուսակցութիւնից մինչեւ ղեկավարի սանդխամատերով բարձրացած յեղափոխականին յիշելիս:

Այո, յիշելիս, ոչ թէ յիշատակ լինելիս:

Ո՞վ, երթէ ոչ նա ամէնից շատը տանջուեց համաշխարհային երկու պատերազմների ընթացքում: Երկու անգամ ըլլատուեց նրա գրական–հրապարակագրական գործունէութիւնը: Առաջին պատերազմին Թուրք կառավարութիւնը արգելակեց նրան, ֆիզիքապէս բանտարկելով, երկրորդ անգամ «բանտարկուեց» նրա թերթը, երբ ֆաշիստական բանակը ներխուժեց Փարիզ:

Ամէնից շատ մենք պէտք է յիշատակենք Շաւարշ Միսաքեանի գործունէութիւնը, որպէս խմբագրի, քանզի նրա մօտեցումը մամուլի գերի եւ նշանակութեան հանդէպ սովորական պոլսական լրատուական մօտեցում չէր: Խմբագրական մեծ փորձ ձեռք բերելով Ստամբուլի թերթերի հրատարակման գործում՝ "Ազդակ", "Ազատամարտ", "Ճակատամարտ", նա 1925–ին, երբ հիմնադրեց "Ցառաջ"ը Փարիզում, յստակ ու վճիտ ձեւակերպեց թերթի գրաւոր խօսքերի կշիռը:

Թերթը կազմակերպիչ, համախմբող ուժ է, որ իր չուրջն է հաւաքելու գրական բոլոր տաղանդներին, եւ այն մտաւորականներին, որոնք առելիք ունեն:

Թերթը լրատու է: Նա իր ընթերցողին պիտի իրազեկ դարձնի աշխարհի քաղաքական, ընկերային ու ազգային իրադարձութիւններին:

Թերթը դաղափարի ձայն է, քարոզիչ է. անդէմ, անձայն թերթեր չեն լինում:

Թերթը ճանաչողական արժէք է, քանզի լուսաւորիչ է, ժողովուրդի տունն է մտնում լոյս տալու դիտութեան եւ ընկերութիւն աչխարհից:

Թերթը ընթացիկ պատմութիւն չարադրողն է, անցեալի մեկնաբանողը, ապագայի պատմութեան նախամատենագիրը:

Թերթը լեզուաշինարար է, լեզուի մաքրութեան զօղանջը, գրական ու լրագրական լեզուում տեղ գտած սխալի ուղղիչը, լեզուն խաթարողի հակիչ է, այլանդակողի պատժիչը: Միսաքեանը դէմ էր ամէն տեսակի օտարամուտ բառերին, անդամ որպէս կոլորիտ թափանցող թուրքերէն եւ ֆրանսերէն խօսքերին:

Նա ջերմ պաշտպանն էր Հայոց երկու գրական լեզուների՝ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի զուգահեռ գործածումով, օգտակար, ընդունելի, մերձումից դէպի միացման անցնելուն, միաձուլման, մերման ուղիների անխոնջ որոնմանը, եւ միշտ մնաց մաքուր արեւմտահայերէնի ազնիւ սպասաւորն ու օրինական հովանաւորը:

Բայց չչեղուենք այն մօտեցումից, որ ունէր Միսաքեանը թերթի, իմա մամուլի գերի եւ նշանակութեան հանդէպ:

Թերթը նրա համար հայապահպանութեան օճախ էր, այսինքն ձուլման եւ ուծացման դէմ հզօր վահան:

Թերթը այն ակոմբն էր, ուր պիտի դային իրենց ճաշակն ու կամքը ներկայացնելու բոլոր նրանք, ովքեր ուզում էին իրենց հոգականը կիսելու իրենց նմանների հետ:

Թերթը ժողովրդի եւ նրա մտաւորականութեան իղձերի արտայայտիչն է:

Այս բոլոր մօտեցումները բխում էին որոշակի սկզբունքներից եւ մտահայեցքից, եւ նա, Շաւարշ Միսաքեանը, ինչպէս երեւում է նրա գրած խմբագրականներից, եղել է յստակ աչխարհահայեացքի եւ ամուր սկզբունքի մարդ:

Ով ծանօթ է նրա առաջնորդող յօդուածներին, անտարակոյս կը մնայ նրա պատկերաւոր ասոյթների ապաւորութեան տակ, չի մոռանայ նրա մաքերն ու համոզիչ ոճը, մի ոճ, որ նրա գրուածքները բարձրացնում են գեղարուեստական մակարդակի: Լրագրութեան մէջ արժէքաւոր է դառնում լոկ այն, որ գեղարուեստական մակարդակ ունի, այլապէս խոկոյն մոռացուում է: Ասում են, թէ դա դալիս է նրանից, որ Միսաքեանը նաեւ դրել է պատմուածքներ եւ ակնարկներ, մանրապատումներ եւ էսսէներ: Արդարեւ, զարմանալի չէ, որ Սփիւռքի չատ դրականագէտներ նրան դասում են Սփիւռքի լաւագոյն արձակագիրների չարքում:

Ինչո՞ւ չէ:

Նրա արձակը դրա քայլարի վկայութիւնն է:

Շաւարշ Միսաքեանին ներկայացնելու յոյն փորձը թերի կը լինէր, եթէ մենք չանդրադառնայինք նրա կենսագրութեան մաս կազմող այն միջավայրին, որ կազմաւորեց նրա անձնաւորութիւնը որպէս մեծ մտաւորականի:

Ովքե՞ր էին նրանք, որոնք քայլ էին նետում նրա հետ գրական ու մամուլի անդաստանում: Դանիէլ Վարուժան, Ռուբէն Սեւակ, Սիամանթօ, Զապէլ Եսայեան, Ռուբէն Զարդարեան, Յակոբ Դեմիրճեան (Մնձուրի), Յակոբ Քիւֆէճեան (Օչական), Գեղամ Բարսեղեան, Աւետիս Ահարոնեան, Սիմոն Զաւարեան, Վահրամ Թաթուլ:

Այս անուններն փարիզեան կենսագրութիւնից առաջ են կամրջուել նրա մամուլի եւ գրական գործունէութեան հետ, իսկ փարիզեան չրջանում մի նոր համատեղութիւն երեւաց նրա չուրջը: Շահան Շահնուր, Վազգէն Շուչանեան, Նշան Պէչիկթաչլեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Շաւարշ Նարդունի, Հրանտ Սամուէլ, Զարեհ Որբունի եւ մանաւանդ բանաստեղծ Ահարոնը, Ահարոն Տատուրեանը, այն մեծ դեղագէտը հայ քնարերգութեան մէջ, որ դեռ չի գնահատուած, ոչ բովհետեւ դեռեւս մատչելի չի դարձած բոլորիս:

Նրանցից իւրաքանչիւրը յուզիչ մի դրուագով է կապուած Շաւարշ Միսաքեանի հետ, եւ այդ դրուագները անջնջելի են, խորապէս ապաւորիչ: Բայց կայ մէկը, մի վեհ անուն, որ երբեք չի անջատուում նրանից: Դա Շահան Շահնուրի անունն է: Միսաքեանն է առաջինը տպագրել Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վէպը: Ու չանջատուեց նրանց հոգեւոր կապը նաեւ մահից յետոյ:

Երբ Շահան Շահնուրը մեռաւ, ասես մատախուղ իջաւ մաքերի վրայ այն կապակցութեամբ, թէ որտեղ կը լինի գերեզմանատունը եւ այդ գերեզմանատան մէջ՝ նրա ունենալիք չիրիմը:

Համայնքը մտահոգ էր:

Բայց եղաւ այնպէս, որ Միսաքեանի աղջիկը հօր չիրիմում անվարան բաժին յատկացրեց նրան:

Եւ Շահնուրի դագաղը իջեցուեց Շաւարշի դագաղի վրայ: Հայրենիքից հեռու, այնտեղ, փարիզեան «Փէռ Լաչէզ»ում Շաւարշի եւ Շահնուրի չիրիմակոթղի վրայ հիմա Շ· տառն է փորագրուած· նըրանք նիջում են նոյն փոսում, եւ չնչում են նոյն յաւերժութիւնը:

Շաւարշ Միսաքեանի մասին խօսելիս պէտք է չեչտել, որ նա պրպտող միտք էր, ուսումնասիրող, հետազօտող ու այդ բոլորի մէջ խիստ բծախնդիր:

Ո՞վ յայնաբերեց Միսաք Մեծարենցի կատարած Օսքար Ուայլդի «Դատաստանատունը» եւ «Իմաստութիւն սովորեցնողը» գրութիւնների թարգմանութիւնները· ո՞վ առաջինը լոյս ընծայեց Մեծարենցի Ուոլտ Ուիթմէնի «Ողջոյն Աչխարհի» սքանչելի երկի թարգմանութիւնը, որտեղ Հայերի մասին ասուած է·

«...Դո՛ւք, մտախոհ Հայ, որ կը խորհրդածէք Եփրատի մէկ գետակին մօտ, դո՛ւք, որ Նինուէի աւերակները կը դիտէք, դո՛ւք, որ Արարատն ի վեր կը բարձրանաք»:

Շաւարշ Միսաքեան մարդը, Հայը, յեղափոխական մտաւորականը, հրատարակիչ խմբագիրը իր ուսերին յիսուն տարիներից աւելի ստեղծագործական բեռ ունի, եւ այդ բեռը մեծ կշիռ ունի:

Հայրենիքում հրատարակելով նրա գրական հրապարակագրական երկերի գէթ մէկ ժողովածու, կարծում ենք մասամբ կը թեթեւանայ այդ բեռը:

ՍՏԵՓԱՆ ԱԼԱՋԱՋԵԱՆ

Երեւան, Նոյեմբեր 18

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

155-ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՐԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ 5-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ՄԵՐ ՍՈՒՐԲ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Հ· ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Հինգերո՞րդ դարուն:

Այո՛, այն առեն երեւոյթը իր առաքելութեամբ եւ ներզործական չարժումով պարզ չէր, այլ յուզթի բազմածին սերմերով: Ազգ զոյութիւնը երկունքի մէջ էր: Դիրի դիւրը կը հրաւիրէր Հայերը նոր ծնունդի, կը մղէր զանոնք նոր պիտակութեան որ պիտի բացայայտուէր ինքնուրոյն ու հարազատ այս անգամ ու ակնդետ եաք գրաւոր լեզուով, այսինքն նոր կարելիութիւն՝ արտայայտուելու բառին դրաւոր կարողականութեամբ, տալով ընթացք մաքին որ պիտակութիւն է եւ իրը այդ նաեւ յիշողութիւն եւ մտրպարէտութիւն: Արդարեւ Կիրակոս Պատմիչ Վարդապետը (Գանձակեցի) ԺԳ· դարու մեր պատմութեան եւ ազգային վիճակի տխուր իրականութենէն յանձնուելով հինգերորդ դարու մեր թարգմանիչներուն կը դրէ յատկանչական եւ բոլոր սերունդներու պատչաճող հետեւեալ լուսամիտ տպերը· «Մոքա ոչ միայն թարգմանիչք, այլ եւ վարդապետք եւ ուսուցիչք եւ մարգարէք պատմողք ապեդայից»:

Հաճելի է լինել պահ մը, վերյիչել եւ խորհրդածել Հանրի Պերկսոնի, տիեզերական հոլովոյթին չուրջ կատարած ճոխ ու բազմատեսակ անդրադարձութեան վրայ, ջանալով բաղդատական զուգահեռ մը ընել ազգային մեր զոյութեան ու մըշակոյթի հոլովոյթին հետ: Պերկսոնի համաձայն երաչխարհ էակը յատկանչող

պատմութեան եւ ազգային վիճակի տխուր իրականութենէն յանձնուելով հինգերորդ դարու մեր թարգմանիչներուն կը դրէ յատկանչական եւ բոլոր սերունդներու պատչաճող հետեւեալ լուսամիտ տպերը· «Մոքա ոչ միայն թարգմանիչք, այլ եւ վարդապետք եւ ուսուցիչք եւ մարգարէք պատմողք ապեդայից»:

Հաճելի է լինել պահ մը, վերյիչել եւ խորհրդածել Հանրի Պերկսոնի, տիեզերական հոլովոյթին չուրջ կատարած ճոխ ու բազմատեսակ անդրադարձութեան վրայ, ջանալով բաղդատական զուգահեռ մը ընել ազգային մեր զոյութեան ու մըշակոյթի հոլովոյթին հետ: Պերկսոնի համաձայն երաչխարհ էակը յատկանչող

Ռուբէն Զարդարեան, Յակոբ Դեմիրճեան (Մնձուրի), Յակոբ Քիւֆէճեան (Օչական), Գեղամ Բարսեղեան, Աւետիս Ահարոնեան, Սիմոն Զաւարեան, Վահրամ Թաթուլ:

Այս անունները փարիզեան կենսագրութենից առաջ են կամրջուել նրա մամուլի եւ գրական գործունէութեան հետ, իսկ փարիզեան չրջանում մի նոր համատեղութիւն երեւաց նրա չուրջը: Շահան Շահնուր, Վազգէն Շուչանեան, Նշան Պէչիկթաչլեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Շաւարշ Նարդունի, Հրանտ Սամուէլ, Զարեհ Որբունի եւ մանաւանդ բանաստեղծ Ահարոնը, Ահարոն Տատուրեանը, այն մեծ դեղագէտը հայ քնարերգութեան մէջ, որ դեռ չի գնահատուած, ոչ բովհետեւ դեռեւս մատչելի չի դարձած բոլորիս:

Նրանցից իւրաքանչիւրը յուզիչ մի դրուագով է կապուած Շաւարշ Միսաքեանի հետ, եւ այդ դրուագները անջնջելի են, խորապէս ապաւորիչ: Բայց կայ մէկը, մի վեհ անուն, որ երբեք չի անջատուում նրանից: Դա Շահան Շահնուրի անունն է: Միսաքեանն է առաջինը տպագրել Շահնուրի «Նահանջը առանց երգի» վէպը: Ու չանջատուեց նրանց հոգեւոր կապը նաեւ մահից յետոյ:

Երբ Շահան Շահնուրը մեռաւ, ասես մառախուղ իջաւ մաքերի վրայ այն կապակցութեամբ, թէ որտեղ կը լինի գերեզմանատունը եւ այդ գերեզմանատան մէջ՝ նրա ունենալիք չիրիմը:

Համայնքը մտահոգ էր:

Բայց եղաւ այնպէս, որ Միսաքեանի աղջիկը հօր չիրիմում անվարան բաժին յատկացրեց նրան:

Եւ Շահնուրի դագաղը իջեցուեց Շաւարշի դագաղի վրայ: Հայրենիքից հեռու, այնտեղ, փարիզեան «Փէռ Լաչէզ»ում Շաւարշի եւ Շահնուրի չիրիմակոթղի վրայ հիմա Շ· տառն է փորագրուած· նըրանք նիջում են նոյն փոսում, եւ չնչում են նոյն յաւերժութիւնը:

Շաւարշ Միսաքեանի մասին խօսելիս պէտք է չեչտել, որ նա պրպտող միտք էր, ուսումնասիրող, հետազօտող ու այդ բոլորի մէջ խիստ բծախնդիր:

Ո՞վ յայնաբերեց Միսաք Մեծարենցի կատարած Օսքար Ուայլդի «Դատաստանատունը» եւ «Իմաստութիւն սովորեցնողը» գրութիւնների թարգմանութիւնները· ո՞վ առաջինը լոյս ընծայեց Մեծարենցի Ուոլտ Ուիթմէնի «Ողջոյն Աչխարհի» սքանչելի երկի թարգմանութիւնը, որտեղ Հայերի մասին ասուած է·

«...Դո՛ւք, մտախոհ Հայ, որ կը խորհրդածէք Եփրատի մէկ գետակին մօտ, դո՛ւք, որ Նինուէի աւերակները կը դիտէք, դո՛ւք, որ Արարատն ի վեր կը բարձրանաք»:

Շաւարշ Միսաքեան մարդը, Հայը, յեղափոխական մտաւորականը, հրատարակիչ խմբագիրը իր ուսերին յիսուն տարիներից աւելի ստեղծագործական բեռ ունի, եւ այդ բեռը մեծ կշիռ ունի:

Հայրենիքում հրատարակելով նրա գրական հրապարակագրական երկերի գէթ մէկ ժողովածու, կարծում ենք մասամբ կը թեթեւանայ այդ բեռը:

ՍՏԵՓԱՆ ԱԼԱՋԱՋԵԱՆ

Երեւան, Նոյեմբեր 18

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ

ՄԱՄԲՐԷ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տէրեւաթափի եղանակը մեզ կը բաժնէ մեր սիրելիներէն. անոնք կը մեկնին անբիծ յիշատակներ ձգելով մեզի: Այսպէս բաժնուեցաւ նաեւ Մամբրէ Սէմէրճեանը որ Վալանի հայութեան ծանօթ էր իր ժրաջան գործունէութեամբ:

Անոր յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Նոյ· 19-ին Վալանի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին: Արարողութիւնը կատարեց Նորվան Եպիսկ·: Ան իր դամբանականին մէջ յիշեց ողբացեալին կատարած աշխատանքը Հայ Եկեղեցիին ի նպաստ:

Դամբանականներ խօսեցան նաեւ ՊՊ· Գասպազեան եւ Սարեան: Իսկ հոգեկոչին վրայ յիշատակի խօսք արտասանեց Պետիկ Պապիկեան:

Դժուար է մխիթարական խօսք ուղղել իր սիրելիներուն. այս քանի մը տողերը թող բուրումնաւէտ ծաղկեփունջ մը ըլլան անոր թարմ հոգեկոչին վրայ:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԼՍԱՓԱՌ ԱՐԱՒԵԼՔ

ԱՇՈՏ ԲԱՅԱՆԴՈՒՐ

Հայաստանի ծանօթ նկարիչներէն, Աշոտ Բայանդուր, որու գործերուն ծանօթացնելու առիթը ստեղծուած էր 1989-ի աշնան «3-րդ յարկ» խումբին ցուցահանդէսին առթիւ (կազմակերպութեամբ Քօօփերասիոն - Արմէնիի եւ Ֆրանս - Լիպէրթէի) այս անգամ առանձին ցուցահանդէսով մը կը ներկայանայ Փարիզցիներուն (Դեկտեմբեր 14-էն Յունուար 10):

Նորաստեղծ «Գալերի Լես Սան» ցուցասրահն է որ իր բացումը կը կատարէ Հայաստանցի արուեստագէտին գործերով: Ան կը սահմանէ ժամանակին եւ ստեղծագործութեան յարաբերութիւնը սպէս· - «Ստեղծագործը տեղ կը գրաւէ ժամանակին ներքին կշռոյթին մէջ: Ստեղծագործը կը բախի ընկերութեան, որովհետեւ այս վերջինը անշարժութիւն կը պահանջէ, արդէն իսկ բացատրուած բաները: Ինք՝ ստեղծագործը, անբացատրելիին մէջ մխրճուած է, հոն է որ կ'ապրի, դեռ գոյութիւն չունեցածին հետ, որ պիտի գայ, ամէն վայրկեան ծնածին հետ»:

(*) Galerie Les Cent,
8, rue de Jouy, 75004 Paris,
(M° St. Paul ou Pont Marie).

ԼՈՒՐԵՐ ՈՐՈՆԱԿՆԵՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Պէչկէօթիւրեան կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Փասատինա - Կլէնտէյլ մասնաճիւղը կազմակերպած է յուշ - երեկոյթ մը՝ նուիրուած Վահան Թէքէեանի: Վարչութեան ատենապետ Յովհաննէս Երկանեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած է օրուան բանախօսը՝ տոքթոր Վաչէ Ղազարեան: Գեղարուեստական յայտագրին մէջ արտասանութիւններով հանդէս եկած է Ըրեւանի համալսարանի բանասիրական բաժնի շրջանաւարտ Թամարա Յովհաննիսեան, դաշնակի վրայ քանի մը կտորներ նուագած է երգահան՝ Արմէն Մանդակունեան:

***

ԿԼԻՆՏԷՅԼի Ուսումնական Խորհուրդի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 15, տեղի ունեցած է հանդիպում մը Հայաստանի Խորհրդարանի անդամներ, Գիտութեան եւ Կրթական յանձնախումբի նախագահ՝ Ռաֆայէլ Ղազարեանի ու Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի վերատեսուչ՝ Եուրի Սարգսեանի հետ: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Ուսումնական Խորհուրդի բազմամշակութային կրթութեան բաժանմունքի տնօրէնուհի՝ Ալիս Պետրոսեան, որ ունկնդիրներուն բացատրած է երկու երեսփոխաններուն այցելութեան նպատակը՝ աւելի մօտիկէն ծանօթանալ ամերիկեան դպրոցներու ուսուցման մեթոտներուն: Ան յայտնած է նաեւ որ ծրագրուած է Հայաստանի մէջ հիմնել Գալիֆորնիոյ Համալսարանի նոր մասնաճիւղ մը: Տեսուչ Ռապըրթ Սանչէսի ելոյթէն ետք խօսք առած են երկու երեսփոխանները, որոնք ծանրացած են քաղաքագէտներու, տնտեսագէտներու, կառավարիչներու պակասին վրայ ու նշած են ուսումնական համակարգի բարելաւման անհրաժեշտութիւնը: Թարգմանի մը միջոցով տեղի ունեցած հանդիպումին աւարտին երկու պետնականները պատասխանած են ներկաներու հարցումներուն:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏի «Պաուստոլ Փարք» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 14, «Հորիզոն» հեռատեսիլի յայտագրին հրաւէրով Միացեալ - Նահանգներ գտնուող Երեւանի Սենեկային Թատրոնը հանդէս եկած է «Կառավարական համերգ» թատերախաղով: Այս առաջին ներկայացումը հանրութեան կը պարզէ 1960 - 1970 - ական թուականներու Խորհրդային Հայաստանի պետական առանձնաշնորհեալ շրջանակներուն հրամցուած համերգներուն նմանակումները: Համերգներ, որոնք Սենեկային Թատրոնին պրիմակէն անցնելէ ետք, կը ներկայացուին երգիծանքով, ճաշ երաժշտութեամբ եւ ընկերութեան նուրբ ճաշկումով:

***

ԹԵՀՐԱՆի «Սուքերեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 23, տեղի ունեցած է դասախոսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին: Ձեռնարկին մասնակից դասախօսները ներկայացուցած են հարիւրամեայ պայքարին անցած ուղին ու հանդրուանները:

ՀՕԳԻ

ՄԱՄԲՐԷ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տէրեւաթափի եղանակը մեզ կը բաժնէ մեր սիրելիներէն. անոնք կը մեկնին անբիծ յիշատակներ ձգելով մեզի: Այսպէս բաժնուեցաւ նաեւ Մամբրէ Սէմէրճեանը որ Վալանի հայութեան ծանօթ էր իր ժրաջան գործունէութեամբ:

Անոր յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Նոյ· 19-ին Վալանի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին: Արարողութիւնը կատարեց Նորվան Եպիսկ·: Ան իր դամբանականին մէջ յիշեց ողբացեալին կատարած աշխատանքը Հայ Եկեղեցիին ի նպաստ:

Դամբանականներ խօսեցան նաեւ ՊՊ· Գասպազեան եւ Սարեան: Իսկ հոգեկոչին վրայ յիշատակի խօսք արտասանեց Պետիկ Պապիկեան:

Դժուար է մխիթարական խօսք ուղղել իր սիրելիներուն. այս քանի մը տողերը թող բուրումնաւէտ ծաղկեփունջ մը ըլլան անոր թարմ հոգեկոչին վրայ:

ՄԱՄԲՐԷ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

չարժումը ազնիւ է եւ իրրեւ այդ ջերմաջերմութեամբ է ստեղծագործ ,խթանուած՝ մշտատեւ ու կենսական սլացքէ մը: Ցեղասպանութեամբ մը իրարու յաջորդող վիճակներու որոնցմէ իւրաքանչիւրը կ'աւետէ պատիժը եւ կը պարունակէ պինդ կանխողը· եւ ասիկա այնպէս հաստատօրէն կանոնաւորուած եւ բոլոր վիճակներու հատարակաց կանոնով մը կենդանացած, «որ, կ'ըսէ Պերկսն, պիտի չկարենայի ըսել թէ ուր կը վերջանար անոնցմէ մին եւ ուր կը սկսէր միւսը: ... Մեր անցեալը կը հետեւի մեզի եւ կը մեծնայ անընդհատ իր ճամբուն վրայ հատարած ներկայով»: Նոյնն է եւ նոյն ձեւով կ'ընթանայ պատմութիւնը, նամանաւանդ երբ այդ պատմութիւնը պիտակցութիւն է եւ ժողովուրդի մը տեւականութեան, աճումին եւ պատգամի մը, զարէ զար փոխանցումի խօսքը կ'ուզէ ըլլալ: Մեր հինգերորդ դարը, զիրի ու դրաւոր դրականութեան իր իրաւատութեամբ, եղաւ անցեալի ճոխութեան արձանագրութիւնը ու մէկնակէտ՝ հարուստ ազգային ու մշակութային ուժականութեամբ, բացուելու դէպի ապագան, ապահովելով դիրի զօրութեամբ՝ նոյն ապագայի իրագործուելու բոլոր պայմանները: Բաւական է որ այդ ապագան, որ մեր ներկան է այսօր, ըլլայ դիտակից եւ ամէն մէկուն մէջը ծառայեցնէ որպէսզի իրմով քիչ մը աւելի աճի, զօրանայ ու կազմակերպուի անցեալը, որ դինք երթեք ու ուզեց:

Մեսրոպ Մաշտոց, դիրի զիւռով, դրաւ հայ ժողովուրդը, անոր հոսանուտ ընթացքը պատասպարող՝ ապահով հուներու մէջ, վերկելով գայն ժամանակներու հոլովոյթին աւերիչ ու ցամքեցուցիչ հարուածէն:

Մեսրոպ Մաշտոց ստեղծեց հոյլը աշակերտներու, հիմնելով իսկական դպրոց մը, ուր Հայը իր լեզուով պիտի կերտուէր, դրաւոր աշխատանքի ստեղծագործ կատարելագործումով. այնպէս ինչպէս դարեր ետք Մխիթար Սեբաստացին պիտի ընէր մատուռական վարդապետներու միաբանական հիմնարկով, մէկ կէտը հետապնդող բազմատեսակ ուժերու համակարգումով, որպէսզի Ազգը չսուզուի ժամանակներու թմբիրին մէջ, այլ մնայ արթուն ու յարատեւ զործօն, նոր ու միշտ աւելի զարգացած ձնունդներու ըլլալով դրաւական:

Այն առեն, հինգերորդ դարուն, ժամանակներու պահանջն էր որ լեզուն դառնար նաեւ դիր, որպէսզի օտար մշակոյթներու դրաւոր ազդեցութիւններու տարիին տակ, մնար ան հաստատ, պաշտպանուած իր ներքին օրէնքներով եւ քերականական կառոյցով, եւ երբեք չխաթարուէր ողջ կազմը Հայոց մեծատքանչին որ, թէ հո՛ղ էր, թէ հայրենի՛ք եւ թէ ժողովուրդ:

Այսօր նոյնն է պահանջը եւ հայ դպրոցին դերը որ, անցեալի լոյսին տակ, կը դառնայ աւելի հրամայական, պարտադիր ամէն Հայու համար:

Դրաւոր քանդակուած լեզուն մնայուն աղաղակ է ազգային պատկանելիութեան եւ զննադանելիութեան՝ ուրիշ ազգերու եւ լեզուներու դիմաց:

Այն առեն կար նաեւ հրամայականը քրիստոնէական կրօնքի լուսաւորիչ հանդամանքին, որուն երէկ 301 թուականին, կամքի հաւանութեամբ ընդառաջացած էր Հայ ժողովուրդը, կը մնար սակայն կատարելիք խոր աշխատանք, այդ հաւանութիւնը վերածելու համոզումի եւ ներքին ապրումի: Գիրը եւ անոր ուսուցումը պիտի հարթէին ճամբան իմաստուն խորհրդածութեան, մշակոյթի արժեւորումին եւ համապատասխան վերաբերմունքի: Արդարեւ կրթուելէ ետք հայ լեզուի գրբաւոր աշխատանքներու հնոցին մէջ, հինգերորդ դարու հայ ուսանողները, կը դրկուէին ժամանակի մշակութային բարձրը վարկ վայելող կեդրոնները որպէսզի համտանան ու վերադառնալով հայրենիք, պայծառացնեն ազգը Հայոց եւ լուսաւորեն մտքերը իրենց օրերու պատանիներուն, իրենց յաջորդները եւ ապագայ սիւները ազգին. «Սոքա մանկանց դաստիարակք եւ երիտասարդացն բարի օրինակ ... ուսուցանեն զբովանդակ աշխարհս ... եւ կարգեն դպրոցս...» (Կիրակոս Գանձակեցի): Եգեսիա, Կեսարիա, Աղէքսանդրիա, Աթէնք, Հռոմ, Բիւզանդիոն կը ճոխացնեն մտքերն ու սրտերը հայ ուսանողներուն որոնք իրենց յաջորդական գործերու եւ ցուցաբերած ազգային ու քրիստոնէական կրօնքի մատուցումներուն համար կոչուեցան Սուրբ Թարգմանիչներ: Գուցէ դեռ չենք սպառած ամբողջ պաշարը հինգերորդ դարու այդ մեծդի չարժումին ծնունդ տուող «Մխիթ Բան»ին կամ դերակատարներու իմաստասիրութեան: Արդարեւ դարաշրջան մը կամ ժողովուրդ մը հասկնալու համար անհրաժեշտ է հասկնալ անոր իմաստասիրութիւնը, առանց մոռնալու թէ մարդոց կեանքի պարագաներն ալ մեծապէս կ'ազդեն բնորոշելու իրենց իմաստասիրութիւնը:

Այս փոխադարձ կախումնաւորութեան ըմբռնումին մէջ է գաղտնիքը, յաջորդական դարերու ծնունդ հարցերու քննութեան, դասաւորումին եւ համապատասխան դիրքորոշումին, գերազանցելու համար ամէն խոչընդոտ, պահպանելու հին աւանդը, ճոխացած մակարդակով, որ իր կարգին դարձեալ առաջ է եւ Սերմ ապագայի յայտնութեան եւ Հայու տեւականութեան· «Անհետեւոյթ նպատակի ուղ դնէին» (Կիրակոս Գանձակեցի):

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑԷ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑԷ ԹԷՕԴԻԿ

ՊԱՅԱԶԻՏ

Մասիսի տորոտ, պատմական նշանաւոր բերդաքաղաք՝ կարնոյ կուսակալութեան ներքեւ, առ երի կոնատիկ գետակի (որուն կամուրջը ձեռակերտ է Հայու), կպուցուած Ակա Տաղի կողին, Գըզըլ Տաք եւ Շարան քարաբլուրներուն մէջ: Սահմանները՝ հիւսիսէն Ռուսիա, արեւելքէն Պարսկաստան, հարաւէն Վան եւ արեւմուտքէն Խնուս - Բաւեն: Իր վիճակներն են Տիատին, Գարա Քիլիսէ, Ալաշկերտ, եւ Ալիքսպ՝ որոնք երբեմնի համբաւաւոր Բագրեւանդ գաւառը կը կազմէին: Քաղաքամէջի Հայութիւն՝ 250 տուն (2500 անձ): Եկեղեցին Ս· Կարապետ, մենաստանը «Ս· Աստուածամայր», աւերակ տաճար մը Ս· Ամենափրկիչ եւ ուխտատեղիներ:

Երբ 1914 տարւոյ Դեկտեմբեր ամսուն Ռուսը նահանջեց Սարը Գամիչէն եւ Արտահանէն, օրհասի ժամը հնչած էր այս չրջանի Հայ բնակչութեան համար՝ որ կանխատեսելով պալիք վտանգը, որոշեց հեռանալ իր հայրենիքէն Ռուս զօրքերուն հետ: Ալաշկերտի, Թութաղի, Գարա Քիլիսէի, Տիատինի եւ Պայազիտի Հայերը սարսափահար դէպի Կովկաս դաղթեցին ձիւն - ձմեռին: Նոյն ժամանակամիջոցին էր որ սահմանակից Պարսկահայք եւս իրենց գաղթը կը սկսէին Դաւրէժի, Խոյի, Սալմաստի եւ Ուրմիոյ չրջաններէն, տաճկական հայակուլ հոսանքներու մէջ ընկղմուելէ զերծ մնալու համար: Իսկ իր տեղէն չչարժող ժողովրդեան վիճակուեցան Թուրքին սովորական զբօսանքները· Կողոպուտ, Առեւանգ եւ Զարդ՝ իրենց սարօքը:

Իր օտար յորջորջումը 15-րդ դարէն սկսող եւ ի հնումն հռչակաւոր Դարոյնիք բերդին անուամբ ծանօթ՝ Պայազիտ քաղաքը 1735-էն մինչեւ 1877 տեւած է հինդ պատերազմ, չորսը ռուսական եւ մին պարսկական (1821): Առանց ընթացքին՝ Հայ բնակչութիւնը ենթարկուած է ջարդի ու գաղթի: Այդ բոլորին լրումն էր ահա 1915-ինը, որ Հայուն հո՛տը չթողուց հոն:

Աղէտի տարին, Պայազիտի եւ չրջակայից առաջնորդական տեղապահի իր պաշտօնը կը չարունակէր

Ներսէս Աւագ Քահանայ Քաջբերունի, որ կրցած է փախչիլ Երեւան եւ որ 1914-ին Պատրիարքարանի հրահանգով պատրաստած էր նոյն թեմին 26 երէցներուն կենսագրականները, որոնք ներկայացուած են ատոնք իրենց կարգին:

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՅԱԶԻՏԻ

Պայազիտ ունի անհամար Քիւրտ գիւղեր: Ահաւասիկ հայաբնակները·

1·- Մէյրէմաճէ, 7 տուն, դէպքէն առաջ Ռուսիա գաղթած:

2·- Արծափ· - Քաղաքէն 12 մղոն հեռու՝ Զինկիլի լեռնահովիտին մէջ, գեղակի մը եզր, զոր 1877-ին բանակատեղ ըրաւ Տէր Ղուկասով Ռուսահայ զօրավարը: Արծափի Հայ բնակչութիւնն էր 120 տուն, երկու քարակոփ եկեղեցիով եւ «Ս· Գրիգոր» եւ «Ծաղկավանք» աւերակ մենաստաններով: Տեղւոյն պանդուխտ երէցն էր

Դաւիթ Քահանայ Տէրոյեան· - Ծնած Սպարկերտու Հեզան գաւառակի Հողոտ գիւղը (Բաղէշի նահանգ), աշխարհական անուամբ Զաքար, ուսած Աղթամար եւ 1885-ին ձեռնադրուած Շիրնից Ս· Գէորգ եկեղեցւոյն վրայ՝ Խաչատուր Կաթողիկոսէ:

3 - 4· - Մուսուն 80 տուն, Քօրուն 30, Եկեղեցին Ս· Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Աբրահամեան· - Ծնած 1855-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, որդի Տ· Աբրահամի որմէ ստացած է նախնական կրթութիւնը, 1899-ի ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Նահատակ:

ԳԱՐԱՔԻԼԻՍԷ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Վիճակ եւ քաղաքաւան Բագրեւանդ գաւառի (Պայազիտ), որ Ալաշկերտէն կը բաժնուի Տաշլի գետակով եւ որ թաար եղած է Ռուսեւթուրք նախկին պատերազմին. այդ պատճառաւ թէեւ Հայերը գաղթած էին, բայց վերջէն կրկին լեցուեցան: Վերջին դէպքերու նախօրեակին՝ 320 տուն Հայութիւն կար հոն, այսինքն երբ 2300 հոգի, որոնցմէ մեծ մասը բարեբախտաբար կրցաւ անցնիլ ռուսական սահման եւ իր մորթը փրկել:

Պայազիտի նման, այս քաղաքն ալ ունի անհամար Քիւրտ գիւղեր:

(Շար· 145)

(Շար. Ա. Էջէն)

կութիւն...», ուրիշներ՝ «առնիք ո՞րկէ յայտնուեցան»»:

Պիրանա կ'անդրադառնայ նաեւ պաշտօնական չրջանակներու կեցուածքին. «աւելի ջերմ, աւելի մօտիկ»: *Կ'ըսէ թէ* «պաշտօնական անձնաւորութիւններ իրենց նոր քաղաքականութիւնը լաւագոյնս կարենալ բացատրելու ջանքով վարուեցան»:

Սակայն ինչ որ Պիրանան դիտարկումներուն ամէնէն հետաքրքրականը կը կազմէ, այն է որ կը վերաբերի «փողոցի մարդուն» հակազդեցութեան:

Ան կը գրէ այս մասին.-

«Երբ կը համեմատենք կառավարական նոր մերձեցումն ու փողոցի մարդուն հակազդեցութիւնը, անմիջապէս անկերեւ կը դառնայ երկուքին միջեւ կարեւոր տարբերութիւն մը:

Դէպի Թուրքիա բացուելու կառավարական մօտեցումը - որքան ալ իրապաշտ ու պարտադիր ըլլայ-, տակաւին վերեւի ոլորտներուն մէջ մնացած է: Չէ կրցած իջնել ժողովուրդին: Թերեւս կանուխ է տակաւին, պէտք եղած աշխատանքը տարուած չէ: Այսուհանդերձ, պէտք չէ կարծել որ Հայաստանի ժողովուրդը դիւրաւ պիտի իրագնէ հաղաքականութեան այս փոփոխութիւնը, որքան ալ որ աշխատանք տարուի...:

Թերեւս անոր զայրոյթը բացայայտօրէն պիտի չարտայայտուի, պիտի թաղուի սրտին մէջ, սակայն երբեմ պիտի չոչընչանայ: Անոնք Թուրքիոյ ու թրքական ցեղի պատկանող ամէն մարդու պիտի նային իբ կասկածով, իբ մը մտահոգութեամբ, իբ մը զայրոյթով ու ոխով...:

Իրականութեան մէջ, պէտք չէ շատ զարմանալ այս վիճակին:

Որովհետեւ ներկայ սերունդը, նախորդները եւ ապագայինները միշտ որոշ հաւատով մը կը մեծնան. մեծ որքան որ ալ գիտնանք թէ որքան սխալ է ատիկա, կամ այդպէս մտածեմք, անոնց տեսանկիւնը տարբեր է: Ամէն հայ երախայ երբ առաւօտուն կ'արթննայ, իր մեծերը Արարատը ցոյց տալով կ'ըսեն. «Նայէ՛ *ատոնք, այդ հողերը մերն էին: Թուրքերը մեզ կոտորեցին ու այդ հողերը մեզմէ խլեցին*». այսպէս կը մեծնան Հայ երախաները:

Իսկ հիմա ոյնն մարդոց պիտի ըսուի. *«պարտաւոր ենք գործակցելու Թուրքիոյ հետ...»*:

Արդեօք որքա՞ն համոզիչ կ'ըլլայ:

Մեզի համաձայն, պիտի չըլլայ. ակնյայ պիտի հանդուրժեն: Ինչպէս մեզմէ պիտի չհրաժարիմք մեր տեսակէտէն, ասոնք ալ պիտի մնան իրենց հաւատքին մէջ:

Ահա, ա՛յս է գլխաւոր խոչընդոտը զոր պիտի դիմագրաւէ ներկայի հայկական կառավարութեան բաղաքականութիւնը: Ժամանակի ընթացքին համագործակցութեան օգուտները թերեւս պիտի փոխեն հակազդեցութիւնները, սակայն առաջին բայլին դիմադրութիւնը անխուսափելի պիտի ըլլայ:

Հայկական գաղտնի բանակն ալ որ կը կարծուի թէ 30 հազար հոգիէ կը բաղկանայ, կրնայ ընդլայնել այս հակազդեցութեան տարածքը: Պէտք չէ նաեւ մոռնալ որ ոչ պաշտօնական այս ուժը որ սահմանակից ադրբեջանական գիւղերուն վրայ յարձակում գործելու կը ծառայէ, հետզհետէ աւելի կը խուսափի կառավարական հակակշիռէն:

Ամփոփելով ըսեմք թէ հայկական կառավարութիւնը կը ջանայ տարիներու ընթացքին ստեղծուած ուրուական մը նորէն բանտել իր տուփին մէջ, կամ գոնէ հակակշռի տակ պահել...:

Զափազանց դժուար գործ մը...:

Սակայն բուն դժուարութիւնը պիտի գայ Սփիւռքի Հայութենէն»:

***

Նոյն թուականի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթն ալ Գ. Էջի ուշագրաւ խորագիրով մը կը յայտնէ. - «Մոսկուայի մեր աւագ դեսպանը Հայաստան կ'երթայ»: Ապա անդրադառնալով հայ-թուրք յարաբերութիւններու նոր հանդրուանին, կ'ըսուի թէ *տոյդ է աւագ դեսպանին երեւան այցելութեան լուրը: Ձիչելով Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի Ամերիկա այցելութեան ընթացքին հայ-թուրք փոխ-յարաբերութիւններու բարւոքումին մասին յայտնած փափաքը, թերթը կը հետեւի թէ այս հոլովոյթին մէջ յատուկ կարեւորութիւն ունի Վոլքան Վուրալի Հայաստան այցելութիւնը: Կ'ըսէ թէ ան այս պատոյին ընթացքին աւելը պիտի ունենայ ուսումնասիրելու հայ դեկավարներու իսկական հակումներն ու մտերմութեան աստիճանը:*

Պր. Վարուժան Զարդչեան,
Օր. Անի Զարդչեան,
Օր. Ալտա Զարդչեան,
Պր. Նչան Զարդչեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Չիզմէճեան եւ զաւակը (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Արթօ Զարդչեան, զաւակը եւ խօսեցեալը,
Տէր եւ Տիկին Արման Զարդչեան եւ զաւակները,
Օր. Ազատ Էրօղլու (Գերմանիա),
Տէր եւ Տիկին Պերճ Էրօղլու եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Ալիս Սապահ եւ զաւակները (Պոլիս),
Այրի Տիկին Սոնա Սէրաբեան,
ինչպէս նաեւ Սէրաբեան, Գարագէօզ, Մանկեան, Էմիրկէեան, Պէօրէքեան, Սէյման ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին, խնամիին եւ ազգականին՝

ԱՐՄԵՆԱԿ ԶԱՐԳՉԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 25-ին, Նիս, 66 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11-ին, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին, 15 rue Jean - Goujon, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէլեւ - Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Ցաւակցութիւն՝ տոմսով:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ
Ա. Զրբաչեան սրահին մէջ:

***

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վարանդի «Ազուիթա» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի իր վերջերս ընկերուհի Անոյշ Խաչիկեանի մահուան առթիւ.-

Պօղոսեան ընտանիք 2·000 Ֆր., Տէր-Պօղոսեան ընտանիք եւ Խաչիկեան ընտանիք 1·000-ական Ֆր., Տիկին Մարմինէ Գասեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճիւմշեան, Տէր եւ Տիկին Ասօ Գասեան, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Գոչայեան, Տէր եւ Տիկին Ժապ Թայօ, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ճառայեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 300 Ֆր., Պ. Բաֆֆի Գալֆայեան 500 Ֆր., Պ. Թիւրի եւ Պ. Տիւիէ 100 Ֆր., Տիկին Հ. Խաչերեան, Տէր եւ Տիկին Լիւսիէն Պարօ, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Աբրահամեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Սասունեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճորճ Աւետեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Իզմիրեան 50-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բ. Թապաեան, Տիկին Իռէն Սեմերճեան, Օր. Թենկիւրեան, Բաֆֆի Մարդարեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Համազասպ Քէպապճեան, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Թօփճեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նազարեան, Տէր եւ Տիկին Արթին Կօչկարեան, Խարբերդի Մխիթարեան, Օր. Գալուստեան 200-ական Ֆր., Պ. Սահակ Խաչատուրեան 100 Ֆր., Սարգիսեան ընտանիք 1·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ազատ Թորոսեան, Պ. Միշէլ Թորոսեան, Տիկին Ռոզին Զաքիկեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վրէժ Թորոսեան, Տիկին Սեպա Բարթամեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Բաֆֆի Պօյաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Շահինեան 150 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը իր սիրեցեալ ընկերուհի Անի Հիսայեանի մահուան առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Թէշեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Հիմիճեանէ 200-ական Ֆր.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան
ֆարտուղար
ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՐԳԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

U. G. A. B.
NICE — COTE D'AZUR

MONODRAME

La Reine Parentsème
ou
La Forteresse d'Ardakers

d'Alexandre TOPTCHIAN
par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie

le Samedi 15 Décembre à 21 heures
à l'HOTEL CARLTON DE CANNES
(Salon Californie)

Participation aux frais : 50 Frs.

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION
VENTE
DE CERAMIQUES
ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem

sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական պատարագ կը մատուցուի:

Զրեան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանդստեան պաշտօն, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի չքանչանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գալուստեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մասնակիցներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյ դիւանատունը: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15-ին,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին:

- ՏՕՆԱԹԱՌ -

ՍԷն - ՄՕՐԻՄ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, զպրոցի աշակերտներու կողմէ, Կաղանդ Պապայի ներկայութեամբ:

ԿՈՉ

Հայ Նահկին Ռազմիկներու, Կամաւորներու եւ Դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը Նոր տարուան առթիւ Հայաստանի ազգեաց եւ վիրաւոր երախաներուն պիտի ղրկէ օգտակար նուէրներ եւ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Այս առթիւ կոչ կ'ընենք մեր սրտցաւ հայրենակիցներուն նիւթապէս մասնակցելու նուիրատուութեան այս ձեռնարկին:

Ձեր գոհաբերութեան ծաւալէն կախում պիտի ունենայ այս անհրաժեշտ օգնութեան մեծութիւնը: Նուիրատուներու անունները ու գումարը մամուլով պիտի ծանուցուին:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Դրամական առաքումները ընել՝
Monsieur Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris

Յ. Գ.- Ժամանակը չատ կարճ ըլլալուն կը խնդրենք մեր սիրելի նուիրատուներէն ըլլալ արագ, որպէսզի ժամանակին զրկենք այս ձեռնարկը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

DINER ANNUEL

DES

AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Invité d'honneur : Monsieur G. GARVARENTZ

Vendredi 14 Décembre à 20 heures
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du dîner.

—— Pour réserver, téléphonez au 45. 27. 74. 01 ——

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 11

MARDI
11 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱՔԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.426 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.426

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՍՓԻՒՌՔ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՒ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մ· Ալի Պիրանա իր յօդուածաշարքին երրորդ դրուագովը կը սեւեռի Սփիւռք - Հայաստան յարաբերութեան: Սփիւռքահայութեան թիւը կը գնահատուի 3·5 - 4 միլիոն, ցրուած՝ 22 երկիրներու մէջ: Սփիւռքը կը յատկանշուի երկու դիմաւոր կէտով ·-

Ա·- Գրեթէ ամբողջութիւնը կազմուած է Թուրքահայկն դպրածներու չառաւելներով :

Բ·- Տէրն է ցեղասպանութեան պնդումին· պահանջատէրը է Թուրքիոյ դէմ :

Պիրանա կ'ըսէ թէ հայ Սփիւռքը ոչ հաղորդութեամբ, ոչ ալ ազդեցութեան կարողութեամբ կրնայ համեմատուիլ Հրէաներու հետ· այսուհանդերձ, վերջին 15 տարուան ընթացքին միջազգային հանրային կարծիքին իր գոյութիւնն ու ցեղասպանութեան պնդումները լսելի դարձուց ահաբեկչական արարքներով :

«Մեզի, կ'ըսէ ան, որովհետեւ այնպէս հաւատացուցած էին թէ ամէն գէշութիւն միայն Խորհրդային Միութենէն կուգար, կը կարծէինք թէ Հայու անունով գործուած ահաբեկչական արարքներու ետին միշտ Խորհ· Հայաստանը կայ : Աւելի ճիշդը, ջանիկ կը թափուէր որ այդպէս կարծեինք : Մինչդեռ այսօրուան իրականութիւնը ցոյց կուտայ թէ կացութիւնը բոլորաւ այդպէս չէ ու այդ շրջանի ահաբեկչութիւնը Սփիւռքի որոշ թեւերէն ներգուկ կը գտնէր :

Սփիւռքի Հայերուն մէկ մասը, իրենց ամբողջ կեանքին ընթացքին իմիմնութիւն, գոյութիւն պահելու, իրենց զաւակներուն հայութիւնը չմոռցնելու միջոց նկատած են քրիստոնեական թշնամութիւնը :

Սփիւռքը ամբողջութիւն մը չէ· ունի վերջին ծայր մտացի տարբեր, ինչպէս նաեւ ծայրայեղ մոլեռանդներ : Ոմանք քրիստոնեական թշնամութիւնը նոյնիսկ ապաքէզի վերածած են» :

Պիրանա կ'ըսէ թէ վերջին 15 տարուան պայքարին ամէնէն չէզոք դերը ստանձնած է Հայաստան· այս կացութեան դիմաւոր պատճառը Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնը չվտանգարացնելու Մոսկուայի ճնշումը կը նկատէ, ապա նիւթական ու ֆինանսական արդելքներ : Կ'ըսէ նաեւ թէ իրերայաջորդ դէպքերու խոստումով, երեւանէն արուած զեկուցումներու չնայած ալ հեգհեգէ փոխուեցաւ, Եկեղեցին սկսաւ աւելի դործօն դառնալ, տակաւին երբեք չհասաւ Սփիւռքին հետ մրցակցութեան ասպիճանին :

Պիրանա իր դրութիւնը կը չարունակէ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւններու հետեւեալ ուշադրաւ սահմանումով·

«Սփիւռքն ալ սկիզբի շրջանին մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած չէ Հայաստանի· «Համայնավար» պիտակէն ալ խրտչելով շատ մտերմացած չէ Երեւանի հետ : Հակառակ անոր որ 1970-էն սկսեալ ներտացած են յարաբերութիւնները, Երեւան Սփիւռքը ընդհանուր առմամբ, միշտ նկատած է «օժանդակող հարուստ ազգական մը», իսկ Սփիւռքը՝ Երեւանը «ադեղատ ազգական մը որուն պէտք է բաներ մը տալ» :

Այլ խօսքով, Սփիւռք ու Երեւան ոչ անցեալին, ոչ ալ այսօր կրցած են ներդաշնակ գործակցութեան յարաբերութիւն մը ստեղծել ու (Հրեաներուն նման) ամբողջութիւն մը գոյացնել որ թեւ թեւի կը յառաջանայ, ոչ մէկ առուեր կը քոյլատրէ հայրենի հողին վրայ ու կարելի ամէն միջոցով հետամուտ է իրերօգնութեան : Երկուքը կը նմանին հետեւեալ ազգականներու որոնք կը համակրին իրարու, սակայն տէր են անջատ շահերու, բաղաքականութեան ու աշխարհահայեացքի» :

Այս վերլուծումէն մեկնելով, Պիրանա կը գրէ թէ Սփիւռքի մէկ թեւը այսօր խոտիւ կը քննադատէ Թուրքիոյ հետ Հայաստանի գործակցութեան փափաքը ու մինչեւ իսկ «դաւաճանութիւն» կը նկատէ գայն :

Կ'աւելցնէ թէ իր կարծիքով Երեւանի դիմաւոր հարցը պիտի դառնան իր ժողովուրդը եւ Սփիւռքը : Կը գրէ թէ Սփիւռքը կրնայ տնտեսապէս բարդաւաճ վիճակի հասցնել Հայաստանը : Կրնայ իր ներդրումով ու իր միջնորդութեամբ բացուելիք գործի մարզերով 10 տարուան ընթացքին չատ աւելի բարօր կացութեան մը բերել երկիրը որ ներկայիս վերջին ծայր դժուարին պայմաններու մէջ կը գտնուի :

Ապա հարց կուտայ·

«Արդեօք Սփիւռքը իսկապէս պիտի ընէ այս բոլորը, թէ ամբողջ ուժը պիտի գործածէ քրիստոնեական թշնամութեան ու ցեղասպանութիւնը աշխարհին ճանչցնելու նպատակին, ապա պիտի հետապնդէ Թուրքիան ծունկի բերելու նման անիրականալի վերացական գաղափար մը· ներկայի հանգրուանին որոշ չէ տակաւին : Այս կէտը աւելի պիտի յստականայ յառաջիկայ փետրուարին Երեւանի Սփիւռքի համաժողովին ընթացքին :

Այսուհանդերձ, Սփիւռքը այս մարզին մէջ տէր է Երեւանի կարգ մը բաներ պարտադրելու, Թուրքիոյ հետ գործակցութիւնը ձախողեցնելու կարելիութեան :

Մեր կարծիքով, Երեւան ու Սփիւռք այնքան տարբեր աշխարհներու տէր են որ շատ դժուար է որ ներդաշնակ համաձայնութիւն մը գոյացնեն :

Պէտք չէ զարմանանք ու աւելի կարեւոր է որ ատիկա խաղ մը չկարծենք, յառաջիկայ տարիներուն, եթէ դէմ յանդիման գտնուինք տարբեր բաղաքականութիւններու ու հակասական վերաբերումներու» :

ԼԷՔ ՎԱԼԵՋԱ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Եթէ նոյնիսկ յաղթանակ մը կը նկատուի Լէք Վալեզայի համար, յաղթանակ չէ Լեհաստանի եւ իր ժողովուրդին համար : Այն Լեհը որ, Կիրակի օր, իր քուէն տուաւ Կառնոքի բանուորին, կ'ուզէր դէմ քուէարկել Թիմինոքիի եւ Վալեզան կ'ընտրէր որպէս նուազագոյն չարիք : Մնաց որ երկու Լեհերէ մէկը մեծ քուէատուփ գայած է, ինչ որ 50%ի ձեռնպահութիւն կը նշանակէ, այլ խօսքով փասան է որ ժողովուրդը, իր հոգերը չալկած, ոչ մէկ տրամադրութիւն ունէր քուէարկելու, թերեւս նաեւ հաւատք չունէր որ բարելաւում մը կրնայ արձանագրուիլ, տնտեսական ծանրակշիռ կացութեան մէջ :

Քուէարկողներու ձայներուն 75%–ով, Վալեզա կը դառնայ հանրային քուէով ընտրուած առաջին նախագահը : Իր յաղթանակը կը պարտի ոչ միայն իր հակառակորդին ամբոխավարութեան, այլեւ անշուշտ, Եկեղեցւոյ ընծայած նեցուկին : Զարմանալի ճակատագիր մը այս բանուորին համար, ծնած 1943–ին, Լենինի (Կառնոկ) նաւաշինարանը մտած 1967–ին, գործադրկուած 1976-ին եւ 1978-էն սկսած է պայքարիլ ազատ սէնտիքաներու համար : 1980 Օգոստոսին պարագլուխն է գործադուլի չարժումի մը, որ ծնունդ առած է իրեն ի նպաստ, որպէսզի վերստանայ իր աշխատանքը : Օգոստոս 31–ին կը ստորագրէ Կառնոկի համաձայնագրերը, որոնք կ'արտօնեն ազատ արհեստակցականները եւ կը ծնի Սոլիտարնոսկը : 1981 Յունուարին, Հռոմի մէջ կ'ընդունուի Պապին կողմէ, Հոկտեմբերին կը վերընտրուի նախագահ Սոլիտարնոսկի, Դեկտեմբեր 13–ին կը բանտարկուի պաշարման վիճակի ատեն, ազատ կ'արձակուի 1982 Նոյեմբերին : 1983–ին խաղաղութեան Նոպէլ մրցանակին կ'արժանանայ : 1989–ին, առաջին անգամ կը հանդիպի Ժարուզելսկիի (Ապրիլ), Օգոստոսին կը մերժէ նախարարապետի պաշտօնը, զոր կը ստանձնէ Մազովիէցքի, որ անարդար պարտութիւն մը կրեց երկու չաբաթ առաջ, նախագահական ընտրութեան ա· շրջանին, բայց, ժողովուրդները երազը կը նախընտրեն չոր իրականութենէն (տես՝ «Յառաջ»ի Նոյ· 28–ի խմբագրականը) :

Վալեզայի գործը դիւրին չէ եւ իշխանութեան բերած առաջին դինովութենէն ետք, հարկ է դէմ դնել դժուարութեանց, քայքայուած անտեսութեան մը, օրէ օր աճող գործազրկութեան : Իր մրցակիցն ալ որու ստացած ձայները (25%) կուգան երիտասարդներէն, բանուորներէն, պիտի չդիւրացնէ իր գործը : Վալեզա պէտք է անմիջապէս նշանակէր նախարարապետը, որմէ, անշուշտ, չատ բան կախում ունի նաեւ իրեն համար : Պէտք է ընտրէ այն

(Շար·ը Դ· էջ)

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գ·

Հայաստանի հողերը բազմաթիւ են ու բազմատեսակ : Տնտեսական տաղնապը եւ Արցախի անել կացութիւնը կը մնան, անշուշտ, հիմնական մտահոգութիւնները իշխանութեան առանց մոռնալու աղէտեալ դօսին : Այդքանին դիտակցելու համար հարկ իսկ չկայ մինչեւ Երեւան երթալ : Տեղւոյն վրայ, սակայն, աւելի զգալի կը դառնան ժողովուրդի մը ամէնօրեայ դժուարութիւնները եւ Սփիւռքի այցելու Հայուն անզօրութիւնը, որ իրեն կուտայ մեղաւորի զգացում մը :

Համագումարը իր ընդհանուր նիստերէն զատ, ունեցաւ նաեւ յանձնախումբերու նիստեր, Շաբաթ, կէսօրէ ետք· - Լեռնային Ղարաբաղ, Հայրենիք - Սփիւռք եւ արտաքին յարաբերութիւններ, ներքին քաղաքական իրավիճակ եւ բնապահութիւն : Միաժամանակ տեղի ունեցող այս նիստերը թոյլ չէին տար, անշուշտ, բոլորին հետեւելու կարելիութիւնը :

Արցախի նիստը, որու մէկ մասին միայն ներկայ եղանք, նոյն իրիկուան համերգին պատճառաւ, բաւական ճնշիչ էր : Ելոյթները իրարու կը յաջորդէին, բոլորը կը պարզէին տաղնապալի կացութիւններ ու ոչ մէկը կրնար լուծումներ առաջարկել : Ի՞նչ լուծում, երբ ոչինչ մեզմէ կախում ունի : Կը չեշտուէր առճակատման վտանգը, բան մանաւանդ՝ անխուսափելի : Գեղաչէնի ներկայացուցիչ կինը իրաւական միացում մը կը պահանջէր, որեւէ հայկական չրջանի հետ, եւ օրինակ կը բերէր : 33 ծնունդ կար եւ ոչ մէկ տեղ արձանագրուած էին, օդին մէջ կը մնային այդ նորածիններէրը : Ուրիշ մը կը մատնանչէր որ Ղարաբաղի ժողովուրդէն կըտրուած ենք, որովհետեւ Սահակեանակերտը՝ Արցախը չէ, բայց, անմիջապէս կը հերքուէր : Ապատամբութեան վախ ալ կը տեսնուէր : Օդակայանը արդէն Ադերբէյճանու ձեռքն անցած է, վա՞ղը : Եթէ չարունակեն կարգով դրաւել այլ կէտեր··· : Ամէն մէկը կը ջանար կարգադրութիւն դտնել, բայց, կը պարզուէր անճրկած Ղարաբաղցիին ողբերգութիւնը, որ յանկարծ կ'անդրադառնար նոյնիսկ, թէ Վոլսկիի նախագահած Կոմիտէին չրջանին, կացութիւնը աւելի լաւ էր : Լեւոն Տէր - Պետրոսեան իր տրամաբանական միջամտութեամբ կը ջանար մտքերը հանդարտեցնել : Արցախը բարձի թողի չէր եղած : Հարկ է համբերել :

Հարցը հոն է որ ժողովուրդը ընդհանրապէս համբերութիւն չունի այլեւս : 1988–ի, 1989-ի մթիթինկներու խանդավառութիւնը, որ չրջան մը ուժգի հանած էր ու պատրանքներ տուած ամբողջ ժողովուրդի մը, մարած կը թուի :

Քիչ անդին կար նաեւ Հայրենիք - Սփիւռք եւ Արտաքին Յարաբերութեանց Յանձնախումբին նիստը, ուր, ըստ մեր առած տեղեկութեանց, նոր բաներ չէին ըսուած բազդատմամբ նախորդ տարուան : Անհրաժեշտ կը դանուէր արագօրէն պատրաստել Հայրենիք - Սփիւռք յարաբերութեան ծրագիր մը : Բազմաթիւ եւ լոյթներ տեղի կ'ունենային : Կարապետ Տաքէսեան կը չեշտէր վիճակագրութեանց ստիպողականութիւնը կարենալ աւելի ճչգրիտ վերլուծումներ ընելու համար :

***

Շաբաթ իրիկուն, Արամ Խաչատրեան դեղեցիկ համերգասրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր : Հայաստանի պետական նուագախումբը զեկավարութեամբ Լորիս Ճգնաւորեանի նուագահանդէս մը կուտար, նուիրուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին դահակալութեան 35-ամեակին : Պատուոյ օթեակին մէջ, Վազգէն Հայրապետը կը չրջապատէին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը, փոխ - նախագահը, կրօնական եւ աչխարհական անձնաւորութիւններ :

Ղեկավարին կողքին, կը յայտնուէր բեմբասաց Ճգնաւորեան մը, որ նորութիւն էր Սփիւռքէն պինքը ճանչցողի մը համար : Ամէն մէկ կտորէ առաջ եւ վերջ, Լ· Ճգնաւորեան լինքնաբուխ ելոյթներ կ'ունենար եւ սիրով կ'ունկնդրուէր հանդիսատեսներուն կողմէ, որոնք ամիսներէ ի վեր վարժուած էին այդ երեւոյթին : Կը թուի որ կը սիրեն ալ :

«Հայր Մեր»ով բացումին կը յաջորդէին Ճգնաւորեանի, Պրուխի եւ Արամ Խաչատրեանի գործեր : Ապա՝ Ճգնաւորեան կը յայտնէր թէ պիտի նուագէր հատուած մը իր մէկ գործէն, «Զէյթունցիները», հուսկ՝ «Մեր Հայրենիք» : Այս վերջնոյն առթիւ, երաժիչտը կը յայտնէր թէ հարկ չկար նոր փառերգ մը պատրաստելու, այս մէկը չատ լաւ էր, կուտար երկար պատճառաբանութիւններ եղանակին դեղեցկութեան մասին ու կ'անդրադառնար բառերուն, որոնք, անշուշտ, այսօր կրնան խրտչեցնել : Հոս ալ, կ'առաջարկէր որ «Մեր Հայրենիք՝ թշուառ աւետեր»ին տեղ հանդիսականները երգէին՝ «Մեր Հայրենիք՝ ազատ եւ անկախ»· եղաւ - պնաց : Իսկ ի՞նչ պիտի ընէինք յաջորդ տողը՝ «մեր թշնամեաց ոտնակոխ» ··· Ճգնաւորեան այդ մասին չէր մտածած : Խանդավառութիւնը մեծ էր սակայն, այնքան որ Ճգնաւորեան պիտի կ'ընէր ու ապշահար ականջալուր կ'ըլլայինք փառերգի մը կրկնութեան··· :

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«ԿԱԶԱՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ» ՄԸ

Կարելի՞ է երգիծական էջով մը ձեռնակալութեան, բանտարկութեան պարտականը նկարագրել, հակառակ անոր որ Գ. Մահարիի, Լեւ Կամսարի առորագրութեամբ նման էջեր կան մեր գրականութեան մէջ, մարդ կը վարանի անմիջապէս գրական պատասխան մը տալու այս հարցումին:

Ժամանակակից կեանքէ առնուած նման էջ մը մեզի կուգայ Արցախի մամուլէն. յիշողութիւններու մէջ դեռ թարմ է «խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագիրներէն՝ Արկադի Ղուկասեանի ամիս մը բանտարկութեան պարագան. անոր ամբողջ յանցանքն էր առորագրել «Բացէ՛ք վերջապէս ձեր աչքերը» խորագրուած գրութիւն մը ուր կը մատնանշէր ու կը դատապարտէր ջարդերը, բռնութիւնը (տես՝ «Յառաջ», Փետրուար 10 / 11):

1990 Յունուար 19-ին երբ նստած է խմբագրատան իր սենեակը, սպայ մը շրջանի արտակարգ կացութեան հրամանատարին քով կը հրաւիրէ զայն: Այս հրաւէրին՝ սակայն չատ անորոշ բացատրութիւն մը կ'ընկերացնէ: Ամէն բան չատ «բարեկամական» մթնոլորտի մը մէջ տեղի կ'ունենայ. փողոցը իրենց կը սպասէ պինուրական ինքնաշարժ մը, կը մտնեն: «Ի հարկէ կարող էի ազմուկ բարձրացնել, ուշադրութիւն գրաւել, կ'ըսէ ան, սակայն ասպա կը հրաժարի, մտածելով որ «կը հաւաքուեն մարդիկ, գինուորականներից մէկն ու մէկն էլ, չիմանալով, պատահաբար դէպի «օդ» կը կրակի»...: Հնդինակը կ'աւելցնէ թէ Սահակեանի մէջ նման բան պատահած է արդէն ու նոյն - իսկ երախաներ վիրաւորուած են: Միայն կը հարցնէ կրկին թէ ո՛ւր կ'երթան. «Ագնիւ խոսք, Ներքին Գործերու վարչութիւն կ'երթանիմ. հոն զօրավարը մեզի կը սպասէ» կ'ըլլայ պատասխանը: Յետոյ, հազիւ այդ չէնքին առջեւ հասած, սպան յանկարծ կը զոչէ. «վա՛յ, բոլորովին մոռացայ, զօրավարը օդակայանն է, հոն է նաեւ իր զօրակէտը, հո՛ն կը խօսիմ»:

Արցախցի լրագրողը կը զրկ այսքան անճարակ բեմադրութեան առջեւ. «Եթէ այս ամէնը այդեան անմիտ չլիներ, անշուշտ ծիծաղելի կը լիներ»: Ա՛յ համբերութիւնը սպառած այդ «ճանճրալի խաղէն», վարորդէն բաւական խստօրէն կը խնդրէ որ ինքնաշարժը կեցնէ: Այն ատեն ընկերացող գինուորներէն մէկը անոր վիզին կը փաթթէ փողկապը ու ինքնաչխատ պէնքը կը կոթնեցնէ այտին, հրամայելով չշարժիլ: Իսկ երբ կ'առարկէ որ չի կրնար շնչել, սպան կը հրամայէ «Ինչ մը, շատ ինչ» թուլցնել:

«Եւ մի կարճատես լուռթիւնից յետոյ, գիտակցելով որ արդէն տեսեկտիւ խաղալը իմաստ չունի, շուտասելուկի պէս վրայ տուեց. «դուք 30 օրով կալանուած էք «Բացէ՛ք վերջապէս ձեր աչքերը» յօդուածով ազգամիջեան թշնամանքի բորբոքելու համար»:

Այս ամբաստանութիւնը կրկին կը ցցուի իր դէմը, երբ կը հասնին սահմանադրութեան վրայ, ուր ուղղաթիռի մը մէջ կը դանուի զօրավարին դրասենեակը. Հոն լրմէ կը պահանջուի որ զօրավարին փոխարէն, անոր կողմէ ինք գրէ իր յօդուածին ամբաստանագիրը: Ի զուր կը փորձէ բացատրել որ յօդուածը գերծ է այդ յատկանիշերէն եւ թէ ան հրատարակուած է արտակարգ կացութեան հասատատութեան առաջ: Անկէ ուղղաթիռ մը կը մատնէ որուն թիրախը իրմէ պատնէշ կը պահուի: Մէկուկէս ժամ կը թռչին: Ա. Ղուկասեան կը չարունակէ. – «այդ ամբողջ ժամանակ ես մտածում էի համերկրացիներիս՝ Արցախցիների մասին, որոնք ժամերով հացի հերթեր են կանգնում, որովհետեւ, ինչպէս մեզ բարձրաստիճան պետերն էին հաւատացնում, ուղղաթիռները չեն հերիքում ալիւր բերելու համար: Իսկ այստեղ ահա մի ամբողջ ուղղաթիռ է, դեռ հետն էլ՝ եօթ աւտոմատաւորներ»:

Էջը կը կատարէն ռազմական օդակայան մը. պինքը կը մտցնեն մեծապով պատուած մենախուց մը: «Խաւար է, ցուրտ, ոչ կանգնել է լինում, ոչ՝ պառկել: Ջորս կողմը սառնաշունչ, ծակծկող մեռած է: Հսկող գինուորը մէկ - մէկ մի բիչ բացում էր նեղը, ինձ հարցնում.

– Կենդանի՞ ես»:

Այդ վիճակով պինքը կը տանին բանտ - դատախարակչական իր գործունէութիւնը, նա մանաւանդ այսօր, երբ դուշահեռ Մայր Հայրենիքի ներկայ նուաճումներուն, իր դիմաց կը բացուին նոր հորիզոններ:

***

Կէսօրուան ճաշի ժամը առիթ տուաւ բաժակաճառերու, որոնց ընթացքին, առաւէ վարդապետը յանձնախակի առիթներով ներկայացուց օրուան հիւրերը, ըլլան անոնք պրպտող (այսպէս Աւետիք (Աւիկ) Իսահակեանը, թոռն մեր մեծանուն եւ համանուն բանաստեղծին, որ իր կարգին խօսք առնելով դրուատեց Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի գործունէութիւնը երէկ եւ այսօր), երգչուհի (սոփրանօ) Մարիամ Սանոսեան եւ բարերարներ ու մտերիմներ Մխիթարեան միաբանութեան ու Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանին:

***

*Կէսօրէ հաք ժամը 4-ին տեղի ունեցաւ Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի 155-ամեայ յոբելեանի նուիրուած ճեմարանական նիստը, վարժարանի Թէոփիլեան հայելազարդ սրահին մէջ: Աչակերտներու խմբերդը, ընկերակցութեամբ նախկին սաներու նուագախումբին, խռալական ու վարժարանի զոյգ քայլերգներով բացաւ հանդէսը. ապա վարժարանի տեսուչը իր բացման խօսքով ուղեց զգացնել թէ օրուան խորհուրդը կապուած ըլլալով մեր Սուրբ Թարգմանիչներուն, արտայայտութիւն մըն է միաժամանակ հաւատքի. եւ հետեւաբար ինքնաբուխ իրը պօթք՝ երգեց հայրապետական օրհներգը (ամէն Հայի սրտից բխած) ժողովուրդին բարձրացած առ Աստուած, եւ ապա «Ձէր կեցո զու զՀայս», ապօթքը Հայոց Եկեղեցւոյ իր ժողովուրդին համար: Ապա իր ճառով չանաց ցոյց տալ զպրոցական ու կրթական աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը, յատկապէս երբ ազգային դիմադիմի մը կերտումը ունինք իրը նպատակ եւ հրամայական պահանջ: Ազգային վարժարանի մը դերը, բաւ տեսուչ Հայրը, ոչ մէկ կերպով կրնայ փոխարինել ուրիշ վարժարան մը որուն կրթական մտահոգութիւններէն դուրս կը մնայ այն ինչ որ էական է Հայուն եւ մտահոգութիւնն է դինք ծնող ժողովուրդին, այսինքն, պահպանում ազգային աւանդութիւններու, կրօնական պատկանելիութեան ու ապրումին, Հայախօս մտածելակերպի եւ կենցաղի, արդիւնք՝ մշակութային արժէքներու ծանօթութեան եւ իւրացումին. եւ տակ, համապրումը այս բոլորին, հայկական աշխարհահայեացքի: Տեսուչ վարդապետը չէշտեց այս տեսակէտով մխիթարեան կրթական կեդրոններու կատարած ազգանպաստ գործունէութիւնը, եւ հաւաքը որ անոնք ունին ազգային կրթական ու դաստիարակչական առաքելութեան անհրաժեշտութեան որ կը տեսնի վազուան Հայը պատրաստելու նուիրական գործին մէջ: Այսօրուան Հայ ծնողքները, չարունակեց տեսուչը, որոնք այլեւս տեսակէտներէ չարժած, կ'ուտեսեն երբեմն տալու իրենց զաւակներուն ազգային կրթութիւն, վազը պատասխանատու պիտի ըլլան անոնց, երբ անոնք աւազեն եւ հարց տան գաւով թէ ինչու իրենց ծնողքները զլացած են իրենց Հայերէն դաստիարակութիւնը եւ չեն զրած զիրենք ազգային վարժարանի մը մէջ, որ հոն սորվէին Հայերէն, ծանօթանային իրենց պատմութեան...: Այսօր, այս է վիճակը չատ մը երիտասարդներու որոնք ծանրաւով կը բախեն մեր դռները որպէսզի Հայերէն սորվեցնենք իրենց: Այս երիտասարդներուն եթէ ժամանակին ցոյց տուէր ազգային խնամք, այսօր անոնք չատ աւելի երջանիկ պիտի ըլլային եւ՝ ապահով եւ՝ զոհ իրենց մօրթին տակ: Ժամն է, բաւ տեսուչ Հայրը, որ Հայրենիքի վերելքի այս զժուար օրերուն սիրենք մեր ազգը եւ լեզուն, այնպէս ինչպէս իր օրերուն, Հայոց Վէրքի երգիչը Աւետիսեան կ'ազաչէր, հաւատարիմ ըլլանք մեր ինքնութեան եւ անոր պահանջներուն տալ անունդ, որպէսզի մեր զոյութենական ու հարազատ զիմադիծը ապրի, եւ ուզենք ըլլալ զայն, ամբողջապէս ա-

ՎԵՆԵՏԻԿ
ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

155-ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՐԸ Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ 5-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ՄԵՐ ՍՈՒՐԲ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանը իր 155-ամեայ յոբելեանին առիթով չէր կրնար չանդրադառնալ հինգերորդ դարու այս մեծ դպրոցին, «որովհետեւ, կ'ըսէր վարժարանի տեսուչը, Հայր Ռափայէլ Անտոնեան, անոր բացայայտումով ինք եւս կը բացայայտուէր եւ զարը յատկանշող ուժերու վերարժեւորումով, կ'ուզէ որ անոնք վերապրին այսօր եւ խօսին մեզի, եւ ներշնչեն մեզ յանուն Անցեալին որ պէ՛տք է տեւէ եւ Ներկային որ պէ՛տք է ծնի իրը հարատատ զուտակը անոր, եւ Հետագայ օտաթ, այլ կայտատ ու պերճ անդամը Հայոց ամբողջական մարմինին»:

155-ամեայ յոբելեանը սկիզբ կ'առնէր պատարագի Սուրբ Խորհուրդով, զոր կը մատուցանէր վարժարանի տեսուչը, ի յիշատակ Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի ննջեցեալ նախկին սաներու եւ հոն զործող մխիթարեան ննջեցեալ վարդապետներուն որոնք վերջին 50 տարիներուն մեծ զոհաբերումով եւ աքնածան աշխատանքով կրթած էին յաջորդական սերունդները, ազգային ոգիով ու կրօնասիրական առողջ սկզբունքով. Հ. Սահակ Վրդ. Տէր Մովսէսեան, Հ. Գարեգին Վրդ. Լազարեան, Հ. Եղիա Վրդ. Փէշիկեան, Հ. Սերովբէ Վրդ. Ագըլեան, Հ. Մեսրոպ Վրդ. Ճանաչեան, Հ. Անդրէաս Վրդ. Ֆօլկոլեան, Հ. Նիկողոս Վրդ. Քէհէեան, Հ. Վահան Վրդ. Յովհաննէսեան, Հ. Համազասպ Գըլընճեան. անուններ անխոնջ առաքելներու եւ ճչմարիտ դաստիարակներու որոնք վիտցան զոհել անձնական անունի կապուած ամէն պատիւ որպէսզի ծառայեն Հայ պատանիին, անոր հոգեւոր, խմացական ու ազգային զարգացումին, համաձայն Մեծն Մխիթար Սեբաստացիի առած ուղղութեան՝ վիտութեան ու կրօնքի զոյգ թեւերուն: Պատարագիչ տեսուչ վարդապետը մեկնաբանելով Պօղոս Առաքեալի խօսքերը, թէ քրիստոնեաները զանազան անդամներն են Քրիստոսի, պատշաճեցուց զանոնք մեր ազգին, «որուն անդամները մենք ենք, Հայերս, եւ որուն (այսինքն ազգին) ամբողջականութիւնը կախում ունի մեր համերաշխ գործակցութենէն եւ փոխադարձ ծառայութիւններէն, յատկապէս, չէշտեց տեսուչ Հայրը, թէ ամէն անգամ ուն իր առանձնայատուկ դերը եւ գործը ի նպատակ մարմնի կատարելութեան եւ թէ պէտք չէ խանգարել այս կարգը, տեսանելի ըլլալու մարմաջէն մղուած, այլ ղիտակցիլ թէ անդամները անխոնջ կը վաչելեն յարգանք ու պատիւ այն առեն լոկ՝ երբ իրենց յատուկ ու տեսիական դերը կը կատարեն ներդաշնակօրէն մարմնի միւս անդամներուն գործակցելով: Այդպէս են մխիթարեան վարդապետները եւ այլ հոգիով գործած են անոնք ամէնուրեք անոնցմէ իւրաքանչիւրը, համաձայն իր կարողութիւններուն, կը ջանայ պահել ու զոհացնել ազգի բազմատեսակ պահանջները, որոնցմէ մին կրթական դաստիարակչական գործունէութիւնն է, որուն կը մասնակցի Մխիթարեան վարդապետները առաքելական հոգիով, եւ որուն ահա մեծ կեդրոններէն մէկուն, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի 155 տարիներու արդիւնաւէտ գործունէութիւնը կը յիշատակենք այսօր»:

Այս առիթով, նախկին սաներ, ազգայիններ, Իտալիայէն, Մայր Հայրենիքէն, Միացեալ - Նահանգներէն եւ այլ երկիրներէն, եւ Սուրբ Ղազարու Մխիթարեան մայրավանքի երազով ու կարօտով վճեռակ գոնուող Հայեր՝ վուխացած էին ներկայ գոնուելու, իր տեսակին մէջ եզակի, օտար ափերու վրայ ապրող ու Հայոց արտով արտիւղ, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի ջերմ օճախին չուրջ խմբուելու, ապրելու համար հայութեամբ օծուն օր մը: Պատարագի գոհաբանական ազօթքով սկիզբ առած այդ օրը (1990 Հոկտեմբեր 28) կ'ուղէր ըլլալ ազգային ոգին արծարծող օր մը, ի տես Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի 155 տարիներու կրթական ու դաստիարակչական նուիրական առաքելութեան, որպէսզի այսօրուան Հայերս միշտ աւելի լրջօրէն անդրադառնանք եւ իրախուսունք՝ ամէն միջոց ձեռք առնելու որ, ան չարունակէ

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՑՑ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՆԻՍ

ՆԻՍ, «Յառաջ»· – Ցուճախ ըսուած եւ յաճախ ալ չհաւատած է, թէ լեզուն մի–այն ու մի՛այն խօսք չէ՝ ասոր պարզագոյն իմաստովը:

Հայկական տառերու իմացութեամբ, հայերէն բառերու կազմութեամբ, կարճ ու երկար նախադասութիւններու չարա–հիւսութեամբ եւ զանոնք ըմբռնելու կա–րողութեամբ, դեռատին կը կազմակեր–ուի ըստ այնմ: Կարճ՝ լեզուն անպայման կը կերակ, կը կազմաւորէ եւ կը զար–գացնէ մտածելակերպ մը, կը ձեւաւորէ մտածումի եղանակ մը, – հայաչունչ, հա–յապրում այս պարագային:

Եւ, երբ ասոր վրայ աւելցնենք երկրի մը պատկերացումը, մեր սեղմ չրջանա–կին մէջ Հայաստան աշխարհը, ուրկէն Հայաստանի աշխարհագրութիւնը իր գըլ–խաւոր գիծերով, նաեւ պատմութիւնը մեր նախնեաց՝ թէկուզ պարզկեն պարզը, նոյնպէս հայ երկին կախարդական մեղե–դին իրրեւ թթխմոր կը չաղախենք ասոնց մանկունակ հոգիներու մէջ, մենք ան–կասկած, ապագան նախապատրաստած կ'ըլլանք ծիլին ծաղկումին պարարտ հո–ղը, որուն մէջ եւ վրան ձեւ եւ մարմին պիտի ստանայ վաղուան կաղնին: Այն, որ պիտի ունենայ ուժն ու կորովը դէմ դնելու տաք ու պաղ հովերուն, ձախի – աջի ձիւնամրրիկներուն:

Այս տարրական խորհրդածութիւննե–րով է, որ հրաւէրի մը ընդառաջելով կ'այ–ցելենք Պարսամեան համալիր, ուր ոչ երկար ժամանակէ մը ի վեր իր վերջ–նական, մնայուն կայքն է հաստատած զա–ղութիս միօրեայ վարժարանը՝ չրջան մը հոս ու հոն ունենալէ եաք իրրեւ դասա–տուդութեանց վայր, – երկար տեն եկե–ղեցւոյս Օշական սրահը, ապա քաղա–քապետարանի կողմէ սիրայօժար տրա–մադրուած մեծ յարկաբաժինը:

Միօրեան, ինչպէս կը սիրենք կոչել զայն, իր «կեանքը»՝ անփոխարինելի մեր այժմու պայմաններուն մէջ, կը պարտի Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան: Աղա–րեւ, իրերայաջորդ վարչութիւնները, գի–տակից հասկացողութեամբ եւ, մանա–ւանդ, յամառ յարատեւութեամբ, ան–չուչա նաեւ յղնատանջ ճիգով վառ կը պահեն հայեցի նախնական դաստիարա–կութիւն չմարելու սահմանուած այս վա–ռարանը: Հեռւեւարար, թող ո՛չ աւելորդ եւ ո՛չ ալ չափազանցուած խօսք նկատ–ուի, եթէ հոս այս առիթով արձանագը–րենք, թէ այժմու վարչութիւնը իր կար–գին (Տիկիններ Ա.յտա Սրապեան, նախա–գահուհի, փոխ–նախագահուհի եւ բար–տուղարուհի՝ Շաքէ Քարլէն Յակոբեան, գանձապահուհի՝ Լիւսի Ճէզվէճեան, խոր–հրդատուներ՝ Էլիզապէթ Թաչճեան, Ա–նոյշ Սերովբեան եւ Օտէթ Մարտոյեան), կը չարունակէ վարել օրինակելի ձեռնա–հասութեամբ այս քրտնաջան աչխա–տանքը՝ ապահովելով զպրոցին նիւթակա–նը, տղոց–աղջիկներու երթեւեկը, հսկո–ղութիւնն ու հոգածութիւնը, գիրք եւ գրենական պիտոյք եւ, յատկապէս, ու–սուցչական կազմ, այժմ բաղկացած չորս ուսուցչուհիներէ, – Տիկիններ Անի Օ–հանեան, Հռիփսիմէ Պօչնաքեան, Հիլ–տա Պատեմ եւ Օր. Անահիտ Օհանեան:

Միօրեան ներկայ ուսումնական տարե–չրջանը կ'ընդգրկէ 48 աչակերտ, երկու սեռէ: Դասարաններու անունները կը մը–նան յանկուցիչ՝ Մանիչակ, Կակաչ, Վարդ եւ Շուչան:

Վարչականներ եւ վարժուհիներ քանի մը կէտերու կարգին կը մատնանչեն հիմ–նական դժուարութիւնը: Բաժանումի եւ դասաւորումի ընթացքին պարտին նկա–ի առնել թէ տարիք, թէ հայերէնի մա–կարդակ: Օրինակ՝ հայախօսներու կողքին կան նաեւ ոչ–հայախօսներ, մնաց որ առաջիններու պարագային եւս գոյու–թիւն ունին տարբերութիւններ՝ հայե–րէնի իմացութեան սահմանումով:

Այս իրողութեան առաւել պերճախօս վկայութիւնը կը գտնենք անդրանիկ դա–սարանին մէջ, ուր ստորաբաժանումները կը դառնան անխուսափելի: Տառաճանա–չում, բառերու կազմութիւն, ընդհանրա–պէս միավանկ, հեզել, փորձել կարդալ, ջանալ նկար–բառ թղթիկներով կազմել անուններ՝ աչք–միտք զուգորդութեամբ: Համբերատար աչխատանք վարժուհի Տի–կին Հ. Պատեմի համար. կողքին վար–չութեան անդամներէն մէկն ու մէկը (մեր այցելութեան պահուն Տիկին Շ. Քարլ–էն Յակոբեան):

Երկրորդ դասարանը, վարժուհի Տիկին Հռ. Պօչնաքեան, արդէն կ'անցնի ընթեր–ցանութեան, ուղղագրութեան, չարադա–սութեան. կ'ապահովէ քերականութեան հայող տարրական կանոններ, – եզակի, յոգնակի, տոլով եւայլն:

Տիկին Ա. Օհանեանի վարած դասա–րանը արդէն իսկ վարժ ընթերցանու–թեան, չարադրութեան սեմին կը գտնը–ւի: Հոս կ'օգտագործուի Շաքէ Տէր–Մել–քոնեան – Մինասեանի «Հայերէնի դիրքս», ընթերցարան 3–րդ կարգ, դունատիպ, նը–կարագրդ: Կը բովանդակէ հայերէն դրուած պատմութիւններ, խաղեր, եր–գեր, վարժութիւններ, առած, չուտասե–լուկ եւայլն: Մակարդակի ցուցանիչ:

Ցառուկ դասընթացքներ նոյնպէս Հա–յաստանի աչխարհագրութեան, Հայոց Պատմութեան մասին: Օր. Ա. Օհան–եան, բոլորին նման վարժ եւ դրաւիչ չուն–չով, ազգային ոգի կը ներարկէ աչակերտ–ներուն: Ցաճախ երգերու վարժութիւն եւս:

Աւաւել՝ կրօնագիտութիւն, տարբա–կան, Տարօն Ծ. Վրդ. ձէրէճեանի կող–մէ, այս մէկը եկեղեցին:

Վարչութեան անդամուհիները չեն ան–տեսեր նաեւ աչակերտներուն նախընթ–րիքը:

Միօրեան իր պիւտճէն կ'ապահովէ տարեվակի ճաշ – պարահանդէսներով: (Հայաստանի չարժը, նիւթական օժան–դակութեան անհրաժեչտութիւնը, պատ–ճառ կը դառնան ջնջումի՝ երկու տարի յաջորդաբար): Այս տարեչրջանինը տեղի կ'ունենար Հիսթ–Ռեժընսի պանդոկի չը–քեղ սրահը, Նոյեմբեր 10–ին, բծախընդ–դիր պատրաստութեամբ, հայկական մըթ–նոլորտի չեչտով, հայերէնի տիրակալու–թեամբ: Ինչպէս միչտ, կը գնահատուի ըստ արժանւոյն: Ցաճախ նաեւ նուիրա–տուութիւններ:

Փակենք այս տողերը վարչականներուն միտքը չարչրկող կարեւոր հարցով մը, – ինչպէս ընել, որպէսզի միօրեան աւար–տած պարմանի–պարմանուհիները դա–սընթացքներով չարունակեն զարգացնել իրենց հայերէնը, ասոր հայող երեսնե–րը: Միաժամանակ կապ պահելով ազգա–յին կեանքին հետ: Փափաքը կու գայ նոյ–նինքն ծնողքներէ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գերմանահայ Աւետարանի

«ԿՈՄԻՏԱՍ» ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ ԳԵՐՄԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Տարի մը առաջ Տօն Ալկարեանի պատ–րաստած «Կոմիտաս» չարժանկարը ներ–կան Բողոքական Եկեղեցիի չարժանկարի յատուկ մրցանակին արժանացած էր: Օ–րերս Արեւմտեան Գերմանիոյ ռատիօկա–յանը որ ծանօթ է Վէ–Տէ–էօ համառօտա–դրութեան տակ, ախտեց «Կոմիտաս»ը: Ան ներկայացուած էր անցեալ տարուան Վենետիկի չարժանկարի փառատօնին, ծախքերը ստանձնած էին բացի Վէ – Տէ – Էօ–էն նաեւ Պերլինի ԷՍ – Էֆ – Պէ–ն, Ալեք Մանուկեան հիմնարկը եւ ուրիչ–ներ:

Ինչպէս նոյնինքն Տօն Ալկարեանն ալ կը չեչտէ, չարժանկարը «գիտական ու–սումնասիրութիւն մը չէ Կոմիտասի եւ Հայոց պատմութեան մասին: Զայն գի–տական իմաստով կարելի չէ ըմբռնել»: Եւ աւելի վերջը· «Կոմիտաս»ը մութ է մտայնի իմաստով, բայց ոչ զգացական դեռնի վրայ»: Ըստ երեւոյթի այս մթու–թիւնը ունի նաեւ իր քաղզպական ուժը եւ մրցանակը չնորհող կազմակերպութեան մէկ անդամը կը հրապուրուի այս մէկով, մթութիւն որ կրնայ ապրակ հանդիսանալ հայ մչակոյթին ներս թափանցելու ճիգ մը ընելու համար:

Թապաւէնը զարձուած է Պերլինի եւ Ցունաստանի մէջ: Ակներեւ են Պարաջա–նովը եւ Տարկովսկին, ազդեցութիւն–ներ որոնք կրնան նչուիլ առանց վի–բաւորական ըլլալու:

ՀԱՄԵՐԳ ՀԻԼՏԵՍՀԱՅՄԻ ՄԷՋ

Հռենոս - Արաքս գերմանեւհայ բարե–կամութեան միութիւնը եւ Հիլտեսհայմի ծանօթ կառքավաճառներէն Շերմեր Նո–յեմբեր 21–ին միասնաբար կազմակեր–պեցին համերգ մը չութակահար Արա Մալիքեանի եւ դաչնակահարուհի Մէրի Տրուզի մասնակցութեամբ: Պր. Շերմեր երաժչտութեան կատարեալ մոլի մըն է, ունի իր սեփական համերգասրահը, ուր երիտասարդ երաժիչտներ յաճախակի ելոյթներ կ'ունենան:

Համերգասրահը երբեմնի այգեգոյն լե–ցուն չէ եղած, կը գրէ Հիլտեսհայմեր Ալկեմայնէ Ցայեռնկին թղթակիցը եւ կը չարունակէ· երիտասարդ չութակա–հարին հնչիւնը արտակարգ բուռն է, իսկ իր արտայայտութիւնը 22–ամեայ չութակահարի մը համար զարմանալի:

Կատարուեցան կտորներ Կելալեանէն, Պրոկոֆիէֆէն, Լատիլաւ Քուփկովի–չէն (հինգ հայկական երգեր Կարինէն), Զայկովսկիէն եւ Ռավելէն: Ծանդալա–ռութիւնը չափ ու սահման չունէր, այն–պէս որ ներկաները առիթը ունեցան լը–սելու նաեւ Պաղտասարեանի եւ Փականի–նիի երկերէն:

Եթէ անգամ մը եւս Հիլտեսհայմ դան, կը գրէ քննադատը, Շերմերին համերգա–սրահը բաւարար պիտի չըլլայ: Համեր–գին հասոյթը ամբողջութեամբ տրամադ–րուեցաւ Հայաստանի երկրաչարժի ազէտ–եալներուն:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՈՒՊՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՎՐՏԻՔ

ՊԱՏՄԱԲԱՆ ՐԸՆԷ ԿԵՐՏԱՆ

Վերջերս իր մահկանացուն կնքած է Ժընեւ, ուր կ'ապրէր 32 տարի է, Րընէ Կերտան չուրջ 15 հատորներու հեղինակ է չարս որոնց՝ «La vie quotidienne à Genève au temps de Calvin» (Hachette, 1973), «Histoire de Genève» (Mazarine, 1981): Պատրաստութեամբ իրաւագէտ եւ անտեսագէտ, նախ բարձր պաչտօնատար մըն էր ՄԱԿ–ի մէջ նախքան պատմա–բանի եւ դրագէտի ասպարէզ մը սկսիլը «Vie, grandeur et misère de Byzance» (Plon, 1954) հատորով, որ թարգման–ուած է հինգ լեզուներու:

Ծնած 1913–ին, Փարիզ, հայ ծնողքէ, Րընէ Կերտան հրապարակած էր բիւզան–դական արեւելքով, որու նուիրած է քա–նի մը հատորներ, ինչպէս Վենետիկով, ինչ որ պատճառ եղաւ որ արժանանայ իտալական Հանրապետութեան արժան–եաց կարգի չքանչանին: Հեղինակն էր նաեւ քանի մը կենսագրութիւններու ինչ–պէս՝ «Corneille ou la vie méconnue du Shakespeare français», որ պարգեւատըր–ուած է Ֆրանսական կառավարէն, ինչպէս նաեւ «François Ier», «César Borgia», «Lucrèce Borgia» լոյս տեսած տարւոյս սկիզբը:

Րընէ Կերտանի մայրը կը պատկանէր կիւլպէնկեան գերդաստանին եւ հայրը Փարիզ եկած էր Պոլսէն, ուր ծանօթ էր կիւմիւչ–կերտան անունով: Ինք միչտ հա–ւատարիմ մնացած է իր հայկական ծա–գումին, մանաւանդ Եկեղեցիին:

Ցուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Ժընեւի Հայոց Ս. Ցակոբ եկեղեցին, Նո–յեմբեր 14–ին:

Ա. Գ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ
ՎԻԵՆՆԱ

Նոյեմբեր 9–էն 11 Աւստրիոյ Գիտու–թեան եւ արուեստի Հիմնարկին հովանա–ւորութեամբ ու հրաւէրով Վիեննայի մէջ տեղի ունեցած է «Հանրային եւ մչակու–թային զարգացման հեռանկարները Հա–յաստանի մէջ» թեմայով դիտական նըս–տաչրջան մը: Անոր մասնակցած են Ե–րեւանէն ու Մոսկուայէն հրաւիրուած փի–լիսոփայ, հոգեբան, տնտեսագէտ, ինչ–պէս նաեւ պատմութեան ու բանասիրու–թեան հարցերով զբաղող կարգ մը հայ դիտնականներ: Նստաչրջանի նախաձեռ–նողներն են՝ Վիեննայի հայ երիտասարդ բանասէր Զարիկ Աւագեան եւ փիլի–սոփայութեան մագիստրոս՝ տոքթ. Ֆը–րանց Վիմմէր:

Բազմաթիւ բանախօսներու կարգին, դեկուցումով հանդէս եկած է նաեւ Մոս–կուա լոյս տեսնող «Հայ լրաբեր» թեր–թի խմբագիր, իրաւաբան Վահան Խմին՝ «Հայկական հարցը միջազգային իրա–ւունքի համակարգին մէջ» թեմայով:

Կարգ մը դեկուցումներ նուիրուած են այսօրուան հայ հանրութիւնը յուզող հարցերու՝ Հայաստանի տնտեսական ճըգ–նաժամուն եւ անկէ դուրս ելլելու ուղի–ներուն, Հայաստանի մէջ փիլիսոփայա–կան մտքի զարգացումին, Հանրապետու–թեան բնապահական իրավիճակին: Փի–լիսոփայական դիտութեանց տոքթ. Կա–րէն Սվասեան, իր դեկուցումէն զատ, դա–սախօսութիւն մը տուած է Նիցչէի փիլի–սոփայական ուսմունքին կարգ մը խնդիր–ներուն մասին: Աւստրիոյ Ազգային դրա–դարանին մէջ պատ. դիտութեանց տոքթ. Վարդան Գրիգորեանի դասախօսութիւնը նուիրուած է Մաշտոց Մատենադարանի ճեռագիր դանճերուն:

Նստաչրջանին ընթերցուած բոլոր դե–կուցումները կը հրատարակուին հայերէն, գերմաներէն ու ռուսերէն:

ՆՈՐ ԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիէրի Ալանեան, գաւակը Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի պատուոյ նախագահին,, յաջողութեամբ պաչտպանած է կենսաբա–նութեան թէզ մը եւ Լիոնի համալսարա–նէն ստացած է docteur en biologie աստի–ճանը:

ԿՐՔՆՈՊԼԸ՝

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Եաւաւֆեան զաւակները եւ թոռները (Նիւ – Եորք),

Տէր եւ Տիկին Վարդան Բաբախեան զաւակները եւ թոռները (Կրքնոպլը),

Տէր եւ Տիկին Ռաֆայէլ Գուլումճեան եւ զաւակները (Մէօռն),

Տէր եւ Տիկին Մինաս Եկաւեան զաւակները եւ թոռները (Կրքնոպլը),

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր, զոքանչին եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՅԱՍՄԻԿ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Եկաւեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 3-ին, 84 տարեկանին։

Թաղումը կատարուեցաւ Դեկտեմբեր 5-ին։

Շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով եւ հեռագրով մասնակցեցան իրենց սուգին։

ՋԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Տօնիկեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր՝ Սեպուհ Տօնիկեանի մահուան առթիւ։

ՓՈՒՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թագին Հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ։

⁂

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

(Շար.՝ Ա. Էջէն)

անձը, որ գոհացնէ թէ Լեհերը եւ թէ Ա-րեւմուտքը։ Ինչ որ վտանգաւոր է, այն է թէ Վալեզա ծանօթ է որպէս մէկը որ միշտ պարագուխ ըլլալու ծարաւն ունեցած է, մինչ հարկ է որ պիտակի իր պատասխանատուութեան, ճեռնհաս ղեկավարութեամբ մը չրջապատուի եւ յաջողի Լեհաստանի յեղափոխութիւնը։

ԵՒՐՈՊԱ

ՁԻԿՆ - ՁՄԵՌ

Ցանկարծակի յուրտն ու ձիւնը բաւական լուրջ վնասներ բերած են ամէն կողմ։ Ամէնէն ծանր հարուածը կրած է Մեծն-Բրիտանիա, ուր ութ մեռեալ կայ, բայց նաեւ երթեւեկ, երկաթուղի գադրած են բազմաթիւ շրջաններու մէջ, օդակայանները փակուած, կարգ մը վայրեր ջերմաստիճանը զերոյէն վար 20-ի իջած էր եւ հովն ալ ժամական 130 քիլոմեթր արագութեամբ կը փչէր։ Աւելի քան կէս միլիոն Անգլիացիներ չուրէ եւ ելեկտրական հոսանքէ ալ զրկուած են։ Հիւսիսային Սպանիան ալ չէ խնայուած եւ 7000 գրօսաշրջիկներ չեն կրցած իրենց ճամբան շարունակել եւ Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը Անտոռա մնացած են եւ հանրային չէնքերու մէջ ապաստան զբաւած։ Կիրակի օր, 500 մեթր յառաջանալու համար կառքերը վեց ժամ դրած են Անտոռա։

Ֆրանսան ալ, իր կարգին, բաւական ծանր վիճակի մէջ է, մանաւանդ Ռոն – Ալփ շրջանը եւ արեւելեան Ֆրանսա։ Աւելի քան տասը նահանգի մէջ, բնակչութիւնը ելեկտրական հոսանքէ զրկուած էր։ Լիոնի արեւելեան շրջանը հեռաձայն ալ չունէր։ Ամէնէն անասելին Պրըթանելի շրջանն է, ուր ընդհանրապէս ձիւն չի տեղար, մինչ Պրէսթէ Քէնուիէռ 20 սանթիմեթր ձիւնի տակ թաղուած է ամբողջ շրջանը եւ ճամբաները անգործածելի դարձած։ Երկուշաբթի առաւօտ կը թելադրուէր նոյնիսկ կրքնոպլի շրջանը չերթալ։ Կը ձիւնէր նաեւ Փարիզի վրայ, երկուշաբթի օր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆի Համախմբավար կուսակցութեան ԻԼ համագումարը որոշեց հետանալ խորհրդային համախմբավար կուսակցութենէն, իր գործունէութեան դիմաւոր ծրագիրը դարձնելով Վրաստանի գերիշխանութեան եւ անկախութեան հարցը։ Ա. քարտուղար ընտրուած է Աւտանդիլ Մաւկիանի, որ կը յաջորդէ Կումբարիձէի։ Այս վերջինը ծանր պարտութիւն մը կրած էր երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն։

ԻՐԱՔԻն արդէն 500 պատանդ եւս մեկնեցաւ Շարաթ եւ Կիրակի։ Ասոնց մէջ կան Ամերիկացիներ, Իտալացիներ, Անգլիացիներ։ Միւս կողմէ Ապահովութեան Խորհուրդը, Կիրակի օր, 24 ժամով յետաձգեց բանաձեւ մը որ կը քննադատէր Իսրայէլի դիրքը Պաղեստինցիներու նկատմամբ։ Տարակարծութեան դիմաւոր կէտը կը վերաբերէր Մերձաւոր – Արեւելքի չուրջ համաժողովի մը առաջարկին, որու բոլորովին դէմ է Իսրայէլ եւ եթէ չյետաձգուէր քուէարկութիւնը, աւելի քան հաւանական էր որ Միացեալ – Նահանգները վէթոյի իրենց իրաւունքը գործածէին։

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌի եւ ՄԻՇԷԼ ՊԱՐՋԱՒի կրկնակ հրաժարումները (կուսակցութենէն եւ երեսփոխանական աթոռէն) մասնաւոր իրարանցում մը չեն առեղծած տակաւին էմ - Փէ - էմ-ի ծոցը։ Երբորդ հրաժարողը՝ Ժան – Միշէլ տիւ Պէրնար անակնկալ մը չէր, քանի որ Ռոնի նախագահի երեսփոխան է եւ Միշէլ Նուառի մտերիմ։ Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է, գլխաւորաբար Միշէլ Նուառի համար, որ աւելի անձնական փառամոլութենէ մղուած է, քան՝ ազգային շահերէ։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարեց որ 1991-ը «անժողովրդական եւ ծանր միջոցներու» տարի մը պիտի ըլլայ։ Արդէն իսկ երկիրը սովի եզրին է եւ Մոսկուա պնդց Ֆրանսայի Մարզպանական Օգնութեան ենթանախարարը՝ Պերնար Քուշնէր, որ տեղւոյն վրայ չանայ կազմակերպել օգնութեան բաշխումը։

ԹԱՏԷՈՒՇ ՔԱՆԹՈՐ, լեհ թատերագիրը գոհ պնդց սրտի տաղնապի մը, Քրագովիայի մէջ, 75 տարեկանին, երբ կը հսկէր իր մէկ գործին բեմադրութեան։ Էր նաեւ նկարիչ եւ բանաստեղծ, տէր որոշ խառնուածքի մը, Քանթորի վիպականութիւնը միշտ չէր հասկցուէր արեւմտեան աշխարհի մէջ։

ՃՇՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ
ՅԱՂԹԱԿԱՆ
18-ՐԴ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ

Վերջին հանդիպումին սկիզբը գարեղով լաւ հարուածներ ունեցած է, զոր «պատրաստած էր առնը» կը գրեն թերթերը եւ մինչեւ 21-րդ հարուածը ամէն ինչ լաւ ընթացած է իրեն համար։ Այնկէ եաք, գասպարով ամէն բան տակն ու վրայ ըրած է ու յաղթած, գլուխն անցնելով մրցաշարքին 8,5-ի դէմ 9,5 կէտով։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան ֆարտուղար
ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ-ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Կը մասնակցին՝
Մարկ. Նշանեան եւ Գրիգոր Պըլտեան

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30-ին
Հ.Բ.Ը.Մ.-եան Ա. Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

Offrez-lui le Journal du Jour de sa Naissance

Pour un anniversaire, une fête, offrez
LE JOURNAL ANNIVERSAIRE EN COFFRET-CADEAU

Cadeau précieux, le journal Anniversaire est présenté dans un luxueux coffret recouvert de balacron grainé, comme les plus vieux cuirs.

C'est un **vrai journal** *(ni une copie, ni une reproduction)* puisé dans un stock unique de journaux de collection parus de 1890 à nos jours.

Il est accompagné d'un **certificat d'authenticité du musée de la Presse**.

Glissé sous jaquette carton, il est expédié chez vous, sans risque, sous 48 heures.

UN DOCUMENT AUTHENTIQUE

Bon de commande à envoyer, accompagné d'un chèque bancaire, CCP ou mandat du montant de votre commande à **Boutique du Musée de la Presse, 43, rue de l'Arbre-Sec, 75001 Paris.** P6

Dates des journaux demandés — Jour | Mois | Année

Nom .....
Prénom .....
Adresse .....
..... Code postal .....
Ville .....
Prix: 190 F par Journal avec son coffret et son certificat d'authenticité. Frais d'envoi inclus.
Ci-joint un paiement de ..... F

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻԻ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար։

Պատարագի բազմաճաշն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի շրքանչանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գասպարեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան։ Մասնակիցներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյ դիւանատունը։ Ճաշագինն է՝ 130 ֆր.։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15-ին,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին։

⁂

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին առն է Սբրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին։

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ

FRANCE - CULTURE

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅԱՅՏԱՊԻՐ

Դեկտեմբեր 11, 12, 13 եւ 14-ին Ֆրանս - Քիւլթիւրի վրայ ժամը 22·40-էն հէս պիէսեր հոս յաջորդական յայտարարեր։

U. G. A. B.
NICE — COTE D'AZUR

MONODRAME
La Reine Parentsème
ou
La Forteresse d'Ardakers
d'Alexandre TOPTCHIAN
par Anahid TOPTCHIAN
artiste émérite de la Rép. d'Arménie

le Samedi 15 Décembre à 21 heures
à l'HOTEL CARLTON DE CANNES
(Salon Californie)

Participation aux frais : 50 Frs.

HOMMAGE ET SOLIDARITE AU PEUPLE ARMENIEN

organisé par
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXPOSITION
DE PEINTURES - SCULPTURES
DES ARTISTES ARMENIENS
Louise ANGUIDIAN - PEREPELKINE
Aline ETMEKDJIAN
Sophie GONNET
PAPAZ
TOROS

sous le haut patronnage
de Monseigneur Norvan ZAKARIAN
et
sous l'égide de l'Association culturelle
et de la Mairie de Corenc

CHATEAU DE LA CONDAMINE
Mairie de CORENC

Salon ouvert du 4 au 18 décembre
tous les jours de 14 à 19 heures

— ՏՕՆԱԾԱՌ —

ՍԻՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետարանի սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը 15-էն սկսեալ դեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, զուարճի աշակերտներու կողմէ, կապանդ Պապայի ներկայութեամբ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12
MERCREDI
12 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.427 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.427

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Մ· Ալի Պիրանա «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 8-ի թիւին մէջ կը չարունակէ իր յօդուածաշարքը «Հայերը մեզմէ ի՞նչ պէտք է սպասեն, ինչ պէտք չէ սպասեն» խորագրուած դրութեամբ: Ան նախ կարեւորութեամբ կը չեշտէ թէ Հայերու զըլխաւոր հարցն այն է որ իրենք չեն ճանչնար Թուրքերը. անոնց մասին իրենց կարծիքը կը մնայ մեծ մասով հին կաղապարներու մէջ բանտուած: Այս պատճառով, անհատապալի փոփոխութիւն կը նկատէ «իրապաշտութեան հովերը» որոնք սկսած են փչել Հայաստանի հանրապետութեան վերին խաւերուն ու Սփիւռքի մէկ մասին մէջ: Այս փոփոխութիւնը, ան վստահ է որ ուշ կամ կանուխ պիտի ազդէ Ռուսիոյ հայ զանգուածին ու աւելի զանգազօրէն՝ Սփիւռքին վրայ:

Ամենամեծ վտանգը կը կայմէ աճապարելու եւ անտեղի յոյսեր եւս անուցանելու տրամադրութիւնը: Երկու կողմերը տարբերներու ներկայութեան բացակայութե - նէն եաք, կրնան որոշ մեզմացումի մը հասնիլ, եթէ դիտնան իրար մտիկ ընել:

«Հայերը, կ'ըսէ Պիրանա, առաջին հայլին իրաւունք ունին դրական պատաս - խանի մը սպասելու այս բացումի տրամադրութեան դէմ, իսկ թուրք հաւաքականութիւնը նման տրամադրութիւն մը չմերժելու չափ հասուն է»:

Ապա, ան կը թուէ այն կէտերը որոնց պատասխանը յուսախար պիտի ընէ Հայաստանի հանրապետութիւնը.

«Ամէն բանէ առաջ, վճռապէս պէտք չէ յուսալ որ Թուրքիա ընդունի «ցեղասպանութեան» պնդումները կամ այդ իմաստը տուող «ժեսք»եր կատարէ: Թուրք ժողովուրդը այդ հարցին մէջ իր ներքին հաշուետուութիւնը կատարած է ու ինչպէս Հայերը կը հաւատան թէ ցեղասպանութիւն կատարուած է, թուրք ժողովուրդն ալ նոյն ձեւով հաւատացած է թէ չէ կատարուած: Խիղճը հանգիստ է: Հաւատալի է որ Օսմանեան կայսրութեան վերջին շրջանի պատահարները արտաքին դրդումներու արդիւնք են, արիւնալի բախտումներ տեղի ունեցած են ու այս ընթացքին Հայերը աւելի մեծ կորուստներ ունեցած են Օսմանեան ուժերուն դէմ որոնք ամբողջականութիւնը պահպանելու մտահոգութեամբ շարժած էին: Սակայն անընդունելի է որ հաւաքականութիւն մը ոչնչա - գրելու նպատակով կանոնաւոր ձեւով ցեղասպանութիւն մը գործուած ըլլայ: Այս պարագային փոփոխութիւնը դժուար է այնքան, որքան՝ Հայերու ցեղասպանութեան հաւատքին փոփոխութիւնը»:

Պիրանա համաձայն, նկատառելի երկրորդ կէտն է տեսակ շրջանի Թուրք տարբին կարեւորութիւնը Թուրքիոյ համար: Թուրքիա չի կրնար անտեսել Ազերիները, Վրացիները կամ Թիւրքմէնները· չի կրնար ի հաշիւ անոնց պիջումներ ընել:

Հոս, Պիրանա կը չեշտէ կարեւոր կէտ մը· կ'ըսէ թէ ներկայիս Ադրբեջանի մէջ ծածուկ պայքար մը կը մղուի որով պիտի որոշուի թէ երկրին մէջ ազդեցութեան ուժին տէրը լաիք Թուրքիա՞ն պիտի ըլլայ, թէ՞ կրօնական իրաւակարգի մը հետեւմուտ Պարսկաստանը»: Ու ինք Հայաստանի համար աւելի նպաստաւոր կը նըկատէ Թուրքիոյ մօտեցած Ադրբեջան մը:

Կրկնելով որ աճապարել ու դոյանալիք գործակցութենէն անմիջապէս հրաչք լուծումներ յուսալ սխալ կ'ըլլայ, Մ· Ալի Պիրանա անհրաժեշտ կը նկատէ մեծ համբերութիւն, փոխադարձ համաձայնութիւն, լայնախոհութիւն, որպէսզի փոփոխութիւնը տեղի ունենայ: «Եթէ կ'ըսէ ան, պատմական հարցերը պիտի հրահրուին ու երկար ժամանակի համար մութ հաշիւներ պիտի կատարուին, անկարելի կ'ըլլայ արդիւնքի մը յանգիլ»:

Այս բոլորին մէջ կարեւոր դեր մը կը վիճակի Սփիւռքին, երկու այլընտրանք ունի ան· կամ Հայաստանի այս մերձեցումը խափանելու աշխատանք պիտի տանի ու Թուրքիոյ անհանդստութիւն պատճառող քարոզչութիւնը պիտի տարածէ, թունաւորելով մթնոլորտը, կամ՝ նոյնիսկ եթէ չփոխէ իր հաւատքն ու տեսակէտները, փոխանակ պայքարը չարունակելու, բովանդակ ազդեցութեամբն ու չանքովը պիտի յծուի Հայաստանի հանրապետութեան բերը թեթեւցնելու դործին»:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 58 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ՁԵՆ ԵՐԹԱՐ ՈՐՊԷՍ ԲՈՂՈՔ

ՎԱՂԸ՝ Ի՞ՆՉ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նամակով մը Գորբաչովին, Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի 58 հայ երեսփոխանները (Հայաստան եւ Արցախ) կը յայտնեն թէ պիտի չմասնակցին Դեկտեմբեր 17-ին բացուելիք նստաշրջանին, որպէս բողոք Արցախի կացութեան: Անոնք այդ նամակով կը պահանջեն որ վերականգնին Ղարաբաղի օրինաւոր մարմինները: Երեւանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ յայտարարութեամբ մը ճշդեց որ սառար կը հանդիսանայ այս բողոքագրին:

⁂

Ադրբեջանցիք յարձակում մը գործած են առջի օր Թալիշի վրայ (Ղարաբաղի հիւսիսը) եւ սպաննած 26 տարեկան հայ երիտասարդ մը: Խորհրդային զօրքը անմիջապէս միջամտած է եւ պաշտպանած հայ բնակչութիւնը:

⁂

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը քննարկէ հողի սեփականութեան օրինագիծը: Որոշուած է նաեւ վեց ամիսով յետաձգել երեսփոխանական ընտրութեանց շրջանը: Ծանօթ է որ Մարտ 26-էն ի վեր չէ ամբողջացած Գերագոյն Խորհուրդը: Շուրջ 17 երեսփոխան պէտք է ընտրուին տակաւին: Թերեւս Դեկտեմբեր 9-ին քանի մը ընտրուածներ կան:

⁂

Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին նիստին, որ նուիրուած էր Միութեան ապագայ ուխտին, Գորբաչով, չխուսափելով ինքնաքննադատութենէ իսկ, չեշտած է այդ ուխտին կենսական կարեւորութիւնը Պետրոսթրոյկայի քաղաքականութեան, ժողովրդավարութեան եւ ընկերվարական վերածնունդին համար»: Յոռետեսանած է որ կուսակցութիւնը մեծ տեղ տուած է ազգութեանց հարցին, բայց չէ կրցած գործադրել իր դիրքորոշումները, կեանքը աւելի բարդ եղած է եւ տուր կոխներ ծագած են ազգային դետնի վրայ: Յաստատած է որ «մեր ընկերներէն մաս մը տեղի տուաւ: Դառն իրողութիւն մըն է որ մանր անձնատուր եղան ազգայնականներու եւ ազգայնամոլներու առջեւ: Համայնավարները, որոնք իրենք դիրենք

ԴԱՐԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԸ ԵՒ ԱՆԿԱՊ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դ·

Թոխմախի պերեզմանատունը խորապէս տպաւորիչ էր Հայաստանի ոսկի աշնան գոյներուն մէջ թաղուած: Արամ Մանուկեան, 1951–ի գիշեր մը գաղտնադողի փոխադրուած է հոս, քանի մը երիտասարդներու կողմէ Երեւանի մէկ անկիւնէն ու 1982–ին միայն տապանաքարի մը արժանացած: Այսօր, ուխտատեղի է, աւելի քան երբեք: Գիչ անդին՝ Խանճեան, Ահառեան, այնքան ուրիշներ: Եւ նոր մը, թարմ՝ Վիոիա Այվազեան, նորընտիր Խորհրդարանի երիտասարդ երեսփոխանը, սպաննուած դաւադիր գնդակէ մը:

⁂

Եթէ Հայաստանի Հայերը նոյնքան խնամք տարած ըլլային –եւ տանէին– այն չէնքերուն ուր պիտի ապրին, որքան այն դերեզմաններուն, ուր կը դադրին ապրէլ··· : Եթէ մահը մեզ շատ սիրած է, դարերու երկայնքին, մենք ալ կարծես, շատ «ապերախտ» չենք եղած իրեն հանդէպ, դարձած ենք զերեզմանապաշտ: Ամէն օր, կրկին ու կրկին բազմութիւնները չեն հեռանար Լենինականի, Սպիտակի չիրխմներէն, կորսուած Հայաստանի աննման մեխակներու տարափին տակ: Բայց, պէտք է ճիպ թափել, սթափիլ, հեռանալ այս հիւանդագին վիճակէն, եթէ իսկապէս կ'ուզենք որ կեանքը յաղթէ ու վաղը՝ «լաւ լինի»:

⁂

Վաղը «լաւ չի լինի», եթէ Հայաստանի ժողովուրդը չցնցուի եւ հոգեպէս չառողջանայ: Գիտենք, ծանօթ ենք ցաւերուն, վիշտերուն, մղձաւանջ դարձած սեւ հեռանկարներուն եւ ընդունելով հանդերձ բոլոր մեզմացուցիչ դէպք յանգնացը, չենք կրնար չմտահոգուիլ պարզուած կարգ մը յոռի երեւոյթներէ, որոնք խոպան դաշտ են չաներու համար, չահադործող կարգ մը աղանդներու, որոնք սունկի պէս փուսած են վերջերս: Ցոյսը կտրած ժողովուրդ մը կը կառչի որեւէ բանի: Հրաշքներէ փրկութիւն կ'ակնկալէ: Գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ, կ'ուզէ երազ մը չարունակել ու չուզեր որ դինքը արթնցնեն: Մեղի վիճակուած մամուլի յանպատրաստից ասուլիսի մը ընթացքին, կրցանք նկատել թէ նոյնիսկ խելացս մարդիկ որքան կը խրտչին իրապաշտութենէն: Չեն ուզեր լսել չոր իրողութիւններ: Մէկը, բարկացած սրահը ձգեց գնաց, որովհետեւ իր այն հարցումին թէ ի՞նչ լուծում կը տեսնէի Ղարաբաղի հարցին, համարձակած էի պատասխանել թէ դեղահատ չունէի:

Վերջաւորութեան ազդուած էի, զգալով թէ թերեւս յուսախար ըրած եմ ոմանց, քանդած սպասական (սփիւռքեան) դղեակներ, բայց երիտասարդ լրագրող մը մխիթարեց դիս, երբ եկաւ շնորհակալութիւն յայտնելու իրապաշտ պատասխաններուս համար: «Շատ պէտք ունինք» ըսաւ:

⁂

Բացայայտ է, յաջորդական այս երրորդ Նոյեմբերին, որոշ չափով ընկճուած վերադարձայ Հայաստանէն: Դժուար թէ տարբեր ըլլար ի տես տարաբախտ ժողովուրդի մը դոյամարտին: Ամէնօրեայ ծանր պայքարին:

Անթացատրելի բաներ կան սակայն, Հայաստան եւ նոյնիսկ ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ: Ինչո՞ւ ուսեստեղէնի այս չզոյութիւնը, մէկ օրէն միւսը: Ինչո՞ւ Հայաստանի մէջ, մէկ հաւկիթ չի գտնուիր: Հաւե՞րն ալ դադրած են ածելէ···:

Նոր օրեր կ'ապրի Հայաստան, կը մնան սակայն վարչակարգի մը թողած անխուսափելի հետքերը: Շատ բաներ փոխուեցան, կարելի դարձան, երբ երկրաշարժի վաղորդայնին, դուռները բացուեցան ու աղղային թէ միջազգային օժանդակութեան հետ, մարդիկ դացին առեւմտեան արդիական մեթոտներ ու թեքնոլոժի տանելով: Մէկ բան կայ սակայն, որ դժուար է փոխել, գոնէ անմիջականին համար, մտայնութիւնն է: Հետեւանք տասնամեակներու ապականած դրութեան մը գործած աւերին: Եթէ նոյնիսկ, բոլորը չեն վարակուած, երկու – երեք սերունդ պէտք է, որպէսզի հիմնովին բարեփոխուի ամէն ինչ:

Եօթանասուն ձմեռներէ ետք, ամրան պայծառ օր մը, Հայաստանի ժողովուրդը վերջապէս ունեցաւ աղղային հարատած դիմագիծով Պետութիւն մը ու ուրախ չի թուիր: Առաջին օրերու տպեւորութեան յաջորդած է այսօրուան եւ մանաւանդ վաղուան մտավախութիւնը: Սիրտ չունի դիտակցելու թէ ի՛նչ աննախընթաց նուաճում արձանագրեց Հայաստան: Նոր մարդիկ, նոր ապագայ կը պատրաստեն եւ դիւրին դործ չէ, երբ չեն պակսիր նաեւ խափանարարական աչխատանք տանողները խուճապի մատնելու համար այնքան դիւրաբեկ դարձած ժողովուրդ մը: Կը բաւէ չչուկներ տարածել մերձաւոր սովի մը մասին կամ դինեալ բախտումներու, որպէսզի դժգոհութիւնը հրահրուի նոր իշխանութեան դէմ եւ ինչո՞ւ չէ, թերեւս հին օրերը փնտռուին: Երբեմն, ի լուր անհաւատալի, անընդունելի արարքներու, մարդ կը տարուի մտածելու, արդեօք Հայուն բուն թշնամին Հայը չէ՞···:

Իշխանութիւնը փորձաքար է: Երբեմն ծուղակ: Պարզ է, ընդդիմադիրի դիրքը շատ աւելի հանդստաւէտ է: Բայց, կրնայ չեղաւ հոն մնալ: Ու Հայաստանի նոր դեկավարները իշխանութեան դլուխ եկան երկրին –եւ համայն Խորհրդային Միութեան– ամէնէն դժուար օրերուն: Զանք չեն խնայեր լուսաւոր վաղորդայնները պատրաստելու համար, հարկ է սակայն համբերել եւ դարեր համբերած այս ժողովուրդը, այլեւս օրեր խոկ համբերելու տրամադրութիւն չունի: Բայց, ի՞նչ կրնայ ընել մեր միջոցները, երբ ամբողջ կայսրութիւն մը կը քայքայուի, ինք որ ամէնէն ապերախտ դիրքն ալ ունի, աչխարհագրութեամբ մը որ իր ամբողջ պատմութեան պատասխանատուն է:

Դեռ անփորձ ու քաղաքական լրջծուն դեմիններու անծանօթ մարդիկ, որ իշխանութեան դլուխ եկան, դեռեւ ակամայ, չեն կրնար հրաչքներ դործել մէկ օրէն միւսը, երբ կը դտնուին նաեւ անհամար թշնամիներու դէմ յանդիման: Ձիշդ է, սխալելու իրաւունքն ունին, բայց՝ ժամանակը չունին: Ամէն պարագայի մէջ, յապաղած մարդարէներն ալ ոչ մէկ դաս ունին տալիք: Տարբական ողջմտութիւնը կը պահանջէ, որեւէ տարակարծութենէ անդին, գօրավիդ կենալ օրուան իշխանութեան, ամէն գնով:

Հայաստանցին աղուոր խօսք մը ունի՝ յաւդ տանեմ:

Երանի՛ Սփիւռքը կարենար յաւդ տանել՝ Հայաստան:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ՇԱՄԼԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 15-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԱՅՐԷ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿԸ

Անվիճելի իրողութիւն մըն է այն՝ որ հայկական վարժարանը, Սփիւռքի մէջ, կը մնայ անփոխարինելի կռուանը մեր ազգային կեանքին, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մխիթարեղի կողքին:

Այս դիտակցութեամբ է, որ Կլէնտէյլի մէջ 1975 թուականի սկիզբը խումբ մը նուիրեալներ քով – քովի դալով, ժողովներ գումարելով կ'որոշէին հիմը դնել կրօնական եւ կրթական կառոյցներու, կարենալ ապահովելու համար հետզհետէ ուռճացող համայնքի մը ազգային դիմագծի անաղարտ պահպանումը:

Արդարեւ, 70-ական թուականներու երկրորդ կէսին, մասնաւորաբար Լիբանանի եւ ապա Պարսկաստանի ծանօթ դէպքերէն ետք, Հայերու զանգուածային գաղթը դէպի խաղաղ եւ ապահով երկիրներ, յատկապէս Քանատա եւ Միացեալ – Նահանգներ, մեծ չարժում մը ստեղծելով հայաչատ շրջաններու ազգային, մշակութային, կրթական եւ այլ մարզերու կեանքին մէջ՝ ծով աշխատանքի եւ անսահման ճիգ ու զոհաբերութիւն պահանջող պատասխանատուութեան առջեւ կը դնէր տուեալ գաղութներու պատկան մարմինները:

Նման պատասխանատուութեան դիտակցութեամբ օժտուած խումբ մը Հայեր՝ Կլէնտէյլի մէջ, 1975 Մարտ 11–ին կը դնէին Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ կառուածը, անմիջական ապագային վարժարան մըն ալ բանալու հեռանկարով: Տարուան մը լուրջ եւ հետեւողական աշխատանքը կատար իր պտուղը: 1976 Սեպտեմբեր 20–ին կը բացուէին Ս. Աստուածածնի Հայկական Վարժարանին դռները 8 աշակերտներով, Ուսումնական տարեշրջանը կ'աւարտէր 50 աշակերտներով: Հայկական գաղութին ցուցաբերած ընդունելութիւնը ջերմ էր եւ խոստմնալից:

Յաջորդ տարեշրջանը (1977 - 1978) կը սկսէր 40 աշակերտով եւ վերջ կը դնէր 50 հոգիով: Երրորդ տարեշրջանին (1978 - 1979) վարժարանը կ'ունենար 178 աշակերտ՝ Մանկապարտէզէն 4-րդ կարգ, իսկ 1979 - 1980 տարեշրջանին վարժարանին աշակերտութեան թիւը կը հասնէր 360-ի:

Հոգաբարձութիւնը նոր յանձնառութիւն մը առանձնելու պատասխանատուութիւնը կը զգար: Աշակերտներու թիւի աճը դասասենեակներու ապահով կը ստեղծէր: Անհրաժեշտ կարիքը կը զգացուէր ընդարձակուելու: Կ'որոշուէր գպրոցը բաժնել երկու մասերու՝ Ծագկոց – Մանկապարտէզի աշակերտները կը պահուէին նկէ - դեցւոյ կից դասարաններու մէջ, իսկ նախակրթարանը կը փոխադրուէր Լա Քանիատայի մէջ վարձուած գպրոց մը (1979 Սեպտեմբեր 12):

Նոյն տարեշրջանին (1980) վարժարանին մէջ կը կիրարկուէր հայերէն գոյզ բարբառներու՝ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի ուսուցումը. եզակի երեւոյթ մը գաղութիս կրթական կեանքին մէջ, որ կը չարունակուի մինչեւ այսօր:

1981 Օգոստոս 28–ը յիշատակելի օր մը կը դառնար Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ: Արդարեւ, այդ օրն էր, որ Արզարեան սրահին մէջ տեղի ունեցած ճաշ – պարահանդէսի մը ընթացքին կ'այրուէր Եկեղեցւոյ պարտամուրհակը, ձերբազատելով հոգաբարձութիւնը պարտքէ եւ համայնքը դարձնելով սեփականատէրը իր ազօթարանին:

Հետզհետէ աճող աշակերտութեան համար ուսումնական, կրթական, դաստիարակչական լաւագոյն պայմանները ըստեղծելու նախանձախնդրութենէն մղուած օրուան Հոգաբարձութիւնը կը սանձնէր նոր եւ յաւելեալ յանձնառութիւն մը, այն է՝ առաւել եւս ընդարձակուիլ եւ ակբը դառնալ սեփական գպրոցի մը՝ կրթական արդիական պայմաններով օժտուած: Նման երազի մը իրականացման համար անհրաժեշտ էր մեծ գումար մը: Նուիրական նպատակներու իրագործման համար մեր ժողովուրդը միշտ ալ ունեցած է ղէմքերը, որոնք մեր պատմութեան այս կամ այն ժամանակահատուածին երեւան եկած են եւ զործնականօրէն յուցաբերած ազգային խորունկ գիտակցութիւն: Տուեալ պարագային, նման գիտակցութիւն կը ցուցաբերէին Տէր եւ Տիկին Վահան եւ Անոյշ Շամլեան, 600 հազար տոլարի նուիրատուութեամբ: Հոգաբարձութիւնը իրրեւ երախտագիտութիւն, Կլէնտէյլի մէկ փարճունքին դնած զպրոցը (826·000 տոլար) կը վերակոչէր բարերարներուն անունով, որով 1983-էն ի վեր Ս. Աստուածածին վարժարանը կը կոչուի Վահան եւ Անոյշ Շամլեան Ազգային Վարժարան:

Մինչ վարժարանը տարուէ տարի կ'ընդարձակուէր ու կը յառաջդիմէր, Քարլթըն Տրայվի Եկեղեցին նեղ կուգար կը լլկուէր ուռճացող հայկական գաղութին համար: Կենսական անհրաժեշտութիւնը կը զգացուէր նոր եւ աւելի մեծ ազօթարան մը ունենալու: Հոգաբարձութիւնը կ'անցնէր գործի: Կալուած մը կը գտնէր Սենթրըլ պուլուարի եւ Լոմիթայի անկիւնը, պատրաստ եկեղեցի մը՝ որ կառուցուած է 1926–ին եւ ունի 960 աթոռ եւ 700 հոգինոց հանդիսասրահ մը: Կալուածը կ'արժէր 3 միլիոն տոլար: Ո՞րկէ գոյացնել նման հսկայ գումար մը: Կոչը դարձեալ արձագանգ կը գտնէր: Այս անգամ ազնուական Հայուհի մըն էր՝ Տիկին Հիլդա Տէր - Մինասեան, որ ներկայ կը գտնէր եւ մէկ միլիոն տոլարի նուիրատուութեամբ դուռը կը բանար հայ հաւատքի բերդի գնման: Եկեղեցին թէեւ բարերարուհիին անունը չի կրեր, սակայն գաղութի սրտին մէջ երախտիքով կը մնայ յիշեալին ու իր ընտանիքին անունը:

1984 Նոյեմբեր 17–ին յիշատակելի օր մը եւս կ'արձանագրուէր եկեղեցւոյ եւ գպրոցի տարեգրութեան մէջ: «Աւետեաց» սրահը տեղի ունեցած ոսկեհատոր-թեան մը ընթացքին, Վահան Շամլեան կը հրկիզէր իր անունը կրող Վարժարանին պարտամուրհակը, ազգը դարձնելով սեփականատէրը այդ կալուածին:

Նոյն տարին վարժարանին աշակերտութեան թիւը կը հասնէր 605–ի: Անհրաժեշտ էր կալուածին վրայ նոր շէնքի մը կառուցումը, կարենալ ունենալու համար յաւելեալ դասարաններ եւ մանկավարժական սարքաւորումներ: Հոգաբարձութիւնը, յենլով գաղութի միամտական ճիգերուն եւ բարերարներու եւ ընդհանրապէս ժողովուրդի գիտակցութեան վրայ, անդամ մը եւս յանձնառու կ'ըլլար նեռուելու գործի գլուխը եւ իրականացնելու նոր կառոյցի մը շինութիւնը (երազը կ'իրականանար 1989 Սեպտեմբեր 11-ին, նոր բակաւոյց շէնքի բացումով):

Հոս հարկ է յիշել վարժարանի հիմնադրութեան օրերէն ցայժմ տնօրէնի պաշտօն վարած անձերուն անունները: Առաջին պատասխանատուները եղած են Անուշաւան Ա. Քահանայ Աբթինեան եւ Տիկին Արմինէ Յակոբեան, որոնց յաջորդած են տնօրէններ՝ Մարսէլ Քարեան (1978 – 1979), Ռուբիկ Գիւրջեան (1979 - 1980), Վարդգէս Ղազարեան (1980 - 1990) եւ Վահրամ Շէմմասեանը (1990 – 1991 տարեշրջանէն սկսեալ): Տիկին Իդա Քարայեան 1980-էն ի վեր տեսուչն է Մանկամասուր – Մանկապարտէզի բաժնին:

ՀՐԱՆԴ ԱՇԻՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

PUBLICATIONS REÇUES

LE FEU SOUS LA GLACE
Arménie 1989 - 1990
Photographies
Antoine Agoudjian
Texte d'Alberto Moravia
Ed. Parenthèses, Marseille 1990.

ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՕԹԸ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԸ

Հակառակ անոր որ այսօր քիչեր կրնան դիւրութեամբ թուել այդ պատմական կոթողները, անոնք երկար տարի օրօրած են նկարիչներու, քանդակագործներու երեւակայութիւնը: Անոնցմէ մէկը միայն կանգուն է այսօր. Քէոփս Փարաւոնին յուշադամբան հոյակապ բուրգը որ կառուցուած է շուրջ հինգ հազար տարի առաջ: Հերոդոտոսի պատմածին համաձայն երեք ամիսը անգամ մը 100 հազար մարդ կը զործածուէր այս աշխատանքին համար: Տասը տարի տեւած է միայն ճամբուն շինութիւնը որուն վրայ տեղը պիտի բերուէին: Այս ճամբան, մեծ պատմաբանը հետաքրքրական կը նկատէ տեղեկացնել նոյնինքն բուրգին չափ:

Բուրգը արժած է շուրջ քսան տարուան աշխատանք, Հերոդոտոս Ք. ա. Ե. դարուն այցելած է այդ շրջանը ու երկարօրէն նկարագրած թէ՛ բուրգը, եւ թէ Բաբելոնի կախովի պարտէզները, որոնց համար այն տեղն գոյութիւն չունէր «հրաշալիք» բացատրութիւնը:

Եգիպտոսի մէջ զործը պայմանագրով մը յանձնառու ձեռնարկատիրոջ մը յանձնելու սովորութիւն չկար ու փոքրաւոր աշխատանքի մը վարպետ մը ունէր, ճարտարապետ մը, վարպետ շինարար մը ու որակաւոր արհեստագէտներ: Ճիշդ է որ աշխատանքի պայմանները շատ ծանր էին, սակայն երկար չէին տեւեր աշխատութեան ժամերը: Եթէ նկատի առնուի որ 25 տարիէն կարելի եղած է մինչեւ գադաթը հասնիլ, դարձեալ արտակարգ երեւոյթ է, երկու միլիոն 600 հազար խոտանոթող մեծքնոց ծաւալը:

Կախովի պարտէզները այս եօթը հրաշալիքներէն միակն են որոնցմէ ոչ մէկ հետք մնացած է. վերջին ճարտարապետ մը որ 1899 - 1917 աշխատած է Բաբելոնի վրայ, երկար տարի կարծած է թէ գտած է Շամիրամի պարտէզները: Սակայն իր կողմէ կատարուած պեղումները շատ սահմանափակ մաս մը կը կազմէին. հոն յայտնուած էին միակտուր սիւներու վրայ հանգչած կամարակապ սրահներ: Ան կարծեց նաեւ գտած ըլլալ պարտէզներուն հիմերը, սակայն յետոյ անդրադարձաւ որ գտածները Նաբուզոդոնոսորի պալատին մասերն էին: Իսկ պարտէզները պէտք է երեւակայել լայնարձակ պատչամներու ամբողջութեան մը ձեւով. այդ պատըշգամները կը գտնուէին պալատին ամէն կողմերը. ծառեր, տունկեր ու գանադան տեսակի հարուստ բուսականութիւն մը կը զարդարէին թէ՛ բնակելի մասերը եւ թէ ներքին բակերը: Այս պարտէզները որոնց խնամքը աւելի մեծ եւ ուշադիր աշխատանք կը պահանջէր քան անոնց կառուցումը, չքեղ դալարիքով ծաստիկ մը տպաւորութիւնը կը գործէին: Արդարեւ, օրերով քալելէ ետք Սուրիոյ հարթ ու անջրդի տափաստաններէն, ճամբորդները հրաշքի մը դէմ - յանդիման գտնուելու տպաւորութիւնը կ'ունենային, հանդիպելով անոնց:

Աշխարհի հրաշալիքներէն մէկն է նաեւ Եփեսոսի Արտեմիսի տաճարը. այս մասին պատմողներէն չատեր կը չփոթեն երկու կառոյցներ. այն մէկը որ Ք. ա. Զ. դարուն չինուած էր ու Մեծն Ալեքսանդրի ծնած օրը Երոստրատի կողմէ հրկիզուեցաւ, եւ այն միւսը որ առաջինին փլատակներուն վրայ բարձրացաւ յետագային, մեծ աշխարհակալին փափաքով: Հնադիտական պեղումներն ալ մեծ բան չեն յայտնաբերած. կան միայն սիւնաշարերու հիմերը, որոնցմէ մեկնելով դժուար է վերականգնել տաճարը, որուն մասին Անթիպատրոս գրած է. «երբ վերջապէս տեսայ Արտեմիսի տաճարը որ կը բարձրանար ամպերն ի վեր, ամէն բան ժպտունեցաւ եւ ըսի. վեմ Ողիմպոսէն դատ նման բան տեսնուա՞ծ է արդեօք»:

Բաբելաքառաբար, հնադիտութեան ժանդակութեան կը հասնին գտնուած դրամները, որոնց վրայ կայ տաճարին նկարը: Այդ նկարէն յատակ կ'երեւի որ ճակատը սիւնազարդ էր. ճակատակալին կոմքոնակի ճակատներուն եղրաքանդակները ամբողջովին գունաւոր էին: Այսօր, հակառակ անոր որ վերականգնումի անհրաժեշտ բոլոր տարրերը չկան, գրեթէ վստահօրէն կարելի է ըսել որ տաճարը մեծ մասով ձեղուն չունէր:

Ողիմպոսի վերատր զէմքին՝ Զեւսի արձանը որ Դ. դարուն քանդակուած է Փիղիասի կողմէ, նման հարցեր չունի, որովհետեւ յատակօրէն նկարագրուած է. այս քանդակագործը յայտնի դարձաւ երբ Ք. ա. 470 թուականին, ոսկեզօծ փայտով ու փղոսկրով Աթենասի ութ մեթր բարձրութեամբ մէկ արձանը պատրաստեց, սակայն դինքը ամբաստանեցին որ արձանին յատկացուած ոսկիէն եւ փղոսկրէն մաս մը իւրացուցած է ու վատրեցին զայն աստուածուհիին նուիրուած Պլաղէա քաղաքէն: Սակայն այդ կարողութեան տէր արուեստագէտ մը անգործ պիտի չմնար, հրաւիրուեցաւ Ողիմպոս, հոն Զեւսի հսկայական մէկ արձանը կառուցանելու: Հնադիտական պեղումներով նախնական ճշդուած է անոր աշխատանոցին տեղը, ուր ոչ միայն ոսկիի, փղոսկրի, պրոնզի ու քարերու կտորներ գտնուած են, այլ նաեւ քանդակագործութեան գործիքներ, առարկաներ. գտնուած է մինչեւ իսկ փոքր անօթ մը որուն խորքին փոխադրուած են հետեւեալ բառերը. «Ես Փիղիասի կը պատկանիմ»:

Յունաստան տէր էր մեծ թիւով հրաշակայական արձաններու. սակայն Փիղիասի ձեռակերտը ապաւորիչ բացառիկ ազդեցութիւն մը կը գործէր. ան, ինչպէս կ'ըսուի, զայն դիտողին երաչխաւորութիւն կու տար «այլեւս երբեք ամբողջովին դժբախտ չզգալու»:

Համանուն տաճարին մէջ գետեղուած Զեւսի արձանը 13 մեթր բարձրութիւն ունէր. գլուխը գրեթէ կը հպէր ճեղունին: Փիղիաս դիտցած է լաւագոյնս օգտագործել տրամադրելի միջոցը, նոր մէկ ապացոյցը տալով յունական արուեստին կատարելապաշտութեան:

Համեմատարար նորագոյտ հրաշալիք մըն է Մեծն Ալեքսանդրի կնոջ յուշադամբանը որ կառուցուած էր Փոքր Ասիոյ հարաւ–արեւելեան ծայրամասին՝ Հալիքառնասի մէջ: Ժ. դարու պեղումներ լոյսին բերած են զայն: Երեք մակարդակով, շուրջ 40 մեթր բարձրութեամբ կոթող մըն է ան: Եթէ նկատի չառնուին եգիպտականները, ան պատմութեան ամենամեծ յուշադամբանն է հաւանօրէն. օր մը թերեւս Աթոս լերան մէկ անկիւնէն հելլէնական վաւերագրեր գտնուին որոնք աւելի լոյս սփռեն անոր վրայ: Սակայն այնպէս կը թուի, որ դիւրին պիտի չըլլայ առիկա. տասնեակ մը տարիէ ի վեր չուկային վրայ այդ յայտնի վանքէն եկած ձեռագիրներ կը գտնուին պարբերաբար: Կը կարծուի թէ այդ վաճառականութիւնը նոր բան մը չէ ու հաւանական է որ Աթոսի անտիպ ձեռագիրները ներկայիս կը շրջին աշխարհի ամէն կողմը:

Եթէ մարդ ներկայիս ուզէ Արտեմիսի մեհեանին ու Հալիքառնասի յուշադամբանին ուրուականին մասին գաղափար մը ունենալ, պէտք է այցելէ Թրքական Միլաս գիւղաքաղաքը որ անցեալին Կարիայի մայրաքաղաք Միլասան էր: Հոն բազմաթիւ հին դամբարաններ կան. անոնցմէ մէկը որ հռոմէացի ազնուականի մը կը պատկանի, չինուած է որպէս աւելի փոքր մէկ կրկնօրինակը Հալիքառնասի յուշադամբանին:

Հոդոսի նաւահանգիստին հսկայ արձանը հրաշալիքներու ամէնէն ժողովրդականն է. ան կառուցուած է Ք. Ա. 303 – 291 թուականներուն: Շատ հաւանօրէն ան ոտքի կանգնած այր մարդ մը կը ներկայացնէր որ գլխուն վրայ ճառագայթաձեւ թագ մը ունէր ու գլուխէն վեր բարձրացած էր ջահ մը: Այս նկարագրութիւնը կը յիշեցնէ Ամերիկայի Ազատութեան արձանը որուն հերոսը թէեւ կին մըն է, այսուհանդերձ պէտք չէ շատ տարբեր եղած ըլլայ Հոդոսի կերպարէն:

Ալեքսանդրիոյ փարոսը ամէնէն հետաքրքրական հրաշալիքն է ու ամէնէն բարդը. միակն է նաեւ որ իր տեսակին մէջ հանրային օգտակարութեան ծառայելու նպատակով կառուցուած է: Հոյակապ աշտարակ մըն է աւելի քան 100 մեթր բարձրութեամբ: Երկար տարիներ ի վեր Միջերկրականի ժողովուրդները նաւահանգիստներու մուտքին արձաններ կը կառուցանէին որպէս դիւրութիւն ծովայիններու: Հելլէնական շրջանին անդրադարձածն որ անոնք բառական չեն, ու սկսան ցամաքին ամէնէն բարձր կէտին վրայ մայրամուտին

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

Հ. Ը. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՑԹԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- («Յառաջ»).-

Մարսէյլի Հ. Ը. Ը. Միութեան մատնահիւզը, Մայիսէն ի վեր, (տես՝ «Յառաջ»ի Մայիս 30-ի թիւը) ունի իր սեփական կեդրոնատեղին: Դեկտեմբեր 1-ին, տարբեց իր առաջին «կալա»ի հացկերոյթը, հրաւէրի վրայ: Շուրջ 140 հոգի բոլորուած զարդարուն սեղաններու չուրջ վայելեցին հիւրասիրութիւնը միութեան անդամներուն եւ մանաւորապէս Տիկնանց Յանձնախումբին որ եռանդով, գնահատելի ջանքերով եւ ճաշակով կազմակերպած էր այս երեկոյթը. Ներկայ էին Յառաջորդ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Հ. Ը. Ը. Միութեան Ֆրանսայի շրջանի նախագահը՝ Լեւոն Քէպապճեան եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Մարսէյլի մասնաճիւղի նոր նախագահը՝ Ժան Մկլեան արտասանեց բարի գալուստի խօսքեր: Հակիրճ կերպով տուաւ Միութեան յառաջիկայ ծրագիրներու ուղղութիւնները: Մեր նպատակն է, ըսաւ, ամէն միասին ըլլալ, ապրիլ մեր հայկականութիւնը եւ ապրեցնել մեր լեզուն: Հ. Ը. Ը. Միութիւնը բաց է բոլորին առանց ընկերային խտրականութեան եւ կ'ուզենք լաւ յարաբերութիւններ ունենալ բոլոր կազմակերպութիւններուն հետ, աւելցուց Ժան Մկլեան: Ներկաց մասնաճիւղին ունեցած ելեւէջները, այս վերջին շրջանին: Ցոյս յայտնեց որ այս նոր կեդրոնատեղիով, որ կ'ընծայէ լայն կարելիութիւններ, եւ իր կողքին ունենալով աչխոյժ Տիկնանց Յանձնախումբ մը ղեկաւարութեամբ՝ Նիթուշ Մելքոնեանի եւ մօտ ատենէն երիտասարդաց խումբ մը, մասնաճիւղը պիտի ունենայ եռուն կեանք:

Օրուան խօսնակն էր՝ Արամ Շէխիկեան, որ յայտնեց որ յարդարել տուաւ դեկարուեսական կոկիկ բաժին մը՝ հայկական երաժշտութեամբ՝ Անճէնեան, եւ մենապարերով՝ Ե. Պալապանեան:

Մարթին Գուլումճեան, Տիկնանց Յանճնախումբի անունով խոսեց մանրամասնութիւնները կեդրոնատեղիէն ներս արդէն տեղի ունեցած գործունէութիւնները եւ յայտնեց իր լաւատեսութիւնը ապագայի նկատմամբ:

Էլիզ Ջրպաչեան, որ տասնամեակներու վաստակ եւ հեղինակութիւն ունի Հ. Ը. Ը. Միութեան շարքերէն ներս յայտնեց իր ուրախութիւնը այս առթիւ, մաղթեց արդիւնաբեր գործունէութիւն եւ յաջողութիւններ միշտ վառ պահելու համար մեր ազգային արժէքները:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Ֆրանսայի Շրջանի Հ. Ը. Ը. Միութեան նախագահը՝ Լեւոն Քէպապճեան: Ցիշեց Բարեգործականի ընթացաւարտ շրջանի գործունէութիւնը եւ տրամադրած գումարները Սփիւռքի ազգային, կրթական եւ մշակութային ձեռնարկներուն համար (15 միլիոն տոլար) եւ Հայաստանի օգնութեան համար (10 միլիոն տոլար): Թուեց Հայաստանի համար եղած օգնութիւններուն բնոյթը: Իսկ, գալով երեկոյթին յայտնեց իր գոհունակութիւնը, աւելցնելով թէ իւրաքանչիւր շրջան ինքնաբաւ պէտք է ըլլայ եւ նպատակներ չսպասէ կեդրոնէն: Ցիշեցուց նաեւ թէ Ֆրանսայի մէջ Բարեգործականի ներկայութիւնը եւ գործունէութիւնը առաւել պէտք է արտայայտուի:

Հացկերոյթի դրեթէ վերջաւորութեան, աղանդերներէն առաջ, տեղի ունեցաւ հանդանակութիւն մը որ վարեց Արամ Շէխիկեան: Ցիշեց որ կեդրոնատեղիին բացման օրը, Միութեան նախագահուհին՝ Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան չէր արտօնած իր ներկայութեամբ նուիրատուութիւնները ընդունիլ եւ հանդանակութիւն բանալ: Սակայն, դեռ կեդրոնատեղիին բոլոր պարտքերը չեն փակուած: Ներկաները մեծ գումարներով եւ առատաձեռն մասնակցեցան եւ գոյացաւ՝ 177 հազար 900 ֆրանք:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒ ԲՈՒԺՄԱՆ ԿԵԴՐՈՆ

Կարմիր Խաչի եւ Կարմիր Մահիկի ընկերակցութեան միջազգային լիկան, Եւրեանի արուարձանին մէջ, խեղանդամներու վերականգնողական կեդրոն մը կը կառուցանէ երկրաշարժի ազէտեալներուն համար:

Այդ կառոյցին հիմնարկէքի հանդիսաւոր արարողութեան մասնակցելու համար Ժընեւէն Երեւան ժամանած է լիկայի պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ կազմակերպութեան գլխաւոր քարտուղարի տեղակալ Սթիվըն Տէյվիի:

Կեդրոնը, որ պիտի սկսի օգտագործուիլ 1992-ի ամրան, կ'ունենայ 600 մահճակալնոց հիւանդանոց, տարբեր բաժանմունքներ: Շէնքի կառուցման ու սարքաւորման համար լիկայի անդամ երկիրները հանգանակած են աւելի քան քսան միլիոն տոլար:

Նախարարաց Խորհուրդին մէջ տեղի ունեցած է պատուիրակութեան անդամներուն հետ հանդիպում մը: Պատուիրակութիւնը մեկնած է նաեւ երկրաշարժի գօտի, ուր մասնակցած են լիկայի միջոցներով իրագործուած կարգ մը կառոյցներ բնակիչներուն յանձնելու արարողութիւններուն:

***

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԱԻՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Տիգրան Սարգսեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը մօտ երկու չաբաթ Աւստրալիա գտնուած է: Նպատակն էր Աւստրալիա մեկնած է Արտաքին յարաբերութիւններու Յանձնախումբի անդամ Շահէն Պետրոսեան, ինչպէս նաեւ «Կռունկ» ժողովրդական համոյթը:

Հայաստանի պատուիրակները Քանբերայի մէջ հանդիպում ունեցած են Աւստրալիոյ Արտաքին եւ Առեւտուրի Նախարարութեանց ներկայացուցիչներու հետ: Ծօչափուած են Հայաստանի եւ Աւստրալիոյ միջեւ տնտեսական կապերու հաստատման, յետագայ համագործակցութեան հարցեր:

Մելպուռնի եւ Սիտնիի մէջ հանդէս եկած է «Կռունկ» համոյթը: Իսկ Սիտնիի մէջ կազմակերպուած են 1918–1920 թուականներու Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշմանիշերու, պահարաններու, բացիկներու եւ արուեստի այլ նմոյշներու ցուցահանդէսներ:

***

ՍԱՑԵԱՖ – ՆՈՎԱ ԴՊՐՈՑԻՆ 50 ՏԱՐԻՆ

1940–ին, չիսուն աշակերտով, մէկ դաշնակով եւ միայն քանի մը դասատուներով հիմնուած եօթը դասարան ունեցող դպրոցը, որուն 1945–ին՝ Սայեաֆ – Նովայի ծննդեան 150–ամեակին առթիւ անոր անունը տրուեցաւ, այսօր անգնահատելի դեր կը կատարէ հայ մանուկներու որակեալ երաժշտական կրթութիւն տալու գործին մէջ:

Դպրոցը ունի նաեւ լարային ու փողային բաժիններ, իսկ գլխաւոր չէնքը կը գտնուի Երեւանի կեդրոնը: Հիմնադրութեան վերջին դպրոցը աւարտած է աւելի քան երեք հազար աշակերտ, իւրաքանչիւր տարի կուտայ մօտ 100 շրջանաւարտ: Այդ վարժարանը աւարտած են դաշնակահարուհի Սվետլանա Նաւասարդեան, օփերայի երգչուհիներ Յասմիկ Պապեան, Սուսաննա Մարտիրոսեան, ժողովրդական երգիչ Ռուբէն Մաթեւոսեան եւ շատ ուրիշներ:

Վարժարանի 740 աշակերտներուն կ'ուսուցանեն 120 մանկավարժներ՝ մօտ երկու տասնեակ մասնագիտութիւններով:

***

ՍԻՏԱՆ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է սիտայով վարակուածներու ընկերային ապահովութեան առընչութեամբ միջոցառումներ ձեռք առնել:

Որքա՞ն իրական է այդ հիւանդութեան վտանգը Հայաստանի մէջ. այս հարցումին պատասխանած է Առողջապահութեան փոխ նախարար Ա. Մայրապետեան.-

«Այդ հիւանդութիւնը մեր Հանրապետութեան տարածքին վրայ գործնականին մէջ դոյութիւն չունի. կառավարութեան այդ որոշումը թելադրուած է ժամանակին պահանջով, եղած է կանխադէպիչ նպատակներով:

«Մինչեւ հիմա Հայաստանի մէջ ի յայտ եկած է սիտայով վարակուածներու (սէրոփոզիթիւ) երկու դէպք, երկուքն ալ առանց հիւանդութեան ախտանշաններու. մէկը արտասահմանցի ուսանող էր, զոր անմիջապէս ետ ղրկեցինք, իսկ միւսը՝ Ապրիլէ ծառայած մեր քաղաքացին: Վերջին երեք տարիներու ընթացքին այստեղ 600 հազար հոգիի մօտ քննութիւններ կատարուած են, եւ ոեւէ մէկուն պարագային վիրիւս չէ յայտնաբերուած: Մնայուն հսկողութեան տակ են բնակչութեան յատկապէս այն խումբերը, որոնք աւելի ենթակայ են այդ հիւանդութեամբ վարակուելու»:

***

ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ՋԵՐՄՈՒԿԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

Իր դռները բացած է Հայաստանի պետական պատկերասրահի Ջերմուկի մասնաճիւղը: Ցուցադրութեան մէջ արտացոլուած են Ի. դարու հայ կերպարուեստի բոլոր շրջանները. Մարտիրոս Սարեան, Սեդրակ Առաքելեան, Մհեր Աբեղեան...

Պատկերասրահին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է Եղուարդ Իսաբէկեանի մեծածաւալ կտաւներուն, երիտասարդ եւ միջին սերունդներու նկարիչներու եւ քանդակագործներու տասնեակ աշխատանքներուն:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՏՑ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ՊԱՅԱԶԻՏԻ

Ահաւասիկ հայաբնակները.

1 - 8.- Մանկասար 91 տուն: Երանոս, Տաշլի գետակի ձախ ափին, Քիւրա եւ Հայ խառն բնակիչներով՝ որոնցմէ վերջինը 18 տուն. եկեղեցին Ս. Յակոբ, շինուած սասունցի կրօնաւէ: Զամբրլու 6: Խըտըր, Նաւիկ գիւղին 1 ժամ հեռու, ժողովուրդը Քիւրտերու հարստահարութենէն մեծ մասամբ զաղթած եւ 11 տուն մնացած: Աշգալէ (համանուն գիւղ կարնոյ Դաշտն ալ ունի), Երանոսի արեւմտեան դին, կէս ժամ հեռու, ի հնումն 500, հուսկ ուրեմն 21 տուն, եկեղեցին Քիւրտերու կողմէ քանդուաւ, իսկ գերեզմանատան խաչքարերը՝ զարդ նոյն ցեղին բարեճաշիկ զաւակաց ախոռներուն: Մեծ Աղա ՏԷվէ չորս տուն: Դիտամ հինգ տուն: Երիցու Գիւղ 35 տուն, Եկեղեցին Ս. Սահակ ուրեմն՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Գէորգ Քահանայ ՏԷր - Կարապետեան.- Ծնած 1871-ին, բնիկ, աշխարհական անունամբ Գէորգ Կարմիր - Երիցեան, քահանայորդի, 1905 Ապրիլ 20-ին ձեռնադրուած Աղթամարայ Փշաւանուց Եկեղեցին՝ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ: Նահատակ:

Մեսրոպ Քահանայ Գասպարեան.- Ծնած 1867, Յուլիս 15-ին, բնիկ, աշխարհական անունամբ Պետրոս Մուրատեանց, ուսած Գարա Քիլիսէ, 1889-ին ձեռնադրուած Ս. Յովհաննու վանահայր Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Նահատակ:

Իսկ Գարա Քիլիսէի Եկեղեցին էր Սուրբ Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Արսէն Քահանայ ՏԷր - Խաչատուրեան.- Ծնած 1862-ին Եղնի Թէփէ գիւղը, աշխարհական անունամբ Գասպար, ուսած Թօփրակ Գալէի Մխայեակ Ընկերութեան դպրոցը, 1884-ին ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ: Երբեմնի առաջնորդական փոխանորդ Գարա Քիլիսէի: Նահատակ:

Սահակ Քահանայ ՏԷր - Սահակեան.- Ծնած 1870-ին Իչ Քիլիսէ, աշխարհական անունամբ Մխսաք, ուսած Գարա Քիլիսէի Մխայեակ Ընկերութեան դպրոցը, ուսուցիչ, 1899-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ: 1902-էն ի վեր փոխառաջնորդ: Նահատակ:

ԱՂԱՇԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐԷՔ

Աղաւաղում վաղարշակերտի, զոր կատարած է Արտաչէս Բ.-ի թոռ՝ Վաղարշ արքան; Բագրեւանդ գաւառի այժմեան վիճակներէն մին, սահմաններն ըլլալով՝ արեւելքէն Գարա Քիլիսէ եւ Տիատին, արեւմուտքէն Կարին, հարաւէն Անթափ եւ հիւսիսէն ռուսական սահման (Շահկօլ լերինք): Եկեղեցին Ս. Աստուածածին: Հայ բնակչութիւնը 1829-ի եւ 1878-ի ռուսեւթուրք պատերազմներուն զոհ եղած, յետոյ կրկին բազմացած, իսկ վերջին Աղէտի տարին՝ մեծ մասամբ կովկաս փախած, ամբողջը 160 տուն: Հիմա Ալաչկերտի վիճակին գլխաւոր աւանը կը կոչուի Թօփրագ Գալէ:

1905-էն ի վեր Ալաչկերտի փոխ առաջնորդութիւնը կը վարէր

Յովսէփ Քահանայ ՏԷր - Միհրսեան.- Ծնած 1874 Սեպտեմբեր 13-ին Համպարձէմի գիւղը (Պուլանըղ), աշխարհական անունամբ նոյն, որդի Տ. Դիմոթեոսի, ուսած Թօփրակ Գալէ, Էջմիածին եւ Թիֆլիս, ուսումնարանական կոչմամբ Լեւոն, 1899 - 1905 տնօրէն - ուսուցիչ Ալաչկերտի դպրոցին, 1905 Մարտ 5-ին յԱղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ՝ Ալաչկերտի Եկեղեցւոյն վրայ: Կը թողու անտիպ աշխատութիւններ: Տ. Յովսէփի պաշտօնակից էր

Պօղոս Քահանայ Աստուածատրեան.- Ծնած 1858-ին Ղարա Քէշիշ (Արծկէ) աշխարհական անունամբ նոյն, ուսած անդ, 1894-ին ձեռնադրուած Պօղոս Եպիսկոպոսէ՝ ծննդավայրին Ս. Գրիգորիս Եկեղեցւոյն վրայ: Յետոյ Ալաչկերտ փոխադրուած: (Շար. 146)

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժօն է Սբր-
բոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին,
Մարուգէի Հգնաւորին եւ Մելիտոսի
Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս -
Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը
10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ· ՕՍՏՕ — Ս· ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
Ս· ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օստոյի Հայոց եկեղեցւոյ
պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին
առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մա-
տուցուի եւ յատուկ պատարագի Մատաղ-
օրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկ-
տեմբեր 16-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թագիս
Հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽՋԿՐ· ԿՀՆՑ· ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆԻ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, Լիոնի Ս·
Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈ-
ՉՈՒԹԵԱՆ ժօնին առթիւ եպիսկոպոսա-
կան հանդիսաւոր պատարագ կը մա-
տուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը
մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի
մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան
պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգե-
ւորականներու, հանգուցեալ բարերար-
ներու եւ սատարողներու հոգիներուն հա-
մար:

Պատարագի բազմաճաշ երգեցողու-
թիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս
երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ·
Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին Ազգային Տան սրահին
մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ,
որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց
Կաթողիկոսին Ս· Ներսէս Շնորհալի չբ-
քանչանը կը յանձնուի Պ· Պետրոս Գա-
պաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր եր-
կարամեայ ծառայութեան: Մասնակցիլ
փափաքողներէն կը խնդրուի արձանա-
գրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը: Ճաշա-
գինն է՝ 130 Ֆր·:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15-ին,
Մատաղօրհնութիւն
եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12-ին:

⁂

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15-ին ժօն է Սբր-
բոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր
Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին,
պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԿՀՆՑ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ
Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15-ին
կազմակերպուած՝
Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկ-
նանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ
Ա· Զրաչեան սրահին մէջ:

⁂

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօտոնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկե-
ղեցւոյ Թաղային խորհուրդը չնորհակա-
լութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսա-
կի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Ալբի Տիկին Մարիամ Երամեանի մահ-
ուան առթիւ, Երամեան ընտանիք 200,
Օհանեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին
Գէորգ Տէրտէրեան 100, Օր· Մարի Երամ-
եան 50, Տէր եւ Տիկին Գամաչար Երամ-
եան 100 Ֆր·:

Տիկին Անժէլ Գալուստեանի մահուան
առթիւ՝ Պր· Մեսրոպ Գասպարեան 50,
Զապէլ Թէրզիպաշեան 200, Ֆաուիէ Էթէր-
եան 100, Տէր եւ Տիկին Դարբինեան 200,
Ք· Թէրզիպաշեան ընտանիք 500, Պր·
Գէորգ Քիւրտօղլուեան եւ պատկները
100, Օր· Լուիզ Գալուստեան 200 Ֆր·:

Ալբի Տիկին Նուարդ Տօլպաշեանի մահ-
ուան առթիւ՝ Զաքարեան ընտանիք 100,
Տէր եւ Տիկին Լ· Տօլպաշեան 200 Ֆր·:

Մուրատ Աստուրեանի մահուան առ-
թիւ՝ Ֆաքիրեան եւ Առաքելեան ընտանիք-
ներ 300, Տէր եւ Տիկին Տոքթ· Դարբին-
եան 1000, Տէր եւ Տիկին Րոժէ Դարբին-
եան 500, Թորոս Վարդապետեան ընտանիք
100, Աթթոյեան ընտանիք 500, Պր· Խո-
ւանրա Զապարեան 100, Տէր եւ Տիկին
Ժիրայր Տէրտէրեան 200, Պր· Լեւոն Տէր-
տէրեան 500, Պր· Լեւոն Արզումանեան
50, Գարբիէլեան ընտանիք 500, Տէր եւ
Տիկին Ժան Գասպարեան 200, Տիգրան
Աստուրեան 100, Քէնտիրեան ընտանիք
100 Ֆր·:

Տիգրան Սարեանի մահուան առթիւ՝
Օր· Սարեան 100 Ֆր·:

Ժան - Ֆիլիփ Պօյաճեանի մահուան
առթիւ՝ Մուքպիրեան եղբայրներ 100
Ֆրանք:

Յարութիւն Վիրատեանի մահուան առ-
թիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պերճ Մովիկեան 100,
Տէր եւ Տիկին Ֆէրտինանտ Աֆարեան 250,
Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Խայեան 100 Ֆր·:

⁂

Կապոյտ Խաչի Անիէս Պուա - Գոլոմպ
եւ Աւժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը
չնորհակալութեամբ ստացած է.- Տէր եւ
Տիկին Մ· Հիմիճեանէ 1000 Ֆրանք իրենց
սիրեցեալ մօր, Տիկին Հայկուհի Հիմի-
եանի մահուան քառասունքին լրման առ-
թիւ: Նոյն առթիւ՝ Դէպէրեան 500 Ֆր·,
Տիկին Գարուճեան 300 Ֆր·, Տիկին Էգիկ-
եան 500 Ֆր·:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՂԵԶԱՅԻ մրցակիցը՝ Թիմինակի չի
կրնար հեռանալ Լեհաստանէն, իրեն դէմ
անուանարկութեան դատ բացուած է:
Մեղադրած էր վարչապետ Մազովիէցքին
որ հայրենիքին դաւաճանած է, երէկ ալ
բրենի որակեց լրագրողները: Վալեզա
ակած է իր խորհրդակցութիւնները վար-
չապետ մը նշանակելու համար, մինչ ուժ
պաւկի տէր իր կինը որոշած է վարչա-

(Շար· Ա· էջէն)

ընդդիմութեան մէջ կը գտնեն պալթեան
երկիրներու, արեւմտեան Ուկրանիոյ
կարգ մը շրջաններու եւ այլ վայրերու
մէջ դժուար օրեր կ'ապրին»: Գորբաչով
կոչ ըրած է որպէսզի՝ «դէմ դրուի բոլոր
անոնց որոնք կ'ուզեն սահմանադրութիները
փոխել: Նման դաղափարներ արդէն բազ-
մաթիւ գոհեր պատճառած են եւ հարիւր-
հազարաւոր զոհութիւններ առեղծած»:

Այս յստակ դասէն ետք, Գորբաչով ճըշ-
դած է որ ապագայ Միութիւնը պէտք է
ապահովէ երաշխիք մը ըլլալ եւ Խորհրդա-
յին Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն
միջազգային հեղինակութեան հիմը
կազմէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՂԵԶԱՅԻ մրցակիցը՝ Թիմինակի չի
կրնար հեռանալ Լեհաստանէն, իրեն դէմ
անուանարկութեան դատ բացուած է:
Մեղադրած էր վարչապետ Մազովիէցքին
որ հայրենիքին դաւաճանած է, երէկ ալ
բրենի որակեց լրագրողները: Վալեզա
ակած է իր խորհրդակցութիւնները վար-
չապետ մը նշանակելու համար, մինչ ուժ
պաւկի տէր իր կինը որոշած է վարչա-

ւա չփոխադրուիլ, այլ չարունակել կը-
տանսկի իր կեանքը, գոնէ առայժմ:

ՓԱՓՐԻԿ ՏԻՎԼԻՃԵԱՆ, որ Միչէլ Նուա-
ռի հետ «Միացեալ Ուժ»ը կը վարէ, մխա-
կը եղած է որ դէմ քուէարկած է «Եւրո-
պայի Պետութեանց Միութեան համար»
էՒ - ՓԷ - էՒ-ի մանիֆեստին: Այս առ-
թիւ, Լիպերասիոն հարցազրոյց մը ունե-
ցած է Անթոնիի քաղաքապետ-երեսփոխա-
նին հետ, ուր ան վերջինը կը բացատ-
րէ իր դիրքը:

ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆ կը ղրկուի Խորհ· Միու-
թիւն ամէն կողմէ: Հարց է որ ո՞ւր կ'եր-
թայ, ո՞վ կ'օգտուի, որովհետեւ կը պար-
զուի, որ այս «սովը» որոշ չափով գոնէ
կազմակերպուած է: Արդարեւ, նախ կա-
րելի չէ հասկնալ թէ մէկ օրէն միւսը
նման կացութիւն ստեղծուի: Երեւան կ'ել-
լէ որ (ՔՈ - կէ - Պէ-ի տեղեկագիրը) 150
թոն փոչի կաթի ապօրինի արտածումի
փորձ եղած է, անդին Ուզբեկիստան 76
թոն զողցուած բրինձ գտնուած է, ամէն
օր չորս թոն միս «ճամբայ կը փոխէ»
Ուկրանիոյ մէկ ճարտարարուեստական
մասան մը մէջ եւլն· եւլն·: Իշխանու-
թիւնները ալ, կ'աւելցնէ տեղեկագիրը,
կը մասնակցին կամ կը ծախեն իրենց
լուութիւնը:

ԵՐԵՒԱՆ ◄► ՓԱՐԻԶ ՀԵԹՕՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5 / 7)

Հ· Յ· Դ·
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԺՈՂՈՎԸ

Տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական
Դաշնակցութեան Հայաստանի կազմակեր-
պութեան Ա· շրջանային ժողովը: Հոն
քննութեան առնուած են քաղաքական,
տնտեսական, մշակութային եւ այլ հար-
ցեր, քուէարկուած բանաձեւեր:

Քաղաքական ներկայ կացութենէն մեկ-
նելով՝ ժողովը խնդրոյ առարկայ դար-
ձուցած է արցախեան հարցը: Մշակուած
է նաեւ Հայաստանի կազմակերպութեան
ռազմավարութիւնն ու քաղաքական ուղե-
գիծը, հաստատուած է Հ· Յ· Դաշնակ-
ցութեան Հայաստանեան գործունէութեան
փլաթֆորմը, որ չուտով հանրութեան կը
ներկայացուի:

Ժողովը հաստատած է որ Հ· Յ· Դ·
մայր կազմակերպութիւնը հոգահատուած -
հայահատուած չրջափակին մէջ պիտի հետա-
պրնդէ հայ ժողովուրդի ամբողջական ի-
րաւունքները:

Շրջանային ժողովը ընտրած է Հ· Յ·
Դաշնակցութեան Հայաստանի կազմա-
կերպութեան Կեդրոնական Կոմիտէ, որուն
քաղաքական դիւանը կը ներկայացնեն Ռու-
բէն Յովսէփեան եւ Հրայր Կարապետեան:

Շրջանային ժողովին մասնակցած է
Հ· Յ· Դ· Բիւրոյի կողմէ Հրայր Մարուխ-
եան:

⁂

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Հ· Յ· Դաշնակցութեան Բիւրոյի ներ-
կայացուցիչ Հրայր Մարուխեան 15 օր-
ուան մէջ չորրորդ անգամ ըլլալով հան-
դիպում ունեցած է վարչապետ Վազգէն
Մանուկեանի հետ: Խօսակցութեան հիմ-
նական նիւթը Հայաստանի տնտեսական
դարպացման հարցը եղած է: Որոշուած է
արտասահմանի մէջ կազմել տնտեսական

յանձնախումբ մը, որ Հայաստանի կառա-
վարութեան ներկայացնէ իր ծրագիրը:
Նախարարաց Խորհուրդին համաձայնու-
թիւնը ստանալէն ետք ան կը ձեռնարկէ
իր աշխատանքներուն:

Հանդիպումին մասնակցած է նաեւ Ար-
տաքին Տնտեսական կապերու Նախարար՝
Եսայի Մովսիսեան:

⁂

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչը Երեւանի
մէջ հաստատած է իր մնայուն ղրասենե-
կակը: Բացման արարողութեան ընթաց-
քին խօսք առած են կապոյտ Խաչի տես-
նուպետուհի Տիկին Էլէն Մերճանեան,
Հ· Յ· Դ· Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր
Մարուխեան: Հանդիսութեան ներկայ ե-
ղած են Հ· Յ· Դ· Ամերիկայի կեդրոնական Կոմիտէի անդամ Երուանդ
Թէրզեան, Հ·Օ·Մ·-ի Արեւելեան - Ամե-
րիկայի չրջանային վարչութեան ներկա-
յացուցիչներ, կապոյտ Խաչի Շրջանային
Վարչութեան անդամներ, ինչպէս նաեւ
Երեւանի քաղաքապետարանի Արտաքին
Յարաբերութիւններու բաժնէն՝ Ռոպէր
Նազարեան եւ Աբովեանի քաղաքապետի
տեղակալը:

⁂

ԸՆԾՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի
ընդհանուր ժողովին տեղի ունեցած ղե-
կավար մարմիններու ընտրութիւններուն
արդիւնքներն են.-

Նախագահ.- Վիկտոր Համբարձումեան:
Փոխ նախագահներ.- Դաւիթ Սեդրակ-
եան եւ Գալուստ Գալոյեան:
Քարտուղար.- Վլադիմիր Բարխուդար-
եան:

— ՏՕՆԱԾԱՌ —

ՍԻՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Սէն - Մո-
րիսի Անահիտ մանաճիւղի աւանդական
տնտաճառը քաղաքապետական սրահին
մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը
15-էն սկսեալ դեղարուեստական ճոխ
յայտագիր մը, դպրոցի աշակերտներու
կողմէ, կազանդ Պապայի ներկայու-
թեամբ:

FRANCE - CULTURE

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Դեկտեմբեր 11, 12, 13 եւ 14-ին Ֆրանս
- Քիւլթիւրի վրայ ժամը 22·40-էն կէս
պիչեր չորս յաջորդական յայտագրեր:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE
Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՀՈՒՆԳԱՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 13

JEUDI
13 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԹԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.428 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.428

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ԵՐՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐԸ

(10)

Ծաւօթացում *Գարունի* խմբագրատունը, *Նորք* ամսագրի պատասխանատու խարտուղարն է, Սերգէյ Գալստեան, փիլիսոփայական ապշեցուցիչ ճամաւութիւն ունի Սփիւռքի մէկ բարեկամիս հետ, իմձի կը թուի, թէ կը հաւնչամ գիւղ տարիներէ ի վեր : *Նարինէի* տարեդարձին էր, նայած էի ներկաներուն դէմքերուն, ուշեցած տըպաւորութիւնը, թէ ասոնցմէ ի՞րաւունքը իր *նմանակը* ունէր Սփիւռքի մէջ, առաջին անգամ չէ որ կը հանդիպէի այդ դէմքերուն :

Դուրս կուգայիւք խմբագրատունէն, գաւաթ մը կ'առնէիւք միասին, միասին կ'երթայիւք ընթրիքի մէկ հրաւէրիս, կոնեակի երկու ումպերու միջեւ Սերգէյ կը ներկայացնէր առաջարկ մը : Յաջորդ առաւօտ, բանի մը ընկերներով, *Սահեանեան* եւ *Ալավերտի* պիտի երթային, կ'ուզէի՞ ընկերանալ իրենց :

Անշուշտ որ կ'ուզէի, բայց չէ՞ որ Բարեղեան եղբայրները նոյն ծրագիրը ունէին, ասոնք պիտի տանէին զիս *Թումանեանի* ծննդավայրէն ոչ շատ հեռու *Լոռւոթ* գիւղը, առիթը պիտի տային իմձի գըտնուելու աղէտի գօտին, պիտի երթայիւք միչեւ Լենինական, Սպիտակ, Կիրովական, իսկ սահմանափակ ժամանակիս մէջ իմաստ պիտի ունենա՞ր կրկնութիւնը :

- Կը գնաս նաեւ նրանց հետ :

Հայաստան ներկայութիւններուս ընթացքին, տեղափոխութիւններուս շրջագիծը եղած էր շատ սեղմ, Գեղարդ եւ Խոր Վիրապ, գտնուած էի Դիլիջան, անգամ մը միայն գացած էի միչեւ Եղեգնաձոր, մնած Արփա - Սեւան կառուցուող փապուղիին մէջ, վերջը իմացած, թէ մեկնելէս ետք, զիս հոն տանողը կանչուած էր իշխանութիւններուն կողմէ, ենթարկուած յանդիմանութեան : Չէ՞ որ արգիլեալ գօտիներ կային Հայաստանի մէջ :

Ընթրիքը կը շարունակուէր, ես յիշողութեամբ կը վերադառնայի 1988 Դեկտեմբեր 7-ին անմիջապէս յաջորդող օրերէն մէկուն, կը վերցնէի ընկալուչը, կը կազմէի թիւ մը,

- Ալօօ, կարելի՞ է խօսիլ *Երեւանի* հետ, հարց կուտայի :

Կնոջական ձայն մը կը կրկնէր *Երեւանը*, կը կցէր անոր երկրին անունը, կը յայտնէր թէ կարելի էր, սակայն, սակայն պէտք է սպասէի, պէտք է սպասէի *երկար*, *անորոշ* ժամանակով : Իսկ ի՞նչ կը նշանակէր *երկար*, ի՞նչ կրնար նշանակել *անորոշ*, երբ հարցը կը վերաբերէր *Հայրենիքի* :

Ու կը սպասէի, սպասումս կ'երկարէր, կ'երկարաձգուէր գիշերուան մէջ : Սենեակս վերածուած էր կրկէսային վանդակի, խռովմս, նստած ժամացոյցի սլաքներուն վրայ, կը փորձէր անշարժացնել զանոնք, կը սպասէի, սուրճ խմելու ո՛չ մէկ ախորժակ, ընթերցումը կրնար առաւել ծանրացնել մթնոլորտը, կը սպասէի, իսկ ո՞վ կրցած է վերջնականապէս կասեցընել ժամանակը, երբ աւելի քան *հինգ* ժամուան անձկութենէ մը ետք, կը հնչէր հեռաձայնս, դիմացս կը գտնէի խմբավար Գրիգորը, նոյնիսկ ընթրիքի հիւրընկալս : Մէկ - երկու սովորական փոխասացութիւն, կ'անդրադառնայի թէ ըսելիք չունէի : Պէտք չունէի տեղեկութիւններու, կարեւոր չէր թէ ծանօթներէս որո՞նք զոհեր տուած էին, պիտի չուզէի նաեւ պոռթկումս արտայայտել, տեղացնել անէծք, թուել գիտցած բոլոր լուտանքները : Բայց, բայց չէ՞ որ հեռաձայնային կեդրոնի կնոջ յայտնած էի, թէ կ'ուզէի հաղորդակցիլ ո՛չ թէ անհատի մը հետ, այլ *Երեւանի*, ուզած էի հեռախօսային գիծերուն միւս ծայրը ունենալ ո՛չ թէ անձ մը, այլ ամբողջ *Հայաստանը* : Ցանկութիւնս էր խօսիլ ամբողջ *ժողովուրդի* մը հետ, իսկ Գրիգոր, այս պարագային, այդ *ժողովուրդը* չէ՛ր կրնար մարմնացնել :

- Ընելիք չունիմ, կը յարէի՝ առաջին հերթին զիս զարմացնող կոպտութեամբ, վար կը դնէի ընկալուչը :

Ընթրիքը կը մօտենար իր աւարտին, Գրիգորը կամ Մարիա՞ կը յիշէի՞ այդ գանգս, կը յիշէի՞ն, արդէն խմած էինք սուրճը :

Յաջորդ առաւօտ, կառք մը մեզ կը տանէր միչեւ *Հրազդան* աւանը՝ ուղեւորներ ունենալով Սերգէյը, *Վահագն Մուղնեցեանը* եւ զիս, իսկ, իսկ ո՞վ էր սա շէկ մազերով *Վահագնը*, որ կը ծխէր շարունակ, կը պատմէր անհատնում մանրավէպեր : Պիտի հասկնայի շուտով, Հայաստանի վերջին շրջանի տագնապաւոր արձակագիրներէն մէկն էր ան, հեղինակ բանի մը գործերու, վերջնագոյնը *Եկուորները* վէպն էր, որու մասին ձեռս եղող *Նորքին* մէջ կար ընդարձակ գրախօսական մը : Դժգոհ էր ան : Սփիւռքի մէջ լսուա՞ծ էր գոնէ իր անունը : Բայց չէ՞ որ իմ Սփիւռքէն կը նայէի Սերգէյին, կը գնէի անոր դիմագծերը, կրկին կը յիշէի Սփիւռքցի բարեկամս, նմանութիւնը կը տանէր զիս խորացումներու : Կը մտածէի, թէ ինչպէ՞ս կարելի էր սիրել երկիր մը առանց զայն նանչելու փիզիքապէս : Հայաստանի ներկայ դեկավարներէն Դաւիթ Վարդանեա՞նն էր, կանխակալ անդրադարձով, թէ՞ Հայրենիքէն հասնող, մեր ժողովուրդի *մէկ-ութեան* մասին կասկած յայտնող ո՛ր յայտարարութիւններ, որոնմէ զիս կը վերածէին *լուսանկարիչի*, կ'առնէի Սերգէյի եւ Սփիւռքցի բարեկամիս դիմանկարներուն փիլմերը, կը մտնէի մութ խուց, կը գետեղէի զանոնք յատակէն լուսաւորուած սպիտակ ապակիին վրայ, կը մօտեցնէի, կը մօտեցնէի աւելի, մինչեւ որ կը նչայի հրնուանիս : Այո՛, մէ՛կ էին անոնք, մէկ եւ միակ անձ, ի՞նչ հոգ, թէ մէկը *հոն*, միւսը՝ *հոս* : Իսկ պիտի մնա՞ր *նմանակի* եւ *հիմնականի* հարց, եթէ Սփիւռքն ու Հայաստանը, երկուստեք նիգով, մօտենային իրարու, գային իրարու վրայ, ցոյց տային, թէ *մէկ* են, ո՛ր ամբողջութեան երկու լրացուցիչները :

Յիմար փաստարկում : կատարած պատկերացումս նման չէ՞ր ամբողջ *ջրվէժի* մը տակ բռնած մէկ գաւաթիս, այո՛, լեցուած էր ան, հապա մնացած ծաւա՞լը ջուրին, որ պիտի կորսուէր, եթէ ուրիշ ձեռքեր չերկարէին իրենց ալ գաւաթները, դոյլերը, եթէ ոնոր տակ չստեղծուէր ջրանիւը :

Հրազդան աւանի գլխաւոր հրապարակին վրայ կը գտնեիւք ա՛յն կառքը, որ մեզ պիտի տանի Ստեփանաւան եւ Ալավերտի, վարորդ ունենալով ուրիշ *արձակագիր* մը, ուրիշ *անձանօթ* մը, անծանօթ, սակայն դէմքով մը, որ այլ *Սփիւռքահայու* մը պիտի տայ ապահով տպաւորութիւնը, թէ իւիք կը ճանչնայ զայն, թէ ան ունի փիզիքական ապշեցուցիչ նմանութիւն իր Սփիւռքցի մէկ բարեկամին հետ, կրկին ծագի հարցը, թէ ո՞րն է *իրականը*, ո՞րը՝ *նմանակը* :

Ու ճամբայ կ'ելլէ նոր կառքը՝ տարբեր վարորդով, նո՛յն ուղեւորներով : Փարիզ դարձին, երբ *երրորդ* ուղեւորը կը փորձէ վերականգնել «մէկ գիշեր - երկու ցերեկ» տեւած ճամբորդութիւնը, կը հաստատէ, թէ փարիզեան երկու ամբողջ տարիներ պիտի չկարենայինք իրեն հայթայթել դէպքերու, դէմքերու եւ պահերու նման խրտութիւն, նման առատութիւն :

***

- Ալօօ, կարելի՞ է խօսիլ *Հայաստանի* հետ :

Կնոջական ձայնը կրնայ կրկին դրական պատասխան տալ, սակայն *երրորդ* ուղեւորին համար վերջնական համոզում է, թէ ոչինչ, ոչի՛նչ կրնայ փոխարինել անմիջական հաղորդակցութիւնը, ոչինչ կրնայ փոխարինել *մասին պատասխանները*, ո՛չ հեռաձայնը, ո՛չ հեռատեսիլը, ո՛չ իսկ *պատմութեան* եւ *աշխարհագրութեան* բոլոր, բոլո՛ր գիրքերը :

Ու այս մասին երրորդ ուղեւորը այնքա՞ն պիտի ուզէր իմանալ նոյնիսկ *Նարինէի* տեսակէտը :

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋԻՆԵԱԼ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՍԱՐԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՎՐԱՅ

ԶՕՐՍ ՊԱՍՏԱՒ
ԳՈՂՑՈՒԱԾ

Դեկ· 10-ին, երկուշաբթի օր, չորս դինեալ երիտասարդներ ներխուժած են Երեւանի Մարտիրոս Սարեան թանգարանը ու զէնքով սպառնալիքի տակ պահելով աշխատաւորները զողցած են չորս պաստառ՝ 1929, 1933, 1945 թուականներուն վրձինուած երեք դեղանկար եւ Իլիա Էրէնպուրգի դիմանկարը (1959) զոր Սարեան գծած է բանաստեղծին Հայաստան այցելութեան առթիւ : Թանգարանի տնօրէնը՝ Շահէն Խաչատրեան կոչ ըրած է հեռատեսիլէն որ բոլորը աջակցին յայտնաբերելու համար զողցուած կտաւները :

Ցաւով պէտք է հաստատել որ պաստառներու առաջին զողութիւնը չէ (ցարդ աւելի զաղտագողի կատարուած են), քանի որ Հայաստանէն անհետացած են երեք Ա.յվազովսկի եւ ինչպէս յատնանշեց «Պայքար»ի խմբագիրն ալ Գրիգոր Քէօսէեան (տե՛ս «Յառաջ» Նոյ· 21) Գաղտուկ նուիրած վիմագրութիւնները ալ Գալիֆորնիա կը վաճառուին :

***

Միացեալ-Նահանգներու ծերակուտական Լա· Ֆենըսի նամակ մը ղրկած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, ուր ցաւ կը յայտնէ, որ չէ կրցած հանդիպում ունենալ իրեն հետ, երբ ան Ամերիկա կ'այցելէր : Ան կը չեշտէ որ Հայաստանի ղեկավարութեան եւ անձամբ՝ իր (Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի) կրած ջրկանքները Հայաստան եւ Լ· Ղարաբաղ ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան համար մղուած պայքարին մէջ ամէնուր արժանացած են ժողովրդավարութեան կողմնակիցներու աջակցութեան եւ հիացումին :

***

Գերագոյն Խորհուրդը որոշում տուած է որ զադրին ի զօրու ըլլալէ Հայաստանի ներկայ Սահմանադրութեան այն յօդուածները, որոնք կը հակասեն «Հայաստանի անկախութեան մասին» հռչակագրի հիման վրայ ընդունուած օրէնքներուն :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՇԱՀՆ ՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏԸ»

Այսպէս խորագրուած վերջին պրոթեամբ մը «Միլլիյէթ»ի (Դեկտեմբեր 9) յօդուածագիրը կ'աւարտ հայ-թուրք յարաբերութիւններու յառկացուած չարքը :

«Լուրջ պետութիւնները զգացումներով չեն չարժիր· ամէն բանէ առաջ իրենց շահը նկատի կ'ունենան» կ'ըսէ ան, ապա կը մեկնի ենթադրական հարցումներէ· «ինչո՞ւ հարստացնել Հայաստան մը որ պատմութեան ընթացքին թէ՛ Թուրքիան եւ թէ շրջանի թուրք տարրը անհանգիստ ստացուցած է· ոտքի կանգնելէ ետք, կրկին կրնայ վերադառնալ իր նախկին հաղաքականութեան : Ինչո՞ւ այս հզօրացումին մեւէ օգնական ըլլանք···» :

Պիրանտ կը հաւատայ որ նման գործակցութիւն ոչ թէ կը վնասէ Թուրքիոյ, այլ ընդհակառակն, կ'օգնէ· այս համոզումով կը թուէ հետեւեալ կէտերը·

Ա - Ամէն բանէ առաջ, խնդրոյ առարկայ են 55 միլիոնոց հսկայ մը ու անդին, 3 միլիոնոց փոքրիկ երկիր մը որ կրկին հզօրանալու համար շատ երկար ժամանակի պէտք ունի : Կարելի չէ մտածել որ Հայաստան կրնայ փիզիքական վախ պատճառել Թուրքիոյ :

Ընդհակառակն, Հայաստանն է որ պէտք է վախ զգայ :

Թուրքիա աւելի նպաստաւոր դիրք մը պիտի ունենայ, բանի որ դէպի Արեւմուտք բացուած կեանքի ճամբու մը վերածուած է Հայաստանի համար· կարելիութիւն կ'ընծայէ որ ան առանց Մոսկուայէն անցնելու Եւրոպայի ու Ամերիկայի հասնի, անոր ելեկտրականութեան մէկ մասը կը հայթայթէ, սահմանային առեւտուրով առօրեայ պահանջը կը գոհացնէ ու հասարակաց ներդրումներով մասնակից կ'ըլլայ տնտեսական վերելքին :

Բ - Թուրքիա այսպէսով կովկասեան շրջանին մէջ իր ծանրութիւնը աւելցուցած պիտի ըլլայ : Հայաստանի գործակից Թուրքիա մը շրջանի խորհրդային հանրապետութիւններուն, Մոսկուայի ու Արեւմուտքի համար պիտի ըլլայ երկիր մը որուն խօսքը Միջին - Արեւելքէն ետք հոս եւս կշիռ ունի :

Գ - Թուրքիա կրնայ նոյն տնտեսական գործակցութիւնը շարունակել Ադրբեջանի, Վրաստանի եւ Թիւրքմենիստանի հետ եւս ու լաւագոյնս պաշտպանել այս երկիրներուն շահերը· կրնայ շրջանի կենիռներուն աւելի ազդու միջամտութիւն ունենալ :

Դ - Երկրին արեւելեան շրջանը այս գործակցութենէն կը ստանայ իր բաժինը :

Ե - Հայաստանի գործակից Թուրքիա մը Ամերիկայի Քոնկրէսին, ՄԱԿ-ին, կամ Եւրոպական խորհրդարանին մէջ «ցեղասպանութեան» կնիքով կնքելու եւ այդ պատճառով պատժելու ջանքերը պիտի դժուարանան :

Մ· Ալի Պիրանտ կ'ըսէ թէ այս կէտերը դրեթէ ամբողջութեամբ ծանօթ են նաեւ Հայաստանի կառավարութեան, այսուհանդերձ կ'ուզէ բացատրել դէպքի Թուրքիա ու գործակիցը· Թուրքիա կասկածներ ունենալու պատճառ չունի :

Թուրք լրագրողը իր դրութիւնը կ'աւարտէ թուելով այն պայմանները որոնք պէտք է յարգուին Թուրքիոյ կողմէ, որպէսզի գործակցութիւնը առողջ ընթացք ունենայ·

Ա - Պայման է մանրուք մտածումներէ ձերբազատուած, երկար ժամանակի հեռանկարի մը տէր կառավարութիւն մը ունենալ· պէտք չէ ամէն գլուխէ տարբեր

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ՇԱՄԼԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ 15-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԱՅՐԷ ԴՊՐՈՑԻ ՆՈՐ ՇԷՆՔԻՆ ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿԸ

(Բ. եւ վերջ)

1985 Նոյեմբեր 16-ին նշուեցաւ վարժարանին 10-ամեակը եւ այդ առթիւ չեչոտուեցան հասառատութեան արձանագրած տարին մեծ չրջան մը չէ, բայց եւ այնպէս հանգրուան մըն է՝ յետադարձ ակնարկ մը նետելու անցեալի վրայ, կարենալ ապահով ընթանալու համար հայ դպրոցի առաքելութեան ուղիէն:

Շամլեան ազգային վարժարանը ցայժմ տուած է 135 չրջանաւարտներ, որոնցմէ մէկը այս տարի, համալսարանական ուսման աւարտին, վերադարձած է դպրոց եւ դարձած անդլերէնի ուսուցչուհի: Թերեւս առաջին օրինակը, որ յոյսերով կը լեցնէ մեզ ապագայի հաշուոյն:

Այսօր, եկեղեցի - դպրոց հայապահպանման զոյգ կառոյցներու 15-ամեակին առիթով, կէնտէյլի մեր գազութը հպարտ կը զգայ ինքզինք, որ յարաբերաբար կարճ ժամանակաշրջանի մը ընթացքին յաջողած է տէրը դառնալ նիւթական թանկարժէք կառոյցներու, իրրեւ հոգեկան եւ իմացական անունդ - տուող հաստատութիւններ: Սակայն այդ հպարտութիւնը պէտք չէ դուռ բանայ ինքնագոհութեան, որ կրնայ մեզ առաջնորդել լճացումի:

15-ամեակը պէտք է առիթ ընծայէ մեզի լուսաղոյնին ձգտելու եւ պեղեցիկ կառոյցները ոգեղէն արժէքներու վերածելու: Ասոր համար անհրաժեշտ են նիւթական աւելի լայն կարելիութիւններ ընձեռել եւ պինել պատկան մարմիններուն, այս պարագային հոգաբարձութիւնը, որպէսզի ան ձերբազատելով նիւթական հոգերէ, պարտքերու վճարումներէ, ամբողջութեամբ լծուի հայկական վարժարանը լոյսի կեդրոնի վերածելու գործին:

15 տարի առաջ, համեստ պայմաններու մէջ 8 աշակերտով բացուած վարժարանը այսօր կը հաշուէ 735 աշակերտ: Ասիկա յաղթանակ մըն է հաստատութեան պատասխանատուներուն համար: Այս յաղթանակը առաւել եւս արդիւնաւորելու եւ յարատեւ դարձնելու համար հարկ է ստեղծել մնայուն աղբիւրներ, որպէսզի հայկական վարժարան յաճախելու կարելիութենէն զրկուած այլ աշակերտներ ալ կարենան մուտք գործել հոն եւ պատրաստուիլ ապահով մի՛ջավայրի մէջ:

1975 Մարտ 11-ին գնուեցաւ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Քարլթըն Տրայվի կալուածը, որ զարձաւ ազգին սեփականութիւնը 1981 Օգոստոս 28-ին, պարտամուրհակի այրումով: 1982-ին գնուեցաւ վարժարանին Լովըլ փողոցի կալուածը, որուն տէր զարձաւ ազգը 1984 Նոյեմբեր 17-ին; պարտամուրհակի հրկիզումով: 1984-ին գնուեցաւ Սէնթրըլ պողոտայի վրայ գտնուող Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ ներկայ կալուածը, որուն պարտամուրհակը վճարուեցաւ 1990 Յուլիս 10-ին: Վարժարանին նոր շէնքին կառուցումը աւարտեցաւ 1989-ին: Արդ, ե՞րբ եւ ո՞վ պիտի այրէ դպրոցի նոր շէնքին պարտամուրհակը, որպէսզի իւրաքանչիւր հայ հպարտօրէն զոչէ՝ «Մեր թշնամին ջարդեց մեզ, այրեց մեր տուները, հրկիզեց մեր սրբավայրերը, սակայն, այսօր մենք պարտամուրհակներ կը հրկիզենք, բարգրացնելով նոր լոյսի կեդրոններ եւ հոգւոյ խորաններ»:

Ով որ քաջ է, ինչ կը ապահ...

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈԿՈՒԱԾ ԾԱՌԵՐ
(Պատմուածքներ)

Գրեց՝ Ա. ԱՐՓԻՆԷ

ՀԱՄՐ ԵՐԿԱՕՍՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Նոյեմբերին Արցախ գացած են «Մոսկովեան նորութիւններ» թերթէն խմբագիրները, որոնք ձեռնարկած են հայ - ադրբեջանական երկրորդ հանդիպում մը պատրաստելու: Առաջին քայլէն իսկ ադրբեջանցի ներկայացուցիչները մերժած են զազափարը, առարկելով որ Սահեփա - նակերտը իրենց համար օտար տարածք է: Եւ որպէսզի մոսկուացի լրագրողները, յատկապէս վերոյիշեալ թերթին պիւրոյ խմբագիրը ե. Եակովլեւ ի զուր եկած չըլլան մինչեւ հոն, հանդիպումը կարգադրուած է Հայաստանէն երեսփոխաններ - րու եւ Արցախի պինուորական հրամանատարութեան միջեւ: Ան տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 13-ին, ինքնաւար մարզի «նախկին բռնապետ» Գէորգովի տան մէջ. ինչպէս ծանօթ է, ան Արցախի կուսակցութեան Ա. քարտուղարն էր ու համբաւուր իր հակահայ ընթացքով: Մասնակցած են Հայաստանէն երեսփոխաններ՝ Դ. Վարդանեան, Մ. Զուլեան, Ռ. Քոչարեան, Արցախէն Վ. Թումոսեան, Լ. Միքոյեան, չրջանի պինուորական հրամանատարը Վ. Սաֆոնով, հրամանատարութեան քաղաքային բաժնի պետ՝ պրնդապետ՝ Պ. Բոգդանով, եւ «Մոսկովեան նորութիւններ»ու լրագրողները:

Հայաստանի մամուլը կարեւոր տեղ չտուաւ այս հանդիպումին. հարցազրոյցով մը անոր կ'անդրադառնայ «Խորհրդային Ղարաբաղ» Նոյեմբեր 23-ի թիւով: Հարցազրոյցը կատարուած է Գ. Բադդասարեանի կողմէ, հանդիպումին մասնակիցներէն Լ. Միքոյեանի հետ:

Այս վերջինս կը պատմէ. «զրոյցը սկսեց Դաւիթ Վարդանեանը: Նա սեղանին դրեց «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի համարներից մէկում տպագրուած «Չոռեր չկան: Սպանուել է հաւատը» յօդուածը եւ պարէտին խնդրեց մեկնաբանել այն»: Հրամանատարը անչուչա կ'ուրանայ հոն նկարագրուած վայրագութիւնները: Իսկ երբ տեղի ու թուականի փաստեր կը բերուին անոր առջեւ, կ'ըսէ թէ իբրեւ - Հայերը - միլիցիոներ կը մեկնաբանեն դէպքերը եւ թէ իբրեւ Քաջարանի մէջ 24 աւազակ ձերբակալած ու բանտարկած են: Հայկական կողմին պատասխանը հետեւեալը կ'ըլլայ. - «այդ «աւազակներ»ի մի մասը դեռ հիւանդանոցում է գտնւում եւ որ նոյն յայտնութեամբ կարելի է մարզի հայ ազգաբնակչութեան ամբողջ պատկան կազմը աւազակ համարել»: Ատկէ ետք միայն Սաֆոնով կը զիջի դիրքերը, ըսելով որ պինուորները յոգնած են ու չուտով առանց տեղ նորերը կը բերուին որոնք աւելի քաղաքավարութեամբ կը վարուին:

Երբ կը խօսուի Հայերու իրաւունքներու ոտնահարման դէպքերու մասին (հետաքննիչ - ձերբակալիչի կոմիտէի պրաւում, անհատներու հետաձգումներու խըզդում, տնային արբելափակում, թերթի վերահսկում եւայլն), զօրավարը մեղքը կը ձգէ քաղաքային բաժնի պետին վրայ, ըսելով որ «ան հրամանները կը պատրաստէ, իսկ ինքը միայն կը ստորագրէ»: Լեւոն Միքոյեան կ'աւելցնէ. «Այս բացատրութիւնն արժանացաւ ներկաների ժպիտներին»:

Հայկական կողմը կը պանդատի նաեւ քաղաքացիներուն ընթացքին. կ'ըսեն թէ անոնք կը մասնակցին հայկական դիւղերու պնդակոծման, ինքնաշարժերու քարկոծումին, անասուններու զողութեան: Այն ատեն հրամանատարը դարմանք պատճառելով խօսակիցներուն կ'ընդունի որ այդ չոկանոցներուն յանցագործութիւններուն ակռանատես եղած են նաեւ պինուորականները: Բայց երբ հարց կը տրուի իրեն թէ ի՛նչ կ'ընէ զանոնք մարդին հանելու համար, տատագի կերպով հետեւեալը կ'ըսէ. - «բայց չէ՞ որ անոնք օրինական ստորաբաժանումներ են»: Ապա կ'աւելցնէ. «մենք անոնց դէմ ոչինչ կրնանք ընել»:

Սաֆոնովի անակնկալ այս դիրքաւորումը հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Լ. Միքոյեան. «Նա ճաչ գիտէր որ «Մոսկովեան նորութիւններ» թերթը տարածւում է գրեթէ ամբողջ աշխարհում, ուստի ուզում էր ժողովրդավարի ու տատապեալի լուսապսակ ձեռք բերել, խաբուսիկ տրպաւորութիւն թողնել թերթի բազմամիլիոն ընթերցողների վրայ, բայց շարունակել իր նախկին գործունէութիւնը»:

Այս բացատրութիւնը լրիւ կ'արդարացնայ զրոյցը վակող պարբերութեամբ ուր Լ. Միքոյեան կ'ըսէ. - «դատեցէք ինքներդ, հանդիպման ժամանակ հրամանատարն ընդգծեց որ զօրքերն այստեղ են գտնւում Հայերի բռնի տեղահանումն արգիլելու համար, ընդունեց որ ադրբեջանական հաղաքացօրէն ապակայունացընող տարր է, բայց մի բանի օր անց այդ նոյն հաղաքացօրէին թոյլ տուեց գրաւելու օդակայանը»:

Այս վերջին հանդիպումին պարագային լուսաբանութեան միակ կէտը այն է որ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը զայն խորտուբած է՝ «Առանց պատրաւիճների, բայց ... ոչ առանց յոյսերի»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

Իտալահայ նւաճականի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — անցեալի փառէն ներկայի տառապանքը —

Այս վերնագրով Վենետիկի «Վալթէր Թոպաճի» մշակութային կեդրոնը կազմակերպած էր Հայաստանի եւ Հայ Դատի նուիրուած Համազումար մը, համագործակցութեամբ Աւետիս Նազարեանի եւ Իտալիոյ Հայ Դատի Յանձնախումբին, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, Նոյեմբեր 18-ին առաւօտեան ժամը 10ին, Մեսրէի Լատրինկիանում սրահին մէջ, խառն բազմութեան մը ներկայութեան:

Համազումարը հովանաւորեցին երեսփոխանները՝ Սերճօ Վասցօլէր (Ընկերվարական), Ճանֆրանքօ Ռոչէլլի (Դեմոկրատ քրիստոնեա), դերակատարական՝ Վիթթորիօ Ֆիլգուրա (Համայնավար) եւ դերակատարական՝ Սիլւօ Ծանելլա (Ընկերվարական), որպէս ներկայացուցիչ Իտալիոյ Ընկերվարական Կուսակցութեան Կեդրոնին:

Համազումարին ներկայ եղաւ, անոնց կընկալօրէն, Հայաստանի Առողջապահական Նախարարութեան փոխ - նախարար՝ Պր. Ներսէս Վիրաբեան, որ Հոմ կը դանուէր հայկական պատուիրակութեան մը հետ:

Ժամը 10-ին «Վալթէր Թոպաճի» կեդրոնին նախագահուհին Տիկին Թիլիանա Ակոտինին բացումը կատարեց, հակիրճ կերպով ներկայացնելով հայ ազգին անցեալն ու ներկան: Շեչտը դրաւ մանաւորաբար այս համագումարին բուն նպատակին վրայ: «Ժամանակն է որ այսօր Իտալիան ու ողջ մարդկութիւնը մօտէն ծանօթանան այս հնագոյն ազգին ոգեբարձրական պատմութեան ու օրհասական անոր արդար դատին»: Ապա բեմ հրաւիրեց օրուան պատուոյ հիւրը Պր. Ներսէս Վիրաբեան որ տպաւորիչ կերպով ներկայացուց Հայաստանի այսօրուան տիրուպետները: Առանց բառերը ծամծմելու դատապարտեց Կարմիր Բանակի կատարած տիրուր դերը Ղարաբաղի մէջ ու անոր տարած հակահայ քաղաքականութիւնը ընդհանուր Սորհրդային Միութենէն ներս: Երախտապարտութիւն յայտնեց Իտալիոյ Ժողովուրդին ու կառավարութեան որ առաջիններէն եղած էին երկրաշարժի աղէտեալներուն օգնութեան փութալու: Տիկին Թիլիանան ապա կարդաց ողջոյնի հեռագրեր պետական բարձր անձնաւորութիւններէ, որոնց չարքին Արտաքին Գործերու Նախարար՝ Ճաննի Տէ Միքելիսէն, Իտալիոյ Քրիստոնեաներու Դատի յանձնախումբէն: Համազումարին երեք հոգինոց Քիւրտ պատուիրակութիւն մը ներկայ գտնուեցաւ զօրավիգ կանգնելու համար Հայ Դատին ու ամբարձնդելու Հայ - Քիւրտ բարեկամութիւնը:

Օրուան առաջին բանախօսն էր Իտալիոյ Հայ Միութեան նախագահ՝ Պր. Յակոբիկ Մանուկեան, (Միլանոյէն), որպէս նիւթ ունենալով՝ «Ակնարկ Հայոց Պատմութեան», որ տպաւորիչ կերպով կրցաւ ներկայացնել մինչեւ այսօրուան տիրուրը: Հայր Լեւոն Զէքիեան ներկայացուց Իտալիոյ եւ Հայերու բարեկամութիւնը անցեալէն մինչեւ ներկան: Ծանրացաւ մանաւորաբար Մխիթարեան միաբանութեան ու անոր տարած մշակութային վիթխարի աշխատանքի վրայ: Բանախօսը ապա անդրադարձաւ Հայ Տարտարապետութեան մասին:

Լ. Միքոյեան կ'ըսէ. - «դատեցէք ինքներդ, հանդիպման ժամանակ հրամանատարն ընդգծեց որ զօրքերն այստեղ են գտնւում Հայերի բռնի տեղահանումն արգիլելու համար, ընդունեց որ ադրբեջանական հաղաքացօրէն ապակայունացընող տարր է, բայց մի բանի օր անց այդ նոյն հաղաքացօրէին թոյլ տուեց գրաւելու օդակայանը»:

Այս վերնագրով հանդիպումին պարագային լուսաբանութեան միակ կէտը այն է որ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի խմբագրութիւնը զայն խորտուբած է՝ «Առանց պատրաւիճների, բայց ... ոչ առանց յոյսերի»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ական կոթողներու քանդումին՝ պատմական Հայաստանէն ներս: «Արդար պիտի ըլլայ ձիշդ հոս որ ո՛չ միայն Հայկական՝ այլ նաեւ Սելճուկեան կոթողներ եւս քանդուած են նոյն թուրք ժողովուրդին կողմանէ, պարզապէս ազիտութեան հետեւանքով: Ապա Հայր Լեւոն յայտնեց որ հատանարար թրքական կառավարութիւնը այս քանի մը տարիներու ընթացքին նոր օրէնքներու հիման վրայ, յաջողի փրկել անցեալի բոլոր ճարտարապետական յուշարձանները, ներառեալ Հայկականը:

Բժիշկ Կարօ Պոյնեան, (Փիլադելֆիայէն) նախագահը Իտալիոյ Հայ Դատի Յանձնախումբին, պատմականը ըրաւ Հայկական Հարցին ու ծանրացաւ մասնաւորաբար Ղարաբաղի այսօրուան կացութեան վրայ: Վերլուծեց Թուրքիոյ հետապնդած բանթուրանական քաղաքականութիւնը, որմէ ծնաւ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութիւնը: Անդրադարձաւ Սաւալինի հակահայ քաղաքականութեան: Բանախօսը փակեց իր դասախօսութիւնը նկարագրելով Բաքուի հայկական ջարդերը, քանի մը օրինակներ տալով:

Վերջին խօսողը եղաւ երջահան Աւետիս Նազարեան որ հակիրճ կերպով անդրադարձաւ դարուս առաջին ցեղասպանութեան, Ապրիլ 24-ի 75-ամեակին: Ձիշեցուց դերմանացի Վիլլի Պրանտի բարձր ժեստը հրեայ ազգին նկատմամբ: Տակաւին հայ ազգը կը սպասէ նման արարքի մը Թուրքիային, որպէսզի կարելի ըլլայ պինդ դասել այդօրուան քաղաքակիրթ ազգերու չարքին: Անդրադարձաւ Եւրոպական Խորհրդարանին, 1987 Յունիս 18-ի Հայ Դատին ի նպաստ քուէարկած բանաձեւին:

Ապա չորս կէտերու մէջ ամփոփուած ներկայացուց այն բանաձեւը որ Իտալիոյ ընկերվարական կուսակցութեան միջոցաւ ներկայացուեցաւ, - (Աւետիս Նազարեանի եւ Հայ Դատի պատասխանատու Մերլոն Սուքիասեանի կողմէ պատրաստուած) - Իտալիոյ Կառավարութեան:

1) Իտալիոյ կառավարութեան կողմէ ճանաչումը Հայերու ցեղասպանութեան -

2) Ապրիլ 24-ը ընդունիլ, Իտալիոյ մէջ, «Մարդը մարդուն դէմ ոճիր չգործելու» որպէս խորհրդանշական օր -

3) Ազդեցութիւն բանեցնել Թրքական կառավարութեան վրայ որպէսզի դադրին սիստեմաթիք քանդումը Հայ ճարտարապետական յուշարձաններու, Եկեղեցիներու, դրաւեալ Հայաստանի տարածքին -

4) Յարդել տալ Թուրքիոյ 1923-ի Լոզանի Դաշնագիրը -

Ապա խօսք առին իտալացի անձնաւորութիւններ: Լմօ Լկուլէն որ մօտաւորապէս քսան տարիէ ի վեր ջերմ պաշտպանն է Հայ Դատին եւ յայտնի գին ծանօթացնելու իր գործունէութեամբը, - նախ որպէս իտալական ընկերվարական միջազգայինի պատասխանատու ու ապա՝ մերձ - արեւելեան հարցերու քաղաքական գործերու ներկայացուցիչ նախարարութեան մօտ - բաւական բարդ եւ տակայն լուծելի կը դնէ հայկական հարցը:

Ծերակուտական Վիթթորիօ Քիէզուրա ցաւ յայտնեց որ տակաւին իր կուսակցութիւնը - (Համամիաւար) - նման քայլ մը չէ առած Հայկական հարցը Խորհրդարան տանելու առընչութեամբ ու խոստացաւ լինք յանձն առնել այդ պարտականութիւնը:

Ընկերվարական Երեսփոխան Սերճօ Վացցօլէր ցաւ յայտնեց որ Եւրոպական Խորհրդարանի Հայ Դատի ի նպաստ քարկուածներէն եւս անցած են երեք տարիներ, տակաւին առանց գործնական որեւէ քայլի քաղաքական դեռնի վրայ. ուստի խօսքէն պէտք է անցնիլ գործի: Ու ապա գոհունակութեամբ յայտնեց որ Ա. Նազարեանի եւ Մ. Սուքիասեանի բանաձեւը իտալական ընկերվարական կուսակցութիւնը Յունիս ամսու ընթացքին արդէն ներկայացուցած է Արտաքին գործերու քաղաքական բաժնի երրորդ դրասենեակը, սպասելով որ դառնայ օրուան նիւթ իտալական Խորհրդարանէն ներս: Այս յայտարարութիւնը ողջունուեցաւ բուռն ծափահարութիւններով, նոր յոյսեր բերելով հայ ազգին ապագայի մասին:

Օրուան նախագահուհին գոհունակութեամբ փակեց այս համագումարը ուելի բախտաւոր օրեր մաղթելով հայ ժողովուրդին ու իր երկրին:

Համագումարէն եաք Հայ Դատի Յանձնախումբը ճաշով մը պատուեց օրուան հիւրերը:

Տեղական մամուլն ու մաս մէտիան օրերով անդրադարձան այս չատ յաջող համագումարի:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԲԱԹՈՒՄԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Բաթումի եւ ամբողջ Աճարիոյ մէջ ներկայիս ապրող Հայերը տարբեր ժամանակներուն արեւմտեան Հայաստանէ գաղթածներու սերունդներն են: Ժ.դարուն սկիզբէն սկսեալ՝ Սեւ Ծովու կովկասեան ափերը եկած են Համշէնահայերը: Այդ շրջանին՝ Համշէնի եւ հայկական այլ բնակավայրերու մէջ բռնութիւններ գործադրուած են մահմետականութիւնը տարածելու համար: 1860-ական թուականներուն եւ 1877-78-ի ռուս-եւրոպական պատերազմէն յետոյ, երբ Սեւ Ծովու կովկասեան ափերը Ռուսաստանին կ'անցնին, Հայութեան հոսքը ալ աւելի կ'ուժգնի: Հայերու մեծ խումբեր այս վայրերը հաստատուած են նաեւ Ա. աշխարհամարտի ընթացքին: Անոնք գաղթած են Պիթլիսէն, Մուշէն, Տրապիզոնէն, Արդուինէն:

Աճարիոյ դարու մը պատմութիւն ունեցող դպրոցները այսօր արդէն գոյութիւն չունին: Այժմ ինքնավար այս Հանրապետութեան մէջ կ'ապրին չուրջ 22 հազար Հայեր՝ գլխաւորաբար Բաթումի մէջ: Մինչեւ 1985-86 տարեշրջանը պահպանուած Բաթումի թիւ 12 հայկական դպրոցը այժմ ի սպառ փակուելու վտանգին տակ է: Ան այժմ հայկական միջնակարգ դպրոց չէ... այլ՝ վրացական միջնակարգի մը կից քանի մը հայկական դասարաններ, 36 աշակերտներով: Երկու - երեք տասնամեակ առաջ այդ դպրոցին իւրաքանչիւր դասարանին մէջ կը սորվէին նոյնչափ երախաներ:

Մարդ սրտի ցաւով կը յիշէ որ դար մը առաջ իրենց հարազատ բնակավայրերէն տեղահանուած Հայերը կեանքի նոր եւ դժուար պայմաններուն մէջ դպրոցներ կը հիմնէին օտար հողի վրայ, որպէսզի հայեցի կերպով դաստիարակուին երախաները, չմոռցուի մայրենի լեզուն: Եւ հետզհետէ կը բարելաւուէր ուսումնական գործը. 1905-ին Կովկասի հայկական ծիրական դպրոցները վերաբացուեցան: Մեծ դեր կատարած է Կովկասի Հայոց բարեգործական Ընկերութեան Բաթումի մասնաճիւղը: Ան իր հովանաւորութեան տակ առած է դպրոցները, թատրոնը, այնտեղ գործող դեղարուեստական խմբակները: Հայ կիներու մէջ գրագիտութիւն տարածելու նպատակով գարասկիզբին Բաթումի մէջ կը գործէր «Հայ Կանանց Միութիւն»ը:

Բաթումի Հայութիւնը ունեցած է իր թատրոնը (1886): Այստեղ երգչախումբեր կազմած են Քրխտափոր Կարա-Մուրզա (1898) եւ Կոմիտաս (1910): Տեղւոյն հայկական եկեղեցին կառուցանուած է 1885-ին Մրմիճեան Հայրիկի եռանդուն ջանքերով:

Բաթումի հայ համայնքին կեանքը չատ աւելի աշխուժացաւ 1920-30-ական թուականներուն: Խորհրդայնացման առաջին տարիներուն հիմնուեցան երկու դպրոցներ. մէկը՝ լիտամեայ, միւսը՝ տարրական: 1929-ին ու 1937-ին բացուեցան եւս երկու միջնակարգ դպրոցներ:

Բ. Աշխարհամարտին ընթացքին հայկական դպրոցներուն վիճակը վատթարացաւ: Աշակերտներու թիւը այնքան նուազեցաւ որ հարկ եղաւ դանոնք միաւորել: Բաթումի Հայութեան մխակ կրթական կեդրոնը դարձաւ թիւ 12 դպրոցը... Այժմ հոն սորվող 36 հայ երախաները առիթը չեն վախցներ իրենց հասակակից հայրենակիցները համոզելու որ կարելի է կրկին հայկական դպրոց յաճախել... որ ան չի պիչիր ռուսական դպրոցներուն:

ԿԵՆՍՈՒՆԱԿ ՅՈՑՍԵՐ

1972-ին Բաթումի թիւ 12 միջնակարգ դպրոցին մէջ, տնօրէն Գէորգ Յակոբեանի նախաձեռնութեամբ, հանդիպում մը կազմակերպուեցաւ մօտ 250 բարձրադոյն կրթութեամբ նախկին սաներու, ինչպէս նաեւ ուսուցիչներու, աշակերտներու եւ ծնողքներու հետ:

Դպրոցին հանդիսասրահը հատաքուածներուն, յատկապէս հայ ծնողքներուն ուշադրութեան ներկայացուած էին անուանի հայ գրողներու գործերէն քաղուած պատգամներ: Ձիշարժան այդ ձեռնարկին նպատակը կը յուշէին Ղազարոս Աղայեանի հետեւեալ խօսքերը.- «Մի ամաչէք մեր լեզուից: Փողոցով անցնելիս բարձր խօսէք, որ ամէնքը, օտարներն էլ զգան թէ կայ հայ ժողովուրդ եւ Հայոց լեզու, որ ոչ մի բանով պակաս չէ ուրիշ լեզուներից»:

Հատաքոյթին ընթացքին տնօրէնը ներկաներուն ուշադրութիւնը հրաւիրած է այն կէտին վրայ, որ դպրոցը 1972 - 73 տարեշրջան Ա. դասարանին համար բաւական թիւով աշակերտ չէ կրցած հաւաքել, ինչ որ դպրոցը մէկ տասնամեակ յետոյ փակելու վտանգին առջեւ կը դնէ:

Արդարեւ, 15 տարի յետոյ կատարուած է այդ կանխատեսութիւնը: Դեռ այն ատեն մեղադրական խօսքեր ըսուած են այն ուսուցիչներուն ու ծնողքներուն հասցէին, որոնք նախընտրած են իրենց զաւակները ուսումի տալ ռուսական դպրոցներու մէջ, որովհետեւ ըստ անոնց «հայկական դպրոցը հեռանկար չունի»: Այդ դպրոցին որոշ ուսուցիչներ ու ղեկավարներ իրենց զաւակները ռուսական դպրոց ղրկած են, դէչ օրինակ ծառայելով չատ ծնողքներու: Խօսքի ու գործի այս օրինակ հակասութիւնը հայկական դպրոցը նման վիճակին հասցնելու պատճառներէն մէկն է:

Այսօր կարեւոր է հանդիպումներ ունենալ ծնողքներու հետ, վստահել անոնց որ հայկական դպրոցին մէջ ռուսերէն լեզուի դասաւանդումը կարելի է դնել չատ ամուր հիմերու վրայ՝ ինչպէս ժամանակին եղած է: Այո, երբեմնի հայկական դպրոցը բնաւ չէ ղիջած ռուսական, վրացական դպրոցներուն: Ձիջած է յետադային՝ չարունակ նուազող աշակերտներու թիւին պատճառաւ...

Այժմ, վրացական դպրոցին կից հինգ հայկական դասարաններուն մէջ դասաւանդող հայ ուսուցիչներուն յոյսը՝ հայկական մեծ դպրոց մը ստեղծելու պաղատիլը կենսունակ է, իրագործելի: Անոնք օգնութեան մեծ կարիք ունին իրենց մայր հայրենիքէն:

Անցեալ տարի Երեւանէն խումբ մը ուսուցիչներ Բաթում գացած, հանդիպումներ ունեցած են երբեմնի թիւ 12 հայկական դպրոցի ուսուցիչներուն, Բաթումի հայ ծնողքներու հետ՝ վրացական թիւ 6 դպրոցին մէջ հայկական Ա. դասարան ստեղծելու նպատակով: Այդ դասարանը այսօր ստեղծուած է. վրացական դպրոցին մուտքին փակցուած է նոր ցուցանակ, որուն վրայ հայերէն գրուած է՝ Բաթումի թիւ 6 վրացական-հայկական միջնակարգ դպրոց:

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

(Քաղուած՝
«Խորհրդային Մանկավարժ»էն)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՑՈՒՅԹ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ԷԼԻԲԷԿԵԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸ

Լրացած է Վաղարշակ Էլիբէկեանի ութսուն տարին: Այդ ութսուն տարիներէն միայն քսանն է որ նուիրուած է կերպարուեստին: Այս առթիւ Հայաստանի պետական պատկերասրահին մէջ բացուած է 60 տարեկանին նկարիչ դարձած Վ. Էլիբէկեանի ցուցահանդէսը:

Քանի մը տասնեակ կտաւները, որոնց մէկ մասը նկարիչին վերջին շրջանի աշխատանքներէն են եւ առաջին անգամ կը ներկայացուին հանրութեան, ցուցահանդէսի այցելուները կը տեղափոխեն դարակիզբի Թիֆլիս. այնտեղ, ուր ապրած է նկարիչը: Խայտաբղէտ, ուրախ, աշխոյժ, ինչնատիպ աշխարհ՝ իր արհեստաւորներով ու ձկնորսներով, վաճառականներով ու խանութներով, ծանօթ Հայերով՝ Րաֆֆի, Թումանեան, Նար-Դոս, Արծրունի եւ ուրիշ չատեր:

Վ. Էլիբէկեան երկար տարիներ աշխատած է Թիֆլիս,ղեկավարած այնտեղի պատանի հանդիսատեսի թատրոնը, ապա «Շահումեան» տրամաթիէ թատրոնը: Իսկ նկարչութեամբ սկսած է զբաղիլ միայն... Երեւան փոխադրուելէ եաք, իր հետ հոս «տեղափոխելով» նաեւ անցած ապրածին դեղարուեստական պատկերները:

կական դպրոցը բնաւ չէ ղիջած ռուսական, վրացական դպրոցներուն: Ձիջած է յետադային՝ չարունակ նուազող աշակերտներու թիւին պատճառաւ...

Այժմ, վրացական դպրոցին կից հինգ հայկական դասարաններուն մէջ դասաւանդող հայ ուսուցիչներուն յոյսը՝ հայկական մեծ դպրոց մը ստեղծելու պաղատիլը կենսունակ է, իրագործելի: Անոնք օգնութեան մեծ կարիք ունին իրենց մայր հայրենիքէն:

Անցեալ տարի Երեւանէն խումբ մը ուսուցիչներ Բաթում գացած, հանդիպումներ ունեցած են երբեմնի թիւ 12 հայկական դպրոցի ուսուցիչներուն, Բաթումի հայ ծնողքներու հետ՝ վրացական թիւ 6 դպրոցին մէջ հայկական Ա. դասարան ստեղծելու նպատակով: Այդ դասարանը այսօր ստեղծուած է. վրացական դպրոցին մուտքին փակցուած է նոր ցուցանակ, որուն վրայ հայերէն գրուած է՝ Բաթումի թիւ 6 վրացական-հայկական միջնակարգ դպրոց:

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

(Քաղուած՝
«Խորհրդային Մանկավարժ»էն)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՆԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ԱԼԱՇԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐՅԷ

Ալաշկերտի բազմաթիւ հայաբնակ գիւղերուն մէջ ցրուած են ճկմալտինցի եւ պլանցի Քիւրտեր՝ առեղօք Ռուսիայէն եկամուտ: Ահաւասիկ այդ գիւղերը.-

1.- Խաստուր (ազատագրում «Հայգաստան»ի), երեք ժամ հեռու դէպ արեւմուտք հարաւ Շեւեան դեռին ձախ ափին, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին, նշանաւոր պերեզմանոցով որ հինգ հազար տապանաքար կը հաշուէ իր մէջ, 146 տուն (650 հոգին Լուսաւորչական եւ 700-ը Հայ Կաթոլիկ): Տեղւոյն երէցն էր Ղեւոնդ Քահանայ Սահակեան. - Ծնած 1882 Մայիս 20-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Նազար, ուսած Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, ուսուցիչ, 1899-ի Յունուարի կոտորածին դաղթած Ռուսիա եւ հոն ալ չարունակած կրթական գործունէութիւնը: Սահմանադրութեան հռչակումին ծննդավայր դառնալով՝ 1913-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Սարաճեանէն: Աշխարհականութեանը՝ Թրղթակից Հայ Թերթերու:

2.- Գարաան կամ Կարըսան (Շեւեանի ձախ ափին, Գոմք դիւղի դիմաց, իր բազմամարդ Հայ Կաթոլիկ բնակչութիւնը 1822-ին Մօլլա Սիւլէյման փոխադրուած), 8 տուն:

3.- Մօլլա Սիւլէյման, 161 տուն (200 հոգին Լուսաւորչական եւ 1000-ը Հայ Կաթոլիկ):

4.- Ղայապէկ (Թօփրաղ Գալէյն երկու ժամ հեռու՝ դէպ արեւելեան հարաւ, վրտակի մը եղերք), 53 տուն, գեղեցիկ եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Յակոբ Քահանայ Խաչատուրեան.- Ծրնած 1867-ին Լիզ (Պուլանըղ), աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած ծննդավայրին Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1895-ին ձեռնադրուած եւ վեց տարի վերջ քաղաքական յանգամոք Թուրք կառավարութեան կողմէ աքսորուած Պայազիտէն Սիճոյ: Այդ բերդաքաղաքէն կ'ազատի Սահմանադրութեան հռչակումին եւ կը դառնայ հայրենիք՝ կրկին քահանայագործելու:

5.- Թօփրագ Գալէ, 180 տուն:

6.- Իրիցու Գիւղ, Ղայապէկէն քառորդ ժամ հեռու (Գարա Քիլիսէի համանուն դիւղէն որոշուելու համար «Ֆրանկ» կամ «Սեւ Իրիցու Գիւղ»), 76 տուն (100 հոգին Լուսաւորչական եւ 700-ը Հայ Կաթոլիկ):

7.- Համատ կամ Ամատ (Իրիցու Գիւղի հիւսիսակողմը, Կալոյ եւ Ախտա պետերուն մէջտեղ), 204 տուն, եկեղեցին «Երեք Որան Ս. Աստուածածին», ուր կը պաշտօնավարէին

Կարապետ Քահանայ Յակոբեան.- Ծնած 1857-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Տ. Պետրոս քահանայէ, 1905-ին ձեռնադրուած Աղթամար՝ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ: Նահատակ:

Ստեփան Քահանայ Տէր-Յարութիւնեան.- Ծնած 1861-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած իր հօրմէն՝ Տ. Յարութիւնէ, Աղթամար ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ: Նահատակ:

8.- Խաչլու (համանուն դիւղ Վերին Բասէն եւ Պուլանըղ ալ ունին), ազատագրում «Խաչլուս»ի՝ որ դիւղին դերեզմատանան մէկ տապանին անունն է: Թօփրագ Գալէյն մէկ ժամ հեռու՝ արեւելեան հիւսիս, համանուն դաշտին եղերը, բազմաթիւ մարգագետիններով եւ ապրիւրներով՝ որոնց անձնիւրն ունի հայերի չքնաղ յորջորջում: 104 տուն, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մխիթար Քահանայ Գէորգեան.- Ծնած 1858-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ Մանուկ, ուսած անդ, 1897-ին Կաուց Անապատ ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ: Նահատակ:

(Շար. 147)

(Շար· Ա· Էջէն)

ձայն ելլէ, Ներքին նախարարութիւնն ու Ազգային լրաժողովեան վարչութիւնը «թշնամի», Արտաքին նախարարութիւնն ալ «նոր յայտնաբերուած դրացի»ի աչքով դիտեն, ամէն մարդ խոհեմ, չափաւոր ըլլալ եւ փութկոտ արդիւնքներու չսպասել:

Բ – Ինչպէս որ մենք հայկական ահաբեկչութեան զոհ մեր կալփի պալխարներն ու իսմայիլ էրէգները պիտի չմոռնանք, նոյնպէս ալ պէտք չէ յուսանք որ անոնք իրենց հաւատքը փոխեն, հրաժարին ցեղասպանութեան պնդումներէն:

Գ – Պէտք չէ որ շփոթենք Սփիւռքն ու Հայաստանի հանրապետութիւնը, պէտք չէ յուսալ որ Սփիւռքի բարոզչութիւնը անմիջապէս վերջ գտնէ ու Սփիւռքի ամէն հաշուեցոյց պէտք չէ վերագրել Հայաստանի:

Վերջաւորութեան կը թելադրէ տրամաբանական, հաւատարակշռուած ու համբերատար քաղաքականութեամբ մը նոր չրջանի մը սկիզբ տալու կարողութեան դիտակցութեամբ ինքնավստահ ըլլալ···

Գոնէ պարզ հաշիւներով, սա հեռաքքրքրական բացումի քաղաքականութեան առիթը չփախցնել···:

ԵԻՐՈՊԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ ՄԸ՝ Ա. ՍԱԽԱՐՈՎ

Դեկտեմբեր 10-ին, Սթրազպուրկի մէջ կը կազմուէր Անդրէ Սախարով եւրոպական հիմնարկ մը, նախագահութեամբ Էլէնա Պոնէրի եւ Եւրոպայի Խորհուրդի հովանաւորութեան տակ:

Հիմնադիր կոմիտէին անդամակցելու իրենց համաձայնութիւնը տուած են արդէն· –

Խորհրդային կողմ՝ Բորիս Ելցին, Գաւրիլ Պոպով, Ա· Սոբչակ, Սաունկիեւիչ, Կալինա Ստարովոյտովա, Զասլաւսկի, Սպիվակով:

Ֆրանսական կողմ՝ Քաթրին Լալիմիէռ (Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղար), Քաթրին Թրոթման, Սիմոնն Վէյլ, Մ· Ռիւոլոֆ եւայլն, եւայլն:

Նամակով մը, Լէւոն Տէր – Պետրոսեան, որու դիմում եղած էր հիմնադիր անդամ ըլլալու համար, իր հաւանութիւնը տուած է եւ այդ առթիւ ոգեկոչած մեծ մարդասէրին աշխատանքը, գործունէութիւնը եւ տարած յարատեւ պայքարը ժողովրդավարութեան եւ ազատութեան համար:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ ընկաւ խորհրդարանական հրովարտակով մը, հարաւային Օսեթիոյ ինքնավար մարզը, որու բնակչութիւնը կ'ուզէր ազատագրուիլ վրացական հոգատարութենէն: Պաշարման վիճակ ալ հռչակուած է չրջանին մէջ: Առաջին անգամն է, որ Հանրապետութեան մը Խորհրդարանը նման որոշում մը կու տայ, ընկճելով վարչական չրջան մը: Լեռնային այդ մարզը 99 հազար բնակիչ ունի, 66%–ը՝ Օսէթ, 29%–ը՝ Վրացի:

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կազմալուծման սպառնալիքի տակ է եւ «կարգ մը չարժումներ բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւն կը ստանան արտասահմանէն» յայտարարած է հեռաւեսիլէն ՔՍ – կէ – Պէ–ի նախագահը՝ Վլատիմիր Կրիուչկով, ճշդելով թէ Գորբաչովի դիմումին վրայ է, որ կ'արտայայտուի: Շեշտած է թէ· – «ազգային ազգայնամոլութիւնը կը հրահրուի, զանգուածային խռովութիւնները եւ բռնութիւնները զբրդռութեան հետեւանք են: ՔՍ – կէ – Պէ–ն տեղեկութիւններ ունի, ըստ որոնց ներկայիս չեզոքացուելիք անձերու ցանկեր կը պատրաստուին որոշ չրջաններու մէջ: ՔՍ – կէ – Պէ–ն պիտի պաշտպանէ վրաստանօրէն ապահովութիւնը, օրինաւորութիւնը, օրէնքն ու կարգը: Պիտի կատարէ Սահմանադրութեան նախատեսած իր պաշտօնները»:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ Կուսակցութեան 12 «քառանամեանները», որոնք մանիֆեստով մը կոչ ըրին, որ զարթնում մը տեղի ունենայ, յայտարարեցին թէ տեղական «մանիֆեստային կոմիտէները» պիտի ստեղծեն եւ համագումարներ պատրաստեն: Այս նախաձեռնութիւնը խստօրէն կը քննադատուի Կուսակցութեան ծոցը: Ինչ որ բացայայտ է, այն անախորժ մթնոլորտն է որ կայ, այլ թէ ճախ: Կուսակցութիւնները ծերացած կը թուին եւ նորոգուելու անատակ:

ԱԼՊԱՆԻՈՑ համայնավար Կուսակցութիւնը որոշեց արտօնել բազմակուսակցական դրութիւնը: Միաժամանակ քաղաքական բիւրօյի կարգ մը անդամներ հեռացուեցան եւ կառավարական փոփոխութիւն մըն ալ կը պատրաստուի: Կը թուի որ ստալինեան այս վերջին բերդն ալ կը խախտի:

Մանաւանդ ընտանիքը
յատուկ կը ծանուցանէ
ՏԻԿԻՆ ԱՆԺԻԼ ՄԱՆՏԱԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ծատուրեան)
մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 10–ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 14, ժամը 10·30–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս Մկրտիչ – եկեղեցին
15, rue Jean Goujon, Paris 8e.

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻԻ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պ· Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս· Ներսէս Շնորհալի չքանչանը կը յանձնուի Պ· Պետրոս Գասպարեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր·:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15–ին,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12–ին:

***

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15–ին ուր է Սբբ· Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆԳ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ
Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

COURS D'ARMENIEN

CROIX BLEUE

ASNIERES — BOIS-COLOMBES — ARGENTEUIL

La section «*Agnouni*» envisage d'organiser des cours hébdomadaires de langue arménienne pour adultes à la Mairie d'Asnières.

Pour les inscriptions téléphoner aux numéros suivants :

40 - 11 - 19 - 33 et 43 - 33 - 88 - 93

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Արմենակ Զարգչեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին կը նուիրեն·· Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կեվրէկեան 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Զ· Հաքարմազ 300 Ֆր· (առանց «Յառաջ»ին):*

Նոյն առթիւ առթիւ, կեդրոնական Սանուց Միութեան վարչութեան անդամները 1200 Ֆր· կը նուիրեն կեդրոնական Վարժարանի Ֆոնտին:

GALERIE LES CENT
8, RUE DE JOUY — 75004 PARIS
Tél. : 42. 77. 30. 00
M° *Saint-Paul* ou *Pont Marie*

OUVERTURE
EXPOSITION
Achod BAYANDOUR

du 14 Décembre au 10 Janvier
du Mardi au Samedi
de 14 heures à 19 heures

– ՏՕՆԱԾԱՌ –

ՍԷՆ - ՄՕՐԻՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղի աւանդական տօնածառը քաղաքապետական սրահին մէջ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16–ին, ժամը 15–էն սկսեալ դեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը, զարմուհի աշակերտներու կողմէ, կազանդ Պապայի ներկայութեամբ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սեբենկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր· Տիկին Ազատուհի Եսայեանէ, իր սիրելի կնքամօր՝ Անոյշ Խաչիկեանի մահուան առթիւ: Նաեւ 1000 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Մուրատ Սարխոչեանէ իրենց սիրելիներու յիշատակին եւ 400 Ֆր· Տիկին Ֆիլոմէն Հաղլեանէ իր թոռնիկին Մարիի ծննդեան առթիւ:

Ս· ՅՈՒՂԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, ուր է Սբբ· Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ձգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՓՈՒԼՎ· ՕՍՏՕ — Ս· ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ Ս· ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլվար Օսման Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտօնական Սուրբ Յակոբ Մծբնայ ուրնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յատուկ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թագուհ Հովիւ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ· ՔՀՆԳ· ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

LOTO

Դեկտեմբեր 16, ժամը՝ 15–ին կազմակերպուած՝
Ս· Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ Ա· Ջրբաչեան սրահին մէջ:

***

le 16 décembre à 15 heures
organisé
par le Comité des Dames
de l'Eglise arménienne (Prado)
Salle A. Tcherpachian
339, avenue du Prado — Marseille

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան ֆարտուղար
ՎԱՀԱԳՆ ԴՐԻԳՈՐԵԱՆ–ի հետ
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»
կը մասնակցին՝
Մարկ· Նշանեան եւ Գրիգոր Պըլտեան
Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30–ին
Հ·Բ·Ը·Մ·–ական Ա· Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— Մուտքը ազատ է —

DINER ANNUEL

DES

AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Invité d'honneur : Monsieur G. GARVARENTZ

Vendredi 14 Décembre à 20 heures

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du dîner.

—— Pour réserver, téléphonez au 45. 27. 74. 01 ——

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 14

VENDREDI
14 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ճ ս ա ՝ Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ ՝ 410 Ֆ·
Արտասահման ՝ Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը ՝ 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.429 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.429

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈՐԸ ԹՈՂ ՍՓԻՒՌՔԸ ԿՇՏԱՅՆԷ»...

Դեկտեմբեր 8-ի եւ 9-ի «Թէրճիւման»ի թիւերուն մէջ հայելիաւորք յարաբերութիւնները առաջին էջի խմբագրականի նիւթ ծառայած են Թահա Աքեօլի։ Անոր պրոթիւնները կեդրոնացած են Մ. Ասլի Պիրանտի գլուխ, հատուածաբակռուած ոճը ունենալէ, ինչպէս նաեւ անոր վերլուծական մօտեցումէն։

Թահա Աքեօլի առաջին պրոթիւնը որ խորագրուած է՝ «Հայկական բարեկամութիւն» կը մեկնի Թուրքիոյ Մոսկուայի դեսպանին Հայաստան այցելութեան լուրէն. կ'ըսուի որ՝ «Թուրքիոյ հանրապետութեան ուազգ դեսպանը խորհրդային երկրին Հայաստան նահանգը պիտի այցելէ»։ Թահա Աքեօլ դէմ է Հայաստանի գործակցութեան հրաւէրին տրուած այս պատասխանով, քանի որ «նոյն Հայաստանի անկախութեան հռչակագրին մէջ Թուրքիոյ արեւելեան շրջանը «Արեւմտեան Հայաստան» կոչուած էր, Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կազմել տուած է խորհրդարանական յանձնախումբ մը որ պիտի ճնճարկէ հայելիաւորք սահմանիներու վաւերականութիւնը, իսկ Սեպտեմբերին Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Համբարձում («Յառաջ»՝ եաՓն) Գորբաչովի աչքերուն մէջ նայելով ըսած էր թէ կարս, Արտահան ու միւնչեւ Տրապիզոն տարածուած հողերը Հայերու կը պատկանէին»։

Թահա Աքեօլ կ'աւելցնէ նաեւ որ Հայերը չեն հրաժարած ցեղասպանութեան պնդումներէն, կ'ուզեն իրացնել Ղարաբաղը ու հիմա անտեսական փոխ - յարաբերութիւններու սիրոյն այս բոլորը ծածուկ պիտի պահուին։ Թուրք լրագրողը հարց կուտայ թէ մինչ Հայերը նման պայմաններ կը ներկայացնեն, ինչո՞ւ Թուրքիա առանց նախապայմանի, առանց պահանջու որ Հայաստանէն պաշտօնական մարմին մը երթայ ու «խնդրանք» ներկայացնէ, իր աւագ դեսպանը Հայաստան կ'ուղարկէ։

Թահա Աքեօլի երկրորդ դրութիւնը խորագրուած է՝ «Թուրքիա եւ Կովկաս»։ կրկնելէ ետք թէ Հայաստանի իշխանութիւնը հեռամուտ է Կովկասի մէջ Թուրքիոյ ազդեցութեան զօրին տկարացնելու, նեղցնելու, իսկ Սփիւռքը Արեւմուտքի մէջ հակաթուրք բուռն քարոզչութեան լծուած է, կը սահմանէ Հայաստանի հետ առեւտրական կապ հաստատելուն օգուտները. նախ, կ'ըսէ թէ նման քայլի մը դիմաց Հայաստանի հանրային կարծիքը երկուքի կը բաժնուի ու մէկ մասը կրնայ մեղմանալ Թուրքիոյ հանդէպ։ Կայ նաեւ նման առեւտրական յարաբերութեան մը հանդէպ Սփիւռքի վճռական ընդդիմութիւնը։ Թուրքիա կրնայ լոպիական իր աշխատանքներուն մէջ օգտագործել Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ յայտնուած կեցուածքի տարբերութիւնը։ Երկրորդ, Թուրքիա պէտք է վճռորոշ ձեւով Հայերու ականջին փսփսայ թէ անտեսական յարաբերութիւններու ձեռնարկելու համար նախապայմաններ ունի, պէտք է խուսափի իր դեսպանը Երեւան այցելութեան դրկելու մեծ ախորժակ մը ցոյց տալէ եւ ընդհակառակն, պակ վերաբերումով մը սպասէ որ հարկաւոր քայլերը Հայերը իրենք առնեն։

Թահա Աքեօլի համաձայն Թրքական կողմին պայմանները հետեւեալները կըրնան ըլլալ։

Ա.- Հայաստան պէտք է խորհրդարանական որոշումով յայտարարէ թէ կ'ուրացնէ այն օրինավիճակը որ ճշդուած է միջազգային դաշնագրերով ու խորհրդային Սահմանադրութեամբ· այսինքն, պէտք է պաշտօնապէս յայտնէ թէ հրաժարած է Թուրքիոյ, Ղարաբաղի, Նախիջեւանի, Վրաստանի առընչուած պահանջներէն ու պէտք է ջնջէ վերոյիշեալ յանձնախումբը, ցրուէ Հայ Ազգ· Բանակը, վերջ տայ Ղարաբաղի արարքներուն, եւ բաշխիք տալով Ադրբեջանի ու Նախիջեւանի։ Վտարուած Ազերիները պէտք է եւ րագիտաւորութեամբ վերադառնան Հայաստան ու Ղարաբաղ։

Բ.- Թուրքիոյ առաւելագոյն զիջումը կրնայ ըլլալ ընել թէ ցեղասպանութեան հայկական պնդումները առնուազն պատմական - ակադեմական հարց մը կը ներկայացնեն ու ներկայիս ոչ մէկ իմաստ ունին։

Հակառակ պարագային, եթէ կրնայ, Հայաստանի փորը թող Սփիւռքը կըշտացնէ։

ԵՐԵԻԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7/11)

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻ Բ. ՏԱՐԵԼԻՑ

Երկու տարուան մէջ աղէտի գօտիի վերականգնումը յօդս ցնդեցաւ։ Միութենական Հանրապետութեանց աջակցութիւնը կամաց-կամաց սկսաւ մարիլ։ Պատճառները բազմազան էին. իրարու յաջորդող չրջափակումները, չինանիւթի պակաս, պիրար հակասող նախագիծեր, աղէտի գօտիի ղեկավարներուն փոփոխութիւններ, ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող բուռն քաղաքական տեղաշարժեր եւայլն։

Երկրաշարժէն յետոյ անցած երկու տարուան մէջ ի՞նչ փոխուած է աղէտեալ չրջաններուն մէջ։

Լենինական· քիւեր

Երէկուան Լենինական, այսօրուան Կումայրիի մէջ չահագործման յանձնուած են կարգ մը բնակելի տուներ եւ մշակութային, առեւտրական կեդրոններ։ Չինուորական չինարարները կատարած են թիւ 23 միջնակարգ դպրոցի չէնքը, կպրապատած են քաղաքին գլխաւոր փողոցները։ Խորհրդային որոշ Հանրապետութիւններու ուժերով սկսած, սակայն անաւարտ մնացած են բազմաթիւ բնակելի չէնքեր։ Շատեր սոսկուած են արդէն երրորդ ձմեռը անցընել առժամեայ կացարաններու մէջ՝ դուրս տարրական պայմաններէ։

Երկու տարուան ընթացքին չահագործման յանձնուած է միայն 110 հազար քառակուսի մեթր բնակելի տարածութիւն. այս թիւը 1990-ի համար նախատեսուածին 13,8 տոկոսն է միայն։ Պետական կեդրոնացուած ներդրումներէն՝ նախատեսուածին միայն 40,1%-ը գործադրուած է։ Շինարարական աշխատանքները կատարուած են ընդամէնը 51,7 առ հարիւրով։

Քաղաքին Անի թաղամասը՝ ուր քանի մը ամիս առաջ մօտ 200 չինարարական կազմակերպութիւններ կ'աշխատէին, այսօր այլ պատկեր ունի։ Տարբեր Հանրապետութիւններէ եկած չատ կազմակերպութիւններ այսօր հեռացած են, իրենց հետ տանելով նաեւ չինարարական թէքնիքը ու մեքենաները։ Տեղական ուժերով անկարելի է լքուած գործը չարունակել. հայ չինարարները գլխաւորաբար չէնքերու ամրացման գործով կը զբաղին։ Ուրախալին այն է որ այս տարի դպրոցականները վրաններու տակ չեն ստորվիր։

Աղէտեալ գօտին վերականգնող ամենամեծ չինարարական կազմակերպութիւնը ռուսականն է։ Հայաստանի ու Ռուսաստանի կառավարութիւններուն միջեւ կնքուած համաձայնագիրը յոյս կը ներչընչէ որ անոնք երկու տարի եւս կ'օգնեն մեր աւերուած քաղաքները եւ գիւղերը կառուցանելու։ Սակայն գլխաւոր գործը կը մնայ հայ աշխատաւորներուն...

***

ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի կառավարութեան հրաւէրով Մոսկուայէն երեւան ժամանած են արտասահմանեան դեսպանութիւններու խումբ մը ներկայացուցիչներ։ Անոնց մէջ են Պելժիոյ, Դանիոյ եւ Մոնկոլիոյ լիազօր դեսպանները, Գերմանիոյ, Աւըստրիոյ, Լեհաստանի, Միացեալ Նահանգներու, Իտալիոյ դեսպանութիւններու խորհրդականները, Ա. կամ Բ. քարտուղարները։

Ընդունելութեան ընթացքին, վարչապետ Վազգէն Մանուկեան դիւանագէտներուն ներկայացուցած է Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական վիճակը, պատասխանած է անոնց հարցումներուն։ Դիւանագէտները մասնաւորապէս հետաքրքրուած են Հայաստանի քաղաքական իրավիճակով, միութենական պայմանագրին նկատմամբ Հայաստանի դիրքորոշումով, Հայաստանի նոր սահմանադրութիւնով, արցախեան հարցով։

***

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Դեկտեմբեր 7-ին, ընդունած է դիւանագէտներու խումբը։ Ան չնորհակալութիւն յայտնած է աղէտեալ գօտիին ցուցաբերուած միջազգային աջակցութեան համար, խօսած է վերականգնումի աշխատանքներու ձգձգման մասին ու ծանրացած է քաղաքական հարցերու վրայ։ Նախագահը ընդգծած է որ Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող գործընթացները անշրջելի են. իշխանութիւնը հեզհեզէ կեդրոնէն Հանրապետութիւններուն կ'անցնի։ Միութենական պայմանագրին ստորագրման համար դեռ կանուխ է. տակաւին ոչ ոք իրապէս պատրաստ է ատոր։ Առայժմ հարկաւոր է ընդլայնել Հանրապետութեանց հորիզոնական կապերը եւ այդ ինքնըստինքեան նոր պայմանագրին կը տանի։

Պատասխանելով օտար դիւանագէտներու բազմաթիւ հարցումներուն, Լ. Տէր-Պետրոսեան անդրադարձած է արցախեան հարցին, Ադրբեջանի հետ յարաբերութեանց, եւրոպական երկիրներու հետ Հայաստանի ուղղակի, անկախ տնտեսական համագործակցութեան կարելիութիւններուն։

Ընդունելութեան ներկայ եղած են Արտաքին նախարար Ռաֆայէլ Մկրտչեան, հայ երեսփոխաններ, Արտաքին կապերու մնայուն յանձնախումբի անդամներ։

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ օր, 19-րդ հանդիպումը ոչ ոքի արդիւնքով վերջ գտաւ, Գասպարովի առաջարկով 40-րդ հարուածին։ Գասպարով դէմն էր միչտ 9-ի դէմ 10 կէտով։ Յաջորդ խաղը՝ Շաբաթ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿ ՉԿԱՅ ԳԵՏԱՇԷՆԻ ԵՒ ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւանէն, Հինգշաբթի առաւօտ մեր առած լուրերը կը հաստատէին թէ խորհըրդային լիազօր ներկայացուցիչին կարգադրութեամբ, քանի օր է ոչ մէկ օդանաւային կապ կայ Շահումեանի եւ Գետաշէնի հետ։

× *Խորհրդարանը կը չարունակէ քննարկումը հողի սեփականութեան հարցին, որ բաւական բարդ է եւ բազմաթիւ միջամտութիւնները պատճառ եղած են, որ որոշուի նիստերը չընդհատել ցորչափ օրինագիծը վերջնապէս չքուէարկուի։*

× *Հոս-հոն, թէեւ պատահական, բայց եւ այնպէս վերսկսած են յարձակումները քաղաքապօրքի վրայ, զէնքի գործածութեան համար։*

× *Պետական նուազախումբի ղեկավար Լ. Ճգնաւորեան ելոյթ ունեցած է, եւթնջաբթի իրիկուն, Խորհրդարանը եւ խնդրած որ Հայաստանի փառերգի ընտրութեան առեն նախապատուութիւն տրուի «Մեր Հայրենիք»ին։*

× *Լ. Ղարաբաղ այսպէս կոչուած Հանրապետական կազմկոմիտէն, գլխաւորութեամբ Պոլիանիչկոյի, այնպիսի արարքներու կը ձեռնարկէ, որ վրդոված են նոյնիսկ Խորհ. Միութեան ներքին ուժերը։ Դեկ. 6-ին, Ստեփանակերտէն մեկնող կառքերէն մէկուն վրայ պաստառ մը դրուած է, ուր գրուած է «Իշխանութիւնը՝ ժողովրդին, կորսուի կազմկոմիտէն»։*

× *Զօրի Բալայեան քողոքի նամակ մը ղրկած է Գորբաչովի, Մակ-ի ընդհ· քարտուղարին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահին, առողջապահութեան համաչխարհային կազմակերպութեան, մարդկային իրաւանց կոմիտէին, Խորհ. Միութեան չարք մը նախարարներու, ուր փաստերով կը պարզէ Ղարաբաղի մէջ, Ադրբեջանի կողմէ կիրարկուած անմարդկային վերաբերումը վիրաւոր եւ մահամերձ Հայերու նկատմամբ։*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱ – կէ – Պէ-ի ազդարարութիւնը, որուն կարճ արձագանգ մը տուած էինք մեր նախորդ թիւով (Դեկ· 13) աւելի մանրամասնօրէն կը մեկնաբանուէր Հինգշաբթի օր, փարիզեան կարգ մը օրաթերթերու կողմէ։ Ընդհանուր ձեւով, բացայայտ է, որ «Միութեան» նուիրուած նըստաշրջանին նախօրեակին, Ներքին նախարարին փոխարինումը աւելի «ուղղափառ» անձի մը կողմէ (Պուկօ՝ ՔԱ – կէ – Պէ-էն) եւ զօր· Կրիուչկովի ելոյթը հեռատեսիլէն յստակնչական են եւ լուրջ հրաւէր մը այն Հանրապետութեանց, որոնք կ'ուզեն իրենց ղլուխն առնել երթալ։ Լիպերասիոնի աչխատակիցը կը յիչէ, այս առթիւ, որ Լիտուանիոյ նախագահը խուճապահար կոչ մը ըրած էր երկու չաբաթ առաջ, չեչտելով թէ Մոսկուա կը պատրաստուէր կարգի բերել այն Հանրապետութիւնները, որոնք իրենք ղիրենք այլեւս անդամ չեն նկատեր Միութեան եւ նչած էր ՔԱ – կէ – Պէ-ն որպէս գործադրողը այդ խոստացման։ Հարց չի կրնար ըլլալ նաեւ «ազգային ՔԱ – կէ – Պէ»ներու, զորս կարգ մը Հանրապետութիւններ մտադիր են ստեղծելու, ոչ ալ «ազգային բանակներու»։ Ցօղուածագիրը կը դանէ նաեւ որ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՅԻՇԵՑՆԵԼ ԱՊՏԱԿՈՎ»

Ժողովուրդ մը ի՞նչպէս կը տեսնէ ինք զինք· իր մասին ի՞նչ պատկեր կը փոխանցէ մատաղաչ սերունդներու եւ ապա օտարներ ի՞նչ կը մտածեն այդ ժողովուրդին մասին. ի՞նչ պատկեր կը պահեն անոնք: Հարցումներ որոնց պատասխանները ամէն ժողովուրդի համար լեցուն են հետաքրքրութեան, ենթակայականութեան երանգներով, բայց մէկէն: Մատաղաչ սերունդներու համար պատրաստուած պատկերը պէտք է հասարակաց եզրերով լեցուն է ամէն ազգի համար: Ան կը խտացնէ ամէնէն գլխաւորը, ամէնէն հպարտանքի յատկանիշերը, ինչպէս՝ քաջութիւն, աղնուութիւն եւայլն:

Այս ընդհանուր կանոնէն զարուզած օրինակ մը «Մե՞նք, մե՞նք» խորագրուած յօդուած մը թելադրած է արձակագիր Զօրայր Խալափեանի, «Հայաստան»ի Նոյեմբեր 18-ի թիւին մէջ: Պէտք կա՞յ ըսելու թէ այդ զարուզած օրինակը մենք իսկ ենք· հայ ժողովուրդը:

Ան ընդվզումով կ'անդրադառնայ մեր կողմէ մեզ ցոլացնող պատկերին մշտապէս մոայլ գոյներուն, ազգային արժանապատուութեան անհերքելի արհամարհանք նկատելով ասիկա:

Զօրայր Խալափեանի ամբաստանութիւնը կ'ուղղուի նախ մեր պատմիչներուն որոնք ազգով կը ակնկին ու ազգով կ'ապրեցին իրենց պատմութիւնը· նոր օրերուն ոչինչ փոխուած է· «Հայաստան անվայման գերեզմանի մէջ դնելը դարձել է հիւանդութիւն»: Ապա կը դրէ այն անժամանցելի եզերքովը լարին մասին որ մինչեւ այսօր ամէնէն լայնօրէն չեչաերով կ'ընկերանայ Եղեռնի թեմային, «Մի գիշերուայ մէջ փլուող դպրոցի կողքին եղեռնի յուշարձան ենք կանգնեցնում, իսկ դպրոցը կարող է հէնց յաջորդ օրը փլուել մեր երեխաների գլխին» կ'ըսէ ան, ու կը նկարագրէ այն փոքր ապչիկներն ու մանչերը որոնք ընտանեկան հաւաքոյթներու ընթացքին իրենց ծնողքին դրդումով «կը սկսեն արտասանել մէկուկէս միլիոն մեր եւահատակների մասին թէ «Ջուրն էին նետում իրենք թէ՛ իրենց, թէ՛ իրենց որդոց, թոյն էին տալիս իրենց սիրասուն կանանց ու աղջիկներին, սպանում մօրը, հօրը եւ խելագարո՞ւմ...»»: Ու երբ հարց կուտայ թէ երբ նոյն բանաստեղծը ուրիշ բան ալ գրած է ինչո՞ւ այս կամ նման տպերը կ'ընտրուին, «ինչուն չգիտեն, բայց զգում ես որ սա աւելի է դուր գալիս»: Ու այս վիճակը կը մատնէ թերեւս հարցին ամէնէն խոր ու դժուար ըմբռնելի, դժուար վերլուծելի մասը: Դարերու ոգրաստացութիւնը - թէեւ ոչ անչուշտ առանց պատճառի - այնպէս արտրած, չազուած է մեր ազգին հոգին որ առանց պատճառն անգամ դիտնալու ամէնէն սխալը, ամէնէն գաժանը պատմող տպերը կ'ընտրենք մեր ազգ առրվեցնելու համար: Յաւին հաճոյքին հասածին յատկանա՞կն է տիկա, թէ ոլրէն կուլ արուածի համակերպութիւն:

Որպէս հակապատկեր, Զօրայր Խալափեան կը յիշէ թէ «Թուրքն իմն իրեն աւելում է գորշ գայլ, հայ եղիւնակը մեծատառում է՝ Գորշ Գայլ: Յարգանքի՞ նշան է, թէ՞ սարսափի»: Մինչդեռ Արցախցին, Լոռեցին, Ապարանցին, Սասունցին, Վանեցին, Խարբերդցին, Չէյթունցին Դոստոեւսկիին համակարծիք՝ ոչ միայն ըսած են թէ «Թուրքը ոչխարի առաջ կտրին է, կտրինի առաջ՝ ոչխար», այլեւ ապացուցել են Սարդարապատում, Վանում, Սասունում, Զանգեզուրում, եւ այսօր էլ ասում ու ապացուցում են այնտեղ, որտեղ դա պէտք է»:

Զօրայր Խալափեան իրաւացիօրէն դէմ է նաեւ «Մենք քիչ ենք, բայց Հայ ենք»ի նման ինքնապանծացումի տարրերու դէմ «ազամանդ»ի նմանակումներու, ինչպէս դիտուն է այլ բանաստեղծի մը որ կ'ըսէ՝ «մեզ այնքան ճնշեցին որ հասարակ ածուխից ադամանդ դարձանք» ... այս դաղափարը յօդուածագիրը կը թարգմանէ «ճնշուած ազգ լինելու օգուտը»: Ապա կ'աւելցնէ. «մենք ո՛չ ադամանդ ենք, ո՛չ ընտրեալ ազգ, այլ կա՛նք բոլոր ժողովուրդների նման, եւ դա էլ մեզ լիուլի բաւական է»:

Որպէս այդ բոլորին հակասութիւն, հղինակը կը յիշէ Հայերու մասին օտարներու կարծիքներ. «փորձութիւններու ժամուն հայ ժողովուրդին ցուցաբերած արիւթիւնը բոլորիս համար օրինակ կը ծառայէ» կը գրէր Անգլիոյ վարչապետուհին. իսկ Ֆրանց Վէրֆէլ կ'ըսէ· «Թուրք ստահակին դէմ կանգնած էր հպարտ Արմենիան»:

Ապա Զօրայր Խալափեան կ'անցնի աւելի նոր օրինակներու որոնք նոյն ցաւին ախտանիշով կը կոտան. ու կը պատմէ. - «վերջերս հրաւիրուած էի մի ներկայացման՝ ըստ հայ նշանաւոր բանաստեղծներից մէկի ստեղծագործութիւնների: Բեմում թուրք չահեիները ձեռքից ձեռք էին նետում հայ աղջիկներին, ծանակում ներքանց պատիւը: Թուրքերի դերերը կատարում էին, ի հարկէ, հայ դերասանները: Նրանք աշխատում էին բիրտ երեւալ, հրպարտ կեցուածք ունէին, նեմում էին քեկերի նման: Ըստ բեմադիրի, այդպիսին են Թուրքերը: Բեմի միւս անկիւնում կուչ էին եկել մնացած դերակատարները, դրբանիւ էլ, ըստ բեմադիրի, Հայերն էին: Իսկ այն պատանիներն ու աղջիկները որոնք դուրսը քոունցքները օդի մէջ ըսպառագին գոչում էին «պայ՛ք ար, պայ՛ք ար մինչեւ վերջ», դահլիճում նստած, ասկուած, բայց հանգիստ դիտում էին այս ամէնը»:

Զօրայր Խալափեան ի զուր կը ապատէ որ անոնցմէ մէկը բեմ թռչի ու ցասումով վերջ տայ սեփական ազգի անարդումին, ան ալ «ոչ թէ Ստամբուլում, այլ երեւանում, Ազատութեան հրապարակից ոչ հեռու»: Այս օրինակին յուշը իրեն պրեղ կուտայ· «գուցէ ֆաղամակիրք չհնչի, բայց ո՛վ մոռանում է իր ազգային արժանապատուութիւնը, նրան դա պէտք է յիշեցնել ապտակով»: Ապա անդրադառնալով կրկին եղեռնի թեմային սխալ տրամաբանութեան, կ'ըսէ. «Թուրքն իր սեւ գործն արել ու հեռացել է, հայ գրողը, բանաստեղծը, արուեստագէտը շարունակում են եղեռնը սեփական ժողովրդի հոգեբանութեան մէջ ներդնելու, յաւերժացրնելու, գաղթականական ոգով դաստիարակելու սեւ գործը»:

Զօրայր Խալափեան ազգային արժանապատուութեան նկատմամբ անփութութեան հետեւանք կը նկատէ նաեւ Ադրբեջանէ փախած հատ ու կենտ մարդոց հետեւեալ տրտունջքը· «ինչո՞ւ բացիք Արցախի հարցը, որո՞ւն է պէտք այդ հողը»· իսկ «եթէ հողը՝ Հայաստանը չբլլար, ո՞ւր կը փախչէիր» հարցումին նոյն մտայնութիւնը կը պատասխանէ· «Ռուսաստան, Վրաստան, Ուկրաինա: Կամ բոլորը չեղան, Ամերիկա»: Ու դրույը կ'եզրակացնէ· «միայն նրա համար որ սեփական հողիդ համար չպայքարես, այդպէս միշտ փախուստի մէջ եղիր»:

Որպէս ազգ, ու նաեւ մարդկային արժանապատուութեան արհամարհանք կը մեկնարանէ Զօրայր Խալափեան գործը այն Հայերուն «որոնք աղէտի օրերին, օտարների ուղարկած տնակները վաճառում էին հարազատներին հէնց նոր կորցրած իրենց անօթեւան հայրենակիցներին»:

Սակայն այս բոլորը «անցման շրջանի աղջամուղջ» կը նկատէ յօդուածագիրը ու կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով· «աշխարհը մինչեւ հիմա գիտէր ստրկացուած Հային: Այժմ պատմութիւնը մեր ձեռքը նոր առիթ է տալիս· վա՛յ մեզի, մեր նոր իշխանութեանը եւ ներկայ սերնդին, եթէ չկարողացանք օգտուել:

Մենք աշխարհին դեռ բանե՛ր ունենք ասելու»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ ԵՒ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԷՎԻՆԵՐԸ

Աչխարհը կը յառաջդիմէ: Ճարտարարուեստը կը զարգանայ: Վրանարնակները իրենց նախիրը բեռնակառքով կը փոխադրեն: Հեռատեսիլի անթէնները կ'երեւին վրաններուն առանիքը: Հովիւը հետքոնը ականջներուն՝ ոչխարներ կ'արածէ եւ այս բոլորը ոչ ոքի զարմանք կը պատճառէ, որովհետեւ վրանարնակներուն ապրելակերպը ամբողջովին փոփոխութեան ենթարկուած է:

Պետէվինները հովուական արար վրանարնակները, որոնք դարեր շարունակ թափառած են անապատներու մէջ, այսօր կ'ապրին քաղաքներուն մէջ:

Պետէվէ բառը կուգայ արաբերէնի պետիա (անապատ) բառէն: Պետէվինները իրենց ապրուստը կը ճարէին ուղտեր, ոչխարներ եւ այծեր բուծանելով: Ջուրի եւ արօտավայրերու պակասը կը ստիպէր զանոնք յաճախ չրջելու, ուրկէ յարմար վայրեր գտնելու հետաքրքրով: Եթէ կենդանիներուն կերը ապահով չըլլար, իրենք ալ կրնային սովամահ ըլլալ: Պետէվինները միս ուտելը չամլութիւն կը համարէին, որովհետեւ մսացու անասունը իրենց դրամագլուխը կը պահպանէր: Անոնք ընդհանրապէս կ'ուտէին կաթնեղէն, չորցուած պտուղ, արմատ եւ ընդեղէն: Ուղտերուն եւ այծերուն մազերով կը հիւսէին իրենց վրանները, եւ անոնց մորթերով կը յարդարէին զանոնք:

Տրուած ըլլալով, որ անապատի պայմանները դժուար են, Պետէվինները յաճախ չրջան են ու ունեցած են չրջաններ, որոնք իրենց ցեղային հողը նկատած են, ժամանակին, նոյնիսկ պատերազմներ կը ծագէին տարրեր տոհմերու մէջեւ, պատճառական կարծեցեալ հողերը պաշտպանելու համար: Ընդարձակ տարածութիւնները, բացօթեայ վայրերը եւ փոխադրութեանց ապառութիւնը չատ կարեւոր էին անոնց գոյութեան համար: Անոնք բոլորովին անկախ էին, նոյնիսկ միջամուխ չէին ըլլար իրենց ամենամօտիկ չրջանին մէջ տեղի ունեցող օտարներու պատերազմներուն: Անոնք ոչ իսկ հետաքրքրուած էին ղրացիներու քաղաքական հարցերով:

Այս դարու կիսուն, երբ Միջին - Արեւելքի բոլոր կառավարութիւնները քայքայուեցին Պետէվինները, որպէսզի մնայուն հողեր եւ բնակարաններ ձեռք ձգեն ու հաստատուն կեանք ունենան, անոնց մեծ մասը եկաւ բնակելու քաղաքներու մէջ, առկայ իրենց մշակութային օրինաղիրքը եւ պատուոյ ըմբռնումը մնաց մեծապէս: Այսպէս, հաստատուիլ անոնց համար չի նչանակեր պարզապէս վրանի փոխարէն արդիական բնակարաններու մէջ ապրիլ, այլ՝ ընկերութիւնը ամբողջովին վերակազմել եւ վերահաստատել ինքնութեան հասկացողութիւնը, որ իրենց մօտ չատ զօրաւոր կապերով միացած է պատուոյ ըմբռնումին հետ:

Պետէվիններու կեանքին մէջ արտաքին փոփոխութիւնը չատ արագ եւ չմեղսուցիչ եղաւ: Արդիական զարդեղէններով եւ հաղուստներով՝ այսօրուան Պետէվինները չատ տարրեր պատկեր մը կը ներկայացընեն: Անոնցմէ չատերը քաղաքներուն մէջ առեւտուրով կը զբաղին, ուրիշներ՝ պաշտօնեաներ են, Երկրագործական մարդին մէջ արդի միջոցներ կը գործածեն: Արտերը մեքենաներով կը հերկեն, բեռնակառք կը վարեն եւայլն: Բոլոր Պետէվինները անխտիր կը նախընտրեն անկախ ըլլալ իրենց գործերուն մէջ եւ իրե՛նք որոշել գործի ժամանակացոյցը:

Սակայն, անոնց ընկերութեան մէջ փոփոխութիւններ տեսնելու մարդոց ակնկալութիւնները չիրականացան, որովհետեւ թէ՛ կիներուն եւ թէ այրերուն համար դրեթէ ոչինչ փոխուած է անոնց ապրելակերպին մէջ: Այրերը աւելի չրջահայեաց եղած են եւ աւելի խստօրէն կը հսկեն իրենց կիներուն վրայ: Որովհետեւ քաղաքին մէջ կիներուն համար չատ գործ չկայ, անոնք իրենց ամուսիններուն բարկայութեան՝ կամ տունէն դուրս չեն ելլեր եւ կամ ալ ամբողջովին ծածկուած եւ քօղը երեսին դուրս կ'ելլեն:

Պետէվի կիներուն վարմունքը պատուոյ օրինաղիրքին ամէնէն կնճռոտ մասն է: Անոնք իրենց զաւակներուն կը սորվեցնեն իրենց աւանդական սովորութիւնները: Աչանդութեան համաձայն, ամուսնութիւնները կը զասաւորուին հարսին եւ փեսային ընտանիքներուն կողմէ: Ամուսնութիւնը անհատական հարց մը չէ, այլ՝ ընտանեկան գաշնակցութիւն մը, որ երբ արդէն գոյացած է, անկարելի է զայն լուծելը: Համաձայնութիւնը խզող կողմը չատ ծանր տուրքերու կ'ենթարկուի եւ անոր պատիւը արատաւորուած կ'ըլլայ:

ԸՆՏԱՆԻՔԸ՝
ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՍԻՒՆԸ

Պետէվինները ընկերութեան մէջ, անհատ մը վարմունքը կը ցոլացնէ իր ընտանիքին եւ տոհմին նկարագիրը: Ինքնութիւնը ճշդելու ամէնէն զօրաւոր տարրը ընտանիքն է: Որքան հեռանայ ապրականական կապը, այդքան կը նուազին անոնց պարտաւորութիւնները իրարու հանդէպ: Աւիկա բացատրելու համար, Պետէվինները ունին առած մը, որ կ'ըսէ. «ես՝ եղբօրս դէմ, եղբայրս ու ես՝ հօրեղբօրս որդիին դէմ, հօրեղբօրս որդին և ես՝ օտարին դէմ»: Պետէվի մը եթէ սխալի, անոր ընտանիքը եւ ամբողջ տոհմը կ'ամբաստանուին այդ սխալին համար: Անոնց ընկերութեան մէջ պատուաւոր անձը քաջալերծութիւններ ընդդէմ չէ, այլ՝ անոր կրնայ ապրիլ իրենց խոչընդոտներուն համաձայն: Անոնք պատիւը պաշտպանելու համար կը սպանանեն եւ կ'ըսեն. - «Աբիւնը միայն արիւնով կը մաքրուի»:

ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՊԵՏԷՎԻՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏ

Հիւրասիրութիւնը սրբազան պարտականութիւն մըն է, անապատի օրէնքը՝ Պետէվիներուն հասկացողութեամբ: Անոնք կ'օգնեն անապատէն անցնողներուն՝ տալով ուտելիք, ապաստանարան, նոյնիսկ հազուստներ, եթէ պէտք է: Իրենց անօթութեան պնով կը կերակրեն այցելուները: Ամէն պետէվի փոքրիկ կը յիշէ իր հօր պատմած այն պատմութիւնը, թէ ինչպէս պետէվի մը իր վերջին ուժը մսրթած է, պիտանալով որ ինք անօթի պիտի մնայ, իր անօթի հիւրը կերակրելու համար: Այդ պետէվին չատ յարդուած է իր զոհաբերութեան համար: Նոյնիսկ թշնամիներ Պետէվիներու յարկին տակ ապահով եւ կուշտ կ'ըլլան:

Պետէվինները կը ներկայացնեն իսկապէս Արաբները· յարդելի, մաքուր, քաջ, անկախ, հիւրասէր եւ անկեղծ: Անոնք կը կը հաւատան, որ իրենց բարբառը արաբերէնի ամէնէն մաքուրն է, որով Մոհամմէտ Մարգարէն խօսած է:

Քաղեց՝ Լ. Գ.

առաջադրանքով, այդ պարտականութիւնը յանձնելով համակարգիչ խումբի մը:

Եւ արդարեւ, շուրջ երկու ամսուան ժամանակամիջոցը բաւարար եղեր էր հարթելու ներքին կարգ մը հարցեր եւ չէզոքացնելու կուսակցութեան Մոսկուայէն անջատումը պահանջող կամ սոցիալ-դեմոկրատ եւ կամ «ազգային վերածնունդ» ուղղութեան կողմնակիցները: Սակայն՝ ոչ ամբողջովին: Քանի որ, համապատասխան զեկուցման օրը, Նոյեմբեր 28-ին, բողոքելով պատրամաւորներու մեծամասնութեան կեցուածքին դէմ, համակարգիչ խումբի պատգամաւորութիւն՝ քաղաքական յայտնի մեկնաբան Յակոբ Յակոբեան, իր 18 համախոհներով, դուրս եկեր էր ժողովասրահէն:

Ակտուհանդերձ, կենտկոմի Ա. քարտուղար Վլադիմիր Մովսիսեանի նախագահութեամբ եւ Մոսկուայի ներկայացուցիչ Օ. Շենինի ներկայութեամբ համագումարը չարունակեց իր աշխատանքը, մերթ փոխզիջումն ճառերու եւ մերթ բուռն վէճերու ասպարէզ դառնալով: Վլադիմիր Մովսիսեանի ընդարձակ զեկուցման կողքին, յատկացուած առաւելաբար կազմակերպական հարցերու, բուռն էլոյթներ ունեցան փոխվէսէօր Հրանդ Թամրազեանը, բանասեղծուհի՝ համագումարի նախագահութեան անդամ Սիլվա Կապուտիկեանը եւ ակադեմիկոս Գէորգ Ղարիբջանեանը:

Անոնցմէ առաջինը չէշտը յատկապէս դրաւ այն բանին վրայ, որ կուսակցութիւնը, որուն ուսերուն բազմաթիւ մեղքեր կը բարդուին, մոռցած եւ մոռցնել տուած է այն փաստը, որ 1937-ական թուականներու դիմաւոր զոհերը կը հանդիսանան նոյնինքն համագումարները, ինչպէս՝ Զարենցը եւ Բակունցը, հետեւաբար անհրաժեշտ էր չէշտել եւ բոլորին մատնացոյց ընել այդ մարտիրոսներուն՝ հայրենասէր եւ ազգասէր այդ նահատակներուն ուղին եւ հետեւիլ անոնց:

Ռուսերէն լեզուով, քանի որ իր խօսքը կ'ուղղէր Մոսկուայի ներկայացուցիչին, յուզախառն էլոյթ մը ունեցաւ բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանը: Տակաւին երկու դիշեր, անձանօթ զանգահարող մը իրեն հարցուցեր է, թէ իր արեան մէջ Թուրքի արիւն կայ արդեօք: Ակտիսի վիրաւորանք, յարեց բանաստեղծուհին, մեծ ակնկալեր բնաւ: Սակայն, ի՞նչ էր պատճառը այսօր, որ իրենք որոշեր էին, հակառակ ամէն տեսակի ճնշումներու, մնալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կազմին մէջ, հակառակ Կեդրոնին ցոյց տուած վերաբերումին: Արդարեւ, ըսաւ ան, Հայաստանի ներկայ վիճակին եւ համայնավարներու հանդէպ թշնամական կեցուածքին պատասխանատուն նոյնինքն Մոսկուա'ն է: Ընկեր Շենին, - յարեց Սիլվա Կապուտիկեան, - հաղորդեցէք ընկեր Գորբաչովին, որ զիս լաւ կը ճանչնայ եւ առիթով մը լինելի բաւած է թէ չատ կը հանէի բանաստեղծութիւններուս, թէ իր վերաբերմամբ, հանդէպ հայ ժողովուրդին՝ ցարդ եղած է, մեզմ արտայայտութեամբ մը, համամարդկայնական քաղաքականութիւն: Այսուհանդերձ, մենք կը մնանք խորհըրդային կազմին մէջ, որովհետեւ տակաւին ամբողջովին չենք կորսնցուցած մեր յոյսերը»:

Իր հերթին, կուսակցութեան տպագրային քաղաքականութիւնը բուռն քննադատութեան ենթարկեց ակադեմիկոս Գ. Ղարիբջանեանը, յարդանքի տուրք մատուցելով հայ ազատագրական պայքարի հերոսներու յիշատակին, կոչ ընելով հետեւելու անոնց դաստիարակող օրինակին:

Նոյեմբեր 26-ին խօսք առաւ էր նաեւ Օ. Շենինը, որ ի մէջ այլոց յայտարարեր էր, թէ խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան խակ կանոնադրութեամբ, հանրապետութեանց կուսակցական կազմակերպութիւնները լինքնուրոյն եւ անջատ միաւորներ են: Հետեւաբար, ըսաւ ան, խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութենէն անջատուելու կամ չանջատուելու հարցը...

Իսկ այսօր, երեկոյեան, մի քանի քուէարկութենէ ետք, ի վերջոյ ընտրուեցաւ Կենտկոմի կազմը՝ դլխաւորութեամբ Ստեփան Պոդոսեանի, որ մի քանի ամիս ընտրուեր էր Կենտկոմի քաղբիւրոյի քարտուղար՝ փրոփականտայի եւ գաղափարախօսութեան դծով: Ստեփան Պոդոսեան նախապէս ալ վարած է կարեւոր պաշտօններ - Կենտկոմի հրատարակչութեան եւ «Արմէնփրէս»ի տնօրէնութեան պաշտօններէն մինչեւ ատիս - հետեւելի Կոմիտէի նախագահ: Մաս - նակիութեամբ պատմարան՝ 58 տարեկան Ստեփան Պոդոսեան ծանօթ է հայ ազատագրական չարժման շուրջ գրած իր ուսումնասիրութիւններով ու յօդուածներով եւ կը նկատուի ազգայնական եւ փրօդաչնակցական թեւի ներկայացուցիչ մը՝ Համայնավար կուսակցութեան մէջ:

Ասում ենք Լենին, հասկանում՝ կուսակցութիւն, ասում ենք կուսակցութիւն, հասկանում՝ Լենին:

Այդպէս 73 տարի մենք ասում ենք մի բան, հասկանում՝ այլ բան:

⁂

Մի օր Ստալինը կանչում է Բերիային ու ասում.

- Սա ի՞նչ անկարգութիւն է Լաւրենտի, ծխամորճս գողացել են:

- Այս րոպէիս կը փնտեմ յանցագործին, - պատասխանում է Բերիան:

Կէս ժամ յետոյ Ստալինը նորից է կանչում Բերիային:

- Դադարեցրէք որոնումը, ծխամորճս գտայ:

- Ի՞նչպէս թէ՝ գտաք, արդէն երեք մարդ՝ Գիլրովը, Գալինինը եւ Վորոշիլով խոստովանել են որ իրենք են գաւադրաբար գողացել այն:

- ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ -

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Ալեք Մանուկեան կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է սահիկներու ցուցադրութիւն եւ դասախօսութիւն՝ հայ աղեռւականներու կերպարներու չուրջ, Ն. Ֆ. 6-րդ դարէն մինչեւ 1375 թուականը: Նկարները ներկայացուցած եւ անոնց բացատրականները տուած է Պոսթընէն հրաւիրուած Փարէն Գաղանճեան (Սանենց), որուն «Կիլիկիոյ Հայոց դողդոջման» անդլերէն հատորը հեղինակին ատորադրութեամբ վաճառուած է ներկաներուն:

⁂

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՕ քաղաքի Ռ. Ա. Կուսակցութեան «Հրաչ Երուանդ» ակումբի անդամները, Նոյեմբեր 3-ին հաւաքոյթ մը կազմակերպած են, որուն ընթացքին զեկուցումով հանդէս եկած է Հայաստանէն նոր վերադարձած տոքթ. Գրիգոր Գրիդորեան: Ան մասնակից եղած է Երեւանի մէջ Ռ. Ա. Կ.ի երկրորդ ակումբի մը՝ «Արմենակ Եկարեան»ի հիմնադրման արարողութեան, որուն ընթացքին 20 համալսարանաւարտներ միացած են Ռ. Ա. Կ.ի շարքերուն: Յուցադրուած է նաեւ երդման արարողութեան վերաբերող տեսերիզ մը:

⁂

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Նոյեմբեր 17-ին տեղի ունեցած է Հայաստանի Խորհրդարանի կրթութեան, դիտութեան, մշակոյթի եւ լեզուի յանձնախումբի նախագահ Ռաֆայէլ Ղազարեանի ու նոյն յանձնախումբի անդամ Եուրի Սարգսեանի հետ հանդիպում մը, որուն ընթացքին քննարկուած է «Գիտութեան ուսուցումը Հայաստանի մէջ» նիւթը: Բացման խօսքը կատարած է ամերիկահայ ճարտարապետներու Ընկերակցութենէն՝ Յարութիւն Տէր Ղազարեան: Առաջին դէկուցաբերը եղած է Ռուբէն Թերզեան (Շիքագօ), որ նախաձեռնած է Հայաստանի մէջ արդէն իսկ գործող «Արմէնթօյ» դործածաան: Ապա խօսք առած է Երեւանի քիմիապիտական ճարտարագիտութեան բաժանմունքի վարիչ փրոֆ. Ռ. Թամամեան, որ Ամերիկա կը դանուի բնապահպանութեան հարցերու ուսումնասիրութեան գծով: Երեւանի քիմիական դործածաան տնօրէն Վարդան Վարդանեան իր զեկուցումին մէջ նչած է թէ Հայաստանի մէջ գործող 140 հազար քիմիագործներու թիւը թոյլ չի տար քիմիան լուսանցքի մէջ դնել: Ապա խօսք առած է Հայաստանի Ակադեմիայի համակարգիչներու կեդրոնի պատասխանատու Գարեգին Զուքասզեան, որ մասնաւորապէս կանդ առած է Հայաստանի ներքին եւ արտաքին հաղորդակցութեանց միջոցները արդիականացնելու միջոցառումներու վրայ: Ընկերակցութեան փոխ նախագահ, Հարաւային Կալիֆորնիոյ համալսարանի փրոֆ. Մխրան Ազպապեանի էլոյթէն առաջ խօսք առած է ճարտարապետ Հայկ Տիգրան, որ Ամերիկա կը դանուի Սահիսանեան կառուցանուող դպրոցին առընչութեամբ: Ատարան՝ էլոյթ ունեցած են օրուան դլխաւոր զեկուցողները՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան եւ Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկի վերատեսուչ Եուրի Սարգսեան, որոնք խօսած են Հայաստանի մէջ կրթական նոր ծրագրի մը պատրաստութեան մասին:

⁂

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան, Նոյեմբեր 30-ին, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ճաչ մը տուած է ի պատիւ Ս. Անդրէասի - Ծունց Պատրիարքարանի պաշտպան սուրբ-տօնախմբութեան առթիւ Պոլիս դտնուող Վատիկանի պատուիրակութեան:

Նոյն առթիւ Պոլիս ժամանած գերման ուխտաւորներու 35 հոդինոց խումբ մը, յետ միջօրէին, այցելութիւն մը տուած է Հայոց Պատրիարքարան:

Եկեղեցիներու Համաչխարհային Խորհուրդի Ժընեւի կեդրոնի օրթոտոքս բաժնի վարիչ՝ կէննատիոս Վրդ. Լիմուրիս եւս այցելութիւն մը տուած ու մօտ մէկ ժամ դրոյց ունեցած է Գարեգին Պատրիարքին հետ:

⁂

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 1-ին, Ուսուցչաց Միութիւնը հաւաքոյթ մը կազմակերպած է «ուսուցչաց օր»ուան առթիւ: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է հանդիսավարուհի Ժապլին Էրմէն, ապա խօսք առած է Ուսուցչաց Միութեան վարչութեան առենապետուհի Պերճուհի Ձիլամեան: Ընթրիքի ընթացքին յուշանուէրներ յանձնուած են քառասուն կամ աւելի տարիներ պաշտօնավարած ուսուցիչներու: Նուէրները բաշխուած են նաեւ բոլոր ներկայ ուսուցիչներուն: Բեմ հրաւիրուած ու խօսք առած են ուսուցչուհի Եւ «Մարմարա»ի փոխ խմբագրապետ Մաքրուհի Յակոբեան, տոքթ. Վարդ Շիկահեր եւ նոյն թերթի խմբագրապետ Ռոպէր Համաչեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՄԲԱԳՐՆԵՐ

ԹԷՕԴԻԿ

ԳԱՂԱՓԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

ԱԼԱՇԿԵՐՑ ԵՒ ԳԻՒՂՕՐՔԻ

9.- Զետկան կամ Զէյտիքան (Ալաշկերտէն երեք ժամ հեռու՝ հարաւ - արեւմուտք, Հայ բնակչութեան կէսէն աւելին 1877-ի պատերազմին Ռուսիա անցած), 63 տուն:

10.- Խոշեան (Մօլլա Սիւլէյմանէն կէս ժամ հեռու՝ դէպի հիւսիս, հարաւակողմն ունենալով Զետկանի դեռատը, 40 տուն, եկեղեցին Ս. Յակոբ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մկրտիչ Քահանայ Մարտիրոսեան.- Ծնած 1874 Փետրուար 14-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Խասուրի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1906 Յունուար 6-ին ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Խոսրեվեանէ: Նահատակ:

11.- Բլուր (Համանուն դիւղեր Թորթում, Կարնոյ Դաշտ, Բարերդ, Վերին Պուլանըղ եւ Վերին Բասէն ալ կան): Հոս աւանդած է Ս. Սահակ Հայրապետ իր հոդին եւ մարմինն ապա Աչտիշատ փոխադրուած: Հայ բնակչութիւն՝ 115 տուն: Բլուր կը կոչուէր մանաւանդ եախնի թէփէ: Եկեղեցին Ս. Ստեփանոս՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Աբրահամ Քահանայ Սուրէնեան.- Ծնած 1866-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած Թօփրակ Գալէի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1906 Սեպտեմբեր 22-ին ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ: Նահատակ:

Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Կարապետեան.- Ծնած 1874-ին, բնիկ, ուսած Ալաշկերտ, 1900-ին ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոսէ:

Գուլէլիի Ազգային Կեդրոնական Որբանոցի բժիշկ Վ. Յակոբջանեան որ պատերազմի տարիներուն պտնուելով Հայ կամաւորական գունդերու հետ՝ մինչեւ վերջին նահանջը չրջած է Ալաշկերտի սահմաններն ալ, դեղագործ Սարգիս Թիւթիւնճեանի պատմած է հանդիպած ըլլալուն ալաշկերտցի համանուն քահանայի մը՝ որ նոյն դաշտի խամուր դիւղին մէջ իր դէնքէն անբաժան՝ մասնակցած է հերոս Հայորդիներուն դոյամարտին 1917 - 1918, իր կրօնական պարտականութիւններն ալ թողլիք չընելով: Ռուս բանակին նահանջին առեն, Տ. Յովհաննէս Սմբատի գունդին ճանապարհը մաքրած է:

12 - 13.- Զըլկանի, 84 տուն: Մէզիրէ, 44: Վերջնոյս բնակիչներն էին Բաղէշի Կիւղալ Տէրէ գաւառակի Խարզիթ դիւղէն գաղթող Հայեր՝ իրենց երէցին հետ, որ էր

Խաչատուր Քահանայ Խաչատուրեան.- Ծնած 1881-ին Խարզիթ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1909-ին ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ՝ ծննդավայրին Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյն վրայ: Նահատակ:

Վերոյիշեալ դիւղերէն՝ Մօլլա Սիւլէյմանի եւ Զետկանի Հայերը միասն Ռուս նահանջի հետեւանօք փախան Թօփրակ - Գալէ, ուր սակայն ամբողջովին սպանուեցան մզկիթին մէջ: Առաջին զոհն է մօլլա սիւլէյմանցի Հայ Կաթոլիկ

Հ. Յովհաննէս Վ. Հուրիկեան.- Ծնած 1861-ին, բնիկ, ուսած Կարին եւ քահանայ ձեռնադրուած 1888-ին:

Աբրահամ Վարդապետ, զետկանցի, վերակացակից Հ. Հուրիկեանի:

ԴՈԽԹԱՂ

Պայազիտի վիճակներէն մին, 750 հոդի խառն բնակչութեամբ՝ որուն 150-ը Հայ, 300-ը Թուրք եւ 300-ը Քիւրտ: Ունի բազմաթիւ Քիւրտ դիւղեր, որոնցմէ ոմանց մէջ կը նչմարուին Հայ սրբավայրերու աւերակներ: Մեծ մասամբ կաթոլիկ հասարակութենէ բաղկացեալ Հայ Բէօշկի ժողովրդեան թիւն էր 250 անձ: Լուսաւորչականք ունէին Սուրբ Գէորգ եկեղեցին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ցովհաննէս Քահանայ Ցովհաննէսեան.- Ծնած 1840-ին, բնիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1874-ին ձեռնադրուած Ցովսէփ Եպիսկոպոս Խոսրեվեանէ: Նահատակ:

Ասատուր Քահանայ Տէր - Ցովհաննէսեան.- Ծնած 1860-ին Եօնճալու, աշխարհական անուամբ նոյն, Տ. Ցովհաննի որդի, ուսած անդ, 1883-ին ձեռնադրուած Պօղոս Եպիսկոպոս Մելիքեանէ:

(Շար. 148)

(Շար. Ա. էջէն)

ՔԱ. – կէ – Պէ–ի թիւրախներն են դէմոտրարար պալթեան Հանրապետութիւնները, Մոլդաւիա, Վրաստան եւ Հայաստան, ուր Խորհրդարաններու մէջ ազգայնականները չատ են...:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի մէջ, Իսրայէլի վարչապետը՝ Ի. Շամիր հանդիպում ունեցաւ խորհ. Արտաքին նախարարին՝ Շեվարնաձէի հետ: Առաջին հանդիպումն է այս մակարդակին վրայ երկու երկիրներու միջեւ 1967–էն ի վեր (վեցօրեայ պատերազմ): Առայժմ դիւանագիտական յարաբերութիւնն հաստատելու հարցը չկայ, բայց այդ մասին կը խօսուի:

ԹԻՄԻՆՍԿի, Վալեզայի մրցակիցը, կրցաւ հեռանալ Լեհաստանէն 100 հազար տոլարի երաշխաւորագին մը վճարելէ ետք: Թիմինսկիի դէմ դատական հետապնդում կար: Խոստացած է վերադառնալ մինչեւ Յունուար 5:

ԺԻլ ՊՈՒԼՈՒՔ հարցաքննիչ դատաւորը, ծանօթ դէմոտրարար հակահաբեկչական որպէս մասնագէտ, անձնասպան եղած է Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը, փարիզեան իր բնակարանին մէջ: Շատ փափուկ թղթածրարներով զբաղած է (Կորճի, Ապատչահ, ԷԹԱ, եւլն. եւլն), բայց, կ'ըսուի թէ իր ատրաքը զուտ ընտանեկան զրպտպատճառներ ունի:

ՍԻԿԻԼԻՈՑ մէջ բաւական զօրաւոր երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Զորեքշաբթի գիշեր (7 աստիճան Մեռքալլիի վրայ, որ 12 է): Ցնցումները զգալի եղած են դէմոտրարար Սիրակուսա, Մեսինա: Հինգշաբթի առաւօ, առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն երեք մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ:

ՓԱՐԻԶի հրէական մշակութային գըլխաւոր կեդրոնը՝ Ռաչի մերժեց սրահը տրամադրել հրեայ մտաւորականներու տարեկան ժողովին, որ այս տարի նուիրուած էր պաղեստինեան հարցին: Տրուած պատճառաբանութիւնը կը վերաբերի ապահովութեան, բայց, կը կարծուի որ Մոնթ Տիփլոմաթիէի հրեայ լրագրող՝ Ալէն Կրէչի (մանագէտ եւ համակիր պաղեստինեան հարցին) ներկայութիւնն է բուն պատճառը: Ըսած են թէ ան «անրադձալի անձ» է եւ թէ սպառնալիքներ եղած են ծայրայեղ սիոնական պէթար կազմակերպութեան կողմէ:

ԶՈՒՒԻՑԵՐԱՑիներըը բաւական առաջ դային պատժական օրինագիրքին կարգ մը յօդուածներու սրբագրութեամբ: Անոնք կը վերաբերին սեռային յարաբերութիւններու: 14 տարեկանէն սկսեալ կարելի է սեռային յարաբերութիւն ունենալ պայմանաւ որ կողմերու տարբերութիւնը 4 տարիէն աւելի չըլլայ: Սեռային չափահասութիւնը 16 տարեկան է միշտ: 14 տարեկանէն վար ալ սեռային յարաբերութիւնները պիտի չպատժուին: Ջնջուած է նաեւ 194–րդ յօդուածը, որ 3 օրէն 3 տարի բանտարկութեամբ կը պատժէր միասեռական յարաբերութիւնները:

ՓԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՀԱԻԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵԻՍ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան առաջին մասը աւարտած է: Վալանսի Հ. Մ.ը, իր խմբակին մէջ, 8–րդ է: Իր 15–րդ մրցումը վերջացած է հաւասարութեամբ մը, առանց կոլի, Սէն Ռաֆայէլի մէջ: Հայանուն ակումբին 7–րդ հաւասար արդիւնքը, նոյնպէս մրցաշրջանին:

Թէեւ հեռու առաջատարէն, Հ. Մ.–ին վերկէքի յոյսերը կարուած չեն վերջնականապէս, քանի որ դասաւորումին պիտի խոմբերը, Մոնպելիէ եւ Թուլոն – արհեստավարժներու երկրորդ կազմեր – իրաւունք չունին, բան կանոնագրի, մրցնելու երկրորդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ:

Հ. Մ.–ին իրական մրցակիցներն են՝ Վալանսի Ֆ. Ֆ.–ը եւ Կրընոպլը, որոնք մէկ կէտի առաւելութիւն ունին իր վրայ, բայց խաղացած են միայն 14 մրցումներ:

Ռոն - Ալփի մէջ, ձիւնի պատճառաւ, մրցումները յետաձգուած են:

Փարիզեան շրջան՝ Իսի Հ. Մ. – Փարիզ 16-րդ 1 - 1, Շըվիլի - Ալֆորվիլ Հ. Մ. 4 - 2, Ֆրանքօ - Փոր – Հ.Մ.Մ. 1 – 1:

● ԱՐԾԻՒ ԿԸ ՍԱԻԱՌՆԻ

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, Փրովանսի ախոյենութեան հաւակն, ջախջախած է, կիրակի օր, Փոր – Սէն - Լուի-ն՝ 7 - 1: Այսպէսով հայկական խումբը կը մնայ առաջատար Փրոմոսիոն Պէ դասակարգին մէջ, չորս կէտերու առաւելութեամբ Մարսիլանի վրայ:

Մանթոն - Սէն Թ'Անթուան Հ. Մ. մրցումը յետաձգուած է: Հայանուն ակումբը կը պահէ սակայն իր առաջատարի դիրքը չըլլային այս պատուոյ դասակարգին մէջ:

● ՅԱՌԱՋԻԿԱՑ ԿԻՐԱԿԻ՝ ՖՐԱՆՍԱՑի ԲԱԺԱԿ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին պիտի հիւրընկալէ չորրորդ դասակարգի առաջատարները մէկը՝ Կրընոպլի Նօր - Քաւիր: Վալանսի Հ. Մ.–ը պիտի խաղայ Սէն - Ժան - տը - Մորիէնի մէջ. այսպէս է 6-րդ շրջանի յայտագիրը, պայմանաւ որ մարզադաշտերուն վրայի ձիւնը հալած ըլլայ, ինչ որ չատ հաւանական չէ Ռոն - Ալփ շրջանին մէջ:

Իսկ Մարսէյլի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւին համար մրցակից որոշուած է Փոր - տը - Պուքի խումբը, պատուոյ դասակարգի կազմ մը, այսինքն Հ. Մ. Ը. Մ.ին դասակարգին երեք աստիճան վեր: Այս խաղը ծրագրուած է Շաբաթ օրուան համար:

Արծիւ պէտք պիտի ունենայ չատ խանդավառ խաղարկութիւն մը ցոյց տալու, կարենալ դիմադրելու համար այս կարգի մրցակիցի մը: Բարեբախտաբար, այս անգամ եւս, խաղը տեղի պիտի ունենայ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի դաշտին վրայ, մաղթենք՝ բազմաթիւ համակիրներու առջեւ:

Վ. Մ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՐԻԱՆՍՈՆ – Պր. Սէյրանեան 200 Ֆր.:

⁂

ԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ – Տիկին Արաքսի Տօնապետեան 200 Ֆր.:

⁂

ՓՕ – Ազատնի Պետիկեան իր մօր Սիրարդի Պետիկեանի յիշատակին 1000 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՄԷՅԼ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16 - Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը տօնախմբուի Ս. Յակոբի տօնը մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագով, զոր պիտի մատուցանէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

եւ կը խօսի օրուան քարոզը:

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ, դեկավար՝ Թաչիկ Երզմադեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8·30:
Պատարագ ժամը 10:

Ս. ԳՈՒԼԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15, ասն է Սբրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի Ձգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՓՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԻՆ

Պուլմար Օտտոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յատուկ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Թագին հովիւ՝

ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՑ. ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆի

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60ՐԴ

Տարեկան Յերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30–ին
Salle de la Chimie

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ տօնին առթիւ եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Յատուկ պատարագի կը կատարուի մատաղօրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն, եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը, դեկավարութեամբ՝ Պ. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30–ին Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ, որու ընթացքին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ս. Ներսէս Շնորհալի վարդանեանը կը յանձնուի Պ. Պետրոս Գասպաքճեանի առ ի վարձատրութիւն իր երկարամեայ ծառայութեան: Մանակալ վարձաքողներէն կը խնդրուի արձանագրուիլ եկեղեցւոյ դիւանատունը: Ճաշագինն է՝ 130 Ֆր.:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 8·45–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10–ին,
Քարոզ՝ ժամը 11·15–ին,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ՝ ժամը 12–ին:

⁂

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15–ին ասն է Սբրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԼԻՓԻՄԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ - ԶՐՈՅՑ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան խարտուղար ՎԱՀԱԳՆ ԴՐԻԳՈՐԵԱՆ–ի հետ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ»

Կը մասնակցին՝

Մարկ· Նշանեան եւ Գրիգոր Պըլտեան

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 16·30–ին
Հ.Բ.Ը.Մ.–ական Ա. Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

C. R. D. A.

DÉBAT

A l'occasion de la sortie du livre «ARMENIE, J'ECRIS TON NOM» de Gérard BEDROSSIAN et Nicole PRIOLLAUD (éditions Liana Lévi)

et avec la participation de Pierre VERLUISE, soviétologue et auteur de «ARMENIE, LA FRACTURE» (éditions Stock)

TRIBUNE LIBRE

AVEC DE NOMBREUX INTERVENANTS:

ARMENIE BILAN ET AVENIR

Mercredi 19 Décembre à 20 heures précises

au YAN'S CLUB

5, avenue Reille — 75014 Paris

Avec la participation des Associations :

— *Association Franco-Arménienne pour la Recherche et la Formation en Biologie*
— *Centre de Recherches sur la Diaspora Arménienne*
— *Diasporas Communication*
— *Groupement Interprofessionnel Arménien*
— *Union Générale Arménienne de Bienfaisance*
— *Echanges*
. . . . . .

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15-16
SAMEDI-DIMANCHE
15-16 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՍՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.430 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.430

« Փակագիծը
բաց
ձգեցէք,
խնդրե՛մ »

ԿՐԿԻՆ ՉՆՉԻՆ ԲԱՆԵՐ, ՄԵԾ ԲԱՆԵՐ

(11)

Մոռցած եմ անունը, դէմքը պիտի յիշեմ ընդմիշտ:

Ստեփանաւան ենք, կառատուն մը, գրբասենեակ: Յաղթանդամ սա երիտասարդը տնօրէնն է կառատան, սուրճ կը հրամցընէ, նայուածքս սակայն կեդրոնացած կը մնայ նկարի մը վրայ: Տեսած եմ զայն, որպէս արձան, Երեւանի գլխաւոր հրապարակը, անհետացած է ան գրեթէ ամէն վայրէ, անոր ներկայութիւնը սա պատին կը նկատեմ այնճան անտեղի: Երեւի նոյնը կը մտածեն նաեւ ընկերակիցներս: կ'արդարացնէ տնօրէնը ինքզինք, կը յայտնէ, թէ ատեն մը վար առած է զայն, շրջանի պատասխանատուին թելադրութեամբ, կախած վերստին: Ունի նաեւ զայն փոխարինելու հարց: Որո՞ւ նկարը պէտք է դնէ տեղը: Առաջարկները անմիջական են: Մէկը կ'առաջարկէ *Նժդեհը*, միւսը՝ *Անդրանիկը*, թեկնածուս կ'ըլլայ *Արամ Մանուկեան*, երիտասարդը նկատել կուտայ, թէ չունի անոնցմէ ո՛չ մէկուն նկարը: Հակազդեցութիւնը կրկին կ'ըլլայ անմիջական: Ընկերակիցներս կը խոստանան ուղարկել անյապաղ:

Նման դէպք այդ երիտասարդին պիտի չտար յատուկ դիրք յիշողութեանս մէջ, եթէ, ինչ ետք, Ստեփանաւանցիի մը տան մէջ, դիմացս չդնէր *ալպոմ* մը:

Կը պատահի, որ շատերու նման, տունս այցելութեան եկած հիւրի մը դիմաց ե՛ս ալ բանամ ալպոմներս, ե՛ս ալ նստիմ բովիկը, տամ բացատրութիւններ: Այդ երիտասարդին դիմացս դրածը ընտանեկան, սովորական *ալպոմ* մը չէր սակայն: Երջանիկ պահերու պատկերացումներ չէին անոր նկարները, անոր դիմացս դրածը պղտմն էր *հրկրաչարժին*, ռուսական հրատարակութիւն մը, կը քողար ան որ թերթատեմ զայն, դարձեալ էջերը, մինչեւ որ կը կեցնէր զիս որոշ էջի մը վրայ: Տեսարան մըն էր փրկութեան գործողութիւններու, աննսվոր ոչինչով, երբ ան մատով ցոյց կուտար փրկարարներէն մէկը: Ինքն էր, դիակ մը շալկած, փոշոտ զգեստներով այդ երիտասարդը, կը պատմէր, թէ քանի գիշեր, քանի ցերեկ զոհեր դուրս բերած էր փլատակներու տակէն, անունցմէ քանիներ վերապրած էին:

Հայկական հիւրասիրութիւն, սեղանը շուտով ողողուած էր կանաչիով, պանիրով, մսեղէններով, հաւով, խորովածով, օղի անուանուած վոտկայով եւ, եւ ռբէական գարեջուրով:

Հրաշալի ժպիտ մը ունէր տանտէրը, *պրօսաշրջիկութեան* աշխատող, ինչ ետք կը խօսէր ան սեփական ձեռնարկի մասին, *կոոպերատիւի*, չկա՞ր մէկը Սփիւռքէն, որ տրամադիր ըլլար գործընկերի վերածուելու, շրջանին մէջ զբօսաշրջիկութիւնը զարգացնելու նպատակով:

Աւերակներու ա՛լպոմը ինչ անդին, ափոռի մը վրայ, քաղաքի մուտքին արդէն տեսած էի կարգ մը այլ աւերակներ, յետագային տեսած ուրիշներ, առաջին օրերու զայրոյթս չէ՛ր կրնար պահպանել սկզբնական ուժգնութիւնը, ունեցած էի մտածումը, թէ տեսածներս *հայկական* աւերակներ չէին կրնար ըլլալ, *խորթ* էին անոնք, խեղճուկրակ, այդ աւերակները ո՛չ մէկ աղերս կրնային ունենալ անոնց մէջ զոհուած անհատներու *ազգային* հպարտութեան հետ: Եթէ Աստուած ստեղծած էր *Մարդը* իր պատկերով, Մարդը, իր պէտքերու գոհացումին համար, ստեղծած էր շէնքեր իր սեփական պատկերի՛ն համաձայն, բացի Հայէն, որու վերջին նմոյշները պատկերն էին *վարչակարգի* մը, վարչակարգ, որ խաթարած էր բոլորին բարքերը, այդ *խաթարումը*, աւա՛ղ, իր գերագոյն արտայայտութիւնը կը գտնէր տգեղ, տձեւ, անհաղորդ *աւերակներու* մէջ:

*Տարիներ առաջ տեսած էի Պոմպէոսի, Հռոմի եւ Աթէնքի աւերակները, մինչեւ այդտեղերը երթալու կարիք չկար սակայն: Կը բաւէր յիշել Գառնին՝ իր աւերակ օրերուն, կը բաւէր յիշատակել Զուարթնոցի տաճարը, կը բաւէր նոյնիսկ օրինակ բերել *Թոխմախի* գերեզմանատունը, կը բաւէր նշել մեր կիսաւեր վանքերն ու եկեղեցիները:*

*Տեսած էի աւերակներ, տեսած էի նաեւ օտար Պետութիւններու կառուցած աւանները էն մէկ - երկուբը, յուզումս մեղմացած էր որոշ չափով, ժողովուրդներու համակամութեան արտայայտութիւն այդ կառոյցները հասցուցած էին զիս *Թումանեանին*, բարեխառնած *Մարդ* արարածին հանդէպ աւոր վճիռը: Չէ՞ որ շուտով պիտի երթայի *Լոռի*, հասնէի մինչեւ *Դսեղ*, Ամենայն Հայոց բանաստեղծը չէ՞ որ արձանագրած էր·*

Բերանն արնոտ Մարդակերը էր անրան
Հազար դարում հազիւ դառաւ
Մարդասպան·
Զեռքերն արնոտ դնում է նա դեռ
կամ կար,
Ու հեռու է մինչեւ Մարդը իր ճամբան:

Ժամանակ պիտի չըլլայ իսկապէս նանչնալու *Զորապետի* ափին կառուցուած, նախապէս *Ջալալօղլի* կոչուած, *Թիֆլիսի* նամբուն վրայ գտնուող *Սանեհանաւանը*: Շեմ ուզեր հարցումներ ուղղել շրջանի արդիւնաբերութեան մասին, կահոյքներու արտադրութեան կամ գորգաշինութեան շուրջ: Երկրաշարժի ալպոմը բաւարար է տարիամոգելու զիս, բաւարար է, սակայն չի՛ կրնար արգելք ըլլալ երեւակայութեանս, որ իմ դարձնելով տանտիրոջ *դրօսաշրջիկութեան* ծրագիրները, մէկը միւսին ետեւէն կը կառուցէ շէնք, անհամար պանդոկներ, կը կառուցէ հայկական ոճով, հայկական նկարագրով, մինչեւ որ ամբողջ երիրը կ'ունենայ վերակազմումի իսկական ցանց մը: Չէ՞ որ Սփիւռքի իւրաքանչիւր հայ որոշած է, յառաջիկայ ֆանի մը տարիներուն, արձակուրդի իր նախընտրած երկիրը դարձնել Հայաստանը, ողորմութեան ձեւակերպութիւններէն անդին, հարստացնել զայն՝ պարզապէս վճարելով իրեն մատուցուած ծառայութիւններուն փոխարժէքը:

Կը խմուին կենացներ, կ'ըսուին աղուոր խօսքեր, խօսք կ'առնեն բոլորը, խօսք կ'առնէ վահագնը, խօսք կը տրուի Սերգէյին, կը պատմուին ծիծաղաշարժ պատմութիւններ, որոնք բահբահներ կ'առաջացնեն բոլորին մօտ, բացի Սփիւռհահայէն, որ հասկնալէ ետք պատմութիւններուն սկիզբը, կարենալ հետեւելէ ետք շարունակութեան, կը կորսուի վերջին պահուն, երբ բարբառ մը, ըսելածես մը, տեղական խօսք մը կուգան անհասկնալի դարձնելու ամբողջութիւնը՝ զրկելով զինք հաղորդակցութեան այդ յոյժ կարեւոր գործիքէն: Մէկ - երկու անգամ ի՛նք ալ ուզած էր մասնակցիլ սփիւռհեան հիմունքի կտորներով, հանդիպած էր բաղաքավարական ժպիտներու միայն, որոշած էր լռել, անձնապէս ծիծաղելի չըլլալու համար:

Բայց ո՞վ է դիմացը նստած մարդը, որու պատմութիւնները կ'ընդունուին չափազանցուած էրէյներով: Պաշտօնական կարեւոր անձնաւորութի՞ւն մըն է:

- Ես բաժակն էլ խմում եմ···

Այս բաժակն ալ ներկաներէն մէկը կ'ուզէ խմել ամբողջ Սփիւռհահայութեան կեանքը, կ'ուզէ շնորհակալութիւն յայտնել երկրաշարժի օրերուն կատարուած օժանդակութեան համար, երբ կողքս նստողէն շշմաւոով կը լսեմ այն մասին, թէ *Վրաստանը* այնքա՞ն կը նախանձի Հայաստանին *Սփիւռք* ունեցած ըլլալուն համար, կը նախանձի այնքա՞ն, որ պիտի ուզէր *ցեղասպանութեան* մըն ալ ի՛նք ենթարկուիլ, պարզապէս Հայաստանին նըման Սփիւռք մը ունենալու համար:

«Բացասական այս ինչպիսի՛ գագաթներ կրնայ նուաճել *նախանձը*» կը մտածեմ, կը շարժեմ գլուխս:

Կը շարունակուի կերուխումը, կը պարպուին շիշեր, բայց, բայց ի՞նչ երաժշտութիւն է սա, այս ի՞նչ գուգադիպութիւն·

«Սիրտս նման է էն վլած տներ»···

Ձայնասփիւռ կազմածը խանգարուած բան մը պէտք է ունենայ: Բայց ինչո՞ւ, իսկապէս ինչո՞ւ, մեր երաժշտութիւնը մի՛շտ ալ աւելի հարազատ դուրս կուգայ խանգարուած նուագարաններէ՝ կը մտածեմ, կը մտածեմ, պատասխան չեմ գտներ հարցումիս:

Մ· ՊԶԱՒՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

ԱՐՑԱԽ՝ ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

Գերագոյն Խորհուրդի որոշումով Հանրապետութեան գլխաւոր դատախազ նըշանակուած է Արտաւազդ Գէորգեան, Տարիէլ Բարսեղեանն ալ՝ Գերագոյն դատարանի նախագահ: Երեւանի քաղաքային Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահի (քաղաքապետ) տեղակալ նշանակուած է երեսփոխան եւ ՀՀՇ-ի անդամ՝ Ալպէր Բաղդասարեան:

× *Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան չնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է Լեհաստանի նորընտիր նախագահ՝ Լէք Վալեզայի, ուր կը չեշտէ.- «Ճանուն դեմոկրատական Լեհաստանի կառուցման, ձեր քաղաքամեայ անձնուէր գործունէութիւնը կարեւոր դեր խաղաց ազատութեան ձգտող չատ ժողովուրդներու ճակատագրին մէջ, թող Աստուած բարմապատակէ ձեր կամքն ու ուժերը յանուն պատասխանատու առաքելութեան կատարումին»:*

× *Արցախի եւ Ադրբեջանի յարակից շրջաններու պաշարման վիճակի հրամանատար նշանակուած է գնդ· Շեվելեւ փոխարինելով Սաֆոնովը:*

× *Սախարովի մահուան տարելիցին առթիւ, Հրաչեայ Աճառեան լեզուի հիմնարկի դահլիճը ընթերցումներ կատարուած են մեծ դիտնականէն, հայ ժողովուրդի անկեղծ բարեկամ:*

Բազմաթիւ դիտնականներ, պատմաբաններ, լեզուաբաններ խօսք առնելով ոգեկոչած են մարդկային իրաւանց մեծ պաշտպանը: Հեռագիր մըն ալ ղրկուած է Էլէնա Պոնէրի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ մէջ, Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 14-ին, բացուեցաւ եւրոպական վեհաժողովը, վերջինը տարուան, ուր Թիկին Թէչըրի ամբոխը կը գրաւէ իր յաջորդը՝ Ճոն Մէյճըր: Օրակարգի գլխաւոր նիւթն է հաւաքական 5 միլիառ ֆրանքի օժանդակութիւն մը Խորհ· Միութեան:

ԱԼՊԱՆԻՈՑ մէջ, ամէն օր նոր կուսակցութիւն մը կը բուսնի, բայց ոչինչ խաղաղօրէն կը կատարուի: Բազմաթիւ ցուցարարներ քարկոծած են կուսակցութեան եւ կառավարութեան կեդրոնատեղիները: Այս յարձակում գործողները «խուլիկաններ» են իշխանութեանց համար եւ Ռամիզ Ալիա կոչ ըրած է հանդարտութեան:

«ԱՆԱՏՈԼՈՒ» գործակալութեան Մոսկուայէն ստացած լուրին համաձայն, Ցունուարէն սկսեալ կանոնաւոր թռիչքներ տեղի կ'ունենան Թուրքիոյ եւ Ազըրբէյճանի մէջեւ: Թրքական օպային պիծերը ամէն Երկուշաբթի Պոլիսէն Տրապիզոնի վրայով պիտի մեկնին Բաքու, իսկ «Ազրոֆլոթ»ը ամէն Հինգշաբթի Բաքուէն ուղղակի պիտի թռչի Պոլիս:

ՀԵԼԼԷՆ ՔԱՌԻՆ ՏՈՒՆՔՈՍ, առաջին չրջանին իսկ ընտրուեցաւ Ֆրանսական Ակադեմիայի որպէս անդամ, ժան Մխթէրէի աթոռին: Երրորդ կինն է որ մաս կը կազմէ Ֆրանսական Կաճառին (առաջինը՝ Մարկրիթ Եուրսընար) հելլէնադէտ ժաքլին տը Ռոմիյիի կողքին: Իր թեկնածութեան դլխաւորաբար նեցուկ եղած է Հանրի Թռուայա: Ծագումով վրացի եւ ռուս, ծնած է Փարիզ (տարիքը չուզեր խոստովանիլ, կ'ըսուի թէ 60-ի չուրջ է) 1978-ին լոյս ընծայած «Լ'ամփիր էֆլաթէ»ով համբաւ չինեց եւ տարիներ եռք նկատուեցաւ նոյնիսկ տեսակ մը բախտագուշակ, երբ Կայսրուհիները սկսաւ կտոր - կտոր ըլլալ: Զար լեզուները, սակայն, որոնք թերահաւատ էին 12 տարի առաջ, այսօր ալ կ'ըսեն թէ բախտն ունեցաւ, չահեցաւ ինչպէս կարելի է չահիլ կամ կորնչնել լոթոյէն: Վրացի հայրը Ֆրանսա գաղթած է 1921-ին, մեծցած է Մէյսոնն եւ տէր է բազմաթիւ վկայականներու· պատմութեան, դրականութեան եւ մարդկային դիտութեանց տոքթորաներ, փրոֆէսէօր է Սորպոն եւ քաղաքական ումանց Հիմնարկը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ պետական կայանները չեն կրնար լուծել իրենց տագնապները: Աւելի 2-ի բայը, 1990-ին 600 միլիոն Ֆր· է հակառակ օրէ օր աւելցած ծանուցումներու (որոնց վիճարէն հեռատեսիլ ունեցողներու տուրքն ալ չէ ջնջուած): Աւելի քան երկու չարաթ է որ կը չարունակուի երրորդ կայանին (ԷՖ-ԷՒ 3) լրագրողներու գործադուլը, որ աչխատավարձի կը վերաբերի: Լրագրողներուն առաւելագոյն աչխատավարձքն է, ամսական 10·000 Ֆր· եւ կը պահանջեն 11·200 Ֆր·: Հինգշաբթի օր, Քաթրին Թասքա որոշ յոյսեր տուաւ դարմանելու համար դոնէ անհատասարութիւնները:

ԴԱՏԱՒՈՐ ՊՈԼԻՈՒԻՔի անձնասպանութիւնը բաւական ցնցած է քաղաքական աչխարհը եւ իր վաստաբանն ալ՝ մէկթը Սառտա յայտարարեց թէ կրկին վարկա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Դ.

Վերջապէս, նորէն ու միշտ՝ Փարիզ, արեւմտահայ մտքին զարկերը, ուսուցիչը, փնտռտարն ու հերոսը: 1840, 1910, 1930, 1950, 1970 եւ 2070՝ անհատելի, կենսատու եւ մահացու մայրաքաղաքը ազատ մտածողութիւն ու թարմ, լուսաւոր ներշնչում փնտռողներուն ինչպէս եւ մթին յուսահատութեան մէջ սուզուելու եւ անհետանալու զատապարտուած մարդոց: Գինով ու սիրահար փողոցներու մէջէն, անտեսանելի անձրեւին տակէն վազվզող մտքի որսորդները հոն են դեռ, եւ կամ կեցած անշարժ՝ այնկիւնի զարձուածքին, սրճարանի հայելիին մէջ, ձեղնայարկի նեղլիկ պատուհանէն դուրս տառապանքի տանիքներուն վրայ պըշտած, մեթրոյի ազմուկէն տարուած, Սէնի լղճուկ, ծոյլ հոսքին վրայ հակած ափիոնքի ցանկապատէն, Լիւքսանպուրկի պարտէզի երկաթէ աթոռի մը նստած ու միտքն ու զգայարանքները յանձնած՝ դիրքի մը համայուած բաւիղներուն…: Փարիզի հարատութիւնն ու փառքը իր բնակիչներն են ու բնակիչներուն արժանիքը՝ անոնց անյագելի հետաքրքրութիւնն է, անբաւելի պահաջ մը հանելու սիրոյ ու մարդոց զաղանիքին, զաղափարներու մշուշոտ աշխարհին, բնութեան ու դերընականին թաքարդներուն ու անցնիլ այդրոյորէն անդին…: Փարիզ՝ հայրենիքը քննական ու քննադատական մըտքին որու անպուէթ ափիոնքեան հարցումներուն, կասկածներուն սպոյները պիտի կարեն անպայման ճիւղը որուն վրայ կեցած են իրենք, անշուշտ պեահին պիտի իյնան սակայն նորէն ոտքի պիտի կենան որովհետեւ այդ է օրէնքը մտքին: Ու իմաստութեան այդ ծառին ճիւղին կեցած են նաեւ Հայեր –Եղիա Տէմիրճիպաշեանը որ կարեց ճիւղ, դեահին ինկաւ բայց չկրցաւ եւ ոտքի ելլել, Յարութ Կոսանդեանը, Բիւզանդ Թօփալեանն ալ փորձուեցան առանց չանթարդելի՝ կայծակներուն տակ քալելով բայց միայն Նիկողոս Սարաֆեանն էր որ արժանի էր հարուածը ստանալու ու դեռ ոտքի կենալու, ոչ թէ պատասխան մը տալու՝ այլ արուեստի փոխելու իր ապրումը, հասած յուսահատութեան եզերքը:

Յամի Տեառն 1990–ին, այս անպարտելի ոգին համաչխարհային նկարագիր առած է, Եւրոպայէն մինչեւ Միացեալ–Նահանգներ տարածելով այդ անքուն, անօթի ու դերագրգիռ միտքը՝ որ ճշմարտութեան ու ներդաշնակութեան եռեւէն իր խելայեղ վազքին, հալածանքին ընթացքին չի մոռնար նաեւ աչքը հանդէպ դեղեցկին ու վայելուչին: Ֆրանսական խառնուածքին յատուկ այս անհանդարտութիւնը իր արտայայտութեան յարդարդոյն կազապարը գտած է գրականութեան, մտածումի եւ արուեստի պարբերականին մէջ: Այս է մեր օրերու մշակութային կարեւորագոյն գործիքը, այն որ հեւն ի հեւ կը հետապնդէ այժմէականն ու յաւիտենականը, կը մօտեցնէ իրարու քաղաքականը, տնտեսականը, ընկերայինը, գրականն ու փիլիսոփայականը: Ֆրանսայէն՝ Esprit, Les temps modernes, Etudes, Անգլիայէն՝ Granta, Encounter, Միացեալ–Նահանգներէն՝ Dissent, The Progressive, Zeta Magazine, The Paris Review, The Partisan Review — ահա մի քանի ուշադրաւ օրինակներ, հարիւրներու մէջէն ընտրուած՝ ուր քաղաքական վերլուծում, գրական քննադատութիւն, ընկերային հարցերու մեկնաբանում, բանաստեղծութիւն ու մանուածոյ գաժան քննադատութիւնը մեր օրերու քաղաքական իշխանութենէն՝ իրաւ կ'ամբողջացնեն:

Այս այլազան, բազմաճիւղ մտածողութեան դիմաց՝ մենք Հայերս ունինք մեր ազանդական կազապարը ուր չեչտը գրեթէ ամբողջութեամբ գրականին ու գեղարուեստականին վրայ կը դրուի: Օրինակ՝ Մ. Պարսամեանի հրատարակած «Կեանք եւ Արուեստ» տարեգիրքին 5–րդ թիւը (Փարիզ, 1935) որու 130 էջերէն միայն 10 հատը կը գրաւին գիտական հարցերով եւ ու մէկ տող իսկ չկայ՝ որ քաղաքական դէպքերու վերլուծումին, ընկերային կառոյցներու քննարկումին ու առ հասարակ մարդկային ծանր տագնապներու հարցադրումին նուիրուած ըլլայ: Նոյնը՝ «Մենք»ի պարագային, ինչպէս եւ Բիւզանդ Թօփալեանի «Անդաստան»ի՝ որ 60–ական թուականներուն հայ իրականութեան ամէնէն մեծարժէք գրական–գեղարուեստական պարբերականն էր:

Ահա հայկական այս աւանդութեան է որ հաւատարիմ կը մնայ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան հրատարակած «Կայք» գրականութեան տարեգիրքը որուն առաջին թիւը լոյս տեսաւ անցեալ տարի, խմբագրութեամբ Ա. Թոթոյեանի, Զ. Գազանճեանի եւ Կ. Տաքէսեանի:

«Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան այս տարեգիրքը», կը կարդանք նախաբանին մէջ, «նոր հանդրուանի մը առաջինն է. նոր՝ անունով, ծաւալով, ապա նաեւ բովանդակութեամբ: Այս փոխութիւնը կը ծագի արդարեւ ներկայ մեր գործունէութեան ու հեռանկարներուն ոգիէն եւ ոչ թէ աւանդութիւն մը ընդհատելու միտումէն:

«Տարիներու "Արահետը" մեզ առաջնորդած է այսօրուան "Կայք"ին: Անիկա ըլլալու, դոյութիւն հաստատելու կոչումն է, վայրը, բնական ժամադրավայրը որ գրողներու ընկերակցութիւն մը կազմող անձերու համար գրականութիւնը կրնայ ըլլալ միայն: "Կայք" մէկ գրականութիւն նշանաբանով կը մեկտեղէ –եւ պիտի չըրունակէ մեկտեղել— արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն գրողներ»:

Այս կարճ, պարզ նախաբանով կը բացուի հանդէսը– ոչ վերլուծում հայ գրական հրապարակի վրայ տիրող կացութեան, ոչ մեծ ծրագիրներ կամ խոստումներ ու մանաւանդ՝ ոչ մէկ տեսական յայտարարութիւն՝ «Նոր Գրականութեան» մը մասին: Սկզբունքի միակ հաստատումը՝ «Մէկ Գրականութեան» մը կը վերաբերի՝ ուր միանան Հայութեան բոլոր գրական տաղանդները անխտիր, որովհետեւ Ֆրանսահայ մտաւորականները կ'ուզեն մօտեցնել Հայաստեան երկու հատուածները ու ջնջել արեւելահայ – արեւմտահայ հակադրութիւնները ու ճամբայ բանալ «մէկ հայ գրականութիւն» յղացքին առջեւ: Հոյակապ ծրագիր, եւ որու իրականացումէն երկու հատուածներու գրագէտները միայն չեն կրնան ակընկալել: Այս իմաստով է որ պարբերականը «Նոր հանդրուան» մը հատած ըլլալը կ'աւետէ:

Աւանդութիւն դարձած «Հանդանակին» բացակայութիւնն ալ նորութիւն է: Այսինքն՝ խմբագիրները, ու անոնց ետին կեցած գրագէտներու խումբը, չեն ուզեր որ գրականութիւն կամ մտածում՝ նախադիր ծրագիրներ իրականացնելու ծառայեն, կարեւոր չեն նկատեր գրական կեանքին մէջ նորութիւն բերելը, հայ «հոգիին» առընչուելը, հայ արուեստի մէջ յեղափոխութիւն յառաջացնելը, կամ ատոր յաւակնութիւնը կամ կարելիութիւնը լուրջի առնելը: «Գրականութիւնը ոչ չարժում է, ոչ խմբային ու զաղափարական արարք է, չէ նաեւ ազգի մը ոգեկան ուժերուն մէկ զերադաս արտայայտութիւնը, այլ լոկ պատահական, անատոմիդիր գրութիւններու դումար մը որ իր պարզ ներկայութենէն ու հաղարաւոր տարբեր իմաստներէն զատ ոչինչ կ'ուզէ նշանակել» ըսել կ'ուզէ այս զուսպ մուտքը: Ժամադրավայր մը գրողներու, հանրային պարտէզի մը ծաղկաւէտ անկիւնը: «Գոյութիւն հաստատելու կռուան մը», ինչպէս կ'ըսէ նախաբանը, աքանչելի պարզութեամբ:

Բայց ինչպէ՞ս չկարօտնալ մեր գրականութեան նշանաւոր հանգանակները…

Ահա հռչակաւոր «Մեհեան»ին (1914, Պոլիս) նոյնքան ցնցիչ առաջին էջը, Հանդանակը: «…մենք, միացած մեր կամքերուն մէջ, եւ բռնուած ստեղծագործ խենթութեանց ենդռովը, պիտակից այն ուժերուն որ կը հանդչին տակաւին այս ազգին հոգւոյն խորը, կու գանք աղաղակել·

ա) ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔ ԵՒ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՀՈԳԻՈՑ·

բ) ԻՆՔՆՈՒՐՈՑՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՁԵՒԻ ՄԷՋ·

գ) ՄՇԱԿՈՒՄ՝ ԿԵՆՍԱՆՈՐՈԳ ՊԱՏՈՒԱՍՏՈՒՄՈՎ ՄԸ՝ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻՆ·

դ) ԶՈՒՏ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԵՌՈՒ ՊԱՀԵԼ ԿԱՂԱՓԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ ԵՒ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷ:

«ՍԱՌՆԱԾԱԾԿ ԿՐԱԿԸ» ԿԱՄ ՀԵՐՈՍԱՊԱՏՈՒՄ ՄԸ ԱՌԱՆՑ ԲԱՌԵՐՈՒ

«Փարանթէզ» հրատարակչութեան անունը կը կրէ լուսանկարներու այն շքեղ հատորը որ կը բացուի Ալպերթօ Մոռավիայի «Հայաստան 1959» խորագրուած ընտիրով ու կը մեկտեղէ Անթուան Ակուճեանի 143 լուսանկարները (1989 - 1990): Տօնական օրերու մօտիկ սա չըքնաղին անոր երեւումը, տպաւորիչ գործին քով մտածել կուտայ ակամայ, չհամղիտական նպատակներու եւս, սակայն առաջին էջին ստորոտը զետեղուած նոթ մը անմիջապէս կը վանէ այս մտածումը. հատորին հատոյքը կը յատկացուի Ղարաբաղի «Ամարաս» ընկերակցութեան:

Հայաստանի միայն արհամբքով ակօսուած 70 տարուան քէչ - շատ միօրինակ պատմութիւնը վերջին երեք տարիներուն մէջ խտացուց եօթը տասնամեակի զոյն ու չարժում տալու համարօր տուեալ· ոչ ապէտ բացակայ եղաւ անկէ, ոչ պէնքը, ոչ մահը, ոչ դպրեվանքը, ոչ ալ ապագային հպարտութիւնը:

Հատորին «հղինակ»ը որ լուսանկարի գործիքով «գրած է» անթոս այս հերոստապատումը, 1989 Փետրուար 3-ին կ'երթայ Հայաստան. հատորին նախաբանին մէջ ան կ'ըսէ· «այն ժամանակ, շատ քիչ բան տալու զգացումը ունէի ժողովուրդի մը որ այնքան շատ պակասներու պատճառով կը տառապէր»: Հոն, տեսնելով յուսակտիպ մանուկներու երկիմաստութեան մեծ պապակը, կը հասկնայ թէ անոնք կը դիմեն իր առաքելութեան նպատակը: Ու իր լուսանկարներու չարքը կը ներկայացնէ որպէս «սիրոյ արտայայտութիւն մը, ըստեղծագործական արարք մը որ ուղղուած է իրեններուն, ինչպէս ուրախութեան պահուն տրուած նուէր մը»:

Անթուան Ակուճեան այս պարզ սրտաբուխ տողերով լոյսին կը բերէ նուիրեալներու յաճախ մոռցուած խումբ մը, որուն մասին ոչ կը գրուի, ոչ կը խօսուի ընդհանրապէս: Մինչ ապէտն ի վեր սիւնակներ, էջեր արամադրուեցան նիւթական օժանդակութեան բարիքներուն, վէճերուն, ստեղծած հարցականներուն, պատճառած յուսախարութեան կամ զոհունութեան, գրեթէ ոչ ոք յիշեց երիտասարդներու բազմութիւն մը որ առաջին օրէն գործ, ընտանիք, հանդիստ կեանք ձգած, փութաց ազէտին վայրը, չարիքը գարմանելու, ժպիտ մը ուրուագծելու որբ, հաշմանդամ մանուկներու դէմքին վրայ: Օժանդակութեան այս մղումը անոնցմէ չատերը մղեց նոյնիսկ հարեւրէն սորվելու, ուղղակի հաղորդակցութիւն կարենալ հաստատելու համար չարգուփչուր աշխարհին մանուկներուն հետ:

Անոնցմէ մէկն է Անթուան Ակուճեան որուն սեւ - ճերմակ լուսանկարները նախ լայն տեղ կուտան ազէտին. Գեղատար դիւղի քարքարուտ մէկ անկիւնը լնկած թեւատ պուպրիկ մը առաջին էջերէն յաճախանքը կը բերէ ախուր վերյուշերու: Կումայրիէն մշուշոտած լուսանկարներ պահ մը պատրանքը կ'արթնցնեն թէ երազ էր պատահածը ու մշուշը ցրուելուն պիտի յայտնուի հին քաղաքը, բայց յայտնուածը քանդուած, անակր լնկած նոր անկիւն մը կ'ըլլայ· սակայն պէտք է աւելցնել անմիջապէս որ կեանքը կը խայտայ միշտ նոյնիսկ ամէնէն ահռելի, մռայլ վիրաւորներուն, աւերակոյտերուն քովն ի վեր·· հոս լուացք կայ փռուած, հոն՝ մանուկ մը չուան կը ցատքէ վրած դիւղին եզրին:

Շերտակամուռ դիւղին, որ վերնակեզրոնն էր երկրաշարժին, դպրոցական վերամուռն էր 1989-ի Սեպտեմբեր 1-ի օրը: Աշակերտները գայն կը նչեն սպահանդէսով մը, բոլորուած բացօթեայ սեղանի մը շուրջը, որուն վրայ համեստ, չատ համեստ ծաղկեփունջ մը կը հանդչի, ի յիշատակ ծննդավայրի հող ու քարին խառնուած իրենց դասընկերներուն:

Հատորին ամէնէն տպաւորիչ, նաեւ ամէնէն ախուր պատկերը այն մէկն է ուր առաջին էջերու թեւատ պուպրիկը կը

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԽԱՌԷՆ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

ՏԱՐԻ 2-ՐԴ

ՄԱՐՍԷՅ· - («Յառաջ»)· -

Մարսէյլի քաղաքապետարանի «Պալը որ Սիֆրէն» դահլիճին մէջ, այս տարի եւս, Դեկտեմբեր 7-ին, երեկոյեան ժամը 19·45-ին, պարզ եւ կարճ արարողութեամբ մը ոգեկոչուեցաւ յիշատակը երկրաշարժի զոհերուն:

Քաղաքապետարանի «Փրոթոքոլ»ի պետը չատ սեղմ խօսքերով վերյիշեց տխուր ապէտը որ կործանեց Հայաստանի երկրորդ քաղաքը, ու տասնեակ եւ տասնեակ գիւղեր, ցնցելով ամբողջ աշխարհը:

կենդանանայ, կ'ըլլայ մեռ ու ոսկոր, նաեւ անթացուպ, հաչմուած ոտք ու թեւ ու կեանք: Այդ լուսանկարը ցոյց կուտայ պատանիներ որոնք լճափի աւազին վրայ ձգած կօշիկներ ու անթացուպեր, կը ջանան յանձնուիլ Սեւանի ջուրերուն: Անդին, թեւատ ու աչ թեւն ու ձեռքը մեռածեայ փրոթէզ-ով փոխարինուած մանչուկ մը Հազարծինի մէջ մամ կը վառէ այդ նոր «ձեռքով»···:

Քանի մը էջ ետք, Սաեփանակերտի մէջ Ղարաբաղի առաջնորդը սեղան մը կ'օրհնէ, քովը՝ պատուանդանին վրայ, ձեռքը մէջքին, աչխարհը արհամարհոդ կեցուածքով Լենին մը առպարէզ կը կարդայ համատարած ամայութեան, կռնակը դարձուցած Միլքար գիւղի աւերակներուն:

Ցետոյ կը փոխուի ժապաւէնը· ՀԱՇ-ի Գորիսի կեդրոնատեղին է որուն պատը զարդարած է ԱՄԱԼԱ-ի օրմտդ մը· քովը պանդեղոյցի մանչուկ մը ինքնագործ գէնքով կը ժպտի տարմանակից գիւղի մը տառած հորիզոնին: Ու պատկերը կը կրկնուի այլ մանչուկներով, այլ գիւղերով: Շուռնուխ, Ագարան, Զանգեզուր:

Կան վեր բարձրացած բռունցքներ, ձագիկներու դէմքերուն տակ հեծող յուչարձաններ· հոս Ապրիլ 24-ի ոգեկոչում է, հոն՝ Սումգայիթի: Մամիկներու, պապիկներու վիշտին ծալ - ծալ դէմքեր եկած են ամէն կողմէ, Ագիտակէն, Կրկժանէն, Սաեփանակերտէն, Ակներանէն:

Թերթատումը կը հասնի էջի մը ուր ընտանեկան նկար մը կայ· ծնողք մը ու տղոց զաւակը· հոն են մայրը ու հայրը, չբնապատած իրենց միակ զաւկին՝ վարդուհիին լուսանկարը միայն···: Ան էր որ արեւով ողողուած աշխոյժ յիսմիջօրէի մը Լենինականի մանկական արուեստի կեդրոնին մէկ սենեակին մէջ «Պատերազմին ո՛չ» երգած էր ու տարի մը ետք զոհուած տարերային ազէտին ու մարդոց անբարոյականութեան ձեռք ձեռքի պատրաստած սարքովի պատերազմին:

Կան Մոսկուայի իրենց ապաստարանին մէջ բաքուցի խռով գաղթականներու նկարներ· մեծ մասով կիներ են· զայրացած, ընդվզած, իրենց ցասումը, պոռթկումը կը դուռան լուսանկարչական դրիքին անտարբեր ոսպնեակին:

Հատորը կը փակուի Երեւան - Սաեփանակերտ օդանաւէն առնուած Ազարատով մը, որուն երկու գագաթները հալիս ծածկած ամպերու ծովին մակերեսը, «միշտ հոս ենք» ըսող ճամբու ընկերներու կը նմանին: Ու քովը՝ իրիկնամուտի ճառագայթներու տակ երկարած չուքերէն վերթեւով երկու գեղատի աղջնակ կը գիմեն դէպի նորակառոյց, գեղ անդարտ աւտոը:

Հակառակ տարերային ազէտին, գէնքին ապառնալիքին, գաղթին, երթն է անդէպի կեանքը, որ կ'ընձեռի ամէն անգամ քիչ մը աւելի դժուար, քիչ մը աւելի տառապանքով:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՅԵԱՆ

(*) «Le feu sous la glace»
Arménie 1989 - 1990.
Photographies : Antoine AGOUDJIAN
(*Ed. Parenthèses, Marseille*)

Սահեցուած օդնութեան եւ համակամու-թեան ջրմային մէջ, Մարսէյլը եղաւ օգակ մը, ուելկոյց ան, եւ այսուհետեւ ալ կ'ուզէ չարունակել։

Երկրաչարժի զոհերուն նուիրուած քրթուած մը արտասանեց Արթօ Պէքճեան, հայերէն եւ Ֆրանսերէն։ Ապա վայրկեան մը լռութենէ եւ ամփոփումէ յետոյ, Սիլվի Սարգսեան կարգաց բնագիրը մը նուիրուած Լենինականի Ֆրանսական թեքումով դպրոցին։ դպրոցը որպէս խորհրդանիշ Ֆրանսայի ներկայութեան, հողի մը վրայ որ կրած է զարերու ընթացքին պատմութեան ողբերգութիւնները, մարդոց եւ բնութեան հարուած-ները։ Բնագրի ընթերցումէն յետոյ, Ս. Սարգսեան նուիրեց փունջ մը ծաղիկ քաղաքապետ՝ Ռոպէռ Վիկուուին, որ, ինչպէս գրած էինք, նախաձեռնութիւնը առանձնած է Կումայրիի Ֆրանսական թեքումով դպրոցի վերաշինութեան։ Արարողութիւնը վերջ գտաւ քաղաքապետին արտայայտուած շնորհակալութեան այս արարքով։

***

Այս նոյն օրը, Ֆրանսայի Մամուլի Ակումբներու Միութեան Համագումարին, 11-րդը, որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլ, Դեկտեմբեր 7-ին եւ 8-ին, ելոյթ ունեցաւ որպէս Հայաստանի Հանրապետութեան մամուլի ներկայացուցիչ, «Հայք» շաբաթաթերթի խմբագրութենէն՝ Անահիտ Առաքելեան։ Տասը վայրկեանի մէջամտութեան մը ընթացքին ներկայացուց Հայաստանեան մամուլը եւ յատկապէս այս վերջին շրջանի փոփոխութիւնները։ 1989 Հոկտեմբերին է որ ՀՀԸ-ի պաշտօնաթերթ «Հայք»ով ազատ մամուլը պաշտօնապէս ընդունուեցաւ Հայաստան, զործելով հոդերանօրէն մեծ ազդեցութիւն ժողովուրդին վրայ զէպի իր տարբերական ազատութիւններու ձգտումին մէջ։ Շատ - շատեր քաջալերուեցան եւ թերթերու երեւումը բազմապատկուեցաւ։ Աչքօր, մօտաւորապէս հարիւր թերթ, պատմաթերթ լոյս կը տեսնեն Հայաստանի մէջ, մէկ մասը, ստալին, դեռ կը մնայ Համայնավար կուսակցութեան հակակշռին տակ։ Անահիտ Առաքելեան խօսեցաւ նաեւ քաղաքական փոփոխութիւններու մասին եւ պատասխանեց կարգ մը հարցումներու՝ յատկապէս հայ - ադերի բախումներու բնոյթին եւ Խորհրդային Միութեան մէջ մնալու կամ չմնալու հարցին։

Այս համագումարին մասնակցեցան քառասունէ աւելի օտար երկիրներէ եկած մամուլի ներկայացուցիչներ, Արեւելեան Եւրոպան լայնօրէն ներկայ ըլլալով։

Համագումարի գլխաւոր կազմակերպիչներէն դերակատարներէն էր՝ Ժան Քեհայեան, Փրովանս - Մարսէյլ մամուլի Ակումբի նախագահը։

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վենետիկի համալսարան

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի խտացեալ դասընթացքը տեղի պիտի ունենայ 1991 Օգոստոս 1 - 30 թուականներուն։ Դասընթացքը ունի հինգ հիմնական մակարդակներ՝ բացառ-ձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջադէմներ։ Քննութիւնները կը կատարուին Զորեք-շաբթի, Օգոստոս 28-ին։

Դասերը տեղի կ'ունենան երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրական հինգ ժամ, առաւօտ-ները։ ԴԱՍԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱ-ՑԱՌԱԿԱՊԵՍ ՊԱՐՏԱԴԻՐ Է։ Աբծանա-րութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի փո-փոխութեան կ'ենթարկուի եւ ԱՆԴԱՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄԸ ՈՐԵՒԻՑԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԵՏ ՉԻ ԴԱՐՁՈՒԻՐ

Դիմումները նկատի կ'առնուին լոտ կարգի։ Անհրաժեշտ է որ ԱՆՁԱՄԲ ԵԻ ԴՐԱՒՈՐ կատարուին նշելով միշտ հեռա-ձայնի թիւ մը։ Ընդունելութեան անհրա-ժեշտ պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տա-րեկանը։

Դասերէն զատ կը կազմակերպուին այլեւայլ մշակութային ճանապարհներ՝ որոնց մասնակցութիւնը չերմօրէն կը յանձնարարուի։ Կը կազմակերպուին նաեւ այցելութիւններ եւ դրօսապտոյտներ։

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿՆ Է՝ 580·000 իտալական լիրեթ կամ ասոր համապա-տասխանը օրուան սակին համաձայն, այս դումարին 250·000 լիրեանի բաժինը պէտք է ԿԱՆԽԱՒ վճարուի՝ յետ ստանալու ըն-դունելութեան դրաւոր պատասխանը՝ մինչեւ սահմանուած պայմանաժամը։ Ար-ձանագրութեան սակին մնացեալ մասը կը վճարուի մուտքի օրը։

Որեւէ չէք կամ փոխադիր պէտք է հա-դցեագրուի ՄԻԱՅՆ հետեւեալ ձեւով՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ դրկուի հետեւեալ հասցէին՝

Associazione Padus-Araxes
c/o Dipt. Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia)

Բնակութեան սակն է՝ Համալսարանի Ուսանողատան մէջ՝ 110·000 լիրեա զոյգ կամ երեք հոգինոց սենեակի համար, 200·000 լիրեա առանձին սենեակի հա-մար, այս վերջիններուս թիւը սահմանա-փակ ըլլալով ՉԵՐԱՇԵԱԽՈՐՈՒԻՐ անոնց ապահովումը։

Իւրաքանչիւր ճաշ կամ ընթրիք կ'արժէ 6·000 լիրեա, տեղւոյն վրայ վճարելի։

ԹԱՄԱՆՈՒՄԻ ՕՐԵՐՆ ԵՆ՝ Օգոստոս 1 եւ 2, ՄԵԿՆՈՒՄԻ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱ-ՆԱԺԱՄՆ Է՝ Օգոստոս 30։ Անոնք որ այս նշուած օրերէն առաջ կը հասնին կամ ա-ւելի ուշ կ'ուզեն մեկնիլ՝ պէտք է անձամբ հոգան իրենց կեցութիւնը։

Հարկադրիչ պարագաներուն կարելի է հե-ռաձայնել Հ· Լեւոն Զէքիեանի հետեւեալ անձնական թիւով (41) 52-07-737, առաւօ-եան 8-էն 9 ԻՏԱԼԻՈՅ ԺԱՄՈՎ։ Կը խնդր-ուի՝ Լաւ ստուգել ժամերու տարբերու-թիւնը, բացակայութեան պարագային կրկին փորձել, ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ Վենետի-կի Համալսարանի դրասենեակներուն։

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետ Սէլիմ Հոսի, Խորհրդարանի նախագահ Հիւսէյն Հիւ-սէյնիի եւ Հանրապետութեան նախագահ Էլիաս Հրաուիի, Նոյեմբեր 15-ին, պաշ-տօնական այցելութիւններ տուած է Մե-ծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.։ Կաթողիկոսին ընկերակցած են Լի-բանանի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք· Քէշիշեան, երեսփոխանները՝ Սուրէն Խա-նամիրեան, Մէթր Խաչիկ Պապիկեան, Տօքթ· Մելքոն Էպլիղաթեան եւ Տօքթ· Աղբրանիկ Մանուկեան։ Հանդիպումնե-րուն խօսակցութեանց առանցքը կազմած են Լիբանանի ներկայ կացութիւնը, Մե-ծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Լիբանահայութեան դերն ու տարած աշխատանքները։

***

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մօտ Խորհ· Մխիթեան դես-պան Կենսատի Իլիչեւ, ընկերակցութեամբ դեսպանատան անձնակազմի անդամնե-րէն Լեւոն Մելքումեանի եւ Դաւիթ Մար-տիրոսեանի, Դեկ· 1-ին, այցելած է Մե-ծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարան, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին յանձնելու համար Հայաստանի Գերագոյն Խորհուր-դի եւ կառավարութեան կողմէ մեռալ մը եւ շնորհակալական գնահատագիր մը, երկրաչարժին Բ. տարելիցին առիթով։ Դեսպանի դրաւոր ճառին բերանացի պա-տասխանած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, որ իր խօսքին մէջ յոյս յայտնած է նաեւ թէ խորհրդային իշխանութեանց միջա-մտութեամբ վերջ կը տրուի Արցախի Հայութեան կրած նեղութեանց։ Աւար-տին, ան շնորհակալական խօսք յայտնած է Հայաստանի Խորհրդարանին ու կառա-վարութեան եւ իր բաժակը բարձրացու-ցած է Մ· Գորբաչովի, Լ· Տէր-Պետրոս-եանի եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կենացը։ Ընդունելութեան ներկայ դանը-ւած են բազմաթիւ հայ անձնաւորութիւն-ներ, որոնց չարքին՝ ազգային երեք կու-սակցութեանց ներկայացուցիչներ։

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԸՍԻ Թէքէեան մշակ· Մի-ութեան Պէչկէօթիւրեան կեդրոնին մէջ բացուած է Ռամկավար Ազատական Կու-սակցութեան անդլիապիր պաշտօնաթերթի «Տը Արմինիըն Միռըր Սփէքթէյթըր»ի դրասենեակը։ Ռ· Ա· Կ·ի կեդրոնական վարչութեան փոխ նախագահ Երուանդ Ազատեան ներկայացուցած է խմբագիրը Արայ Գալայճեանը եւ Լոս Անճըլըսի գը-րասենեակի պատասխանատու Անն Մաու-րը։ Խօսք առած են Արայ Գալայճեան, Ռ· Ա· Կ·ի չրջանային վարչութեան ա-տենապետ Գէորգ Մանտոսեան, փոխ ա-տենապետ Ապետ Համալեան, «Նոր Օր»ի խմբագիր Յակոբ Պօղոսեան։ Լրագրողու-հի Անն Մաուր, որ Տիթրոյթի Մարի Մա-նուկեան վարժարանէն չրջանաւարտ է, կարդացած է հայերէն գրուած իր գիրը։ Պօղոսեան լոյս տեսնող չաթաթաթերթը, այսուհետեւ չորս էջ կը տպագրէ Գա-լիֆորնիոյ լուրերուն։

***

ՆԻՒՔԱՅԻ քաղաքապետական թատրո-նին մէջ, Նոյեմբեր 29-ին, կազմակեր-պութեամբ Հ· Յ· Դ· Թոքինիոյ Կոմիտէի, նչուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակ-ցութեան հարիւրամեակը։ Քերովբէ Է-քիզեանի նախագահած հանդիսութեան խօսք առած են Արա Մանկոյեան («Հ· Յ· Դ· 100-ամեայ ծառայութիւնը հայ ժո-ղովուրդին»), Կիրակոս Մկրտչեան («Հ· Յ· Դ· եւ արցախեան պահանջատիրու-թիւն») ու Թարւոր Յովակիմեան («Հ· Յ· Դաշնակցութեան վերադարձը Հայաս-տան»)։

***

ՀՈՒԼԻՎՈՒՏի «Ռոզ եւ Ալեք Փըլիպոս» վարժարանի Սողանալեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 9, Հայ Օգնութեան Միութիւնը կազմակերպած է զեկուցական հանդի-պում մը, որուն ընթացքին տեղեկութիւն-ներ տրուած են չրջանային վարչութեան կատարած գործերուն մասին։ Խօսուած է նաեւ ՀՕՄ-ի Հայաստանի Գրաչէն պիւղին մէջ հիմնած տուներուն մասին։ Գեղար-ուեստական բաժինէ մը եւս տեղի ունե-ցած է պինեճօն մը՝ Հ·Օ·Մ·-ի անդամուհի Արտեմիս Գլըճեանի «Վէրքերուս հետ» գիրքի հրատարակման առիթով։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ՅԻ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՏԻԱՏԻՆ ԵՒ ԳԻԻՂՕՐԼԷՔ

Ահաւասիկ այդ չրջանի պիւղերը·

1·- Պօթի (լ հնուն թեմ Ս· Յովհան-նու վանուց), 30 հոգի Հայ Կաթոլիկ։

2 - 3·- Միրզաջան, 50 հոգի։ Թավլա (Պայպիտի արեւելակողմը՝ քանի մը մը-զոն հեռու), 40 հոգի։

4·- Զուջան (Ծննդավայրը Խաչատուր Վարդապետի՝ որ մեծ դեր խաղացած է Ե-րեւանի Խանին՝ Ալաչկերտի վրայ կատա-րած արշաւանքին, 1821-ին)։ Եկեղեցին Ս· Աստուածածնին՝ ուր կը պաշտօնավա-րէր

Մելքիսեդեկ Քահանայ Մկրտիչեան·- Ծնած 1875-ին Ամատ (Ալաչկերտ), աչ-խարհական անուամբ Նոյն, ուսած Իւչ Քիլիսէի Ժառանգաւորաց դպրոցը, 1910ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռըշտունիէ։

5·- Գարա Պազար (1877-ի պատերազմին ունէր 30, իսկ 1882-ին՝ 10 տուն Հայու-թիւն), 300 հոգի։

6·- Գումլի Պուճագ (Մուրատ գետէն կէս ժամ հեռու), 300 հոգի, եկեղեցին Սուրբ Աստուածածին։ Գիւղիս պանդուխտ երէցն էր

Մատթէոս Քահանայ Տէր - Մարտիրոս-եան·- Ծնած 1880-ին Շիտան գիւղը (Փե-տանդաչտ - Ազթամար), աչխարհական անուամբ Թադէոս Ալլահվէրտեան, քահա-նայորդի, 1906-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ՝ Ս· Վարդան Եկեղեցւոյն վրայ, յետոյ այս գիւղը փո-խադրուած։

Բացի Տ· Մատթէոսէ, Գումլի Պուճագի երէցն էր նաեւ

Ղուկաս Քահանայ Տէր - Բարսեղեան·- Ծնած 1860-ին Թեղուտ գիւղը (Պուլա - նըզ), աչխարհական անուամբ նոյն, ու-սած Սուրբ Կարապետի Ժառանգաւորաց վարժարանը, ուսուցիչ եւ քարտուղար Իւչ Քիլիսէի վանուց, 1898-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Խոստեղեանէ՝ Գում-լի - Պուճագի Եկեղեցւոյն վրայ, անդամ Կրօնական Ժողովոյ Պայպիտի վիճակին։

7·- Ս· Յովհաննէս Վանիի գիւղ, 300 հոգի։ Համբաւաւոր Իւչ Քիլիսէն է այս, Հայոց երբեմնի Բագաւանը, Եփրատ-ձախ ափին։ Հեթանոսական ու քրիստոնէական դարերուն՝ հռչակաւոր տաճար կառուց-ուած էր Նպատ լերան հիւսիսային սոո - րոտը։ Հոն էր Տիգրանի եղբօր՝ Մաժան քրմապետի դերեզմանը, բազինով եւ օթե-ւանով, ուր մեծ հանդիսութիւնք տեղի կ'ունենային նաւասարդեան տօներուն։ Կռապաշտական մեհեանք տապալեցան Տրդատէ, մինչ Լուսաւորիչ կառոյց Ս· Յովհաննէս Եկեղեցին, որ եռախորան ըլ-լալուն՝ Իւչ Քիլիսէ կոչուեցաւ այլազգի-ներէ։ Բագաւանի մէկն էր որ անցուց Ս· Սահակ իր վերջին օրերը, վազարշապա-տու Աթոռէն հրաժարելէ վերջ եւ Բլուր գիւղ վախճանումէն քիչ առաջ։ 18-րդ դա-րուն սկիզբը, վանքիս մէջ ժողով գումար-ուելով՝ Կաթողիկոս օծուած է Դանիէլ Սուրմաեցին։ Ռուսեւթուրք հին պատե-րազմին՝ վանքը վնասուած է տապատակ Քիւրտերէ, Ռուսաց մեկնումէն վերջ, Մենասականիս համանուն գիւղը կ'իյնայ արեւելեան դին։ Վանահայրն էր՝ վեր-ջերս Պարսկաստանէն գաղթած

Աբրահամ Ծայրագոյն Վարդապետ Գասպարեան·- Ծնած 1868-ին Քրմենց գիւղը (Շատախ), աչխարհական անուամբ նոյն, ուսած Աղթամար՝ ուր 1888-ին ձեռնադրուած Խաչատուր Կաթողիկոսէ, 20 տարիէ հետէ վարած վանահայրու-թեան, առաջնորդութեան եւ գործակա-լութեան պաշտօնները (Թադէոս Առաքեալ եւ Պէչ Քիլիսէ) Ռուսիա եւ Պարսկաստան, 1896-ին յԱտրպատական ծայրագունու-թեան առաջնան ստացած Սուքիաս Եպիս-կոպոս Պարպեանցէ։ Նահատակ։

(Ալաչկերտի գիւղերու կարգին յիշա-տակուած առանց մականունի նահատակ Աբրահամ Վարդապետը կ'ենթադրուի ըլլալ մեւնոյն անձը)։

Իւչ Քիլիսէի Հայ գիւղերն էին

8·- Ղազի Գիւղ, 29 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Թովմաս Քահանայ Թովմասեան·- Ծըն-նած 1869-ին, ընիկ, աչխարհական անու-ամբ նոյն, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1910-ին ձեռնադրուած ի Լիմ Անապատ Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ։

9·- Նոնիալու (Համանուն գիւղ Վերին Պուլանըզ ալ ունի), 120 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավա-րէր

Յովհաննէս Քահանայ Պօղոսեան·- Ծնած 1870-ին, ընիկ, աչխարհական անուամբ Տիգրան, ուսած անդ, 1911-ին ձեռնադրը-ուած Յովսէփ Եպիսկոպոս Ռշտունիէ։

10·- Զիրօ (Ղազի գիւղի արեւելակող-մը, ժամ մը հեռու)։ Վերջին Աղէտէն իրը 35 տարի առաջ՝ Զիրոյի Հայութիւնը 50 տուն էր, բայց քիչ-քիչ տակաւ՝ Քիւրտերու հարստահարութեանց երեսէն՝ այսինքն 15 տուն մնայ։ Եկեղեցին Սուրբ Յարութիւն՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարկոս Քահանայ Յարութիւնեան·- Ծնած 1890-ին Ղազի գիւղ, աչխարհական անուամբ Գեղամ, ուսած անդ, 1913-ին ձեռնադրուած Ներսէս Եպիսկոպոս Խա-րախանեանէ։

(Շար· 149)

(Շար. Ա. Էջէն)

բեկեալ ջանք կը թափուի, երբ կ'ըսուի թէ ընտանեկան պատճառներով է: Ընդհանրապէս այն համոզումը կայ որ այս ուղղամիտ զաւակները զոհ դնաց քաղաքական (ընկերվարական) հաշիւներու, դվխաւորաբար Կորճիի հարցին կապակցութեամբ, երբ կառավարութիւնը առօք-փառօք զայն տարաւ օդանաւ դրաւ, մինչ Պուլուքի համար ահաբեկիչներէն էր ոիւ ըը Ռէնի ոճրափորձին (1986, Սեպտեմբեր): Փանթիւ անդամ չար ծաղրանկար մը լոյս ընծայեց զաւակներուն դէմ, մինչ կը պարզուէր որ ուրիշներու հաշիւնեըը վճարած է: Անկէ ի վեր խորապէս ցնցուած էր եւ զեռ աւելի պիտի ազդուէր, երբ Ֆաւատ էլ Սալեհ իրեն զէմ զաս պիտի բանար, այն մեղադրանքով, որ զաղտնիք յայտնաբերած է Ֆիկարօ-ի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին: Եւ զաւակները մեղադրանքի տակ առնուած էր ահաբեկիչ զեկավարի մը «չնորհիւ»: Այսօր, աչքէն ձախ, բոլորը կ'ոգեկոչեն ոգջամիտ եւ անկեղծ մարդը:

50 ՔԻԻՐՏԵՐ ևս, այն 35 հազարէն ոբոնք Իրաքէն Թուրքիա ապաստանած են, Փարիզ կը հասնէին Ուրբաթ օր: Երբորդ խումբն է զոր Ֆրանսա կ'ընդունի:

ՍԻԿԻԼԻՈՑ երկրաշարժէն 16 հոգի մեռած է եւ 200 վիրաւոր կայ, ըստ Ուրբաթ օրուան տեղեկութեանց:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ կը տեղեկացնէ թէ խորհ. Ագաաքին նախարարին Անգարա այցելութեան ընթացքին Ծոցի ապտնաձէն զաս, երկկողմանի տեսակցութիւններու օրակարգին վրայ պիտի զանուի ոչ յարձակողական զաչինքի մը պատրաստութեան հարցը: Հաւանական է որ զաչինքը ստորագրուի Փետրուարին, երբ Թ. Էօզալ Մոսկուա այցելէ: Այս մասին, Անգարայի խորհրդային դեսպանատան կցորդը յայտնած է թէ պէտք է սրբագրուին Ստալինի զործած երկու մեծ սխալները, որոնց առաջինը Ամասիոլքի չրջանին Անգարայի եւ Մոսկուայի միջեւ ստորագրուած բարեկամութեան ու զործակցութեան համաձայնագրին ընդունումն է, իսկ երկրորդը՝ Թուրքիային հողային պահանջքը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայքի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը չնորհակալութեամբ առաց եւ հետեւեալ նուէրները.-

Եկեղեցիներու Պայծառութեան համար՝ Պր. Գրիգոր Շահինեան 3000 Ֆր., Տիկին Տիրուհի Ընդապապեան 2000 Ֆր., Տիկին Օրօր Սէմէրճեան 500 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սապունճեան, Տիգրանուհի Սապունճեանի մահուան առթիւ՝ 1500 Ֆր.:

Պր. Վահրամ Մոսսիչեան, Աբաէի նուպէեէրեանի մահուան առթիւ՝ 500 Ֆրանք, Պր. Աբթօ Սարաֆեան, Մարի - Լուզ Սարաֆեան - Ալագեանի յիչատակին 600 Ֆր., Տիկին Ս. Սարոյեան 1500 Ֆր., Տիկին Շ. Վահանեան 5000 Ֆր.:

ՍՐՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16 - Ս. ՅԱԿՈԲ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը տօնախմբուի Ս. Յակոբի տօնը մասնաւոր եւ հանդիսաւոր պատարագով, զոր պիտի մատուցանէ եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ

եւ կը խօսի օրուան քարոզը:

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ, զեկավար՝ Յակիկ Երզմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը՝ 8:30:

Պատարագ ժամը 10 :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

CENTRE CULTUREL
SAHAK-MESROP

Du Vendredi 30 Novembre
au Mardi 18 Décembre
de 16 h à 19 h 30

EXPOSITION
VENTE
DE CERAMIQUES ARMENIENNES
du céramiste Hagop ANTREASSIAN
de Jérusalem
sous la présidence d'honneur de
Mme Marilyn VIGOUROUX

Eglise arménienne,
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
(parking)
M° Rond Point du Prado
Tél. : 91. 77. 84. 70

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կարգոյս Ղազէի Շաւիլի մահնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

30 – 35 տարեկան, անձնային զործերու օդնական մը որ խօսի սահուն արեւմտահայերէն · պիտի զրաղի հաշմանդամ կնոջ մը հետ:

Հեռաձայնել ճաչի ժամերուն՝
48 34 77 78

Թիւին :

ԿԱՐՈՑՏ ԽԱՉ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կարպոյտ Ղազէը, Հինգչաբթի, Դեկտեմբեր 6-ին Հայրենիք առաքեց 30 թոննոց օդանաւ մը փոչի կաթով լեցուն:

Երեւանի կաթի զործատան միջոցաւ այս կաթը պիտի բաժնուի մայրանոցներուն եւ հիւանդանոցներուն:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE
Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

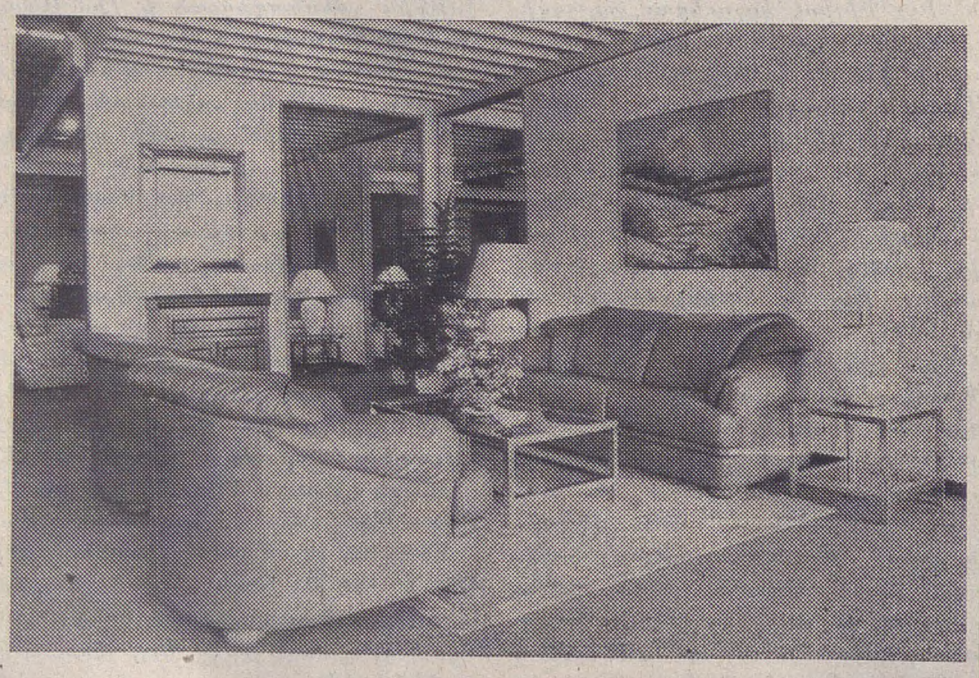
ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՒԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՑՆ ՆՈՒԷՐԸ
ՀԱՑ ԹԷ ՕՏԱՐ ՉԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE
SIPAN-KOMITAS
(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)
avec
L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO
(140 Exécutants)
Intitulé
"Pages arméniennes"
de
GARBIS APRIKIAN
l'ensemble sous la direction de l'auteur
Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :
ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08
ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89
ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32
CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17
ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52
PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03
- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93
- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65
DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97
VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96
VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80
MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13
VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36
et auprès des membres de la chorale.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացուիկ զեղ «Բառաչ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18

MARDI
18 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա գ ի ր : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Ա ր տ ա ս ա հ մ ա ն : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.431 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.431

ԿԻՐԱԿԻ ԻՐԻԿՈՒՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԷՏԸ՝ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ՁՈՀ

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ԿԱՄՈՑԻ ՕԴԱԿԱՑԱՆԸ

Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանէն (տեղւոյն ժամով՝ 9·30) առած մեր լուրերը չատ հեռու էին խթախուսիչ ըլլալէ, բոլոր ճակատներու վրայ։

Կիրակի, Դեկտեմբեր 16-ին, ժամը ե-րեկոյեան 8-ին երկրաշարժ մը պատահած է կեդրոն ունենալով գլխաւորաբար Ղուկասեան, ուր հին չէնքեր փլած են։ Ցնցումները եղած են նաեւ Լենինական, Կիրովական եւ զգալի եղած է նոյնիսկ Երեւան։ Միակ փլուզումները տեղի ունեցած են Ղուկասեան, այլ վայրերու մէջ վնաս չկայ։

Երկրաշարժի ուժը 6 – 7 եղած է Մեռքալիի վրայ (12) եւ վեց յաջորդական ցնցումներ եղած են։

Օդը չատ պէշ է Հայաստան, ոչ միայն ձիւն - ձմեռով, այլեւ՝ թանձր մշուշ մը կայ Երեւան ալ եւ ոչ մէկ թռիչք կայ։ Քաղաքին մէջ իսկ անտեսանելի է քանի քանի մը մեթրի վրայ։ Պաշտպանութեան Նախարարը՝ Եազով միշտ չարտօներ որ օդանաւային կապը վերահաստատուի Գեղաշէնի եւ Շահումեանի հետ, որպէս պատճառաբանութիւն տալով Ադրբէջանի լէչանութիւններու դիմումը։ Այս պատճառով ալ չուրջ 800 բնակիչներ Գեղաշէնէն թէ Շահումեանէն խնդուած են կամ չեն թէ Շահումեանէն խնդուած են կամովին օդակայանը օրերէ ի վեր եւ Երեւանէն, հակառակ անոնց պայմաններուն, կը ջանան մթերք եւ օգնութիւն հասցնել այդ խեղճ ժողովուրդին։

***

Արցախի մէջ, կացութիւնը աւելի քան երբեք լարուած է։ Դեկտեմբեր 13-ին Ազդամի շրջանն է որ յարձակումներ եղած են առաւելաբար անառուն դողնալու համար, բայց շրջանի քաղաքագործքին եւ գիւղաբնակներուն միջամտութիւնը արգելք եղած է որ Ազերիները իրենց նպատակին հասնին։

Այլ ազերբէյճական դէպք մը պատահած է սակայն Ակերանի շրջանի Արանզամին գիւղը, ուր ազարակի մը վրայ յարձակած են չուրջ 10 գինուած Ազրբէջանցիներ եւ բիրտ կերպով սպաննած են պահակը՝ Անդրանիկ Պաղտասարեան։

***

Դեկտեմբեր 17-ին, Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ կը բացուէր Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը, ուր պիտի ծեծուի ապագայ Միութեան կառոյցի հարցը։ Արդէն իսկ, Գորբաչով գիտնը նախապատրաստած էր քանի որ Դեկտեմբեր 14-ին, հրովարտակ մը ստորագրեց, առաջքն առնելու համար խորհրդային անտեսութեան կազմալուծման։ Այս հրովարտակը կը ճշդէ որ կ'առկախուին Հանրապետութեանց տուած այն որոշումները որոնք կը խախտեն անտեսական կապերը արտադրութեան յանձնումին մէջ։

Ինչպէս գրած էինք (Դեկտեմբեր 12) Հայաստանի եւ Արցախի երեսփոխանները չեն մասնակցիր, ի նշան բողոքի։ Զի մասնակցիր նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՏԱԳՆԱՊԸ ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ԲԱՆԱԼԻ՞

Անգարա պաշտօնական երկու այցելուներով եղաւ Մինչին – Արեւելքի յատուկ իրավիճակին առընչուած տեսակէտներու, ակնկալութիւններու փոխանակման թեմ. առաջին այցելուն էր Խորհրդային Միութեան Արտաքին Նախարարը, երկրորդը՝ Իրանինը։

Շեւարնաձէի այցելութեան նախօրեակին Մոսկուա բաւական ջերմ վերաբերում ցոյց տուած էր Թուրքիոյ. Արտաքին Ա. փոխ – նախարարը Բելոնոկով ըսած էր թէ Շեւարնաձէի այցելութեան պիտի յաջորդէ Թուրկուտ Էօզալի Մոսկուա այցելութիւնը, ապա հաւանաբար օրակարգի նիւթ պիտի ըլլայ Գորբաչովի կողմէ փոխ - այցելութիւն մը։

Տրուած տեղեկութիւններու համաձայն Մոսկուա մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէր, Շեւարնաձէի այցելութեան, որուն ընթացքին օրակարգի գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլար որոշապէս, Ծոցի տագնապը։ Բելոկոնով ըսած է մինչեւ իսկ թէ կնճիռը հարթելու գործին մէջ կարեւոր պարտականութիւն կը վիճակի Թուրքիոյ, որուն տեսակէտը լրջութեամբ նկատի կ'առնուի Պաղտատի կողմէ. այնքան որ Թուրքիա կրնայ նոյնիսկ համոզել Իրաքը որ ընդունի Ապահովութեան Խորհուրդի որոշումները։

Ծոցի խնդիրէն զատ, Խորհրդային Միութիւն հետաքրքրուած է Թուրքիոյ հետ տեսակցութեան նիւթ դարձնելու դործակցութեան, հաւասարակաց չափանիշներու, շրջանի ապաղինումին ու ապահովութեան ամրապնդման վերաբերող հարցեր։

Հետաքրքրական է որ շրջանի մը, ուր հակառակ պինեալ նորանոր ուժերու կուտակումին, Ծոցի տագնապին մէջ օրէ օր կը նուազի պատերազմի մը հաւանականութիւնը, Անգարա ուշադրութիւնը՝ իր վրայ կը հրաւիրէ։ Դեկտեմբեր 13-ի Թուրք մամուլը այս երեւոյթը կը փորձէ բացատրել «Մինչին – Արեւելքի մէջ ուժի նոր հաւասարակշռութիւններ հաստատե-լ»ու հակումով։

Նոր հաւասարակշռութիւններու համար նկատի պիտի առնուին, կ'ըսէ նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ» թերթը, Իրանի համակրական կեցուածքը Իրաքի հիւսիսային կողմի քրտական չարժումին հանդէպ։

Ծանօթ է որ Թուրքիա, Իրան եւ Սուրիա համաձայնութիւն յայտնած էին Իրաքի հողային եւ սահմանային ամրողջականութեան պահպանումին մասին. այնպէս որ յատկապէս Թուրքիա բաւական վրդոված ըլլալ կը թուի Իրանի նոր դիրքաւորումէն որ տպաւորած մը պարագային Իրաքի հիւսիսային շրջանին մէջ կրնայ նկատի ունենալ քրտական Պետութեան մը կազմութիւնը։ Նոյնիսկ Թուրքիա զգացուցած է Իրանի որ հարաւ - արեւելեան շրջանին մէջ կուտակած իր զօրքով առիթ պիտի չտայ նման քայլի մը։

Այնքան անակնկալներով կը զարգանայ Ծոցի տագնապին փուլերը ու օրէ օր այնքան նոր իրավիճակներ, հեռանկարներ կը յայտնուին որ մարդ կը տարուի մտածելու թէ Մինչին – Արեւելքի առընչուած նոր բեմադրութիւն մը ոչ թէ որպէս հեռանկար պէտք է դիտել վերջիվերջ կընճիռին, ընդհակառակն, այս վերջինս՝ որպէս նոր ախորժակներու, նոր կարգադրութիւններու սարքուի բանալի մը։ Յատկապէս, ասիկա այն օրերուն, երբ ամերիկեան «Թայմ» թերթը նոյնիսկ հրատարակած է քարտէս մը ուր ցոյց կը տրուի Թաքուն սակարկութեան մը հիմնական էութիւնը։ այսպէս, թերթը կը պնդէ թէ Բուշ կրնայ կարեւոր զիջումով մը հաւատացնել Իրաքի 2·4 միլիառ տոլարի պահանջքը, կամ այս վերջինին ձգել նաւթահորերու ամրողջ շրջան մը։ Իրաքի նիւթականն պահանջքը այս կամ այն ձեւով գոհացնելու կարգադրութիւնէն եթէ, հարցը այն կ'ըլլայ թէ Արեւմուտքը ի՞նչ տրամադրութիւն ցոյց կուտայ անոր հանդէպ, ի՞նչ պայմաններով, ի՞նչի փոխարէն կը յօժարի Իրաքի ձեռքերումներուն դէմ ձայն չբարձրացնելու։ Այս հարցումներուն հաւանական պատասխաններու ոլորտին մէջ մեզի համար ամէնէն հետաքրքրականները անոնք են անդուլա որ կ'առընչուին քրտական պետութեան մը կազմութեան շրջանկերուն եւ Մոսկուա - Անգարա եւ Անգարա - Ուաշինկթըն յարաբերութիւններուն։

Արդեօք երեւակայութեան չա՞տ թռիի տալ պիտի ըլլայ Երեւան - Անգարա կապերու նախաքայլերն ալ փորձել դիտել դիրքի խաչաձեւող, կտրատող այս տարբերութիւններու պրիսմակին ընդմէջէն…։

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀՌՈՄ

ՓՐԿԵԼ ԳՈՐԲԱՉՈՎԸ

ՖՐԱՆՍԱ ՅԱՒԵԼԵԱԼ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԸՆԷ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ, ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Արեւմուտքի գլխաւոր մտահոգութիւնն է այլեւս փրկել Գորբաչովը, ամէն գնով, ամէն մարդի մէջ։ Խորհ. ղեկավարը չի կրնար ինքզինքը պահել իշխանութեան գլուխը, եթէ ան կորսնցնէ Արեւմուտքի վստահութիւնը։ Ասոր համար ալ Գորբաչով ամէն ինչ կ'ընէ որ Արեւմուտքի հետ յարաբերութիւնները չխանգարուին։ Ասոր համար ալ Գորբաչով ամէն ինչ կ'ընէ որ Արեւմուտքի հետ յարաբերութիւնները չխանգարուին։

*

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԷՆ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթերու արցախի մը մէկ թիւը տեսակրող գործիքի մը նման առիթ կուտայ դուրսէն, նոյնիսկ հեռուէն մօտենալու Արցախի «դրան», անարգել մտնելու անկէ ներս ու հետեւելու շրջանին սրտին վրայ ամենագործուածքին կեանքով ապրողներու հետ կատարուած գործին: «Դուռ»ը Ստեփանակերտի օդակայանն է. ծանօթ է որ ան Նոյեմբեր 19-էն ի վեր, որպէս հոզամասը կրկին աշխատեցնելու քաղաքականութեան հետեւանք, դրուած է Ազրբէջանցիի մը տնօրինութեան տակ: Այս կարգադրութեան որպէս պատճառաբանութիւն տրուած էր հետեւեալ բացատրութիւնը. «օդակայանի աշխատանքի ծաւալը յարատեւ կ'ընդլայնէր, մարդին քաղաքներուն միջեւ օդային նոր գիծեր կը բացուէին ու թռիչքներու թիւը կ'աւելնար»:

Ա. Գարաքեան որ թերթին Նոյեմբեր 30-ի թիւին առաջին էջի «Ովքեր են օդանաւակայանի տէրերը, կամ՝ նոր ապրանքներ» խորագրուած իր դրութեամբ նոյնիսկ հեռաւոր ընթերցողը դէմ յանդիման կը դնէ Ստեփանակերտի իրավիճակին, կը փորձէ առուգել հրամցուած պատճառաբանութիւններուն եւ իրակառնութեան առընչութիւնը. կը հետաքննէ Ստեփանակերտի օդակայանը հարցնելու թէ որո՞նք են բացուած նոր թռիչքի գիծերը մարդին քաղաքներուն միջեւ: Իրեն կը պատասխանեն «նոր գիծ չի բացուել. փակուել են նախկինում գործող Բաքու - Ստեփանակերտ - Թիֆլիս, Բաքու - Ստեփանակերտ - Ստաւրոպոլ եւ Բաքու - Ստեփանակերտ - Միւներալ Նիժէ վոտի գծերը. մեր օդակայանից ուղեւորային փոխադրումներ են կատարւում միայն Երեւանի, Կումայրիի, Կապանի եւ Բաքուի ուղղութեամբ»:

Ա. Գարաքեան կը դիմէ նաեւ շրջանի հրամանատարին. «օդային գիծերու մասին հաղորդումը սխալ հրապարակուած է» կ'ըլլայ պատասխանը: Լրագրողը մերժելէ հաք այս պրպտարութիւն - փախուստը, կը շարունակէ հարցումները. «ինչո՞ւ, օրինակ, պետութականութիւնը իր տեղը կը ձգէ ազրբէջանցի քաղաքացիներին. խնամատրական պատասխաններէ հաք կը հասկցնեն Լրեն որ համբարութիւնը հետաքրքրող հարցումներու պատասխանները կրնայ Ազրբէջանի կազմկոմիտէն տանալ, թէ իրենք Ազրբէջանի կառավարութեան որոշումը կը կիրարկեն միայն:

Իրեն, օդակայանի կացութեան մասին տակաւին կը տրուին հետեւեալ տեղեկութիւնները. «ըստ թռիչքի նոր ցուցակի, Ստեփանակերտ - Երեւան ուղերթները դադարեցուում են Մոսկուայի ժամանակով ժամը 14.30-ին: Այսպիսով, արհեստականօրէն կրճատւում է ուղերթների թիւը, երբ մանաւանդ եղանակային խափանումները այս շրջանում յաճախակի են դառնում» կը բացատրէ անոր, օդակայանի ռատիօ - օփերաթիվօրը՝ Մ. Սարդսեան:

Նշելէ հաք նաեւ թէ «Նոյեմբերի 27-ին, կարգ ու կանոն պահպանող ադրբէջանցի բազաֆազօրը օդանաւակայանի մուտքի մօտ կանգնածների հերթը «կարգադրելու» նպատակով ինքնաշխատ զէնքից (առայժմ օդում) կրակ են բացել», Ա. Գարաքեան հարց կուտայ. - «նպատակներից մէկն էլ այն չէ՞, որպէսզի շիկացման ատիճանը եռման կէտի հասնի»: Ապա կը շարունակէ. - «մարզը դրսի աշխարհի հետ կապող միակ կենդանի կապը օդային կապն է Հայաստանի հետ: Եթէ վաղը Ադրբէջանի իշխանութիւնները որոշեն դադարեցնել թռիչքները դէպի Երեւան, ինչը անցած 2,5 տարում բազմիցս տեղի է ունեցել, օդանաւակայանի «ինտերնացիոնալ» ծառայութիւնը անտարակոյս իսկ - հնազանդ կը կատարի կարգադրութիւնը: Այդ դէպքում ի՞նչպէս վարուել»:

Գրութիւնը կ'աւարտի, օդակայանէն «ազրբէջանական տարր»ը դուրս բերելու պահանջքով որ կը ներկայացուի ամրագրի արհմիութեան կողմէ:

Այսպէս, մտնելէ հաք մարզին մայրաքաղաքէն ներս, «Խորհրդային Ղարաբաղ» ընթերցողը կ'առաջնորդէ Ստեփանակերտի «Ղարաբաղ» պանդոկը: «Տան հասցէն՝ Ստեփանակերտ, Հիւրանոց» խորագրուած դրութեամբ Վարդգես Օվհան կը բանայ պանդոկին անենակներուն դուռները: Այդ անենակներուն մէջ վարձու խնամատրական ընտանիքներ տեղաւորուած են. «Ներանց զգալի մասը երրորդ տարին է ապրում հիւրանոցում եւ դեռեւս չգիտէ, թէ որքան կ'ապրի այնտեղ»: Շուչիի, Սումգայիթի նախկին բնակիչներ են անոնք. «մարդիկ որ ևմանուում են արմատահան արուած այն ծառին որ մի կերպ ծաղկման յիշեցնող ինչ որ մի տեղ են խցկել ժամանակաւոր»...:

Պանդոկի հասցէով ապրողներու դիմաւոր մատնոդութիւնը բնակարանի հարցն է. իրենց հետ զրուցող լրագրողին տըրուած անոնց պատասխաններէն առնուած են հետեւեալ մէջբերումները:

«Երկու տարի առաջ եմ տեղափոխուել այստեղ: Էջմիածնում մնալու հնարաւորութիւն կար, բայց ես գերադասեցի իմ հայրենի լեռնաշխարհը: ... Ինչ էլ լինի, ես, կինս ու հասուցած երկու երեխաներս Արցախից ոչ մի տեղ չենք գնա: Դժուարութիւններին պէտք է դիմանալ»:

Վիլէն Խաչատրեան

«Աշխատում եմ շտապօգնութեան կայանում: Մօտ երեք ամիս է աշխատավարձ չեմ ստանում: Հօրս տարիների վաստակը, այն ամէնը, ինչ ունէինք, մնացել է Բաքւում: Ահա այսպէս, օդից կախուած ապրում ենք»:

Լիլիա Համբարձումեան

«Երկու տարի առաջ Բաքուից ենք տեղափոխուել: Վաղ թէ ուշ մենք պիտի գայինք Արցախ: Փոքրիկս արդէն հայկական մանկապարտէզ է գնում: Հարցեր շատ ունենք»:

Սյոմա Առստամեան

«Սկզբում կիրովական էինք գնացել, բայց երկրաշարժից յետոյ վերադարձել ենք Ստեփանակերտ: Ջնայացած այստեղ ոչ ոք չունենք, սակայն սա մեր հողն է, այստեղից այլեւս ոչ մի տեղ չենք գնայ»:

Եդուարդ Աւանէսեան

«15 - 25 տարեկան վեց երեխաներ ունենք եւ բոլորը աղջիկ թէ տղայ, ստիպուած ենք նոյն սենեակում: Ամուսինս կուտակաշէնից է, հայերէն չգիտէ, երբեմն՝ վիրաւորուած է տուն գալիս, ասում են՝ Հայ չես: Ես Մարտակերտի շրջանի Տօնաշէն գիւղից եմ: Ձիշդն ասած, ես մեղադրում եմ մեր ծնողներին՝ ի՞նչ գործ ունէինք Բաքւում...: Եթէ տան հարցը չլուծուի, երեւի այստեղ չենք մնայ»:

Հետաքրքրական են նաեւ նոյն անձերուն ուղղուած «ձեզ եւ մեզ հետ պատահած այս ամէնի համար դուք մեղադրո՞ւմ էք Արցախցիներին» հարցումին տրուած պատասխանները. փախստականները կ'ըսեն որոշ վիրաւորանքով. - «ի՞նչ է, մենք Արցախցիներ չե՞նք», «վաղ թէ ուշ այս բանը պիտի կատարուէր. Արցախցիները ոչ մի մեղք չունեն», «մեզ ինչի՞ տեղ էք դնում»:

Վարդգես Օվհան դրելէ հաք թէ պանդոկին 130 հոգին կեանքի չատ դէշ պայմաններ ունին, մեծ մասը թերեւս մինչեւ իսկ կորնցուցած է հաւատքը, չի փափաքիր անոնց նկատմամբ խղճահարութիւն արթնցնել: «Հերիք է, կ'ըսէ ան, որքան կերակրուեցինք զգացմունքներով. վաղուց ժամանակն է որ մէկընդմիշտ հասկանանք՝ մեր բոլոր հարցերը մե՛նք պիտի լուծենք: Թէ՛ հիւսիսից եւ թէ՛ արեւմուտքից կամ մի այլ տեղից լուսապատկառոր առաքեալներ չեն յայտնուելու մեզ համար: Մեր Աստուածն ու Առաքեալը Մենք ենք»:

Ինքնաճանաչումի, դիտակցութեան ամէնէն բարձր ատիճանն է տակիա հարցերու դէմ առ դէմ դանուողներու համար, սակայն գժբախտաբար, չերբաշխուրեր լուծումին հանդրուանը: Այս անդրադարձին անձին ալ դարձեալ կը բախի Վ. Օվհանի վճռակամութեան. «Ոչ, Արցախը փակուղում չի գտնուում: Պարզապէս մեր լեռնաշխարհը տնօրում է չլուծուած հարցերի բեռան տակ»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՄՈՅԵԱՆ

Սուրիահայ Համակաւի

ԲԱՑՈՒՄ ՏԷՐ ՁՕՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅՈՒՇԱՀԱՄԱԼԻՐԻ

Հայկական ցեղասպանութեան 75-ամեակի ոգեկոչական ձեռնարկներու ծիրէն ներս, իբրեւ եզրափակիչ հանդիսութիւն, Կիրակի, Նոյեմբեր 25-ին, Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանի նախաձեռնութեամբ ութսունհնգամեայ մը կատարեցաւ Տէր Ձօր ու անոնց պաշտօնապէս բացումը կատարուեցաւ Եղեռնի նահատակաց նորակառոյց յուշահամալիրին:

Առաւելաբար Հալէպէն, բայց նաեւ՝ Դամասկոսէն ու Լաթաքիայէն եկող աւելի քան 500 հայորդիներ մասնակից եղան ութսուն այս երեքին, իրենց կողքին ունենալով «Համազգայինի» Հրաւէրով Սուրիա ժամանած հայրենի արուեստագէտներու տասնհնգամեայ խմբակ մը, ներառեալ՝ բանաստեղծ Ռոպմիկ Դաւոյեան եւ Մ.Ա.Մ. Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան Հենրիկ Իպիթեան:

Ոգեկոչական արարողութիւնները բակին առին առաւօտեան ժամերգութեամբ, որուն յաջորդեց Համալիրի մատրան անզրանիկ պատարագը, զոր մատոյց Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Սուրէն Արք. Յովհաննիսեան,

Յաւարտ պատարագի, ներկայ բազմութիւնը ուղղուեցաւ մատրան յատակը պրատնող «Նահատակաց սրահ»ը ու վերընձիւղման յուշասիւնին չուրջ - բոլորը պատած եղեռնի զոհերուն ոսկրներուն մօտ մատնակից եղաւ հոգեհանդստեան յուզիչ արարողութեան մը: Տպաւորիչ պահ մը, անկասկած, զոր նկարահանելու համար Տէր Ձօր փութացած էին Երեւանի «Հայֆիլմ» կինոստուդիոյի աշխատակիցները:

Եկեղեցական արարողութեանց աւարտին, բազմութիւնը խմբօրով բոլորուեցաւ Համալիրի չրջափակին հիւսիսային ճակատին դեռեղուած ու Ս. Էջմիածնէն յատկապէս ուղարկուած հայկական ատֆակերտ խաչքարին մօտ (գործ՝ Ժորա Սուքիասեանի), ուր Սուրէն Արք. արձանագրեց անմար կրակին առաջին բոցը: Երգուեցաւ «Հայրապետական Մաղթանք»ը, ապա՝ «Կիլիկիա»ն:

Իր խօսքին մէջ, Սուրէն Արք. յիշեցնելէ հաք, թէ ծրագրուած էր զոյգ կաթողիկոսներու ներկայութեան կատարել նահատակաց յուշահամալիրի պաշտօնական բացումը, դիտել տուաւ, թէ չրջանային զէպքեր արգելք եղան այդ ծրագրին, «զոր կը յուսանք իրականացնել յառաջիկայ Ապրիլին, մատրան օծման բարեպատեհ առիթով»:

Անդրադառնալով Եղեռնէն վերապրած սերունդին կողմէ մեզի փոխանցուած կրակին, Սուրէն Արք. չեշտեց, որ ցեղասպանութենէն 75 տարիներ յետոյ, հայութիւնը դարձեա՛լ կը վերանորոգէ պայքարի իր ուխտը՝ Տէր Ձօրի աւարտներուն վրայ ու Եփրատի ափերուն կանգնեցնելով գեղեցիկ ու կոթողային կառոյց մը, որ վկայարանն է մեր յարութեան ու անչէջ կրակը մեր իղձերուն:

Յետոյ, Տէր Ձօրի «Փուրաթ էլ Շամ» պանդոկի գահլիճին մէջ տարբեր ցաւ սիրոյ սեղան մը, որուն ներկայ դրանուեցան Տէր Ձօրի նահանգապետ՝ Նեմիմ Աքքաշ եւ «Պատս» կուսակցութեան չրջանային Ա. քարտուղար՝ Ամմաշ Ճաէյտ:

Ճաշի ընթացքին յաջորդաբար խօսք առին ու օրուան խորհուրդին թելադրուած պատշաճ ելոյթներ ունեցան բանաստեղծ Ռոպմիկ Դաւոյեան, Մ.Ա.Մ. երեսփոխան Հենրիկ Իպիթեան, Հ.Բ.Ը.Մ.Մ. ներկայացուցիչ՝ Կարպիս Վարդանեան, Տէր Ձօրի նահանգապետ, Ճէզիրէի Հայոց առաջնորդական փոխանորդ՝ Կոմիտաս Ծ. Վարդապետ Օհանեան, բժիշկ՝ Ռոպէր Ճէպէճեան, Հուսկ՝ Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք., որ դրուատեց ժողովուրդի նուիրումի ոգին ու մաղթեց իրականացած տեսնել մեր արդար բաղձանքները,

ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԱՄԱԼԻՐԸ՝ ԻՐ ԵՆԹԱԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐՈՎ

Հայրենիքէն մղոններ հեռու, մեր ժողովուրդի մեծագոյն Գողգոթային՝ Տէր Ձօր քաղաքի սրտին վրայ կառուցուած Եղեռնի Նահատակաց Յուշահամալիրը հարապատօրէն կ'արտայայտէ հայկական ճարտարապետութեան իւրայատուկ խորհրդաձեւերը, իր համայնական տեսարանով, համարակապ քանդակներով, ոճային զուտնագեղութեամբ ու խաչքարեղութեամբ:

850 քառակուսի մեթր տարածութեամբ երկյարկ չինութիւն մը եղող կոթողային այս կառոյցին ճարտարապետն է հալէպահայ Սարգիս Պարմանուկեան:

Համալիրը բարձրացած է Տէր Ձօրի հարկական նախկին Ս. Հոգեփոխէ եկեղեցւոյ հողաշէրտին վրայ: Այս եկեղեցին վերջին տարիներուն կը պարզէր կիսաքանդ վիճակ մը: 1985-ին էր, որ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Տէր Ձօր կատարած պատմական ուխտագնացութեան ընթացքին հիմնարկէքը կը կատարէր նոր համալիրին, զայն վերանուանելով «Նահատակաց Եկեղեցի»:

■ Համալիրին կարեւոր մէկ բաժինը եղող գետնայարկը նուիրուած է հայ ժողովուրդի ոչնչակիզման: Ասոնց, կողք - կողքի են «խաչելութիւն» եւ «Նահատակութիւն» սրահները: Առաջինը քովնուի սանդուխներով զոյգ մատուռներ ունի դէպի մատուռ: Երկրորդը, որ կը կազմէ մատրան անմիջական գետնայարկը, բոլան - դակ համալիրին ամէնէն խորհրդանշական բաժինն է: Կիսախաւար այս սրահին ճիշդ կեդրոնէն մինչեւ մատուռ կը բարձրանայ վերածննդեան ՅՈՒՇԱՍԻՒՆԸ, որուն չուրջ - բոլորը ամփոփուած են Եղեռնի նահատակաց ահաւոր նշխարները:

«Նահատակութեան սրահ»ի կողքին է «Եղեռնի սրահ»ը, ուր պիտի մկկաւղին մեր ժողովուրդին սպանդը յուշող վաւերագրական փաստաթուղթեր:

Գետնայարկին վրայ, համալիրի չքմուտքին կից, ուխտաւորներու հանդիսաւայրն է:

■ Առաջին յարկին վրայ են մատուռը, ընդունելութեան դահլիճը, երկու յարակից սենեակներ եւ չրջափակը՝ իր յուշարմերով:

Մատուռը 85 քառակուսի մեթր տարածութեամբ զեղակառոյց չինք մըն է, բոլորաձեւ, բազմանիստ ու կեդրոնագմբէթ, իր զոդարիկ կառուցուածքով այնքան յիշեցնող Անիի Աբուզամբենց Ս. Գրիգոր Եկեղեցին (Ժ. դար),

Չրջափակին մէջ, մատրան կից, քարակերտ սիրուն պատուանդանի մը վրայ կը կանգնի հոյակերտ խաչքարերու խումբ մը՝ խորհրդանիշը բազմազարեան մշակոյթի մը զեղարուեստական բարձրագոյն արտայայտութեան:

Մատուռը եզերող չրջափակին բոլոր պատերը, իրաքանչիւրը առանձնաբար, ձօն մըն է բարեկամութեան, հայրենասիրական մաքառումներու եւ խաղաղութեան:

Այսպէս, հիւսիս - արեւմտեան ճակատը «Բարեկամութիւն» յուշարմն է, ձօնուած՝ հայ եւ արաբ ժողովուրդներու դարաւոր կապերուն:

Այդ բարեկամութիւնը իր ապացոյցը տուաւ յատկապէս ցեղասպանութեան դժնի օրերուն, երբ Սուրիա - Լիբանանը չարգելքն ճողոպրած հայ խլեակներուն համար եղաւ իսկական ովասիս մը: Աւրքը իր տան դուռը բացաւ Հայուն, իր հանապազօրեայ հացին բաժնեկից դարձուց զայն: Տարագիր Հայեր վայելեցին ապաստանութիւնը արաբական երկիրներուն:

«Բարեկամութիւն» յուշարմի ճակատին տեղ գտած զոյգ պղպիւրները, հայկական եւ արաբական ոճերով, խորհրդանիշն են արեւելեան ճակատագրակից այս երկու ժողովուրդներու սերտ կապերուն:

Բակին հարաւ - արեւմտեան յուշարմը հայ ժողովուրդի «Հերոսապատում»ն է: Յարատեւ պայքարի են հերոսական մարտնչումներու անդիր պատմութիւն մը, ձօնուած բոլոր անոնց՝ «որ անկան վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց»:

Հուսկ, հիւսիս - արեւելեան ճակատը, որ «Խաղաղութիւն» յուշարմն է եւ որուն վրայ քանդակուած ազաւնիները վկաններն են մեր խաղաղասիրութեան:

Համապատկերով կեանքի կոչուած ոգեղէն ու զեղատեսիլ կառոյց մը, որ վերկայարանն է մեր վերապրումին ու վերընձիւղման,

Երբ դուրս կուգայինք համալիրէն ու մեր հայեացքը կը սեւեռէինք քիչ անդին հոսող հայկական Եփրատին, ակամայ մըտաբերեցինք Սարոյեանի «Հայն ու Հայը»ն.-

«...Կործանեցէ՛ք Հայաստանը: Տեսէք, թէ կը յաջողի՞ք: Քշեցէք զանոնք իրենց տուներէն դէպի անապատները: Առանց հացի ու ջուրի թողեցէք զանոնք: Հրկիզեցէ՛ք տուներն ու եկեղեցիները: Տեսէ՛ք, թէ նորէն չե՞ն ապրիր: Տեսէ՛ք, թէ նորէն չե՞ն ծիծաղիր: Տեսէ՛ք, թէ այս ազգը նորէն չի՞ շարունակեր ապրիլ...»:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԻՆՉ ԿՐ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

ԾՈՑԷՆ ԿԻՊՐՈՍ ԵՒ ՀԱՑԱՍՏԱՆ

Այս խորագրին տակ, «Կիւնէշ»ի մէջ Ուլուճ Կիւրքան կը գրէ.-

Միջին - Արեւելքի քարտէսը, յառաջիկայ կարճ ժամանակամիջոցին փոփոխութեանց պիտի ենթարկուի:

Ասոր համար, պատերազմելու ալ հարկ չկայ: Ծոցի տագնապին խաղաղ ճամբաներով լուծում գտնելու պարագային անդամ, Միջին - Արեւելքի քարտէսին մէջ փոփոխութիւններ կատարելու ձեւերը պիտի որոնուին ու գտնուին:

Տագնապը որ ծայր առաւ Քուէյթի գրաւումովը Իրաքի կողմէ, Միջին - Արեւելքի մէջ անխուսափելի զարձուց կարգ մը փոփոխութիւնները այս շրջանի քարտէսին վրայ:

Հիմա հարցական մը կայ մեր առջեւ.- Միջին - Արեւելեան քարտէսին վրայ կատարելի փոփոխութիւն մը ի՞նչ պիտի նշանակէր Թուրքիոյ տեսանկիւնէն նայած...:

Պատասխանենք.-

Թուրքիա, Միջին - Արեւելքի մէկ կողմն է: Միջին - Արեւելքի սահմանները որ ծայրէն որ կարելու ըլլաք կարեցէք, եւրոպայի սահմանները ուրկէ որ կ'ուզէք թող այդ կէտէն սկսին, Թուրքիա անպայման այդ գիծերուն մէջեւ կը մնայ:

Ասիկա աշխարհագրական այնպիսի դոյզնութիւն մըն է, զոր ոչ ոք կրնայ անդիմանալ կամ անտեսել: Հետեւաբար, երբ որ փոփոխութիւն մը տեղի ունենալու ըլլայ Միջին - Արեւելքի քարտէսին վրայ, շատ բնական է որ Թուրքիա եւս իրեն վիճակած բաժինը ունենայ տեղծելի այս նոր դրութենէն կամ վիճակէն...:

*

Գալով Թուրքիոյ վիճակելի բաժինին...

Մենք դիտենք, թէ Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ Միջին - Արեւելքի մէջ կատարելի քարտէսի փոփոխութեան համար տեղան նատողներուն մէջեւ կ'ուզէ զօրաւոր եւ ազդեցիկ դիրքի մը տէր ըլլալով տեղ գրաւել: Ծոցի տագնապին ընթացքին մեծ վարկոտութեամբ մը եւ ոգեւոր կերպով Ամերիկայի կողքին տեղաւորուիլը առոր պատճառն ու փաստն ըլլալով կարելի է ընդունիլ:

Թէ Հանրապետութեան Նախագահ Թ. Էօզալի երեւակայութեան մէջ Թուրքիոյ սահմանները ընդարձակել զոյութիւն ունէր կամ ոչ, այդ մէկը որոշապէս չենք կրնար պիտանալ: Միայն թէ, ինչպէս որ պարբերաբար մամուլին մէջ ալ գրուեցաւ, եթէ Թուրքիոյ սահմանները մինչեւ Մոսուլ ու Քէրքիւք երկարելու երազ մը զոյութիւն ունէր իսկապէս կրնանք ըսել թէ այդ մէկը կուրութեան աստիճանին հասնող կարճատեսութեան մը արդիւնքը կարելի պիտի ըլլար նկատել պարզապէս...:

Այս նիւթին կապակցութեամբ, բացէ ի բաց արտայայտուի առիթը պարագայ մըն ալ վայ զոր կ'արժէ հոս մատնանշոյ ընել:

Ծոցի տագնապին թէ համաշխարհային աղերսակցութիւնը եւ թէ Թուրքիոյ ներկայ քաղաքական ներքին հաւասարակշռութիւնները իրարու իրոզութիւն չատ կը տարբերին տագնապի սկզբնական օրերու կացութենէն: Ստեղծուած այս պայմանները, Թուրքիոյ տեսանկիւնէն նոր հոդմաներ ձեւք ձգելու եւ կամ ալ Միջին - Արեւելքի մէջ հաւասարակշռութիւնները ապահովելու տեսակէտով ազդեցիկ դեր կատարելու համար երբեք ալ այնքան ձեռնտու չեն:

Ընդհակառակն, այնպէս կը թուի թէ Թուրքիա ամէն օր քայլ առ քայլ ու յարատեւօրէն դէպի վտանգաւոր աջքանի մը մէջ է որ կը քշուի: Թողունք նոր - նոր հոզամասերու տիրանալը, Թուրքիոյ ներկայ հոզերն անգամ վիճելի դարձնելու միտող աջքան մըն է ասիկա...

Կոյդկիւրան Ամերիկայի կապուած մնացած, ամբողջովին Ամերիկայի հետեւողութիւնը որդեգրող երկրի մը, Թուրքիոյ վիճակը ասկէ ալ վերջին հաշուով, Ծոցի տագնապի գծով հետապնդուած քաղաքականութեան իրրեւ հետեւանք:

Եթէ կը փափաքիք, աւելի եւս պարզաբանենք պարագան...

***

Երբ Միջին - Արեւելքի քարտէսը փոփոխութեան ենթարկելու ձեռնարկին, Իրաքի Թուրքիոյ սահմաններուն անմիջապէս քովինը, հիւսիսային մասի լեռնային շրջաններուն մէջ ապրողներուն համար անապահովութիւն կամ իրաւազրկութեան պատերազմ մը կազմուելուն պիտի բերուի օրակարգի վրայ:

Այն իրողութիւնը, թէ Ամերիկա այս հարցին կապակցութեամբ Թուրքիոյ, Իրանի եւ Սուրիոյ տարբեր - տարբեր բաներ կ'ըսէ, որոնք յաճախ նոյնիսկ անյարիր են իրարու, կը զօրացնէ այն վախկածները, թէ իրականութեան մէջ վճռած է այս շրջանին ներս քարտէսի փոփոխութիւն մը տեղի ունենալու: Այսպէս կը թուի թէ, վերջերս Թոքիօ երթի ճամբուն վրայ Թեհրան հանդիպելով Իրանի դեկավարներուն հետ ունեցած խորհրդակցութիւններուն ընթացքին Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ խնդրոյ առարկայ նիւթը բրած է նաեւ այս պարագան եւ ամէն ինչ երեւան եղած է բացարձակ եւ ակնյայտ կերպով:

Թուրքիան, իր հարաւ - արեւելեան սահմանները այսօրուընէ չատ աւելի վիճելի դարձնելու կոչուած վտանգի մը դիմաց կը գտնուի ներկայիս:

Ասիկա այնպիսի վտանգ մըն է, որմէ անհրաժեշտ է խուսափիլ անպայման: Այդ միջոցն ալ, ամէն պարագայի Միջին - Արեւելքի մէջ ծագելիք պատերազմի մը մէջ զլխովին մխրճուելով ի ձեռին ունեցած ուժն ու կարելիութիւնները տկարացընելով մսխել չէ անտարակոյս...

Թուրքիա մինչեւ այսօր իր կուրծքին հետապնդած ամերիկեան քաղաքակա - նութիւնը հիմնովին փոփոխութեան ենթարկելով, պէտք է ինքզինք հեռու պահէ Միջին - Արեւելեան որեւէ արկածախընդրութենէն եւ ուժերը խնայելով պէտք է ամէն տեսակի բախումէ զուրս մնայ...:

***

Միջին - Արեւելեան իրականութեան մէջ, ճակատագիրը Ամերիկայի կապող Թուրքիան որ շրջապատուած է աջքանով մը, կը գտնուի նաեւ այլ օդակներու սեղմումին ենթակայ վիճակի մը մէջ:

Այս թեւերէն առաջինը՝ Հայաստանն է, իսկ երկրորդ թեւը՝ Կիպրոս...:

Էօզալի կառավարութիւնը, որ իր դին ամէն բանի վճռած ըլլալ կը թուի հաճոյ երեւիլ Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներուն ու Եւրոպայի, անկախութեան հետամուտ Սորհրդային Հայաստանի հետ ալ տըրտեսական սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու եռեւէ է ներկայիս: Այս նպատակաւ, Մոսկուայի Թուրք դեսպանը Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալի հրահանգով կը պատրաստուի Հայաստան այցելել յառաջիկայ օրերուն...:

Այս մէկը, ծայր աստիճան վտանգաւոր քայլ մըն է որ կը փորձուի առնուիլ:

Հայաստան, Թուրքիոյ ուզեցալ իր հողային պահանջքներէն ու հաւակնութեան իմդիրէն հրաժարած չէ տակաւին: Այս պահանջքները կը չարունակուին այսօր ալ իրենց բոլոր սառակութեամբ ու կատաղութեամբ:

Թուրքիա ահա այս Հայաստանին է որ օդտակար ըլլալու նպատակաւ թեզանիքները հանդրիճած է ներկայիս: Շունչ պիտի փչուի երկրի մը, որ եթէ դպչելու ըլլաս պիտի տապալի ուր որ է...:

Իսկ Հայաստան, որ եթէ այդ չունչը առնելու ըլլայ անտարակոյս չատ աւելի կատաղի դիրք մը պիտի որդեգրէ Թուրքիոյ հանդէպ, չի պիտցուիր թէ ինչ վերաբերում պիտի տեսնէ այդ պարագային մեր կողմէ, որպէսզի Միացեալ - Նահանգներն ու Եւրոպան վշտացնելիք ընթացքի մը մէջ դտնուած չըլլանք...:

***

Կիպրոսի մէջ կացութիւնը չատ աւելի նեղացուցիչ է:

Էօզալի կառավարութիւնը, Կիպրոսի կը նայի «չահուած հոդ»ի աչքով: Այս պատճառաւ ալ, Կղզիի Յոյներուն տեսակէտներն ու կարծիքները իրագնով Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներուն ու Եւրոպայի հանդէպ չի կրնար միջին ու վըճռական դիրք մը որդեգրել քաղաքական մարդի մէջ:

Ծոցի տագնապին կապակցութեամբ Ամերիկայի հանդէպ անվերապահ փարում ցոյց տուող քաղաքականութիւնն ալ յայտնի կ'ըլլայ թէ մեղի ոչինչ կը չահեցընէ Կիպրոսի դատէն:

Միացեալ - Նահանգներու Նախագահին կողմէ Կիպրական հարցին մասին պատրաստուած վերջին տեղեկագրէն բացէ ի բաց կը տեսնուի, թէ Թուրքիոյ կոչ կ'ուղղուի Պուշի կողմէ, որպէսզի զիջում կատարուի Անգարայի կողմէ: Եւ սակայն, այդ արտայայտութիւնները ոչ մէկ հակազդեցութիւն յառաջ բերին մերայնոց մօտ:

Եւրոպական հաւաքականութեան կողմէ ալ Պուշի տեսութիւններուն նկատմամբ ցոյց տրուած համամտութիւնը, եթէ տեղին պիտի ըլլար գործածուած բացատրութիւնը, մեր կողմէ ընդունելութեան համակերպութեամբ: ... Հաւաքականութեան Միջերկրականեան չրջանի պատասխանատուն Մաթուրեա երէկ Իրիկուն Անդարա եկաւ:

Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկուտ Էօզալ, օրերս վարչապետ Ադպուլութի եւ Արտաքին Գործոց Նախարար Ալի Թեմուչինի հետ տեսակցութիւն մը կ'ունենայ; Կը սպասուի որ Կիպրական հարցին առընչութեամբ Միացեալ - Նահանգներու Նախագահին վերջին տեղեկագրին մէջ ակնարկուած զիջման առաջարկին դէմ հակազդեցութիւն ցոյց տրուի եւ աւելի կենսունակ դիրք մը որդեգրուի Թուրքիա - Եւրոպա փոխյարաբերութիւններու կապուած:

***

Տեսանելի գիտղին համար ուզեցոյցի հարկ չկայ: Միջին - Արեւելքի քարտէսը պիտի փոխուի յառաջիկայ օրերուն:

Այս փոփոխութեան մէջ, Թուրքիա եւս իրեն վերապահուած բաժինը պիտի ունենայ,

Միայն թէ, պէտք չէ սպասել որ այդ բաժինը անպայման Թուրքիոյ ի նպաստ կատր մը ըլլայ: Քրտական ու հայկական հարցերը եւ կիպրական խնդրին կապուած զարգացումները կ'ընթանան ճիշդ հակառակ ուղղութեամբ:

Թուրքիա, մինչեւ այսօր իր հետապընդած ամերիկասէր քաղաքականութեամբ ու Ծոցի տագնապին ընթացքին որդեգրած դիրքով, դէպքերը իրեն ի նպաստ դարձնելու համար գործածելիք բոլոր փամփուչտները չհայլօրին գործածած եւ սպառած է արդէն:

Նոր ու զօրաւոր փամփուչտներու կարիքը ունի Թուրքիա այսօր: Ասոր կարենալ տիրանալու համար ալ պէտք է որ հիմնական ու վճռական նոր քաղաքական ուղի մը ընտրէ իրեն:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՕՐԸ

Կեդրոնականի ասանդական «բաժակի պահ»ը Դեկտեմբերի Բ. կիրակի օրը -Դեկտեմբեր 9- համախմբեց կեդրոնականցիներն ու իրենց համակիրները, էասեանցիներ ու մխիթարեանցիներ:

Հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ «Տիամանթեր» ճաշարանին մէջ: Օրուան խօսնակը Մհրան Ադտոնեան ներկաներու բարի գալուստ մաղթելէ ետք խօսքը տուաւ Կեդրոնական Սանուց Միութեան ատենապետ Արթօ Մանուկեանի որ օրուան խորհուրդը նշելէ ետք հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեանի յոտնկայս լռութեամբ յարդել ընդմիջա բաժնուած ուսուցիչ Թէ աչակերտ, բոլոր կեդրոնականցիները:

Յոր ներամփոփումի մէջ անցնող այս վայրկեանէն ետք, ճիշդ ժամը 13·30-ին Ա. Մանուկեան հրաւիրեց բաժակ բարձրացնելու կեդրոնական վարժարանի կեանցը. ու բոլոր ներկաները բաժակ ի ձեռն, ոտքի՝ կը գոչէին «կեցցէ՛ կեդրոնականը, կեցցե՛ն կեդրոնականցիները»:

Ճաշի սպասարկութիւնը սկսած էր ու հաւաքոյթը կ'անցնէր հաճելի մթնոլորտի մը մէջ: Խօսք առին Վարդան Օզինեան, Արա Պէրպէրեան եւ Շաւարշ Մարտիրոսեան:

Մհրան Ադտոնեան առիթը չվախցուց հրաւիրելու ներկաներու մէջ գտնուող ծանօթ արտասանող Սարգիս Պօղոսեանը որ սիրայօժար ընդառաջեց ու իր կրկնակի արտասանութիւններով խանդավառեց ներկաները:

Խմբավար Ալէքսան Ալթունեան եւս ոգեւորեց ներկաները նախ իր երգերով, ապա՝ դաշնակով: Բիւզանդ Ֆրնտրքեան եւս արտասանեց, քանի որ իր կիթառը չէր ընկերանար իրեն:

Բաժանման պահէն առաջ խօսք առաւ Սահեան Իյնէճեան, ներչնչուած՝ Յովհ. Թումանեանի «Հին օրհնութիւն» քերթուածէն եւ Երեւանի Թանգարանը կառուցած այցելութենէն:

Ժամը 17-ին, երբ արդէն պէտք էր բաժնուիլ սրահէն չատեր ոտքի կը խօսակցէին, չնայելով քանի մը վայրկեան եւս երկարել տարեկան մտերմութեան այդ պահը:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆՑԻ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ «Հերոս» թաղերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 17-ի իրիկունը, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան 100-ամեակի տօնակատարութիւնը: Խաժակ Սարգիսեանի բացման խօսքէն ու դեղարուեստական յայտագրէն ետք, եղած է Ռ. Ա. Կ.ի պատմական առաքելութիւնը եւ Հայաստան՝ անկախութեան ճանապարհին: Դաշնակով, սրինդով ու արտասանութեամբ գործադրուած դեղարուեստական յայտագրէն ետք կարօ Այալթուն կարդացած է Ռ. Ա. Կ.ի չրջանային վարչութեան ատենապետ Գէորգ Մանտոսեանի խօսքը: Փակման խօսքով հանդէս եկած է էջմիածնական թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, չուրջ 200 հանդիսատեսի ներկայութեամբ, տեղի ունեցած է Սայեաթ Նովայի նուիրուած երեկոյթ մը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Անդրանիկ Զիլինկիրեան, մեծ աչուդին կեանքն ու գործը ներկայացուցած է Յովսէփ Սահակեան: Գեղարուեստական բաժնին իր մասնակցութիւնը բերած է գաղութին 96-ամեայ աչուդը՝ Աչուղ Յովնանի, որ Սայեաթ Նովայէ երկու երգեր նուագած է քամանչայով:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, նըչուած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան 69-րդ տարեդարձը: Օրուան հանդիսավար Երուանդ Ակիչեան պատմական ակնարկով մը անդրադարձած է հայ ազգին, ոտքի՝ կը գոչէին «կեցցէ՛ կեդրոնականը, կեցցե՛ն կեդրոնականցիները»:

Ճաշի սպասարկութիւնը սկսած էր ու հաւաքոյթը կ'անցնէր հաճելի մթնոլորտի մը մէջ: Խօսք առին Վարդան Օզինեան, Արա Պէրպէրեան եւ Շաւարշ Մարտիրոսեան:

Մհրան Ադտոնեան առիթը չվախցուց հրաւիրելու ներկաներու մէջ գտնուող ծանօթ արտասանող Սարգիս Պօղոսեանը որ սիրայօժար ընդառաջեց ու իր կրկնակի արտասանութիւններով խանդավառեց ներկաները:

Խմբավար Ալէքսան Ալթունեան եւս ոգեւորեց ներկաները նախ իր երգերով, ապա՝ դաշնակով: Բիւզանդ Ֆրնտրքեան եւս արտասանեց, քանի որ իր կիթառը չէր ընկերանար իրեն:

Բաժանման պահէն առաջ խօսք առաւ Սահեան Իյնէճեան, ներչնչուած՝ Յովհ. Թումանեանի «Հին օրհնութիւն» քերթուածէն եւ Երեւանի Թանգարանը կառուցած այցելութենէն:

Ժամը 17-ին, երբ արդէն պէտք էր բաժնուիլ սրահէն չատեր ոտքի կը խօսակցէին, չնայելով քանի մը վայրկեան եւս երկարել տարեկան մտերմութեան այդ պահը:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆՑԻ

Ալբի Տիկին Ազատուհի Թոլեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Թոլեան, Տէր եւ Տիկին Ժան-Միշէլ Ռիֆիէ, Մաթիէօ, Էմիլի, Սթեֆանի

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները յատուկ կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԹՈԼԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Դեկ· 13-ին, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Դեկ· 19-ին, ժամը 15·45-ին Փարիզի Ս· Յովհ·-Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմարթրի գերեզմանատունը։

Մահապդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

***

Իր ամուսնոյն յիշատակին, Տիկին Ազատուհի Թոլեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Տէր - Գրիգորեան ընտանիքը յատուկ կը ծանուցանէ

ՂԱԶԱՐ ՏԷՐ - ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահած է Դեկտեմբեր 14-ին, Մոնմորանսի, 94 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Դեկ· 20, ժամը 10·30-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անիէս - Պաւա - Քոլոմպի Քամբր - Թութի գերեզմանատունը ժամը 11·45-ի չուրջ։

Մահապդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Աչքի Շուխլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին։

AVIS DE MESSE

Une messe sera célébrée par Monseigneur Kude NAKACHIAN, Prélat de Paris et délégué pour l'Europe du Catholicossat de tous les Arméniens, à la mémoire de la famille DJAMALIAN, le 23 Décembre à 11 heures 30, en l'Eglise Apostolique Arménienne, 15, rue Jean Goujon, Paris 8ème.

En commémoration du cinquantenaire du décès d'

ARCHAK DJAMALIAN

HOMME D'ETAT ET DE LETTRES

Ministre de la République Arménienne, ayant promulgué la Confédération Caucasienne. Leader du Parti Socialiste Arménien DACHNAKTSOUTIOUN, membre du Comité exécutif de l'Internationale Socialiste dès 1922 aux côtés de Léon BLUM. Au Caucase, professeur, rédacteur en chef du Journal «Horizon», Ambassadeur d'Arménie en Géorgie, volontaire pendant la grande guerre auprès du Général ANDRANIK. Aux Etats-Unis, rénovateur du Hôm Armenian Relief Society INC., créant 56 sections. De 1922 à 1925 il fut conseiller de la Légation à Paris. Fondateur de la Croix Bleue Arménienne en France, en Europe et en Orient, dès 1926 jusqu'à sa mort le 27 Décembre 1940 il œuvrera pour cette association humanitaire (reconnue d'utilité publique le 23/4/1986). Il fonda en 1930 la première «Maison arménienne» à Décines, qui porte le nom de «Maison de la Culture Archak Djamalian» depuis Décembre 1985.

A la mémoire de son épouse
GERTRUDE CARLOVNA
MAROUARDT-DJAMALIAN
Compositeur et cantatrice de Bel Canto
décédée le 9 Novembre 1975

de son fils
ARMIK DJAMALIAN
Juriste international
décédé le 19 Février 1985

et de leur cousin
KAREN SCHANAZARIAN
Ingénieur-chimiste,
expert international cimentier
décédé le 17 Avril 1989 à Bruxelles

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները·- Տիկին Վիտա Երէմեան 500, Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Մկրտիչեան 100 Ֆր·: Տէր եւ Տիկին Սկօ Գասարճեան, Պերճուհի Սիրաճեանի մահուան առթիւ, 300 Ֆր·, Պր· Ազատ Զատիկեան Ծնունդի առթիւ 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արշաւիր եւ Հիլդա Տօնէլեան (Պրազիլէն) 980 Ֆր·:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրատուութիւնները հատատութեան մէջ տեղի ունեցած հոգեճաշին առթիւ·-

Տիկին Օհանեանէ 100, Պր· Բապուճեանէ 200, Պր· Մուրատիանէ 200, Պր· Ափրիկեանէ 100, Պր· Գասպարեանէ 500, Պր· Պատուգանեանէ 500 Ֆր·:

Այլ առիթներով առացած է·- Պր· Մուսայեանէ 500, Պր· Թիւրեաքեանէ 200 Ֆր·, Ալբի Տիկին վահիկ Տէր - Մինասեանէ 3000 Ֆր·:

***

Կապոյտ Աչքի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները· - Տիկին Ալինդ Խաչիկեանի մահուան առթիւ· - Տէր եւ Տիկին Յակոբեան եւ Տէր եւ Տիկին Հաքիմեան 500-ական Ֆր·, Տիկին Սուսան Խաչիկեան 200 Ֆր·: Տիկին Ոսկանեան 100 Ֆր·, իր եղբօր՝ Գարբիէլի մահուան Ս· ատենիլիին ի յիշատակ:

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris

Roger de Gonink

41 peintures 1964 - 1990

du 6 Décembre au 31 Janvier

Tous les jours ouvrables
de 10h à 12 h 30 et de 14 h 30 à 19h.

(Շար· Ա· Էջէն)

մը առնեն, որովհետեւ Եւրոպայի ժողովուրդները բնաւ կոզմնակից չեն պատերազմի մը, զոր իրենցը չեն նկատեր։ Մըտայ որ նման պատերազմ մը ոչ մէկ ժողովուրդի պատերազմն է, նաեւ ամերիկացի, զաղանիք չէ որ միջազգային իրաւունքի խախտումներու քարոզներն ալ միայն ժպտիլ կրնան տալ, քանի որ յարդ Ազահովութեան Խորհուրդի ոչ մէկ բանաձեւի չյարգուելուն առթիւ, նման բռնայախօսական երթքներ եղած են, այն պարզ պատճառով որ ոչ կիպրոս, ոչ ալ դրաւեալ հողամասերուն վրայ քարիւղ կայ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՈՒԻ մէջ չատ ծանր խռովութիւններ պատահած են Ուրբաթ եւ Շաբաթ, գլխաւորաբար Ֆէզի մէջ, ուր ընդհանուր գործադուլի չարժում մը բոլորովին այլ ընոյթ առած է, ցոյցերը չատ բուռն կերպով զսպուած են ոստիկանութեան կողմէ եւ զոհերը չատ են։ Երկու սենեակներ գործադուլի կոչ ըրած էին, երբ բանակցութիւնները կը ձախողէին։ Գործադուրկները թալանի տուած են նաեւ ինչ որ կրնային, չքեղ պանդոկ մը, ուր զբօսաչրջիկներ կային քարուքանդ եղած է եւ ամէն ինչ գողցուած։ Կարելի չէ, սակայն, ճշդրիտ որեւէ բան պիտնալ քանի որ բանակը չրջապատած է քաղաքը եւ մուտքը արգիլուած է։ Պաշտօնապէս 5 մեռեալի խօսք կայ միայն, մինչ այլ աղբիւրներ քանի մը տասնեակ, մինչեւ իսկ 100-է աւելի մեռեալի մասին կը խօսին, ինչ որ կարելի չէ ստուգել։ Ընտանիքները զաղանի կը թաղեն իրենց մեռեալները վախի պատճառով։ 210 ձերբակալութիւն կատարուած է։

ՎԱԼԵՉԱ նշանակեց իր նախարարապետը յանձին Եան Օլշեվսկիի որ քսէ իրատարան մըն է եւ միշտ ընդդիմադիր եղած է համայնավար վարչակարգին։

ԹԻՄԻՇՈԱՐԱՅի մէջ, ընդվզումով ոգեկոչուեցաւ ռումանական յեղափոխութեան տարեդարձը, քանի բոլորը այն համոզումն ունին որ խարուեցան եւ իրենց յեղափոխութիւնը զողցան։ Ցոյցերու ընթացքին իլիէչքուի հրաժարումը պահանջուեցաւ։ Ուսանողուհի մը կը բացատրէ մթնոլորտը ըսելով.- «Ռումանիոյ մէջ է որ ամէնէն քիչ թիւով խակաան համայնավարներ կային եւ ամէնէն մեծ թիւով՝ կեղծաւորներ, կ'ըսէ հայրս, այդ պատճառով յանցաւորներ կը փնտրուին, կախարդական չրջանակ մըն է»։ Հակառակ ցուրտին եւ ուսեսաեղէնի պակասին, երեք օր չարունակաբար, հազարաւոր ցուցարարներ տոզանցած են միշտ այն հաւատքով թէ բան մը կրնայ փոխուիլ տակաւին, յոյս կայ։

ՏՈՒԲ· ձէյք ԳԷՈՐԳԵԱՆ անպարտ արձակուեցաւ Տէթրոյթի (Միչիկըն) դատարանին կողմէ։ Կը պատուէր «օժանդակութեամբ չնորհուած անձնասպանութեան» համար։ Այլ խօսքով մեղմահատման (Էօթանազի) ամբաստանութեամբ։ Ծանօթ է որ մեքենայ մը չինած է, որ երեք արուակ ունի, մէկը աղ պարունակող հեղուկ մը որ երակները կը բանայ, ուրիշ մը՝ քնարեր, հուսկ՝ մահարեր նիւթ մը։ Հիւանդը ինք է որ կը բանեցնէ զանակնիը եւ ասիկա թոյլ տուած է դատաւորին յայտարարելու որ Գէորգեանը չէ որ ճանկէ Ալթքինսի մահը պատճառած է, այլ նոյնինքն հիւանդը։ Տոքթ· Գէորգեան կը պատուէր այդ կնոջ մահացումին համար, մինչ Ալցհայմէրի հիւանդութենէն տառապող կինը ինք ուզած էր վերջ տալ կեանքին եւ ամուսինն ալ դատարան եկած էր ու ի նպաստ Գէորգեանի արտայայտուած։

ԻՐԱՔ որոշած է 500 թոն արմաւ տալ Խորհ· Միութեան մարդասիրական համաչխարհային օժանդակութեան չրջադարձին մէջ։ Մնաց որ ՔԱ - կէ - Պէ-ն ամէն օր նոր գայթակղութիւններ հրապարակ կը հանէ· կը պարզուի որ ցարդ հատած միջազգային օժանդակութիւնն ալ նաւահանգիստները կը մնան, հոս - հոն հազարաւոր թոններով ուսեսաեղէն կամ ճամբայ կը փոխեն կամ կ'իւրացուին կամ կը փճանան։

«ՀԻՒՐԻՅԷԹ» օրաթերթին Դեկտեմբեր 15ի թիւին մէջ «Հարաստան» խորագրուած յօդուած մը առորագրած է Քեամուրան Կիւրիւն։ Հոն, խօսելով հայ-իսրայէլ նոր յարաբերութիւններու մասին, կը յիշեցնէ Հայաստանի 1918-ի անկախութեան յաչորդած հակաթուրք կեցուածքը· Սեւրի դաչնագիրը, Արեւքանարատպոլի համաձայնագիրը, Լօզանը եւլն·։ Եզրակացութիւնը այն է թէ Հայաստան երբեք անկեզծօրէն բարեկամական արամադրութիւն ցոյց տուած չէ Թուրքիոյ։ Նոր չրջանէն կը յիշուի 1965-էն ի վեր Ապրիլ 24-ի կանոնաւոր յուշահանդէսները···։ Քեամուրան կիւրիւն ատարին, կը թելադրէ Հայաստանի հետ բարեկամութեան սիրոյն չվշտացնել Ազրբեջանը, Վրաստանը որուն հետ Հայաստանը հարցեր ունի, եւ նաեւ Խորհրդային Միութիւնը, որուն Հայաստան ապարէզ կը կարզայ հեղինակութեան։ Յօդուածագիրը կը չեշտէ թէ ի վերջոյ, Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ Խորհրդային Միութիւն չատ աւելի կարեւոր տեղ կը գրաւէ, քան՝ Հայաստան։

ՃՇՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

20-րդ հանդիպումին ալ յաղթելով, Գասպարով («Ազրբեջանցին» կը գրէ «Ռոթիտիէն տը Փարի») 11 կէտով կը յաղթէ Գարրովի որ միայն 9 կէտ ունի։

ՓՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ չրջանին, Մարսէյլի Հ· Մ· Լ· Մ·- Ափթիւը 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթած է Փոռ - տը - Պուքի։

EREVAN en direct

VOL HEBDOMADAIRE DIRECT

PARIS - EREVAN - PARIS

TOUTE L'ANNEE

Le Consulat soviétique nous informe que les visas touristiques pour l'Arménie sont, dorénavant, autorisés.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԿԻ ԹՌԻՉՔ

ՓԱՐԻԶ-ԵՐԵՒԱՆ-ՓԱՐԻԶ

ԱՄԲՈՂՋ ՏԱՐԻՆ

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆ

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
43, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԱՏՉ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 19
MERCREDI
19 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.432

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.432

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄՈՍԿԱՒ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՎԱՅԵԼԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԵՐԵՔ ԵՐԵՎՓՈԽԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ԲՈՂՈՔԻ ՆԱՄԱԿԻՆ...

Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ, բացուեցաւ «Ժողովրդային երեսփոխաններու» համագումարը, որ 2250 երեսփոխանի վրայ համախմբած է չուրջ 2000: Ծանօթ է որ Հայաստանի եւ Արցախի 58 երեսփոխանները նամակով մը յայտնած էին թէ պիտի չմասնակցին, բողոքելով Արցախի մէջ տիրող կացութեան դէմ («Յառաջ», Դեկտեմբեր 12) եւ պահանջելով որ վերականգնին Ղարաբաղի մարզային օրինատուր մարմինները: Այս նամակը ուղղուած էր ոչ միայն Գորբաչովին այլեւ պատճէնները դրկուած էին նաեւ առ որ անկ է: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդն ալ յայտարարութեամբ նեցուկ էր 58 երեսփոխաններուն: Երկուշաբթի օր կը պարզուէր սակայն թէ խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի այդ 58 երեսփոխաններէն 3-ը՝ դրժած են իրենց խոկ ստորագրութիւնը, ներկայ ըլլալով նիստին: Ատոնք են՝ նախկին վարչապետ՝ Վլ· Մարգարեանց, ՔԱ-կէ - Պէ-ի նախկին նախագահ Վ· Բագամեանց եւ զօրավար Սուրքով: Այս երեքին ներկայութեան պատճառաւ Լուկիանով յայտարարած է թէ բոլոր Հանրապետութիւնները ներկայ են եւ կը մասնակցին բայց՝ Լատվիային, ինչ որ անշուշտ չի համապատասխաներ իրականութեան: Այդ «ճղտումը» ըրած է Ռուսաստանի երեսփոխան՝ Մուրաշով, յայտարարելով թէ պիտի չ, Հայաստանի պատուիրակութիւնը չի մասնակցիր: Երեքշաբթի առաւօտ, երեւանէն կը յայտնէին մեզի թէ նոյն օրը, Գերագոյն Խորհուրդն ալ իր դիրքը պիտի ճշդէր պատահածին նկատմամբ: Մնաց որ այդ երեք մասնակցողներն ալ երկար ատեն է Մոսկուա կը մնան:

***

Ծայրայեղ պահպանողական հոսանքի երեսփոխանուհի մը՝ Սաժի Ումալատովա, անցեալ ծայրայեղ Սոյուզ խումբին, «Կարմիր Մուրճ» գործատան ջոկատապետ, որ մաս կը կազմէ Համայնավար կուսակցութեան 100 ի պաշտօնէ երեսփոխաններու ցանկին, ակնկրկեր քանաձեւով մը փորձած է անվստահութիւն յայտնել տալ Գորբաչովի նկատմամբ համագումարին կողմէ, չէ յաջողած: Ան իր բանաձեւով հրաժարումը պահանջած է Գորբաչովի, չեչաելով.- «Երկիրը առաջնորդելիք քանդումի, փլուզումի, սովի, ցուրտի եւ արեան: Անմեղներ կը մեռնին, բարոյական իրաւունքը չունիք այս երկիրը ղեկավարելու: Ժողովուրդը հաւատաց ձեզի եւ հեռուեցաւ, բայց ժողովուրդը ծանրօրէն խարուեցաւ: Երկիրը տէր չունի: Չի բաւեր իշխանութիւն ուզել, հարկ է պետական գործածել: Զարութիւնը, աւերութիւնը, ոճիրը կը տիրեն: Երկիրը կը մեռնի»: Բանաձեւը մերժուած է 1288 ձայնով 426-ի դէմ: Պէտք է ըսել որ Գորբաչով կը չարունակէ իր լարախաղացութիւնը, օր մը քիչ մը բարենորոգողներուն դռնացում տալով, ուրիշ օր մը՝ հակառակը եւ ցարդ կը դիմանայ: Այս անգամ ալ հանրավճիռի «դիւտ» մը ըրած է թէ Միութեան ուխտին համար, որպէսզի ամէն մէկ Հանրապետութեան իւրաքանչիւր քաղաքացի իր կարծիքը արտայայտէ եւ արդիւնքն ալ վճռական ըլլայ, միւսն ալ հողին անձնական սեփականութեան համար:

Ամէն պարագայի մէջ, Սոյուզն ալ, որ ակիզբը «Ապ· փրկութեան Կոմիտէի» մը սպառնալիքը մէջտեղ դրած էր, բան մը չէ ըրած այդ ուղղութեամբ:

Բայց, անկասկած, ամէնէն ղիպուկ խորհրդածութիւնը ըրած է Գալինա Ստարովօյտովա յայտարարելով· - «Յաղթանակը կը պատկանի անոր որ պիտի կարենայ բնակչութիւնը կերակրել»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, երեքշաբթի օր, Դեկտեմբեր 18-ին, կը բանար իր 27-րդ համագումարը բաւական ծանր պայմաններու մէջ, քայց Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը «հողեկան վիճակներէ» չի տառապիր եւ ժորժ Մարչէ միշտ նոյն ինքնավստահութեամբ (ինչո՞ւ) կը փորձէ համոզել որ իր կուսակցութիւնը դեռ ապագայ ունի, մինչ մէկ տարուան մէջ իր անդամակցութիւնը արձանագրեց, ուր որ կը կիրարկուէր: Ճիշդ է աւելի դիւրին է համայնավար ըլլալ Ֆրանսա քան խորհրդային աշխարհին մէջ: Այսօր, կուսակցութիւնը որու 70-ամեակին ալ կը զուգադիպի իր քարտուղարին 70-ամեակին (Մարչէ ալ 1920-ին ծնած է) մէկ 26 երեսփոխան ունի Ապ· Ժողովի մէջ (182 եղած է 1946-ին եւ առաջին կուսակցութիւնը երկրին) եւ 15 ծերակուտական: Դեկտեմբեր 18-ին «Իւմանիթէ»ն (զոր հիմնած է Ժօրէս 1904-ին) թացառիկ թիւ մը հրատարակած էր: Շատ բան պիտի չերեւի, հաւանարար, այս համագումարը, ուր անդամ մը եւս Մարչէի «ուղղափառ» դիծը պիտի յաղթանակէ: Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը այն ձեռնարկն է, ուր ձախողութեան աւետն ալ, ափերը չի փոխուիր:

ՀԱՑԻԹիի մէջ, Հայր Արիսթիտ գլուխը կը դառնուի ընտրութեանց Ա· շրջանի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Ժողովուրդը, առաջին արդիւնքներէն իսկ չէ ծածկած իր ուրախութիւնը եւ երգելով ու պարելով փողոցներէն տողանցած: Ժողովուրդին մարդն է, Հայր Արիսթիտ որ քանիցս մահափորձէ ազատած է եւ 37 տարեկան նին իսկ, պայքարի երկար անցեալ մը ունի եաին մաֆիային դէմ, որ կը քամէ երկիրը: Աղքատներուն փրկարարը կը նկատուի:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 15, ԿԱՄ ԳԻՇԵՐԻՆ յարձակումի անցնելու ապառնալիք կ'ընէ Նախագահ Պուշ, եթէ այդ օրը, մինչեւ այդ ժամը Իրաք Քուէյթը պարպած չըլլայ:

ԱԶՆԱՒՈՒԻՐի բազմաթիւ ճամպրուկները, թուղթեր, դրամ եւ այլ թղթածրարներ զողցուած են իր կառքէն, Կիբաղի օր, Լիոնի պանդոկի մը դրան առջեւ: Կառքին պատուհաններէն մէկը ջարդուփշուր եղած է եւ այդ ձեւով կարելի եղած է կողոպտել:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓրԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

ԳԻՆԵՐՈՒ ԱՃ

Հայաստանի վիճակագրութեան պետական Կոմիտէն կը հաղորդէ թէ աննդեղէնի ճղնաժամը չուկաներուն մէջ կըտրուկ կերպով բարձրացուցած է աննդամթերքներու դիները: Յունուարէն Նոյեմբեր, անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանին բաղդատմամբ Երեւանի եւ Կումայրիի չուկաներուն մէջ դիները 43,1% յաւելում կրած են:

Վերջին 15 օրերուն ալ Երեւանի չուկաներուն մէջ աննդեղէնի որոշ տեսակներու դիները զգալի չափով բարձրացած են, ի շարս որոնց՝ միսը, պանիրը, հաւը, ապուխտը, բանջարեղէնի որոշ տեսակներ:

***

Ճ· ՊՈՒՇԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Ճ· Պուշի Ազգային ապահովութեան գծով խորհրդական՝ Պրէնթ Սքոքրոֆթ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուղղուած հեռագիրով հետեւեալը կ'ըսէ.-

«...Շատ չնորհակալ եմ Հայաստանի իրավիճակին մասին ձեր ներկայացուցած խիստ չահեկան տեսակէտին համար:

«Ես մեծ հաճոյքով կը յիշեմ մեր զրոյցը եւ անհամբեր կը սպասեմ մեր յաջորդ հանդիպումին՝ Միացեալ - Նահանգներ կատարելիք ձեր յառաջիկայ այցելութեան ընթացքին»:

***

ՉԵԽ ԴՊՐՈՑԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Չեխ մասնագէտներու Սպիտակի մէջ կատուցանած դպրոցին հանդիսաւոր բացումին մասնակցելու համար Հայաստան ժամանած է Խորհ· Միութեան մօտ Չեխոսլովաքիոյ լիազօր դեսպան Ռուտոլֆ Սլանսկի: Զինք ընդունած են վարչապետ Վազգէն Մանուկեան, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Ա· տեղակալ՝ Բարսէղ Ադարբեկեան:

Մեսպանը ծաղկեպսակներ դրած է 1915ի Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու, Սումգայիթի եւ Երասխի զէպքերու զոհերուն յուշարձաններուն:

Սպիտակի դպրոցի բացման արարողութեան խօսք առած է դեսպանը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Արհեստակցական միութիւններու Խորհուրդի նախագահ Մարտին Յարութիւնեան, աղէտեալ գօտիի եւ գաղթականներու գործերու մնայուն յանձնախումբի նախագահ Աշիկ Ստամբոլցեան, Սպիտակի քաղաքապետ Գրիգորեան:

850 աշակերտի համար դպրոցական համալիրը՝ աղէտեալ գօտիին մէջ ամենամեծը, բաղկացած է տասը մասնաշէնքերէ, ներառեալ մարզասրահները, լուսարանը, համակարգիչներու դասարանը, ննջարանները, ճաշարանը եւայլն:

Շարժադիմացկուն այդ դպրոցը Չեխոսլովաքիոյ արհեստակցական Միութիւններու նուէրն է: Ան կը կրէ միջնադարու մեծ զիտնական Անտոնիա Շերակացիի անունը, որուն արձանը բարձրացած է դպրոցին հրապարակին վրայ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԱՐԾԻԻ՝
ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մարսէյլի հայ մարզասէրները խանդավառ վայրկեաններապրած են, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ, Սէն Աֆրիքայի մարզադաշտին չուրջ, երբ Հ· Մ· Ը· Մ· - Արծիւ յաղթականօրէն վերջացուցած է իր մրցումը Փոռ - որ - Պուքի դէմ:

Որովհետեւ հակառակորդը պատուոյ դասակարգի խումբ մըն էր եւ Հ·Մ·Ը·Մ·, ախոյենական գծով, երեք դասակարգ վար էր իր մրցակիցէն, քիչեր էին որոնք կը հաւատային թէ Արծիւ պիտի կրնար յաջող խաղ մը ի յայտ բերել:

Յաղթած է Արծիւ 2 - 1-ով եւ հասած այսպէսով, Ֆրանսայի բաժակի 7-րդ հանդրուանին: Եթէ լաւ կը յիշենք, աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր, թերեւս ալ երբեք, Մարսէյլի հայ խումբ մը այդքան հեռու գացած չէր Ֆրանսայի ապրումային մրցաշարքին մէջ՝ ուր, այս տարի, ճամբայ ելած էին 6065 ակումբներ:

Փառաւոր արդիւնք մը ուրեմն Հ· Մ· Ը· Մ·-ի տղոց համար, որոնք այս յաջողութեամբ ապացոյցը կուտան թէ միացեալ հայածին մարզիկներէ կազմուած խումբով ալ կարելի է - երբեմն - հասնիլ փայլուն արդիւնքներու, Ֆրանսական Ֆութպոլին մէջ:

Բաժակի յաջորդ շրջանի խաղերը տեղի կ'ունենան Յունուար 20-ին: Այդ հանդրուանին, մրցակցութեան մէջ պիտի մտնեն նաեւ 2-րդ բաժանումին պատկանող արհեստաւարժ խումբերը:

Հ· Մ· Ը· Մ· - Նոր - Քաի եւ Սէն - Ժան - տը - Մորիէն - Վալանս Հ· Մ·, մրցումները, նոյնպէս ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին, յետաձգուեցան ձիւնին պատճառաւ որ կը ծածկէ Ռոն - Ալփ շրջանի մարզադաշտերը:

Փարիզեան շրջանի արդիւնքները, ախոյենական մրցաշարք՝ Իսի Հ· Մ· - Պոն Քոնսէյ 3 - 1, Նոժան - Ալֆորվիլ Հ· Մ· 2 - 0:

● ԱՐԿԱԴԻ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ՝ ԱՆԳԼԻԱ

Երեւանի «Արարատ»ին նախկին ատեղ, յետոյ խումբին մարզիչ, Արկադի Անդրէասեան հրաւիրուած է Լոնտոն մարզելու տեղւոյն «Արարատ» ակումբը, սիրողներէ կազմուած խումբ մը: Հայ վարիչները կը ծրագրեն աւելի զօրաւոր խումբ մը մկնջտեղ հանել, մասնակցելու համար արհեստաւարժ լիկի մը առաջնութեան: Գոնէ այդպէս լսած է Անդրէասեան Մոսկուայի մարզական օրաթերթին թղթակիցին: Մեծածախս, դժուար ծրագիր մը...:

● «ԱՐԱՐԱՏ» ՕՏԵՍԱՅԻ ԴԷՄ

Հայրենի ակումբին ելոյթներով հետաքրքրուողները կը յիշեն թէ «Արարատ», ի հաշիւ Խորհրդային Միութեան բաժակին, պիտի հեւբրընկալէր, Նոյեմբեր 17ին, Կամիչին քաղաքի խումբը՝ որուն դէմ հաւասար արդիւնք (1 - 1) ձեռք ձգած էր երթ մրցման:

«Արարատ»ի մրցակիցը չէ ներկայացած Երեւան եւ առաջարկած է հանդի -

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ՄԸ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱՐՑԵՐ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթը որ պաշտօնաթերթին է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, Դեկտեմբեր 4-ի թիւով «Եւս մէկ լարուած չաբաթ...» խորագրին տակ արձագանգներ կուտայ Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի Ա. տեղակալ Բարգէն Արարքցեանի, գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեանի եւ Ներսէս Աբք. Պոդոպալեանի մամուլի ասուլիսէն, որ տարընչուած է երկրին կացութիւնը լարող զանազան պարագաներու, առնուած քաղաքական քայլերու:

Բարգէն Արարքցեան նախ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ ներումի օրէնքին որ հռչակուեցաւ Նոյեմբեր 27-ին. հոս, ուշադրաւ կէտն այն է որ Հայաստան առաջին անգամ ըլլալով ներման ինքնուրոյն օրէնք ընդունեցաւ. ճիշդ է որ Սահմանադրութեամբ այդ իրաւունքը տրուած էր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին, բայց մինչեւ այսօր, այդ օրէնքը կ'ընդունէր Խորհրդային Միութեան կողմէ:

Երկրորդ կարեւոր քայլ մը եղաւ կառավարութիւնը արտակարգ լիազօրութիւններով օժտելու որոշումը: Անոր անմիջական արդիւնքը տեսնուեցաւ արդէն, երբ վարչապետ Վազգէն Մանուկեան կառավարութեան կազմը սկսաւ լրացնել նրբանկատուած նախարարներով, փոխանակ չաբաթներով, ամիսներով ժամանակ ըլլալու առաջարկուած ամէն անունի համար կատարուած քննարկութեամբ:

Բարգէն Արարքցեան խօսելով Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան հանդամանքներին մասին, կը ցաւի որ ան ՀՀՇ-ին ընդդիմադիր հանդիսանալու տակաւ համամասրփակ ծրագիր մը չունի, մինչ ակներեւ է ընդդիմադիր ուժի մը բացակայութիւնը: Ա. տեղակալը կ'ափսոսայ նաեւ որ կուսակցութեան համադումարին լուռ է ելոյթներ որոնք ապագային արժանապատուութեան նոր արձանագրուած վերելքին ներհակ չեշտով մը հընչած են, կամ անոնց մէջ նշմարուած է այս կամ այն ուժին ապատիներու հակումները: «Համագումարի որոշ ելոյթներում նորից աղերսաւիւթներ կային այս կամ այն պաշտօնեայի, այս կամ այն ազգին» կ'ըսէ ան ու կը չեշտէ մանաւանդ՝ «անգամ անհրաժեշտութեան դէպքում աղերսաւիւթները ոչ հայերէնով էին արւում, որպէսզի «լսելի լինէին...»:

Գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեան կը խօսի դատական դրութեան զործընթացին մասին. «Երկար տարիներ, կ'ըսէ ան, իրաւապահ մարմիններում, մասնաւորապէս դատախազութեան համակարգում պաշտօնատարները ընտրուած են այլ ընկերվարութիւններով: Եւ այդ ընտրութիւնը, բնականաբար, վատ հետեւանքների է յանգեցրել»: Ան կը թելադրէ որ այն մարդիկը որոնք չեն կրնար աշխատանքը կազմակերպել, ապարդիւր դիմին կարող ուժերու՝ անրասիր, անկաշառ մարդոց: Կը նշէ թէ վերջին տասը ամիսներուն երկրին մէջ կատարուած է 148 դիտաւորեալ սպանութիւն եւ նախնական արդիւնաւորման մէջ կը գտնուին 50 յանցագործներ:

Էջմիածնի Մայր Աթոռի ներկայացուցիչ Ներսէս Աբք. Պոդոպալեանի ուղղուած հարցում մը ուրիշ ցաւոտ մարզ մը կը մատնանշէ որ կ'առընչուի բարոյական մարզին: Ասիկա, Հայաստանի մէջ նորայայտ ազանդներու բազմութիւնն է, զոր պէտք է հետեւանք նկատել կրօնական եօթը տասնամեակի ճնշումներուն ու ներկայի սխալ հասկցուած, սխալ զործադրուած – եթէ ոչ չհամապատասխանած – ժողովրդավարութեան, ազատութեան մթնոլորտին: Այս հարցին մէջ ալնպէս կը թուի որ իշխանութիւնը ծանրաբեռնուած՝ աւելի կենսական հարցերով, չի կրնար լուրջ միջոցառումներու մասին մրցածել, յատկօրէն դժելու համար ազատութիւնն ու անիշխանութիւնը անջատող սահմանագիծը: Ու այդ պարագաներէն օգտուելով, ազանդներու, կրօնական համոզումներու ամէնէն ծայրայեղներն ու «ինքնաեփ»երը ազատ - համարձակ հասակ կ'առնեն Հայաստանի արեւուն տակ ու մարդոց սիրտերուն մէջ. հոս՝ ներկան ու ապագան երաշխաւորող Հարա – քրիշնայի մը իմաստութեամբը լուսաւորութեան հրաւէր կ'ուղղուի, անդին՝ Գանձիի տաճարին համար քարմեր ու քրմապետեր կը փնտռտուին...: Ու մամուլը եւս մեղսակից է խղճի այս «ազատութեան»: Թերթերու էջերը անարգել կը բացուին այս բոլորին ծանուցումներուն, կամ աւելին՝ պատկերազարդ էջերով, յօդուածներով կը ներկայացուին Աստուածամայրը տեսնող երանելիներ կամ Ցիսուս Քրիստոսէ փոխանցուած զօրութեամբ հրաշք - բուժումներ կատարող մանուկներ: Օրինակները կարելի է բազմապատկել:

Ներսէս Աբք. Պոդոպալեան կ'ըսէ թէ իրենք եւս մտահոգ են այդ հարցով, «ռոմկհետեւ նոր աղանդները փորձում են ջլատել մեր ժողովուրդի միասնականութիւնը»: Ան կ'աւելցնէ որ հայ աղանդաւորներու չարժումը զօրացած է Դեկտեմբեր 7-էն եաք: Այդ զժբախտութիւնը յուսալեկ ու վշտահար դանդուածի մը ներկայութեամբը պարարտ հող ընծայեց աղանդներու բարգաւաճումին. եւ անոնք, որոնց այլեւս Աբեմուտքի մէջ մարդիկ կարեւորութիւն չեն տար, նոր ասպարէզ սկսան փնտռել Հայաստանի մէջ: Եւ քանի որ մինչեւ այսօր ոչ մէկ փորձ եղաւ լուրջ պայքարի կամ մերժումի, պէտք է հետեւցնել որ այդ նոր ասպարէզը բաւական լայնօրէն կ'արդարացնէ հայ ժողովուրդին նորարոյս այս «փրկիչ»ներուն յոյսերը:

Աւուլիսը կ'աւարտի Պոդոպալեան Աբք.ի հետաքրքրական մէկ տեղեկատուութեամբ. ան կ'ըսէ թէ Եղդիներու 60 հազարնոց համայնքը Վազգէն Ա.ի խնդրանք ներկայացուցած է որպէսզի օգնէ իրենց ազօթավայրը մը կառուցանելու ու ներկայիս հարցը կը քննարկուի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին կողմէ: Քիւրտերու հետ յաճախ չփոթուած այս ժողովուրդին Ազգային Միութիւնն ալ վերջերս (Նոյեմբեր 4) ձեռնարկած էր պաշտօնաթերթի մը հրատարակութեան որ կը կոչուի «Եզդիների Ձայն». ան լոյս կը տեսնէ մեծ մասով հայերէնի լեզուով:

Ներումի օրէնքէն մինչեւ Եղդիներու փափաքները երկարող հարցերու, հարցականներու խճանկար այս ասուլիսին ամէնէն աւելի ծանրութեամբ կ'արձագանգեն Բարգէն Արարքցեանի այն խօսքերը թէ՝ «ինչ վերաբերում է բաղաքական իրավիճակին, պէտք է ասեմ որ կրտրուկ փոփոխութիւն է տեղի ունեցել. կայունացման միտումները նկատելի են, բայց ցաւօք, վերջին օրերին տեղի են ունեցել իրադարձութիւններ, որոնք իրավիճակի ապակայունացման նշոյլներ են պարունակում: ... Ես կարծում եմ որ պէտք է շատ աւելի որոշակի գործել»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԱՂՋԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՏԸ

1976-էն ի վեր Մոսկուա կը բնակի Արամ Մանուկեանի աղջիկը՝ Սեդա Մանուկեան: «Արմէնփրէս»ի թղթակից վ. Սաֆրեան այցելութիւն մը տուած է իրեն, Մոսկուա, ու հետը ունեցած է շահեկան զրոյց մը: Զրոյցը լոյս կը տիրէ Հայաստանի Հանրապետութեան կերտիչներէն Արամի ... յետ մահու՛ տառապանքներուն մասին եւս: կարդացէք եւ պիտի տեսնէք:

*

Մոսկուա: Սովորական երկնաքերներէն մէկի համեստ կահաւորուած բնակարան: Հայերէն գրքեր կը դանէք այստեղ, «Լրեւրանի» հրատարակութեան «Արարատ» լուսանկարներէ ժողովածուն, մէկ-երկու գեղանկար, հայկական հանրապետարանի հատորները, կողքին՝ մի գաշնամուր:

Եւ բարեժպիտ տանտիրուհին՝ յիանալի Թումանեանների վերջերին Երեւանի պետական համալսարանի անուիկ դրականութեան իմ դասախօսը, որին չեմ տեսել քան տարի, կարծես չատ չի փոխուել, ձայնը նոյն զրնգուն ձայնն է, թէեւ զլժդոհում է՝ համոյախօսութիւն ենք անում, տարիներն իրենցն արել են:

Սեդա Արամի Մանուկեան:

Նշանաւոր Հայի՝ Արամ Մանուկեանի աղջիկը:

– Դուք նամակով յայտնել էիք, որ չզիտէք, թէ ինչ պիտի պատմէք ձեր հօր մասին. – առաջին խօսքս է:

– Այո, մէկ տարեկան էլ չեմ եղել, երբ նա մահացել է: Զորս ամիսս դեռ չլրացած: Ուստի ինչպէս կարող եմ յիշել նրան: Բայց ինչ - որ տպաւորութիւններ կան: Կերպարն առեղծելու առիթներ կային: Ցիշողութիւններ մօրիցս, ազգականներիցս, բարեկամներիցս: Մայրս էլ է քիչ ապրել նրա հետ: Մահուանից երկու տարի առաջ է ամուսնացել: Շատ ծանր տարի էր այդ տասնըեօթը թուականը: Հայրս տասնըվեցը թուականին է մահացել: Մայրս մանկապատութեամբ բժշկուհի էր, Հայուհի, ապրում էր Մոսկոյում: Օրիորդական ազգանունը՝ Զալեան: Կատարինէ կամ Եկատերինա Զալեան: Մոսկուայում աշխատում էր այն կամիճում, որը կոչ էր անում բոլոր հայ մանկապատներին մեկնել Հայաստան, օգնել պաղթականներին: Եւ մայրս էլ թողեց աշխատանքը, բնակարանը. մեկնեց Հայաստան: Այստեղ նրան ուզարկեցին Ղարաղուզուղի կոչուող վայրը: Որբանոցում նա բժիշկ էր, որտեղ եւ հանդիպել է Արամին:

Ծանր տարի, դժուար աշխատանք, ամբողջ օրը մանկատանն էր անցկացնում, հայրս էլ՝ հասարակական, քաղաքական գործունէութեան մէջ թաղուած, եւ այնպիսի ընտանեկան կեանք, ինչպիսին նորմալ ամուսիններն էին ունենում, երեւի այդպէս էլ չէրպականացաւ:

Երբ յետադայում խօսք էր բացւում հօրս մասին, մայրս պատմում էր, որ իր զափարին, իր ժողովրդին վերին աստիճանի նուիրուած անձնաւորութիւն էր, բոլորովին մոռացած իր անձնական կեանքը, մոռացած ամէն ինչ, միայն թէ կարողանար օգնել, կարողանար հասնել, բառարերել այն ձգտումները, որ այն ժամանակ Դաշնակցութիւնը աշխատում էր իրականացնել:

– Այնուամենայնիւ թէկուզ պատմածներից, ինչպիսի՞ն է մնացել կերպարը ձեր պատկերացումներով:

– Կերպարը: Այն բնակարանից, որտեղ հայրս էր մահացել, եւ որտեղ ես էլ ծրնուել, մեզ վտարեցին:

– Երեսունեօթի՞ն,

– Ի՞նչ երեսունեօթ: Քսաներկու – քսաներեք թուականներին: Մօրս էլ աշխատանքից ազատեցին:

– Այսինքն, րոլշեւիկները:

Պարզ է: Մայրս այսպէս կոչուած ամբոխատորիայում (զարմանատուն), պոլիկլինիկա հասկացէք, երեխան զրկին դուռս արեցին: Ազգականների մօտ ապրեցինք, թէեւ նրանք էլ տնչ չունէին. կամոնալ յարմարութիւններով մէկ սեն – եակնոց բնակարան էր: Մօրաքոյրս էր: Հօրս ազգականները կրասնոդարի երկրամասում էին ապրում: Լուր տուին, որ իրենց մօտ մեկնենք: Մինչեւ քսանեօթը թիւն այնտեղ ապրեցինք: Այդ ժամանակ Երեւանում մաշկային դիպաններ բացեցին ու, մանաւանդ չունենալով, մօրս հրաւիրեցին աշխատանքի: Սակայն բնակարան չխոստացան: Մայրս աշխատանքի ընդունուեց, անցանք վարձով ապրելուն. այդպէս՝ երեսուն տարի:

Շատ ծանր պայմաններ էին, ու դրանց դէմ պայքարելու երեսունեօթը թուականը: Երեսունութին մեզ «դատ» ու նորից մօրս ազատեցին աշխատանքից:

– Միայն այն պատճառով, որ Արամ Մանուկեանի կինն է եղել:

– Այո, բա էլ ինչի՞ համար: Մայրս կրթուած, ազնիւ, իր զործին, իր մասնագիտութեանը նուիրուած անձնաւորութիւն էր: Առաւօտեան գնում էր մի աշխատանքի, ճաշին դալիս, ինձ կերակրում, ապա նորից դուռը ինձ վրայ փակում. գնում մի ուրիշ աշխատանքի: Դա էր նրա ամբողջ կեանքը: Բայց մի «պերեցիկ» օր նրան կանչեցին ու ասացին, որ աշխատանքից ազատում են:

Այսպէս երկու տարի նորից անտէր մրնացինք: Ես էլ փոքր էի, այն տարիքին չէի, որ կարողանայի աշխատել, տուն պահել, մօրս հոգսը թեթեւացնել: Հանդիսա էլ չէին տալիս վտարելուց յետոյ: Կանչում էին, «հետաքրքրում» թէ ինչ նամակագրութիւն ունենք, ինչ կապեր:

– Արտասահմանի հետ անշուշտ:

– Այո, ի հարկէ: Իսկ մենք ոչ մի կապ չունէինք: Ոչ մի: Ոչ ոք մեզնով չէր հետաքրքրւում: Մայրս հիպերտոնիկ հիւանդութիւն ունէր: Այնքան տարան - բերեցին, կաթուած ստացաւ ու վախճանուեց:

– Ո՞ր թուին:

– Վաթսունհինգին:

– Դուք Երեւանի համալսարանն էք աւարտե՞լ:

– Այո, բայց մինչ այդ ես երաժշտական կրթութիւն եմ ստացել: Երեսունվեցին աւարտել եմ երաժշտական ուսումնարանը եւ ընդունուել կոնսերվատորիա, որն աւարտել եմ քառասունմէկին:

– Ի՞նչ դասարան:

– Դաշնամուրի: Եւդենիա Խոսրովեանն է եղել դասատուս: Կոնսերվատորիան աւարտելուց յետոյ, Սայեաթ – Նովա եւ երաժշտական դպրոցում քառնեօթը տարի աշխատել եմ: Ասեմ, որ այդ տասում - բերումների ժամանակ մօրս թոյլ էին տուել աշխատելու: Համալսարանն աւարտելուց յետոյ, արդէն պատերազմն էլ էր աւարտուել, ինձ պահեցին ամբոխում, եւրոպական դրականութեան: Այսպէս երկու տեղն էլ աշխատում էի, տպա 60-ական կէսերին դիսերտացիա պաշտպանեցի, եօթանասունմէկին տեղափոխուեցի Մոսկուա:

– Այդ տարիներին, մենք մի պատահական հանդիպման ժամանակ խօսեցինք Արամ Մանուկեանի մասին:

– Այո, դա երբեք չեմ մոռանայ: Վաթսունութին էր կամ վաթսունիններին: Մենք հանդիպեցինք Թումանեան փողոցում, «Անոյշ» մթերային խանութի առջեւ, եւ դուք ինձ ասացիք, որ «Ազդակ» թերթը Արամ Մանուկեանին նուիրուած մի ամբողջ էջ է նուիրել: Դուք ի հարկէ պիտի չիք, որ ես Արամ Մանուկեանի աղջիկն եմ, եւ կամենում էիք ինձ ուրախացնել: Ի դէպ զարմացել էիք, որ այս տարի լուր առացայ Հարկով «Արամ Մանուկեան» մշակութային նոր կենտրոնի մասին:

... Լայն չրջանակով մի մեծադիր լուսանկար է պատից կախ: Արամ Մանուկեանն է:

– Սա իր «բնադիր» լուսանկարն է անչուշտ:

– Այո, թաղման ժամանակ մօրիցս փոքրը վերցրել են, մեծացրել եւ թափօրի առջեւից տարել: Թաղումից յետոյ մօրս են տուել: Իսկ այս մէկը 1909 թուականի լուսանկար է: Քառնեօթու տարեկան ընդամէնը: Ես ամէն ինչ պահում եմ, որ հրապարակում է մամուլում: Ընկերներս, բարեկամներս օգնում են:

Արամ Մանուկեանի արմատները Ղարաբաղում են. այսպէս պիտին բոլորը: Բայց ահա վերջերս հրապարակումներ եղան, որ ծնուել է Կապանի չրջանում: Եւ այդ առթիւ ասնակատարութիւններ էլ արեցին: Այդ կապակցութեամբ Մոսկուայից դուք մի ճշդում էլ ուզարկեցիք «Ուրարթ» պարբերականին:

– Որքան յիշում եմ, մեր ազգականների չրջանում, մեր ընտանիքում Կապանի մասին խօսք չի եղել: Ես հարիւր տոկոսով համոզուած էի, որ հայրս Շուշում է ծնուել: Երբ վաթսունհինգ թուականին պատմաբան - դրող Յարութիւն Թումչանը Սարդարապատի մասին յօդուած գրելու կապակցութեամբ հանդիպեց ինձ հետ, այդ հանդիպման ժամանակ էլ խօսք եղաւ ծննդավայրի Կապանի չրջանի մասին: Ասացի՝ չի կարող պատահել, որովհետեւ մեր ընտանիքում բոլորը նրան չուշեցի պիտին: Յետոյ, վերջերս երբ լմնցայ Չէյվայի ոռնախմբութիւնների մասին, չուզեցի վշտացնել մարդկանց: Գուցէ եւ այնտեղ է ծնուել, չգիտեմ:

– Հիմա Արամ Մանուկեանը այլեւս բանտարկեալ չէ: Ի՞նչ կ'ասէք այս մասին:

– Դա ինձ համար չատ անսպասելի էր: Շատ: Ես երբեք չեմ մոռանայ մօրս խոսքերը, որ ասաց մահանալուց առաջ. «Ես չտեսայ, դու կը տեսնես: Չի կարող որ հայ ժողովուրդը մոռանայ Արամին, չգնահատի նրան: Հնարաւոր բան չէ: Վաղ թէ ուշ դու կը տեսնես դա»: Բայց տարիները զալիս էին, ես արդէն հաշտուել էի, որ դա չեմ տեսնի: Եւ յանկարծ այսպիսի փոփոխութիւն: Սա, ի հարկէ, ինձ համար սրտահաճ էր, եւ ես խորն ապրումներ ունեցայ: Այնչափ երջանիկ եմ, չնորհակալ, որ մարդիկ չմոռցան, չնորհակալ յիշատակը յաւերժացնելու, նրա զործունէութիւնը ըստ արժանւոյն գնահատելու համար: Վերջին հաշուով, Արամ Մանուկեանը իր ամբողջ գիտակցական կեանքը, սկսած պատանեկան տարիներից, նուիրել է իր ժողովրդի ազատութեան դործին:

– Թաղման վերաբերեալ ի՞նչ է հասել ձեզ:

– Թաղումը, հասկանալի է, չեմ յիշում: Բայց դրա մասնակիցներից մի քանիսը դեռ ողջ են, որոնք ինձ պատմել են: Պատ-

մել են, ՙոր դա մի խորը համաժողովրդական վիշտ էր, ամբողջ Երեւանն էր լցուել Յարսկայեա, այժմ Սպանդարեան փողոցը: Ողբում էին բոլորը՝ մեծից փոքրը: Ծարդիկ այն կարծիքի են եղել, որ Աբամի մահով կարծես ամէն ինչ պիտի վերջանայ, եւ ժպտալուըղը կարծես առանց հարազատի, առանց հօր պիտի մնայ:

Նրան թաղել են այժմեան կոմիտաս զբօսայգում: Այն տարիներն այդտեղ Երեւանի կենտրոնական գերեզմանատունն էր: Պիտի յուշարձան կանգնեցնէին դերձմանի վրայ: Սակայն, ինչպէս պիտէք, Դաշնակցական կառավարութիւնը չհասցրեց՝ տապնիները, քաոս, դժուարին թըւականներն էին, դա հնարաւոր չեղաւ: Երբ վերադարձանք «առաջին աքսորից», Երեւունչորս – Երեսունհինգ թուականներին մամուլում յայտարարութիւն Երեւաց, որ այն մարդիկ, ովքեր հարազատները ունեն այդտեղ թաղուած, ՙկարող են նրանց աճիւնները տեղափոխել, որովհետեւ գերեզմանատան տեղում զբօսայգի է դնուելու:

Ես, տասնըհինգ – տասնվեց տարեկան աղջնակ, մօրս հետ գնացի գերեզմանատուն: Ասելի չուտ, մայրս տարաւ, ասելով, որ դոնէ թող հօրը մահացած տեսնի: Քանի որ ցինկէ գադգաղում է թաղուած, եւ բացի դրանից, դիակն էլ զմռսած էր, լաւ պահպանուել էր: Բանուորների անզգուշութեան հետեւանքով դէմքը ծածկող ապակին կոտրուել, եւ դէմքը երեւաց. ես իմ կեանքում առաջին անգամ այդպէս տեսայ հօրս: Մումիայի իմաստով պահպանուել էր՝ պեխերը, մօրուքը, դիմագծերը: Շատ ծանր տարայ, մօրս մասին էլ չեմ խօսում:

Յետոյ տարանք, թաղեցինք ներկայիս կամօ զպրոցի մօտ. այնտեղ գերեզմաններ կային: Սակայն նորից յայտարարութիւն. այդ չրջանում էլ չէնքեր պիտի կառուցուին: Նորից գնացինք: Մայրս ասաց. «դիտե՞ս ինչ, հիմա պիտի այնքան հեռու թաղենք, որ քաղաքն այլեւս չհետապնդի ու չգանի նրան»: Պատկերացրէք, անգամ մտովի, թէ ինչ է նշանակում մի մարդու թաղել երեք անգամ: Ծանր բան է, չէ՞: Թաղեցինք Թոխմախան լիճի գերեզմաննոցում: Սկզբից մի փոքր չիրմաքար դրինք. տանը տղամարդ չկար: Միակ տղամարդը մօրաքրոջս ամուսինն էր, նրան էլ բանտարկել էին: Մայրս կըտակեց. գերեզմանը չկորցնես: Ինչպէ՞ս կարող եմ կորցնել, ասացի նրան, անհոգ եղիր: Երբ մայրս վախճանուեց, նրան էլ հօրս կողքին թաղեցի: Ապա բանակէր վարագ Առաքելեանի, զղջականներիս օգնութեամբ, խաչքար դրեցինք: Այսպէս պահեցինք հօրս գերեզմանը:

– Եօթանասունվեցից յետոյ դուք երեւանում չէք եղել:

– Ես չատ ծանր հիւանդացայ, սրտի խանգարումով: Մոսկուա էի տեղափոխուել եւրոպական դրակառուցութեան գծով մասնագիտութեանս մէջ խորանալու, դիսերտացիա պաշպանելու համար: Սակայն մի քանի տարի աշխատելուց յետոյ հիւանդացայ, թողեցի աշխատանքը: Վաղին (Հատոր 9, Երեւան 1987, էջ 281):

Հետեւաբար, մառէչալները փառաւոր զաւառի Զարդախլուէն են (այժմ Ազրբէջանի Շամխորի շրջան), այլ ոչ թէ Ջրաբերդի Մազաւուղ - Զարդախլուէն:

Ը. – ժ. դարերու որոշ պատմական աղբիւրներ կը կոտուր տեղեկութիւններ կուտան, որ այժմ Ազրբէջանի մաս կազմող այդ տարածքին վրայ ապրած են Հայեր եւ այն կոչուած է Զարդախ, որ պարսկերէն կը նշանակէ 14 եւ եղած է Գարդմանաց իշխանութեան 14-րդ բնակավայրը: Այլ պատումի մը մէջ կը նշուի թէ Զարդախ - Չհարդախ բառն է, որ կը նշանակէ չորս սար եւ որ յետագային տարաղարձուեր է Զարդախլու, իսկ վրացական բառարանում այն թարգմանուած է «Ոսկէ հովիտ»:

ՆԱՅԻՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
Երեւանի Համալսարանի
ուսանողուհի

***

«ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ» ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Յուշամատեան» նորաստեղծ կազմակերպութիւնը, որ Հայաստանի բռնադատուած քաղաքացիները արդարացնելու, անոնց անունը վերարժանաւորելու ուղղութեամբ մեծ գործունէութիւն ծաւալած է, հանդիպում մը ունեցած է Հայաստանի Պետական Ապահովութեան Կոմիտէի (Պ.Ա.Կ.) ղեկավարութեան հետ: Քննարկուած են ստալինեան բռնութիւններու զոհերուն արդարացման, Պ.Ա.Կ.-ի դիւանները հանրութեան բացման, զոհերու թաղումներու տեղերը ի յայտ բերելու հարցերը:

Պ.Ա.Կ.-ի նախագահ՝ Յուսիկ Յարութիւնեան նշած է որ 1920-էն 1953 Հայաստանի մէջ բռնութիւններու ենթարկուած է 25 հազար հոգի, որոնցմէ քանի հազարը արդէն վերարժանաւորուած է: Իսկ 1946-ի ջրհեղեղին՝ Պ.Ա.Կ.-ի նկուղներուն մէջ գտնուող թղթածրարներուն մէկ մասը ոչնչացած է:

«Յուշամատեան» Ընկերութեան Խորհուրդը եւ Հայաստանի Պ.Ա.Կ.-ը դիմած են բնակչութեան՝ խնդրելով հաղորդել ստալինեան բռնութիւններուն զոհ գացած անձերու թաղման վայրերը:

***

«ՀԱՅ ԼՐԱԲԵՐ»

Մոսկուայի հայկական մշակութային Ընկերութեան «Հայ Լրաբեր» թերթը իւսնութիւններուն կողմէ պաշտօնական օրինակ ստացած է: Յարդ թերթին հրատարակութեան գործը կը կազմակերպի, ան լոյս տեսած էր անկանոն կերպով եւ տպագրուած էր նոյնիսկ Երեւանի մէջ:

ՓԱՌԻՍՈՍ ԳԱԻԱՌ
ԳԻԻՂ ՋԱՐԴԱԽԼՈՒ

Արցախի նահանգ, Փառիոս զաւառ, ունեցած է ութ գիւղ, 1051 ծուխ, ութ եկեղեցի եւ ութ քահանայ:

Զարդախլու գիւղ, Փառիոսի ութ գիւղերէն մէկն է. հիմնուած է Զակիրի (հարեւան գիւղ) արեւմտեան կողմը, բնակիչները ընդհ են. ծուխ 200 (Մ. Բարխուդարեանց, Արցախ 1895 թ., էջ 321):

Սակայն այստեղ թիւրիմացութիւն մը կայ՝ կամ զուգադիպութիւն: Թերթենք Լէոյի Ը. հատորին ծանօթագրութիւնները բաժինը. «Մազաւուղ կամ Զարդախլու գիւղը գտնուում է Տրտու - Թարթառի ակոսի մի բարձրութեան վրայ, Մեծչէնից հիւսիս: 18-րդ դարի Շուշուայ խանի խարդաւանքներից զգուած բնակչութեան մեծ մասը գաղթել է Շուլաւերի կողմերը, ապա իր կէսն այնտեղ թողնելով, վերադարձել Գանձակ - Ուտիքի հարաւային մասը, հիմնել այժմեան Խանլարի շրջանը Զարդախլու գիւղը, որից վերջին երկու դարում դուրս են եկել նշանաւոր զօրահրամանատարներ Բագրամեան ու Բաբաջանեանը»:

Կասկած չկայ որ մառէչալները Զարդախլուէն են. սակայն ո՞ր Զարդախլուէն՝ չիսթը հոն է:

Արցախ նահանգի Ջրաբերդ զաւառը նոյնպէս ունեցած է Զարդախլու անունով գիւղ. «Բնակիչք չատ վազ՝ տեղափոխուած են Մեծախնեաց Մազաւուզ գիւղիցն այստեղ» (Մ. Բարխուդարեանց):

Այս Զարդախլու - Մազաւուզը այժմ կը գտնուի Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանը, այլ ոչ թէ Խանլարի: Այդ գիւղին մօտին յիշատակած է նաեւ Բաֆխենում եմ գալ. Երեւանը բարձր է, առողջութիւն չունեմ:

– Ախոռս, ձեզ, անչուչա չատերը կ'ուզենային տեսնել:

– Ես էլ եմ ափսոսում: Գուցէ՞ մի քանի օրով: Առողջութիւնս լաւ չէ:

– Ասացիք, որ ընկեր – բարեկամները Աբամ Մանուկեանի վերաբերեալ նիւթեր են հաւթայթում ձեզ համար:

– Այո, այստեղ են:

– Մտադի՞ր էք որեւէ ձեւով, դրաւոր մի յիշատակ թողնել:

– Դժուարանում եմ ասել:

– Ցաջողութիւն եմ մաղթում ձեզ, նաեւ ցանկանում, որ լինէք Երեւանում:

– Շնորհակալութիւն: Տայ Աստուած:

Վ. ՍԱՆԹՐԵԱՆ
(Արմէնփրէս» թղթակից)

***

ԱՆԹԱՓ

Պայազիտի կառավարութեան հինգ բաժանումներէն մին է Անթափ (իր հարեւթ դերքին պատճառու «անտափ» յորջորջուած), որ կը համապատասխանէ Տուրուբերանի երբեմնի Տուրապաժատափ գաւառին: Սահմաններն են՝ արեւելքէն Արաժանին, հարաւէն Քէսուքի ջուրը, արեւմուտքէն Բարապան լերինք (որ Խնուսը կը բաժնեն Անթափէն), իսկ հիւսիսէն Ղըլըճ Կէտիկի շղթան՝ որ Ալաշկերտի եւ Անթափի միջեւ սեպացած է: Ունի 100 քրստաբնակ գիւղեր, գարուկէս առաջ զուտ հայաբնակ եւ մէկ դար առաջ ժողովրդական կէսը Հայ (վերջերս իր 8 հազար բնակչութենէն 500-ը միայն Հայ մնացած): Սրբավայրերու քաղմաթիւ մնացորդներ կան Անթափի մէջ եւ իր Քիւրտ գիւղերէն չատերը կը կրեն դեռ հայերէի յորջորջում, ինչպէս Սեւք, Տէրըք, Կաւէ, Կալէ, Խեւէ եւայլն:

Իր հայաբնակ սակաւաթիւ գիւղերէն յիշենք Բադնոցը, որ առենօք 80 գիւղերէ բաղկացած վիճակ մըն էր՝ Տուրուբերանէ Ապահովենոց գաւառի արեւելակողմը: Տարիներու ընթացքին, աղէտակոծ Հայ բնակչութեան Ռուսիա գաղթումներուն հետեւանօք, այդ թիւը մինչեւ 3-ի իջաւ, որոնց վրայ դեռ վերջին ժամանակներս կ'իյնէր հայատրցի Հիւսէյին: Բոլորէն այս Բադնոցը միայն մնաց՝ իր Ս. Աստուածածին եկեղեցիով՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մարգար Քահանայ Մարգարեան. Ծրնած 1874-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1900-ին ձեռնադրուած Յովսէփ Եպիսկ. Խոստեղեանէ:

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

ՄԱՄՈՒՐԷԹ ԻՒ ԱԶԻԶ նահանգը բաժնուած է երեք «սանճագ»ներու.–

Ա) Սէզրէ, Խարբերդ, Արաբկիր, Ակն եւ կապան Մատէն:

Բ) Մալաթիա, Պէհէսնի եւ Հիւսնի Մանսուր:

Գ) Տէրսիմ, Խոզաթ, Զմշկածագ եւ Մեծկերտ:

Խարբերդ ի հնումն ամբութիւն էր Զորրորդ Հայոց Հանձիթ զաւառի, յետոյ գլխաւոր քաղաք Մամուրէթ Իւլ Ազիզի կուսակալութեան: Իր անունը կազմուած է մերձակայ խար հին աւանէն եւ իր վրայ վաղնջուց բերդէն: Կառուցուած է քարաբլուր մը վրայ. մօտերը կան կիսլ լեռներ, բլուրներ եւ ժայռեր: Իր բարձր դիրքով՝ կը նայի սխրալի այն մեծ Հովիտին վրայ՝ որ Ուլ եւ Գուզ «օվա»ները կը ձեւացնէ եւ որուն պիտի անդրադառնանք քիչ յետոյ: Խարբերդ Տիգրանակերտէն հեռու է 25 ժամ: Հիւսիսային լերանց ստորոտը ծածելով կ'անցնի Եփրատ, որուն մէջ, լսարանելու անհամար Հայոց գիւղերէն գատ, կամովին նետուող Հայուհիներ ալ եղան եղերաշուք տարին, յանուն պատուոյ եւ կրօնի:

(Շար. 150)

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՂ
ԹԷՕԴԻԿ

ՏԻԱՏԻՆ ԵՒ ԳԻԻՂՕՐԷՔ

Բագրեւանդ գաւառի աղէտալի գաղթականութեանց հետեւանօք «Ս. Յովհաննէս» մենաստանի թեմերը հեղհեղակ նուազեցան: Ամբողջ Ձիրաւի գաշտին մէջ հազիւ քանի մը գիւղեր կային, անոնք ալ թըշուառութեան մատնուած: Իսկ վերջին Զուլումը եկաւ գլխովին ամայացնել մնացորդ չէն վայրերն ալ:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-Ի

ՎԱԼԱՆՈ. – Ազէտեալ հայրենի աշխարհի մեծ դժբախտութեան Բ. տարելիցին առիթով, Դեկտեմբեր 7-ին, Ուրբաթ օր, Վալանոյ հայ գաղութը վայելուչ հանդիսութեամբ ոգեկոչեց եւ սգաց մեծ աղէտը, Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը:

Արդարեւ, ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս, Վալանոյ Ազգային Միութիւնը նախաձեռնութիւնը առած էր եւ իր շուրջ համախմբած Վալանոյ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները համազգային տարողութեամբ նչելու եւ յիշատակը յաւերժացնելու համար մեր հայրենի բիւր նահատակներուն, որոնք գոհը եղան ահաւոր երկրաշարժին:

Կիսօրուան ճիշդ ժամը 12-ին, Վալանոյ Ազրիլեան Նահատակաց Յուշարձանին շուրջ հաւաքուած էր ստուար բազմութիւն մը, կրօնական ներկայացուցիչներէ, պետական անձնաւորութիւններէ եւ ազգայիններէ բաղկացած:

Ազգային Միութեան նախագահ՝ Տօքթ. Մարք Գոհարեան սրտի խօսքը արտասանելէ ետք, յաջորդաբար խօսք առին, քաղաքապետարանի ներկայացուցիչը, փոխ-քաղաքապետ՝ Պր. Ֆաւըրա: Ապա, վերապատուելի Ժ. Լեւոնեան, սրտառուչ ճառով մը (հայերէն) վեր առաւ ազէտին հետեւանքները եւ Հայրենիքի օգնելու կարեւորութիւնը, ազերսը...:

Կաթողիկէ համայնքի կրօնաւոր՝ Զանաբրեան վարդապետի աղօթքով վերջ դրուաւ սգահանդէսը: Նարեկ Խաչակիր Քահանայ Վարդանեան կը բացակայէր հիւանդութեան պատճառաւ:

Միայն մէկ բան ... տակաւին երկու տարի ետք եւ տակաւին երբ այնքան թարմ է ազէտը, Վալանոյ եւ շրջակայից Եռանուք (28) կազմակերպութիւն - Միութիւններէն, միայն վեց (6) հատը ծաղիկ ուղարկած էր...

Ցիշատակն նահատակաց օրհնեալ եղիցի:

Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Վալանոյ մասնաճիւղը, Դեկտեմբեր 3 եւ 6-ին, երկօրեայ հանդիսութիւններ կազմակերպած էր իր կեդրոնին մէջ:

Դեկտեմբեր 3-ի երեկոյեան, անդամական հաւաքն էր, ուր եկած էին ստուար թիւով հին եւ նոր անդամներ, ծանօթանալու եւ վերանորոգելու համար իրենց ծառայելու կամեցողութիւնը միութեան եւ անոր մէջոցաւ հայ շրջանակներուն:

Մասնաճիւղի նախագահ տօքթ. Ժ. Ն. Կօչկարեանի բացման խօսքէն ետք՝ Տիկնանց նախագահուհին Տիկին Հերմինէ Քէչիչեան, որ մասնակցած էր Միութեան համաշխարհային ժողովին, Լոս - Անճըլըսի մէջ, Նոյեմբեր 16, 17 եւ 18-ին, կարեւոր տեղեկութիւններ տուաւ անդամանդամուհիներուն Միութեան նուաճումներուն մասին:

Դեկտեմբեր 6-ին, Հինգշաբթի օր, կէսօրին, ստուար թիւով Տիկիններ հաւաքուած էին եւ Միութեան կեդրոնը, կէսօրուան ճաշով եւ պատշաճ յայտագրով բացումը կատարելու համար «Ակումբի Օր»ուան, որ տեղի պիտի ունենայ ամիսը անգամ մը, աւելի սերտացնելու եւ աշխուժացնելու համար հայկական շրջանակը եւ սովորութիւնները:

Այս առթիւ, զոհունակութեամբ նչենք թէ՝ Տիկիններէն, ստացուած եկամուտով օգտակար պիտի հանդիսանան Հայրենիքի երախաներուն:

Ա. Բ.

Այլոյ Տիկին Աշխէկ Քիւշիւքեան,
Այլոյ Տիկին Ժորժ Քիւշիւքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մովսէս Քիւշիւքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պարպէտ Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
Այլոյ Տիկին Նարա Մարտիրոսեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
յաւուր կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր՝

ԽԱՉԻԿ ՔԻՒՇԻՒՔԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 16-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 16-ին Իսի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, 6 Ավընիւ Պուրկէն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի Լիթէդոքմիւնալ գերեզմանատունը:

Մահագրի չատագոյներէն կը խնդրուի ներկայ իրենց այդ նկատել:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑՈՂ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60ՐԴ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30-ին

Salle de la Chimie

(Շար· Ա· Էջէն)

պատմը յետաձգել գարնան: Տեղի տալով հայ վաթիզներու ըղձքին, Մոսկուայի պատկան մարմինը յաղթական հռչակած է «Ախթամար»ը:

Եթէ այս որոշումը չփոխուի մինչեւ գարուն, «Ախթամար» կը մտնէ այսպէսով բաժակի քառորդ եզրափակիչ՝ ուր իր մրցակիցը պիտի ըլլայ յաւաջիկայ տարի, Օռեաղի ակումբը:

ՔՐԵՔԱՄԱՐՏ

● ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԵՐ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Կէօթթորկ (Շուէյց) տեղի ունեցած աշխարհի բաժակի մրցաշարքին, երկու Հայեր մաս կը կազմէին Խորհրդային Միութեան խումբին՝ Ատպեան եւ Ռուբէնեան: Երկուքն ալ, Կումայրեցի, կը պաշտպանին դաշնական ոճով, Գապիկ Ատպեան 52 քիլօկրամ եւ Յարութիւն Ռուբէնեան 62 քիլօկրամ դասակարգերուն մէջ: Խորհրդային Միութեան կազմը չհաց է բաժակը:

Վ. Մ.

ՎԱՆԱՅԻՆ. -

Տիկին Կարապետ Փափազեան, զաւակները ու թոռները

յաւուր կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ· 15-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուելու Երեքշաբթի, Դեկտ· 18, ժամը 13·45-ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին:

106, boulevard de la Libération
94300 Vincennes

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աշխ Ալֆորվիլի «Էյէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 25-ին, հանգուցեալ Խաչուհիներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգիստին առթիւ·

Տիկին Մարկրիթ Գումրեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան, Տիկին Տ· Գոցարիկեան, Օր· Ա· Տէր - Պարսամեան, Տէր եւ Տիկին Աշխէկեան, Տէր եւ Տիկին Էս· Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ք· Նեւեյեան 300-ական Ֆր·, Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Մատիկեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան, Պր· Ժաք Պոչնաքեան, Տէր եւ Տիկին Հր· Պատմաճեան, Տէր եւ Տիկին Անանիկ Անանեան, Օր· Օր· Զիլինկիրեան, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան, Տիկին Ա· Զերչեան, Տէր եւ Տիկին Բարգէն Մութաֆեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պատրեան 200-ական Ֆր·:

(Շար·)

⁂

Կապոյտ Աշխ Պուլմար Օտտոյի Լէօլա Սատնի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·-

Մարտիրոսեան ընտանիքէ իրենց մօր՝ Մարիճուհի մահուան քառասունքին առթիւ 100 Ֆր·, Բարիզ Ամմատեան 50 Ֆր·, Պր· Կարապետ Գալֆազեան իր կնոջ՝ Արեգնազի մահուան 2-րդ տարելիցին առթիւ 50 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վահէ Թըրնըզեան Իմիէեանները հոգեհանգիստին առթիւ 100 Ֆր·:

⁂

Կապոյտ Աշխ Սէն - Ժերմէն Ջ· Շանթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·-

Ընկ· Սիրարփի Մերտինեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Մերտինեան ընտանիքէ 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պօյաճեանէ 100 Ֆր·:

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԻՐԸԼ ՀԱՅ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN·KOMITAS

(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec

L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO

(140 Exécutants)

Intitulé

"Pages arméniennes"

de

GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08

ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89

ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32

CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17

ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52

PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03

- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93

- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65

DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97

VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96

VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80

MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13

VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36

et auprès des membres de la chorale.

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

21, rue Lamartine, 75009 PARIS

Tél. : 42. 82. 01. 41 +

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991

et souhaite une bonne fête de Noël

ԹԷՐՋԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
ցաւագոյն մտերմութիւնով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

Réveillon du Nouvel An

au Collège

TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՕՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊԱՋԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare 2e cour à gauche
75009 PARIS Tél. : 42. 81. 33. 21

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԼԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20

JEUDI
20 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.433 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.433

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

«ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ»Ի ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

«Վասպուրական» հայրենակցական Միութեան հիմնադիր համագումարը բացուած է Գրիգորիս Եպիսկ. Բոնիաթեանի ելոյթով: Միութեան հաշուետուութեամբ հանդէս եկած է նախկին վարչութեան նախագահ Փրոֆ. Վարդգէս Յարութիւնեան: Համագումարին աշխատանքներուն մասնակցած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի Ա. տեղակալ Բաբգէն Արարքցեան:

Նորընտիր վարչութեան առաջին նիստին Վ. Յարութիւնեան ընտրուած է հայրենակցական Միութեան պատուոյ նախագահ: Վարչութեան նախագահ ընտրուած է բանաստեղծ Լեւոն Մխիթարեան:

⁂

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Կամայրլի մէջ ստեղծուելիք փայտամշակման ձեռնարկութիւնը կ'ամբողջացնայ Յունաստանէն գալիք արդիական սարքաւորումներով, որոնք հայ - յունական յանձնախումբին նուէրը կ'ըլլան աղետեալ գօտիին:

Հաստոցներն ու գործիքները արտահանմանէն Հայաստան ղրկելու, զանոնք տեղադրելու, մասնագէտներու ուսուցման գործը ստանձնած է Յունաստանի «Նիքոս Մանաքորիզ» մատակարար ընկերութիւնը:

⁂

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՊԱԿ-Ի ՀԵՏ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան հանդիպում մը ունեցած է Պետական Ապահովութեան Կոմիտէի մէջ: Ան յատկապէս նշած է թէ Հայաստանի մէջ տակաւին գոյութիւն ունեցող ընկերային լարուածութիւնը կը խափանէ անտեսական առաջընթացը: Այդ առաջընթացը, թէեւ յապաղումով, բայց անպայման պիտի ըլլայ, քանի որ մեր քաղաքականութիւնը ժողովրդավարութիւնն է, ընդգծած է Նախագահը: Աւոր լաւատես դրսեւորումը հոգի եւ, առայժմ, մանր ու միջին ձեռնարկութեանց սեփականացումն է: ՊԱԿ-ի անդամները պէտք է պայքարին, թոյլ չտալով որ սեւ շուկայով հարստացած մարդիկ իրենց «ազատու» դրամները մաքրագործելու առիթ ունենան եւ օրինականութեան քօղին տակ ընկերային անհատասարութիւնը ալ աւելի խորացնեն: Ընդգծուած է որ ՊԱԿ-ը պէտք է օգնէ բացայայտելու ու չէզոքացնելու դինեալ աւազակախումբերը, կազմակերպուած յանցագործութիւնները, չխուսափելով նշանակել ուղղակի «կնքահայրերը»:

Հայաստանի ՊԱԿ-ը պէտք է բարձրացնէ իր վարկը եւ փարատէ այն համոզումը, որ ան եղած է Մոսկուայի կամակատարը, դատապարտած է ազգային շահերուն, նշած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեան:

⁂

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԸՆԴԵՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկին մէջ տեղի ունեցած է ընդերքի հարստութիւններու արդիւնաւէտ օգտագործման եղանակներուն նուիրուած գիտաժողովխորհրդակցութիւն մը, որուն մասնակցած են երկրաբանները, ձեռնարկութիւններու ղեկավար աշխատողներ եւ այլ մասնագէտներ: Ելոյթ ունեցողները խօսած են Հայաստանի մէջ երկաթը, պղինձը, մոլիպդէնը, ոսկին եւ ընդերքի այլ հարստութիւնները տեղւոյն վրայ մշակելու, տեղական կարիքները բաւարարելու մասին:

ՄՐՐՋԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

- ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ռոն - Ալբի լիկին մէջ հաւանական չէ որ կարելի ըլլայ խաղալ. դաշտերը ձիւնապատ են:

Մարսէյլի չրջանին մէջ, ախոյենական գծով, Սէն - ԹԱնթուանի Հ. Մ.-ը՝ որ առաջատար է միշտ, բայց այժմ Մանթոնի ընկերակցութեամբ, պիտի հիւրընկալէ Լա Սիոթայի խումբը: Անցեալ Կիրակի Սէն - ԹԱնթուան պարտուած է Մանթոնի մէջ (4 - 1): Իր դաշտին վրայ, հայանուն ակումբը պիտի դանէ վերատին, կը յուսանք յաղթանակի համբան:

Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ պիտի խաղայ դուրսը: Մրցակիցը՝ Աբլ. բաւական զօրաւոր, գժուարութեան մէջ դնելու համար հայ մարզիկները՝ որոնք առաջատար են: Վարիչները, անհատական պիտի հրաւիրեն ազաքը զգոյշ ըլլալ, խուսափելու համար զէշ անակնկալէ մը, Ֆրանսայի բաժակի մրցաշարքին մէջ իրենց ձեռք բերած փառաւոր յաղթանակէն վերջ: Կըրնանք ակնկալել դոնէ հաւասարութիւն:

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

- ՆՈՐ ԱՍՏՂ ՄԸ, ԹԵՐԵԱՒ...

Առենօք Հայաստան ունէր բարձր կարգի մարմնամարզիկներ, ինչպէս Շահինեան, Ազարեան հայր եւ որդի, Ազնաւուրեան, Յակոբեան եւ քանի մը ուրիշներ: Վերջին տարիներուն, ոչ մէկ «եան» միջազգային մակարդակի վրայ: Թերեւս Աչոտ Գասպարեան մնայ մօտերս այդ դասակարգին մէջ:

Համամիութենական երիտասարդական (ժիւնիոր) առաջնութեան մէջ, ան ախոյեան հանդիսացած է զուգահեռ ձողերու վրայ եւ չորրորդ՝ ընդհանուր դասաւորումով: Գասպարեան ընդգրկուած է համամիութենական կազմին մէջ, մարզուելու համար հաւաքաբար:

ԿՌՓԱՄԱՐԶ

Արհեստավարժ (փրոֆէսիոնել) կռիւամարտը իր առաջին քայլերը կ'առնէ Խորհրդային Միութեան մէջ: Վերջերս, Մոսկուա, տեղի ունեցած են, այդ նպատակաւ ծնունդ առած, կռիւամարտի համամիութենական ընկերակցութեան առաջին ախոյենական մրցումները:

Մանուէլ Աւետիսեան, Հայաստանի «ափրոդ» կռիւամարտի փայլուն ներկայացուցիչներէն մէկը, տասը չրջանի համար նախատեսուած մարտի մը ընթացքին, յաղթական հռչակուած է 8-րդ չրջանին իսկ՝ Սերկէյ Վլատիմիրովի դէմ:

Աւետիսեան 29 տարեկան է. կը պարքարի 71 քիլօկրամ դասակարգին մէջ: Անցեալ տարի եղած էր Խորհրդային Միութեան ամաթէօր դեր - ախոյեան:

Վ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ երեք ժամ քառատուն վայրկեան առ վայրկեան իր ճառով փորձած է թէ ամրապնդել կուսակցութեան դիծը՝ եւ թէ չատ չխրաչեցնել հակաճառողները, փրկելու համար ինչ որ փրկելիք կը մնայ: Մառչէ կ'ուզէ մանաւանդ վերջնական խզումի մը չատեղծել Ֆիլիերմանի հետ, որ առաջին օրը չատ կարճ ելոյթ մը ունեցած է, յետագային վերապահելով իր դուն ըսելիքները: Ժորժ Մառչէ ընդունած է որ արեւելեան Եւրոպան «ծանրակշիռ ձախողութիւն» մըն է, բայց չէ վարանած ըսելու որ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը ահազանգ հնչեցուցած էր, խզած առալինականութեան հետ: Երկարապատում այս ճառը նորութիւն չէ բերած տակայն: Զարկած է ընկերվարական քաղաքականութիւնը, չեզոքելով թէ իշխանութիւնը ձախին ձեռքը չէ:

ՃԱՓՈՆ 13 միլիոն տոլարի տախպոդական օժանդակութիւն մը պիտի ընէ Խորհրդային Միութեան (անունդ եւ դեզոքայք), ինչպէս նաեւ 100 միլիոն տոլարի փոխառութիւն մը:

ՄԻԹ-ի (Թուրքիոյ Գաղանի Սպասար - կութիւն) նախկին պատասխանատու մը՝ Ֆերտի Թամէր սպաննուած է առջի օր Պոլսոյ ասիական ափը «անծանօթներու» կողմէ: 1988-ի սկիզբը, Թամէր յայտարարութիւն մը ըրած էր «Միթի չէնգերուն մէջ կիրարկուած չարչարանքներուն մասին ամբաստանեալներու եւ բանտարկեալներու դէմ», որուն արձագանգած էր «Իքթիսինէ Տօղրու»:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նշանակուած վարչապետ՝ Եան Օլշեվսկի հրաժարեցաւ կառավարութիւնը կազմելէ, բոլորովին տարակարծիք ըլլալով Վալեզայի հետ իր կառավարութեան կազմին չուրջ ալ: Տնտեսական ծանր տագնապին, այս ձեւով քաղաքական տագնապ մըն ալ կ'աւելնայ:

1991-Ի ԱՌԱՋԻՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ ԻՆՍԷ-ի (Վիճակագրութեանց Ազգ· Հիմնարկ) նախատեսութիւնները չատ մըռայլ են Ֆրանսական անտեսութեան համար: Աճը տեղ քայլ պիտի ընէ եւ հետեւանքը ծանր է գլխաւորաբար աշխատանքի գեռնին վրայ: Աւելի քան 100 հազար նոր գործազուրկեր պիտի աւելնան: Գալով արտաքին առեւտուրին, ուղղակի ազէտի պատկեր մը կը պարզուի:

ԳՐԱՆՍԵՐԷՆի ուղղագրութեան նոր կանոններու դէմ դիմադրութիւնը կը կազմակերպուի: Բազմաթիւ դրագէտներ համախմբուած են եւ վճռած նկատի չառնել նոր կանոնները իրենց ստեղծագործութեանց մէջ: Ծանօթ է, որ դիւրացնելու համար ուղղագրութիւնը, նախատեսուած է ջնջել բառերը միացնող գծիկները, ջնջել ֆասան սիրֆոփլէքսը, թոեման տեղափոխել, փէ - աշ-ով կարգ մը բառեր (ինչպէս նենիփար) էֆ-ով գրել եւայլն: Այլ խօսքով, աշակերտներու եւ ուսանողներու անդիմութիւնը քաջալերելու համար, լեզուն է որ կը դիջի իր սկզբունքները, փոխանակ դարոցականներուն պարտաղրելու ուղղագրութիւն պիտանալ: Դէմ եղողները կ'ատարկեն նաեւ թէ ոչինչ կը լուծուի այս ձեւով եւ կ'ըսեն. - «Անոնք որոնք պիտէին պիտի տարակուսին, անոնք որոնք չեն պիտեր, բնաւ պիտի չդիտնան»:

ՊՐԻՒՍԷԼի մէջ, Եւրոպայի «12»ները որոշեցին չընդունիլ Իրաքի Արտաքին Նախարարը, եթէ ան նախապէս Միացեալ - Նահանգները չերթայ: Այս որոշումը չատ դոհ ձգած է Նախագահ Պուշը: Գալով Սատտամ Հիւսէյնի, Մերձաւոր - Արեւելքի բոլոր հարցերը (Ծոց, Պաղեստին, Լիբանան) կապուած են իրարու հետ. այդ իսկ պատճառով Արտաքին Նախարարութեան մէկ բաները չատ յայտնած է որ «12»ները երեք տարբեր բանաձեւեր քուէարկած բլլան Մերձաւոր - Արեւելքի հարցերուն չուրջ: Պաղատան, սակայն պիտի չանայ օգտագործել Ապահովութեան Խորհուրդի անկարողութիւնը համաձայնութեան մը գալու Պաղեստինցիներու վիճակին չուրջ դրաւեալ հողամասերուն մէջ: Սատտամ Հիւսէյն չուզեր որ իր Արտաքին Նախարարը Ուաշինկթըն երթայ ընթերցումը մասիկ ընելու համար Ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւերուն: Աւրաք դիւանագէտ մը կը նկատէ. - «Հարցը հոն է որ Պուշ միայն մէկ բանի մասին կ'ուզէ բանակցիլ. Իրաքին անձնասուութեան պայմանները: Խորհիլ թէ Սատտամ Հիւսէյն չանկարծ տեղահին տակը պիտի սողայ, կը նշանակէ չճանչնալ Աւրաբները»:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ Արտաքին Նախարար՝ Շեվարնատզէ Անդարայի մէջ տուած մամուլի ասուլիսը Իրանի կողմէ խիստ հակադեցութեան պատճառ դարձած է. Նախարարը մամուլի ասուլիսին ընթացքին ըսած է թէ իր անձնական կարծիքով, եթէ Իրաք Քուէյթէն քաշուելու մասին յստակ դիրքորոշում արտայայտէր, հոգային ամբողջականութեան մասին իրեն ապահովութիւն արուած կ'ըլլար: Իրանեան մամուլը Շեվարնատզէի այս արտայայտութիւնը մեկնաբանած է այն ձեւով որ եթէ Իրաք Քուէյթէն չքաշուի, պիտի վտանգուի իր հողային ամբողջականութիւնը. իսկ տիկա պիտի նշանակէ ազդանշան մը որ Թուրքիա կրնայ յարձակիլ Քեքլիւքի վրայ: Իրանեան «Թեհրան Թայմզ» թերթը գրած է թէ սահմաններու փոփոխութեան մը պարագային տագնապը պիտի սաստկանայ. հոն ըսուած է որ Իրան - Իրաք պատերազմը առաջին փուլն էր, Քուէյթի գրաւումը երկրորդ, իսկ տագնապի երրորդ փուլի մը պարագային Արաբ ժողովուրդները դէմ - յանդիման պիտի մնան, ապա Աւրաբները եւ Թուրքիա: Իսկ նման զարգացումի մը պարագային, դժուար է դուշակել թէ ինչ կ'ըլլայ հետեւանքը: Շեվարնատզէի վերյիշեալ արտայայտութեան մասին Մոսկուայի կեցուածքը կը ծանրանայ անոր անձնական բնոյթին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼի հանրային կայանները (2 եւ 3) տագնապը չեն կրնար թօթափել եւ մանաւանդ էֆ - էմ 3 վերջնագիրներու ճակատամարտի վերածուեցաւ երեքշաբթի օր: 3-րդ կայանի անօրէնութիւնը մինչեւ ժամը 19 պայմանաժամ տուած էր աշխատանքը վերսկսելու, անոնք ալ նոյն պայմանաժամով պատասխանեցին, հրաւիրելով Ֆիլիփ

(Շար.ը Դ· էջ)

ԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱԿՈՂ ԼՈՑՄԸ

Իտալահայ Համայնական

ԱՒԻԿ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Ինչպէս «Յառաջ»ի Նոյեմբեր 14-ի թիւին վենետիկեան թղթակցութեան մէջ յիշուած էր, այս տարուան Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր ամիսներուն Իտալիա կը գտնուէր հայ մեծանուն բանաստեղծ «վարպետ»ին Աւետիք Իսահակեանի համանուն թոռը՝ Աւիկ Իսահակեանը։ Անոր՝ որպէս Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի հայ գրականութեան կաճառի վիճաբանող՝ բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր, գիտական ուսումնասիրութիւններու ծրագրով համբորդութիւն մը կ'ընէ Վենետիկ - Միլանօ - Հռոմ քաղաքներուն մէջ։ Իրեն հանդիպելու հաճոյքը ունեցանք Վենետիկի մէջ, Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի հանդիսութեան եւ համբաւաւոր երգչախումբին համար Պերճ Թամկոչեանի Ս. Ղազարու մէջ տուած նուագահանդէսին առթիւ։ Ընդառաջելով մեր փափաքին ընդունեցաւ երկու դասախօսութիւններ կատարել Միլանոյի Հայ Տան մէջ Նոյեմբեր 22-ին եւ Դեկտեմբեր 2-ի կիրակին։

Առաջին դասախօսութեան նիւթն էր «Քաղաքական այժմու կացութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ»։ Օրուան նախագահ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան, ներածական խօսքով ներկայացուց բանախօսը, պատմելով նաեւ յուշեր կապուած «վարպետի» եւ Էմմիածնի հետ։

Աւիկ Իսահակեան մանրազնին ներկայացուց արդի Հայաստանի քաղաքական վիճակը, սկսելով 1988 Փետրուարէն, երբ ծայր առաւ զարթօնքեան շարժումը, մինչեւ մեր օրերը. երբ կարծես այլեւս վերջը եկած է հայրենի ժողովուրդին բռնի կերպով պարտադրուած այսպէս կոչուած ընկերվարական կամ կոմիւնիստական վարչաձեւին։ Յարգելի դասախօսը իր ելոյթին սկիզբը անհիգ կերպով յայտնեց որ նախապէս ինք երբեք չէր պրպտած քաղաքական գործունէութեամբ եւ ինքզինքը նուիրած է իր մեծ - հօր գրական արդիւնաբերութեան ուսումնասիրութեան եւ հայ գաղտնի գրողներու երկերու հրատարակութեան գործին, բայց այժմ, որպէս հայ մարդ, չի կրնար անտարբեր մնալ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն եւ կամայ թէ ակամայ կը նուիրուի հասարակական գործունէութեան։ Եւ յանգեցաւ այն եզրակացութեան որ ներկայ կացութեան մէջ, ամենակարեւոր գործը - «Տէմոքրացիա»ի այսինքն ժողովրդավարական կարգերու եւ պատմութեան ամրապնդումը ապահովելն է Հայաստանի մէջ, զուգընթաց այն գործընթացին որ տեղի կ'ունենայ ամբողջ խորհրդային երկրին մէջ։ Երբ ժողովրդավար կարգերու յաղթանակով կը տեղծուի իսկական ազատական իրաւակարգ նախկին խորհրդային աշխարհին մէջ, ան ապաւէն կը հանդիսանայ նաեւ պատերազմող կողմերուն բարեգործ հարցին բարւոք լուծումին։

Առանձին անդրադառնալով այն վիճաբարկ զերին զոր խաղաց Հայ Համազգային Շարժումը - (ՀՀՇ - զարթօնքեան Կոմիտէ) Հայաստանի հանրային կեանքի պատմական վերակազմութեան գործին մէջ, դասախօսը նշեց որ մեր ժողովուրդը մրցատեսիլ պէտք է պարտական ըլլայ անոր այդ հսկայական յեղաշրջման համար։ Միաժամանակ անդրադարձաւ Հայաստանի մէջ բազմակուսակցութեան սկզբունքի հաստատման անհրաժեշտութեան գաղափարով միակ երաշխիքը ապագային ամբողջատիրական կարգերու վերադարձման։ Աւիկ Իսահակեան յայտնեց այն կարծիքը որ Խական տարբերութիւն մը չի տեսներ Հայ Համազգային Շարժումին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նպատակին եւ իդէալներուն մէջ, ՀՀՇ-ն վստահօրէն կը շարունակէ այն նուիրական իդէալները հայ ժողովուրդի միասնականութեան եւ քաղաքական անկախութեան գործ ժամանակին քարոզած են Քրիստափոր Միքայէլեանը, Ռոստոմ Զօրեանը եւ Սիմոն Զաւարեանը, եւ վերջապէս արդար կ'ըլլար որ ներկայ Հայաստանը ինքզինքը համարէր շարունակութիւնը 1918 - 1920 թուականի Հայաստանի հանրապետութեան, պահպանելով թէ անոր դրօշը, թէ փառերքը - հիմը - եւ թէ պետական միւս խորհրդանիշերը։ Ներկայիս հայ ժողովուրդի չահերը կը պահանջեն միասնականութիւն եւ համագործակցութիւն թէ Հ.Հ.Շ.-ի, Հ.Յ.Դ.-ի եւ թէ միւս կուսակցութիւններուն միջեւ։ Միասնականութիւնն է միայն որ կրնայ կանխել հաւանական բախտումները, վանել քաղաքացիական հրէից ամպերը եւ հեռացնել «Լիբանանականացման» ահաւոր վտանգը։ Վերջապէս պէտք չէ անտեսել այն ուժը որ Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէ Սփիւռքի մէջ։ Այսօրեայ բանախօսը ընդգծեց որ ժողովուրդի պատմական յիշողութիւնն ոչ ոք կրնայ ջնջել Դաշնակցութեան այն վիթխարի դերը զոր ան ունեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան առեղծման, եղելութիւններուն մէջ, փաստօրէն անիկա կատմակերպեց Ֆետայական չարժումը, թէ հայկական ապստամբական չարժումները Արեւմտահայաստանի մէջ. պահպանեց ներկայ Հայաստանի պատմական տարածքը հերոսաբար կռւելով Սարդարապատի դաշտամարտ. եւ եթէ այսօր խօսքը կրնայ թէ Դաշնակցութիւնը կ'ուճապարէ Հայաստան պալ ու ափ կանգնիլ ներկայ վիճակին որպէս պատրաստ գործ մը, Աւիկ Իսահակեան բացարձակապէս հերքեց նման թիւր կարծիքները, չնչելով որ Դաշնակցութեան ոգին երբեք չէ բացակայած Մայր Հայրենիքի մէջ, այլ անոր գործունէութիւնը ժամանակին ընդհատուած եւ հետեւականօրէն աչնչացուած է Պատրանքներով օրօրուելու հրաւէրները մերժող, իրականութեան լոյս աչքով նայելու փորձերը ամէն թմրադեղ նախընտրելու քաջութիւնը ունեցողներու երազած դեկավարն ու վարդապետը կ'ուզէ Մանուկեան։ Զրահելու համար մոռյլ, իր բառով՝ դարչ ճգնաժամած պահակները, որմէ սակայն ելքի որպէս պէտք Հայաստանի ժողովուրդը ունեցաւ Վազգէն Մանուկեանի մը դեկավարութիւնը, առաջնորդութիւնը։

Անոր այս ելոյթը պատճառ եղաւ որ Գերագոյն Խորհուրդը զայն լիազօրէ նախարարները տարուան մը համար նշանակելու իրաւասութեամբ, առանց իւրաքանչիւրին համար քուէարկութեան դնելու, ինչ որ անհերքելի ճգնաժամներով կ'երկարէր կառավարութեան կազմութիւնը (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտ. 4)։

Ներկայիս միակ մտահոգիչն այն է որ դարձեալ ան ունենայ նաեւ արեւմտահայութեան ապահով ապաստան տալու անհրաժեշտ ժամանակն ու այդ վստահութիւնը, սպառող, այլ սրբազան առաքելութեան տակաւին ուժը։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

կը շարունակէ։ - «Մենք փորձում ենք որոշ կադրային փոփոխութիւններ անել։ ... Առաջ շրջանները տէր ունէին։ Դա շրջկոմի Ա. քարտուղարն էր։ Վատ էր։ Բայց շրջանը տէր ունէր։ Մենք այդ համակարգը ջանդեցինք։ Եւ, ինչդ արեցինք։ Բայց փոխարէնը չստեղծեցինք նոր համակարգ»։ *Այս լսելէ ետք, անվերապահօրէն կը շարունակէ, իր քննադատական սլաքները ուղղելով նոյնինքն այն առեանին որուն բեմը որպէս խօսքի ամպիոն ունի.* «Կադրային բաղաքականութեան բնագաւառում մենք սկսեցինք զրոյից։ Եւ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԵԶ ՍԱՏԱՐ ՉԿԱՆԳՆԵՑ (ընդգծումը Ա. Թ.)։ *Յետոյ կ'աւարտէ իր ելոյթը, երկրին վրկը վարելու կոչուած զանգուածին յուշելով նաեւ անոր կեցուածքին հետեւանքները ալ.* «Մենք փաստօրէն հնարաւորութիւն ենք տալիս դրսի ուժերին կազմակերպուած ձեւով ազդել մեր կադրային բաղաքականութեան վրայ։ դա անթոյլատրելի է։ Այս պայմաններում մենք անբնդհատ կը ձգձգենք այս աշխատանքը եւ ստարտին կը հասցրենք շատ ուշ։ Խնդ մեր առջեւ դրուած են ե՛ւ բաղաքական, ե՛ւ նոր խնդիրներ»։

Ընկալեալ բոլոր համակարգերը գլխիվայր շրջող կտրականութեամբ մը ան նոյնիսկ չի վարանիր լսելու. - «Ժողովրդի համար շատ ծանր է երբ չկայ նախագիծ, չկայ բայլերի հերթականութիւն, որը լուծում է ժողովրդի առջեւ դրուած խընդիրները»։ *Եթէ մէկդի դրուի ժամանակաւորութեամբ ժողովրդականութիւն - չահելու դիւրին ու այլեւս, իր ազդեցութեան կարողականութիւնը թօթափած ռազմավարութիւնը, քանի՞ դեկավար կարելի է գտնել որ այս անկեղծութեամբ պարզէ իր գլխաւորած իշխանութեան այսքան ծանր պակասը։*

Եւ ահա իր լուծումի առաջարկն ալ, պակասը լրացնելու համար. «պէտք է աւելի որոշակի լինենք. անհրաժեշտ է հանրաքուէ անցկացնել, պարզել ժողովրդի կարծիքը, արժանապատուութեամբ, առանց առճակատումների գնալ Մոսկուա եւ պայմանագիր կնքել թէ ֆանի տարով է այս անցման շրջանը եւ յստակացնել թէ փուլ առ փուլ ինչպէս է իրականացուելու մեր անկախութիւնը։ Հակառակ դէպքում, մենք անում ենք մի բայլ, Մոսկուան անում է հակառակ բայլը եւ պարզւում է որ մենք տոփում ենք նոյն տեղում»։ *Ան դէմ է հետեւելու Լատվիայի օրինակին.* «չեմ գտնում որ կ'լսէ, առճակատումն այսօր օգուտ կը տայ, իսկ ետեղ տեղում եւ մտածել որ մենք խորամանկութիւն կ'անենք եւ դիմացինները այդ խորամանկութիւնները չեն հասկանայ, եւ թոյլ կը տան մեզ առաջ գնալ՝ անհեթեթութիւն է»։ *Ան քաղաքական ուղեգիծ ունենալու անհրաժեշտութիւնը կ'ստորագրէ նաեւ Արցախի խնդրին.* «անկախութեան ճանապարհով գնալու ուղին յստակացնելը, կը յստակացնէ նաեւ Արցախի հարցը։ Մենք կ'իմանանք թէ ինչ պէտք է անենք»։

Կեդրոնանալով աւելի մանանկի հարցերու վրայ, նոյն անկեղծ ու արի չեչտով կը շարունակէ. - «Մենք փորձում ենք որոշ կադրային փոփոխութիւններ անել։ ... Առաջ շրջանները տէր ունէին։ Դա շրջկոմի Ա. քարտուղարն էր։ Վատ էր։ Բայց շրջանը տէր ունէր։ Մենք այդ համակարգը ջանդեցինք։ Եւ, ինչդ արեցինք։ Բայց փոխարէնը չստեղծեցինք նոր համակարգ»։ *Այս լսելէ ետք, անվերապահօրէն կը շարունակէ, իր քննադատական սլաքները ուղղելով նոյնինքն այն առեանին որուն բեմը որպէս խօսքի ամպիոն ունի.* «Կադրային բաղաքականութեան բնագաւառում մենք սկսեցինք զրոյից։ Եւ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՄԵԶ ՍԱՏԱՐ ՉԿԱՆԳՆԵՑ (ընդգծումը Ա. Թ.)։ *Յետոյ կ'աւարտէ իր ելոյթը, երկրին վրկը վարելու կոչուած զանգուածին յուշելով նաեւ անոր կեցուածքին հետեւանքները ալ.* «Մենք փաստօրէն հնարաւորութիւն ենք տալիս դրսի ուժերին կազմակերպուած ձեւով ազդել մեր կադրային բաղաքականութեան վրայ։ դա անթոյլատրելի է։ Այս պայմաններում մենք անբնդհատ կը ձգձգենք այս աշխատանքը եւ ստարտին կը հասցրենք շատ ուշ։ Խնդ մեր առջեւ դրուած են ե՛ւ բաղաքական, ե՛ւ նոր խնդիրներ»։

Պատրանքներով օրօրուելու հրաւէրները մերժող, իրականութեան լոյս աչքով նայելու փորձերը ամէն թմրադեղ նախընտրելու քաջութիւնը ունեցողներու երազած դեկավարն ու վարդապետը կ'ուզէ Մանուկեան։ Զրահելու համար մոռյլ, իր բառով՝ դարչ ճգնաժամած պահակները, որմէ սակայն ելքի որպէս պէտք Հայաստանի ժողովուրդը ունեցաւ Վազգէն Մանուկեանի մը դեկավարութիւնը, առաջնորդութիւնը։

Անոր այս ելոյթը պատճառ եղաւ որ Գերագոյն Խորհուրդը զայն լիազօրէ նախարարները տարուան մը համար նշանակելու իրաւասութեամբ, առանց իւրաքանչիւրին համար քուէարկութեան դնելու, ինչ որ անհերքելի ճգնաժամներով կ'երկարէր կառավարութեան կազմութիւնը (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտ. 4)։

Ներկայիս միակ մտահոգիչն այն է որ դարձեալ ան ունենայ նաեւ արեւմտահայութեան ապահով ապաստան տալու անհրաժեշտ ժամանակն ու այդ վստահութիւնը, սպառող, այլ սրբազան առաքելութեան տակաւին ուժը։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

եղը Հայաստանի խորհրդայնացման յաջորդող առաջին իսկ օրէն, առաջին հարուածը ուղղուեցաւ Դաշնակցութեան դէմ, արեան ակերսի մէջ ոչնչացնելով ազգին ծաղիկը, հայ մարտական ապագութիւնը, կացնահարելով եւ Սիբիր աքսորելով, իսկ յետագայ հօթանասուն տարիներուն ամէն մէկ ջ զործ ըրուեցաւ որպէսզի անհետանայ Դաշնակցութեան ներկայութիւնը, բայց ապարդիւն։ Ան միշտ ապրած է հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ եւ ներկայի վերափոխութիւնները անշնորհ կ'ըլլան առանց ազգ ազգի կենսատու ուժի գոյութեան։ Յարգելի դասախօսը իր խօսքը եզրակացուց չնչելով որ «Դաշնակցութիւնը երբեք չի կարող - եկած հիւր - նկատուել Մայր Հայրենիքում»։

Դասախօսութեան աւարտին եղան բազմաթիւ հարցումներ ներկայ հասարակութեան կողմէ, որոնց Աւիկ Իսահակեան տուաւ համոզիչ պատասխաններ։ Եղած հարցումները կը մատնէին մեծ մտահոգութիւն մը Հայաստանի ներկայ վիճակին նկատմամբ, նկատի ունենալով մանաւանդ հարցումներուն մեծ մասը։ Ներկայ խորհրդային երկրին մէջ տիրող անոեւեական եւ մատակարարման ծանր տագնապը որ կը բարդուէր Հայաստանի մէջ տիրող անոպատ կացութեան վրայ նկատի ունենալով մեր աշխարհագրական անոպատ դիրքը եւ Ադրբեջանի կողմէ անդադար կատարուող ոտնձգութիւնները, եւ վերջապէս քրոնիկ բնոյթ կրող Ղարաբաղի անլոյծ հանգոյցը, երբ երկու հանրապետութիւններու միջեւ փաստօրէն էյայտարարուած պատերազմ մը տեղի կ'ունենայ, Բանախօսը հոս անգամ մը եւս յիշեցուց Յովհաննէս Թումանեանի խօսքերը գրուած Աւետիք Իսահակեանին տակաւին 1904 թուականին, «Հայ ժողովուրդը իր բազմադարեան պատմութեան մէջ աւելի ծանր օրեր տեսել ու անցկացրել։ այս էլ անց՝ կը կենայ»։

Դեկտեմբեր 2-ի դասախօսութիւնը նուիրուած էր «Հայաստանի ժամանակակից արուեստն ու գրականութիւնը» նիւթին որ նոյնքան մեծ հետաքրքրութեամբ ունկընդրուեցաւ ներկաներու կողմէ։ Աւիկ Իսահակեան ներկայացուց բազմաթիւ հարցեր, որոնք առընչուած էին խորհրդային տարիներուն, հայ գրողին եւ արուեստագէտին ճակատագրին հետ։ Մեծ յուզումով պատմեց մանաւանդ այն ստալինեան ահռելի մեծադոյն գոհերէն Եղիշէ Չարենցի եւ «Վարպետ»ի փոխյարաբերութիւններու մասին։

Յաջորդաբար պատմեց հայ մեծ նկարիչ Մարտիրոս Սարեանի եւ մեծ քանդակագործ Երուանդ Քոչարի մասին որոնք իրենց արուեստին լուսաւոր կանթեղը վառ պահեցին բանտապետութեան մթին ու մռայլ տարիներուն։ Խօսքը չարունակուեցաւ հայրենի գրողներու վերջին համագումարի մասին, նախագահ ընտրուած էր Վահան Դաւթեան «անվերապահ հայրենասէր եւ կարկառուն գործիչ» ինչպէս զայն որակեց Աւիկ Իսահակեան։ Դասախօսութիւնը իր ամբողջութեամբ հանդիսացաւ համայնապատկեր մը Հայաստանի արդի արուեստին եւ գրականութեան։

Դասախօսութեան վերջաւորութեան, Հրանդ Բամպակեան Իտալիոյ Հայ Մշակութային Միութեան եւ Հայ Տան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց Աւիկ Իսահակեանի, Միլանոյի մէջ կատարած իր հետաքրքրական դասախօսութիւններուն համար, չնչելով կարեւորութիւնը ներկայիս Հայրենիք - Սփիւռք հոգեկան կապերու ամրապնդման, որպէսզի Սփիւռքի Հայութիւնը կարենայ աւելի չատ եւ լրիւ տեղեկութիւններ ստանալ Հայրենի երկրի մասին։

Նախ քան հրաժեշտ առնելը, Աւիկ Իսահակեան յայտնեց որ Վենետիկ իր գտնուած չրջանին կարողացած է աւարտել մեծ «վարպետին» ընտիր երկերու հատորածոն որ կը զուգադիպի անոր ծննդեան 115-ամեակին եւ որ լոյս պիտի տեսնէ Միլթարեան տպարանի «Գրական Յոլքերու» բաժնին մէջ, մեսրոպեան ազգագրութեամբ որուն մեծ չատապովն ու պաշտպանը եղած է Աւետիք Իսահակեան իր ամբողջ կեանքի ընթացքին։ Հատորը հրատարակ կ'ելլէ Նոր Տարուան սկիզբը։

Աւիկ Իսահակեան Դեկտեմբեր 5-ին մեկնեցաւ Հռոմ ուր քանի մը օր մնալէ յետոյ Մոսկուայի ճամբով պիտի վերադառնայ Հայրենիք։

Հ. Բ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Թէքէեան կեդրոնին մէջ, Նոյ. 24–ին, տեղի ունեցած է յարգանքի ընդունելութիւն մը ի պատիւ երգահան Համբարձում Պէրպէրեանի։ Թէքէեան մշակութային Միութեան առենապետ Նուպար Պապիկեանի բացման խօսքէն եաք, Ռ. Ա. Կուսակցութեան դեկավարներէն՝ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան, իր խօսքին մէջ անդրադարձած է Հ. Պէրպէրեանի Յունաստանէն Կիպրոս, ապա Լիբանան ու վերջապէս Պոսթընի մէջ տարած ազգային գործունէութեան, որպէս երկար տարիներու դեկավար անդամ Ռ. Ա. Կ–ի։ Ելոյթ ունեցած են նաեւ Ռ. Ա. Կ–ի կեդրոնական դեկավարութեան համանախագահ՝ մէթր Հրաչեայ Սեդրակեան, Ռ.Ա.Կ–ի տեղւոյն կոմիտէին դեկավարներէն՝ Արթօ Պասմաճեան, «Կոմիտաս» երգչախումբէն՝ Մուրատ Քէօչկէրեան ու վերջապէս՝ Նոյեմբերեան՝ մեծարեալը։

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ մայր եկեղեցիին մէջ, Նոյ. 25–ին, տեղի ունեցած է պոսթընաբնակ երաժիշտ, խմբավար, մանկավարժ՝ Համբարձում Պէրպէրեանի երաժշտական ստեղծագործութեան 60–ամեայ յոբելենական երաժշտահանդէսը։ Հանդիսութիւնը սկիզբ առած է առաջնորդ Յովհան Եպիսկ. Տէրտէրեանի օրհնութեան պերին ու վազդէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակին ընթերցումով (Բարձր Քհնյ. Մրքտճեանի կողմէ), ապա յաջորդաբար խօսք առած են Ա.Ազգ.Առաջ.Միութեան Օրջանեան – Պասմաճեան ու Սեդա Քէչիկեան։ Համերգը, որ ամբողջութեամբ նուիրուած է Հ. Պէրպէրեանի յօրինումներուն, կատարուած է եկեղեցւոյ դպրաց դաս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ՝ խմբավարութեամբ՝ Արա Թօշիկեանի։ Վերջաւորութեան՝ Թէքէեան մշակոյթային Միութեան կողմէ 85ամեայ յոբելեարին յատուկ յուշանուէր մը յանձնուած է։

⁂

ՊՈՍԹՐՆԻ մէջ, Նոյեմբեր 9–ին, տօնախմբութիւն–ճաշով մը նշուած է Լեռնիկեցի (Մէսէչուսէց) Հայ Կոյրերու «Մխիթարեան» վարժարանի հիմնադիրը անօրէնուհի՝ Քոյր Ալֆոնսա Պետրոսեանի կրթական գործունէութեան 50–ամեակը։ Արա Սարեանի հանդիսավարած այս երեկոյթին՝ ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է հայ կաթողիկէ համայնքին առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկ. Սէթեան։ Յոբելեարին վաստակին մասին արտայայտած են չորս երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, որոնց յաջորդած է դասական նուագը՝ հայ երաժիշտներու կատարումով։ Աւարտին՝ խօսք առած է յոբելեարը։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Գոնկրէսի արտաքին յարաբերութեանց Յանձնախումբին հետ, Նոյ. 27–ին, Հանդիպում մը ունեցած է Սահիանակերտի քաղաքապետ Մաքսիմ Միրզոյեան։ Ժողովին նախագահած է Յանձնախումբի եւրոպական եւ միջին արեւելեան հարցերու ենթայանձնախումբի առենապետ՝ ծերակուտական Լի Հեմիլթըն։ Հայ Դատի Յանձնախումբի գլխաւոր վարիչ – անօրէն Սեդօ Պօյաճեանի ալ ներկայ գտնուած հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են Խորհ. Միութեան եւ յատկապէս Արցախի քաղաքական ու ընկերային կացութեան առընչուող նիւթեր։ Նախորդ օրը, Նոյ. 26–ին, Սահիանակերտի քաղաքապետը հանդիպում մը ունեցած է նաեւ արտաքին Նախարարութեան պատասխանատուներու հետ։

⁂

ԻՐԱՆի իսլամական Խորհրդարանի նախագահ՝ հոն. Քառուպի, Նոյեմբեր 27ին ընդունած է Թեհրանի հայկական «Ռոստոմ» վարժարանի աշակերտուհիները։ Ան իր խօսքին ուշադրութեան առած է թէ «կրօնական փոքրամասնութիւնները Իրանի մէջ անպաշտպան, ազնիւ եւ յարգելի են եւ բոլոր պատասխանատուները Իրանի ժողովուրդին կողքին եղած են ու իսլամի հովանաւորութեան տակ կ'ապրին (...)։ Մշակութային յեղափոխութեան դերադոյն Խորհուրդը վաւերացուցած է Հայութեան համար կրօնքի ծրագիրը հայերէն լեզուով դասաւանդելու հարցը (...)»։ Հանդիպումին ներկայ եղած են նաեւ իսլամական Խորհրդարանի հայ պատգամաւորներ՝ Վարդան Վարդանեան եւ Արտաւազդ Բաղումեան։

⁂

ԹԵՀՐԱՆի Զարմահալի հայ ուսումնասիրաց Միութեան «Յ. Թումանեան» սրբարանին մէջ, Նոյեմբեր 29ին ու 30ին, «Գեղարդ» թատերախումբը Էդիկ Աւանեանի բեմադրութեամբ ներկայացուցած է Յ. Թորոսեանի «Մխիթարմիայ բժիշկը» եւ Գ. Մարկովի «Երջանիկ ամուսինները» կատակերգութիւնները։

⁂

ԹՈՒՐԲԻՈՑ Հայոց Պատրիարք Գաբրիէլ Սրբ. Գազանճեան, Դեկտեմբեր 5-ի առաւօտուն իր չքախումբով Անգարայի մէջ այցելած է Աթաթիւրքի յուշադամբարանը (Աննըտ Քապիր), ուր ծաղկեպսակի պետեղումով իր յարգանքի տուրքը մատուցանած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնադիրին։ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի, Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի ու այլոց ընկերակցութեամբ Պատրիարքը նոյն օրը ընդունուած է Հանրապետութեան Նախագահ Թուրկութ Էօզալի կողմէ՝ Չանղայայի ապարանքի պաշտօնական դրասենեակին մէջ։ Աւելի քան կէս ժամ տեւած տեսակցութեան ընթացքին Թուրքիոյ Նախագահը դրական կերպով արտայայտուած է Հայաստանի հետ սահմաններու բացումին եւ առեւտրական յարաբերութեանց վերահաստատման նկատմամբ, յոյս յայտնելով որ երկու կողմերուն միջեւ յարաբերութիւնները տակաւ առ տակաւ կը բարելաւուին։ Նոյն օրը, Պատրիարքը իր չքախումբին հետ ընդունուած է վարչապետ Եըլտըրըմ Ակպուլութի, Ազգային Ժողովի Նախագահ Գայա Էրտէմի եւ Կրօնից տեսուչ Մուսթաֆա Սայիտ Եազըճըօղլուի կողմէ։ Ընդունելութեանց ընթացքին Պատրիարքին չնորհաւորական խօսքեր ըսուած են իր ընտրութեան եւ գահակալութեան առթիւ։

⁂

ԻՍՐԱՅԵԼԻ կրօնից նախարար Աւնէր Շաքի, Նոյեմբեր 21–ին, պաշտօնական այցելութիւն մը տուած է Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեանի։ Կէս ժամ տեւած զրոյցներէ եաք, Նախարարութեան ընդհանուր տնօրէնը, քրիստոնէական բաժանմունքի տնօրէնը եւ արեւմտեան ափի կրօնական հարցերու պատասխանատուն։

«ՈՉ ՆԻ»Ի ԷՋԵՐԷՆ

– Արտաքսմանում աղքատներ կա՞ն, – հարցրին ընտրազներս։

– Ի հարկէ կան, – պատասխանեցի ես, բա խորհրդային զբօսաշրջիկները…։

⁂

– Իմ բոլոր հարազատները գաղթականներ են եղել, – հպարտացաւ Ս. Խանդպղեանը։

– Բայց մարիներ առաջ հպարտանում չի՛ր, թէ կոմունիստնե՛ր են եղել, – դարձուցի ես։

– Գաղթականնե՛ր են եղել…, – արդարացաւ Խանդպղեանը։

⁂

– Վարպե՛տ, – ասացի Սերօ Խանդպեանին, – Մոսկուայի նստաշրջանում անընդհատ քնում ես, գոնէ մի վերմակ դրիր վրադ։ Մեծ մարդ ես կը մրսես…։

– Դիտմա՛մբ եմ քնում, – պատասխանեց Խանդպեանը, – էդ էլ ի՛մ բողոքի ձեւն ա, քնացոյց եմ յայտարարել, մանաւանդ՝ դիւրերները…։

⁂

Աւտոդպրոցի ուսուցիչներ Սուրիկն ու Տոլիկն ինձ աւտոմեքենա վարել էին սովորեցնում դերեզմանոցի մօտ։

– Գերեզմանոցի մօտ ենք սովորեցնում, որ ամէն անզգամ յիշես, թէ անզգոյշ վարելու վերջն ինչ է … բացատրեցին նրանք։

⁂

– Մի զաղթական եկաւ Ոզնու խմբապետութիւն եւ ասաց։

– Երեւփոխան Ջան, յաւդ տանեմ, ես քեզ ձայն եմ տուել, դու էլ պիտի ինձ օգուտ տաս։

– Խնդրեմ, ասացի ես, – միշտ պատրաստ եմ։

– Գիտե՞ս, աղջիկս միջակներով է դրպրոցն աւարտել, ուզում եմ օգնես՝ ասկէ մեառյէ տան…

– Բայց սա Ոզնու խմբապետութիւն է, ոչ թէ … Ոսկու, – զարմացայ ես։

⁂

Գրադների Միութեան ժողովում մի պետական ընկեր հպարտութեամբ ասաց, որ իրենց շրջանում բարեբախտաբար պատկառում են բռնաբարութեան փորձերը։

– Է՛, ձեզ մօտ ո՞ւր է կարգին տպամարդ… – հառաչելով ասաց բանաստեղծուհի Մեառքսէն։

⁂

– Խաղաղութիւն այս տանը, – ասաց մի զաւառար, մտնելով մեր ընկերներից մէկի տունը։

– Դուք որ չխառնէք, խաղաղութիւն կը լինի, – ասացի ես։

⁂

Ամերիկահայ բանաստեղծ Վահրամ Համեհեանը Երեւանում էր։ Հայկական մանկավարժական հիմնարկի տեսուչ՝ Վարդ – դէս Մարգարեան ինձ խնդրեց՝ խնդրեմ Համեհեանին ինչ – որ դեղ բերելու Ամերիկայից։

– Եկէք հիւրանոց, տեսնենք ի՛նչ դեղ է, – ասաց Համեհեանը։

Տեսուչը իր հետ վերցրեց խիստ թանկարժէք նուէրներ, դնացինք։ Նուէրներն յանձնելուց ու ճաշարանում հիւրին մի լաւ պատիւ տալուց յետոյ Մարգարեանն ասաց դեղի անունը։

– Այդ դեղից մէնյա Ֆրանսիայում է լինում, – հանգիստ պատասխանեց Համեհեանը։

Մնացինք քարացած։

Իսկ սեղանին դրուած էին թանկարժէք նուէրները…։

⁂

Հարեանիքի ժամանակ ոմանք ասում էին փեսային.

– Մի՛ վախեցիր, դիւրը - ցերեկ կ'օգնենք քեզ։

– Գիւրերը պէտք չէ…, – վախեցած պատասխանում էր նա։

Ա. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

— ԳՈՂԳՈԹԱ —

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՕԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Հայնոցները չորս էին, Ս. Յակոբ, Ս. Կարապետ, Ս. Աստիանոս եւ Ս. Նշան (Շինամուտ), համանուն սրբավայրերով՝ զորս անօրէն - անհաւատացեալներ որջ դարձուցին իրենց պղծունակ չահատակութեանց։ Հինգերորդ մըն ալ կար, Սուրբ Աստուածածնին մատուռով Աարիներուց՝ որոնք հայախօս էին եւ հայամերձ եւ որոնց զոհերուն չարքերէն է Հայու մը չափ Հայ՝ անմոռանալին։

Աչուր Ա. Եուսուֆ, ամենայնիւ քարոզիչը Հայ եւ Աարի հաւատակութեանց եղբայրակցութեան, այն քաջահմուտ հայագէտը որ քառորդ դարէ հետէ դաստիարակած էր Հայ մանկտին, եւ որ բանտը՝ ծեծի տակ ուղեկից Հոգին, 1915-ի գարնան, 57 տարեկան հասակին մէջ։ Ողբացեալ Գիւտակ (Վեր. Ա. Կ. Պետիկեան) իր մօտիկ ազգականն էր։ Կեդրոնական Թուրքիոյ Գօլճճն ուսումնասիրած, պաշտօնավարած էր Ամասիա, Իզմիր եւ ծննդավայրը Խարբերդ։ Ունի համալից յօդուածներ՝ մասնաւորաբար «Ազեւաբեր»ի մէջ. պահպանած Թուշանճեան քարոզամբոյրները։

Մամուրէթ Իւլ Ազիզի Հայ բնակչութիւնն էր՝ 3800 հոգի Լուսաւորչական, 500 Կաթոլիկ եւ 330 Բողոքական. իսկ Խարբերդինը՝ 2900 հոգի Լուսաւորչական, 250 Կաթոլիկ եւ 1150 Բողոքական, համադրումար՝ 8930 անձ (գիւղերու բնակչութիւնը մէջը չըլլալով), որոնք բախտակից եղած են սերտաստհայոց, ենթարկուելով բանտի չարչարանաց, բռնամահու եւ բռնագաղթի, գլխաւոր դերակատարութեամբ քաղաքին «մէպուս» Մէհմէտ Նուրիի, կրթական տնօրէն Ֆէրիտի, կուսակալ Սապիքի եւ «գայմագամ» Ասրմի։ Պէհաէտտին Շաքիր եւ Նազըմ, Իթթիհատի Կեդրոնին ամենայոյզ պարագլուխք, ինչպէս ամէնուրեք՝ Խարբերդի մէջ ալ երին ընելիքին, չարդի եւ տարագրութեան տարտարիներն իրենց դպրութիւնակէտին հատցընելով, Տէրսիմի՝ Քիւրտերն ու չըղնակայ խալամ բնակչութիւնը գինած՝ մուխը մարերով նահանջիս թողանգակ Հայութեան։ Հազարաւոր վայրագութիւններէ զգուշ մը միայն պատմենք.– 300 8–ին ալ ծայրագունութեան ատիճան ի Կարին՝ Սմբատ Եպիսկոպոսէ։ Ուսուցիչ զպրեվանուց աշակերտաց (1906 - 1907), Պէօյիւք Տէրէյի (Վոսփոր) եւ Նարլը Գափուի քարոզիչ (1907 Ապրիլ - Սեպտեմբեր). այնուհետեւ կը մեկնի զաւառ, Քղիի տեղապահութեան պաշտօնով՝ Սեպտեմբեր 1, 1907-էն 1909, իսկ մինչեւ 1911 Յուլիս 19՝ իբր առաջնորդ նոյն թեմին, յետոյ Խարբերդի՝ 1912 Յունիս 8-էն սկսեալ մինչեւ իր դառնակիծ մարտիրոսութիւնը։ Խարբերդի գաւառական ընդհանուր ժողովը պնդահատելով իր բարձր կարողութիւնները՝ եպիսկոպոսական վկայականի կ'արժանացնէ զինք. եւ եթէ ազէտալի դէպքերը չդահավիժէին կայծակի արագութեամբ, տարաբախտ հայը սուրբը հեռացած պիտի ըլլար այդ դժոխքէն՝ էջմիածին մեկնումովը։ Աւարտական «թէզ»ը եղած է 600 էջնոց «Սերէոս եպիսկոպոս Բագրատունի». հրատարակած է «Խորենեան գաւառ» 1500 էջնոց ուսումնասիրութիւն մը Քղիի վրայ, «Գրգեղպաշուքեան ծագումը» եւ այլ պատմական, տեղագրական եւ ազգագրական անտիպ ուսումնասիրութիւններ ամբողջ։ Մամիկոնեան իշխաններու վկանքէն իր պատրաստած «Գանկէ բաժակը» ողբերգը քանիցս բեմադրած է Քղիի մէջ՝ յետ Սահմանադրութեան, մեծապէս պնդահատուելով տեղւոյն հասարակութենէն։ Աչխատակից Պոլսոյ եւ գաւառի Հայ թերթերու, «Մագիստրոս» եւ «Անուշաւան» ծածկանուններով։

(Շար. 151)

(Շար· Ա· Էջէն)

կիլոմը իսկական բանակցութիւններ սկսելու: Նախորդ իրիկուն ալ, երբ կը յանձնուէին հեռատեսիլի «7՝ ոսկիի» մըրցանակները, Ֆրէտերիք Միթերան իրը դեռին դրաւ, բացատրելու համար թէ «Անթէն 2»ի տեղը հոգ է: Արդարեւ, «Անթէն 2» ալ ջնջուկ կարգ մը յայտարարեր (Ֆ· Միթերան, Ժրիսթին Օքրէնթ, Սերիւան եւայլն) որոնք չատ դիտուղ չունին: Պիտի փոխարինէ ամբոխ գոհացնող ամերիկեան տէպիլ Ֆիլմերով կամ նոյն մակարդակի յայտագրերով:

ՓԱՐԻԶ այլեւս ի վիճակի չէ ներծծելու չուներու օրական 20 թոն կղկղանքը, որոնք իրեր կ'անիծեն մայրաքաղաքին մայթերուն: Փարիզի քաղաքապետարանը բազոքի նամականերու տարափի մը տակ է: Ամէն տարի չուրջ 650 հոգի հիւանդանոց կը փոխադրուի անկումներու պատճառով; չուներու ազատութեանց հետեւանքով: Ճիշդ է որ Փարիզ չուներու քանակութեան եւրոպական մրցանիշը ունի (300 հազար), նաեւ մրցանիշը կղկղանքի: Կ'բուի սակայն թէ չուծումներ կան եւ օրինակ՝ Կրընուլլը գոած է: 1988էն ի վեր թաղապետութիւնը չատուկ քաղաքականութեան մը նախաձեռնած է, որ արդիւնք ալ տուած է եւ Տօֆինէի մայրաքաղաքը մաքուր է: Տուրք, տուգանք, բազմապատկուած են, նաեւ չուներու արտաքնոցներ տեղծուած 10 քառակուսի մեթրոնոց փոզոցները եւ հանրային պարտէզները: Մաքրող կառքեր ալ կը չրջին տեւական կերպով: Բազմաթիւ քաղաքներ (Հաւր, Մարսէյլ, Աւինեոն, Լա Ռոշէլ, Նանթ եւայլն) կը հետեւին, Փարիզ տեղի չի տար, առարկելով թէ 2 միլիոն բնակիչ ունեցող քաղաք մը չի մտածակարարուիր պատուի քաղաքի մը նման:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կազոյա Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան եւ զաւակները,

Պր· Գլօռ Ղազարեան,

Նաճառեան, Յոբճանեան,

Տէր - Մամճեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ ապզականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԴՈՀԱՒՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ալճոյեան)

մահը, որ պատահեցաւ 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 20-ին, ժամը 9-ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ), ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիթրոլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

***

«ԾԱՌԱՋ»· - Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կազոյա Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացնւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 25-ին, Հանդուցեալ խաչտհինեւրու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանդիսաին առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 500 Ֆր·, Պր· Ժ· Մուրատեան 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Զապունեան, Տիկիններ՝ Պաղտասարեան, Անդրանիկ Մուրատեան 250-ական Ֆր·, Տիկին Օհանեան, Տիկին Ա· Ոսկանեան, Տիկին Ս· Փափազեան, Տիկին Մ· Պեհիկեան, Տիկին Զ· Տէր - Խաչատուրեան, Տիկին Ա· Դաւթեան, Տէր եւ Տիկին Մ· Բաբիկեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Մ· Պէրպէրեան, Տիկին Ն· Էֆեանեան, Տէր եւ Տիկին Կ· Ափրիկեան, Տէր եւ Տիկին Վ· Գոտալեան, Օր· Ս· Աբեղեանեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէսեան, Տիկին Ա· Քէպէրեան 100-ական Ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ձենի եւ Նաւրհան Գնաճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 23-ին, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ՌՕՆԷ ԿԵՐՏԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ· - ՍԿՍ - Լուի Ս· Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուէրները· - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան՝ Տիկին Անարէ Փիրանեան 250 Ֆր· եւ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արզանեան 100 Ֆրանք: «Ծառայ»ի բարգաւաճման՝ Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան եւ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ելմազեան 100-ական Ֆր·:

Musiques et Danses d'Arménie
et de Géorgie
avec le duo
ARMEN - DANSE
SEDA PAPAZIAN —
GERARD MADILIAN
Chants arméniens
avec Nazareth HEKIMIAN
le Dimanche 23 Décembre
à 15 heures 30
au Théâtre du Jardin d'Acclimatation
Paris 16e — M° Sablons
Enfants : 35 F. Adultes : 60 F.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser :
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

GALERIE LES CENT
8, RUE DE JOUY — 75004 PARIS
Tél. : 42. 77. 30. 00
M° *Saint-Paul* ou *Pont Marie*

OUVERTURE
EXPOSITION
Achod BAYANDOUR
du 14 Décembre au 10 Janvier
du Mardi au Samedi
de 14 heures à 19 heures

COURS D'ARMENIEN

CROIX BLEUE
ASNIERES — BOIS-COLOMBES —
ARGENTEUIL

La section «*Agnouni*» envisage d'organiser des cours hébdomadaires de langue arménienne pour adultes à la Mairie d'Asnières.

Pour les inscriptions téléphoner aux numéros suivants :
40 - 11 - 19 - 33 et 43 - 33 - 88 - 93

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Տիկին Փէշամալճեանէ որու հասցէն է 27, rue Jean Callys, Alfortville կը խնդրուի հեռաձայնել «Ծառայ»ի վարչութեան:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 24, ոսն է Սրբոյն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

***

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 25, ոսն է Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ՝
ՄԻԻՌՈՆ ՎԱՐԴ· ԳԱՎԱԶԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, աւանդական ընդունելութիւն ի պատիւ եկեղեցւոյ սարկաւագներուն, դպիրներուն եւ պաշտօնեաներուն:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs données de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60ՐԴ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30-ին
Salle de la Chimie

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ
ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ
SARKIS BOGHOSSIAN

Iconographie Arménienne

Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection
CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE
Գինն՝ 1·350 Ֆր·
«*Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés*».
Peroncel - Hugoz, "LE MONDE", 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne

DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900
118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures
ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
Ա.ՍՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
Գրաբարեան էջեր – Միջնադարեան գանձեր –
Ժողովրդական բանահիւսութիւն
Տաճնեւինգերորդ դար – 1990-ի չուրջ
Գինն՝ 300 Ֆր·
Կը վաճառուին
Librairie SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65
Librairie PALOUYAN
9, Rue de Trévise
Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 21

VENDREDI
21 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱՔԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.434 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.434

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԳՈՐԲԱՉՈՎ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

«ՈՒՐ ՈՐ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ Է ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՎԻՃԱԿ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵՄ»

Գորբաչով քանիցս կը կրկնէ, եւ դեռ առջի օր, որ մենաշնորհը մը չէ, եթէ ուզէր եղած կ'ըլլար: Բայց եւ այնպէս, օրէ օր աւելցուց իր իրաւասութիւնները եւ «Լիպերասիոն»ի մէջ ալ Եուրի Աֆանասիէվ յօդուածով մը (Դեկտեմբեր 20) կը յայտարարէր թէ՝ «Դէպի մենաշնորհութիւն կ'երթաք»: Մինչ այդ, Գորբաչով բացէ ի բաց ապառնայ. – «Հոն ուր կայունութիւնը յատկապէս լարուած զառնայ կամ լուրջ վտանգ ըլլայ Պետութեան կամ մարդոց հանգիստին համար, կը հաստատեմ արտակարգ վիճակ կամ նախազգուշական դրութիւն»: Նախորդ օրն է որ ըսած էր· – «Երբ ընդհ· քաոսուզար էի, դիւրին էր լինէի մենաշնորհ զառնալ, բայց, այլ ընտրութիւն ըրի, ժողովրդավարութեան ընտրութիւնը»: Յարդ «նախազգուշական դրութիւնը» սահմանուած զարնան քուէարկուած օրէնքով մը, չէ զրծագրուած: Գորբաչով յայտարարեց թէ կոչ եղած էր իրեն այդ ուղղութեամբ 53 երեսփոխաններու դիմումին է, որու կ'ակնարկէր: Այդ դիմումը, զոր ստորագրած են ինքնուրոյնական բարձրաստիճան զինուորական պարագաներ եւ պահպանողական անձնաւորութիւններ (օրինակ՝ Սպայակոյտի պետը զօրավար Մուսէյեւ, Արչքէյ Պատրիարք, Պաշտպանութեան փոխ – նախարար մը, Ծովային սպայակոյտի պետը, Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերու հրամանատարը եւայլն, եւայլն) առաջարկ մըն է Գորբաչովի, որպէսզի արտակարգ վիճակ հաստատէ հո՛ն, ուր՝ ազգամիջեան ծանր բախումներ կան: Փարիզեան օրաթերթերը այդ վայրերուն անուններն ալ հրատարակած էին, յայտնելով թէ Նախագահ Գորբաչով բացէ ի բաց ակնարկած է Հանրապետութիւններուն եւ չրջաններուն, ուր ազգամիջեան կայունութիւնը լարուած է՝ Մոլդաւիա, Վրաստան, Լեռնային Ղարաբաղ: Այդ, ինչ կը վերաբերի Լեռնային Ղարաբաղի այդ արտակարգ վիճակը հռչակուեցաւ Յունուարին եւ ցարդ չէ վերցած, երբեմն – երբեմն հրամանատարը կը փոխուի, առջի օր զօրավար Շեվեկեւ մը եկաւ Սաֆոնովի աթոռը գրաւելու:

Ելցին համաձայն չէ այս խստացման: Իր ելոյթին մէջ յայտարարած է թէ «Ռուսաստան երբեք պիտի չընդունի կրեմլինի մենաշնորհութեան վերահաստատումը: Նախագահական իշխանութեան չափանիշը արդէն անյապաղելիօրէն է երկրին պատմութեան մէջ: Ոչ Ստալին, ոչ Բրեժնեւ այս ծաւալով իշխանութիւն կը վայելէին օրէնքներու հիման վրայ»: Ելցին դեռ դիտել կուտայ որ Խորհրդային Միութիւնը արդէն կորնչուցած է վեց Հանրապետութիւն՝ 3 պալթեան, Հայաստան, Վրաստան եւ Մոլդաւիա:

Գալով Ռիժկովի, որ խօսք առած է ներաւելեանին, ԹԱՍ-ի համար՝ «կտակը ըրած է» այդ ճառով: Ողբալի հաշուեկշիռ մը ներկայացուցած է, չէ ծածկած որ «նուազպատկին սխալ քայլը ընկերային պայթում մը կը ստեղծէ»:

ՕԳՆԵ՞Լ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Միջպզպային էմմասդէսի մը համաձայն, Խորհրդային Միութեան վիճակը այնպիսին է, որ դրամ տալ անոր կը նշանակէ դրամ տալ Ֆրանսական Յեղափոխութեան ընթացքին: Ոչ մէկ ծրագիր կայ եւ միջպզպային օժանդակութիւնը աւելորդ մախում մըն է:

Պերնար Քուշնէր հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի Խորհրդային Միութենէն վերադարձին եւ կ'ըսէ թէ «երկրին մէջ տիրող անկազմակերպ վիճակը եւ ամէն բանի չգոյութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնեն արեւմտեան օժանդակութիւնը»: Կ'ըսէ նաև թէ Մոսկուայի հասարակ դեղ եւ մանուկներու սննդեղէն պէտք է, Հայաստանի համար կաթ եւ կաթնեղէն 500 հազար երախայի համար: Այս առընչութեամբ կը ճշդէ նաեւ· – Մեր օժանդակութիւնը քաղաքական է, բայց նախ եւ առաջ՝ անհրաժեշտ, որովհետեւ իրենք կ'ուզեն: Հայաստան ճշդրիտ դիմում մը ըրաւ, որովհետեւ կարագ եւ կաթ չունի: Ուկրանացիք մերժեցին, որովհետեւ Մոսկուան կուզայ»: Ի դէպ, իսկապէս «կազմակերպուած չգոյութիւն» մը կայ, քանի կը կրկնուի որ 1990-ի հունձքը չատ լաւ եղած է, բայց ... չէ բաշխուած: Քուշնէրն իսկ կը հաստատէ որ պահպանողականներն ալ «գործ կը տանին» որպէսզի ամէն ինչ դէշ ընթանայ: Մոսկուա հաց չկայ, որովհետեւ բաշխումի ցանցերը չեն բանիր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ մամուլի նոր ասուլիս մը տուաւ Ծոցի կապակցութեամբ եւ իր ղեկաւար աշխատանքը եղաւ Ֆրանսայի ժողովուրդը պատերազմի պատրաստել, քանի որ օրէ օր աւելի անխուսափելի կը նկատէ: «Ֆրանսա իր պարտականութիւնը պիտի ընէ: Պէտք է ստանձնէ իր պատմական պարտականութիւնը: Պատերազմի վտանգները աւելի ծանր կը կշռեն, քան՝ խաղաղութեան կարելիութիւնները» կ'ըսէ Միթերան, որու համար Սատտամ Հիւսէյն պէտք է գիտակցի թէ ինչ վտանգներ կը սպառնան իրեն: Գալով Հիւսէյնի, կը թուի որ զիջումներ ընելու կողմնակից է (Քուէյթի չուրջ), բայց միայն պաղեստինեան հարցի կարգադրութենէ մը եւք:

ԱՅԱԶԻՈՅԻ ՄԷՋ, Զորեքշաբթի օր ըսպաննուեցաւ Գորբիչայի գիւղատնտեսութեան Սենեակին նախագահը՝ Լիւսիէն Թիւռլնի, 42 տարեկան: Իր կողքին էր Փրուփրիանոյի քաղաքապետը, որ թեթեւօրէն վիրաւորուած է: Այս սպանութիւնը մեծ վրդովում՝ առեղծեց կղզիին Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ, ուր ԷՌ – Փէ – ԷՌ եւ հակակախարհ այս անձնաւորութիւնը համբաւ կը վայելէր, որպէս անկեղծ, բայց խօսող եւ ողջամիտ անձ մը: Զորեքշաբթի իրիկուան դէմ, Թիւռլնի եւ իր բարեկամը դուրս կ'ելլէին սրճարանէ մը, նախապէս մատնակցած էր հողագործութեան Սենեակին կազմակերպի Ծառին: Այրէիոյի մէջ մեծ յարգանք կը վայելէր: Մոքրոյով երկու անձեր են, որոնք սպաննած են Թիւռլնին եւ անմիջապէս խոյս տուած: Կզզիին մէջ շատ են անոնք, որոնք կը մեղադրեն Պետութիւնը որ պէտք եղածը չըներ, աւելցնելով թէ ամէն մարդ գիտէ թէ որոնք են ոճրագործները:

ԱՆԹԻԷՆ 2-Ի ԵՒ ԷՖ – ԷՌ 3-Ի տնօրէն նշանակուեցաւ Հերվէ Պուռժ, որ ծանօթ է դէմաւորաբար, որպէս այն անձը որ ապազգայնացուց Հեռատեսիլի Ա· կայանը: Օրուան մէջ, Ֆիլիփ Կիյօմ այլեւս պարտաւորուած էր իր հրաժարականը տալու, հակառակ նախապէս ըրած իր վճռական յայտարարութեանց թէ կը մնայ երկու պետական կայաններուն գլուխը, թէեւ անոնցմէ մէկուն – ԷՖ – ԷՌ 3 – լրագրողներու գործադուլը 22 օր է չէր կըրցած լուծել: Ըստ իրեն, պոհն է հանրային իշխանութեանց, բայց, աւելի իր խոկ պոհն է, քանի ծանօթ է որպէս մէկը, որ ձախողութեան կոչում ունի: «Անթէն 2»ի բացը 650 միլիոն ֆրանքէ աւելի է եւ իր ընտրած երկու ընդհանուր տնօրէններն ալ իրմէ աւելի լաւ մատակարարներ չէին: Անշուշտ կ'ըսուի թէ իրեն չարուեցան հարկ եղած միջոցները (ընդդիմութեան կը պատկանի եւ կիներ ալ Շապան – Տէլմասի ընտանիքէն է), բայց այդ «արդիւնաբերական» չի բաւեր բացատրելու համար երկու կայաններու թաւալդլոր անկումը: Իրեն յաջորդողը չատ սիրուած մէկը չէ, բոլորը, սակայն, կ'ընդունին թէ կատարի աշխատող մըն է, կատարելագործ մը, հակառակորդներուն համար, 57 տարեկան, ձախի այս «մոնսէնը», մեծամասնութեան հոր մըն է: Ամէն պարագայի մէջ, կը տանձնէ պաշտօն մը, որ այս օրերս, հեռու է դիւրին ըլլալէ: Նախ պէտք է լուծէ ԷՖ – ԷՌ – 3-ի լրագրողներու գործադուլը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Սէլիմ Հէօս հրաժարեցաւ կարելիութիւն տալու համար որ ազգային համերաշխութեան նոր կառավարութիւն մը կազմուի: Իր հաւանական յաջորդը կը նկատուի՝ Օմար Քարամէ, ներկայիս Առողջապահութեան նախարար: Սիւնիի է եւ եղբայրը նախկին վարչապետ՝ Ռաշիտ Քարամէի, սպաննուած 1987-ին ռումբի պայթումէ մը իր թռանին մէջ: Ըստ աւանդութեան, նոր վարչապետն ալ սիւնիի կ'ըլլայ այս ձեւով, միայն Թայֆի համաձայնագրերը կը նախատեսեն որ իր իրաւասութիւնները աւելի չատ ըլլան, այսինքն քրիստոնեայ նախագահին կարգ մը իրաւասութիւնները նախարարապետին փոխանցուին:

ՄԻՇԵԼ ՏԻԼԼՊԱՒՒԻ յանձնուեցաւ Նախագահ Միթերանի նախատեսած նոր նախարարութիւնը՝ Քաղաքի: Այլեւս Քաղաքի պետական Նախարար է եւ իր աթոռն ալ, որպէս բնակութեան, փոխադրութեանց եւ ծովի նախարար կը գրաւէ իր կցորդը՝ Լուի Պեյոն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ հոսքը Գերմանիա այնքան ծաւալ առած է, որ կը մտահոգէ իշխանութիւնները: Երկուշաբթիէն ի վեր, օրական աւելի քան 100 հրեայ Պէռլին կը հասնին, այն մտաւախութեամբ, որ 1991-էն Գերմանիա սահմանափակէ իրենց գալուստը: Տեղւոյն ընդունելութեան գրասենեակին պատասխանատուն յայտարարած է թէ տեղ չէ մնացած այլեւս, մինչ կը կարծուի որ դեռ հազարաւորներ պիտի գան, մինչեւ տարուան վերջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Շաբաթ, Խորհրդային Միութեան Արտաքին Նախարարը, Հինգշաբթի օր, անակնկալօրէն իր հրաժարականը տուաւ իր ելոյթին մէջ, ինք ալ չհշտեց թէ՝ «դէպի մենաշնորհութիւն կ'երթանք, չեմ դիտեր ի՞նչ տեսակի» աւելցնելով թէ ինք կը քաշուի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7 / 15)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան վերջերս ընդունած է Հ· Յ· Դաշնակցութեան բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեանը: Ածխարծուած են Արցախի խնդիրը, Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութիւնը ամրապնդելու միտումները, Հայաստանի արտաքին յարաբերութեանց ընդլայնման, ինչպէս նաեւ տնտեսական հզօրացման ուղղութեամբ գործնական քայլերու Սփիւռքէ կարելիութիւնները:

Հ· Մարուխեան Նախագահին յայտնած է թէ Հ· Յ· Դաշնակցութիւնը նեցուկ կը կենայ Պետութիւնը ամրապնդելու աշխատանքներուն, իրեն վերապահելով ընդդիմախօսութեան իրաւունքը:

⁂

ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Դոնի Ռոստովի Ս· Կարապետ Եկեղեցւոյ հովիւ Կարապետ Քահանայ Մովսէսեան տեղւոյն հայ համայնքին մասին հետեւեալը պատմած է «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին·

«Վերջին տարիներու բուռն եւ փոթորկալից դէպքերուն ազդեցութեամբ ազգային զարթօնք կ'տպրի նաեւ Նոր Նախիջեւանի Հայութիւնը:

«ԺԳ· դարու կէսերուն տեղւոյն Հայերուն նախնիները ստիպուած էին լքելու իրենց հայրենի քաղաքը՝ Անին, երկար դէպերումներէ ետք անոնց մէկ մասը կը յայտնուի Ղրիմի հողին վրայ, ներկայիս Թէոդոսիայի, Եալթայի եւ Սիմֆերոպոլի չրջանը: ԺԸ· դարուն երկրորդ կիսուն՝ ռուսեւթուրք պատերազմին աւարտէն յետոյ, Ռուսաստանի հարաւային տափաստանները բարգաւաճ զարձնելու նպատակաւ Եկատերինա Բ·ի հրամանով չուրջ 12·500 Հայեր տեղահանուեցան Ղրիմէն: Բռնագաղթը կը ղեկավարէր յայտնի զօրավար Ալ· Սուվորով: Հաստատուելով Դոն գետի ափին, Հայերը հիմնեցին Նոր Նախիջեւան քաղաքը եւ հինգ գիւղեր: Անոնք բացած են դպրոցներ, եկեղեցիներ, տպարաններ, մշակոյթի բազմաթիւ կեդրոններ:

Խորհրդային կարգերու հաստատումէն ետք, յատկապէս վերջին տասնամեակներուն համայնքին կեանքը մարիլ սկսաւ: Մէկը միւսին ետեւէն փակուեցան Հայկական դպրոցները· այսօր մնացած են միայն դործող երկու եկեղեցիները: Իսկ Ռոստովի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին մեր աչքին առջեւ քանդեցին՝ 1966-ին, զայն պայթեցուցին եւ այժմ անոր տեղը կը բարձրանայ գործատան մը մշակոյթի տունը: «Նոր Նախիջեւան» ընկերակցութիւնը այսօր կը ջանայ քաղաքին իշխանութիւններէն ետ դնել 2·5 միլիոն ռուբլի արժէք ունեցող Մշակոյթի Տունը՝ այնտեղ հայ մշակոյթի տուն սկեղծելու նպատակաւ:

«Այստեղ մեր կարեւորագոյն հարցը հայապահպանութիւնն է: «Նոր Նախիջեւան» մշակոյթի ընկերակցութեան չանքերով բազմաթնոյթ միջոցառումներ կը կազմակերպուին, հայկական պիւզերուն մէջ չաբաթը երկու անգամ հայերէն կը դասաւանդուի, Ռոստովի մէջ կը գործէ կիրակնօրեայ դպրոց, ստեղծուած են երաժշտական, թատերական խումբեր: Սակայն այս ամէնը բաւարար չէ, ու ժամանակն է որ Հայաստանի կառավարութիւնը պետական մակարդակով լուծէ խորհրդային Սփիւռքի խնդիրները»:

Ի՞ՆՉ ՄՆԱՑԱԾ Է ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29-ԷՆ

«Հայաստան» անունը կը կրէ նաեւ նախկին «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը, որուն առաջին էջին ճակատագրուած է «Հայաստանի Կոմկուսի Կեդրոնական Կոմիտէի Պաշտօնաթերթ» արձանագրութիւնը, որ կը նշանակէ թէ ան պաշտօնաթերթն է Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին:

«Հայաստան», իր անուանափոխութենէն մինչեւ պարբերականութիւնը, յայտնի չանք կը թափէ ոտք յարմարցնելու արմատական փոփոխութիւններու թատերաբեմ երկրին ներկայ ընթացքին: Պարագաներու առիթով, առաջին էջի սիւնակները կը զբաղեցնէ երկհատ «անդրշխանական», «խառնակիչ» ու այլ պիտակներով որակուած անձը, որուն ժողովուրդին քաշնեղով այսօր իշխանութիւնը կը դիմաւորէն: Ակնկալուելիք, թերթը տարբեր տեսակի դրութիւններով, այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ համաքայլ կ'ընթանայ Խորհրդարանին կողմէ ճշդուած ուղղութեան:

Այս տպաւորութիւնը ամէնէն աւելի զօրացնող էջերէն է Նոյեմբեր 29-ի թիւին մէջ «Նոյեմբերի 29-ը – Անաւարտ մտորումներ» խորագրուած դրութիւնը, ստորագրուած՝ Համբարձում Կարապետեանի կողմէ: Հոն բաւական արտաքոյ մօտեցումով մը համառօտ հաշուեյարդարը կը կատարուի, Հայաստանի մէջ համայնավարութեան 70 տարուան գոյութեան. անոր բերածին ու տարածին:

Առաջին տողերէն կը տրուի «եօթանասունամեայ զանգուածային պատմութեան» բնութագրումը. կ'լսուի թէ ան եղաւ «հակասական ու ինքնամերժ»:

Այս որակումներուն անմիջապէս կը հետեւի «հրատարակում» եզրը. ան կը գործածի «Նոյեմբերի 29-ի յաջորդ իսկ օրերին, երբ փակուեր դրուեց ազգի համար տառապալից պայքար մղած կուսակցութիւնների, ազգի մտաւոր ընտրանու առջեւ. քաղաքական յոխորտանքը դարձաւ ձերբակալութիւն, ապա՝ աքսոր եւ ֆիզիկական բնաջնջում»:

Ապա աւելի կը մանրամասնուի այս ընթացքը, կ'լսուի թէ «լայն տարածում ստացան «կասկածելի», «ժողովրդի թշնամի» եւ այլ նման պիտակները, որպէս բանտերի ու աքսորավայրերի առատացման մատակարարներ»: Աւելի զօրեն կը «ւազգակապետ Ստալինի» եւ «ճշմարիտ, հերիայի եւ միւս տականքների»:

Համբարձում Կարապետեան գրելէ ետք «Հազարաւոր հայրենասէրների համար Հայրենիքին է միշտ վերին սրբութիւնը, անկախ քաղաքական համոզմունքներից եւ կուսակցական կողմնորոշումից», հարց կուտայ թէ այսօր եւս ամէնէն յարմար պահերէն մէկը չէ՞ մեր հոգիներուն մէջ արթնցնելու չարենցեան պատգամը. «ո՛վ հայ ժողովուրդ, ճո միակ փրկութիւնը ճո հաւաքական ուժի մէջ է»:

Եօթանասուն տարուան անցեալին յատկացուած ակնարկ մը, դրել կուտայ Համբարձում Կարապետեանի թէ «Հայ առաջադէմ մտաւորականներից ոչ ոք, ազգի պարկեշտ, գիտակից ու բանիմաց զաւակներից ոչ մէկը ի խորոց սրտի չի ողջունել 1918-ի Մայիսի 28-ին ծնուած պետականութեան անկումը»: Այս չբաւեր պատահարներուն թուումին ընթացքին, թեթեւ չունչ մը կը նշմարուի 70-ամեայ սովորամոլութենէն. խօսելով հանրապետութեան չբաւեր արտաքին քաղաքականութեան մասին, Համբարձում Կարապետեան կը գրէ. – «Ոչ միայն պատշաճ հնարամտութիւն չցուցաբերուեց Ռուսաստանի հետ կապեր հաստատելու համար, այլեւ հէնց սկզբից նրա նկատմամբ բռնեց չմերձենալու դիրքը, որը վերջին փուլում էապէս փոխուեց, բայց արդէն ո՛ւշ էր»:

Եօթը տասնամեակի համայնավար կարգերու դրական ու ժխտական կողմերը յիշելով, յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ մեծնալով քաղաքի վերածուած աւանները պարապած, մշակոյթի ճեռնարկներու ընդարձակումը, Սեւանի ցամաքեցման ու քիմիական գործառնութիւններու ոլբերգութիւնները, երեւանեան մեծերուն ու Սեւանի եզակի ջրատարը եւ յատկապէս մեր «երկրաշարժուռնակ շինարարական «արուեստը»...»:

Հաշուեյարդարին վերջին էջը առնուած է ներկային. «ինչպէ՞ս վարուել կուսակցականի տոմսի հետ»: Հոս եւս հեղինակը դէմ յանդիման է երկկողմանի պարագայի մը հետ. մէկ կողմը կայ «շարքային կազմի եւ նրա անմիջական կազմակերպիչների բազմամիլիոն բանակի հայրենանուէր աշխատանքն ու սխրանքը», որ թէեւ չի կրնար արգելացնել «խորհուրդների իշխանութեան ու կոմկուսի դեկավարութեան, պատմութեան դատի առաջ»:

Համայնավար իշխանութեան դէմ ամէնէն սուր սլաքները կ'ուղղուին «պետութեան ու կուսակցութեան դերի ու գործելակերպի մասին հին պատկերացումներին կառչած մոսկովեան կեդրոն»ին որ «այսօր էլ յամառում է, էլ աւելի վտանգաւորացնելով աշխատանքի այն եղանակները, որոնք երկիրը հասցրել են անդունդի եզրը»: Այդ կեդրոնը տակաւին կ'ամբաստանուի «փոքրաքանակ ժողովուրդների ազատագրական իղձերի իրականացման ապարէզում բռնած արգելակիչ դիրքով»: Ու ասիկա երկրի մը մէջ որուն համայնավար կուսակցութիւնը խորհրդանշման օրն իսկ, կը փակէր իր համագումարը կեդրոնէն չխզուելու որոշումով: «Հայաստան»ի մէջ լոյս տեսած այս դրութիւնը, այս պայմաններուն տակ, ի՞նչպէս պիտք է մեկնաբանել արդեօք. ժողովրդավարական, խօսքի ազատութեան եւ հետեւաբար ինքնաքննադատութեան լայնախոհութեան արտայայտութի՞ւն, թէ՞ ժողովուրդին մօտ կորսուած վարկը վերաշահելու փորձ:

Որպէս բարեբաստիկ նախանշան, Համբարձում Կարապետեան կը ծանրանայ «կուսակցութեան ներսում առողջ բանակաւութեան ձեւաւորման» վրայ, «դրա հիմով բնաւադատող համայնավարների մեծ բազմութեան երեւան գալուն, որն ամբողջ մի թարմ հոսանք է եւ կարող է կուսակցութեան մէջ հիմք ու միջուկ ծառայել»: Այս քննադատութիւնը կը պատկայ նաեւ Հայաստանի կուսակցութեան, հետեւեալ տողերով. – «Նրա վերնախաւը ժամանակին չըմբռնեց Ղարաբաղը մայր Հայրենիքին հետ վերամիաւորելու համար հերոսների առաջին խմբերի սկսած պայքարի եւ այդ ակունքից ծաւալուած շարժման բաղաքական, ազատագրական բնոյթը: Աւելին, սկսուածը բնում խեղդելու միջոցներ ձեռք առաւ»:

Որպէսզի Հայաստանի վարչական բարեկարգական կեանքին մէջ «բոլորի ազգօգուտ գործունէութեան համար» իր տեղն ունենայ նաեւ Համայնավար կուսակցութիւնը, Հ. Կարապետեան նպատակաւոր կը նկատէ «կատարուած դրական վերլուծութիւնը, քոյլ տրուած քաղում չարաչար սխալների ու ժողովրդադաւ գործերի սկզբունքային դատապարտումը»:

Իսկապէս որ պատմական չբնազարժի մը վկաներն ենք բոլորս եւ նոյնիսկ դէպքերու յարահոս հոլովոյթը առիթ չի տար լիուլի արժեւորելու մեր ապրած օրերուն այս բացառիկ հանգամանքը: Աւորի կ'անդրադառնանք երբեմն միայն, երբ կը կարդանք «Հայաստան»ի նման թերթի մը մէջ. «հաստատուած, ապագրէզ ելած Հայաստանի հանրապետութիւնն իր անկախութեան Հռչակագրով գոհունակութեամբ է ընդունում եւ ողջունում է նոյնպիսի յոյսեր ներշնչում»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԼՈՍ – ԱՆՃԵԼԷՍ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 26-ին, Լոս – Անճելըսի մէջ, տեղի ունեցաւ, իր տեսակին մէջ եզակի դիրքերու ցուցահանդէս մը, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ կից, Ամերեան սրահին մէջ:

Այս բացառիկ ձեռնարկը կազմակերպուած էր, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան, Ս. Ղազարի Հայկական Ակադեմիայի եւ Լոս – Անճելըսի Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին կողմէ, Ս. Ղազարի Տպարանին 200-ամեակին առիթով:

Ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը կատարեց, Ս. Ղազար Մայրավանքին Առաջնորդը, Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեանը, ի ներկայութեան Միացեալ – Նահանգներու եւ Գանատայի Հայ Կաթողիկէ Համայնքի Առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեանի, Արեւմտեան – Ամերիկայի Էջմիածնի եւ Կիլիկիոյ Թեմերուն առաջնորդներուն, Լոս – Անճելըսի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետին, վարդապետներու, մաժուլի, ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի թղթակիցներու, Մխիթարեան նախկին սաներու եւ պրասէր հասարակութեան:

Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեան հետեւեալ էջերը ունեցաւ ասդ հանդիսաւոր բացումին առթիւ.–

«Մեր վաստապանծ Մշակոյթին, հազարապատիկ մեր Մեծասքանչին նուիրուած չքեղ վաստատոնն է՝ որ կուգանք այս պահուս ողջունել միասին հոս՝ Ղազարապատի ափունքին, Լոս – Անճելըսի հայկական կեդրոնին մէջ, ուր Հայ ժողովուրդը՝ բազում զոհողութիւններով՝ ստեղծած է քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր, նոր Հայրենիք մը փոքրիկ, Սփիւռքի եւ մանաւանդ՝ Մէջին - Արեւելքի իր բոյներէն բռնի հեռացած, դաժան պայմաններով, եւ անգամ մը եւս պանդուխտ, բայց նաեւ Միացեալ - Նահանգներու հիւրընկալ եւ բարգաւաճ այս հողամասին վրայ, խաղաղ ու բարօր ապագայի յոյսով առլցուն:

Փառատոն մը՝ Հայ Գրքին, Մխիթարեան հրատարակութիւններու լուսաւոր չքերթով, Վենետիկի Ս. Ղազարու Հայկական Տպարանին 200-ամեակին ուրախ առիթով (1789 - 1989 / 1990):

Այս ցուցահանդէսը ահա՝ իր դռները կը բանայ, որպէս առաջին մշակութային ձեռնարկ, զոր Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերս կուգանք ներկայացնել Լոս – Անճելըսի մեր եղբայրակիցներուն, նորատակած Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին (Mekhitarian educational Foundation)ի եւ Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիայի անունով: Որպէս դոյզն ի չափ Մխիթարեան գարաւոր ու անչէջ կենսունակութեան:

Գիրքը, մեր ժողովուրդին համար, գաղբերան հետ՝ պաշտամունքի առարկայ դարձած իրողութիւն է. վկայ՝ մեր Հայրերը, Սանահինի, Տաթեւի, Սկեւռայի եւ այլ հռչակաւոր վանքերու մեծպուղ գրադարանները. վկայ՝ մեր հարիւրաւոր վաստակաշատ գրիչները, որոնք չուրջ 250·000 հատորներու հանդոց հսկայ ամանդ մը թողած էին մեզի, ճրագի լոյսով պայղուն, եւ յաճախ՝ տառապագին գրչականքներով կերտուած:

Ու ահա՛զ ... այդ բոլորէն հազիւ 25-հազարը վերապրած է ջարդէն ու ազետէն: Վկայ՝ նաեւ մեր հարիւրաւոր մանրանկարիչները, որոնք ոսկեզէն պատկերներով զարգարած են մեր մագաղաթները Հայոց Թառի Իգնատիոս վարպետէն, Կոստանդին Սկեւռացի Թորոս Տարօնացիէն Ռոսլին, Մոմիկ ու Պիծակ:

Մեր հին ապրանուագ բանաստեղծը Եղիշէ Զարենց կը պատգամէ սրատեսիլով. – «Զեմ մոռնայ ապօթք դարձած երկաթագիր գրքերը մեր»:

Մխիթարեան վարդապետները, որոնք հին Հայաստանն ամբողջ քալելով չափած են, ԺԶ. եւ ԺԹ. դարերու ընթացքին, ձեռագիրները հաւաքելու, կ'լսէին թէ ամէն Հայ ընտանիքի մօտ, մեծ յարգանքով կը պահուէր հին ձեռագիրը Աւետարան մը կամ Նարեկ մը, կամ Շարակնոց մը, մանաւանդ խոշանիկի մը մէջ, վարպետորեն ջրջանակուած, որուն առջեւ՝ Շաբաթ երեկոները՝ մոմ կը վառէին, խունկ կը ծխէին, աղօթք կը մրմնջէին:

Ականատեսէ մը լուսած պատմութիւն ... Խարբերդի պիտերէն մէկուն մէջ, Դատեմ տեղի ունեցած, 1910-ին...:

Այդ մատեանը՝ իրենց տունին հրաչագործ Պահապանն էր, նախնիքներուն հետ կապող զօրութիւն, հիւանդներու առողջութիւն եւ վարարուիչ ամէն տեսակ չարիքներու:

Այսպիսի մատեաններով լեցուեցաւ Ս. Ղազարը: Հինգ հազար ձեռագիրներ քով քովի եկած, Մխիթարեան Հայրերու անխոնջ ջանքերով, գարձան Հայկազեան Բառարան, գարձան Զամչեանի եռահատոր Հայոց Պատմութիւն, գարձան Ալիշանի 12 հատորնոց վկայաբանութիւն, գարձան Ալիշանի դրչին տակ՝ Սիսուան, Սիսական; Այրարատ, Շիրակ, պատմութիւն - աշխարհագրութիւն եւ հնախօսութիւն միանգամայն:

Վերածնաւ մեր լուսեղէն Մշակոյթը, երեք - չորս գարերու թմբիրէ մը ետք, գտուեցաւ մեր ակնդէն գրաբարը՝ օտարախորթ տարրերէ. Թատերաբեմ եկան, մէկը միւսին եռեւէն, հայ գրական դիմքերը, Եղնիկէն Կիրակոս Պատմիչ, Կորիւնէն Շնորհալի ու Լամբրոնացի, Մխիթար Հերացի, Առաքել Սիւնեցի...:

Գրքի պաշտամունքի փառքերն եղան Մխիթարեան Հայրերը, որոնք օգտագործելով եւրոպական գիտարուեստի յառաջադէմ միջոցները, տպագրական ոսկեդար մը հիմնեցին Վենետիկի մէջ, յաճախ առաջին մրցանակները խլելով՝ միջազգային ցուցահանդէսներու մէջ:

1611 - 12 տարիներուն, Վենետիկի մէջ լոյս տեսած էին հայերէն առաջին հինգ գիրքերը, Յակոբ Մեղապարտի ճիգերով:

Մինչեւ 1700 թուականը՝ հայ տպագրութիւնը կը հաշուէր հազիւ 180 հատոր գիրք: Մխիթար Աբբան մինակը 55 հատոր, չուրջ՝ քան հազար էջ հրատարակեց, որոնցմէ 14-ը ինքնագիր. եւ Իրենց կոթողային գործեր.

Աստուածաչունչ (1733), Մեկնութիւն Ս. Աւետարանին Մատթէոսի (1737), Մեկնութիւն Ժողովոդին (1736), Քերականութիւն Գրաբարի (1730), Քերականութիւն Աշխարհաբարի (1727), Հայկազեան Բառարան (1749) - մահուան անկողնին մէջ:

Եւ գիտէ՞ք թէ այս վերջինով մեր հայերէն լեզուին պատիւը ո՛ւր բարձրացաւ միջազգային հրապարակի վրայ, պիտական «հումանիստ» առումով, հայերէն լեզուն գրաւեց վեցերորդ տեղը, յետ Լատիներէնի (տպ. Փարիզ, 1531 - 1543), յունարէնի (տպ. Փարիզ, 1572), Փրանսերէնի (1606), իտալերէնի (1612), սպաներէնի (1726 - 39), կանխելով անգլերէնը (1755) եւ գերմաներէնը (1774 - 1786):

Մխիթարի մահէն ետք՝ տպագրական աշխատանքը, զոր մենք կը սիրենք կոչել «հրատարակչական առաքելութիւն», կը շարունակուի աշխուժօրէն, թեթեւ ընդմիջումներով:

Մինչեւ սեփական տպարանի հիմնադրումը՝ Ս. Ղազարի մէջ, Մխիթարեան հրատարակութիւններու գրահամարը կը հասնի 227-ի: 1789-էն մինչեւ գարավերջ՝ 43 հատոր եւս կ'աւելնան:

Բայց 1800-ով է մանաւանդ՝ որ տպագրական ոսկեդարը սկիզբ կ'առնէ փոքրիկ կղզիին մէջ:

Ահա՛ նշանակալից ու պարզ ցուցակ մը. 1805-ին՝ 15 հատոր. 1810-ին՝ Նախկէնի գրաւման ապառնալիքներուն առիթ՝ 17 հատոր. 1816 - 17 տարիներուն, Լորտ Պայրընի այցելութեան օրերուն՝ միասնաբար 13 հատոր. 1818-ին՝ 25 հատոր (բայց յատկօրէն ճոխ տարի). 1849-ին եւ 1850-ին՝ տարեկան 21 հատոր: 1800 - 1850 թուականներուն՝ 30 անգամ տարեկան 10-է աւելի հատորներ՝ լոյս կը տեսնեն, յաճախ մեծգի ու հակայածաւալ. օրինակ՝ 1836-ին՝ 15 հատոր, որոնցմէ մէկն է նոր Հայկազեան Բառարանի Ա. հատորը:

Մօտենալով մեր նոր ժամանակներուն, «Բազմավէպ» Հայագիտական Մատենաշարը, սկիզբ առած 1973-ին, արդէն իր 32-րդ հատորը լոյս ընծայած է այս օրերուն:

1978-էն ասդին, 99 հատոր կը հաշուէ Մխիթարեան վերջին նոր գրացուցակը, առանց նկատի առնելու տարեկան օրացոյցներն ու այլ փոքր գրքոյկներ, ինչ-

պէս նաեւ «Բազմավէպ» հանդէսի տարեկան տուարձ հատորները:

1983 թուականէն ասդին, նկատուած անհետեւական տատնապի մոտալ օրեր, Մըխիթարեան Հայրերը չարունակեցին պըրել, թարգմանել, ուսումնասիրել եւ համեստօրէն Ազգին ընծայել՝ գասագիրքեր, բանասիրական երկեր, քրիստոնէականներ, պատմագիտական հետազոտութիւններ ու յօդուածաշարքեր, դիւանային պրպտումներ, հոգեշունչ մտածումներ, եւայլն ... եւայլն ...:

Այս նուիրական պահուն՝ պիտի ուզէի կրկնել, Մխիթար Աբբայի հետ, այն խօսքերը, զոր ինք գրոշմած է «Հայկազեան Բառարան»ի յառաջաբանին մէջ, իր մահուան անկողինէն դոչելով.

«Անարտ սրտով՝ քեզի կը նուիրեմ, Ով Հայ ժողովուրդ, իմ բազմամեայ աշխատանքիս պտուղը, երբեւ սիրոյ ձօն: Սրտագին կը սիրեմ իմ վաստակս քեզի ընծայել, եւ բոլոր անոնց՝ որ քու պայմաններուդ մէջ կը գտնուին...

«Ինձի պարծանք է քեզի ծառայել ... որովհետեւ ակնկրկէն ի վեր, ինչպէս ես, այս Մխիթարեան միութիւնն ալ սահմանուած է Հայ ժողովուրդի Մշակութային ծառայութեան եւ Աստուծոյ Փառքին». «Հայ Ազգին հոգեւոր Լուսաւորութեան»:

Այս յուշահանդէսն ալ քեզի կը նուիրենք, սիրելի Հայ ժողովուրդ Լոս - Անճելըսի, որպէս սիրոյ եղբայրական արտայայտութիւն՝ հայ գրքի յաւերժութեան, հայ լեզուի անմահութեան, որպէս գոյն ծառայութիւն հայ ժողովուրդի եւ մշակոյթի լուսաչող պայծառութեան:

Օրհնութեամբ Ամենակալին Աստուծոյ եւ մեր Սուրբ եւ անմահ Թարգմանիչնեըրուն՝ Սահակին եւ Մեսրոպի, բացուած կը յայտարարենք Գիրքերու այս յուշահանդէսը, յանուն Մխիթարեան Միաբանութեան, Սբ. Ղազարի Հայկական Ակադեմիային, Մխիթարեան Կրթական Հիմնարկին, Սուրբ Ղազարի Տպարանի 200-ամեակին չնորհուած առիթով»:

Գիրքերու յուշահանդէսի այս փառաւոր օրը տեւեց ամբողջ չաբաթ մը, Նոյեմբեր 26 - 30, մեծ հետաքրքրութիւն յառեղծելով ոչ միայն զբաղէր հասարակութեան մօտ, այլեւ մանաւանդ նոր սերունդին, որ մօտէն ճանչցաւ այն մեծ մշակութային ժառանգը, ուր հետու հայրենի հողէն, փոքրիկ կղզեակի մը մէջ, հոյլ մը Մխիթարեան վանականներ, տակաւ կը չարունակեն Մխիթար Աբբահօր այն սրբազան առաքելութիւնը, ծառայելով «Հայ Ազգին հոգեւոր Լուսաւորութեան»:

Գիրքերու փառատօնին ներկայ եղան չուրջ չորս հազար զբաղէրներ (ներառեալ հայ ուսանողները), եւ գնուեցաւ չուրջ 20·000 տոլարի գիրք:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ
Ե· ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԸՄԲՈՍՏՆԵՐ

Առաջին ըմբոստը Ադամ կոչուեցաւ, վերջին ըմբոստը քերթող մը պիտի ըլլայ՝ երբ քերթողները յաջողին վերջապէս մարդը փրկել մարդուն տիրապետութենէն: Քերթողներ եղան Սոկրատ, Պուտտա եւ Յիսուս. քերթողներ եղան բոլոր անոնք՝ որոնք յուսահատօրէն նահատակուեցան մարդը մարդէն ի զո՛ւր ազատել փորձելով: Քերթող էին անոնք, բայց այս աշխարհը քերթողագիրք մը չէ տակաւին, ու մինչ անհանճար պիտութիւնները ու փիլիսոփայութիւնները ամէն օր քայլ մը եւս կը մօտենան ինքնասպանութեան՝ քերթողները լինքնավստահ կը ապասեն, ինչպէս որ ապասած են դարերէ ի վեր· կը ապասեն որ անհետանայ վերջին անարժան տխմարն ալ, որ, փոխանակ երգելու, ուրիշներուն երգը խլել կը փորձէ բերնէն: Դարերը ոչինչ են իրենց տեւողութիւն, եւ ոչինչ է ամէն բան՝ որ մեռնելու դատապարտուած է: Ան մը կայրեր գեռ կրնան իշխել միլիոնաւոր մարմիններու՝ որոնք ի զուր կ'ըմբոստանան երբեմն, - ու երբ պատահ մը աւելի հաց ստանան՝ կը մոռնան թէ ինչո՛ւ ըմբոստացած էին· միայն քերթողն է որ ըմբոստ կը ծնի անսրրագրելի կերպով, միայն քերթողն է որ չի կրնար գերին մեռադրել, ու մինչ ճարտարարուեստն ու ընչաքաղց բոլորենիները այսօրուան՝ օրն ի բուն քերթող կը սպանեն, սպանուած ամէն քերթողի ամէն մէկ բջիջէն նոր եւ աւելի ըմբոստ քերթող մը կը ծնի...

ԵԹԷ ԳՈՆԷ...

Եթէ գոնէ պատմութիւն չունենայիմք
ու ճգմուած չապրէիմք ճիւաղային
անցեալի մը տակ

Եթէ գոնէ չունենայիմք յիշողութիւն
ու չհաւատայիմք որ դատապարտուած
ենք

մեր նախորդներուն պէս գոհուելու
վաղուան երազներուն

Եթէ գոնէ կարենայիմք հաւաքել մեր
ուժերը
ու պայթարիլ միայն մեր իսկ ստեղծած
պատուհասներուն դէմ
փոխանակ փրկուիլ փորձելու անհամար
տարբեր աղէտներէ

որոնք մեր վրայ նետուած են իբրեւ
անէծք ու վրէժ
դիակնացած նախորդ սերունդներէն

Եթէ գոնէ մեր յաջորդներուն համար
չդարբնէիմք
նոր կապանքներ շղթաներ ու թակարդներ
եւ չփափաքէիմք որ ժառանգեն մեր
յաւակնութիւնները
ինչպէս որ մենք ժառանգեցինք տարբեր
պատիժներ

Եթէ գոնէ յաջողէիմք զգետնել ճաղցն ու
ծարաւը
ու ժամանակ գտնէիմք երջանկութիւնը
երազելու

Եթէ գոնէ պուտ մը ազատութեան
տիրանայիմք
ու միայն մե՛նք ըլլայիմք կերտողները
մեր կեանքին

Եթէ ջնջէիմք մեր յիշողութենէն
մեռեալները բոլոր
ու փորձէիմք մեր յաջորդներուն նուազ
ատելի դառնալ

Եթէ վերջապէս ըլլայիմք ամբողջութիւն
մը մեր անուններով կնճռուած
փոխանակ կէտ մը ըլլալու անսկիզբ ու
անվախճան գիծի մը վրայ
ու եթէ կարենայիմք մահը դիմաւորել
իբրեւ յաղթանակ...

ՄԿՐՏԻՉ ՀԱՃԵԱՆ

Մեքսիքօ

1 9 7 5

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊԷՅՐՈՒԹի «Ճակոբ Տէր Մելքոնեան» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, տեղի ունեցած է Հայ Ցեղասպանական Դաշնակցութեան 100ամեակին նուիրուած երիտասարդական ձեռնարկ մը: Կենդանի պատկերներէ ու արտասանութիւններէ բաղկացեալ գեղարուեստական բաժնին աւարտին, Լիբանահայ Երիտասարդաց Միութեան «Արշաւիր Շիրակեան» մասնաճիւղին վարչութեան անունով օրուան խօսքը փոխանցած է Ճակոբ Հաւաթեան: Վերջաւորութեան՝ հայրենասիրական երգերով հանդէս եկած է Հ.Ց.Դ. Ռոստոմ պատանեկան միութեան երգչախումբը:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՑի «Աֆինզոլթ գոլիճընթ» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, տեղի ունեցած է «Ցեղափոխական մշակոյթի երեկոյ», կազմակերպութեամբ Հ. Ց. Դ. Սողոմոն Թեհլիրեան կոմիտէին ու ներկայութեամբ աւելի քան 500 հանդիսատեսի: Արտասանութեամբ, սահիկներու ցուցադրութեամբ, երգով ու պատկերներով բեմադրուած է հայ նորագոյն ազատագրական պայքարի 100ամեայ անցեալը:

⁂

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Հայոց Պատրիարք Գերեզման Արք. Գազանճեան, Դեկտեմբեր 6-ի առաւօտուն քաղաքավարական այցելութիւն մը տուած է Հանրապետութեան Նախագահութեան ընդհ. քարտուղար Քէմալ Եամաքի, Ազգային Ժողովրդարանի իր պաշտօնարանին մէջ: Կէսօրին, պատկան նուիրակ Սերճիօ Եպիսկ. Սէպաստիանի ընդունելութիւն մը սարքած է, ի պատիւ Պատրիարքին: Ցեմիլջօրէին՝ Պատրիարքը այցելութիւն մը տուած է նաեւ ընդհանուր սպայակոյտի Բ. հրամանատար՝ Զօր. Մկհմէտ Էօնաէրի:

ԻՐԱՆի Գիլանղարբի չրջանին մէջ, Նոյեմբեր 27-ին արկածի մը զոհ գացած է –ականի պայթումէ– այստեղ գինուորական ծառայութիւնը կատարող Արմէն Աւետիսեան: 1959ին Ապատան ծնած նահատակ գինուորին յուղարկաւորութիւնն ու թաղման արարողութիւնը տեղի ունեցած են Դեկտեմբեր 5-ին, Թեհրանի Նոր Բուրաստան գերեզմանատունը:

⁂

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍԻ Թէքէեան մշակութային Միութեան «Պէչկէօթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 30-ին, բացուած է զեղանկարիչ Բիւզանդ Կոճամանեանի ըստեղծագործական կեանքին 60 եւ ծննդեան 80ամեակներուն նուիրուած յոբելենական ցուցահանդէսը: Ներածական խօսքով հանդէս եկած է Թէքէեան մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղիատենապետ Գէորգ Բուրեէեան: Ապա արուեստաբան Սահակ Թումճեան համառօտ կերպով ներկայացուցած է նըկարիչին կեանքն ու գործունէութիւնը, որմէ յետոյ ներկաները ծանօթացած են ցուցադրուած 98 կտաւներուն:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼի Թէքէեան մշակութային Միութեան կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Մովսէս Խորենացիի ծննդեան 1500ամեակին: Օրուան դասախօսը՝ բանաստեղծ ու դրականագէտ Մանուէլ Քէօսէեան դիւրամատչելի ձեւով ներկայացուցած է պատմահօր կեանքը, ուսումնասիրութիւնը ու մանաւանդ «Հայոց պատմութիւն» աշխատասիրութիւնը, որ կ'ընդգրկէ ամենահին ժամանակներէն մինչեւ Աբշակունեաց թագաւորութեան անկումի չրջանը:

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ
1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ
ՆԻ
ԽՄԲԱԳՐՈՑ
ԹԷՕԴԻԿ

6·– ԽԱՐԲԵՐԴ

Ջնայելով որ ինք Ռուսիոյ դէմ յօդուած հրատարակած էր տեղւոյն թուրք պաշտօնաթերթերէն մէկ՝ ընդհանուր պատերազմի վազորդայնին, հասարակ մահկանացուէ մը, ի՞նչ կ'լսեմ՝ եղեռնագործ մը պէս ձերբակալուելով՝ կը նետուի Մէգրէյի բանտը հարիւրաւորներու հետ, բոլորն ալ կղերական, ուսուցչական, փաստաբանական եւ առեւտրական դասերէն: Հին ու նոր ազգայ պատմութիւնը չէ արձանագրած դեռ վայրենիներն իսկ ամօթահար ձգող անդթութիւններ՝ որքան անոնց կրածները, չարաթներ անվերջ ողիկ - ողիկ գալով բանտերուն խորը: Փրոֆէսէօր Կ. Սողիկեանի ծեծի տակ չիմարանալով մահանալէն վերջ, Պասկ Վարդապետ՝ Թէնէքէճեան եւ Պուճիդանեան ուսուցչապետներուն ընկերակցութեամբ՝ բոկտոն ու գլխատաց ճամբայ կը հանուի, իբր թէ Տիվրանակերտ տարուելու համար, Զօրս ժամ անգին, Մաստաճի տոորոտ, Տէվէ Պէօյնին կը կեցնեն դիրենք· կացին ու գերանդի՝ գլուխ ու թեւ կը թռցնեն գետին: (Այս եւ չարդապատում յաջորդ մանրամասնութիւնները քաղուած են Ազէտէն մազապուրծ ազատած Վահէ Հայկէն, նաեւ բանտակից երիտասարդէ մը՝ Տիգրան Տէր - Եղիայեանէ (Ս. Պատրիարք Հօր եղբօրորդի), որուն պէտք պաշտօն ունէին բանտէն հանուելով՝ ծառայելու իբր դիահաթ):

Սուրբ Կարապետ թաղի պատուական երէցն էր

Վարդան Քահանայ Արսլանեան, գրական հրապարակի վրայ ծանօթ «Բինկեանցի Վարդան Քահանայ» անուամբ: Ծնած է 1863 Փետրուար 24-ին Բինկեան (Այն), աշխարհական անուամբ նոյն: Նախնական կրթութիւնը հոն ստանալով՝ երեք տարի կը հետեւի գեղագործութեան: 1887-ին գրավաճառ ի Պոլիս, յաջորդելով իր եղբօր (ապա Գէորգ Վարդապետ): 1889-ին կը շրջի Եւրոպա եւ կ'այցելէ Փարիզի արուեստահանդէսը: Դարձին, հիւսուածեղէնի գործարան մը կը հաստատէ եւ օսմանեան ճարտարարուեստին գարկ տալուն ի վարձ՝ պատուանշան կը ստանայ: 1892-ին կը մեկնի ծննդավայրը եւ կը դրաղի ուսուցչութեամբ, մինչեւ քահանայ ձեռնադրուիլը 1897 Մայիս 11-ին՝ Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ, Զիմառայի (Տիվրիկ) Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյն վրայ, ուր 12 տարի կը քահանայապետէ եւ կ'անդամակցի Գաւառական Ժողովին: 1909ին կը հրաւիրուի Խարբերդ՝ Ս. Կարապետ թաղին իբր քարոզիչ, միաժամանակ աւանդելով Թլկատինցիի հիմնած դպրոցին եւ աղջկանց Սմբատեան ճեմարանին մէջ պատմութեան, աշխարհագրութեան, ու կրօնի դասեր: Ունէր ուսուցչական կրկնակ վկայագիր Ուսումնական Խորհուրդէն եւ Կրօնական Ժողովէն: Հին ու Նոր Ուխտի դասագիրքերէ զատ՝ կը թողու պատմական անտիպ երկեր, որոնցմէ ամէնէն բազմաշխատն է «Եկեղեցական Պատմութիւն»ը: Վաղեմի աշխատակից պոլսահայ թերթերու՝ կրօնաբարոյական նիւթերով· յիշատակելի է «Մանզումէ»ի մէջ յօդուածաշարքը «Գիւղապի քահանայի մը հայեացքները Օկիւսթ Գոնթի, Պիւխնէրի, Լիթրէի եւայլն վարդապետութեանց մասին»: Պատրիարքական տեղապահ Մանուկեան Սրբազանի հրամանաւ անդամ մը իբր քննիչ գացած է Զմչկածագ, տեղւոյն վիճակը խաղաղեցնելու համար: Շնորհիւ գեղագիտական իր համոզումներուն, ունէր իսոր հակում բժշկական արուեստի՝ զոր կը կիրարկէր ի հարկին:

Եղերական ճակատագրականութիւն մը հալածած է Արսլանեան ազգատոհմը ողջոյն: Տ. Վարդանի հայրը՝ Կարապետ, նահատակուած է Բինկեանի կոտորածին (1896 Դեկտեմբեր 7)՝ Թուրք խուժանին կողմէ: Եղբօրը կողակիցը Նազենի՝ դիրկի զաւկին հետ հրկիզուած է նոյն չարդին: Իր հարազատը՝ Գէորգ Վարդապետ, կրած է չհօթակի զառնութիւններ 1915 - 1918: Իսկ ինք ունեցաւ քան զամէնը պերազանցող եղերաշունչ վախճան մը, որ ահա. - Սարսափի օրերուն, բանտը՝ պահ մը սեղեկակից էր Թլկատինցիի եւ Երուխան մեծանուն դրագէտներուն եւ այլոց, բոլորին ալ չղաղրելով քարոզել ամօ՛ր մնալ իրենց սուրբ հաւատքին վրայ: Հոն գրած է երկու գործեր՝ յետոյ բոցերու ճարակ: Իրր գարդացեալ կղեր եւ «խօսքը բերնին մէջ գարձող» անհատ, կ'ենթարկուի գարհուրելի փուրսիչներու եւ բանտին մէջ ամէն օր անխնայ կը ծեծուի, ուր ուրեմն իր չդործած յանցանքներուն համար գատապարտուելով մահուան: Այդ անըմբռնելի կեանքին մէջ է որ Տ. Վարդան, իր պանծալի անունն ու մականունը կարծես տառապէս արժեցուցած ըլլալու համար, կը սադմնէ գիւցազնական ծրագիր մը· անէանալ չէ՛ թէ կախաղանին վրայ, ոճրապարտ ձեռքերով, այլ կամովին, ի՛ր իսկ ձեռքերով: Եւ 1915-ի աշնանամուտին, Խարբերդի նոյն տանջարանը կը բռնկէր յեղակարծ այդ բազմաչարչար քահանային կոգմէ, միահաղոյն ճիճեփամամբ հերոս Տ. Վարդանի եւ իրեն պէս չանարդադուրդ մահն անդոհող արիարանց եօթին ընկերներուն...:

Երիցուհին՝ Թագուհի, ինկած է Տիգրանակերտի ճամբուն վրայ, իսկ իր վեց երկսեռ գաւակներէն չորս մանչերը՝ տարագրութեան մէջ անհետ:

(Շար· 152)

Այրի Տիկին Պերճուհի Սիրմէնեան (Գազապլանքա),

Տէր եւ Տիկին Աբշակ Սիրմէնեան եւ զաւակները (Մոնթրիլիէ),

Տէր եւ Տիկին Վահրամ Սիրմէնեան եւ զաւակը (Գազապլանքա),

Տէր եւ Տիկին Վարդէն Սիրմէնեան եւ զաւակները (Լիոն - Անճըլըս),

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ԱՋԱՏ ՍԻՐՄԷՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 19-ին Գազապլանքա (Մարոք):

Մահազդ չառաջողներէն կը խնդրուի նեղկայս իրրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ» - Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Սիրմէնեանի եւ զաւակներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կարոյա Թաչի Պանէեօ - Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է 1000 Ֆր. Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեանէ եւ 500 Ֆր. կի Մուսայեանէ իրենց մօր եւ հօրաքրոջ մահուան Բ. տարելիցին առթիւ: Տիկին Սիւզան Ակբենկիւլեանէ 500 Ֆր., Տիկին Մելինէ Մանուկեանէ 200 Ֆր.:

***

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի - Արծիւ Համազգիութիւնը առացած է հետեւեալ նուէրները. - Մաբրուհի Մարիճեանի յիշատակին՝ Տիկին Գալուստեան 100 Ֆր., Մաթիս Աւետեանի յիշատակին՝ Տիկին Անահիտ Աւետեան եւ զաւակները 250 Ֆր., Գրիգոր Աւետեան 150 Ֆր., այլ նուէրներ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 500 Ֆր., Մարտիրոսեան ընտանիք 100 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ - Տիկին Լուիզ Աշճեան 500 Ֆրանք առ ի պնահատութիւն թերթին չահեկան ըսվանդակութեան:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ - Տիկին Վերժին Ուզունեան 200 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Ազգասահմանամ Ընկերակցութեան տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 2-ին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de
ses activités musicales,
la M. C. A. recherche :

**Un Piano
Quart-de-Queue**

Pour toutes propositions s'adresser :
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 24, ուր է Սրբոյն Դադթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբը ժամերգութեան՝ ժամը 9.30:

***

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 25, ուր է Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբը պատարագի՝ ժամը 10:

Կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴ. ԳՐՎԼԳԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, աւանդական ընդունելութիւն ի պատիւ Եկեղեցւոյ սարկաւագներուն, դպիրներուն եւ պաշտօնեաներուն:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Աբովեան Մշակութային Տան մէջ

1, Rue Chaptal - Vienne

Ճաշարանի՝ 75 Ֆր.:

Տոմսը տարեկանէն վար վճարելու՝ 35 Ֆր.:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Réveillon du Nouvel An
au Collège
TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Prix : 350 Frs. —— ci-joint chèque de Frs. : .....

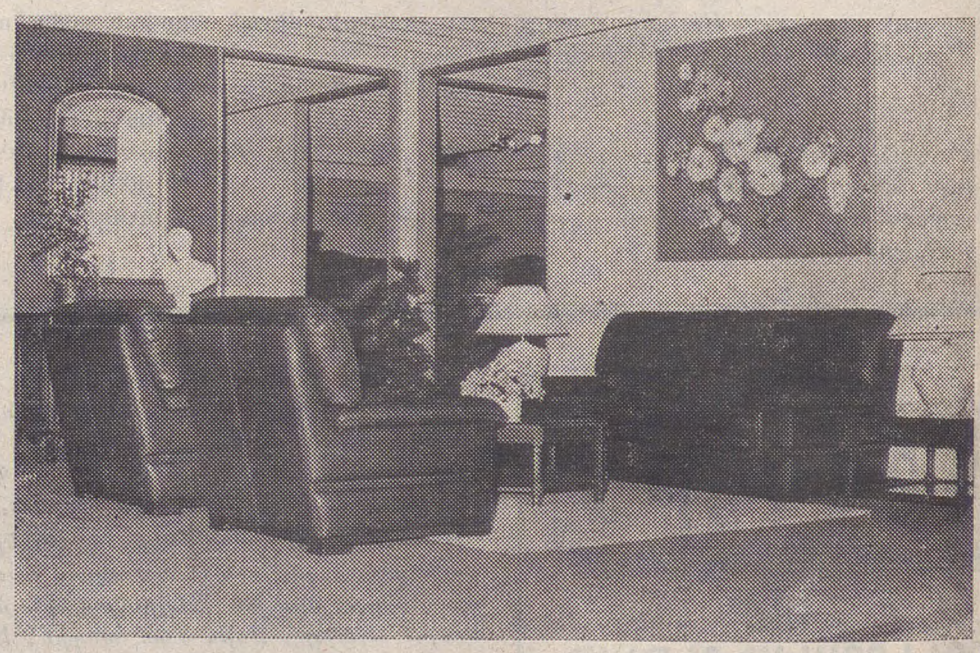
Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՒԱԾԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՇԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI,
DE 14 à 18 h. 30
SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ,
ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30
ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +
présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991
et souhaite une bonne fête de Noël
ԹԷՐՉԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը չաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 22-23
SAMEDI-DIMANCHE
22-23 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.435 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.435

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ 50-ԱՄԵԱԿԻՆ

ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Քանի տարի առաջ, 1940 Դեկտեմբեր 27-ին, պատերազմի ամէնէն մռայլ օրերուն, ամբողջ երեք չաբաթ Փարիզի իր բնակարանին մէջ անկողնին գամուած մնալէ հետք, այս անցաւոր աշխարհին հրաժեշտ կուտար Արշակ Ջամալեան, որ իր ամբողջ կեանքը նուիրած էր հայ ժողովուրդի ազատագրութեան եւ բարօրութեան սուրբ գործին:

Հիւանդ վիճակի մէջ կուգար արտասահմանէն, ուր գացեր էր ազգին ցաւերուն դարման մը գտնելու յոյսով: Մօտ քսան ժամ ճամբորդած էր երկաթուղիով 39 աստիճան տաքութեամբ: Բորբոքած էին թոքերը: Կորնգուցած էր չարժելու եւ խօսելու կարողութիւնը՝ ան, որ հանգիստ չարժում էր, կեանք ու եռանդ:

Ծնած էր Գանձակ 1882-ին: Կը մեռնէր 58 տարեկանին, երբ վոհմորկալի կեանքի մը փորձառութեամբ իր բնածին տագնապի լրութեան հասած, տակաւին այնքան օգտակար գործեր ունէր կատարելիք՝ իր առաջնակոչ ազգին համար:

Օժտուած էր քաղմակողմանի շնորհներով, - Փիզիքական եւ մտաւորական: Պերճախօս հռետոր էր, ճարպիկ դիւանագէտ, տաղանդաւոր կազմակերպիչ եւ յեղափոխական գործիչ: Իր գիւրահաղորդ բնաւորութեամբ եւ ընկերասիրութեամբ՝ պիտի գրաւէր բոլորին համակրանքը՝ առանձին խակ վայրկեանէն:

Գանձակի նախակրթարանէն 1897 Սեպտեմբերին անցած էր Էջմիածնի ճեմարանը, զոր աւարտեց 1902-ին: Ու անմիջապէս նետուեցաւ հանրային գործունէութեան ասպարէզը, որուն նուիրուած պիտի մնար մինչեւ իր վերջին շունչը:

1905-ի աշնան անցաւ Գերմանիա՝ հետեւելու ընկերային դիտութեանց: Առաջնակարգ դեր կատարեց Հ· Յ· Դ· Եւրոպայի Ուսանողական Միութեան մէջ, որուն հիմնադիրներէն էր եւ որուն կողմէ իբրեւ պատգամաւոր մասնակցեցաւ Դաշնակցութեան Վիէննայի ընդհ· ժողովին՝ 1907-ին:

1909-ին Թիֆլիս վերադառնալով, չորս տարի իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարեց Ներսիսեան վարժարանին մէջ, միաժամանակ Ն· Ադրաեանի հետ խմբագրելով «Յառաջ» օրաթերթը:

Առաջին աշխարհամարտին իբրեւ կամաւոր մտաւ Անդրանիկի բանակին մէջ: Այդ բախտորոշ օրերուն պատասխանատու դիրքերու վրայ էր՝ իբրեւ անդամ Հ·Յ·Դ· Բիւրոյի եւ Թիֆլիսի Ազգային Խորհուրդին: 1918-ի սկիզբը Երզնկայի մէջ Վէհիպ Փաշայի հետ զինադադար կնքեց՝ յանուն կովկասեան Սէյմին: Յետոյ ղրկուեցաւ Պէրլին՝ իբրեւ պատուիրակ:

Անկախութեան հռչակումէն վերջ կարգուեցաւ Թիֆլիսի դեսպան: 1919-ին Հայաստան վերադառնալով ընտրուեցաւ Խորհրդարանի անդամ: Յետոյ դարձաւ Հաղորդակցութեանց նախարար՝ Խատիսեանի դահլիճին մէջ:

Խորհրդայնացումէն հետք ամբողջ քսան տարի արտասահմանի մէջ նուիրուեցաւ հանրային գործունէութեան: Հաստատուած էր Փարիզ, իբրեւ անդամ Հ· Յ· Դ· Բիւրոյի մինչեւ 1933: Այնուհետեւ գործաձ Հ· Հ· Պատուիրակութեան արտաքին յարաբերութեանց վարիչը, յաճախ ճամբորդելով երկրէ երկիր: Հ· Յ· Դաշնակցութիւնը կը ներկայացնէր Ընկերվարական Միջազգայինի մէջ:

1923-ին Ամերիկայի Հայ Կարմիր Խաչը վերակազմելէ հետք, 1928-ին Փարիզի մէջ հիմը կը դնէր անոր մասնաճիւղին, որ յետագային կոչուեցաւ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ եւ որ չուտով ճիւղեր արձակեց բոլոր հայաշատ քաղաքներուն մէջ:

Իր կանխահաս մահով մեծ կորուստ մը ունեցաւ ոչ միայն Դաշնակցութիւնը, որուն հաւատաւոր վարիչներէն ու տեսաբաններէն մէկն էր, այլեւ համայն հայ ժողովուրդը, որու արդար Դատին համար զոհած էր իր ամբողջ կեանքը: Եւ ինկած պատնէշի վրայ:

Ազատատենչ հայութիւնը միշտ երախտագիտութեամբ պիտի յիշէ իր անունը:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

1961, Յունուար 7

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՇԱՆԱԿԱՒԻՑ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԷ ՄԸ ԵՏՔ

Ի՞ՆՉ ԸՍԵԼ ՈՒԶԵՑ
ՇՎԱՐՆԱՆՁԷ

«Խորհրդայնադէտները» օրէ օր կը բաղմանան եւ Ուրբաթ առաւօտ ալ հարցաղբիւրները պիտի կը հրմշակէին, բոլորը կը ջանան բացատրել արտաքին նախարար Էտուար Շեվարնաձէի անակնկալ հրաժարումը եւ անոր բուն նմասը: Եւ սակայն···: 70 տարիներու երկայնքին, Խորհ· Միութիւնը ապացոյցը առած է, որ թերեւս կարելի է չատ «···պէտ»եր ըլլալ, բայց այնքան ալ դիւրին չէ «խորհրդայնադէտ» ըլլալ, եթէ ոչ անկարելի: Հինգշաբթի օր, կրկին փաստը տըրբեցաւ, ոչ ոք, սկսելով Գորբաչովէն եւ պզտիկ բան չէ այս իրողութիւնը, կրցած էր նախատեսել նման ելոյթ մը:

Գրեթէ տղերպահկան չեչտով մըն է, որ Շեվարնաձէ խօսած է ժողովրդական ներսիսեաններու համագումարի նստաշրջանին առջեւ եւ ի՞նչ ըսած է· – «Կեանքիս ամէնէն կարճ եւ ամէնէն դըժուար յայտարարութիւնն ունիմ ընելիք: Դեմոկրատները վախան: Բարեփոխոզաղութիւնները կը պահուըտին, մենատիրութիւնը կը մօտենայ, կը յայտարարէ, բայց, ոչ ոք գիտէ թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ մենատիրութիւնը եւ ո՞վ պիտի ըլլայ մենատէրը: Կը հրաժարիմ, քաղ այդ՝ իմ դրօշակն ըլլայ, քաղ իմ բաղդս ըլլայ մենատիրութեան յառաջխաղացման դէմ: Շրջահռիսկալութիւն՝ ձեզի, յատկապէս Միխայիլ Գորբաչովին, որու բարեկամն եմ: Իմ համաձայնութիւնս չեմ կրնար տալ եկող մենատիրութեան»:

Վրացի նախարարը չյմեցուցած է բոլորը եւ դեռ չենք խօսիր Աբեմուտքի մասին, որու համար ռումբ մը կը պայթէր, որքան ալ Մոսկուա ապահովութիւն տայ, որ արտաքին քաղաքականութիւնը պիտի չփոխուի:

Գորբաչով նախ դատապարտեց արտաքին իր նախարարը, որ նախապէս չէր խակ խորհրդակցած իրեն հետ ու յետոյ դիմեց իրեն որ մնայ պաշտօնին գլուխը մինչեւ որ յաջորդը նշանակուի եւ Շեվարնաձէ համաձայնեցաւ: Արտաքին նախարարը չեչտեց թէ իր որոշումը նաեւ կապ ունէր այն անհատական յարձակումներուն հետ, որոնց թիրախ է իր արտաքին (Ծոց եւ Գերմանիոյ վերամիացում) քաղաքականութեան համար: Դեռ վերջերս, երկու դնդապետներ յօդուածով մը կ'ըսէին, Ներքին նախարար Բակատինի հեռացումը ձեռք ձգելէ ետք՝ «ժամը եկած է արտաքին նախարարին հաշիւը մաքրելու»: Բայց եւ այնպէս, անկարելի չէ որ իր մէջ Վրացին ալ իր դերն ունեցած ըլլայ, քանի Գորբաչովի սպառնալիքը արտակարգ վիճակ կամ նախագահական վարչակարգ հաստատելու կարգ մը վայրերու մէջ, կը վերաբերէր նաեւ Վրաստանի:

Ամէն պարագայի մէջ, Շեվարնաձէի մեկնումով պերեստրոյկան է որ կը վտանգուի եւ արեւմտեան շրջանակներու մտահոգութիւնը չատ արդար է: Աւելի ալ կ'արդարանայ, երբ հաւանական իբրեւ յաջորդ, անունը կը տրուի Եդուարդ Պրիմակովի պէս մէկուն· այն ատեն, կը դրէ Փիէր Պրիանսոն (Լիպերասիոն), ամէն մարդ կը հասկնայ որ պերեստրոյկան վերջացած է եւ վտանգներու ժամանակաշրջանը կը սկսի: Այլ խօսքով, Շեվարնաձէ ահազանգ հնչեցուց եւ ինք պերեստրոյկայի ճեպընթացէն իջաւ, երբ կը տեսնար, որ վհատեւ ան դէպի մենատիրութիւն կ'երթար: Այս է նաեւ Լիպերասիոնի խորագիրը:

Շեվարնաձէ ամէնէն հակաստալինեանը խորհ· ղեկավարներու միակն Վրացի կըրնար ըլլալ Ալեքսանդր Ամլէրի համար (Լիպերասիոն, Դեկ· 21): Ծնած 1928-ին, Մամատի, հարաւային Վրաստան, ուշադրութիւն գրաւած է կանուխէն իր ուշիմութեան պատճառաւ: 40 տարեկանին, 4 տարուան համար Վրաստանի ներքին նախարար է: Բուռն պայքարող մը եղած է սեւ չուկային եւ մաֆիային դէմ եւ այդ ուղղութեամբ մեղադրած է Վրաստանի կուսակցապետը եւ աւելի ուշ անոր աթոռը գրաւած: Ոմանց համար, սակայն, պատեհապաշտ մը կը մնայ, բանական դեր ունեցած է ԲԱ - ԿԷ - ՊԷ-ի մէջ եւ այսօր իսկ մտածողներ կան թէ կրնայ պարզապէս «խաղ» մը ըլլալ, որ թոյլ կու տայ Գորբաչովի ամէն բան ձեռք անելու, պահպանելով արեւմուտքի նեցուկը:

Միայն ապագան ցոյց կրնայ տալ թէ ի՞նչ էր այս հրաժարումին բուն իմաստը եւ մինչ այդ ոչ մէկ «Տիկին Սոլէյլ» կըրնայ նախատեսութիւն ընել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԱՆԿԱԽ» եռօրեայ (յետադայի օրաթերթի ծրագրով) առաջին թիւին մէջ, որու կ'ակնարկենք Աֆանասիեւի յօդուածին առթիւ, ակնարկ մը կայ Լ· Ղարաբաղի, ուր կը յիշուի թէ Հայաստանի եւ Արցախի Ներսիսեանները չեն մասնակցիր Գերագոյն Խորհուրդի համագումարին եւ կու տայ Գալինա Ստարավոյտովայի բացատրութիւնը:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, ի վերջոյ, քուէարկեց բանաճեւ մը, ուր պաղեստինեան հարցին վերաբերող այնպիսի տարբերակ մը գտաւ, որ մէկուն հետ (մասնաւորի Իսրայէլի) դէշ մարդ չըլլայ: Արդարեւ, հոն կ'ըսուի թէ Իսրայէլի եւ Պաղեստինի հարցը, հարցեր է եւ հարկ է որ ժողով մը ըլլայ այդ հարցին նուիրուած «յարմար թուականի մը»···:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ Դեկտեմբեր 20-ին կը տեղեկացնէր թէ Հայաստանի Արտաքին փոխ - նախարարը՝ Աչոտ Եղիազարեան, Մոսկուայի մէջ նախ քաղաքական այցելութիւն մը տուած է Թուրքիոյ Մոսկուայի աւագ դեսպան Վ· Վուրալի, ապա խորհրդային պատուիրակութեան մը հետ մեկնած է Անգարա: Եղիազարեան հաստատած է թուրք դեսպանը Հայաստան հրաւիրած ըլլալու լուրը: Անդարայի մէջ կը գումարուի ժողով մը որ նախապատրաստական աշխատանք պիտի կատարէ Սեւ ծովու տնտեսական համագործակցութեան շրջանին համար: Ժողովին կը մասնակցին նաեւ Վրաստան, Ադրբեջան, Ուկրանիա, Մոլտովա, Ռումանիա եւ Պուլկարիա:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութեան համագումարին մեծ «անակնկալն» է ժորժ Մարչէի տեղեկագրին վաւերացումը 1695 պատգամաւորներուն կողմէ, մէկ ձայն դէմ եւ 16 ձեռնպահութիւն (այս վերջիններու կարգին՝ Շ· Ֆիթերման):

ՄԵՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ԵՒ ԱՅԼ ԲԱՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

- Ե -

«Մեհեանը» կը չարունակէր իր գրական հռչակաւոր սա խօսքերով. -

«Կը յայտարարենք «պաշտամունք եւ արտայայտութիւն» Հայ Հոգւոյն, որովհետեւ Հայ Հոգին գոյ է, բայց դուն ուրեք կը յայտնուի: Պէտք է բեկանել դատակնիքը որ զԱյն լռութեան դատապարտած է: Կ'ըսենք. Առանց Հայ Հոգւոյն, չկայ հայ գրականութիւն եւ հայ արուեստ: Ամէն ճշմարիտ արուեստագէտ՝ իր ցեղին հոգին միայն կ'արտայայտէ: Հայ հոգին, դարերուած մթին ու մեծաշուք պատկերներով լի անցեալէ մը, լուսաւորուած ոսկրօրէն սեւ արեւէ մը, թըրծուած կեանքի մը մէջ զոր Գողգոթայի ճամբաները կ'ակօսեն, մեր օրերուն կը թուի ըլլալ հրաշք մը որուն խորհուրդները պէտք է արտաբերել: Հայ Հոգին իմացական սիեղերքին մէջ ատոր մըն է որուն յայտնութիւնը պիտի զարմացնէ խորհուղ մարդկութիւնը: Պարզել այդ հոգին՝ էական պարտաւորութիւնն է ամէն հայ արուեստագէտի:

... Ազատագրենք զԱյն, Հայ Հոգին, պայքարելով նոյն իսկ ինքզինքնուս ղէմ, բոլոր կապանքներէն ու բռնութիւններէն այլազգի ազդեցութիւններու: Կը հաւատանք. Հայ Հոգին՝ Լոյսն է, Ուժն է, Կեանքն է, մարմնաւորուած անդրիական չքեղութեանը մէջ ԱՐԻԱԿԱՆ ցեղին որուն կը պատկանինք»:

Ու դեռ յիսուն տող կը չարունակուի այս գրութիւնը, բանալով նոր ծալքերը Հայութեան ինքնութեան եւ զուտ հայ արուեստին էութեան՝ զմայլելի արեւմտահայերէնով մը եւ զոր խմբագրած են Դանիէլ Վարուժան, Յակոբ Բիւֆճեան – ապագայ Օշականը – Աճառեան, Կոստան Զարեան եւ Գեղամ Բարսեղեան:

«Մեհեանի» հանդանակէն 8 տարի ետք, 1922-ին, հրատարակ կ'իջնէր «Բարձրավանքը», հնագէտ մտածման եւ արուեստի», նորէն Պոլսոյ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ ու հետեւեալ առաջադրութիւններով:

«Նուազեցնել հայ կեանքը խորհուրդով եւ արուեստով, հզօրացնել եւ հմայնաւորել հայ խորհուրդը եւ արուեստը՝ կեանքով:

- Սահմանել հասարակաց գետինը ուր կրնան հանդիպիլ Հայութեան հոգեւոր ուժերը, եւ միասին ըլլան հայրենիքին համար՝ երբ աշխարհ ցրուած է զանոնք:

- Ե՞րբ վերջապէս հայ ճշմարիտ խորհուրդ մը՝ որ պարզ ընդօրինակութիւնը եւ կիսարկութիւնը չըլլայ օտար մթոքին, խորհուրդ մը որ հայ իրականութեան անհանդիստ խորքէն ծնի:

- Եկող սերունդին զործը՝ վերագտնել հայ խորքին հայ ոճը:

- Արուեստին մէջ որքան կրօնքին՝ կը պատրաստուին հոգիները:

- Ինքնաստիպ ըլլալ՝ կը նշանակէ խորասոյց հաւատարիմ ըլլալ:

- Գրագէտները չեն ամէնքն ալ՝ որ կը ձեռնարկեն այս գործին. եւ եղողները սիրով կը հրաժարին այդ ախտոտէն, երբ կը մտածեն անոնց որ բռնագրաւած են գրաբէսի էր երբեմն ազնուական եւ գրժուարամատոյց դիրքերը:

- Մտքի աշխատաւորներ՝ որ իրենց գործին մէջ հաճոյք եւ միեւնոյն ատեն խղճի գոհացում կը գտնեն, մին եւ միւսը նկատելով նոյն բանը ընելու երկու տարբեր, ընտանի եւ հանդիսաւոր ձեւերը:

- Թատամած հոգիները եւ ծամռած միտքերը մահաբոյծներ են որ կը ապականեն կեանքը· աւելը գործ է զանոնք խարտնելը:

1931-ին Արեւմտահայ երրորդ կարեւոր պարբերականը, «Մենք», «Հանդէս գրականութեան եւ արուեստի» լոյս կը տեսնէր Փարիզէն, 15 երիտասարդ տաղանդաւոր գրագէտներու նախաձեռնութեամբ: Ահա անոնց Հանդանակը:

«Մենք», տասնհինգ երիտասարդ գրողներ, Փարիզի մէջ կազմած ենք գրական խմբակ մը, «Մենք», հետեւեալ յատկանշական գիծերով. - Սերտ ընկերական կապ հաստատել եւ զօրացնել անկեղծ համերաշխութեան ոգին իրարու մէջ, այդպիսով աւելի արդիւնաւէտ կերպով ծառայելու համար հայ մշակոյթին եւ գրականութեան:

Մեր համերաշխութեամբն ու համագործակցութեամբն իսկ, որ երբեք պիտի չխափանէ իւրաքանչիւրիս անհատական - նութեան ազատ ու լրիւ զարգացումը, չաղախ հանդիսանալ չորս ափերով ցրուած երիտասարդ գրողներու միջեւ ու այդպիսով դիւրացնել հայ նորագոյն գրականութեան ազատ զարգացումն ու ծաղկումը:

Փնտռելով իւրաքանչիւրին մօտ նոյն ժողովրդի զաւակներուն յատուկ հատագրակաց գծեր, ներչնչումներ ու մտահոգութիւններ, ճամբայ հարթել, որոնել եւ կերպարանք տալ, «ժամանակի ընդհանուր ընդհանուր հանճանակի մը», որ ազատութիւն տալով հանդերձ իւրաքանչիւրին անհատականութեան, համապատասխանէ հայ մշակոյթի պահանջներուն»: 1952-ին Բիւզանդ Թօփալեանի նախաձեռնութեամբ ու ներքոյ մղումով, Փարիզի մէջ սկսաւ հրատարակութիւնը արուեստի եւ գրականութեան «Անդաստան» հանդէսին որ տեւեց 17 տարի: Ահա իր հանդանակը:

× «Փնտռել ներդաշնակութիւնը հայ հոգիին՝ արդի ժամանակներու մեծապարփակ համադրութեանց մէջ: Անցեալը, ներկան եւ չըլլանները որ պիտի գան: Բայց իրականութիւնը ներկայիսն է անժխտելի կերպով:

× Դարուս զարհուրելի հրաշալիքներուն, գլխապտոյտ վերիվայրումներուն եւ սանձարձակ գիտութեան ու աւերին դէմ, Բանը, - բանաստեղծութիւնը թող բարձրանայ իր արժանի պատուանդանին:

× Պէղենք հանքը ազամանդեայ գեղեցկութեան: Հայ հոգին թող լոյս աշխարհ գայ իր կենսալիր ճառագայթումով, հարթենքի եւ օտար հորիզոններու վրայ, իր ինքնատրոյն գիմագծով, յանուն ընդհանուր ներդաշնակութեան»:

Մշակութային ու յատկապէս գրական վերածնորոգման Սփիւռքեան ճիգին պէյրութն ալ իր մասնակցութիւնը բերաւ: 1966-ին էր որ խումբ մը արուեստագէտ - մտաւորական երիտասարդներ հիմը դրին «Ահեկան» գրական պարբերականին (պիտի տեւէր մինչեւ 1970), դլխաւորութեամբ Գրիգոր Շահինեանին: Առաջին թիւին բացատրագիրը հետեւեալ կերպով կը բանաձեւէ հանդէսին նպատակը:

«Նոմտ մը երիտասարդներու նախաձեռնութեամբ 1966 Ապրիլին ծնած այս ձեռնարկը երեսակ նպատակ մը կը հետապընդէ

- ըլլալ արտայայտիչը համահայկական մտահոգութիւններու,
- ծառայել իբրեւ հանդիսավայրը երիտասարդ ու ժամանակակից մշակութային ձգտումներու
- եւ գառնալ հայելին՝ Սփիւռքահայ եւ յատկապէս Լիբանահայ հոգեկան կեանքին»:

Բ. Թօփալեանէն 30 տարի ետք՝ Սփիւռքի իմացական կլիման արդէն բաւական փոխուած է ու ալ «հայ հոգիի» խօսք չկայ: Մտաւորական նոր, արհեստագէտ ու աւելի տակուն պատրաստութեամբ պինուած սերունդ մը հրապարակ իջած է Եւրոպա: Նոր կը սկսի վաւերական Սփիւռքը ու յանկարծ, տանջալի յատակութեամբ՝ կը ցցուի եղեռնի ահաւոր, առեղծուածային դիմագիծը իբրեւ որբութեան Ադրանդը նոր սերունդներուն: Այսպէս, 1980-ին, Սփիւռքի հարազատ որդին, Մարկ Նշանեան, կը բանար բռնի փիւռքեան գրական տարեգրութիւնը «Կամ» տարեգիրքով զոր կ'որակէր «հանդէս վերլուծական»: Հատորին տարածուն յառաջաբանը կարելի է հետեւեալ դատափարներով խտացնել:

× «Իբրեւ հանդէս, իբրեւ հաւաքական ներկայութեան մը ու աշխատանքի մը սադմը, «Կամ»ը իր սկզբնաւորութիւնը կը դնէ Սփիւռքեան երբեակ անճկութիւններու հանդիպումին - իմացական, մշակութային եւ հոգեկան:

× «Կամ»ը չընդունիր իր մէջ ոչ նախադոյ հայութեան մը հաւաքը ու պահպանումը, ոչ մարդու ու լեզուի համընդհանրական նկատառումը, ոչ ալ՝ բնաւայրի մը վրայ բեւեռումը:

× Երբ եւ եթէ «Կամ»ը դառնայ դէպի Հայութեան նախա - եղեռնեան անցեալը՝ զայն կը նկատէ իբրեւ «մեր պատմութեան վերջաւորութիւնը» եւ անոր գործածած հայերէնը՝ իբրեւ այդ աւարտած ու մոռացութեան տրուած հայութեան լեզուն:

× Լեզուի ճշմարտութիւնը այսօր ինչպէս երէկ՝ իր մոռացումին մէջ խակ է: Խօսեցնել լեզուին մէջ այդ մոռցուած մոռացումը, ձգտիլ եղեռնի եւ իր մէջ վերջ գտած պատմութեան լեզուն գառնալ՝ այդ է թերեւս «Կամ»ի վերլուծական յառաջադրանքներուն ամէնէն դլխաւորը, Այդ կերպ միայն «կը մտածուի» եղեռնը, կը հասկցուի ու կը կատարելագործուի Սփիւռքի ծաղումը նշանակող «գրութիւնը»:

× Հայերէնն լեզուով թարգմանութիւնը օտար գրականութեան՝ լաւագոյն եղանակն է այժմէականելու այս «գրութիւն»ի իրականութիւնը եւ ապրեցնելու հայ մշակոյթն ու լեզուն:

× Այսպէս է որ, հայերէնն լեզուն չունի բնաւայր մը Սփիւռքի մէջ որ արդէն կը մեռած մէկ կեդրոնի, մէկ բնաւայրի կարելիութիւնը:

× Սփիւռքի իմացականութիւնն ու գրականութիւնը պէտք է մտածէ, պատրաստէ ու չինէ իր վաղորդայնը:

× «Կամ»ը կ'աշխատի կարելիին մէջ ու կը ձգտի անկարելիին»:

Եւ վերջապէս, մեր արդի գրականութիւնը կենսաւորելու լուրջ ու բարձրորակ ճիգերու այս չարքին մէջ տեղ կուտանք նաեւ երիտասարդական կրքոտ, կատաղօրէն ներչնչեալ եւ «խենթ» պոռթկումին որ յայտնուեցաւ, հրթիռի մը նման, Պէյրութի հրացայտ երկնակամարին, 1988 թուականին:

«Նոր Գրականութիւն» խմբակին «Սէր» հատորն էր, որ կ'ազազակէր անոնց ընդվզումը ի տես Սփիւռքի Հայութեան հոգեկան վիճակին, հարց տալով թէ «ո՞ւր կ'երթանք սա բորոտ պոռոտութիւնը չարկած, դուրգուրալով մեր սպանութեան, մեր դիմակներուն, մեր պատեհներուն վրայ, մեր մատչելի լակոնութեան վրայ ... բոլորիս մէջ մեկնական վանդալական անդունդ...»: Ու կը յղէր իր ճիչը «մարդոց ենթագիտակիցին, միակ անխաթար վայրը գեղին յիշողութեան»: Ու երիտասարդները կը խոստանային նոր գրականութիւն մը, «մշտատեւ նորոգման մղումով յամառութեամբ ... անհնթեթին անդին անցնելով ... բոլոր զրկուածներու ձայնին չարժելով դրիչը, բոլոր անոնց բողոքն ու ցաւն...»: Դժբախտաբար խոստումը մնաց անկատար, ահա երկու տարի կ'ընէ...:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ՝ ԶՐՈՅՑԸ ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան մէջ ծագած հարցերը, պառակտումը որոնք բոլորովին հակառակ ընթացք մը ունեցան երկրին հոլովոյթին հետ, ուշադրութիւնները պահ մը կեդրոնացուցին այս կազմակերպութեան վրայ, Ծանօթ է որ խմբակ մը - տարուած՝ գրականէն բաւական տարբեր մտահոգութիւններէ - հերձուած մը գոյացուց ու կազմեց երկրորդ խմբագրութիւնը մը, «Հայ Գրողներու Միութիւն» անունով: Մինչեւ այսօր, այս վերջինին գլխաւոր գործունէութիւնը - գոնէ Սփիւռքին ծանօթ չափով - եղաւ իր թերթին՝ «Հայ Գրող»ի մէջ հրապարակել սփիւռքահայ 123 գրողներու անուանացանկ մը, որոնք կ'ըսուէր թէ անդամակցութեան դիմում ներկայացուցած են նորատեղծ Միութեան. այդ ցանկը առնուազն զարմանք պատճառած պէտք է ըլլայ Հայաստանի գրասէր հանրութեան որ ապահովաբար կ'անդիտանայ թէ գոնէ Ֆրանսահայէն ներկայացուած անուններուն մէկ մասը հաղիւ թէ միայն լուր ունի նորերուկ խմբագրութեան:

Որպէս բոլոր այս պատահարներուն կեդրոնը գտնուող անձ, Վահագն Գրիգորեան լաւագոյն աղբիւրն ու խօսակիցը կը նկատուէր. Ան քարտուղարներէն մէկն էր Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Հրաչեայ Յովհաննիսեանի նախագահութեան չրջանին. այսօր կը չարունակէ վարել նոյն պաշտօնը վերջին ընտրութիւններէն ետք ալ, նոր նախագահին՝ Վահագն Դաւթեանի օրով: Ուրեմն, Վ. Գրիգորեանի Փարիզ ներկայութիւնը լաւագոյն առիթ մըն էր այս խնդիրներուն մասին դրոյց ունենալու:

Դեկտեմբեր 16, Կիրակի, յեսմիլյօրէի աւուրիսը բացուեցաւ Գրիգոր Պըլտեանի ողջոյնի խօսքով, ապա Մ. Նշանեան չատ ամփոփ դիծերու մէջ, Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա. Մանուկեան սրահին մէջ, ներկաներուն ծանօթացուց հիւրը, որպէս Հայաստանի լաւագոյն մէկ արձակագիրը, իր հիւմուրով եւ արդիականութեամբ: Ցետոյ, հրաւիրեց զայն որ երեք փուլով խօսի Գրողներու Միութեան մասին. ներկայացնէ անոր անցեալը, ներկան - 1988 Փետրուարէն այսօր -, ու ապագայի ծրագիրները:

Խօսք առնելով, Վ. Գրիգորեան նախ խօսեցաւ Գրողներու Միութեան կազմակերպումին մասին. 1934-ին ստեղծուած էին մութենական, ապա հանրապետական Միութիւնները, որոնց գլխաւոր - եթէ ոչ միակ - նպատակն էր հակակշռի տակ պահել մտաւորականութիւնները: Անմիջապէս կազմուած էին նաեւ կուսակցական մարմինները, որոնք կ'որոշէին ու կը տնօրինէին ամէն բան:

Այս վիճակը չարունակուած էր մինչեւ 1970-ական թուականները երբ «վերեւի բռունցքը սկսեց թուլանալ»: Աւորե հետ կուսակցական վերնախաւը սկսաւ իշխողի բարիքները վայելել ու գաղակարգային պայքարը մեղմացաւ:

Երրորդ փուլը կը ներփակէր վերջին երեք տարին. առաջ սկիզբը Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը առաջամարտիկի գերով հանդէս եկած էր, սակայն ապա չէր կրցած նոյն գիրքին վրայ մնալ: Իսկ այս տարի նաեղծուած երկպառակումով միութիւնը վերածուած էր երկուքի:

Վ. Գրիգորեան մանրամասն ներկայացնելով այդ տխուր երեւոյթին պարագաները, ըսաւ թէ նոր միութիւնը որուն անդամ գրաձած էին Գրողներու Միութեան 370 անդամներէն 30 - 40 հոգի, իւրացուցած էր նաեւ կլոր կնիքն ու կանոնադրութիւնը, զայն ներկայացնելով վաւերացման: Երկու միութեան ներկայացուցիչները հանդիպում ունեցած էին Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի հետ. հոն չէչտուած էր թէ մարդիկ ազատ էին իրենց փափաքած միութիւնը ստեղծելու, բայց առանց իրարմէ գողնալու, իրարու վրայ բռնանալու:

Վ. Գրիգորեան աւարտեց իր խօսքը, փափաք յայտնելով որ Գրողներու Միութիւնը նորէն ոտքի կանգնի ու օժանդակէ երկրին նոր գործընթացին:

Երեկոյթին Բ. մասը յատկացուեցաւ երկու մասնակիցներուն՝ Գ. Պըլտեանի ու Մ. Նշանեանի, ապա ներկաներու հարցումներուն: Շեչտուեցաւ որ Միութեան նոր կառոյցի մը գլխաւոր հարցը նիւթականն էր. Գրողներու Միութիւնը մինչեւ այսօր որպէս իշխանութեան խօսափողը, յատկացում կը ստանար կառավարութենէն. սակայն այսօրուան ազատութեան միջավայրին մէջ կրնար բոլորովին աւելորդ նկատուիլ ատիկա:

Կարեւոր կէտ մըն էր նաեւ Սփիւռքի գրողները կազմին մէջ ընդգրկելու խընդիրը: Պէտք էր այնպէս ընել որ անոնք հիւրի հանդամանք չունենային, այլ որպէս տանտէր մասնակցէին Հայաստանի գրական կեանքին: Այս նպատակին իրագործումը սակայն հետը կը բերէր զանազան գործնական խնդիրներ: Սփիւռքի մէջ հրատարակուած գիրքերը Հայաստանի մէջ ցրուելու կամ վաճառելու հարցին պէտք էր ձեւ մը գտնել. այս մասին կարելի միջոց մըն էր փոխանակումի պարագան: Նման այլ հարցեր եւս պարզուեցան, իսկ աւարտին Վ. Գրիգորեան հանդիպումը փակեց հետեւեալ խօսքերով. - «Ես անցեալին եւս եղել եմ Փարիզ. այսօր ուրիշ Հայաստանից եմ եկել: Երկու - երեք տարի առաջուանը ապագայ չունէր. այսօր յոյս ունենիք: Այսօր, 70 տարի առաջ ընդհատուած ճանապարհն ենք շարունակում»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՅԵԱՆ

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՈՒՄԱՅՐիի ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԹԵՔՈՒՄՈՎ ԴՊՐՈՑԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – («Յառաջ»)..

. «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 18-ի թիւին մէջ ներկայացուցած էինք Մարսէյլ քաղաքի նախաձեռնութիւնը Կումայրիի ֆրանսական թեքումով դպրոցի վերաշինութեան վերաբերեալ: Այդ թուականէն ի վեր աշխատանքները կը տարուին երկու ճակատներու վրայ:

Մարսէյլի Քաղաքապետարանը «Հայ ճարտարապետներու քոլէքթիֆ»ի մը յանձնեց ծրագրին յղացումը: Այս վերջինը, կարճ ժամանակի մը ընթացքին, կարգ մը ուսումնասիրութիւններէ եւ ղեկավարի անօրէն՝ Մարթէն Փաշայեանի հետ տեսնուելէ յետոյ, պատրաստեց թղթածրար մը յատակագիծերով, տարբեր բումներով եւ որոնց իրագործման ընդհանուր գումարը դնահատուած է 15 միլիոն ֆրանքի չուրջ: Որքա՞ն յատակագիծները կը համապատասխանեն դպրոցի մը յատուկ պահանջներուն եւ մանկավարժական հրամայականներուն եւ որքա՞ն գումարին դնահատումը ճշդելի է եւ մանաւանդ վերջնական, առ այժմ քննութեան առարկայ չենք դարձներ, որովհետեւ ինչ որ մեզ կը մտահոգէ առաջին հերթին եւ ինչ որ միշտ առիթ դարձաւ այլ ծրագիրներ վիժել տալ, դրամին հայթայթումն է:

Ահա է հիմնականը:

Մարսէյլի քաղաքապետարանը, ինչպէս դրած էինք վերոյիշեալ յօդուածին մէջ, բացած է ապգային հանդանակութիւն մը: Նամակներ դրկած է Ֆրանսայի մէջին եւ մեծ քաղաքներուն եւ կարեւոր Շրջանային Մարմիններուն եւ Ընդհանուր Մարմիններուն:

Դեկտեմբեր 14-ին սարքուած հայկերոյթի ընթացքին, Փալէ տու Ֆառայի ընդարձակ եւ չքեղ դահլիճին մէջ, կազմակերպուած Մարսէյլ – Արմէնի Մխիթեան կոմպէ ի նպաստ Կումայրիի ֆրանսական դպրոցի վերաշինութեան, քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու որ նախագահն է վերոյիշեալ Միութեան, յայտարարեց թէ ապգային հանդանակութեան առընչութեամբ իր դիմումներուն եղած պատասխանները մինչեւ այս օրը բացասական են: Անհրաժեշտ նկատեց Ֆրանսայի հայաշատ քաղաքներուն մէջ նեցուկ մարմիններ կազմել ճնշում բանեցնելու համար տեղական իշխանութիւններուն վրայ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԻԱԼի Սուրբ Յակոբ վարժարանի մարզադարահին մէջ, Դեկտեմբեր 10, տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան հարիւրամեակի նշման պաշտօնական հանդիսութիւնը, ներկայութեամբ աւելի քան հազար հանդիսականի: Կուսակցութեան 100-ամեայ պատմութիւնը ներկայացնող կենդանի պատկերներու չարքէն ետք, ելոյթ ունեցած են Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ՝ Մեսրոպ Աբգ· Աչճեան եւ Հ· Յ· Դ· «Միհրան Փափազեան» Կոմիտէի ներկայացուցիչ Վիրգին Յովսէփեան: Օրուան քանախօսը եղած է Հ· Յ· Դաշնակցութեան Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրայր Մարուխեան:

**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան պատասխանատու անդամ՝ Յակոբ Գասապեան ինքնաշարժի արկածի մը զոհ գացած է Դեկտեմբեր 7-ին՝ Տրամա քաղաքէն Սելանիկ վերադարձին: Սելանիկի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցիին մէջ, Դեկտեմբեր 9, տեղի ունեցած յուղարկաւորութեան դամբանականները խօսած են Քամիչլիի (Սուրիա) առաջնորդ Կոմիտաս Ծ· Վրդ· Օհանեան, Կարապետ Գասպարեան, Եղիա Ձամուշեան, Մ· Մինասեան, Պետրոս Հալաճեան, Միհրան Քիւրտօղլեան: Ապային պերեզմանատան մէջ տեղի ունեցած թաղման արարողութեան դամբանականը խօսած է Կարապետ Գալֆայեան:

**

ԳՈՒՐՈՒՋԷՇՄԷի Ս· Մինաս մատրան աւանդական տօնախմբութեանց արարողութիւնը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 10-ին, նախագահութեամբ Գարեգին Արք· Գազանճեանի: Պատարագչին յետոյ հոգեճաշի սեղան մը սարքուած է Կոմիտաս երդչախումբի սրահին մէջ, որուն ընթացքին զրծադրուած է գեղարուեստական յայտագիրը:

**

ՆԱՒԼԸԳԱՒՈՒԻ հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 9, աւանդական ճաշով նշուած է կեդրոնականցիներու «Բաժակի պահ»ը, զոր հանդիսավարած է տոքթոր Հերման Արաքս: Ելոյթ ունեցած են կեդրոնական վարժարանի տնօրէնուհի Սիլվա Գուլումճեան, Ղալաթիոյ Ս· Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ խնամակալութեան ատենապետ տոքթոր Արման Զաքըրօղլու եւ ուրիշներ: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիրը՝ երգերով ու արտասանութիւններով:

**

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄի Հայոց Պատրիարքութեան «Ափէք եւ Մարի Մանուկեան» ծայրանի ու Ժառանգաւորաց Վարժարանի ուսումնական ծրագրի բարելաւման ու կատարելագործման նպատակաւ, Թորգոմ Արք· Մանուկեանի հրաւէրով Հոկտեմբեր ամսուն երուսաղէմ ժամանած է Երեւանի «Մ· Մաշտոց» Մատենադարանի պետաչխատող Անդրանիկ Զէյթունեան: Ան արդէն իսկ սկսած է հայագիտութիւն դասաւանդել Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ: Անդրանիկ Զէյթունեան ծնած է Դամասկոս, որուչ ժամանակ ապրած Պէյրութ եւ Հայաստան ներգաղթած 1947-ին: Գիտական իր աստիճանը 1966-ին Երեւանի Համալսարանէն ստացած բանասէրը հեղինակ է չարք մը աշխատութիւններու, իսկ այժմ կը պատրաստէ Աստուածաչունչի «Հնդամատեան»ի գրաբար քննական բնագիրը:

**

ՏԻԹՐՈՑԹի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին տեղի ունեցած ճաշ – հանդիսութեան ընթացքին Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան առաջնորդ Հ· Ներսէս Վրդ· Տէր – Ներսէսեան ոսկի չքանչան մը յանձնած է Ափէք Մանուկեանի, առ ի գնահատանք բարերարին Սուրբ Ղազարի ընձեռած օժանդակութեան: Երուանդ Ազատեանի հանդիսավարած ցերեկոյթին խօսք առած են տեղւոյն Հայ կաթողիկէ համայնքի հոգեւոր հովիւ Հ· Յովսէփ Գալուստեան, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հովիւ Վերապատուելի Վահան Թութիկեան, Լոս – Անճըլըսի Մխիթարեան-ներու կրթական հիմնարկի տնօրէն՝ Հ· Տաճատ Եարտըմեան, Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Փաւէն Ծ· Վարդապետ Աւետիքեան (յանուն Մանուկեան ամոլին) ու Հ· Ներսէս Տէր – Ներսէսեան: Մխիթարեան առաջնորդը, իր խօսքէն ետք Ափէք Մանուկեանի վիզին կախած է Ս· Ղազարու ոսկի չքանչանը, ապա Տիկին Մարի Մանուկեանի յանձնած է Մխիթար Աբբահօր չքանչանը: Ափէք Մանուկեանի չնորհակալութեան խօսքը կարդացած է Երուանդ Ազատեան:

ԳԻՄՊՐիձի (Գանատա) Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 10-ին տեղի ունեցած է յեղափոխական մշակոյթին նուիրուած երեկոյթ մը՝ կազմակերպութեամբ Համազգային Մշակութային Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղին: Թորոն-թոյէ ժամանած բանախօսներ՝ Մուշեղ Գարագաշեան, Յասմիկ Պապեան եւ Վրուժան Նիկոլեան յաջորդաբար ներկայացուցած են յեղափոխական մամուլը, յեղափոխական գրականութիւնը եւ յեղափոխական երաժշտութիւնը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Ս· Յակոբայ (Վերի Թաղ) երէցն էր

Գարեգին Քահանայ Վարդանեան· – Ծնած 1861 Դեկտեմբեր 14-ին Անկիւրի (Ասբարկիր), աշխարհական անունով Դանիէլ, ուսած ծննդավայրին Վարդանեան դպրոցը, ինքնօրնութեամբ հետեւած անգլերէնի, 1875-ին հայերէնի եւ զեղարուեստի ուսուցիչ Ասբարկիրի Սաղմկայ վիպը, 1878 - 1881 Անկիւրի, 1882 Հալէպ, 1883 - 1885 Մալաթիա, 1885 - 1886 Ասբարկիր, 1887 - 1889 Խարբերդ (Ս· Յակոբայ դպրոցը): 1889 Փետրուար 14-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիլմանեանէ, անդամ Գաւառական եւ Կրօնական ժողովոց, փոխ – առաջնորդ Խարբերդի, Ս· Պատարագէն արտօնուած ծաղկեայ փիլոն կրելու: Տեղւոյն առաջնորդ Պապէ Վար – դապետ կը գրէ իր մասին· «Յարգելի եւ արժանաւոր քահանայ մը»: Վկայակից Մէկրէմ Տ· Ղեւոնդ Տէր – Սահակեանի: Երիցուհին եւ երկու զաւակները՝ նահատակ,

Ս· Սահակոս Թաղի երէցն էր

Յարութիւն Քահանայ Տէր – Մարտիրոսեան· – Ծնած 1872-ին Թիլ (Բալու) աշխարհական անունով Մխաք, քահանայորդի, ուսած անդ, 1902 Մայիս 1-ին ձեռնադրուած Յովհաննէս Եպիսկոպոս Գազանճեանէ՝ ծննդավայրին Ս· Կարապետ Եկեղեցւոյն վրայ, քահանայադարձած անդ, Արշընի Մատէն, Սիս եւ հուսկ ուրեմն փոխադրուած Խարբերդ, անդամ Դատաստանական Մարմնոյն: Նահատակ:

Պատերազմէն վերջ էր որ Խարբերդի թեմուառացած թեմին առաջնորդական տեղապահ նշանակուելով՝ Պոլսէն հոն մեկնեցաւ Սսոյ մխիթարեան Գիւտ Եպիսկոպոս Մխիթարեանը, զոր յիշած ենք իր կարգին եւ որուն վիճակուեցաւ ամուսնացեալ բոլորել անդրանիկ տարիները՝ Քէմալի կառավարութեան երեսէն: Իսկ Զինադադարի վաղորդայնին, Քիւրտի տարապէն մերկացած՝ նորէն քահանայագործել կը սկսի (զոր կենսագրած ենք «Հայ դիւզօրէք Բալուի» խորագրին տակ):

Տեղւոյն Կաթոլիկ Հայոց առաջնորդն էր

Ստեփան Գերապայծառ Իսրայէլեան· – Ծնած 1886 Փետրուար 15-ին Մուչ: Ծխական դպրոցն աւարտելուն՝ կ'անցնի Հռոմ, ուր ուսումը կը լրացնէ եւ քահանայ կը ձեռնադրուի: Ցետոյ երբ ժողովրդապետ կ'ուղարկուի Արաբկիր՝ ուր կը մնայ երկար տարիներ, մինչեւ իր եպիսկոպոսացումը Խարբերդի թեմին վրայ, 1899 Փետրուար 6-ին ցմահ հովուելով զայն: Հմուտ լատիներէնի եւ յարանի ճարտասան: 1912 Սեպտեմբեր 1-ին Վիէննայի Ս· Ղազարեան Համաժողովին առթիւ տառապին մէջ խօսուած ճառը՝ «Ս· Հաղորդութիւնը Հայկական մատենադրութեան մէջ», հիանալի ունկնդրած են ամենազգի եպիսկոպոսները:

Իր նահատակութիւնն ալ, չատ մը հոգեւորականներու նման, եղած է դառն եւ ազեխարշ: Իր հօտին հետ կը հանուի ճամբայ: Դահիճները նախ հրացանազարկ կ'ընեն, եւ երբ կը տեսնեն թէ կը շնչէ դեռ՝ գլուխը կ'անջատեն վիզէն ու մարմինը կը յօշոտեն մոլեգնաբար:

Ահաւասիկ Խարբերդի «Անարատ Յղութեան» միանձնուհիք, չորսերնին ալ մարտիրոսացած անլուր չարչարանքներով·

Մեծաւորուհի Վասիլուհի Թօփուզեան·· Ծնած 1853 Հոկտեմբեր 26-ին Գազատիա, վանք մտած 1861 Սեպտեմբեր 29-ին, նորընծայ 1873 Մարտ 25-ին եւ ուխտեալ 1878 Յունուար 21-ին:

Քոյր Երանուհի Մօրուճեան· – Ծնած 1872 Յունուար 21-ին, վանք մտած 1904 Նոյեմբեր 29-ին, նորընծայ 1905 Նոյեմբեր 21-ին եւ ուխտեալ 1907 Մարտ 25-ին:

Քոյր Համապիւռ Գալփագեան· – Ծնած 1887 Փետրուար 7-ին Մարզուան, վանք մտած 1908 Յունուար 1-ին եւ ուխտեալ 1911 Դեկտեմբեր 9-ին:

Քոյր Աննա Մեղմունի· – Ծնած 1891 Մարտ 23-ին Մարզուան, վանք մտած 1909 Յունուար 13-ին, նորընծայ 1910 Նոյեմբեր 20-ին եւ ուխտեալ 1912 Մայիս 13-ին:

Իսկ Աւետարանական Հայոց հովիւներն էին

Փրոֆէսէօր Նիկողոս Թէնէքէճեան (Ազգապետ)· – Ծնած 1869-ին Խարբերդ, որուն «Եփրատ» Գօլէճէն չրջանաւարտ՝ երկար տարիներ աւանդած է հոն պատմութիւն, օսմաներէն եւ այլն: 1904-ին իր 25-ամեակը տօնուած է հանդիսաւորապէս: 35 տարուան իր պաշտօնավարութիւնը եղած է անչշուկ եւ խորապէս տպաւորիչ՝ դասախրակուող սերունդին վրայ: Քաղաքին եկեղեցական եւ աշխարհական այրընտիր տուաւր դասերուն հետ բանտարկուելով, ամարդի անվերջ հարցաքննութեանց ընթացքին՝ կ'ենթարկուի սոսկալի չարչարանքներու: Մազերը, պեխերն ու մօրուքը կը փետեն հայհոյախառն պարսաւանօք, օրերով անօթի կը պահեն եւ 24 ժամ թեւերէն կը կախեն որպէսզի յաջողին մատացածին խոստովանութիւններ մը կորզել տարաբախտ ազգապետին բերնէն, որ լուռումունջ կը տանէր իր ծանրածանր խաչը:

(Շար· 153)

(Շար. Ա. Էջէն)

թուանշաններ որոնք տակաւին գաղանի կը մնան: Գիտենք թէ ոսկիի եւ ադամանդի մեր պահեստները մսխուած են. սակայն ի՞նչ չափով: Ելոյնի այս մասին նախագահին կատարած զիտոզուքիւնները ոչ մէկ հաւաստի տեղեկութեան դուռ բացին:

Բազմաթիւ հարցումներ պատասխանի կը սպասեն այսօր: Արեւելեան Եւրոպայի փոքճառութիւնը ցոյց տուաւ որ ժողովուրդները հաշիւ կը պահանջեն անոնցմէ զորս իրենց երկրին ապիտակի կացութեան պատասխանատուները կը նկատեն: Չեմ ուզեր որ արիւն հոսի, չեմ ուզեր որ նոր «արզար»ներ նոր ճնշումներու զոհ դառնան: Պէտք է նկատի ունենալ որ գանդուածներու պիտակցութիւնը երբ արթննայ, հաւաստարապէս կրնայ արդարութեամբ զործել, կամ դիմել ծայրայեղական միջոցառումներու, լուրջ վտանգ ներկայացնելով թէ՛ իշխանութեան եւ թէ ընկերութեան համար: Այնպէս կը թուի որ մեր կառավարութիւնը հինգ տարուան իր հաշուեկշիռը լոյսին բերելու կը վարանի: Գործադիր նոր իշխանութիւն մը կրնայ քօղազերծել ամէն բան եւ բացառուած չէ որ առով զայրոյթի հակայական ալիք մը ծագի, որուն ոչ Ռիժկով եւ ոչ ալ Գորբաչով պիտի կրնան դէմ դնել: Յատկապէս այս է պատճառը որ Գորբաչով հակառակ կառավարութեան ակարութեան, նախ անոր պաշտպան կանգնեցաւ, ապա առաջարկեց յեղաշրջում մը որ արմատապէս պիտի չնորոգէր զայն, այլ երեսփոխաններուն եւ նախագահին հակակշիռ պիտի ենթարկէր:

Գործադիր իշխանութիւնը մեր երկրին մէջ ընտրութեան մը արդիւնքը չէ: Գեբազոն Մորհուրդն ու երեսփոխանական ժողովը ընկերութեան ներկայի կեցուածքը չեն ցոլացներ: Կառավարութեան, նախագահին ու Գեբազոն Մորհուրդի նախագահութեան պաշտօններուն մէջեւ ոչ մէկ յստակ սահմանագիծ կայ: Գործադիր զանազան իշխանութիւններու նուիրապետական կարգերը այլեւս գոյութիւն չունին: Ու յաճախ նախագահին որոշումները տեղին չեն: Ամէն մակարդակի վրայ այնքան անյարմար որոշումներ տրուած են որ գործադիր իշխանութիւնը գրեթէ անգամալուծուած է ու քաոսային վիճակի մէջ կը գտնուի: Ընկերութեան կառոյցներուն դէշ գործունէութիւնը զայն կը մատնէ անկումային վիճակի ու քայքայող ուժերը օրէ օր կը զօրանան: Ընկերութեան յառաջդիմութեան ներկայ անկարողութիւնը յատկապէս ծանրակշիռ բնոյթ ունի, երբ տնտեսական վերափոխումի հարց ծագած է: Որպէսզի յաջողի այս փուլը, պէտք է իրատպիտական աւելներ ունենալ. եթէ չօշափելի միջոցառումներ գործի չդնուին ու ճշդրիտ պայմանաժամեր չտրուին, մենք մեզ պիտի կործանենք: Անհրաժեշտ զարձած է առկախել մեր Սահմանադրութիւնը, որպէսզի նոր մը պատրաստուի ու պէտք է հանրապետութիւններու միջեւ համակարգումի յանձնախումբ մը կազմել:

Դաշնակցային գործադիր իշխանութիւնը այլեւս նախկինին պէս չի կրնար գործել: Յատկատես ըլլանք. երեսփոխանական ժողովը անհրաժեշտ չէ այլեւս. պէտք ունինք ռազմավարական ճկուն «գործիք»ի մը: Անիկա կրնայ ըլլալ գաչինքներու ռազմավարութեան, կամ հոլիզոնական կապերու ռազմավարութեան Կոմիտէի մը, եւ կամ միջ - հանրապետական համակարգումի Կոմիտէի մը: Նման մարմին կրնայ կացութեան աւելի յստակեա բարեփոխումի մը հիմք հանդիսանալ, վերածուիլ ապագայի Միութեան կառավարութեան մը:

Ճիշդ է որ Նախագահը ատենց նմանող առաջարկ մը ներկայացուց երեսփոխաններու ժողովին, բայց կը տարակուսիմ որ նմանութիւնները միայն երեւութական ըլլան ու իրագործումը անդամ մը եւս դժուացուիչ չըլլայ, մանաւանդ որ նոր հակասութիւններ յայտնուած են մինչեւ այսօր:

Ասոնցմէ առաջինը· կացութիւնը այնպիսին է որ միայն բոլոր հանրապետութիւններուն միացեալ ջանքը կրնայ օգնել երկիրը դուրս բերելու ներկայի ճգնաժամէն: Եթէ խորհրդային տնտեսութիւնը հակայական գործատան մը նմանցնենք, բոլոր չըլլաններն ու հանրապետութիւններ անոր աշխատանոցներն են: Նման տնտեսութիւն մը կրնայ գործել միայն ներդաշնակութեամբ: Ու դժբախտաբար աւելի կարելի չէ ինքնաւարութեան պարագային: Պէտք է միասնաբար գործել, բայց...: Ամէն 70 տարուան մեր կառավարութիւններուն վարած քաղաքականութեան հետեւանքն է· այսուհանդերձ, մեր բոլոր դժբախտութիւններուն աղբիւրը աւելի հին է: Ան կ'երկարի մինչեւ Մեծն Իվանի (1440 - 1505) չրջանը երբ մեր ազգային փառասիրութիւնը մեզ մղեց Մոսկուան երրորդ Հռոմի մը վերածելու փորձութեան: Ռուսական կայսրութեան բազմադարեան պատմութիւնը իր ժողովուրդները այնքան յարձակունակ ու անհանդուրժող զարձուց որ հաստատուց ամէն քայլ անկարելի է: Հանրապետութիւններու բռնի օրինականացումը որ միատարրելու փորձ էր զանազան քաղաքակրթութիւններ որոնք տարբեր աշխարհահայեացք, ապրելակերպ ու հաւատաք ունէին, պատճառ եղաւ որ արիւն հոսի: Հողի ու ազատութիւններու բաշխումը, սահմաններու ճշգումը կոզմնակալօրէն կատարուեցան. Լենին եւս բացառութիւն չհամտեց· երբեք չատ կարեւորութիւն չտուաւ ազգային հարցին, հակառակ անոր որ ըսած էր այդ մասին. «յանցաւոր եմ ռուս բանուորներու առջեւ, քանի որ բաւարար ժամանակ չունեցայ այս հարցով զբաղելու»: Այս արտայայտութիւնը սակայն արդեօք չեզաւ որ անոր տարողութիւնը կատարելապէս հասկնալով հանդերձ, ազգային հարցը երկրորդական նկատէ: Ամէնէն կարեւորը միշտ ընկերային գաղափարն էր· ընկերվարութեան իրագործումը: Աւտոր համար պէտք եղաւ ժամանակ մը լռեցնել ժողովուրդներ ու ազգեր որոնք չատ հակամէտ չէին նոր եւ փրկարար ընկերային այս կեանքը կերտելու: Այսպէս էր որ Հայաստանի կէսը արուեցաւ Թուրքիոյ: Կը խորհէին որ համաչխարհային յեղափոխութիւնը ամէն բան պիտի սրբէր: Երջանային հակառակ օրինավիճակները - ինչպէս՝ Լեռնային Ղարաբաղինը - կը թուէին պարզ միջոցները մեծ քաղաքականութեան մը որ երբեք չկրցաւ փառատել իր արժէքը: Այսօր յայտնի է որ պատմութեան առջեւ ամբողջովին պատասխանատու է այս մէկը:

Յետոյ տեղի ունեցան ատալինեան արհաւիրքները, ժողովուրդներու պատիժները, աքսորները, սահմաններու սրբագրութիւնները: Արդիւնքը եղաւ խճանկար Պետութիւն մը որուն հողերուն վրայ այսօր արիւն կը հոսի· անոնց համար պէտք է լուծում մը գտնել որ նախատ ունենայ նաեւ տնտեսական կուտակուած հարցերը: Այսօր մարդիկ այլեւս ժողովուրդներու բարեկամութեան գաղափարին չեն հաւատար, ոչ ալ միացած Խորհրդային Միութեան մը· իսկ չատերու համար Միութեան դաչնագիրը օրակարգէ նիւթ չէ այլեւս: Աւելի առաջին հակասութիւնն է: Կրնանք գտնել տակիա եթէ ամէնքս միասին ձեռք առնենք հարցը· սակայն պատմական հիմնական պատճառներով, պիտի չյաջողինք:

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, ուր 5 Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

***

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ուր 5 Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՓՈՑՆ ԵՐՇԻԿ

— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS

AGOP

11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

չեւ Մեծն Իվանի (1440 - 1505) չրջանը երբ մեր ազգային փառասիրութիւնը մեզ մղեց Մոսկուան երրորդ Հռոմի մը վերածելու փորձութեան: Ռուսական կայսրութեան բազմադարեան պատմութիւնը իր ժողովուրդները այնքան յարձակունակ ու անհանդուրժող զարձուց որ հաստատուց ամէն քայլ անկարելի է: Հանրապետութիւններու բռնի օրինականացումը որ միատարրելու փորձ էր զանազան քաղաքակրթութիւններ որոնք տարբեր աշխարհահայեացք, ապրելակերպ ու հաւատաք ունէին, պատճառ եղաւ որ արիւն հոսի: Հողի ու ազատութիւններու բաշխումը, սահմաններու ճշգումը կոզմնակալօրէն կատարուեցան. Լենին եւս բացառութիւն չհամտեց· երբեք չատ կարեւորութիւն չտուաւ ազգային հարցին, հակառակ անոր որ ըսած էր այդ մասին. «յանցաւոր եմ ռուս բանուորներու առջեւ, քանի որ բաւարար ժամանակ չունեցայ այս հարցով զբաղելու»: Այս արտայայտութիւնը սակայն արդեօք չեզաւ որ անոր տարողութիւնը կատարելապէս հասկնալով հանդերձ, ազգային հարցը երկրորդական նկատէ: Ամէնէն կարեւորը միշտ ընկերային գաղափարն էր· ընկերվարութեան իրագործումը: Աւտոր համար պէտք եղաւ ժամանակ մը լռեցնել ժողովուրդներ ու ազգեր որոնք չատ հակամէտ չէին նոր եւ փրկարար ընկերային այս կեանքը կերտելու: Այսպէս էր որ Հայաստանի կէսը արուեցաւ Թուրքիոյ: Կը խորհէին որ համաչխարհային յեղափոխութիւնը ամէն բան պիտի սրբէր: Երջանային հակառակ օրինավիճակները - ինչպէս՝ Լեռնային Ղարաբաղինը - կը թուէին պարզ միջոցները մեծ քաղաքականութեան մը որ երբեք չկրցաւ փառատել իր արժէքը: Այսօր յայտնի է որ պատմութեան առջեւ ամբողջովին պատասխանատու է այս մէկը:

Յետոյ տեղի ունեցան ատալինեան արհաւիրքները, ժողովուրդներու պատիժները, աքսորները, սահմաններու սրբագրութիւնները: Արդիւնքը եղաւ խճանկար Պետութիւն մը որուն հողերուն վրայ այսօր արիւն կը հոսի· անոնց համար պէտք է լուծում մը գտնել որ նախատ ունենայ նաեւ տնտեսական կուտակուած հարցերը: Այսօր մարդիկ այլեւս ժողովուրդներու բարեկամութեան գաղափարին չեն հաւատար, ոչ ալ միացած Խորհրդային Միութեան մը· իսկ չատերու համար Միութեան դաչնագիրը օրակարգէ նիւթ չէ այլեւս: Աւելի առաջին հակասութիւնն է: Կրնանք գտնել տակիա եթէ ամէնքս միասին ձեռք առնենք հարցը· սակայն պատմական հիմնական պատճառներով, պիտի չյաջողինք:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՒՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

21-րդ հանդիպումը հաւասար - ոչ ոքի - հռչակուեցաւ եւ Գասպարով գլուխը կը մնար Ուրբաթ առաւօտ 11-ուկէս կէսով Գարբովի 9,5-ին դէմ: Կէս կէտ կը պակսի իրեն վերահաստատելու համար համաշխարհային ախոյեանի իր տիտղոսը:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԼԻՑԻ· - Պր· Պերճ Վարժապետեան 500 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին Ազատ Սիւրմէլեեանի մահուան առթիւ:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԵՆ

Նոր Տարուան եւ Ս· Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱԽԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-ին սկսեալ Արտիան Մշակութային Տան մէջ

1, ՔԷ Փաժօ - Վիէն

Ճաշպին՝ 75 Ֆր·:

Տասը տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր·:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ ՁՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ՔԱՆԱԿՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1
Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանական կեդրոնին մէջ,

Մատնակցութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 Ֆրանք: (Բացի ճամբորդութիւն):

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն դիշեր հետեւեալ թիւերուն.-

40 95 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պարտյաներ...

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻԻ

ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ

SARKIS BOGHOSSIAN

Iconographie Arménienne

Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection

CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE

Գին՝ 1·350 Ֆր·

«Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés».

Peroncel - Hugoz, "LE MONDE", 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne

DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900

118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԱՍՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

Գրաբարեան էջեր – Միջնադարեան գանձեր –
Ժողովրդական բանահիւսութիւն

Տասնեւիններորդ դար – 1990–ի ջուրջ

Գին՝ 300 Ֆր·

Կը վաճառուին

Librairie SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65

Librairie PALOUYAN
9, Rue de Trévise
Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

ՈՐԲԱԹՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25

MARDI
25 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.436 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.436

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդային Միութեան մէջ Արտաքին Նախարար Շեվարնատզէի հրաժարականէն ետք քաղաքական բեմը գրաւած է ՔԱ-ԿՁ-ՊՁ-ի գեկավարին ապառնալի ելոյթը. ան Շաբաթ օր խօսիլ քննադատած է կրեմլինը որ տակաւին ցոյց կուտայ եւ Արեւմուտքը որ արդելք կ'ըլլայ խորհրդային տնտեսութեան վերելքին: Ան ըսած է թէ երկիրը եթէ չփոխէ ընթացքը, անխուսափելի պիտի ըլլայ նոր զոհեր ունենալ: Իսկ Արեւմուտքին մեղքն է «վանդալաւոր ու չողոպրակ աննդեղէն» դրկած ըլլալ որպէս օժանդակութիւն: Ամբաստանութիւնը յատկապէս ուղղուած է ամերիկեան գաղտնի ապատեղեկութեան ՍՁ-Ի-Ա-ի որ գործունէութեան նոր թափ տուած է Խորհրդային Միութեան մէջ, հակառակ միջազգային կացութեան բարելաւումին:

Այս ելոյթին հետեւած են չարք մը մեղադրանքներ, որոնց դիմաւոր նպատակը այնպէս կը թուի որ Կրեմլինի տարութեան ամբաստանութիւնը անտեղի հրաշակել է. նախ, Գորբաչով սեւեռած է Մոլդովայի վրայ. հրովարտակով մը ան լուծած է կախաւղներու հանրապետութիւնը, ապա պալթեան հանրապետութիւններուն ուղղած է արտակարգ վիճակ հռչակելու ազդարարութիւն մը, ինչ որ խիստ հակազդեցութիւն յառեղծած է: Այս ազդարարութեան որպէս արդարացուցիչ նախապատրաստութիւն կը նկատուի Ռիգայի դէմ զինուորական մէկ վարժարանին մէջ տեղի ունեցած պայթումը: Ղարաբաղի մէջ ալ զինուորականներու փոխադրամիջոցի մը դէմ խափանարարական արարք մը գործուած է. երկու պարագաներուն ալ զոհեր չկան:

Լիտուանիոյ նախագահը՝ Լանտսպէրկիս դրդռութիւն որակած է պատահարները ու կոչ ուղղած իր ժողովուրդին որ պատրաստ դանուի դիմադրական չարժումի մը, եթէ խորհրդային իշխանութիւնը զինուորական ուժեր դրկէ. ան նոյնիսկ խօսած է «ինքնապաշտպանական միջոցառումներ»ու մասին:

Միւս կողմէ, վերջին օրերուն հակառակ որ յաճախ կը խօսուի խորհրդային զօրքերու միջամտութեան մը մասին, այդ նոյն զօրքը միատարր ու հնազանդ ամբողջութեան մը պատկերը տալէ հեռու է: Ուրբաթ իրիկուն ծագած միջադէպ մը պատճառ եղած է որ առնուազն 21 զինուորներ վիրաւորուին: Միջադէպին պատճառը ազգամիջեան բախում մըն է որ էրարու դէմ հանած է հայ, ազերի, չէչէն, ուզպէկ եւ թիւրքմէն զինուորները որոնք նոյն ջոկատին մաս կը կազմէին:

***

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Ստեփան Պօղոսեան Ղարաբաղ մեկնած ու հոն հանդիպումներ ունեցած է զինուորական պաշտօնատարներու հետ:

ՅՈՑԻ ՇՐՋԱՆ

Ապահովութեան Խորհուրդին ճչղած պայմանաժամին 22 օր մնացած, յարաբերութիւնը փոխանակ մեղմանալու, ձգտած է անակնկալօրէն, Իրաքի եւ Միացեալ - Նահանգներու միջեւ: Մինչ ամերիկեան յաւելեալ ուժեր հասած են շրջան, Պաղտատի ժողովուրդը ենթարկուած է ահազանգի մը պարագային քաղաքը պարպելու փորձի մը: Արտայայտութիւններու մակարդակին վրայ եւս լարումը զգալի է. Ամերիկայի պաշտպանութեան նախարարը յայտնած է թէ Իրաք չափչափիչ հակազդեցութեան մը դէմ յանդիման պիտի մնայ, եթէ Սատտամ զանգուածային բնաջնջումի զէնքեր գործածելու չափ խելագարի: Իր կարգին Իրաքի Պաշտպանութեան նախարարն ալ յայտարարած է թէ «Իրաքի հողը պիտի բոնկի Ամերիկացիներու ոտքերուն տակ»:

Իրաք իր ապառնալիքը ուղղած է նաեւ Իսրայէլի դէմ. ապանական հեռատեսիլի կայանին տրուած հարցազրոյցին ընթացքին Սատտամ Հիւսէյն ըսած է թէ զինեալ բախումի մը առաջին թիրախը պիտի ըլլայ Թէլ - Ավիւ եթէ նոյնիսկ Իսրայէլ մաս չկազմէ ռազմամասիատին:

Ակնկ զատ Իրաք աւելցուցած է Թուրքիոյ սահմաններուն վրայ փոխադրուած զօրքին քանակութիւնը: Սատտամ ափսոսանք յայտնած է որ Թուրքիա կարեւոր թիւով զօրաբաժիններ զետեղած է Իրաքի սահմանին վրայ, ինչ որ հաւանական յարձակումներու ապահնչան կը նկատէ: Ինք վստահեցուցած է Սոսիալ - Դեմոկրատ կուսակցութեան գեկավարը՝ Ք. Ինէօնիւն որ Պաղտատ թշնամական ոչ մէկ դիրքաւորում ունի Թուրքիոյ հանդէպ: Այս արտայայտութիւնը սակայն ապահովութիւն չէ տուած Թուրքիոյ որ անակնկալօրէն որոշած է փակել երկու երկիրներու միջեւ «Հապուր»ի սահմանային անցքը: Շրջանը զինուորական հօտի հռչակուած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԼՊԱՆԻԱ. որ սառլինականութեան վերջին բերդը կը նկատուէր, այսօր հաստատաքայլ կը գիմէ դէպի ժողովրդավարութիւն: Շաբաթավերջին տասնեակ հազարաւոր երիտասարդներ ներկայ եղած են ժողովրդավար կուսակցութեան հանրահաւաքին. այս կուսակցութիւնը ընդդիմադիր արտօնուած առաջին խմբաւորումն է: Ռամիզ Ալիա որ բանուորական կուսակցութեան թէ՛ քարտուղարն է եւ թէ նախագահը, ժողովրդական ճնշումին տեղի տալով, արդէն մեզմացումի որոշ քայլեր առած է. պատժական օրէնքին մէջ որոշ բարեփոխումներ կատարուած են, վերահաստատուած է պաշտամունքի ազատութիւնը, կը քայլերուին մանր առեւտուրն ու արհեստները: Նոյնիսկ, յառաջիկայ Փետրուար 10-ի ընտրութիւններուն համար ընդունուած է թեկնածուներու բազմատարրութեան օրէնք մը:

ԼԵԽ ՎԱԼԵՋԱ. նախագահական երդումը կատարեց ու գարձաւ պաշտօնապէս Լեհաստանի նախագահը: Փոխանցումը կատարած է ոչ թէ իր նախորդը զօրավար Ժարուզելսկին, այլ՝ Քացորովսկին որ երկրորդ հանրապետութեան վերջին նախագահն էր ու աքսորեալի կեանք կը վարէր Լոնտոն: Նախագահական իր առաջին ճառին մէջ Վալեսա յայտնած է թէ բացուած է Գ. Հանրապետութեան շրջանը, ու անկախ Լեհաստան կը փափաքի Եւրոպայի մէջ խաղադութեան ատատրող ազդակ մը ըլլալ ու բարի դրացնութեան յարաբերութիւններ մշակել Ուկրանիոյ, Բելոռուսիոյ, Լիտուանիոյ եւ Գերմանիոյ հետ:

ՌՈՒՍԻՈՑ հարաւակողմը, Բելկորոտի մօտ կայարանի մը մէջ կազի պայթում մը պատճառ եղած է որ երկու չոգեկառք դիծէն ելլեն: Երեք մեռեալ կայ եւ 54 հոգի ալ վիրաւորուած է:

ԼՏՏԻ ՄԻՋԻ, որ ճամբայ ելաւ մեծ աղմուկով, երկու երազահանդէս տալու համար Ֆրանսական զօրքերուն, Սատուի Սրարիա (Դեկտեմբեր 22 եւ 23) չերգած պիտի վերադառնայ, սաուտական իշխանութենէն վերջին պահու արգելքին պատճառաւ: Այս վերջիններս արտօնած էին, պայմանաւ որ լուռ ու մունջ ձեւով ըլլայ, բայց Ֆրանսա եղած ծանուցումը խրաչեցուցած է Ռիատի գեկավարները: Հարցը գրեթէ վերածուած է դիւանագիտական լուրջ կնճիռի մը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը Օմար Քարամէ յանձնեց նոր կառավարութեան կազմութիւնը: Սզգ. միանականութեան այս գահլիճը պէտք է համախմբէ բոլոր յարանուանութեանց եւ քաղաքական հոսանքներու ներկայացուցիչները, նաեւ լիբանանեան ուժերու քրիստոնեայ քաղաքագօրքը, որ ըստ Օմար Քարամէի սպանած է իր եղբայրը՝ վարչապետ Ռաշիտ Քարամէ 1987-ին, Թռանին մէջ պայթած ռումբով մը: Այս քաղաքագօրքը կողմնակից չէ 30 նախարարներէ բաղկացած կառավարութեան մը, ուր Քաթաէիպի իրենց զինակիցներուն հետ չեն. կրնար արգելքի փոքրամասնութիւն մը կազմել: Կը նախընտրեն 20 անդամներով գահլիճ մը: Եթէ Քարամէի խորհրդակցութիւնները չյաջողին, կրնայ «կառավարած իրաղութեան» կառավարութիւն մը մկլտեղ հանել, յետագային ձգելով կնճռոտ հարցերու լուծումը: Քարամէի գործը դիւրին չէ, նախ եւ առաջ վճռած է բոլոր ապօրինի զէնքերը ժողվել: Հակառակ ասոր, Պէյրութի մէջ կիրակի սպանուած է փաղանգապետներու պատասխանատու ղեմքերէն մէկը:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՑ դաշնակցային հանրապետութիւններէն Սլովենիա Շաբաթ օրուան հանրաքուէին մասնակցողներու 88% համեմատութեամբ որոշած է անկախանալ. անկախութեան ընթացքը պիտի կիրարկուի աստիճանաբար, նոյն ձեւով, Խրուաթիա եւս պաշտօնապէս գերիշխան երկիր մը հռչակուած է նոր Սահմանադրութեամբ մը որ վերջ կուտայ համայնավար վարչաձեւին ու միակուսակցական դրութեան:

ԵՈՒԲԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵԻ

«ԿԸ ԴԻՄԵՆՔ ԴԷՊԻ ԲՈՒՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ»

Բ.

Երկրորդ հակասութիւնը կուգայ չուկայի տնտեսութեան ոլորտէն. տակիա անհրաժեշտ է. ոչ մէկ կասկած այդ մասին. սակայն դէպի հոն անցքը կը կատարուի շրջանի մը երբ մեր տնտեսութեան կը տիրապետէ ռազմական ճարտարարուեստը: Այս մասին կատարուած վիճարկումները ոչ մէկ չօշափելի տեղեկութիւն կը փոխանցեն. որքա՞ն է, օրինակ, այդ ճարտարարուեստին խլած ազգային եկամուտին համեմատութիւնը: «Իզվեստիա»յի լրագրողներէն մէկը վերջերս կը գրէր թէ 1991-ի պիւտճէին կէսը պէտք պիտի ըլլայ զինուորական ծախքերու յատկացնել: Մեքենաշինական մեր ճարտարարուեստին 50%-ը ռազմական ճարտարարուեստին կը ծառայէ. միայն 5%-ը յատկացուած է երկար ժամանակի արտադրութեան, որուն որակը կ'օգնէ դաշափար կազմելու երկրի մը բարգաւաճումին մասին: Այս թուանշաններուն ընդմէջէն կարելի է նըշմարել անտեսական այն պատերազմը որ երկրին ռազմական ճարտարարուեստը կը մղէ իր սեփական տնտեսութեան դէմ: Ու այս պայմաններուն մէջ, ծայր աստիճան դժուար է դէպի չուկայի տնտեսութիւն անցքը: Աւելին՝ ճարտարարուեստի ամբողջովին արհունաքամ մարզեր, ինչպէս՝ աննդեղէնի, թեթեւ արդիւնաբերութեան ու հոդամշակումի ճարտարարուեստները, պիտի չկարենան գործել չուկայի տնտեսութեան պայմաններուն մէջ: Անոնց համար անկարելի պիտի ըլլայ նախանիւթ գնել, ինչպէս նաեւ ուժանիւթ ու պարտաւոր պիտի ըլլան իրենց արտադրութիւնը դադրեցնելու:

Դէպի չուկայի տնտեսութիւն անցքը անկարելի կ'ըլլայ եթէ կառավարութեան ու բաշխումներու վարչական կեդրոնացած նոյն կառոյցները պահենք: Սակայն նաեւ անհնար է ռազմական ճարտարարուեստէն վերկուիլ, եթէ լքենք այդ կառոյցները: Այս անելէն միակ ելքը, ռազմական ճարտարարուեստին վերակազմաւորումն է. պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը կ'աշխատի այս ոլորտին մէջ: Այս մարզը ունի լաւագոյն մասնագէտները: Հարցը ամէնուն կ'առընչուի ու ընկերութեան կոդմէ զերմարզկային ջանքեր կը պահանջէ անոր լուծումը: Եթէ նոր ուղիներ առաջարկել պէտք ըլլայ, յատակ է որ մեր երկիրը այսօր ոչ թէ յարձակողական, այլ պաշտպանողական ուժերու պէտք ունի. անոնք պէտք է ճկուն ըլլան ու կարող՝ համաեւրոպական ուժերու մաս կազմելու եւ մասնակցելու համաշխարհային կնճիռներ հարթելու գործին, ինչպէս է այսօր Ծոցի պարագան: Այս կառոյցը պէտք է այնպէս մը ըլլայ որ հանրապետութիւնները անկախ պետութիւններ նկատուին:

Երկրորդ հակասութիւնը յատկապէս վտանգաւոր է ընկերութեան համար, որ ոչ յատուկ կառոյց մը ունի եւ ոչ ալ տարբերակումներ: Անհատները նման են իրարու. բոլորը պաշտօնեաներ ու թոշակառուորներ են, իրարու կապուած: Բացայայտ է որ բնակչութեան մեծ զանգուածը ոչինչ կ'ընէ որպէսզի դրական փոփոխութիւններ տեղի ունենան: Զենք ակնկալեր որ պարապ վաճառատուները, անկայուն վիճակը, ազգամիջեան լարուած իրավիճակը, ոճրային արարքներու յաւելումը, ընդհանուր զժգոհութեան մը դուռ բանան: Դժբախտաբար, տակաւին սեփականութեան յարաբերութիւնները փոփոխութեան ենթարկելու իսկական արմատրութիւն գոյութիւն չունի: Մարդիկ կը չարունակեն երազներով օրօրուիլ, համոզուած թէ դրութիւնը տակաւին մեծ եկամուտներ ունի: Միւս կողմէ, զէշ - ազէկ ապրելու փափաքը զօրաւոր է հակառակ ատոր նուաստացուցիչ հանդամանքին. այս բոլորը պահպանողական ազդեցութիւն մը կը գործեն դէպքերու ընթացքին վրայ:

Նկատի առնելով որ ընկերութեան քաղաքացիական ըմբռնումը չատ զարգացած չէ Խորհրդային Միութեան մէջ, նախադահին ու անոր իշխանութեան տակարութիւնը պահպանողական ուժերու առջեւ, տնտեսական ամէն ծրագրի իրականացում խնդրայարոյց կը դարձնէ: Քաղաքական իշխանութեան հարցը այդ պատճառով ծանրացած է ամէն մակարդակի վրայ. դաշնակցային, ազգային, տեղական: Կարծուածէն աւելի ծանր է իշխանութեան տաղնապը: Ընկերութիւնը ներկայիս կը ջանայ ընկերային ու անհատական դիտակցութիւնը յետամնաց ու հնօրեայ կաղապարներու մէջ զետեղել: Աստր համար վատնուած ստեղծագործ ուժը բարբարոս զօրութիւններու դէմ պայքարելու կարելիութիւնը կը կորսնցնէ: Կերպով մը, կարելի է ըսել թէ ընկերութիւնը համաձայնութեան մէջ կը գտնուի Պետութեան հետ եւ որդեգրած է մաֆիայի ամենաբիրտ կառոյցները:

Յաւելեալ, մեր ընկերութիւնը խորտակուած է: Ընկերային դիտակցութեան տրակարացումը նաեւ ընդհանուր անտարբերութեան մը հետեւանք է: Հարիւր հազարաւոր մտաւորականներ կարգի կը սպասեն արտագաղթելու համար, այն յոյսով որ արտասահմանի մէջ իրենց ձեռնհասութիւնը պիտի գնահատուի: Ատիկա կը փաստէ որ ընկերային այս յեղաշրջումին որոշ դիմադրութիւն մը կայ: Ծանրօրէն հիւանդ է մեր ընկերութիւնը: Խորհրդային քաղաքացիներու մեծ մասը չունի այն կեանքը զոր ժամանակակից ընկերութեան մը անդամը պէտք է վարէ: Նոյնիսկ պիտի ըսեմ որ մենք անասուն - ներու նման կ'ապրինք: Սակայն աւելի դէշը այն է որ մարդիկ չեն ուզեր այլ կերպ ապրիլ: Շատեր կը գոհանան ներկայ կացութեամբ ու ատիկա սարսափելի է:

(Շար.)

ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ երեքշաբթի օր (Զորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 26-ի թիւ). մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27:

ՆՈՐՕՐԵԱՅ ԿՈՂՈՊՈՒՏ

Հայաստանէն արուեստի գործերու արտադրիչ եւս նոր թափ առացած ըլլալ կը թուի. այս մասին երկար ատեն բերնէ բերան չրջող լուրերը, գանգատները, զատապարտող արտայայտութիւնները հետզհետէ կը մերկանան բամբասանքի լրենց հանգամանքէն. կը սառնան ուելի լուրջ բնոյթ, գառնալով յօդուածներու եւ պաշտօնական տեղեկատուութեան նիւթ: Այսպէս էր որ «Պայֆար»ի խմբագիրը՝ Գ. Քէօսէեան ահազանգ կը հնչեցնէր հայաստանեան թանգարաններու իրենց անկիւնէն անյայտացած պատառներուն համար, երեւանի հեռատիպը կ'ըսէր թէ Դեկտեմբեր 10-ին չորս պինեալ երիտասարդներ ներխուժած էին «Սարեան» թանգարանը, յափշտակած վարպետին չորս պատառները, ու այս տեղեկատուութեան կ'ուեկլցուէր այն կէտն ալ որ Գառզուի կողմէ Հայաստանի նուիրուած վիմապրուեիններէն հատած էին մինչեւ... Գալիֆորնիայի չուկան (տե՛ս՝ «Յառաջ», Դեկտեմբեր 13): Այս մակարդակով «գործ»երու քով ա՛լ անխմաստ է մանրուքներով զբաղիլ ու ուելցնել նաեւ մշակոյթի արժէք ներկայացնող գանազան իրեղէններու «արատաճումը» անհատներու կողմէ: Ճիշդ է թէեւ որ այս վերջիններս անյայտացած չեն թանգարաններու պահեստանոցներէն կամ ցուցասրահներէն, այլ ընտանեկան անտուկներու խորքէն. գժուար է այսուհանդերձ համակերպիլ թէ արուեստի գործերու չարունակութիւնը փոխանակ ազգային թանգարաններու, արեւմտեան աշխարհի չուկաները ըլլան:

Հարցին մասին ընդվզում ու բողոք յայտնող զրութիւն մըն ալ, զրեթէ Սփիւռքին հետ միաժամանակ, լոյս տեսած է Հայաստանեան մամուլին մէջ. «Հայք» չաբաթաթերթի Նոյեմբեր 7-ի թիւը «Կոզոպուտ արուեստի հզօր ուժով» խորագրուած զրութիւն մը հրատարակած է որ արդար ցասումով կը մատնանչէ այս կոզոպուտին նոր մէկ ձեւը, զատապարտելով զայն յայտնող ճարպիկ չուկայիկ գործելակերպը, զայն հայրենանուէր գործունէութեան պիտակով ներկայացնելու աչքըրացութիւնը ու – ամէնէն ցաւալին – այս բոլորին վայելած հովանաւորութիւնը:

Յօդուածագիրը՝ Արթիւր Անդրանիկեան կը յիշէ նախ այն դէմքերը որոնք «Արեւմտեում «անուրդային ճակատագրի» փրկելով միջնադարեան գրչագիր մատեաններ, արուեստների ամենատարբեր ճոխոյշներ, մեր յարատեւման կեանսունակութիւնը տեսել են արուեստի արժէքների՝ որպէս ժողովրդի ազգային հարբստութեան ջանադիր պահպանման մէջ»: Ապա կ'անցնի «սփիւռահայ բանաստեղծ, «ճանաչուած» հասարակական գործիչ» Վահրամ Համճեանի ընթացքին, որ «որոշեց եւ յարմար գտաւ որ Աղէտի գօտում անյուսօրէն վիճատեալ մարդկանց փրկութեան համար պէտք են «Նորք» ու «Մունետիկ», «Աւետեաց երկիր» ու «Գրական թերթ», դրանց բաժանորդագրութեան նպատակով ճուիրաբերելով 100·000 ռուբլի»: Յետոյ կ'ուեկլցնէ թէ նոյն անձը «այսօր ճախածեռնել է ... Հայաստանի տարածքից ազգային արժէքների արտահանման «յոյժ ազգանպաստ» գործը՝ հաւաստիացնելով «Հայաստան» թերթի ընթերցողներին (Հոկտեմբեր 14-ի թիւ) որ դրանով նաեւ օտարերկրացին կը ճանչի մեզ՝ դարաւոր, փոքրկայոյզ պատմութեան միջոցով անցած արուեստի հրզօր ուժով»:

Ու մշակոյթի ծառայողը, անցնելով զայն հովանաւորողի դիրքին, կը ներկայացնէ իր ծրագիրը, որ կը վերաբերի զասական ու ժամանակակից նկարիչներէ 50 - 60 պատառ, քանդակ, պատմական արժէքով իրեղէն, հայկական հնօրեայ ու նորօրեայ ժողովրդական գործիքներ, եւայլն ձեռք բերելու ...: «Շատ չեղա՞ւ արդեօք, գործիչ Հաճեանին հաճոյացողներ, ի՞նչ է, որոշել էք Հայաստանից հազարաւոր արտագաղթողների ետեւից արտագաղթեցնեիք. ազգային հարբստութի՞ւնը՝ ինչ է թէ՝ «օտարերկրացին ճանաչի մեզ» հարց կուտայ Արթիւր Անդրանիկեան, ծանրանալով յատկապէս պահու հանգամանքին վրայ. «մանաւանդ Հայոց համար այս օրերին, երբ Հայաստանից առանց պետական շահաէտութեան ապահովման, իրաւունք չունեիք նոյնիսկ մի բուռ ցորեն արտահանել»:

*Ի՞նչ ազդանուէր մտածում խմբագիրը, որ կը բանաձեւուի «Հայաստան»ի վերոյիշեալ թիւէն չակերտներու մէջ մէջբերուածով. Հայաստանէն արուեստի գործեր ձեռք բերել, առնիլ զանոնք Ամերիկա, ցուցադրել, որպէսզի օտարերկրացին մեզ ճանչնայ: «Արուեստագէտը» ու «ազգասէրը» այս հատարակական գործիչը կ'երեւի այնքան տարուած է իր մուտանէրուն բարձրոյզրտ մտերմութեամբ, որ անհազորդ կը մնայ հողին վրայ անցած դարձածին. այլապէս մարդ ի՞նչպէս կրնայ բացատրել Գալիֆորնիայի մէջ Հայութիւնը ծանօթացնելու նման մտածում, երբ այդ նոյն նահանգին մէջ չուրջ կէս միլիոն Հայութիւն կ'ապրի, զայն կը զլխաւորէ մինչեւ իսկ հայ նահանգապետ մը. իսկ Միացեալ – Նահանգներու բարձրագոյն առեւտրականը տարիներէ ի վեր թատերաբեմ կ'ըլլան պարբերաբար Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին անվերջանալի սակարկութեան: Այս բոլորը պէտք է տողանցած ըլլան նաեւ Արթիւր Անդրանիկեանի մ'րտքէն, որ հարց կուտայ. – «կարծում էք՝ այս օրերին, երբ Հայաստանից առանց պետական շահաէտութեան ապահովման, իրաւունք չունեիք նոյնիսկ մի բուռ ցորեն արտահանել»:

Ի՞նչ ազդանուէր մտածում խմբագիրը, որ կը բանաձեւուի «Հայաստան»ի վերոյիշեալ թիւէն չակերտներու մէջ մէջբերուածով. Հայաստանէն արուեստի գործեր ձեռք բերել, առնիլ զանոնք Ամերիկա, ցուցադրել, որպէսզի օտարերկրացին մեզ ճանչնայ: «Արուեստագէտը» ու «ազգասէրը» այս հատարակական գործիչը կ'երեւի այնքան տարուած է իր մուտանէրուն բարձրոյզրտ մտերմութեամբ, որ անհազորդ կը մնայ հողին վրայ անցած դարձածին. այլապէս մարդ ի՞նչպէս կրնայ բացատրել Գալիֆորնիայի մէջ Հայութիւնը ծանօթացնելու նման մտածում, երբ այդ նոյն նահանգին մէջ չուրջ կէս միլիոն Հայութիւն կ'ապրի, զայն կը զլխաւորէ մինչեւ իսկ հայ նահանգապետ մը. իսկ Միացեալ – Նահանգներու բարձրագոյն առեւտրականը տարիներէ ի վեր թատերաբեմ կ'ըլլան պարբերաբար Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին անվերջանալի սակարկութեան: Այս բոլորը պէտք է տողանցած ըլլան նաեւ Արթիւր Անդրանիկեանի մ'րտքէն, որ հարց կուտայ. – «կարծում էք՝ Ամերիկան ձեր «բարերարութե՞մբ» պիտի հայ ժողովրդին ճանաչի»: Ու պէտք կը զգայ յիշեցնելու. – «Աշխարհը մեր ժողովրդի մշակոյթը, ի դէմս մեր մեծերի, վաղուց է ճանաչել»:

*Յօդուածագիրը, կ'աւարտէ իր տողերը յայտնուած ցաւին որպէս զգալման, ապատինելով երկրին նոր իշխանութեան. «Յուսով եմ որ վերջերս ստեղծուած Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային ուսեցուածքի պաշտպանութեան բաժինը կը պաշտպանի մեր ժողովրդին ձեր եւ ձեր ճման քաղաքական փոփոխութիւնների տեսլականագործական ձեռնարկումներից»: Թերթին խմբագրութիւնը եւս իր կողմէ աւելցուած յետզրուեամբ մը անհրաժեշտ կը համարի «իրազեկել Հայաստանի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդին, որպէսզի (անհրաժեշտ վերահսկողութիւն սահմանելով Հայաստանի մաքսատան վրայ) այսօրինակ ապազգային ինքնագործունէութիւնների դէմն առնելու որոշում կայացնի...»:

Անշուշտ եթէ յօժարի Գալիֆորնիայի բնակչութիւնը զրկել հայ մշակոյթին ծանօթանալու համեմատական այս անգուդական առիթէն:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ԴԱՅԻՆՔ...

«ԵՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ Կ'ԵՐԳԷՐ՝ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՐԿԻՐ Կ'ԻՋՆԷՐ ԵՐԿԻՆՔԷՆ»(*)

Յիսունեւհինգ տարի առաջ՝ 1935 Հոկտեմբերի 22-ին, Փարիզի «Վիլժիւիֆ» հոզերուժական հիւանդանոցին մէջ (ուր մուտք զործած էր 1919-ին, - իր ժողովուրդի սպանդին ի տես կորնչնելէ ետք մտքի հաւասարակշռութիւնը) անէացաւ հայ երաժշտութեան ազգային ինքնութիւնն ու աշխարհիկ թէ եկեղեցական ստեղծումները արուեստի մակարդակին բարձրացնող անզոյգ «մոզ»ը՝ Կոմիտաս Վարդապետ, - աշխարհական անունով՝ Սողոմոն Սողոմոնեան, ծնունդ 1869-ի, զատակ Կուտինայի (Քէօթահիա) եւ հայր ընկէց հայ երաժշտութեան. երգահան, երգիչ, խմբավար, բանահաւաք, ամբողջական արուեստագէտը Հայ Երգի:

Զաւակը կօչկակար հօր՝ Գէորգ Սողոմոնեանի եւ Թագուհի Յովհաննէսեանի, 1876-ին կը յաճախէ ծննդավայրի ծխական դպրոցը, ապա նաեւ Պրուսա՝ ուր սակայն տարի մը միայն կը մնայ, որովհետեւ կը կորնչնէ նաեւ հայրը (մէկ տարեկանին կորնսուցած է մայրը):

Զայնին զեղեցկութիւնը եւ մանուկ տարիքէն իսկ երաժշտական բնատուր ներքը զրաւած էին ուշադրութիւնը չրջանի առաջնորդ Դերձակեան վարդապետի, որ 1881-ին պինք կը զրկէ էջմիածին, Գէորգեան ճեմարան, որուն ընթացքէ բոլորելէ ետք՝ 1893-ին, Մշոմեան Հայրիկի ձեռամբ կը ձեռնադրուի սարեզայ:

Մինչեւ 1896 էջմիածին է: 1895-ին տասցած է արդէն վարդապետական զաւազանը եւ լծուած յատկապէս երաժշտական գործունէութեան, - կազմութիւն եւ մարզում երգեցիկ խումբերու, որոնում ժողովրդային երգերու եւ առհմիկ նուագարաններու, հետաքրքրութիւն՝ Ակնայ անուանիներու, Արարատեան Դաշտի ընկիկ երգերու եւ առհասարակ Անդրկովկասեան երաժշտութեան հանդէպ: Այս տարիներուն է որ կը ծանօթանայ Մակար Եկմալեանի (1895) եւ կը պտնէ անոր անվերապահ պատրաստակամութիւնը՝ դաշնաւորումի գասեր տալու:

Ժամանակային այս չրջանին է (1894 - 1895) որ իր առաջին երաժշտապատական յօդուածը կը հրատարակէ էջմիածնի «Արարատ» ամսագրին մէջ, ժողովրդական երգերու զրառման մասին, «Ակնայ հնութիւնից» խորագրին տակ:

1896-ի Մայիսին, Մշոմեան Հայրիկի մրնոլորտութեամբ եւ Ա. Մանթաչեանի կողմէ տրամադրուած կրթաթոշակով, կը մեկնի Պեռլին, ուր Բիւրատ Շմիտի երաժշտանոցին մէջ կ'ուսումնասիրէ երաժշտական տեսական մասնաւորութիւնները եւ կը տիրապետէ դաշնամուրի եւ երգեցողի նուագահարութեան, միաժամանակ դասաւանդելով նախապատրաստական կարգերու աշակերտութեան:

Իր անտիպ ինքնակենսագրականին մէջ (որմէ որոշ պարբերութիւններ կ'երեւին Ալեքսանտր Շահվերտեանի կողմէ Կոմիտասի մասին զրի առնուած ակնարկի մը մէջ), Վարդապետը կը խօսի դաշնամուրին տիրապետելու իր զժուարութեանց մասին եւ կը զրէ.

– «...Մատներս կոշտացել են, ոսկորներս՝ պնդացել. բիչ շատ նուագում եմ, բայց իմ ուզած աստիճանին դեռ չեմ հասել»:

Այսուհանդերձ, տաղանդն ու կամքը կը յաղթահարեն: Կոմիտաս ա՛չ միայն կը յաջողի տիրապետել դաշնամուրին, այլեւ կը հետեւի դեպագիտութեան, երաժշտական պատմութեան եւ երգի արուեստին. ներկայ կ'ըլլայ նուագախմբային փորձերու, համերգներու եւ օփերայի ներկայացումներու: Եւ 1899-ին, ընթացատարտ, երաժշտական իր ուսարտաճառը կը պատրաստէ քրտական երաժշտութեան մասին, զրաւելով ուշադրութիւնը երաժշտական աշխարհի:

1899 - 1905 էջմիածին է կրկին: Ժամանակային այս չրջանին՝ իր ամէնէն բեղուն տարիները կը բոլորէ: Երաժշտական ուսումնասիրութիւններ, հատատում եւ սրբագրում ժողովրդային երգերու, պատրաստութիւն «Ազգագրական ժողովածու»ի, - 3·000-ի մօտ հայկական, քրտական, պարսկական եւ թրքական երգեր՝ համապատասխան վերծանումով. երգախումբերու մարզում եւ համերգներ՝ Փարիզի, Ժընեւի, Ցիւրիխի, Լօզանի, Պեռնի եւ այլ գօտիներու մէջ:

Մեծատաղանդ եւ բազմաբեղուն վարդապետին երաժշտական վարուցանքը կ'ընդգրկէ իրագործումներ եւ նուաճումներ՝ որոնք չեն կրնար սեղմուիլ արագ ակնարկներու սահմանին մէջ: Վատ ու ապերախտ Թուրքէն մինչեւ քաղաքակիրթ ու խաղաղասէր Արեւմուտքի երաժշտական պատմութեան մէջ Կոմիտասի գործը համբաւ ու հռչակ ապահոված է ա՛չ միայն իրեն, այլեւ յարգանք ու վարկ՝ հանդէպ հայ արուեստի: 1910 - 1916, կեանքի իր վերջին չրջանը կ'անցընէ Պոլսոյ մէջ, ուր կազմած էր 300 հոգիէ բաղկացած «Գուսան» երգչախումբը, որուն համերգները մինչեւ Իզմիր, Ադեքսանդրիա եւ Գահիրէ, պատմական եւ խանդավառ չրջանի մը անջնջելի յիշատակներն են: 1913-ին եւ 1914-ին Պեռլինի եւ Փարիզի մէջ զասախօսութիւններ կատայ հայ հոզեւոր ու աշխարհիկ երաժշտութեան մասին՝ 400 երաժշտագէտներու միջազգային համաժողովին մէջ:

Պոլիս էր, երբ Ապրիլեան Եղեռնը հայ մատուռականութեան ու մշակութէս մխիթարին հետ խորտակեց նաեւ պինք: - Ապրիլին ձերբակալուած «ընտրանի»ի չարքին էր նաեւ ինք. ու թէեւ փրկուեցաւ ազդու միջամտութեանց չնորհիւ, սակայն ականատես՝ հրէշային կոտորածներուն, հոզեկան մեծ ցնցումներու ենթարկուեցաւ ու իր կեանքի 1916 - 1935 քսանի մօտ տարիները անցուց հոզերուժարաններու մէջ:

Աճիւնը փոխադրուած է Հայրենիք, Երեւան, հայ մշակոյթի գործիչներու պանթէոնը:

(*) Թուականը ճշգրիտ չեմ յիշեր, - պէտք է ըլլայ 1939-ի վերջին ամիսներուն կամ 1940-ի սկիզբ. բայց կը յիշեմ իմ մասնակցութիւնը Բանի մը հարցազրոյցներու, Պոլսոյ մէջ, Բանի մը թուրք խմբագիրներու հետ:

Իմ վաղ երիտասարդութեան օրերու ընկէց բարեկամ եւ «Մարմարա»ի հիմնադիր - խմբագիր՝ Սուրէն Շամլեան, քրբֆական եւ օտար Բանի մը թերթերու աշխատակից, ամէնօրեայ իր հեւքին բերումով հնարաւորութիւն չունէր զրաղելու ճորածին թերթին սեւ աշխատանքով եւ ինծի վստահած էր թերթի «խոհանոցային» բաժնի պատրաստութիւնը: Թերթը սկզբնական իր խարխափումներուն մէջ էր. շաբաթը անգամ մը միայն լոյս կը տեսնէր: Ինք ու ես պէտք էր հոգայինք փոքրաձալ չորս էջերու յատուկ նիւթերը:

Պայմանները ու կեանքը տարբեր էին այդ օրերուն: Սէր կար, հրայրք կար:

– Երեկոյ մը եկաւ տուն, յայտնելու համար որ ... ժամադրութիւն ճշդած է՝ որպէսզի հարցազրոյց ունենայինք Բանի մը յայտնի թուրք խմբագիրներու հետ, հայ դէմքերու եւ Հայոց վերաբերող հարցերու շուրջ, եւ թէ ինծի կը վստահէր գրառումը տեսակցութեան մը, զոր պիտի ունենայինք «Թան» օրաթերթի խմբագիր՝ Ահմէտ Էմին Եալմանի հետ, ծանօթ՝ Հայերու հանդէպ իր յարգանքով եւ համբաւով:

Գացինք. ծանօթացանք. խօսակցեցանք: Եալման ազատամիտ եւ համարձակախօսանձ էր. գոնէ իմ տպաւորութեամբ՝ Թուրք չէր ... Անակնկալ եղաւ լսել, որ Սեւրի դաշնագրի ստորագրութեան օրերուն անձամբ առիթ ունեցած էր ճանչնալու Աւետիս Ահարոնեանը՝ որուն մասին կը խօսէր հիացումով: Մի՛շտ պատասխանելով Սուրէնի հարցումներուն, ծաւալեցաւ մտաւոր անցեալի դէպքերուն ու դէմքերու վերաբերող յուշերու մէջ, Հայու մը միայն վայել զգացումներով եւ մտածումներով, եւ այդ օրն էր որ լսեցինք իրմէ՝ թէ հայատեաց թուրք մտաւորական մը, կին, Հալիտէ Էտիպ, լսելէ ետք Կոմիտասի երգը, յայտնած է որ «ԵՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ Կ'ԵՐԳԷՐ՝ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՐԿԻՐ Կ'ԻՋՆԷՐ ԵՐԿԻՆՔԷՆ, ԼՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»:

Մոռցած եմ հարցումներէն եւ պատասխաններէն շատերը. բայց չեմ մոռցած նախ իր այս վկայութիւնը, ապա նաեւ իր մէկ խմբագրականը՝ որով կը պաշտպանէր իր այն համոզումը, թէ «Հայերը ազնարդար վերաբերում գտած են Թուրքիայէն»...:

Մ. Թ.

բանական արեւու ջերմուժին վրայ: Աւելորդ է ըսել որ ատիկա բնապահպանութեան տեսակէտէն ամէնէն անվնաս է ու ամէնէն քիչ ծախքով ձեռք ձգուածը:

1983-ին «Սեւան» ազգային զբօսայրին հարաւարեւելեան ծերպերը արեւու ջերմուժով գործող հիմնակէտ ստեղծած են տունեցիներու, լողաւազաններու, ջերմանոցներու փոքրաբարեան նմոյշներու ստեղծումին համար: Իսկ վերջերս, Ֆրանսական «Պիւլ - պլէօ» կազմակերպութիւնը Սեւանցիներու հետ գործակցութեան պայմանագիրը կնքած է: Թէ ի՞նչ կ'ըլլայ անոր արդիւնքը, ի՞նչ հեռանկար կ'ունենայ հանրապետութեան ու Սեւանի համար: Այս հարցումներուն պատասխան ունենալու համար «Հայաստան»ի թղթակիցը կը դիմէ այդ զբօսայրին անօրէն Գագիկ Սուխուդեանի: Այս վերջինս կը բացատրէ թէ արեւային ժամերու թիւով, Հայաստան Ազեքսանդրիայէն հազ երկրորդ տեղը կը գրաւէ: Իսկ Սեւանի չրջանը Հայաստանի մէջ առաջինն է:

1990 Յունիսին Գագիկ Սուխուդեան գործընկերոջ մը հետ Փարիզ կուգայ հարկաւոր ուսումնասիրութիւններ կատարելու: Կ'ունենան Ֆրանսայի բնապահներու օժանդակութիւնը, որ առիթ կ'ընծայէ արեւու ջերմուժով աշխատող տուն մը ունենալու: Իրենց օդնութիւն ցոյց տուողներէ «Ցեմիս» գործատան նախագահ՝ Միքայէլ Քոչարեան կ'առաջնորդէ Սեւանի ափին 30 հոկտեմբերի Արեւաւան գիւղը կառուցանել:

Գագիկ Սուխուդեան խանգավառուած այս ծրագրէն, կը մատնէ աւելի լայն տարածումի մասին. կ'ըսէ. - «Հնարաւոր է որ եւրոպոլիսը կառուցելիս մենք արդէն կ'ունենանք արեւի ջերմուժով աշխատող արբաւորումների եւ կենցաղային իրերի պատրաստութեան համատեղ գործարաններ»: Ան նոյնիսկ կը մատնէ որ այս գործատուներուն արտադրութիւնը կրնայ արտահանման ղրկուիլ ու օդնել երկրին տնտեսական վերելքին:

Վերադառնալով Արեւաւանին, ան կը կառուցուի լճափին. լուսաւորութիւնը, ջեռուցումը, ջերմային տնտեսութիւնը, լողաւազանները կը գործեն արեւու, հովի ուժանիւթով: Կ'ըլլայ բնապահպանութեան տեսակէտով մաքուր, փոքրիկ քաղաք մը: Քաղաքին շինարարութիւնը կ'իրականացնէ Վալանի շինարարական մէկ կազմակերպութիւնը. նիւթական աջակցութիւն ցոյց կուտայ «Ցեմիս» գործատունը:

Ծրագրուած քայլը Գագիկ Սուխուդեան կը նկատէ «կենցաղային յեղաշրջում» որով թէ՛ Սեւանի ջրապաշարները կը խնայուին եւ թէ երկրին էլեկտրական ուժանիւթը:

ԿԱՐԵՒՈՐ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒԻ ՏԵՍԱԼՍՈՂԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐԻՋ

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խոտացեալ դասընթացքի ծերբին մէջ՝ Պօ–Արաքս Մշակութային Ընկերակցութիւնը նախաձեռնած է հայերէն սորվելու տեսալսողական դասերիզի մը պատրաստութեան:

Նկարահանումները արդէն սկսած են անցեալ Օգոստոսի դասընթացքին՝ Վենետիկի Համալսարանին տեսալսողական եւ հեռատեսիլի արդիական սարքաւորումներով հարուստ աշխատանոցներուն մէջ:

Դասերիզը կը խոտացնէ ամառնային դասընթացքին եւ դայն վարող ուսուցչական կազմին լեզուական ուսուցման տարիներու փորձառութիւնը: Ան վստահաբար պիտի ծառայէ Սփիւռքի մէջ իրը հայերէնի ուսման եւ ծաւալման օգտաւէտ ապակ մը:

Դասերիզը կը պատրաստուի նկատի ունենալով դիմաւորապէս կեղծ սկսնակներուն՝ այսինքն լեզուին քիչ կամ շատ քիչ ծանօթ անձերու մակարդակը եւ պիտի բաղկանայ հաւանօրէն երեք տեսաժապաւէններէ: Դասերիզի լոյս ընծայումը նախատեսուած է 1992–ի ամառը:

Դիւրութիւն մը ընծայելու նպատակով բոլոր հետաքրքրուողներուն, ներկայիս կը բանանք բաժանորդագրութիւն մը, որով բոլոր անոնց համար՝ որոնք կը բաժանորդագրուին դասերիզի գնումին մինչեւ 1991, Դեկտեմբեր 31, երկու տեսաժապաւէնները պիտի արժէ 45.000 լիրէա: Իսկ անոնց որոնք կը բաժանորդագրուին մէկէն աւելի օրինակներուն պիտի կիրարկուի հարիւրէն տասը համեմատութեամբ նուազեցում մը:

Բաժանորդագրութեան համար բաւական է ղրկել վերոյիշեալ դումարը իտալական լիրէտով կամ օտար փոխարժէքով Պօ – Արաքսի հասցէին: Որեւէ միջազգային չէք կամ փոստային փոխադիր պէտք է հասցէագրուի միմիայն հետեւեալ անունին՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ ուղարկուի հետեւեալ հասցէին՝
Associazione Padus-Araxes
— Corso audiovisivo —
c/o Dipt. Studi Eurasiatici
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia).

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱՏՈՒԹ

«ԱՅՍՊԷՍ ԱՊՐԵԼ ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ» ՖԻԼՄԸ

Հայաստանի չարժանկարի արտադրութեան մէջ, ներկայիս կը ցուցադրուի ռուս ծանօթ բեմադիր՝ Ստանիսլաւ Գովորուխինի մէկ երկար ժապաւէնը, որ պահարակումն է ամբողջ բոլշեւիկեան ժամանակաշրջանին: Նաեւ հեղինակը բեմանիւթին, Գովորուխինն կը սկսի վերջին ցարի սպանութենէն հանդիպելու համար Պէլվինի Պատի քանդումին: Հայ հանդիսատեսները մասնաւորաբար տպաւորուած են այն նկարներէն, որոնք կը վերաբերին Ստամպայիթի, ապա՝ Բաքուի, երբ խորհրդային զօրքը մուտք կը գործէ Հայերու Յարդէն հաք:

***

ԿՐԿԻՆ ՍԱԽԱՐՈՎԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յուշ - երեկոյթ մը կազմակերպուած է Սախարովի յիշատակին, Պատմաբանական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ: Նախագահը՝ Վարդան Մուշեղեան եւ միւս ելոյթ ունեցողները անդրադարձած են բռնատիրութեան էութեան եւ անկէ բխող հարցերու բացայայտման, ժողովրդավարական ազատութիւններու ամրապնդման պայքարին մէջ ակադեմական Սախարովի կատարած հիմնական դերին:

***

Զ. ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ ՊԱՏՏԱՌՆԵՐԸ ՄՈՍԿԱՅԻ ՄԷՋ

Վերջերս Մոսկուայի «Մալայա Բրոննայա» թատրոնի սրահներուն մէջ ցուցադրուած էին անդլիացի նկարիչ Սամըն Կուչի Հայաստանի երկրաշարժին նուիրուած ստեղծագործութիւնները: Այս ցուցահանդէսը յաջորդած է Զարեհ Մուրթաֆեանի գործերուն ցուցադրութիւնը: Ցուցահանդէսը իրագործուած է նկարիչին զաւկին՝ Արմէն Մուրթաֆեանի ջանքերով:

***

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան եւ արտասահման ընակող Պարսկահայերու միջեւ մշակութային կապերու ամրապնդման, անոնց ընկերային, իրաւական պաշտպանութեան նպատակով Երեւանի մէջ հիմնուած է Իրանահայերու պատմամշակութային, հայրենակցական, բարեգործական միութիւնը:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Լոյս տեսած է «Unité Chrétienne» եռամսեայի 100–րդ թիւը (Նոյեմբեր) ուր հրատարակուած է հայ եւ բիւզանդական եկեղեցիներու փոխ–յարաբերութեան մասին Գ. Պըլտեանի դասախօսութեան բովանդակը: Դասախօսութիւնը տրուած էր անցեալ Փետրուար 22–ին Լիոնի Աստուածաբանական Համալսարանին մէջ (տե՛ս. «Ցառաջ» Մարտ 9):

ԹՊԻՏ

Բրեժնեւի թնակարանը հեռաձայնը կը հնչէ, կինը կը վերցնէ ընկալուչը:

- Լեոնեան կը խնդրեմ, կ'ըսէ կանացի ձայն մը:

- Ո՞վ է խօսողը:

- Դպրոցական ընկերուհի մը:

- Պոռնիկ ես դուն, եւ ոչ թէ դպրոցական ընկերուհի, Լեոնեան կեանքին մէջ ոչ մէկ դպրոց յաճախած է:

***

Դիւղային կեցած հեռուն կը նայի:

Կը մօտենայ կուսակցական պաշտօնեան ու կը հարցնէ.

- Ո՞ւր կը նայիս, ընկեր:

- Հոն, ուր մարդիկ լաւ կ'ապրին:

- Է՛հ, ինչպէս կ'ըսեն, լաւ է հոն ուր մենք չկանք:

- Ես ալ ճիշդ հոն կը նայիմ ուր դուք չկաք:

***

- Գիտութի՞ւն է արդեօք համայնավարութիւնը:

- Ոչ, եթէ այդպէս ըլլար, նախ չուներու վրայ կը փորձէին:

Այն կը ղրկէ նաեւ Իրանէն եկած ու Հայաստանի տարբեր ուսումնական հաստատութեանց ուսանողներու կրթութեան եւ առօրեայ կազմակերպչական խնդիրներով:

Միութեան նախագահ ընտրուած է «Ապուլիս» տիկնիկային թատրոնի տնօրէնն, դերասան եւ բեմադիր Երուանդ Մանարեան:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ՅԻ ԽՄԲԱԳՐՈՑ ԹԷՕԴԻԿ

6.– ԽԱՐԲԵՐԴ

Բանտակից ուսուցչապետներ (Նահիկեան, Պուճիպանեան, Որբերեան, Սողիկեան եւլն.) ամիսներ տեւող ծեծի ու կոծի հետեւանք կը հիւծին, կ'ոգեվարին եւ կը տաղտապին անուտելութենէ, ոմանք ուրիշներ խենթենալով, ուրիշներ վերջին չունչերնին աւանդելով իրենց որջին մէջ եւ կամ հոնկէ դուրս հանուած՝ եամթաղանի տակ պառկելով: Վերջիններուն կարգէն էր վրոթֆէսէօր Նիկողոս, որ իր երիթացեալ մարմնոյն ուրուականն ընդքարշածելով՝ գնաց մարտիրոսանալ Տէվէ Պէօյնին, Պատկ Վարդապետի հետ կողք - կողքի: Իրենց արիւնուռայ կառափներուն վերեւ՝ աչքերնին առ յաւէտ պաղելէ առաջ՝ ի՞նչ անդրբերանութեամբ դիտեցին անոնք վատ հորիզոնը Հայ Ազատութեան...:

Վեր. Պետրոս Մ. Կարապետեան.- Ծնած 1865-ին Փարչանճ (Ասրբերդ), 1884-ի ուսումնառարա «Եփրատ» Գոլէճին, երկու տարի վերջն ալ Ամերիկեան Քեմարանէն: 1887-ին Ամերիկա կը մեկնի եւ չորս տարի վերջ Հայրենիք գարձին՝ կը հովուէ ծննդավայրին ժողովուրդը, մինչեւ 1895: Ամերիկեան եւ գերմանական միսիոներաց կողմէ կ'այցելէ Խարբերդի, Բալուի, Ջմշկածագի եւ Ջերմիկի գիւղերը՝ կարօտելոց նպաստ բաշխելու եւ անոնք որբեր հաւաքելու պաշտօնով (1896 - 1897): Ցետոյ Խարբերդի գերմանական որբանոցին տեսուչ կը կարգուի, միանգամայն իրը երէց եւ ուսուցիչ ծառայելով գպրոցին մէջ՝ մինչեւ Աղէտի տարին (Վերոյիշեալ հաստատութիւնք 700 Հայ որբեր, երկու վըրոթֆէսօր, 23 ուսուցիչ եւ վարժուհի ունէին. կար նաեւ վարժապետանոց մը՝ ուր կը դաստիարակուէին այն երկտեղ պարմանիները, որոնք պիտի մտնէին կրթական ասպարէզ): Նահատակ:

Պատուելի Կիրակոս Խաչատուրեան, 65 տարու, բնիկ, Նահատակ:

Պատուելի Սամուէլ Մաճուկեան, 35 տարու, կիւրինցի, Նահատակ:

Վեր. Ասատուր Եղոյեան, 55 տարու, բնիկ, «Եփրատ» Գոլէճէն եւ Մարզուանի Ճեմարանէն ընթացաւարտ, պաշտօնավարած Եդեսիա, Մարաշ, Այնթապ եւ իր ծննդավայրը: Կը յաջողի վերջ մնալ տարագրութենէ՝ գերմանական միսիոնարաց պաշտպանութեամբ, նուիրուելով որբերու պատսպարման գործին՝ զոր ցարդ կը շարունակէ:

Վեր. Վարդան Թ. Ամիրխանեան, 50 տարու, ծնած Ռնտվան (Սղերդ), ուսումը ստացած «Եփրատ» եւ «Անթիոլիա» Գոլէճները: Ուսուցիչ Մալաթիա, Խարբերդ եւ Տիգրանակերտ; Քարոզիչ Ֆարսին, Տիգրանակերտ եւ Խարբերդ, հովիւ ձեռնադրուած այս վերջնոյն վրայ: Բացառիկ վերապրող մը, Վեր. Ա. Եղոյեանէ նման նուիրուած բանագործ հարկէ տակ որբացեալ Հայորդիներու խնամատարութեան գործին:

Բացի վերոյիշեալ վրոթֆէսէօրներէն, Խարբերդի գոհերուն չարքին է հետեւեալ ուսուցչախումբը: Ժիրայր Յակոբեան, Յովհաննէս Տինկիլեան, Յովհաննէս Ադանիկեան (պոլսեցի), Արամ Սրապեան, Արմենակ Օնանեան, Յովհաննէս Մալեմկեան, Գեղամ Սամուէլեան, Դանիէլեան եւ Կոստանդեան Գարբիճէներ եւ Յակոբ Տիւճեան: Փաստաբաններ՝ Աստուր Ժամկոչեան, Մուրատեան, Յովհաննէս Զարդարեան, Գէորգ Քէլէչեան, Յակոբ Շուշանեան (նախագահ ատեանի անդամ), Սեդրակ Տիւլկէրեան, Արամ Տատպազեան: Գործիչներ՝ Յարութիւն Սէմէրճեան, Սարգիս Էլճանեան եւայլն: Իսկ վրոթֆէսէօր Տօնապետ Լիւլճեան այնքան կը ծեծուի բանտին մէջ, որ հարկ կ'ըլլայ դինք փոխադրել ամերիկեան հիւանդանոց՝ ուրկէ կը փախչի Տէրսիմ - Կովկաս եւ ապա կը կինքէ մահկանացուն ի Կարին; Բժիշկներ՝ Տիգրանակերտցի՝ Յարութիւն Հալվաճեան, պոլսեցի Անիկտոս Զօպանեան, Խարբերդցի Եդուարդ Թաշճեան (վերջինս գեղադրծ):

Սեբաստիոյ չար եւ նման՝ տարտարոսի վերածուող այս քաղաքին հոգեւորական եւ աշխարհական պատերուն Գողգոթային ուրուագիծը վերջակետած պահուս, յաւակոծ միտքս յանկարծ կը ցանգորդէ 20 տարի դէպի ետ, 1895 թուականը, երբ հոն՝ մղկիթի մը սեմին վրայ մարտիրոսացաւ Վարդան Քահանայ Նահիկեան, իսլամութիւնն ընդունելու մասին եղած առաջարկը մերժած ըլլալուն: Անդրադառնալով ճակատագրականութեամբ մը, իր որդեակը Ներսէս, ապա թիւրկ, 1915-ին բախտակից կ'ըլլայ իր հօր: Մտաւորական գաստն խառնուելով կը մտնէ բանտ, եւ երբ հասու կ'ըլլայ թէ մահն անխուսափելի էր, քարիւղով անճնաւորման կ'ըլլայ հոն՝ տասնեմեկ ազգակիցներու հետ:

ՄԷԶՐԷ

Թուրք յորջորջմամբ «Եէնի Խարբութ», կոստակալանիստ կեդրոն (Մամուրէթ Ազիզ) եւ նոր քաղաք՝ զեղեցիկ դաշտի մը մէջ զոր նոյնպէս իրենց արեամբ ներկեցին այնքան Հայորդիներ Աղէտի տարին, եւ որուն պնտաններուն մէջ հեծեծին բազմաթիւ մտաւորականներ՝ նախ քան իրենց վարուելն ի պանդուխտ: Խարբերդէն վերապրող Վահէ Հայկ (հիմա Ամերիկա), հեռեւեալը կը հաղորդէ մեզ. - «Ցարդէն 8 օր վերջ, Տիգրանակերտի կողմերէն կը բերուի Բարեզ Շահպազ (Պոլսէն տարագիր, եւ կը նետուի Մէզրէի կեդրոնական բանտը՝ որուն անօրէնը Հասան կը հորթէ անոր ժամացոյցն ու զրամը: Շահպազ չարաթի մը կը մնայ հոն, անօթի - ծարաւ ծեծուելով, յետոյ պիչերանց կը հանուի եւ քիչ հեռուն՝ «Փապրիքա»ին պատին տակ կը սպանուի»:

(Շար. 154)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Լեւոն Ճերահեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժերար Ճերահեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թորգոմ եւ Ռոզա Նալպանեան եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Դեկտեմբեր 30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց հինգ, մօր, մեծ - մօր, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԱՐԱՔԻ ՃԵՐԱՀԵԱՆԻ
ԱԼԻՍ ԼԵՒՈՆ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :

ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ ԶՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ԲԱԶԱՌՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1

Հայ կարմիր Խաչի Նորմանտիի կեդրոնին մէջ։

Մատակարութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 Ֆրանք։ (Բացի ճամբորդութիւն)։

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն պիչեր հետեւեալ թիւերուն.-

40 95 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պարտյաններ...

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիան - Վիլէօրպանի Ա-բաքս Մատնահիւղի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Տիկին Մարի Բաշանեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին Անդրանիկ Բաշանեանի մահուան առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Խիի Տ. Սերենկիւլեան մատնահիւղը եւ Խիի Հայ Մշակոյթի յանձնախումբը իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պր. Կարպիս Ադամեանի եւ զաւակներուն, Տիկին Սիրանույշ Գարակոսեանի, Պր. Մարտիրոս Գարակոսեանի իրենց հինգ, մօր, աղջկան եւ քրոջ, Տիկին Նարինկիւլ Ադամեանի (ծնեալ՝ Գարակոսեան) մահուան առթիւ։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուրբաթկիը
Երուանդ Եաճիբճիուշ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ դեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութիւն ժամը՝ 8·45-ին։
Պատարագ ժամը՝ 9·45-ին։
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10·15-ին։

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի գինեճոն մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ՉԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն ակսեալ Արուեան Մշակութային Տան մէջ

1, Քէ Փաժօ - Վիէն

Ձաշակին՝ 75 Ֆր.։

Տասը տարեկանէն վար փոքրիկներու՝ 35 Ֆր.։

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը Շահան Ա. Խչկր. Քհնյ. Տէր-Ոհանեան եւ վարչութեան անդամները իրենց սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Պր. Վարուժան Ղազարեանի եւ Նաճառեան, Յորճանեան եւ Տէր - Մոմճեան ընտանիքներուն իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ապրականին՝ Գոհար Ղազարեանի (ծնեալ՝ Մնթոյեան) մահուան առթիւ։

***

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Փօլ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Պր. Գլօտ Ղազարեանի եւ Նաճառեան, Յորճանեան եւ Տէր - Մոմճեան ընտանիքներուն իրենց մօր, մեծ - մօր եւ ապրականին՝ Գոհար Ղազարեանի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ - Սէն - Թանթուանի Սուրբ Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը հնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները իր եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ մատաղօրհնութեան առթիւ՝ Օր. Փօլէթ Տէրթէրեանի կողմէ հաւաքուած 1255 Ֆրանք, Օր. Ազատուհի Մանուկեանի կողմէ հաւաքուած 1180 Ֆր., Տիկին Ա. Ղազանի Զէօրթիքեանի կողմէ հաւաքուած 1200 Ֆր., Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի 1000 Ֆր., Պօմոնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի 500 Ֆր., Սէն - Ժեռմէն Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցի 500 Ֆր., Տօքթ. Ռուպէր Ազիլազեան 500 Ֆր., Հանի Տիգրանուհի Մարաշլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանթուրեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Թորոսեան 100 Ֆր., Հանի Թամար Անթիքեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Սահակեան, Տէր եւ Տիկին կարպիս Մօրուքեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տօնիք, Տէր եւ Տիկին Միհաք Զէօրթիքեան, Օհանեան եւ կիրակոսեան ընտանիքներ, Պր. Նիկողոս Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Ղազարոս Աստիկեան 100-ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին կարպիս Եագըճեան 200 Ֆր., զանազան նուիրատուութիւններ՝ 620 Ֆր.։

Ընդհ. գումարը եղած է 8405 Ֆր.։

Ս. ԳՈՒՂԱՆԱՆՑ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, ոճն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30։

***

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ոճն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին։ Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser : 9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ ՀԱՑ ԹԷ ՕՏԱՐ ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ

NOUVEL ENREGISTREMENT DE LA CHORALE

SIPAN-KOMITAS

(S. K. 10 000, en D. D. D. et K7)

avec
L'ORCHESTRE FRANCAIS D'ORATORIO
(140 Exécutants)
Intitulé

"Pages arméniennes"

de
GARBIS APRIKIAN

l'ensemble sous la direction de l'auteur

Prélude orchestral, Chants nostalgiques, patriotiques et populaires

VOUS POUVEZ-VOUS LES PROCURER :

ARNOUVILLE LES GONESSES - AREVDOUR: 70, rue Jean Jaurès - 95480 Tél.: 39.87.31.08
ALFORTVILLE - M. C. A. : 9, rue de Madrid - 94140 - Tél.: 43.76.55.89
ARCUEIL - Librairie BOGHOSSIAN: 117, ave. Jean Jaurès - 94110 - Tél: 47.40.81.32
CLAMART - TELECONDORCET: 175, ave. Jean Jaurès - 92140 - Tél.: 46.42.56.17
ISSY-LES-MOULINEAUX - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 6, ave. Bourgain 92130 - Tél.: 46.44.28.52
PARIS - EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE: 15, rue Jean Goujon - 75008 - Tél.: 43.59.67.03
- EGLISE ARMENIENNE CATHOLIQUE: 6,rue Charlot- 75003 - Tél:42.78.31.93
- Librairie H. SAMUELIAN: 51,rue Monsieur Le Prince-75006- Tél:43.26.88.65
DECINES - M. C. A.: 15, rue du 24 Avril 1915 - 69150 - Tél.: 78.49.42.97
VALENCE - M. C. A.: Mme Jeanette Katchikian 32-34, rue Pompery - 26500 Bourg-les-Valence - Tél.: 75.56.61.96
VIENNE - M. C. A. : M. Patrick Tchoboyan 9, rue du Cirque - 38200 - Tél. : 74.53.43.80
MARSEILLE - Mlle Sonia Zéroukian 46, ave. des Olives La Floride; Bât. A1 - 13013 - Tél.: 91.66.95.13
VILLEURBANNE - M. C. A.: 126, ave. Roger Salengro - 69100 - Tél.: 78.94.37.36
et auprès des membres de la chorale.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 27

JEUDI
27 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ճ ս ա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.437

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.437

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆ ՉԻ ՓՈԽՈՒԻՐ ՈՉ ԻՍԿ՝ ԱՆՈՒՆԸ

Այլեւս բացայայտ է, պահպանողականները օրէ օր հող կը չահին: Երկուշաբթի օր, երեսփոխաններու համաժողովին որոշուած յաջորդական որոշումները ուրիշ բան չեն փաստեր: Գորբաչով համոզեց ներկայ 1807 երեսփոխանները, որ երեք կարեւոր որոշումներ ընդունին: Նախ երկրին անունը, որ ի վերջոյ անփոփոխ կը մնայ, կարելի չեղաւ, հակառակ կարգ մը առաջարկներու եւ ծրագիրներու ջնջել խորհրդային եւ ընկերվարական որակումները, Ուրեմն կը մնայ՝ ընկերվարական Հանրապետութեանց Խորհրդային Միութիւն ինչ որ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին տեսակէտն իսկ էր: Ասոնք եղած էր որ ան վերածուի «Ինքնիշխան Հանրապետութեանց Միութեան» ինչ որ ֆրանսերէնի մէջ մէկ գիրի տարբերութիւն պիտի ստեղծէր միայն, այսինքն՝ U.R.S. բայց չեղաւ: Որոշուեցաւ նաեւ որ հանրաքուէ մը կազմակերպուի 15 հանրապետութեանց մէջ խորհրդային դաշնակցութեան նոր կանոնագրին չուրջ, հուսկ հանրաքուէ մըն ալ կազմակերպուի հողի սեփականութեան անձնականացման օրինականացումի մասին:

Միաժամանակ բանաձեւ մը մէջտեղ ելաւ, որ զանազան սրբապրութեանց եւ բնագիրներու խառացեալ հետեւանքն է եւ որ իրաւունք կուտայ Նախագահին «անհրաժեշտ պարագային, օգտագործել բոլոր իրաւասութիւնները զոր կը վայելէ, պատրաստելու եւ գործադրութիւնը սկսելու պայքարի ծրագիր մը տնտեսական խափանարար գործունէութեան, կառավարութեան եւ գողութեան դէմ, մինչեւ Յունուար 15»: Դիւրին գործ չէ եւ բաւական կարճ է չնորհուած պայմանաժամն ալ, երբ խորհինք թէ 20 օրուան մէջ պէտք է «մաքրէ» եօթանասուն տարուան տուն - տեղ եղած դրութիւն մը:

Հանրաքուէն ալ Միութեան նոր ուխտին չուրջ շատ բան չի կրնար փոխել, գոնէ այն հանրապետութեանց մօտ՝ երեք պալթեան, Վրաստան եւ Հայաստան, որոնք արդէն դէմ արտայայտուած են: Կրնայ նաեւ կրակին վրայ իւղ թափել, հոն, ուր ազգամիջեան բախումներ կան կամ ռուսախօս փոքրամասնութիւններ չեն ընդունիր ազգայնական ղեկավարութիւնները: Օրինակ՝ Մոլդովա, ուր ինչպէս դիտեցինք, Գորբաչով ջնջեց Խորհրդարանին կարգ մը որոշումները եւ լուծեց Կառավարութիւնը: Գալով հողին անձնական սեփականութեան հարցին չուրջ հանրաքուէին, նախ եւ առաջ չեզեալ կը դարձնէ Ռուսաստանի դաշնակցային Հանրապետութեան Նոյեմբերին տուած որոշումը, որ կ'արտօնէ 18 տարեկան ունէ քաղաքացիի հողատէր դառնալ: Այս որոշումը չատ ջղագրգռած էր ատենին Գորբաչովը, որ բացարձակապէս դէմ է պետական մենաշնորհի ջնջումին հողին վրայ: Այս երեք կարգադրութիւններն ալ յաղթանակ մը կը կազմեն կուսակցական պահպանողականին «Սոյուզ» խմբակին համար:

Առաջինը արդէն, Լիտուանիոյ Նախագահը՝ Լանտսպերկիս ահազանգ հնչեցուցած է եւ հրաւիրած համաքաղաքացիները պատրաստուելու Մոսկուայի մէկ դէշ խաղին: Նման յեղաշրջումի մը վախը սեղծած էր քանի մը օր առաջ ԿՒ - կի - Պի-ի պետը՝ զօրավար Կրիուչկով, որ անգամ մը եւս, 2 չաբթուան ընթացքին դատապարտած էր «անյատողականները» եւ ամբաստանած Արեւմուտքը (գաղտնի պատարկութիւնները մանաւանդ) որ խափանարարական աշխատանք կը տանի Խորհրդային Միութեան մէջ:

«Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը կը հաստատէ որ ուժի գօտիներ կան, ուր կացութիւնը, լարուած է, վրաստան, Հայաստան եւ պալթեան Հանրապետութեանց մէջ, յարձակումներ կան զօրանոցներու վրայ եւ պինուորական ծառայութեան աչնան եղած հրաւէրներուն ալ զանգուածային մերժում եղաւ:

× Վեռա Կուզնեցովա («Մոսկովսկի Կոմսոմոլեց» թերթի աշխատակից) յայտարած է. - «Մէկ բան յստակ է, եթէ պալթեան Պետութիւնները, Հայաստան եւ Վրաստան յամառին հանրաքուէ մը մերժելու, պէտք է վատթարագոյն պատահելիքը դիտակցին»:

***

Երեքշաբթի օրուան նիստին, Գորբաչով չկրցաւ ձեռք ձգել իր ուզածը ամբողջութեամբ: Այլ խօսքով, երեսփոխանները միայն մէկ կէտի վրայ գոհացում տուին, այսինքն փոքր մեծամասնութեամբ մը միայն, ընդունեցան փոխ - նախագահի մը պաշտօնին ստեղծումը, առանց անոր տալու այն իրաւասութիւնները, զոր Գորբաչով կ'ուզէր: Ինք կըրնայ սակայն ջնջել Նախարարութեանց որոշումները, նաեւ զաշնակցային հանրապետութեանց Նախարարաց Խորհուրդի որոշումներուն ու հրամանագրերը, եթէ անոնք դէմ են Խորհրդային Միութեան Սահմանադրութեան կամ օրէնքներուն: Փոխ - նախագահին համար, Գորբաչով կը նախատեսէր հակակշռի մը իրաւասութիւնը: Ան պէտք է ապահովէր օրէնքներու, ինչպէս նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումներու եւ նախագահական հրովարտակներու գործադրութիւնը: Երբ չյաջողեցաւ, Գորբաչով յայտարարած է թէ ուրիշ ձեւ մը պիտի փնտռէ հակակշռելու համար պետական գործերը:

× ԿՒ - կի - Պի-ի պետը՝ զօրավար Կրիուչկով յայտարարեց, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, որ պէտք չէ մտահոգուիլ, յեղաշրջում պիտի չըլլայ, իր ըսածները սխալ հասկցուած են, արեւմտեան բոլոր երկիրները չէ ամբաստանած, եւայլն, եւայլն:

× Ռիժկով սրտի տագնապ մը ունեցած է եւ հիւանդանոց փոխադրուած, բայց կեանքը վտանգուած չէ, յայտարարած է Գորբաչով Զորեքշաբթի օրուան նիստին:

ԾՈՑ

ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԱՆՈՐՈՇ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Յունուար 15-ին, ամերիկեան զօրքերը յարձակման պատրաստ չեն, ըսած է Պաշտպանութեան Նախարարը, որ սպասկոյտի պետին հետ քննական չրջապտոյտ մը կատարեց Սաուտի Արաբիա չաբաթավերջին: Այս հաստատումը ըրած են նախագահ Պուշ, որ Մնունդը կ'անցընէր Քէմփ Տէյվիտ: Քանի մը օր առաջ, նախագահը յայտարարած էր թէ որեւէ նոր զրգռութեան պարագային, Միացեալ Նահանգները 10 վայրկեանէն յարձակման կ'անցնին, մինչ վերոյիշեալ ձեռնհաս անձերուն համաձայն ցամաքային որեւէ յարձակում պէտք չէ նախատեսել փետրուարի կէսերէն առաջ: Նման յայտարարութիւնները այնքան տղայական կը թըւին, որ ըստ ոմանց դիտումնաւոր կերպով կը կատարուին եւ չեն համապատասխաներ իրականութեան: Ամէն պարագայի մէջ, մէկ թէ միւս կողմը սակարկութիւնները կը չարունակուին: Սաուտեան Հիւսէյն խորհրդակցութեան համար պաղտատ կանչած է քանի դեսպաններ եւ ըստ յորդանանեան աղբիւրներու, պիտի յայտնէր թէ ջիհատներու տրամադիր է Քուէյթ, պայմանաւ որ որեւէ բանակցութեան առաջին հարցը՝ պաղեստինն ըլլայ: Մնաց որ Սաուտեան Հիւսէյն նոր ճակատ մը սպառնալիքով (Իսրայէլ) չատ նեղը կը դնէ ոչ միայն Ամերիկան այլեւ

ԵՈՒԲԻ ԱՖԱՆԱՍԻԵԻ

«ԿԸ ԴԻՄԵՆՔ ԴԷՊԻ ԲՈՒՆԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ»

(Գ· եւ վերջ)

Ընկերութեան - եւ յատկապէս ռուսականին - քաղաքացիական ոգի մը ներշնչելու ամէն փափաք կը նշանակէ բախիլ բոլոր այս հակասութիւններուն: Համոզուելու համար կը բաւէ Սոլժենիցինի վերջին հրատարակութիւնը նկատի ունենալ. համակարծիք եմ հողային ու կալուածային սեփականութեան մասին անոր տեսակէտներուն, բայց երբեք պիտի չկրնամ իւրացնել իր այն գաղափարը թէ Ուկրանացիներն ու Բելոռուսները պատմականօրէն ինքնավար ժողովուրդներ չեն: Ճիշդ է որ ամբողջ Յեղափոխութիւնը ազգամերձութիւն մը եղաւ. պատմականօրէն այսպէս պէտք է մեկնաբանել: Սակայն,

(Շար·ը Դ· էջ)

մանաւանդ՝ Արաբները, որոնք չեն կրնար հակիրաքեան ճակատ կազմել միշտ, եթէ չեն ուզեր վերածուիլ Իսրայէլի գինակիցի...:

Այս ամբողջին հետ, Ծննդեան օրերուն Ֆրանսան առաւելաբար զբաղած էր էտի Միչէլի ջնջուած երգահանդէսով, որու պատճառաւ ալ, էլիզէի հրահանգով, նախարար Շըվէնմանի ջնջեց իր հանդիպումը սառուցի իր պաշտօնակիցին հետ: Ֆրանսայի պաշտպանութեան նախարարը բաւական ալ խօսած է գինուորներուն հետ, որոնցմէ ոմանք չեն ծածկած թէ չեն հասկնար թէ ինչո՞ւ պիտի կուռին մարդոց համար, որոնք 300 միլիոն Ֆր· կը կորսնցնեն Մոնթէ-Կառլոյի քաղինօն: Ֆրանսայի գինուորները անտրամադիր ալ են, որովհետեւ Մնունդին ոչ միայն էտի Միչէլէ զրկուեցան այլեւ ոգեւից ըմպելիներէ (արգիլուած է Սաուտի Արաբիա) եւ կէս գիշերուան պատարագն ալ միայն գաղտնի կրնային ըսել, քանի ինչ որ քրիստոնեայ է խստիւ արգիլուած է: Մինչեւ իսկ հիւանդատար կառքերու խաչերը, որոնք ոչ մէկ կապ ունին քրիստոնէութեան հետ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ Միչէլ Թաքաւորը հաղիւ քանի մը ժամ կրցաւ մնալ իր հայրենիքը, ուր ժամանած էր կնոջը եւ մէկ աղջկան հետ, Մնունդին օրն իսկ, 43 տարուան աքսորէ ետք: Նախկին Թագաւորը որ նախապէս չէր յայտնած իր այս այցելութիւնը, ըսած էր թէ կ'ուզէ աղօթել իր նախնեաց չիրիմին վրայ: Ռումանիա մտած էր առանց վիզայի եւ ռումանական իշխանութիւնները առօք փառօք դուրս ըրին:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութեան Իչ համագումարը վերջ գտաւ, ինչպէս կը սպասուէր, Ժորժ Մարշէի փառաւոր յաղթանակով, այսինքն՝ վերընտրութեամբ: Կեդր· կոմիտէի 140 անդամներուն մէջ ընտրուեցան նաեւ 10 «այլախոհներ» ինչպէս Ֆիլիպերման, բայց խորքին մէջ բան չփոխուեցաւ եւ ամէնէն աւելի նախկին նախարար՝ Անիսէ Լը Փորսըն է որ չի ծածկեր իր դժգոհութիւնը:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ քրիստոնեաները մերժեցին մասնակցիլ Քարամէի կառավարութեան, ինչ որ չի դիւրացներ նոր վարչապետին գործը: Պարզ է որ, ինչպէս դիտեր կուտար Լը Մոնտ (Դեկ· 26) Քարամէի ազգ· միութեան կառավարութիւնը «made in Syria» դրոշմը կը կրէ: Եւ Դամասկոսի հրամանին տակ է: Դժուար թէ ազգ· հաշտութեան կառավարութեան մը դիմադիծն ունենայ դահլիճ մը որ քրիստոնեայ որեւէ հոսանքի ներկայացուցիչ չունի (քաթայէպները եւ լիբանանեան ուժերը մերժած են):

ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ երեքուկէս միլիոն Ֆրանքի դրամաշորթութեան մը զոհ գացած է 1988-էն ի վեր (եւ չէ իսկ անդրադարձած), բանակարգիչի հաշուապահական զեղծարարութեանց հետեւանքով: Մէջտեղ եկած է պաշտօնեային մեկնումին չնորհիւ:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԱՋԵՐԻՆԵՐԸ ԴԱԴԱՄԵԱՆԸ ԿԸ ՋԵՐԲԱԿԱԼԵՆ ԱՊԱ ԱՋԱՏ Կ'ԱՐՁԱԿԵՆ

Դեկտեմբեր 25-ին, երբ Ղարաբաղի եւ բեսփոխան Բորիս Դադամեան Սեւեփնակերտի օդակայանը կը գտնուէր Երեւան մեկնելու համար, անդրբէջանական ջոկատ մը մօտեցած է իրեն եւ հրաւիրած որ հետեւի: Կէս ժամ պահելէ ետք տեղւոյն վրայ, կառքը դրած ու տարած են անյայտ ուղղութեամբ: Չորեքշաբթի առաւ է, միայն (տեղւոյն ժամով 9·30), ճիշդ այն պահուն, երբ կը հեռաձայնէինք Երեւան, որ կը յայտնուէր թէ Ադդամ տանելէ ետք, նոյն իրիկունը Դադամեան վերադարձած է իր բնակարանը, ուր կը գտնուէր: Ադրբէջանական իշխանութիւնները, որոնց համար պատահածը «թիւրիմացութիւն» մըն է, յայտնած են թէ քննութիւն կը բացուի ճշդելու համար յանցագործները:

Գերագոյն Խորհուրդը ներկայիս կը դրաղի Հայաստանի ռօնական օրերը ճըշդելով: Պետական, ազգային, եկեղեցական, ժողովրդական եւ յիշատակի օրերու համար պատրաստուած օրինագիծը ունի 3 տարբերակ:

Առաջին առթիւ միակ որոշումը որ կարելի եղած է տալ կը վերաբերի Մնունդեան ռօներուն, որոնք կը նշուին Դեկտեմբեր 31-էն Յունուար 6, բայց, ոչ աշխատանքի օրերը միայն 4 են. - Դեկտեմբեր 31, Յունուար 1, 2 եւ 6: Մնացեալ ռօներու մասին բաւական տարակարծութիւններ կան, ի շարս որոնց՝ Մարտ 8, Մայիս 1, Մայիս 9:

Գերագոյն Խորհուրդը ընդառաջելով հնթակային դիմումին երեսփոխանական լիազօրութիւններէն ազատ արձակեց կեդրոնական Կոմիտէի նախկին Ա· քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան, որ պաշտօնով արտասահման կ'անցնի:

Արցախի արտակարգ վիճակի նոր հրամանատարը՝ գնդապետ՝ Շեվելով երկարաձգեց լուսարձելի ժամերը ժամը 22-էն (նախապէս՝ 23) մինչեւ առաւօտեան 6:

***

Ախալքալաքի մէջ միջադէպեր պատահած են վերջերս ոչ թէ Վրացիներու եւ Հայերու միջեւ, այլ Վրացիներու եւ Եզիտիներու միջեւ, բայց՝ Հայաստանի տարածքին վրայ: Այժմ հարթուած են բոլոր հարցերը:

***

Յաւով իմացանք որ ՀՀՇ-ի նախագահ՝ Վանօ Սիրադեղեան (ծանօթ մեր գաղութին, քանի կրկնակ ելոյթներ ունեցաւ Փարիզ, Յունիս 23-ին եւ 29-ին) սրտի սուր տագնապի մը հետեւանքով հիւանդանոց փոխադրուած է անցեալ չաբթու վերջ: Չորեքշաբթի առաւօտ, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն, վիճակը միշտ մտահոգիչ էր:

«ԱՆՄԱՐՍԵԼԻ» ՆԱՎԱԿԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Աշխարհացրիւ հայկական բազմութիւններու կեանքին ու առօրեային մասին տեղեկացնող գլխաւոր ազդակը մամուլն է։ ան է որ ընդհանրապէս իրարմէ անջատ այդ համրաւորումներուն միջեւ միացնող լարի մը դերը կը կատարէ, ու կը փորձէ վարք ու բարքով, ճաշակով, մտայնութեամբ տարբեր այդ կղզեակները վերածել ամբողջութեան մը, որուն կուտանք «Սփիւռք» անունը։ Այդ ամբողջութիւնը կը պարփակէ հայկական հաւաքականութիւններ որոնք կազմակերպչական բաւական չեզոք տարբերակումներով տասիճաններու վրայ կը գտնուին։ Կան ամէնօրեայ սպառնալիքներու տակաւով ստանդական կառոյց ու դէմք պահպանածներ, ստանդական արմատներէ զուրկ ըլլալով հանդերձ գանոնք առեղծելու գործին գործակցօրէն յօժաճներ ու նաեւ զարմանալի բացառութիւններ որոնք յատկապէս «զեկավար» մարմիններու յամառ անտարբերութեան պատճառով օր օր կորսընցնելով «զազուէթ»ի բնոյթը, կը վերածուին տակ ձիւ ներկայացնող հայկական բազմութիւններու։

Առաջին խումբին գոյատեւն օրինականը է Պոլսոյ Հայութիւնը։ Անցեալի իր մեծութենէն չատ բան զեղչուած այդ զանգուածը, հակառակ ամէն բանի, իր կենսունակութեամբ զրեթէ եզակի տեղ մը կը գրաւէ սփիւռքեան ովկիանին մէջ։ Գործուար է արդարեւ, արեւմտեան մէջ պարզուած - մանաւանդ Ֆրանսայի - պատկերը տեսնելէ ետք հասկնալ թէ ինչ հրաշքով 50 - 60 հազարնոց հայութիւն մը երկու օրաթերթ, աւելի քան 20 վարժարան - որոնցմէ 5-ը բարձրագոյն-, արդիական հիւանդանոց մը, բազմաթիւ եկեղեցի - ներ, միութիւններ, երգչախումբեր եւ այլն կը պահէ։ Հասկնալու գործը աւելի կը դժուարանայ, երբ նկատի առնուի որ Պոլսոյ հայկական հաստատութիւնները ամէնէն քիչ առընչուածներն են երեւոյթները փրկելու, ինքնախարէութեան ամենազօր ու համատարած իրականութեան։

Այս անդրադարձները անգամ մը եւս արթնցուց օրացոյց մը։ փոքր, չատ համեստ օրացոյց մըն է ան որ աւանդական հրատարակութիւնն է Պոլսոյ Ուսուցչաց Հիմնարկին։ Անոր կ'ընկերանայ նամակ մըն ալ։ Հոն ամփոփ տեղեկութիւն կը տրուի վերոյիշեալ կազմակերպութեան մասին։ ան հիմնուած է 1965-ին ու մինչեւ այսօր զրամական նուէրներէ զատ, որպէս նուիրատուութիւն ստացած է 17 կալուած ու գործատեղիներ որոնցմէ դանձուած վարձքը կանոնաւոր եկամուտ մը կազմէ։ Նամակ - տեղեկատուն կ'ըսէ թէ չնորհիւ ատոր ու նիւթական նուէրներու, մինչեւ այսօր կարելի եղած է հատնցնել նախակրթարանի շուրջ 300 ուսուցչուհիները, կրթաթոշակներ յատկացընել ուսանող եւ ուսանողուհիներու։ Կը տրուին նաեւ թիւեր։ Այդ յատկացումները միայն 1990-ի ընթացքին կազմած են 69 միլիոն լիրայի դումար մը, իսկ 1991-ին կը նախատեսուի որ ան բարձրանայ 85 միլիոնի (շուրջ 150 հազար Ֆրանք)։

Ուսուցչաց Հիմնարկի օրացոյցին կցուած նամակը կը խօսի նաեւ յատուկ ծրագիրներու մասին։ կէտ մը որ կը թացատրէ լռելեայն թէ առօրեան անցընելու, «իր ուղով տապկուելու» փոխարէն մէջ չի պահուիր այդ կազմակերպութիւնը։ ան հետանկար ունեցող մարմին է, ինչ որ ինքնին արդէն գլխաւոր բացառութիւն մը կը հանդիսանայ, համեմատած՝ մեզի ծանօթ անհիւններու, ուր գլխաւոր ներկան անցեալն է, միայն անցեալի մեծութիւններն են յաճախ...։

Այս հետանկարներուն գլխաւորը հանգրւանան կոչուած ուսուցիչներու համար հանգստեան Տան մը ծրագիրն է։ կ'ըսուի որ այդ նպատակով կատարուած նուիրատուութիւններու դումարը հասած է շուրջ 500 միլիոնի (մօտ մէկ միլիոն Ֆրանք) եւ եթէ յարմար գետին մը տրամադրուի, կարելի է անմիջապէս ձեռնարկել շինութեան։ Ասոր կը յաջորդեն այլ ծրագրեր, որոնք աւելի գործնական բնոյթ ունին ուսուցչական տապարէզին համար, ինչպէս՝

Սուրիահայ Ճառնականի

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 100_ԱՄԵԱԿԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ԽՕՍՔ ԿԱՌՆԵՆ ՀԱՅՐԵՆԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՀԱԼԷՊ. – («Յառաջ»). –

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1-ին, Հալէպի Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ «Ահարոնեան» հանդիսասրահին մէջ տպաւորիչ ու մեծաչուք հանդիսութեամբ մը նշուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութեան 100-ամեակը։

Շարքային գաշնակցականներ եւ Հ. Յ. Դ.-ի համակիր երկսեռ բազմութիւն մը ամբողջութեամբ լեցուցած էր սրահը, ուր ի միջի այլոց տեղ գրաւած էին՝ Բեփրոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Լիբանանի հայ պետական երեսփոխան՝ տոքթ. Մելքոն Էպլիզաթեան, Դամասկոսի մօտ խորհրդային դեսպանութեան Բ. քարտուղար՝ Ռոմէն Գալուստեան, Հայրենի հիւր մտաւորականներ՝ Ռաֆիկ Դաւոյեան, Սօս Սարգսեան եւ Հենրիկ Իգիթեան, Ս. Դ. Հնչակեան եւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան շրջանային ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը, աւելի քան հազար հոգի։

Յոռնկաց ունկնդրուած սուրիական եւ «Մշակ Բանուոր» քայլերգներէն ետք, հանդիսութեան բացման խօսքը կատարեց Գրիգոր Տունկեան, որ գործադրութեան դնելով օրուան յայտագիրը՝ ձայնը տուաւ Համազգայինի «Զուարթուն» երգչախումբին, որ ելոյթ ունեցաւ հայրենասիրական երգերու փունջով մը, դեկավարութեամբ Գէորգ Պէպէճեանի։

Ապա նուիրական րոպէ մը եղաւ երբ Հ. Յ. Դ.-ի համակիր երկսեռ բազմութիւն մը ամբողջութեամբ լեցուցած էր սրահը, ուր ի միջի այլոց տեղ գրաւած էին՝ Բեփրոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Լիբանանի հայ պետական երեսփոխան՝ տոքթ. Մելքոն Էպլիզաթեան, Դամասկոսի մօտ խորհրդային դեսպանութեան Բ. քարտուղար՝ Ռոմէն Գալուստեան, Հայրենի հիւր մտաւորականներ՝ Ռաֆիկ Դաւոյեան, Սօս Սարգսեան եւ Հենրիկ Իգիթեան, Ս. Դ. Հնչակեան եւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան շրջանային ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը, աւելի քան հազար հոգի։

Ներկաներ ոտքի կանգնեցան եւ

ուեստականին մէջեւ միշտ կապ մը գոնըւած է: Ասկէ մեկնելով, Սէնի առաջին նահանգապետը չէ ուղած որ Փարիզ ճարտարարուեստական քաղաք մը ըլլայ, որպէսզի օր մը բանուորական չարժումներու թատերաբեմ չդառնայ, երբ այս վերջիններս անգործ մնան կամ անօթի: Իէսթրապասիոնի չրջանին միայն այս մբատնութիւնը կը փոխուի նահանգապետ Շապրոլի օրով, որ կը հաւատայ թէ ճարտարարուեստը կը նշանակէ յառաջդիմութիւն:

Անկախ այս պարագաներէն, Փարիզ յեղափոխական ոգիի տէր այն քաղաքն է որ կը սպառնայ կառավարութիւններուն: Լուի ԺԴ-ի օրով ան պետական հովանաւորութիւն կը վայելէ. այս առանձնաչընորհեալ դիրքը չկորսնցնելու համար այնպէս կը կարդադրուի որ ընարուած քաղաքապետ մը չունենայ ան. քաղաքը 12 չրջանի կը բաժնուի, իւրաքանչիւրը իր ղեկավարով, որուն չատ սահմանափակ իրաւասութիւններ տրուած են: Գլխաւոր ղեկավարը Սէնի նահանգապետն է որ իշխանութիւնը կը բաժնէ ոստիկանապետի մը հետ. այս կացութիւնը չատ ծիծաղելի վիճակներ կը ստեղծէ, ինչպէս օրինակ, բանտերու խնդիրը: Փարիզի բանտերու նիւթական մասը – չէնք, պատեր եւայլն–, կը պատկանէին նահանգապետութեան, իսկ անձնակազմը՝ – բանտապահները–, ոստիկանապետութեան: Այս վերջիններս իրենց օգնական չուներ ունէին. տարբ ծագած էր թէ այդ չուները նիւթական՞ ըսացուածք պէտք է նկատել, թէ՞ անձնական...: Փարիզ չունէր նաեւ թաղապետական խորհուրդներ: Ցուլիան մեծատրութիւնը որոշ չափով մեղմացուցած էր պայմանները, քաղաքապետանոցու նշանակումը կարելի դարձնելով: Երկրորդ կայսրութեան չրջանին, Հոսման երկաթեայ հովանաւորութիւն մը ցոյց տուած էր, ու թէեւ Օլլիվիէի օրով քիչ մը սրբագրուեցաւ կացութիւնը, բայց եւ այնպէս, Փարիզի Քոմիւնը երկուքն ալ մէկ կոմ ձգեց: Այդպէս չարունակուեցաւ մինչեւ Ժիւքար տ'Էսթէնի չրջանը. ան որոշեց որ մայրաքաղաքը ունենայ ընտրուած քաղաքապետ մը: Ու Փարիզ դարձաւ պահպանողական, ազնակոմմեան հակումով քաղաք մը. կալուածներու դիները անդադար բարձրացան, ու «վտանգաւոր» տարրը – բանուորները – հեռացաւ, ամփոփելով արուարձաններու մէջ: Մինչ որպէս քաղաքապետ Ժիւքար Միշել տ'Օրնանօն կ'երեւակայէր, Շիրակ յայտնուեցաւ ու դէմ դիրք գրաւեց Ժիւքարի նախադահութեան թեկնածութեան: Ժիւքար պարտուեցաւ: Փարիզ կառավարութիւն մը եւս կը թողէր:

Այսպէս, միշտ հակամարտութիւն մը կայ Փարիզի եւ կառավարութեան միջեւ: Պէտք չէ մոռնալ որ Փարիզ նաեւ երկրին մտաւորական ու արուեստի մայրաքաղաքն է. կը տիրապետէ արուեստի, նորաձեւութեան մարզերուն, ինչ որ դաւառներու ատելութեան թիրախ կը դարձնէ Լոյս քաղաքը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ - ՆԻՍ ԻՐԱՆԱՀԱՑ ԳԱՂՈՒԹԻ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

ՆԻՍ. - («Յառաջ»).-

Մեր ազգային հաւաքական կեանքին մէջ, Հայ կեանքը երէկ եւ այսօր սահմանումով, չատ կարեւոր էջեր կը ներկայացնեն մեր ցան ու ցիր գաղութները, ըլլան ասոնք մեծ կամ փոքր, մերձ Մայր Հողին թէ հեռու - հեռաւոր: Ոմանք, նոյնիսկ, ինչպէս Իրանի պարագային, չատերուս ծանօթ հանգամանքներով, - անցեալը՝ վկայ, - ուղղակի օզակուած կը մնան նոյնինքն Հայոց Պատմութեան հետ՝ ասոր արշալոյսի, այսինքն ինքնակազմակերպութեան ժամանակներէն սկսեալ:

Այս հիմնական հաստատումին հետեւելով, խիստ չահեկան կը նկատենք Դեկտեմբեր 17-ի դասախօսութիւնը, Պարսմեան համալիր, նախաձեռնուած միչտ Հայ Մչակոյթի Յանձնախումբի կողմէ: Նախագահ՝ ճարտ. Տիգրան Հաճեանի բացման կարճ խօսքէն ետք, Իրանահայ գաղութի անցեալն ու ներկան ընտիրներէ՝ պատմական տարիբներու հիման վրայ, ինչպէս նաեւ վիճակագրական կէտերով փրոֆէսէօր Ալեքսանդր Բազդեանց, պարսկահայ, չրջանի ազգային կեանքի երբեմնի մասնակից: Եւ ցայսօր մօտէն հետեւող, Պարզուած քարտէսը՝ Պարսկաստան, ընդհանրապէս Հայութեան հետ տարբ ունեցող տեղանուններով, ինչպէս նաեւ դասախօսութեան յաջորդած սահիկներու ցուցադրութիւնն ու մեկնաբանութիւնները առատ ասոիճանով ցայտուն գարձուցին գաղութին անցեալին եւ ներկային հայոց երեսները, իրենց գոյնզգոյն, այլազան փուլերով:

Առատ քան հաւանական է, թէ Իրանի մէջ Հայ բնակչութիւն գոյութիւն ունեցած է դեռ Մեծն Կիւրոսի ժամանակէն, այսինքն՝ Ք. Ա. 6-րդ դարուն: Արդարեւ, այս ուղղութեամբ կը բաւէ միայն կարդալ յոյն պատմաբան Քսենոփոնի Կիւրոպատիան, ուր կը մատնանչուի Հայ հեռատեսակազօրքի եւ այրուձիի մասնակցութեան կարեւոր թիւը պարսկական բանակին, իրրեւ հարկատու երկիր: Ցար եւ նման յիչատակութիւն նաեւ Հերոդոտոսի կողմէ: Աղեքսանդր Մակեդոնացիի (356 - 323 Ք. Ա.) դէմ կռուող պարսկական բանակին մէջ եւս գոյութիւն ունեցած են պատկառելի համրանք ներկայացնող Հայ պատերազմիկներ: Այս վկայութիւնները մատնել կուտան թէ՝ կապի եւ հատատատումի երեւոյթը Հայաստանի ու Պարսկաստանի միջեւ չատ հին էջեր կը պարպէ: Անկասկած, ինչպէս դիտել տուաւ բանախօսը, արհեստ եւ առեւտուր յարաբերութիւններու բերումով կայքեր կը գոյանան Իրան:

Աքեմենեան կայսրութեան փառաւոր չրջանէն ասդին, Պարթեւական, Սասանեան, Իսլամական յաջորդական հանգրուաններէն անցած մինչեւ Սաֆաւեան իշխանութեան ժամանակները, հետեւողական ժամանակահատուածները Հայ տարրին ներկայութիւնը, գաղութ ըմբռնումին սահմաններուն մէջ, դրեթէ միչտ ալ գերակչիռ եղած է, թէ իբրեւ թուաքանակ, թէ իբրեւ որակ:

Թղթակցութեան մը սիւնակները թոյլ չեն տար, որպէսզի քիչ թէ չատ ընդարձակ գոյներով ներկայացնենք պատմական պատկերը ամբողջութեամբ: Ըսենք միայն, թէ փրոֆ. Ա. Բազդեանց բծախնդիր մօտեցումով խօսեցաւ գաղութին կազմաւորում - զարգացում առանձնական հանգրուաններուն մասին, կէտ առ կէտ յիչատակելով ասոնց արձանագրած եղերէջները՝ յատկանչական պատկերացումներով: Ասոնց մէջ անկասկած Նոր Ջուղան, Իրանի այդ ժամանակուան մայրաքաղաք Սպահանի կողքին, Զայանդերուդ գետին հարաւը հիմնուած այդ հայաւանը, ի հետեւանք Շահ Աբբասի պարտադրած Հայ զանգուածներու բռնագաղթական գաղթին, ժէ. դարուն իսկ Հայ վերածնութեան ընդհ. չարժումին մէջ առանձին դիրք գրաւեց: Հոն չինուած Ս. Ամենափրկիչ վանքը, Խաչատուր Վրդ. Կեսարացիի հիմնած եւ գլխաւորած կըրթարանը, չատ չուտով «Համալսարան» որակուելու կոչումին արժանացաւ: Եւ դեռ կարեւոր կեդրոն գրչագրութեան, ծաղկազարդ մանրանկարչութեան եւ, դեռ հիմնարար աշխատանք Հայ տպագրութեան ուղղութեամբ եւայլն:

Բանախօսը, այնուհետեւ, մանրամասն անդրադարձաւ ներկային վրայ: Ասեցաւ Թեհրանէն մինչեւ Կասպից ծովի եզերքները, Պարսից ծոցի ափերը տարածուած, տարտղնուած Հայ հաւաքականութիւններուն մասին: Համրանք, ազգային, կազմակերպական, մչակութային եւ, նոյնիսկ մարզական եռուզեռ, իրենց առանձնայատկութիւններով, ինչու ոչ նաեւ իրենց առօրեայ հնհնուքներով: Թիւ, տուեալ, նկարագրութիւն եւ պարզաբանութիւն չարք կազմեցին:

Եւ, վերջապէս, ներկանները լուսաբանուած սահիկներով, - կղզին բացատրութիւններ, - տեսան Ս. Թադէի վանքը իր կառոյցի մանրամասնութիւններով, տպաւորիչ հարթաքանդակներով, Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքին հոյակապ որմնանկարները, ներսը՝ վարչն մինչեւ գմբէթը իր հմայիչ ծաղկանկարները, զարդանկարները, կարճ՝ նկարազարդուած: Ապա՝ Սպահանը Նոր Ջուղային միացընող կամարակապ մեծ կամուրջը՝ կառուցուած ԺԷ. դարուն, Ալլահվերտի խանին կողմէ, «Չհէն Սութուն» (քառասուն սիւներ) միայարկանի պալատը (իրականին մէջ քան սիւներ են, որոնք, սակայն, ցոլանալով առջեւի աւազանին վրայ, կը ստեղծեն քառասուն սիւներու պատրանք) եւայլն:

Դասախօսութեան յաջորդեց երկար հարց ու փորձ, - Սիւնի - Շիի, ճէլայէրտիներ Ռումի, Հաֆըզ, Ֆիրտուսի եւ անոր Շահնամէին, որ ինչպէս բացատրեց պատախօսը գրուած է անեղծ պարսկերէնով, քանի ցանցառ թիւով արաբերէն բառեր գործածուած են:

Ասով փակուեցաւ Յանձնախումբի եւամսեայ յայտագիրին 1990-ի չարքը:

Յունուարին նոր չրջանը՝ դասախօսութեամբ եւ Հայ Մչակոյթի Օրուան նուիրուած հրապարակային հանդիսութեամբ: Իրրեւ սկիզբ:

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՑԿ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԱՐՃԱԿԻ ՈՒ ԽԱՌԱԿՈՆԻՍԻ ՎԷՃԸ

Վասպուրականի Արճակ լճի հարաւ-արեւելեան ափին մի գիւղ է եղել Արճակ անունով: Սրա կողքին Խառակոնիս գիւղն էր, ուր ածում էին աչխարհի ամենագեղեցիկ բարդինները: Խառակոնիսցիները բնութիւնից օժտուած են եղել սքանչելի ձայնով: Հայոց աչխարհի առաջին երգասէր գիւղը Խառակոնիսն է: Մինչեւ 1915 թուականը, համարեա չորս հազար տուրում, այս գիւղում չէր ծնուել մի մարդ, որ երգելու չնորհք չունենար: Ամենքին թուում էր, թէ այդ բնատուր ձայնի համար Խառակոնիսցիները պարտական են իրենց գեղատարածք բարդիներին: Գուցէ իրօք Խառակոնիսի բարդիները ձայնատուր են: Եթէ այդպէս չէ, ինչո՞ւ համար Արճակ գիւղում ոչ մէկը կարդին ձայն չունի:

Հայց Արճակն էլ յայտնի էր իր արքունուն ցորենով: Արճակի ճերմակաթոյր ու անուչարոյր հացի բոյրը հասնում էր մինչեւ Խառակոնիս:

Արճակցիներն ու Խառակոնիսցիները սիրում են հեգնել միմեանց:

Խառակոնիսցին Արճակցիներին ասում է.

– Եկէք մեր բարդիների չուաքի տակ քնէք, որ ձէնները դուրս գայ փորներիցդ:

Արճակցին էլ Խառակոնիսցիներին պատասխանում է.

– Եթէ ձեր քիմքին մեր հացի հոտը չդիպչէի՝ դուք ոչ միայն երգել, այլ խօսել էլ չէք կարողանայ:

Նութեան մէջ քան սիւներ են, որոնք, սակայն, ցոլանալով առջեւի աւազանին վրայ, կը ստեղծեն քառասուն սիւներու պատրանք) եւայլն:

Դասախօսութեան յաջորդեց երկար հարց ու փորձ, - Սիւնի - Շիի, ճէլայէրտիներ Ռումի, Հաֆըզ, Ֆիրտուսի եւ անոր Շահնամէին, որ ինչպէս բացատրեց դասախօսը գրուած է անեղծ պարսկերէնով, քանի ցանցառ թիւով արաբերէն բառեր գործածուած են:

Ասով փակուեցաւ Յանձնախումբի եւամսեայ յայտագիրին 1990-ի չարքը:

Յունուարին նոր չրջանը՝ դասախօսութեամբ եւ Հայ Մչակոյթի Օրուան նուիրուած հրապարակային հանդիսութեամբ: Իրրեւ սկիզբ:

Թ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ
ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՄԷԶՐԼ

Եկեղեցիները Ս. Սարգիս եւ Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Ղեւոնդ Քահանայ Տէր - Ստեփանեան.- Ծնած 1862 Օգոստոս 5-ին Սպերթ (Բալու), քահանայորդի, աչխարհական անուամբ Հայրապետ, ուսած անդ եւ Բալուի Միացեալ Ընկերութեան դպրոցը, 1899-ին Պէչիկթաչ (Պոլիս) տարի մը կեցած եւ պատրիարքական չրջաբերակա-նով հանդանակութիւն կատարած ծննդավայրին Ս. Թորոս խարխուլ եկեղեցուն ու դպրոցին նորոգութեան համար, վեց տարի ուսուցիչ ի Սպերթ, 1888-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիւմանեանէ: 1895-ի Յարդին, Թուրք պէկերու անվերջ հալածանքներուն հետեւանօք հոն մնալը վտանգաւոր դառնալով՝ կը փոխադրուի քաղաք, Ս. Կարապետ Թաղի իբր հովիւ եւ վարժապետ, 1903-ին ալ Մէզրէ: Երկկից փոխ - առաջնորդ (1908 եւ 1910), անդամ Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց, Թղթակից Հայ Թերթերու:

1915 Յուլիս 15-ին կը քշուի հակայ երկրորդ «պարխանա»ով մը որ քանի մը հարար հոգիէ կը բաղկանար, մեծ ու փոքր, այր եւ կին խառնամբոխ կարաւան՝ որ իր Աստուածը կը կանչէր երկինքներէն վար, Եղեսիոյ ճամբով մինչեւ Մալաթիոյ սահմանները քալած պահուն: Իսկիլ դիւղի ափանց վրայ չղթայակապ չարուած, 12-էն վեր բոլոր էրիկ մարդոց հետ՝ ամբ երբէք ալ կ'իյնայ սուլթնահար: Իր գեղանի դուստրը Նուարդ, Ամբեամանի ճամբան Արաբներու կողմէ կ'առեւանգուի, որուն ի տես մայրը խելակորոյս՝ կը նուաղի կը մնայ: Արեան եւ դիակներու յաճախակի տեսարաններէ, նոր խժդժութեանց վայրկեանէ - վայրկեան սպասումներէ պակուցեալ ժողովուրդ մը չէր գրեթէ անչուշտ օդնութեան փութալ ինկողին: Ու կարաւանը կ'անցնէր ժանտ ժանտ մահմանեներուն ոռնոցներէն ահաթեկ, հոն թողլով կիսամեռ երիցուհին, կեր վայրի անասնոց:

Արիստակէս Քահանայ Գաբրիէլեան.- Ծնած 1860 Մարտ 10-ին Երիցպազրակ (Զըմըլճածաղ), աչխարհական անուամբ Մանուկ, ուսած անդ, Ս. Փրկչեան եւ Ռուբինեան վարժարանները (Պոլիս) Պալեան Սարգիս պէյի նպաստով, այնուհետեւ Ներսէս Պատրիարքի չնորհիւ ուղարկուած Էջմիածին՝ ուր չրջանաւարտ Գէորգեան ձեմարանէն, ուսուցիչ, 1889 Նոյեմբեր 3-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիշմանեանէ՝ ծննդավայրին Ս. Խաչ Եկեղեցւոյն վրայ, ուր քահանայագործած, դաստիարակած եւ անդամակցած Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոց՝ մինչեւ 1906 Հոկտեմբեր 10, յետոյ փոխադրուած Խարբերդ եւ հոն ալ չարունակած նոյն քառեակ պաշտօնները: Առաջնորդ Պաղտ Վարդապետ կը զրէ իր մասին. «Ցարդելի, արժանաւոր, մանաւանդ զարդացեալ քահանայ»: Կը նեռուի բանտ եւ չտկալով ի գործ գրուած խոչտանգումներուն՝ հոն կ'աւանդէ հոգին:

Մէզրէի Կաթոլիկ Հայոց հովիւներն էին

Հ. Սարգիս Վարդապետ Խաչատուրեան.- Ծնած 1879-ին Խարբերդ, ուսած Պոլիս (Սէնթ - Լուի) եւ քահանայ ձեռնադրուած 1903-ին: Նահատակ:

Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Միհրտեան. - Ծնած 1878-ին Արաբկիր, ուսած Հռոմ (Լեւոնեան) եւ քահանայ ձեռնադրուած 1909-ին: Նահատակ:

Իսկ տեղւոյն Աւետարանական Հայոց հովիւ վեր. Դաւիթ Ց. Փախչոյեան Աղէտի նախընթացին բարեբախտաբար Ամերիկա անցած էր:

ՀԱՑ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

Խարբերդի ընդարձակ հովիտը երկու մասի բաժնուած է. Ուլ Օվա եւ Գուզ Օվա: Առաջինէն կ'անցնի Մեւ Գետակ, իսկ երկրորդէն Արծուրակ՝ ուր սփռուած էին հեռաւեալ հայաթնակ գիւղերը, բոլորն ալ իրենց սրբավայրերով եւ նահատակ երէցներով:

1.- Հիւսէյնիկ (Հիւանեակ), Խարբերդի ամէնէն մօտիկ եւ հայաչատ աւանը, 750 տուն (5.250 հոգին Լուսաւորչական, 150-ը Կաթոլիկ եւ 700-ը Բողոքական): Եկեղեցին Ս. Վառվառէ՝ որուն քահանաները ժողովուրդին հետ սպանուած: Զարգացած՝ Ֆայիգ, Հաճի Հասան, Թօփալ Զիւլֆի (հազարապետ), Թահիր, Րիֆաթ, Էօմէր եւայլն:

(Շար. 155)

(Շար. Ա. Էջէն)

ինծի կը թուի թէ անբաւարար է հոգ կանոն առնել: Հիմնական հարցումը անպատասխան կը մնայ այրպէսով. ինչո՞ւ այս յափշտակութիւնը կարելի եղաւ, եւ ինչո՞ւ բոլշեւիկները յաջողեցան, Սոլժենիցինի համաձայն մեր մշակոյթին օտար պարպիարատեանութեան մը հիմնուելով որ մարքս - լենինեանն էր, մոլորեցնել քառորդ դար: Գիտեմ թէ կրնամ ոմանց չանթերուն թիրախ ըլլալ, սակայն ահա այս մասին կարծիքս. լենինեան բոլշեւիկութիւնը յաջորդած է ժողովրդական բոլշեւիկութեան մը. պէտք չէ յանձնառը ուրիշներու վերապրել: Ընկերային արդարութեան, ճնշողներու դէմ դարերով կուտակուած առելութեան ըմպացումն է որ ծնունդ առաւ Ռուզինեներու (1630 - 1671-ի վեղկական պատերազմին դազախ պարագլուխը), Պուկաչեւներու (դազախ պարագլուխը որ Էխատերինեի դէմ զինեալ ապստամբութիւն մը ղեկավարեց, 1742 - 1775) եւ վերջապէս Լենիններու եւ Տրոցկիներու...: Այս բոլորը ժողովրդական խոր արմատներ ունին: Ռուսիան արդարօրէն կը յատկանշուի իշխանութեան յատուկ յարաբերութիւններով որոնք կան «հմերուն» եւ «պապա»ին, ընկերութեան եւ պետութեան միջեւ: Յարաբերութիւն որ կուպայ ժ.դարէն: Անբանացումի վիճակը որուն մէջ միշտ պահուեցանք, հեռեւանք ունեցաւ յայնախոհութեան պակասը, յարձակումնակութիւնն ու առելութիւնը: Ամէն կուսան զանգուածներու վայրագութիւնն ու բրտութիւնը: Բոլշեւիկեան քաղաքակալնութիւնը ծնաւ չնորհիւ ժողովուրդին մասնակցութեան:

Ընկերութիւնը նախ պէտք է դիտակցի թէ Խորհրդային Միութիւնը վերջին ծայր վտանգաւոր պատրանք մըն է որ միայն կրնայ ընկերային դիտակցութիւնն ու յատկապէս ժողովրդավարական ուժերը մոլորեցնել: Իրականութեան մէջ Խորհրդային Միութիւնը պարզապէս ռուսական կայսրութեան շարունակութիւնն է: Ռուսիա ոչ թէ ղեր մը կատարեց, այլ ան կեդրոնն էր կայսրութեան: Պէտք չէ ըսել թէ Ռուսիա պէտք է բաժնուի Միութենէն, այլ՝ Խորհրդային Միութիւնը պէտք է լքէ աչխարհակալական դաղափարը: Եթէ դորբաչովեան վերակառուցումը թէքնոլոժիք եւ դրամական օժանդակութիւն առնայ արեւմտեան երկիրներէն, Խորհրդային կայսրութիւնը չատ լաւ կըրնայ շարունակուիլ, եթէ նոյնիսկ իր հոդային տարածքէն մաս մը կորսնցնէ:

Արեւմուտքը, այնպէս կը թուի որ պատրաստ է վերկութեան փութալու «մեծ յեղաշրջոզ»ին, որպէս երախտապարտութիւն Արեւելեան Եւրոպայի տրուած աջակցութեան ու «ընկերային Զեռնոբիլ»ի մը վախէն որ կը սպառնայ Կայսրութեան: Նման պայմանի մը ահաւոր կ'ըլլայ ու անկանխատեսելի են հետեւանքները: Խորհրդային Միութեան Պալթեան հանրապետութիւններէն, Բելոռուսիայէն ու Կովկասէն կօրիզային զէնքերը քաշած ըլլալու պարագան արդէն գոյց կուտայ թէ դեկավարները ոչ միայն չեն բացառեր քաղաքական պատերազմի մը հաւանականութիւնը, այլեւ կը պատրաստուին վառթարապոյնին:

Զորրորդ եւ վերջին հակասութիւնը կը դանուի ընկերային դիտակցութեան մէջ: Շուկայի տնտեսութեան դէմ են ոչ միայն ամէնէն պահպանողականները, այլ նաեւ դրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը:

Տնտեսական ոչ մէկ ծրագիր մեզ պիտի փրկէ եթէ մաս չկազմենք ներկայ քաղաքակրթութեան: Դիւրին պիտի չըլլայ ատիկա, քանի որ թէքնիք տեսակէտով տարբեր բնոյթի ելոյթներով գործի սկսանք: Դադրեցանք իրար հասկնալէ, որովհետեւ այլեւս նոյն լեզուն չենք գործածեր: Զենք կրնար այլեւս ոչ սկսիլ, ոչ ալ վարել քաղաքական, տնտեսական կամ դրամական խոսակցութիւն մը, ոչ ալ ձեռնարկել խնկական փոխանակումներու որոնք մինչեւ այսօր տեղի կ'ունենային:

Այս հակասութիւնները դժուար դարմանելի կը թուին ինծի. սակայն վտանգը պիտի ըլլար չունենալ անոնց դիտակցութիւնը:

Որպէս պատմաբան կը հասկնամ որ 70-ամեայ տագնապը որ այսօր կը ծանրանայ, միակ խոչընդոտը չէ անոնց դարմանին: Անիկա կը զուգադիպի ուրիչ տագնապի մը որ աւելի խոր է եւ կուգայ ժ.դարէն: Եւրասիական քաղաքակրթութեան՝ անոր հաւասարութեան ըմբռնումին, պետութեան բարոյականին, կառոյցներուն եւ արժէքներուն տագնապն է ան: Այդ քաղաքականութիւնը տեւելու ուժ չունի այլեւս են պատառայական ու բիւզանդական մշակոյթի տարրերը որոնք անոր մէջ ինքնավար կեանքով կ'ապրէին եւ ջնջուած էին, այսօր վերածնունդի ատիթ մը կը գտնեն: Սակայն ասիկա տարբեր նիւթ է:

Այս զուգադիպումին մէջ կարեւոր է նչմարել որ բռնատիրական վարչաձեւ մը կը չարունակուի եւ նոյնիսկ կը հզօրանայ:

Խորհրդարանին մէջ Նոյեմբեր 17-ին խօսած իր ճառով նախագահը քայլ մը առաւ դէպի բռնատիրութիւն: Պարզ դիպուածի մը արդիւնք չէ որ Գորբաչով այդ ճառին մէջ ոչ մէկ սխալ ընդունեցաւ եւ ոչ մէկ առաջարկ ներկայացուց ամէնէն հըրատապ հարցերուն մասին, ինչպէս՝ հողային, սեփականութեան, ձեռնարկներու, հանրապետութիւններու անկախութեան: Այլ խօսքով, ոչինչ ըսաւ բարեփոխումները արագացնելու մասին. ընդհակառակն՝ չէշտը դրաւ զօրքին եւ օրինական կարգ - կանոնի մարմիններուն վրայ. ան յատուկ ուշադրութիւն դարձուց Դաշնակցութիւններու Միութեան, արգիլեց պատակել Պետութիւնը, անպատշաճ իրականութիւնները եւ համայնավարներու աչխոյժ գործակցութիւնը խընդրեց. ահա թէ ինչի կը նմանի մեր ապագան:

Պիտի նախընթարձի սխալիլ, քան ըսել թէ մեր փորձառութիւնը նոր պատրանք մըն է: Երկայրի փորձութեան մը ընդթը կը կրէ Գորբաչովի ճակատագիրը. վերակառուցումին պիւտարարը կրնայ անոր գերեզմանափորը դառնալ:

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՒԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Պր. Ռուբէն Գրիգորեան 500 Ֆրանք:

⁂

ԼԻ ՓԼԵՆ. - Պր. Մխրան Նաճարեան 200 Ֆրանք:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիան - Վիլէօրպանի Աբաքա մանուճխուզի ընկերուհիները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Տիկին Թէվրիզ Կարապետեանի եւ ընտանեկան պարագաններուն, իր որդւոյն Կարօ Կարապետեանի մահուան առթիւ:

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԻԷՆ

Նոր Տարուան եւ Ս. Ծնունդի առթիւ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՃԱՇ

Հովանաւորութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ

Կիրակի, Յունուար 13, ժամը 13-էն սկսեալ Աբովեան Մշակութային Տան մէջ

1, Բէ Փաժօ - Վիէն

Ճաչարժին՝ 75 Ֆր.:

Տարբ տարեկանէն վար փոքրերու՝ 35 Ֆր.:

Տեղերը կանխաւ ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մայիս 25-ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

60ՐԴ

Տարեկան Ցերեկոյթը

Կիրակի, Մարտ 10, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30-ին

Salle de la Chimie

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱՊԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուրարտակիր
Երուանդ Եաճըբճուշ

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի Կամիտաս երգչախումբի կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէկեանի:

Սկիզբ ժամերգութիւն ժամը՝ 8·45-ին:
Պատարագ ժամը՝ 9·45-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10·15-ին:

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի պինեճօն մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 27, ծօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

⁂

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ծօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՒԹԻՒ ԶՈՐՍ ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29, 30, 31 - ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1
Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի կեդրոնին մէջ,

Մասնակցութիւն՝ բոլոր ծախքերով 900 Ֆրանք: (Բացի ճամբորդութիւն):

Տեղեկութեանց եւ տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել ամէն դիշեր հետեւեալ թիւերուն.-

40 93 01 87 - 34 50 08 67

Հայկական մթնոլորտ, ամանոր, պըտոյտներ...

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

APPEL

Devant l'ampleur de ses activités musicales, la M. C. A. recherche :

Un Piano Quart-de-Queue

Pour toutes propositions s'adresser :
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
Tél. : (1) 43. 76. 55. 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28

VENDREDI
28 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.438 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 66e ANNÉE — No 17.438

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇՈՏ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ ԴԻՊՈՒԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

ԱՄԲ· – Արտաքին փոխ – նախարար Աշոտ Եղիազարեանի խօսքերը թուրք լրագրողին կը փաստեն որ, երբ մարդ ըսածը գիտէ, Թուրքիի մը ծուղակ հարցումներուն ալ կարելի է պէտք եղած պատասխանները տալ :

⁂

Ծանօթ է որ Հայաստանի Արտաքին փոխ նախարարը Աշոտ Եղիազարեան Անդարա մեկնած էր ներկայ գտնուելու Սեւ Ծովու տնտեսական համագործակցութեան միջպետական ժողովին (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 22 / 23) : «Միլլիյէթ»ի Դեկտեմբեր 25–ի թիւին մէջ տրուած է իրեն հետ կատարուած հարցազրոյց մը· հոն պատասխանելով ուղղուած հարցումներու, հայ փոխ – նախարարը կ'ըսէ թէ ջնջուած չէ Մոսկուայի դաշնագիրը որ կը պծէ Հայաստանի ու Թուրքիոյ սահմանը :

Հայաստանի հողային պահանջներուն մասին հարցումի մը ան կը պատասխանէ ·· «Ասիկա չափազանց լուրջ հարց մըն է· չեմ ուզեր զայն շօշափել, սակայն կ'ուզեմ ըսել թէ Մոսկուայի դաշնագիրը կիրարկութեան մէջ է» :

Թերթը կը նշէ թէ Աշոտ Եղիազարեան մանրամասն արտայայտուած է հայեւթուրք յարաբերութիւններուն եւ հայեւադերի կնճիռին մասին, չափաւոր ձեւով մը պաշտպանելով իր տեսակէտները :

Երբ կը հարցուի թէ Հայերու զարտարեան պահանջէն ծագում առած վէճը ի՞նչպէս պիտի ուարտի, Աշոտ Եղիազարեան կը պատասխանէ ·· «Ղարաբաղի մէջ հարցը հոդային պահանջ չէ· մեր կեցուածքը վերակառուցումի կիրարկութեան մէկ հետեւանքն է : Ան կ'ըսէ թէ պէտք է սրբագրուին անցեալի սխալները : Այս շրջանակին մէջ, Ղարաբաղի ժողովուրդը կը պնդէ թէ պատմական սխալ մը կատարուած է ու շրջանը Ադրբեջանի կըցուած : Կ'ուզեն որ սխալը սրբագրուի : Հարցը Հայաստանի առընչուած չէ : Եթէ նոյնիսկ Հայաստան մը գոյութիւն չունենար, Ղարաբաղցին պիտի պահանջէր ինքնորոշման իրաւունքը գործադրել : Հարցը այս տեսանկիւնէն պէտք է արժեւորել» :

Ան դոհունակութիւն յայտնած է Սեւ Ծովու տնտեսական ծրագրին մասնակցած ըլլալուն· որոշ յոռետեսութեամբ մը սակայն աւելցուցած է թէ՝ «երբ որ երկկողմանի տեսակցութեան մը գետին պատրաստուի, արգելքներ կը յարուցանուին» :

Թուրք լրագրողը կ'ուզէ գիտնալ թէ այսօր երբ Հայաստան կը ծրագրէ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւն հաստատել, պիտի թելադրէ՞ Սփիւռքի իր պաղութիներուն որ հակաթուրք թշնամական կեցուածքին վերջ տան :

Եղիազարեան կը պատասխանէ· – «Ահաբեկչութիւնը արձագանգն է 70 տարի առաջուան պատահարներուն : Աշխարհասփիւռ Հայերը շատ տառապեցան : Իրենց հողը ձգելով ցրուեցան զանազան երկիրներ : Բնական է որ այդ զգացումները կրեն : Այս պարագան բացատրեցի նաեւ Մոսկուայի թուրք աւագ դեսպանին : Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ իսկապէս լուրջ հարցեր գոյութիւն ունին· պէտք է հանդիպումներ տեղի ունենան անոնց լուծումին համար : Սեւ Ծովեան նախաձեռնութիւնը առաջին քայլը կը նկատեմ» :

Թերթը կ'աւելցնէ թէ հայ փոխ – նախարարը ահաբեկչական արարքները, Սփիւռքի հայութեան հակաթուրք պրծունէութիւնն ու ռճիրները ուղղակի 1915-ի հետեւանք նկատելով հանդերձ, չէ դործածած «ցեղասպանութիւն» բառը :

Աշոտ Եղիազարեան ըսած է թէ Թուրքիոյ այս հրաւէրը կը նկատեն Հայաստանի եւս ուղղուած ու Թուրքեւհայ պրծակցութեան սկիզբի մը տրամադրութիւն յայտնող ձեռնարկ, Աւելցուցած է թէ չատ տպաւորուած է Անդարայի մէջ իր անձին հանդէպ ցոյց արուած վերաբերումէն, եւ թէ մտադիր են Հայաստանի ու Թուրքիոյ միջեւ Ախուրեանի սահմանային անցքը բանալու, բայց տակաւին այս հարցով պաշտօնապէս չեն դիմած Անդարայի :

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՈՐԲԱԶՈՎ, ի վերջոյ, ձեռք ձգեց ընդլայնուած իրաւասութիւնները պրս կը պահանջէր : Այլեւս գլուխը կ'անցնի «կառավարական դահլիճի մը» զեղչեալ իրաւասութիւններով : Կողքին կ'ունենայ փոխ–նախագահ մը եւ ազահովութեան Խորհուրդ մը, որու մաս կը կազմէ ԲԱԿէ – Պէ–ի պետը : Ամէն պարագայի մէջ, Լենինէն ի վեր, ոչ մէկ խորհրդային ղեկավար այսքան իշխանութիւններ ունեցած է ձեռքը, օրինաւոր կերպով : Որպէս փոխ–նախագահ, Գորբաչով առաջարկեց կենսական եռանայիւ, ուղղափառ համայնավար մը, սենոիքաներու պատասխանատու, որ սակայն, առաջին քուէարկութեան չստացաւ բաւարար ձայներ (30 ձայն պակսեցաւ) :

ՍԼՈՎԵՆԻԱ հանդիսաւոր կերպով իր անկախութիւնը հռչակեց, իբրեւ հետեւանք Կիրակի օրուան քուէարկութեան (88,5% ի նպաստ անկախութեան) :

ԺՈՐԺ ՄԱՒՇԷ, որ Վօքլիւզի իր ապրանքը դացած էր հանդստանալու համար, սրտի տագնապ մը ունեցած է եւ Ավինեոնի հիւանդանոցը փոխադրուած : Ըստ բժիշկներուն, տագնապը ծանրակշիռ բնոյթ չունէր եւ Հինդշաբթի կամ Ուրբաթ, համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը պիտի կարենար տուն վերադառնալ : Ժ· Մաուչէ սրտի տագնապ մը ունեցած է 1975–ին եւ չատ բնական է որ Կուսակցութեան վերջին համագումարի նիստերէն բաւական յոդնած է : Առաջին ճառը մօտ չորս ժամ տեւած է –ոտքի– եւ փակման օրն ալ ելոյթ մը ունեցած էր :

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ 16·423 թոն սոսպտզական օժանդակութիւն ստացած է վերջերս 25 երկիրներէ, յայտարարած է արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Զուրկին : Այս քանակին մէկ մասը –9947 թոն– ուտեստեղէն է եւ մաս մըն ալ դեղօրայք : Օժանդակութեան մեծագոյն մասը Գերմանիայէն կու գայ :

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ կը բարձրանայ Ֆրանսայի մէջ, երրորդ յայնորդական ամիսն ըլլալով : Նոյեմբերին 0,5% յաւելում կրած է եւ աչխատող տարրին 9%–ը կը ներկայացնէ :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ դինուորական ծառայութեան կանչուած 17 հազար երիտասարդներէն 5000–ը չեն պատասխանած, յայտարարած է խորհ· սպայակոյտը :

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ կարգ մը վոփոխութիւններուն առթիւ –դլխաւորարար սիբհոնիֆլէխի հարցը– ազմուկ կը չարունակէ բարձրանալ եւ կրնայ մինչեւ դատարան հասնիլ : Ազդարեւ ընդդիմադիրներու կարդին, պերնար Փիվօ յայտարարած է թէ Տրիւոն խարած է չատեր յայտարարելով թէ Ֆրանսական կաճառը միանձնութեամբ համախ էր, ինչ որ չի համապատասխաներ ճշմարտութեան, ինչպէս պարզուեցաւ : Բազմաթիւ ակադեմականներ կ'ընդդիմանան (ներառեալ Անրի Թուայա), կոնքուն ալ ոտքի ելած է յանձինս նախադահին եւ ընդհ· քարտուղարին : Առարկողներ ալ կան որ հարկ էր նաեւ խորհրդակցիլ Ֆրանսախօս երկիրներուն հետ (չուրջ 30) եւ չկիրարկել «մշակութային աչխարհակալութիւն մը» : Գալով Տրիւոնի, կը սպառնայ դատի քաչել Փիվօն, եթէ յամառի իրեն այդպիսի խեղաթիւրումներ վերագրել : Փիվօ յամառեցաւ եւ աւելցուց թէ չատ կնդալիք բան մը կ'ըլլայ նման դատավարութիւն մը :

ՌԻԺԿՈՎԻ առողջական վիճակը ծանրացած էր, ըստ Հինդշաբթի օրուան լուրերուն, Նախորդ օրը, Խորհ· Միութեան վարչապետը հիւանդանոց փոխադրուած էր սրտի տագնապի մը հետեւանքով :

ՀՐԵԱՑ 3 ԱՉԱԲԵԿԻՉՆԵՐ, որոնք ցմահ կեանս բանտարկութեան դատապարտուած էին, ազատ արձակուեցան, ինչ որ բաւական աղմուկ հանեց Իսրայէլ եւ դրաւեալ հողամասերը : Առնցմէ մէկը երուսաղէմի մզկիթի պայթումը ծրագրած էր, որպէսզի անոր տեղը հրէական նոր տաճարը բարձրանայ : Առնցմէ ոչ մէկը եօթը տարի իսկ բանտը մնացած է : Զախ երեսփոխան Եոսի Սարիա յայտարարած է այս առթիւ – «օրէնքը ոչ մէկ խմաստ ունի : Պաղեստինցի մը որ քար մը կը նետէ, եթէ չէ սպաննուած, 20 տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի, իսկ հրեայ մարդասպան մը, քանի մը տարիէն, ազատ կ'արձակուի» :

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

22–րդ հանդիպումը վերջ գտած ըլլալով հաւասար –ոչ ոքի– արդիւնքով, Գասպարով հասաւ անհրաժեչտ 12 կէտերուն (Գարբով՝ 10) որու չնորհիւ կը պահէ համաչխարհային ախոյեանի իր տիտղոսը :

Մրցաշարքը, սակայն, չէ վերջացած, քանի որ անհրաժեչտ են 24 խաղ : Շատ բան չի փոխուիր, բացի բարոյական յաղթանակէ մը Գարբովի, որ կ'ուզէ 12 կէտի հասնիլ :

Միչէլ Նուար, Լիոնի քաղաքապետ – Երեսփոխանը մեծ հիացումով հետեւած է այս հանդիպումին :

ՃԱՏՐԱԿ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

22–րդ հանդիպումը վերջ գտած ըլլալով հաւասար –ոչ ոքի– արդիւնքով, Գասպարով հասաւ անհրաժեչտ 12 կէտերուն (Գարբով՝ 10) որու չնորհիւ կը պահէ համաչխարհային ախոյեանի իր տիտղոսը :

Մրցաշարքը, սակայն, չէ վերջացած, քանի որ անհրաժեչտ են 24 խաղ : Շատ բան չի փոխուիր, բացի բարոյական յաղթանակէ մը Գարբովի, որ կ'ուզէ 12 կէտի հասնիլ :

Միչէլ Նուար, Լիոնի քաղաքապետ – Երեսփոխանը մեծ հիացումով հետեւած է այս հանդիպումին :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՔ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20 / 26)

Հ· Յ· Դ· 100-ԱՄԵԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Օփերային մէջ, Դեկտեմբեր 23–ին տեղի ունեցած է Հայ Յեղափոխական Դաչնակցութեան հարիւրամեակի հանդիսաւորութիւնը : Բացումը կատարած է Հ· Յ· Դ· Հայաստանի Նիկոլ Ադրալեան ուսանողական միութեան ներկայացուցիչը, որուն առաջարկով ներկաները մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգած են Դաչնակցութեան զաղափարներուն, Հայաստանի անկախութեան համար զոհուած բոլոր մարտիկներուն յիչատակը :

Օրուան բանախօսները եղած են Հ·Յ·Դ· Հայաստանի կեդրոնական Կոմիտէի քաղաքական դիւանի ներկայացուցիչ Թուբէն Յովսէփեան եւ «Ազդակ» օրաթերթի խմբագրիր Վարանդ Փոփոդեան : Հանդիսաւորութեան մասնակցած է նաեւ Նիկոլ Ադրալեանի աղջիկը՝ Տորա Ադրալեան :

Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են «Տադարան» համոյթը եւ Սունկարեան Թատրոնը :

⁂

Հ·Օ·Մ·–Ի ԹԱՂԱՄԱՍԸ՝ ԱՐՇԱԻԻՐ ՇԻՐԱԿԵԱՆ

Միացեալ – Նահանգներու Հայ Օգնութեան Միութեան միջոցներով պնուած ու Եուկոսլավիայէն Ախուրեան դիպուածառուած քառասուն տուները յանձնուած են ազէտեալ բնակչութեան : Կրաչէնկ եաք, այս երկրորդ բնակարանամուտն է, զոր ազէտեալներուն կը պարգեւէ Հ·Օ·Մ·–ը :

Երեք սենեակէ բաղկացեալ ճերմակաթոյր անհատական նախաչէն տուներ՝ նրկուղներով, յարդարուած ու կարդի բերուած փողոցներ : Բնակարանները՝ յարմարաւէտ ու տաք :

Թաղամասի բացման առթիւ Երեւանէն ժամանած են հարիւրաւոր մարդիկ՝ ներսութիւններ, դրականութեան եւ արուեստի դործիչներ, չինարարներ :

Հ·Օ·Մ·–ի անդամ Անժէլ Մանուկեան իր խօսքին մէջ յայտնած է թէ կապոյտ Ասչի Երեւանի մէջ բացած դրասենեակէն եաք, նման դրասենեակներ կը բացուին նաեւ Կումայրիի ու Ախուրեանի մէջ :

Ախուրեանի չրջանի գործադիր Կոմիտէի նախագահ, երեսփոխան Մարտին Տօնոյեան իր ելոյթին մէջ յայտնած է որ թաղամասը կը կոչուի Արշաւիր Շիրակեանի անունով : Ելոյթ ունեցած են նաեւ Ազէտեալ գօտիի եւ գաղթականներու յանձնախումբի նախագահ՝ Խաչիկ Սատմբոլեան ու նախարարապետի Ա· տեղակալ՝ Գէորգ Վարդանեան :

⁂

ԻՆՔՆԱՎԱՐ ԿԱԶՄԱԻՈՐՈՒՄՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻՆ ՍԱՏԱՐ

Մոսկուայի մէջ, Դեկտեմբեր 16–ին տեղի ունեցած է Խորհրդային Միութեան ինքնավար կազմաւորումներու ընկերակցութեանց համակարդիչ խորհուրդին արտակարգ նստաչրջանը :

Քանի մը ամիս առաջ ստեղծուած ընկերակցութեան այս համաժողովին ներկայ եղած են 6 ինքնավար հանրապետու-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀ

ԳԱՒԱՌԻ ԽԱՂԵՐ

Տարօնի գիւղերու ինչպէս նաեւ Մշոյ դպրոցին եւ այլիներուն մէջ ընկերներուս հետ խաղացած եմ զանազան մանկական խաղեր, զորս կը յիշեմ անհուն կարօտով։

Պահուրտուքի համար երկու կամ աւելի խաղացողներ կը հաւաքուին իրարու քով, անոնցմէ մէկը ձեռքը տանելով իւրաքանչիւր ընկերոջ կուրծքին, կ'արտասանէ հետեւեալը՝

«Ա՛լեմ, քալեմ,
«Ձամիչ կ'ըլլեմ,
«Ա՛լմա, քուլմա,
«Ժրնջիլ, քաւա,
«Քավուն, խարփուս,
«Ձըգտըմ քավուզ։

Խաղին ձեռքը, որուն վրայ որ կենայ ամէնէն վերջը, անիկայ կը պառնայ «խոզ», այսինքն՝ ան պէտք է վազէ ու փնտռէ պահուրտողները։

**

Դարձեալ նոյն ձեւով խաղացողներէն մէկը կը սկսի իր ձեռքը տարուբերել իր եւ դիմացի ընկերոջ կուրծքին բանալով՝

«Էֆէ՛, դո՛ւբէ
Տըճագ է,
Շա՛մա, մամա,
Կուկուզէ,
Ա՛լ, քի՛քեռ,
Ձա՛լ քի՛քեռ,
Մախքաճ կռիակ,
Թը՛ր, պոպոճա՛կ
Ձաճ՝ ճուկ»։

Այս մէկը քրտական խաղատած մըն է։ Դժբախտաբար ամբողջ բառերը չեմ կըրնար թարգմանել, քիւրտերէնի անծանօթ ըլլալուս։ Ձայն առլած եմ մօրմէս թուխակի նման, դիտեմ, միայն որ մայրս Գիւլիզար, կ'ըսէր թէ, ինքն ալ առլած է իրենց քիւրտ պարտիզպանէն, որուն անունը Խաչիկ է եղեր։ Այս պարտիզպանը չորս տարեկան թոռնիկ մը ունի եղեր, անունը Փերիչան, զոր իր ծունկերուն վրայ նստեցնելով կը խաղցնէ եղեր։ այս մանկական ասացուածքով, մէյ մը ալ, ամէնէն վերջը կը հարցնէ եղեր թոռան՝ – «Փերիչան, լաւ՞, դու հլպո՞ւի» – որ թարգմանի՝

«Փերիչան պատակս, դուն առլեցա՞ր»։

«ինո՛ւ, լաթ ու չա՛թ,
«Ֆուփքա փա՛թ,
«Ձաւար կլանք,
«Շիրէ միաւ,
«Տատխէ խուար,
«Տովէ վշար,
«Մրնիցշկէ շարժէ կը՛ր
«Տիւ փըլըքի
«Սարէ սապաքաճ խրպըքի···»։

Վերոյիշեալ խօսքերէն միայն կը հասկնամ թէ, «Տիք Ֆիլըքի», այսինքն՝ «աքաղաղը փախեր է» և «սարէ սապաքան խըպըքի» այսինքն՝ «առաւօտ կանուխ փախեր է»։

Աչկապուկի պարապային խաղացող տղոցմէն կամ աղջիկներէն մէկը կը կապէր աչքերը եւ կը կենար մէջտեղ չըլլապատուած խաղընկերներով։ Խաղացողներէն մէկը կը մօտենար աչքերը կապուած ընկերոջ եւ կռնակը զարմիկով, կը գոչէր հարցական.– «Զըմփօ, զըմփօ, քու մամ ի՞նչ է էփի»։ – աչքերը կապուած ընկերը կը պատասխանէր.– «ճա՛չ»։ միւսը կրկին կը հարցնէր.– «մէջ ի՞նչ է զրի» – «օսկի մատնիկ» կը պատասխանէր աչքերը կապուածը – «զդ մատնիկ ո՞ւր է կորի» կը հարցնէր կրկին խաղընկերը։–«չը՛մ գինա՛» կը ձայնէր աչքերը կապուած ատան։ Այդ պահուն հարցականդողը ուժգին հարուած մը կուտար աչքերը կապուած ընկերոջ կռնակին գոչելով.

– «Գըտաբերիմ ու չըմ ի տայ» ու այս բսելով կը վախչէր, տեսակ մը հրաւէր՝ վինք բռնելու։ Աչքերը կապուած խաղացողը ձեռքերը տարածելով եւ վախկոտ քայլերով կը սկսէր աջ ու ձախ դառնալ ու փնտռել իր կռնակին զարնողը կամ միւս խաղընկերները։

Դժբախտաբար խօսակցութեան մնացեալը չեմ յիշեր, որովհետեւ, աւելի երկայն եւ սրամիտ զրոյց մըն էր այս խաղը, Մշոյ մանուկներու մէջ։

Հետեւեալ մանկական խաղն ալ տեղի կ'ունենար երկու խումբի բաժնուած խաղընկերներու միջեւ, որոնք դէմ դիմաց չարուած, իրենցմէ մէկը կը պրկէին դիմացի խումբէն ընկեր մը որսալու կամ պահանջելու իրենց խումբին համար։ Եւ կողմ սուրհանդակ ընկերը ձեռքերը բերնին դրած կը գոչէր, բերանը բացելով եւ «վո՛ւ, վո՛ւներ» արձակելով – «ամա՛, ամա՛, փաչէն գառ մը կ'ուզէ» եւ այս ըսելով, դիմացի կարգի պահին հաւանութեամբ խաղընկեր մը կը տանէր իր հետ եւ այսպէս, փոխադարձաբար։ Հասկընալի է անշուշտ, «Փաչէն գա՞ռ մը կ'ուզէ» ըսել է – «մեր խումբին պէտք որս մը կ'ուզէ, անգամ մը կ'ուզէ»։

Այս տոհմիկ խաղերու կողքին, Պոլսէն կամ Կարինէն եկող ուսուցիչները Մշոյ զաւրոցներուն խաղացանկին մէջ մտցուցած էին նորաձեւ խաղեր։ Այս մէկը, կը խաղացուէր հետեւեալ կերպով։ Երկու խումբի բաժնուած, դէմ դիմաց աղջիկ – ներ թեւ թեւի մտած կը դիմաւորէին դիմացը երգելով եւ յառաջանալով։ Մէկ խումբը կ'երգէր.–

– «Ով խումբեր, ով խումբեր մերին խումբերը»–
– Դիմացի խումբը կը հարցնէր,
– «Ի՞նչ կ'ուզէք դուք, ինչ կ'ուզէք դուք մերին խումբերը»։ Միւսը կը պատասխանէր.
– «Մէկ ազուոր մը տեսանք, զանիկա կ'ուզենք»։
– «Այդ ազուորին անունը մեզի յայտնեցէք»։
– «Այդ ազուորին անունը, Օրիորդ Փառանձեմ»։
– «Նազլի է տուղլի է չի կրնար քալել»։
– « Նազլի է նէ, տուղլի է նէ, կառք մը կը պրկենք»։

Եւ, իրրեւ թէ կառքը կ'երթար դիմացէն իր անուանարկած աղջիկը բերելու. մէկ խումբը կը յառաջանար, միւս խումբէն աղջիկ մը կ'առնէր ու եւ – եւ կուզար։ Եւ այս անգամ միւս խումբն էր որ կը սկսէր երգել – «ո՛վ խումբեր···» եւ պահանջել ուրիշ ազուոր աղջիկ մը առաջինէն եւ այսպէս, չարունակարար։ Ինչպէս կը տեսնուի բառերէն, այս խաղը աւելի զրական լեզուով կ'արտայայտուէր, մայրաքաղաքէն եկած ըլլալուն պատճառու։

Դարձեալ Մշոյ երախաները, պատանիները, նորատի աղջիկները եւ նոյնիսկ չափահասները, ժամանցի համար, իրենց զուարթ պահերուն իրարու հետ կը խօսէին թռչնային լեզուով, որուն կ'ըսէին տեզացիները՝ – «ձընճղղու լեզու»։

Հազիւ մէկ – երկու նախադասութիւն մնացած է յիշողութեանս մէջ։

« Ըզաղջի՛, ըզերկրո՛, տըզերտըզա՛նք, մըզեր տըզուն» – այսինքն՝ – «աղջի՛, եկուր երթանք մեր տուն»։

« Ըզօրկի՛, նըզազ տըզուզ, կըզերկրկի՛» – այսինքն՝ «ինչո՞ւ նազ ու տուզ կ'ընես» եւայլն։

Այս տողերը արտասանելով ալ կը խաղային կատուներուն կամ չատ փոքրերուն հետ։

«Փիսի՛, փիսի՛, փամպուխի
Ապըրշըմէ սանդուխի
Ես պարոնի տղէն իմ
Թագաւորի փեսէն իմ։

Փիսի՛, փիսի՛, կ'ըսէին կատուներուն, խօսելու համար. իսկ շուներուն պարագային՝ կուչօ՛, կուչօ՛։ Մինչ հաւ ու աքլոր կանչելու համար կ'ըսէին՝ ջո՛ւ, ջո՛ւ, ջո՛ւ։

Ցաճախ կ'ըսէին մեծերուն.–
«Ինչո՞ւ նազ ու տուզ կ'ընես», եւայլն։

ՆՈՐ ԳՐՔԵՐ

ՔԱՐԵՐԻ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԱՄՊԱՐԵԱՆ

Քարաչատ Հայաստանում քարի մասին լոյս են տեսել հատուկենտ գրքեր, որոնք, սակայն, բոլորն էլ ուշագրաւ են ու օգտակար։ Օրերս այդ հրատարակութիւնների թիւն աւելացաւ եւս մէկով՝ Թադեւոս Թադեւոսեանի «Քարերը եւ քաղաքները» ստուար հատորով։ Գրքում արուում են ընդհանուր տեղեկութիւններ քարերի առաջացման, նրանց յատկութիւնների, կիրառութեան ոլորտների, ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան եւ այլ կերպարուեստների մէջ ունեցած դերի մասին։

Նիւթը չարադրելիս հեղինակն ընթերցողին ուղեկցում է աշխարհի հին ու նոր երկիրների, եւ ի հարկէ Հայոց աշխարհի, «քարէ» ճամբորդներով։

Բոլոր ժամանակներում քարը բացառիկ նշանակութիւն է ունեցել հայ ժողովրդի կեանքում։ Հայոց լեռնաշխարհում առկայ են ընութեան մէջ յայտնի գրեթէ բոլոր քարատեսակները։ Հին ժամանակներում քարը հայ մարդու համար դարձել է ջրաղաց, ձիթհան, կամուրջ եւ յարմարաւէտ կացարան։ Քարարուեստը Հայաստանում առաւել բարձր զարգացման է հասել յատկապէս Միջնադարում, երբ ստեղծուեցին հայ ճարտարապետութեան բազմաթիւ յուշարձաններ հայկական ոգի բարձրաւանդակում։ Աչխարհի գրեթէ 100 հնագոյն քաղաքներից 24-ը կառուցուել են հայկական լեռնաշխարհում։ Միայն արարատեան դաշտում հայ ժողովուրդը կառուցել է հինգ հնագոյն քաղաքներ, որոնցից էրեբունին ամենահինն է Մերձգրային Միութիւնում՝ աւելի քան 2770 տարեկան է։ Հայկական քարաշէն հնագոյն քաղաքներից ամենաերիտասարդը էջմիածինն է, որը շուրջ 1880 տարեկան է։ Հայկական քարարուեստի նշանաւոր կոթողներից մէկն էլ էջմիածնի Մայր տաճարն է, որտեղ կեանքը անընդմէջ յարատեւել է 1685 տարի։ Հայ ճարտարապետութեան պարծանքը՝ Զուարթնոցը, որ կառուցուել է 7-րդ դարում հանճարեղ ճարտարապետ Եռհանի նախագծով, կանգուն է եղել 300 տարի եւ փլուել է երկրաշարժից, 10-րդ դարում։ Նրա աւերակները յետագայում ամբողջ հազար տարի մնացել են հողի տակ եւ պեղուել են միայն 20-րդ դարում։ Քարամշակման փայլուն կոթողներ են նաեւ հայ ժողովրդի կառուցած հարիւրամեակները կանգուն կամուրջները, ինչպէս, օրինակ, Ախտա գետի կամուրջը (16-17-րդ դար), Արփա գետի կամուրջը Ագարակաձոր գիւղի մօտ (17-րդ դար), Սանահինի կամուրջը Դեբեդի վրայ (12-րդ դար), Աչտարակի կամուրջը Քասախ գետի վրայ (1664 թ.), Երեւանի հին կամուրջը Հրազդանի վրայ (1679 թ.), Տաթեւի կամուրջը Որոտանի վրայ (17-րդ դար) եւայլն։ Մեր թուարանութեան առաջին դարում քարի կառարելագոյն մշակումով է կառուցուած Գառնիի հեթանոսական տաճարը, որի քիւերը զարդարուած են քանդակագործական հարուստ պատկերներով։ Այս տաճարը իր ճարտարապետական կատարելութեամբ յունական ճարտարապետութեան նշանաւոր նմոյշներին հաւասար օրինակ է։

Բագրատունիների ճարտարապետութեան մի բացառիկ նմոյշ է Սեւկարի քարաւանատունը, որը կառուցուել է 1332 թուականին, Սիւնեաց Նահանգի Գեղարքունիք գաւառը Վայոց ձորին կապող ճանապարհին 2410 մեթր բարձրութեան վրայ։ Այս աքանչելի քարաւանատունը իր ընդարձակ կամարակապ սրահներով դասւում է 650 տարի եւ այն էլ լեռնային բարձունքում։

Թ. Թադեւոսեանի «Քարերը եւ քաղաքները» գիրքը հարուստ է նաեւ քարի մասին բազում հետաքրքրաշարժ պատմութիւններով, ահա ու ապիտակ լուսանկարներով, որոնք աւելի գրաւիչ ու աշխոյժ են դարձնում գրքի ընթերցումը։

Ցաճախ գիւղերու մէջ լուսնակ գիշերով կալերուն մէջ պար բռնած կ'երգէինք։ Եթէ դէպ չգոյութեան պարապային՝ կը գոհանային արձաթէ ապարանջանով կամ մատանիի մը օգտակով։

Իսկ ամբան ասթերուն, երբ փղոցները կը խաղայինք, կամ առուի ափերուն նըստած կ'ըլլայինք, մրցումի կ'ելլէինք, մանչ – աղջիկ խառն, կը գիտէինք բոցավառ արեգակը։ Մեր մանկական աչքերը լայն բացած, կը սեւեռէինք արեւի սկաւառակին. ով որ երկար տեւողութեամբ եւ անդադար, առանց աչքը թարթելու դիտէր արեգակը, անիկա կը չահէր առաջնութիւնը։ Շատ անգամ, ես, յիմարս չահած եմ առաջնութիւնը, որովհետեւ այնքան երկար եւ անթարթ աչօք կը դիտագրէի արեգակին, որ կիպիշ ճառագայթները կ'այրէին բիբերս եւ կը սկսէր արտասուքը հոսիլ ակնակապիչներէս···։ Ու, ո՛վ անյաւատ ապիտութիւն, կ'ուրանայի, լեթոքն կը խեղդի, որ կըսեր եմ դիմանալ երկար···։ Երբ այսօր, յիսուն տարի յետոյ կը կարդամ թէ, արեւը չէշտակի նայիլը կրնայ կուրցնել աչքը։ Կը զարմանամ թէ ինչպէս դիմացած են մեր մատղաշ տեսողութիւնները. ոչ ոք կ'ուսուցանէր մեզ, ոչ ոք վտանգը ցոյց կուտար մեզի կամ կ'արգիլէր···։

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Գէմպրիճի «Զօրեան» հիմնարկին հրաւէրով երկու շաբաթ Մասաչուսեթ – Նահանգներ եւ Գանատա գտնուած է Գերապայծառ Տէր Հայրապետ Հարցեան Ճանճեանտամի քարտուղար Սամուէլ Շահմուրադեան։ Վերադարձին երեսփոխանը «Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետեւեալը պատմած է.–

Հանդիպումները գոյց տուին որ անկախութեան ուղին բռնած Հայաստանը թէ՛ ոգեւորութիւն եւ թէ մտահոգութիւն կուտայ Սփիւռքահայերուն։ Կը նկատուի նաեւ գործնական մօտեցում. չատեր կը հարցնէին թէ ի՞նչ կարելիութիւններ եւ երաշխիքներ կ'ունենան իրենք, եթէ որոչեն համատեղ կամ սեփական գործ հիմնել Հայաստանի մէջ։ Որքան չուտ կարգ ու կանոն հաստատուի հոս, որքան չուտ փարատին սփիւռքահայութեան մէկ մասին անհիմն կասկածները Հայ նոր Պետութեան քաղաքական որոշ դիրքորոշումներուն նկատմամբ, այնքան չուտ Սփիւռքը դէպի հայրենիք կը մղէ իր քաղաքական, մտաւոր, տնտեսական կարողութիւնները։

Բովանդակալից էին մեր հանդիպումները Ամերիկայի պաշտօնական եւ դիւանական ու հանրային կազմակերպութիւններու հետ։ Ուաչինկթընի «Քէնընըն» հիմնարկին մէջ, որ կը պարագլ Ազգային Միութեան ու Արեւելեան Եւրոպայի խընդիրներով, իմ զեկուցումէս յետոյ բաւական առաջին զարմանքի մը առիթ եղաւ Գահանիի հեթանոսական տաճարը, որի քիւերը զարդարուած են քանդակագործական հարուստ պատկերներով։ Այս տաճարը իր ճարտարապետական կատարելութեամբ յունական ճարտարապետութեան նշանաւոր նմոյշներին հաւասար օրինակ է։

Բազարտաչէն ճարտարապետութեան մի բացառիկ նմոյշ է Սելիմի քարաւանատունը, որը կառուցուել է 1332 թուականին, Սիւնեաց Նահանգի Գեղարքունիք գաւառը Վայոց ձորին կապող ճանապարհին 2410 մեթր բարձրութեան վրայ։ Այս աքանչելի քարաւանատունը իր ընդարձակ կամարակապ սրահներով դասւում է 650 տարի եւ այն էլ լեռնային բարձունքում։

Թ. Թադեւոսեանի «Քարերը եւ քաղաքները» գիրքը հարուստ է նաեւ քարի մասին բազում հետաքրքրաշարժ պատմութիւններով, ահա ու ապիտակ լուսանկարներով, որոնք աւելի գրաւիչ ու աշխոյժ են դարձնում գրքի ընթերցումը։

կան սուբ բանակիչ ծագեցաւ։ Անգամ մըն ալ համոզուեցայ որ գոնէ հիմա եւ մօտ ապագային Միացեալ - Նահանգները չեն ընդառաջեր խորհրդային հանրապետութեանց ձգտումներուն եւ կը պաշտպանեն Միութեան ամբողջականութիւնը։

Ամերիկայի Արտաքին նախարարութեան՝ Խորհրդային Միութեան ազգերու հարցերով յատուկ խորհրդատու Փոլ Կլոպըլ ըսաւ թէ Միութեան արհեստմը անխուսափելի դործընթաց է։ «Մենք կը հասկնանք, - ըսաւ ան, - որ չատ բան չենք ըրած Հայաստանի համար, սակայն յարաբերութիւնները չուտով կրնան պաշտօնական դառնալ, Ներկայացուցչութիւնները կը փոխանակենք, եւ այն ատեն Ամերիկայի Նախագահն ու Արտաքին Նախարարը կ'ընդունին ձեր դեկավարը»։

Հանդիպումներ ունեցայ նաեւ մարդկային իրաւանց «Առանց նախապաշարում - ներու» կազմակերպութեան, «Հելսինքիի պաշտպանութեան ամերիկեան խումբ»ին հետ։ Դատախազութիւններ կարդացի Հարվըրտի Համալսարանին եւ Ֆիլատելֆիոյ Արտաքին քաղաքականութեան ուսումնասիրման հիմնարկին մէջ։ «Բանասուր պատմութիւն» գիտական ընկերակցութեան տարեկան ժողովին պատմեցի թէ ինչպէս վկայութիւնները հաւաքեցի Սումգայիթի ողբերգութիւնը վերապրածներէն ու ժողովածու կազմեցի։ Ի դէպ, այն վերջերս թարմանուեցաւ անգլերէնի ու լոյս տեսաւ Նիւ - Եորքի մէջ։

Այցելանդերձ, ըսած է Շահմուրադեան, չատ աւելի կարեւոր կը նկատեմ հանդիպումները Սփիւռքի մեր հայրենակիցներուն հետ։ Անոնք չատ կը թերագնահատեն իրենց կարելիութիւնները, բայց համոզուած եմ՝ Սփիւռքը հզօր ուժ է, միայն թէ՝ դէշ կազմակերպուած ու տարաձայն ուժ։ Այս օրերուն կարելիութիւն ստեղծուած է որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը միաւորէ Սփիւռքը, համախմբէ իր չուրջը։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԴԷՄՔԵՐԸ

1745 Հոկտեմբեր 1ին Բենեդիկտոս ԺԴ. պապը վերջակէտը դրաւ այն նամակին զոր պիտի ղրկէր Օկսպուրկի եպիսկոպոսին. այդ նամակը 14 համառօտ դրուխներով կ'ամփոփէր ու կ'եզրակացնէր կարեւոր հարց մը. եպիսկոպոսը հարց տուած էր թէ պէ՞տք էր արդեօք Ս. Հոգիի պատկերը ցրուել, համաձայն՝ մայրապետի մը տեսիլքին։ Նախորդ տարին մահացած այդ մայրապետը «տեսած» էր Ս. Հոգին, որպէս՝ չատ գեղեցիկ երիտասարդ մը։

Եպիսկոպոսին հարցումին ժխտական պատասխան տուած էր պապը։ Անոր նամակը կարեւոր փաստաթուղթ մըն է որ կը լուսաւորէ հռոմէադաւան եկեղեցւոյ արուեստագէտներու բարդ յարաբերութիւնը։ Անիկա կը նկատուի արեւմտեան սրբազան արուեստի կտակ մը։

Մինչեւ ԺԲ. դար, արուեստի եւ կրօնական պաշտամունքի պատմութիւնները բոլորովին զուգահեռ էին իրարու։ Նկարչութիւնը, քանդակագործութիւնը, ճարտարապետութիւնը, նաեւ նոյնիսկ երաժշտութիւնը, գլխաւոր արուեստներն են, լծուած՝ հռոմէադաւան եկեղեցւոյ ծառայութեան։ Իսկ կրասեր կոչուած արուեստները՝ ինչպէս վիմապրութիւնը, մեծապէս օգնած են քրիստոնէական պատկերին ծաւալելուն։

Եկեղեցին միշտ -յատկապէս կաթողիկէն- թելադրած է այն չափերը որոնք պէտք է յարդուէին նկարներու պատրաստութեան մէջ։ Կ'ըսուէր նաեւ թէ ինչ բան կրնար ներկայացուիլ եւ ինչ բան՝ ոչ։

Ծանօթ է որ պատմութեան ընթացքին եկեղեցական նկարներու հարցը չատ անդամ պատերազմներու եւ եպիսկոպոսներու մէջեւ պատակատմներու պատճառ կ'ըլլար։ Ատոնց կարեւորներէն մէկն էր Ը. դարուն Բիւզանդական կայսրութեան մէջ ծագած խռովութիւնը։

Կրօնական յեղաշրջումներու ժամանակին ալ սուր հարցեր ծագած են քրիստոնեաներու միջեւ, նկարներու դործածութեան մասին։ Լուտեր կ'ընդունէր դործածութիւնը, Կալվին խստիւ կը մերժէր, վախնալով կռապաշտութեան վերադարձէ մը։ Ցուինկլի մէկէն ճամբայ մը դտած էր. կը թոյլատրէր որ Աստուածաշունչերը նկարազարդուին։ Կալվին կ'րսէր թէ օրինաւոր չէ Աստուծոյ սա կամ նա դիմագիծը վերագրել. աւելի կը նկատէր ըմբռնացում մը իսկական Աստուծոյ հանդէպ։

1563 Դեկ. 3-ին, Երեսուններու ժողովին փակման օրը հրամայական մը կը հրապարակուի Քրիստոսին, Ս. կոյսին եւ սուրբերուն պատկերներուն մասին. Աստուծոյ եւ Ս. Հոգիին մասին խօսք չկար։ Եպիսկոպոսները իրենք պիտի որոշէին իրենց իշխանութեան ենթակայ եկեղեցիներուն պարագաները։

Քրիստոնեայ առաջին արուեստը որ գենատիր դերեզմաններու արուեստն էր, խորհրդանիշներ կը դործածէր, ուր անասուններու կերպարներ կային, ինչպէս՝ թռչուն, ձուկ, դառնուկ. աւելի վերջ յայտնուեցան Քրիստոսի ու Մարիամի կերպարները։

Ժ. դարուն մօտ, կ'երեւին խաչելութեան առաջին նկարները. Քրիստոս, անոնց մէջ հագուած է երկար ու պարզ շապիկ մը, որ հետզհետէ պիտի վերածուի մէջքին վրայ ոլորուած կերպասի կտոր մը (ԺԴ. դար)։

Երեւակայութիւնը մեծ տեղ կը դրաւէ աղօթարաններու նկարազարդումին մէջ ու պատերը, առաստաղները կը լեցուին սուրբերու նկարներով որոնք կը պատմեն քրիստոնէական կրօնքը։

Այս հոլովոյթին մէջ որոշիչ հանգրուան մը է Վերածնունդը։ Այդ շրջանին է որ պատկերաւոր արուեստի գլխաւոր կանոնները կ'որոշուին եւ նաեւ կը յայտնուին Հայր Աստուծոյ պատկերները։ Քրիստոնէական արուեստէն այս տարբը բացակայած է մինչեւ ԺԴ. դար։ ԺԶ. դարէն սկսեալ ան կը ներկայացուի որպէս տարեց Հայր մը որ գրեթէ ծերացած Քրիստոս մըն է, մազերը թափած, երկար կամ կարճ մօրուքով մը, որ չաճախ սպիտակ է. Ան նստած է փոքր ամպի մը վրայ որ երկրին ու երկրքին միջեւ սահմանագիծը կը նշէ։

Կրօնական արուեստի մարդին մէջ ամէն ստեղծագործութիւն գրեթէ կանդ առած է Ֆրանսական Յեղափոխութեան ու ոտնձգութիւն չեղանին նախօրեակին, հակառակ անոր որ ոչ մէկ կապ կայ ատոնց միջեւ։ ԺԹ. դարը, ընդհակառակն, մեծ արտադրութիւն մը ունի կրօնական արուեստի մարդին մէջ։ Երկու գլխաւոր ուղղութիւն կը նկատուի հոս. կան յայտնի արուեստագէտներու ապսպրուած արուեստի դործերը (Ինկրը, Տըլաքրուա, Կապրիէլ Ֆոռէ), ապա՝ աւելի ժողովրդական դործեր։

Ի. դարուն ժողովրդական արուեստի յայտնի ճիւղը՝ չարժանկարը չաճախ աւետարանական նիւթերու վրայ կ'աչխատի, կամ սուրբերու կեանքին մասին ժապաւէններ կը պատրաստուին։ Եկեղեցիին դիրքը այս մասին, կարելի չէ ըսել թէ չինիչ ու միանչանակ եղած է. ան հագուադիպ պարագաներու մէջ քաջալերը հանդիսացած է, իսկ մեծ մասով դրաքննութեան ենթարկած է դործը։ Երբեք ինք նախաձեռնող չէ եղած այս ուղղութեամբ։ Ուրիչ մարդերու մէջ քանի մը համարձակ դէմքեր կարեւոր արուեստագէտներու թոյլ տուած են որ որոշ եկեղեցիներու մէջ իրենց տաղանդը ցոյց տան։

Այսօր, երբ այդ տաճարները այցելուներ կ'ընդունին, տակաւ արուեստի գործին վայելքին համար է եւ ոչ թէ անոնց ընդմիջէն աստուածային խօսքը լսելու։ Աստուծոյ մօրուքին երկարութիւնը աստուածաբանական հարց մը չէ, այլեւ՝ գեղագիտական տուեալ մը։

Այսօր, արուեստի որոշ գործեր որոնք կոչուած էին սկզբունքով հաւատքի զօրութիւնը չեչտելու, իրենք պաշտամի առարկայ դարձած են, ստեղծելով ժամանակակից հակասութիւններէն մէկը։

Ա. Թ. Թ.

ՃՊԻՏ

Խորհրդային Համայնավար կուսակցութեան 24-րդ համագումարին թղթիկ մը կը հասցնեն Բրեժնեւի. «ինչո՞ւ երկրին մէջ միսի պակաս կայ»։

Բրեժնեւ կը պատասխանէ.

- Ընկերներ, մենք դէպի համայնավարութիւն կը յառաջանանք եօթը մղոնոց քայլերով։ Ամէն տեսակ անասուն չի կրնար մեր եռեւէն հասնիլ։

**

Վարդանիկը դաս կը սորվի. «Աստուած ադաւաին կոտոր մը՝ պանիր ղրկեց...»։

- Հայրիկ, Աստուած կո՞յ որ։

- Ցիմարի՛կ, մի՞թէ պանիր կայ։ Չկ՞ որ առակ է...։

**

Խորհրդային Միութեան երեսփոխաններու Գ. համագումարին քովի երեսփոխանը կը հարցնէ Ջուկոտկայէն եկողին.

- Ջո՞վ պիտի քննադատես եղոյթիդ ընթացքին։

- Յարաբերական կառավարութիւնը։

- Ինչո՞ւ։

- Որովհետեւ Ալասքան ծախեց Ամերիկային եւ ոչ թէ Ջուկոտկան։

**

Պուշ Աստուծոյ կը հարցնէ թէ Ամերիկայի մէջ ե՞րբ կը վերջանայ գործազրկութիւնը։

- Քանի տարի յետոյ, կ'ըլլայ պատասխանը։

- Ափսոս, տակիա արդէն իմ օրով ըլլալիք բան չէ, կ'ըսէ Պուշ։

Գորբաչով կը հարցնէ թէ երբ երջանիկ կեանք կը սկսի Ռուսաստանի մէջ։

- Ափսոս, տակիա իմ օրով ըլլալիք բան չէ, կը պատասխանէ Աստուած։

**

- Ի՞նչ տարբերութիւն կայ քրիստոնեայի ու համայնավարի միջեւ։

- Քրիստոնեան յոյս ունի մահէն եառ դրախտ երթալու, իսկ համայնավարը՝ արդարացուելու։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՑՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՀԱՑ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

2 - 3.- Վերին Մէզրէ, 30 տուն, եկեղեցին Ս. Լուսաւորիչ։ Սոթսորի կամ Սիւրսիւրիւ, 210 տուն, եկեղեցին Ս. Կարապետ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Ներսէս Քահանայ Զատուրեան. - Ծնած 1882 Սեպտեմբեր 27-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ նոյն, ուսած անգ, ուսուցիչ, 1907 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանէ։ Վկայակից Իշմէի Տ. Մարկոս Տէր - Մարկոսեանի։ Խարբերդի առաջնորդ Պետ Վարդապետ կը դրէ իր մասին. «Ապաղայ խոստացող, արժանաւոր, պարկեշտ եւ կարող եկեղեցական մը»։

4.- Եղէգի, 253 տուն (1450 հոգին Լուսաւորչական եւ 160-ը Բողոքական)։ Ծը-ննդավայր Սահակ Ս. Կաթողիկոսի Տանն Կիլիկիոյ,

Եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Գուրգէն Քահանայ Շալճեան. - Ծնած 1871 Սեպտեմբեր 2-ին Մուլլու (Խարբերդ), ծննդեամբ Աւետարանական, 18 տարեկանին Լուսաւորչականութեան կը յարի, Մովսէս անունը Վահանի փոխելով։ Ուսած «եփրատ» Գոլէճը, 18 տարի ուսուցչութիւն ըրած քաղաքին Ս. Աստիանոս եւ Շինամուտ թաղերը, նաեւ Մորենիկ գիւղը, որուն ժողովրդեան բազմանօք՝ 1903 Նոյեմբեր 6-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզճեանէ, քահանայագործած անդ, Քէսրիկ եւ Մուլլու, հուսկ ուրեմն Եղէգի՝ որուն Կրօնական Ժողովի անդամ։ Քէսրիկ գիւղը տեղի ունեցած սպանութեան մը հետեւանօք՝ ղրպարտուելով 9 ամիս քանտարկուած տարապարտուց։ Խարբերդի առաջնորդ Պետ Վարդապետ կը դրէ իր մասին. «Զարգացեալ եւ արժանաւոր քահանայ մը»։ Նահատակ։

5.- Քէսրիկ կամ Գազրիկ (Կայսերիկ), 380 տուն (2.250 հոգին Լուսաւորչական, 15-ը Կաթոլիկ եւ 30-ը Բողոքական), եկեղեցին Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Սահակ Ա. Քահանայ Տէր - Սահակեան.- Ծնած 1849-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Աստուր, որդի Տ. Զաքարիայի, 1872-ին ուսուցիչ Հապուսի դիւղը, 1875ին հոգային հատոյքներու դանձման պաշտօնեայ ի Տարսոն՝ ուր երկու տարի վերջ կրկին ուսուցիչ, 1879-ին ձեռնադրուած Երուսաղէմ՝ Եսայի Պատրիարքէ, 1895-ի Յարդին առ ահի խլամացած եւ ապա ապաչխարութեան ենթարկուելով արձակուած։ Նահատակ։

6.- Մորենիկ, 127 տուն (610 հոգին Լուսաւորչական եւ 50-ը Բողոքական), եկեղեցին Ս. Պարսամ՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Հեթում Քահանայ Տիրատուրեան. - Ծնած 1888-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Բենիամին, ուսած Մամուրէթ Ազիզ, ուսուցիչ, 1912 Յուլիս 1-ին Տիգրանակերտ ձեռնադրուած Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ։ Նահատակ։

7 - 8.- Ղարպէր Մէզրէ, չորս տուն, եկեղեցին Ս. Կիրակոս, Հողէ, 190 տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ՝ ուր կը պաշտօնավարէին

Վահան Քահանայ Գոլթուգեան. - Ծնած 1852 Մարտ 25-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Յովհաննէս, ուսած «եփրատ» Գոլէճ, 24 տարի ուսուցչութիւն ըրած թէ՛ քաղաք եւ թէ գիւղերը, 1907 Ապրիլ 24-ին ձեռնադրուած Մուշեղ Եպիսկոպոս Սերոբեանէ։ Խարբերդի առաջնորդ Պետ Վարդապետ կը դրէ իր մասին. «Գնահատելի քահանաներու չարքէն»։ Նահատակ։

Յովհաննէս Քահանայ Յովհաննէսեան.- Ծնած 1861-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Կարապետ Քէօսէեան, ուսած անգ, 1887-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիչմանեանէ, Գաւառական Ժողովի անդամ։ Նահատակ։

9 - 13.- Մուռիճ կամ Մուրի, 31 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին։ Շէմսի կամ Շամուշի, 40 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին։ Աբօսիկ, 26 տուն, եկեղեցին Ս. Գէորգ։ Ախոր կամ Ախուր, 25 տուն, եկեղեցին Ս. Աստուածածին։ Շրխաճի կամ Շէյխ Հաճի, 72 տուն (490 հոգին Լուսաւորչական եւ 100-ը Բողոքական), եկեղեցիները Ս. Քրկիչ եւ Ս. Աստուածածին՝ ուր կը պաշտօնավարէր

Մկրտիչ Քահանայ Պետրոսեան. - Ծնած 1859-ին, ընիկ, աշխարհական անուամբ Աստուր, ուսած անգ, ուսուցիչ, 1906-ին ձեռնադրուած ի Սիս՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոս Գազանճեանէ, կը հովուէր նաեւ Սարը Գամիչ գիւղը։ Նահատակ։

(Շար. 156)

ԼԻՈՆ.-

Պր. Ճիպրայիլ Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Սէրժ Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Միհրանեան,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Սիմոն Պաթմազեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Արթին Պաթմազեան,

Տիկին Նուրիճա Հիլպաքեան,

Տէր եւ Տիկին Արա Պաթմազեան,

Տէր եւ Տիկին Կարօ Հալեպլի,

ինչպէս նաեւ Պաթմազեան, Հարբութլեան, Ուզուրլեան, Փանոսեան, Տը Փութօ, Յարութիւնեան, Պալեան, Գիւլհա, Իշլի բնտանիքները եւ բնտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հնոջ, մօր, մեծ - մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պաթմազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 26-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին
295 Ռիւ Պուալօ
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի կիսօթիէռի նոր գերեզմանատունը:

Յուակցութիւն՝ տոմարով:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Ճիպրայիլ Պահատուրեանի եւ բնտանիքին:

LYON. -

Monsieur Djibraïl Bahadourian, son époux,

Monsieur et Madame Arthur Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Armand Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Serge Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Jacques et Florine Deyirmendjian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Michel Mihranian,

Monsieur et Madame Michel Bahadourian et leur fils,

Monsieur et Madame Simon Batmazian et leur fils,

Monsieur et Madame Artin Batmazian,

Madame Nourica Hilbakian,

Monsieur et Madame Ara Batmazian,

Monsieur et Madame Garo Halepli,

Les Familles Batmazian, Harpoutlian, Oughourlian, Panossian, De Poutot, Haroutunian, Balian, Culha, Isli, parents et alliés

ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME AZADOUHI BAHADOURIAN
(*Née Batmazian*)

leur épouse, mère, grand-mère, sœur, tante, parente et alliée, survenu le 26 décembre 1990 dans sa 72ème année.

Les obsèques auront lieu le samedi 29 décembre à 10 heures en l'église arménienne St. Jacques 295 Rue Boileau, Lyon. L'inhumation aura lieu au nouveau cimetière de la Guillotière.

Condoléances sur régistre.

Ս. ՅԱԿՈԲ ԾՈՒՂԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ասն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման՝ Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին: Բարեկենդան Ս. Ծննդեան Պահոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ
ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՒԱԳԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 30, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագի ընթացքին կը կատարուի Սարկաւագի ձեռնադրութիւն ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Սարկաւագ կը ձեռնադրուի ուրբաթակիր
Երուանդ Եանիքճիուշ

Բազմաճաշ երգեցողութիւնը կը կատարուի Կոմիտաս երգչախումբի կողմէ պեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Սկիզբ ժամերգութիւն ժամը՝ 8·45-ին:
Պատարագ ժամը՝ 9·45-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը՝ 10·15-ին:

Ի պատիւ ընծայեալին կը կազմակերպուի ընդունելութիւն մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

L'ECOLE DES FANS

Ժաք Մարթէնի (Անթէն 2) այս ուղղափառական սիրուած յայտագրին կիրակի օր, Դեկտեմբեր 30-ին մասնակցող մանուկներու կարգին ընդառաջ է 6-ամեայ (Դպրոցասէր վրժ.ի աշակերտուհի) Քլեմանթին Պապալօղլու: Հիւրն է՝ Ժլօրան Փանեի:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՏԷՄԻՆ. - Տէր եւ Տիկին Ղ. Ղազարեան 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Գուրգէն Պօյաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անթէլիաս - Պուա - Քոլոմպ Արժանթէօյի Ակումբի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ Տիկին Անժէլ Թարախէօյի, Օր. Ժաքլին Պալիկեանի եւ Օր. Ռուզէթ Տէր - Գրիգորեանի իրենց հօրեղբօր՝ Նազար Տէր - Գրիգորեանի մահուան առթիւ:

OPÉRATION ALIMENTAIRE POUR L'ARMENIE

Le Conseil Mondial Evangélique Arménien était présent en Arménie la première semaine du mois de décembre 1990. Sous l'égide de son comité ESPOIR POUR L'ARMENIE, il a poursuivi son action d'aide à l'Arménie sinistrée. Préoccupé par la pénurie alimentaire de l'Arménie, le comité ESPOIR POUR L'ARMENIE a décidé de répondre rapidement aux besoins exprimés par le président de la commission responsable des zones sinistrées, Monsieur Khatchig Stamboltzian. Plusieurs denrées de première nécessité nous ont été signalées telles : la farine, le lait en poudre, les conserves (viande), les pâtes alimentaires, l'huile d'olive.

Nous ferons partir très bientôt plusieurs camions pour l'Arménie. Nous nous chargerons de nous procurer les aliments en question.

Nous vous demandons de participer aux initiatives de toutes les associations arméniennes de France dans ce domaine.

Ceux qui veulent aider notre initiative, peuvent envoyer leurs chèques libellés à l'ordre de «colis Espoir pour l'Arménie», à l'adresse suivante :
ESPOIR POUR L'ARMENIE
37, Rue Faillebin, 69100 Villeurbanne

Un reçu *Cerfa* vous sera délivré pour justifier chacun de vos dons. Nous suggérons à chaque famille d'envoyer un chèque de 250 Frs. Plus pour ceux qui le peuvent.

Au nom du Comité
Espoir pour l'Arménie
Le Président
PASTEUR RENE LEONIAN

(Շար. Ա. էջէն)

թիւններու, 3 ինքնաթռիռ մարզերու (*), ընդհանուր առմամբ՝ 43 ապրելու ներկայացուցիչներ, որոնց մեծ մասը ինքնավարութեան զարկ են:

Օրակարգին մէջ քննուած են միութենական պայմանագիրը, Ռուսաստանի սահմանադրութեան նախագիծը, Հարաւ - Օսեթական ինքնավար մարզին հարցը, Շաբաուզներու (հիւսիսային կովկաս) հարցը եւ ԼՂԻՄ-ի հարցը:

Նաստաշէնը դատապարտած է Հարաւ - Օսեթական ինքնավար մարզը լուծելու մասին վրացական Գորբաչովեան որոշումը, ինչպէս նաեւ բանաձեւ մը որդեգրած է Աբխազիոյ վերաբերեալ: Հոն կը դատապարտուի ԼՂԻՄ-ի հայ բնակչութեան ազգային ազատագրական շարժումը ուժի միջոցով ճնշելու Ազրբէյճանի քաղաքականութիւնը: Ըստ բանաձեւին, Գորհրդային Միութեան երեսփոխանական ժողովը չի ընդունիր համապատասխանութիւնը պահանջը ԼՂԻՄ-էն դուրս հանել յատուկ նշանակութեան ռազմական նպատակներ, այնտեղ վերականգնել խորհրդային իշխանութեան մարմինները եւ կարելիութիւն տալ Ազգային ժողովի միջոցով ձեւակերպելու ինքնորոշման իր իրաւունքը:

(*) ԽՄԲ - խորհ. Միութեան կազմին մէջ միութենական 15 եւ ինքնավար 20 հանրապետութիւններէն բացի, ազգային ընկերակցութիւններով կազմաւորուած 8 ինքնավար մարզեր կան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի առաջին աէնթէթիք ծածկով աթլէթիզմի մարզադաշտը պատրաստ է: Գորհրդային Միութեան լաւագոյններէն մէկը նկատուող այս մարզադաշտը կառուցանուած է Աբովեանի մէջ: Ան ունի աւելի քան 7500 քառակուսի մեթր տարածք:

***

Ըստ «Մարզական Հայաստան» թերթի հարցումներուն արդիւնքին Հայաստանի Ֆութպոլի այս տարուան լաւագոյն մարզիկը հանդիսացած է «Արարատ»ի բեքզապահ Ալիքսանդր Պոդչիվալով:

ԱԶԱՏ ԸՄԲԵՇԱՄԱՐՏ

Յաւակնիկայ տարի Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած աշխարհի ախոյեանութեան նախապատրաստութեան նպատակով տեղի ունեցած խորհրդային պատանեկան մրցաշարքերին յաջողութեամբ հանդէս եկած են հայ ըմբիշները: Սուրէն Ազաքելեան պրատած է առաջին տեղը: Երկու մարզիկ երկրորդ մրցանակ չահած են: Ընդամէնը չորս մարզիկ ընդգրկուած է խորհրդային հաւաքականին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԾԱՆՐՈՐԴՆԵՐՈՒ ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ուկրանիոյ Լուգանսկ քաղաքին մէջ (մինչեւ վերջերս՝ Վորոշիլովգրատ) տեղի ունեցած «Մրցաշրջան 90»ին կրկին փայլուն հանդէս եկած են հայ ծանրամարտիկները: Առաջին յաղթանակը եկած է 52 քգ. դասակարգին պատկանող Մայիս Մաթեւոսեանէ. անպարտելի էմմիած-ին Գորհրդային Միութեան ախոյեանի ոսկի մետալներուն տիրացած է պոկում (առաջէ) եւ հրում (էփօլէ - ժըքէ) մարզերուն մէջ ու երկամարտի 235 քգ. (105+130) արդիւնքով արժանացած է բաժակին:

Նման յաջողութեան հասած է Երեւանցի 19-ամեայ Եդուարդ Դարբինեան (60 քգ.): Ան եւս հրումի (125 քգ.) եւ պոկումի (157,5 քգ.) մէջ չահած է ախոյեանի երկու մետալները, ու երկամարտի 282,5 քգ. ցուցանիշով դրաւած է առաջին տեղը:

Կոմայրեցի Յաչիկ Քափանակեան (75 քգ.) երկամարտի մէջ 355 քգ. արդիւնքով դրաւած է պատուանդանին առաջին տեղը, իսկ հրումի մէջ (195 քգ.) տիրացած է ոսկի մետալին:

Տարբեր դասակարգերու մէջ չորս այլ հայ մարզիկներ երկրորդ եւ երրորդ տեղեր դրաւած են: Ամբողջ ընդհանուր հաշիւով Հայաստանի հաւաքականը Ռուսաստանէն եւք երկրորդ մրցանակին արժանացած է: Մրցումներուն չեն կրցած մասնակցիլ անուանի դիւցազուններ՝ Օ. Միրզոյեան, Եու. Սարգսեան, Ի. Միլոսոեան եւ Եու. Կարապետեան:

NOEL ARMENIEN

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE ST. - JEROME

organise
UN

DINER DANSANT

Samedi 5 Janvier à 21 heures

Dans la Salle VASBOURAGAN
de la Maison de la Culture
12 - 14, rue St-Bazile, 13001 Marseille

Animation assurée par le
Disc - Jockey MARC

Renseignements et réservations :
91.66..08.03 - 91.66.96.39 - 91.66.55.91

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Ազգաժողովական Ընկերակցութեան տարեկան գաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 2-ին:

Réveillon du Nouvel An au Collège TEBROTZASSERE

Commencez bien l'année 1991
avec votre famille et vos amis
dans une ambiance arménienne

Bulletin réponse à retourner à :
Collège TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord
93340 — LE RAINCY

Nom ..... Prénom ..... Tél. : .....

Nombre de places : .....

Participation aux frais : 350 Frs. — ci-joint chèque de Frs. : .....

Votre réglement devra être parvenu à l'école pour le 28/12/90 au plus tard.

ATTENTION : PLACES LIMITEES.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 DÉCEMBRE
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻԱՍՓԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա ց ս ա ծ : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

66ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.439

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

66e ANNÉE — No 17.439

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ԱԼԺԵՐԻՈՑ Խորհրդարանին որոշումը ֆրանսերէնը ջնջելու հեռադէպ եւ ապարեզէնը երկրին մեծաշնորհեալ լեզուն դարձնելու, բուռն հակազդեցութիւններու պատճառ եղաւ Հինգշաբթի օր: Այդ Ահմեան ընկերվարական ուժերու ճակատն է որ յաջողած էր 500 հազար հոգի փողոց իջեցնել, բողոքելու համար «արաբականացման» դէմ եւ ի պաշտպանութիւն պէրպէր լեզուին եւ մշակոյթին: Յանօթ է որ պէրպէրները միշտ պայքարած են արաբականացման դէմ եւ բուռնօրէն կառչած են իրենց աւանդութիւններուն եւ ազգային ինքնութեան: Ցուցարարները երեք քիլոմեթրի երթ մը կատարած են պատառաններով ուր կը պահանջուէր պէրպէր լեզուին (թամազիղ) ճանաչումը որպէս «ազգ. եւ պաշտօնական լեզու» Ալժերիոյ արաբերէնին հետ հաւասարապէս: Որոշուած հիմնական փոփոխութիւնը բաւական դժուարութիւն պիտի ստեղծէ բնակչութեան մօտ, որու մեծ մասը ֆրանսախօս է, Ալժերիան աշխարհի երրորդ ֆրանսախօս երկիրն ըլլալով, Ֆրանսայէն եւ Քէպէքէն ետք: Քուէարկուած օրէնքը կը նախատեսէ որ մինչեւ 2 տարի արաբերէնը ըլլայ միակ լեզուն աւենադրութեանց, պաշտօնական բոլոր թուղթերու, տեղեկագրերու համար: Որեւէ օտար լեզուի դործածութիւնը կ'արգիլուի ժողովներու եւ համագումարներու, վիճաբանական հանդիպումներու մէջ եւ ընդհանրապէս ամէն տեղ եւ ամէն բանի համար: Ֆրանսա «Ալժերիոյ ներքին հարց մը» կը նկատէ: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ իսլամականութեան յառաջընթացը Ալժերիան ալ վարակած է:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, ի վերջոյ, պարտադրեց իր թեկնածուն՝ Կենատի Եանայեւ որպէս փոխ-նախագահ: Ինչպէս գրած էինք, առաջին քուէարկութեան 30 ձայն կը պակսէր եւ Գորբաչով կրկին քուէարկութեան դիմեց եւ այս անգամ 1237 ձայն ստացաւ, այսինքն հարկ եղած մեծամասնութենէն 117 ձայն աւելի: Դէմ քուէարկած են 563 երեսփոխան: Շատեր համամիտ չէին այս «ապարաշիւտ»ին եւ ոմանք կ'ըսէին թէ ամօթ է նախագահին համար որ ուրիշ մարդ դառած չըլլայ: Ճիշդ է որ այս Ռուսը «տիպար» կենսագրական մը ունի Կոմսոմոլէն (Համայնավար երիտասարդութիւն) սենտիքաններու եւ կուսակցութիւնը: Այս փոխ – նախագահը պէտք է զրաղի ազգամիջեան տարաձայնութիւններով եւ փոխարինէ Գորբաչովը երբ բացակայի: Միւս կողմէ, համաժողովը փակելէ առաջ իր չորրորդ նստաշրջանը 194 նոր երեսփոխան ընտրեց Գերագոյն Խորհուրդին մէջ: Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ Գերագոյն Խորհուրդի 542 երեսփոխաններէն չուրջ յիսնեակի մը նորոգումը: 13 երեսփոխաններ, մեծ մասամբ բարենորոգիչ, ինչպէս Ուկրանացի Ջերնիակ չյաջողեցան:

ԿԼԻՖԱՆԱՆԸ որ ծանօթ դէմք մըն է ցաւի դէմ, հրապարակէն վերցուեցաւ Պէլժիոյ մէջ, իր պատճառած հետեւանքներուն համար: Ֆրանսայի մէջ, առողջապահութեան Նախարարութիւնը նման մտադրութիւն չունի, բայց չի ծածկեր որ զգոյշ պէտք է ըլլալ: Ճիշդ է որ երբեմն ծանրակչիռ հետեւանքներ ունեցած է, մինչեւ մահ (երեք մեռեալ կայ Պէլժիա): Երիկամունքի կամ լեարդի տակրութիւններ ունեցողները պէտք չէ դործածեն: ԻՒԲԼԱՖ – Ռուսէլ որ դեղը արտադրող հաստատութիւնն է, զայն հրապարակ հանած է 1965-ին եւ չատ ազդու է ցաւի պարագային (չատ կը դործածուի ամէն տեսակի յօդացաւերու համար) եւ այսօր ալ ընդունելով հանդերձ թէ հետեւանքները կրնան վտանգաւոր ըլլալ, պատասխանատուները կը յայտնեն թէ կը բաւէ հետեւիլ բժիշկին յանձնարարութեանց, ինքնադարմանումի չդիմել եւ անմիջապէս որ անհանդուրժողութեան նշանները ըլլան (քերուըտուք, մորթի բորբոքում եւլն. եւլն.) հարկ է դադրեցնել: Մնաց որ այլ դեղահատներ ալ կան, որոնք նման բաղադրութիւն մը ունին (կլաֆէնինը) եւ այդ մասին խօսք չկայ:

ՌԻԺԿՈՎԻ վիճակը միշտ ծանր է, յայտարարած է Գորբաչով: Կ'ըսուի թէ նախարարապետը սրտի տագնապը ունեցած է բուռն վիճաբանութենէ մը ետք Ելցինի հետ, Հանրապետութիւններու պատասխանատուներու հետ ժողովի մը ընթացքին, Միութեան պիւտճէին չուրջ: Ի դէպ, Ռուսաստան որոշեց 80% համամասութեամբ ջնջել իր մասնակցութիւնը Միութեան պիւտճէին, ինչ որ ըսել տըւած է Գորբաչովի, որ երկիրը քանդուելու կ'առաջնորդուի:

ԱԶԳԱՑԻՆ ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (Լոթըրի նախկնալ) իր մահկանացուն կնքեց Դեկտեմբեր 13-ին, 57 տարեկանին: Ծնած էր 1933 Նոյեմբեր 7-ին եւ մեծ ժողովրդականութիւն դառած սկիզբէն իսկ: Առաջին մեծ պարգեւը չահողը (այն ատենուան 5 միլիոն Ֆր.) Թարասքոնի սափրիչ մըն էր: Այսօր սակայն, Լոթթօ եւ Թաֆօթաֆ աւելի յաջողութիւն կ'արձանագրեն եւ Լոթըրին ալ ժամանակավրէպ դարձած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մ Ա Հ

ՌԱՖԱՅԷԼ ԱԹԱՅԵԱՆԻ

«Երեկոյեան Երեւան»ի Դեկտեմբեր 5-ի թիւին մէջ Գրիգոր Զանիկեանի ստորագրած մահախօսականէն տեղեկացանք թէ մահացած է մանկավարժ, հրապարակագիր Ռաֆայել Ամալեան:

Արցախցի ընտանիքի զաւակ, ծնած էր 1907-ին Նոր Զուղայ: Նախնական ուսումները հայկական եւ անգլիական վարժարաններու մէջ ստանալէ ետք, Երեւանի համալսարանը յաճախած է: «Կեանքի լաւագոյն տարիները խիստ ռեժիմի բանտերում ու աճսորավայրերում անցկացրած Ռ. Ամալեանը գտնում էր որ իւնքը ողջ է մնացել իր սերնդի մասին նշմարտութիւնը գրելու համար»: Ու գրեց, վաւերագրական հատորներ պատրաստեց իր մտերիմներէն Բակունցի, Ազատ Յանջեանի, Ներսիկ Ստեփանեանի մասին:

Այն բախտը ունեցաւ, ինչպէս կը գրէ Գ. Զանիկեան, որպէս վկայ ներկայանալու Թիֆլիսի պինուորական ատեանին, ուր 1937-ին դինքը սարսափելի տանջանքներու ենթարկած չեկիստին դատավարութիւնը տեղի կ'ունենար:

Հայաստանի ու Խորհրդային Գրողներու Միութեան անդամ գրողը միակ անդամ մը դիմում կը ներկայացնէ վարչութեան. կը խնդրէ որ չտօնեն իր ծննդեան ութսունամեակը...:

« Փակագիծը բաց ձգեցէք, խնդրե՛մ »

ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵԱՆ, ԵՐԵՒԱՆ

(12)

Գեղեցկութիւն սիրելիս,

Անկարելի առաքելութիւն, կը նախաձեռնեմ սակայն, սրտատրոփ, որ անյաջողութիւնը դիմացս պիտի ծառանայ ամէն քայլափոխի, ամէն անկիւնադարձի:

Պէտք է մեր կառքը նամբայ հանէի դէպի Ալավերտի, ձմեռ է հոս, այս տեղի ցուրտը, զարմանալի անդրադարձով, կ'արգիլէր որ փոխադրամիջոցի շարժակը գործադրէ բանալիին հրահանգը, պէտք է սակայն շրջանցէի այդ հանգրուանն ալ, ահա կը հասնէր նամակդ, կը պարտադրէր առաջնահերթութիւն, յետս կոչելով այն համոզումս, թէ ներկան ոչինչ կրնայ փոխել անցեալէն:

Հիմա, նստած գրամեքենայիս առջեւ, պարտաւոր եմ հրելու անցեալի ժամանակը դէպի առաջ, հասնելու Հայաստան ներկայութեանս վերջին օրուան, կանգ առնելու ժամը տասին վրայ: Չէ՞ որ ժամադրութիւն ունէի հետդ, ժամադրութիւն՝ *Գեղեցկութեան* հետ, արտասովոր սուրճի մը համար:

Ընդունած էիր առաջարկս, նստած էիւնք դէմ – դիմաց *Դուին Հիւրանոցի* բացատին յարմարցուած գրօսարանը, նստած էի երկիւղածութեամբ, խօսակցած, մինչեւ որ խնդրած էի հասցէդ: Դուն մերժեցիր, ես տուի իմս, վերջը միայն ըմբռնելու համար մերժումիդ նշանակութիւնը: Ինչպէ՞ս կը ժպրիէի նման յանդգնութեան դիմել, երբ պէտք է գիտնայի, պարտաւոր էի գիտնալ, թէ Գեղեցկութիւնը *դեղեցիկ* կը մնայ նոյնիսկ բուրջի կտորով մը ծածկուած, թէ անոր գերագոյն օծանելիքը *բաղնիքն* է:

Գեղեցկութիւն սիրելիս, մերժած էիր հասցէդ տալ, բայց, հրաշք, խոստացած էիր գրել: Գրե՞լ, իսկ ե՞րբ, մեկնումէս քանի՞ օր ետք: Անմիջապէս դժգոհութիւն մը յայտնուած էր դէմքիդ վրայ: Պիտի գրէիր, բայց պէտք է *ազատ* մնայիր ժամանակի ընտրութեան համար, պէտք չէ *բռնանալ* վրա՞յ:

Բռնանալ վրա՞յ: Բայց, բայց ո՞վ կարողացած է բռնանալ Գեղեցկութեան վրայ՝ մնալ անպատիժ, ո՞վ կարողացած է բռնանալ Գեղեցկութեան վրայ՝ առանց իյնալու բռնազբօսիկութեան մէջ: Ու ահա, տարեվերջի այս օրերուն, կը ստանամ նամակդ, ինքզինքս կը զգամ շոյուած, ինքզինքս կը զգամ ուրախ, ի՞նչ կ'ըսեմ, ինքզինքս կը զգամ եր'-ջա'-նի'կ: Կը զգամ ինքզինքս առանձնաշնորհեալ ընտրեալ, որովհետեւ նամակիդ մուտքին իսկ կ'ըսես. «Ես նամակս երկար ժամանակ չէի ուզում դրել, որովհետեւ համարեա իմ ողջ կեանքի ընթացքում նամակ դրած չեմ», կը գրես ասիկա, ապա կը խնդրես որ ներողամիտ ըլլամ «սխալների» համար:

Իսկ ի՞նչ սխալների մասին է խօսքը, Գեղեցկութիւն սիրելիս: Ե՞րբ է որ Գեղեցկութիւնը սխալ գործած է, Ան՝ որ էութիւնն իսկ է բոլոր էերքուածներուն, բոլոր համանուագներուն, բոլոր գեղանկարներուն:

Գիտե՞ս, սիրելիս, ամէն երեկոյ երբ փապուղի մտնեմ ու հասնիմ բարափ, հոն, այդ բարափին վրայ կը կտրեմ *Լէթի* բարափին պատկանող միջոց մը, կը կտրեմ յետագային մէջ գոյութիւն ունենալիք միջոցը, այս արարքը կը գտնեմ յատկանշական, առաւել յատկանշական, երբ հիմա կը գրեմ քեզի, շարունակելով կարդալ քեզ:

Նամակիդ մէջ կ'ըսես, թէ «*կեանքը լսկզբում է դառնալ անհետաքրքիր*», կ'ըսես ու կը խօսիս ձանձրոյթի, զգուելի ժամանակներու եւ զզուելի բարքերու մասին: Բայց անկումային այս ի՞նչ վիճակ, Գեղեցկութիւն սիրելիս: Նամակ՝ Գեղեցկութեան, աւոր մէջ ծով դժգոհութիւն, փիլիսոփայութիւն, դժգոհութիւն բոլորէն, մանաւանդ պահու մը, երբ մարդոց մեծագոյն մտահոգութիւնը նոյնիսկ Գեղեցկութեան վերաբարումը պէտք է ըլլար: Այս ինչպիսի՛ ողբերգութիւն, երբ վար եկած պատուանդանէն՝ Գեղեցկութիւնը կը գանգատի, թէ մարդիկ չեն տար իրեն բաւարարութիւն: Անկումային այս ի՞նչ կացութիւն, երբ Գեղեցկութիւնը պարտաւոր կ'ըլլայ մխիթարելու ինքզինք, խօսելու եակատագրի, ապրումներու, տանջանքներու մասին, խօսելու եւ գրնելու սեփական լուծումը՝ համբերել:

Պիտի ուզէի որ սա նամակը գրուէր մագաղաթի վրայ, ըլլար ծաղկագիր, ըլլար թուչնագիր, յառաջդիմութիւնը մեզ փնացուցած է այնքա՛ն, որ պէտք է գոհանամ անմիջական պատասխանով, դարը յատկանշող աճապարանքով:

«Ես Ձեզ չեմ հարցնում ինչպէս էք դուք, քանի որ դիտեմ դուք դրել չէք կարող»:

Բայց ինչո՞ւ գրել չեմ «կարող», երբ քեզի հասնելու հազարումէկ նամբայ կը նանչնամ: Թէեւ հասցէ չկայ նամակիդ մէջ, չկայ պահարանին վրայ, պէտք է գիտնաս որ ամէն տեղ ես դուն, մանաւանդ հո՛ն, ուր տգեղութիւն կայ, իսկ տգեղութի՞ւն՝ կա՛յ աշխարհի ամէն անկիւն:

«Ճանկարծակի յիշեցի, դպրոցում անցնում էինք գրականութեան դասերին, թէ «Գեղեցիկը կը փրկի աշխարհը»»: Ապահով եմ որ դուն բու մասիդ չէ որ խօսիս, որովհետեւ Գեղեցկութիւնը յաւակնոտ եղած չէ քնաւ:

Այո՛, առանց Գեղեցկութեան չկայ փըրկութիւն, իսկ Գեղեցիկը դո՛ւն ես, սիրելիս:

Պիտի խնդրէի որ յետագայ նամակներէդ եւ մտածումէդ ջնջես յուսահատութիւնը, ամրապնդես *Համբերութիւն* կոչուած բերդը, գիտակցիս էեզի տրուած դերին, որովհետեւ ամբողջ ժողովուրդի մը ճակատագիրը էեզի կապուած է, բու մէ՛ջդ են աւոր երկրին շէեղ լեռներն ու խորախորհուրդ ձորերը, պէտք է գիտակցիս որ մէջդ է որ կը հանդիպին ժողովուրդիդ անցեալն ու ներկան, էեզմէ է որ կրնայ մեկնիլ աև դէպի լուսաշող ապագան:

Ձեմ ուզեր որ յուսահատիս, որովհետեւ էեզի կապուած է ամբողջ Հայրենիքի մը փրկութիւնը:

Կը գրեմ էեզի հրապարակային, այլեւս չկայ հարց հասցէի, կարեւորութիւն չունի մականունը, կարեւոր չէ բնական փողոցիդ անունը, *անունդ* արդէն կը պարփակէ ամէն բան:

Գեղեցկութիւն սիրելիս, կրնան սակաւաթիւ ըլլալ երկրպագուներդ, փոքրաթիւ՝ էեզ գոհացնողները, անոնք պահ մը նոյնիսկ կրնան շեղիլ իրենց հարազատ ճանապարհէն, բայց անպայմա՛ն *կը վերադառնան* էեզ, պայմանաւ որ դո՛ւն ալ *վերադառնաս* անմատչելիութիւնդ, վերագտնես անձերբնմխելիութիւնդ:

Միայն թէ չյուսալքուիս Դուն:

Նամակիս մուտքին իսկ առաքելութիւնս կոչեցի անկարելի: Ուզեցի մուտքին իսկ կտրել ելքի բարափին միջոցը: Յաջողեցա՞յ: Մինչ այդ՝ *«Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ»*:

Շուտով կրնանք նամբայ ելլել դէպի Ալավերտի:

Մ. ՊԶԱՌՃԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՓԹՐԱՆՔՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա·

Ո՞վ էր, ի՞նչ էր Միքայէլ Նալպանտեանցը (1829 – 1866) - մի՛ազգային ժողովրդավարական յեղափոխութեան (ռեւոլյուցիոն - դեմոկրատական) յաղթանակին համար պայքարող, յառաջդիմական ու մարքսիստական իդէալներու դաշին դրօշած մտաւորական - յեղափոխակա՞ն, ինչպէս մեզ կը ներկայացնեն արեւելահայ բանասէրները հարիւր տարիէ ի վեր, եւ Շահազիզէն մինչեւ Ա· Յովհաննիսեան ու Ա· Սարգսեան՝ թէ միայն ու զուտ հայ ազգային ազատագրական դաշին համար պայքարող յեղափոխական: Լրագրական հետաքրքրութիւն չէ այս հարցումը այլ բանասիրական խնդիր՝ որ մեր առջեւն կը դնէ Հայաստանցի գրող կարէն Սիմոնեան: Պր· Սիմոնեան (ծնած՝ Երեւան, 1936-ին) ծանօթ է որպէս արձակագիր ու թատերագիր (1981-ի «Գրական Տեղեկատուն» 13 հատոր ինքնագիր ու 12 հատոր թարգմանութիւն կը նշէ իր մատենագիտութեան մէջ) սակայն Հայաստանի վերջին տարիներու ղէպքերը գինք նետած են քաղաքականութեան ու բանասիրութեան խառնայոյզ ալիքներուն մէջ: Վերջերս, Տիկին Ն· Մելքոնեանի շնորհիւ մեր ձեռքը անցաւ ձայնագիրներու արձանագրութիւնը Պր· Սիմոնեանի այս տարուան Օգոստոսին Երեւանի ձայնափիւռէն կատարած մէկ խօսքին որմէ մաս մը, մանր յապաւումներով՝ կը յանձնենք հանրութեան ուշադրութեան:

«Միքայէլ Նալպանտեանցը ինձ պէտք էր՝ ժամանակակից ճշմարտութիւնը ասելու համար: 79 - 82 թուականներէն ընթացքում, անոր մասին գրած դիրքս (84-ին լոյս տեսաւ ռուսերէն, որուն հայերէնը ես ինքս կը հրատարակեմ, որովհետեւ հրատարակչութիւն եմ ստեղծում) մինչեւ հիմա Երեւանի մէջ չուզեցին հրատարակել եւ եթէ դուք կարդաք եւ իմանաք ինչպէս էր Նալպանտեանցը ցարդ ներկայացուած - խութեան մի յատկացած, յեղափոխական դեմոկրատ, իսկ իրականում՝ այդ մարդը եղել է ազգային ազատամարտիկ, եւ նրա տրած այդ ամբողջ գործունէութիւնը ամբողջը հապճեպ տած ինդիրները, ամբողջ կեանքը, պայքարի խմաստը՝ եղել է ազգային ազատագրութիւնը: Այսինքն այն՝ ինչին որ մենք պէտք է հասնէինք: Եւ ճիշդ ասած, ես չատ ուրախ եմ, ինձ թուում էր թէ այս չարժումը, այս մեր ազատագրման ըրոցէսը սկսելուց յետոյ՝ այդ դիրքը կարող էր իր արժէքը կորցնել, բայց ես հիմա էլ համոզուած եմ, վստահ եմ որովհետեւ այսօր այդ դիրքը լոյս տեսաւ, ապա դա կը լինի հրաշալի դասագիրք մեր ազգային ազատագրական չարժման համար, սկսած կոնսպիրացիայի մէջոցներից ուրեմն վերջացրած այն ինդիրներով որ ունի ազգային ազատագրական չարժումը: Նալպանտեանցը չի եղել յեղափոխական, չի եղել դեմոկրատ ոչ էլ սոցիալիստ եւ Հնչակեան կուսակցութեան այն տեսակէտը որ Նալպանտեանից են գալիս իրենք, եւ ասենք թէ սոցիալ դեմոկրատ հայ յեղափոխական Դաշնակցութիւնը որ նոյնպէս որպէս մարքսիստական, սոցիալիստական գալիս է Նալպանտեանից՝ այդպէս չի: Նալպանտեանցը եղել է պարզապէս ազգային ազատամարտիկ, եղել է պարզապէս, լաւ իմաստով պուրժուազիայի պաշտպանը եւ իր Հայրենիքի, ինքնուրոյն մի թագաւոր, անկախ Հայաստանի ապագան տեսել է հնաոճ պատմական տեսութեան, այսինքն հարիւրաւոր տարիներ առաջ, եւ տեսել է միայն այն իրականութեանը մէջ որը մենք մինչեւ այսօր ժխտում էինք: Շուկայական, կապիտալիստական, ազատ ճիշդ պուրժուազիական յարաբերութիւնների մէջ, այսինքն նորմալ, ազատ աշխատանք»: Քաջութիւն, յարատեւութիւն ու քիչ մըն ալ բախտ կը մաղթենք յախտուն մտաւորականին որ մարտահրաւէր կը կարդայ ոչ միայն մտաւորական սերունդի մը, այլ՝ իրական առասպելի մը որ 70 տարուան ընթացքին չինուած մշակութային վերնախաւերուն էն տակուն քարերէն մին է: Եւ անկախաբար իր թէզին սխալ կամ ճիշդ ըլլալէն՝ բացայայտ է որ միայն ընդհանուր համազարկ մը, գրեթէ մը զանազան կողմերէ՝ կընայ համոզել հին սերունդին որ յանուն մտաւորական պարկեշտութեան ու հայ մշակոյթի վերապոյն չահերուն՝ պարտաւոր են վերադնահատել իրենց ամբողջ վաստակը, նոր ճշմարտութիւններու լոյսին տակ: Պր· Սիմոնեան այս յարձակողականին առաջին զինուորներէն է, բան երեւոյթին: Մինչ այդ, անհամբեր կը սպասենք Նալպանտեանցի դրքին հայերէն տարբերակին Սփիւռք ժամանումին, որպէս նախակարապետը իրապէս «վերածնուած» Հայաստանի մը իմացական զարթօնքին: Մինչեւ հիմա տարօրինակ զարմանք կը պատճառէ որ մեր ամենէն մեծ հայ մտաւորականներէն մին՝ Ռուբէն Սեւակ, ոչ միայն չէ ներկայացուցած Նալպանտեանցը, այլ՝ ընդհակառակը, ամբողջ կեանքի ընթացքին ամենաուրախ ու քաղաքակիրթ ոճով՝ կեանքի խայտանքը, ապրելու մուլուցքը, բացարձակին ձգտումը ու բարոյական փորձառութիւնը՝ մաքրուած մեզքի, չանցանքի սուտ զգացումներէն որոնք կրօնականներն ու բարոյախօսները աւելցուցած են անոնց վրայ: Սքանչելի ծրագիր՝ որ մարդիկ կը չանան իրականացնել պատմութեան սկիզբէն ի վեր: Զո՞հը այս ազատութեան, այս անկեղծութեան, վայելքի, հեշտանքի այս ինքնյքին - կեանքի քերումով խաթարուած կերպարանքները աւանդական սրբութիւններուն, (կրօն, սուրբ դիրք, Մարիամ, Յիսուս, Աստուած, Հայր Մեր), բոլոր «թապու»-ները սեռային գործարաններուն եւ արարքներուն որոնք կ'արգիլէին ամբողջ ընտանիք մը հայերէն պատժուած ու կոյս մնացած բառերու մուտք գործելու դրականութենէն ներս, ի վերջոյ ապրելու մեր լեզուին մէջ հարազատօրէն, 20-րդ դարու սեմին: Նոյնիսկ եթէ օտար լեզուէ թարգմանութիւն մըն է այս հատորը՝ հայերէնին որակը, ներքին կրակն ու կիրքը պիտի արդարացնէին մեր կարծիքը թէ՝ նոր, առողջ չունչ մը կը փչէ մեր գրականութեան այժմու հեղձուկ սենեակին - բուն մէջէն:

Ինայելու համար մարդոց նրբազգացութիւնը (հայ հասարակութեան հարիւրին ինիսունը «պոռնկապրութիւն» եւ «սրբապղծութիւն» պիտի կոչէր այս դիրքը), կը ներկայացնենք «ուղղափառ» հատուած մը մեր անծանօթ հեղինակէն:

«Ո՛վ զաւակս, հիմա մտիկ ըրէ ինձ:

Գարնան պեղեցիկ օր մը, բնութեան զարթնումին հետ, պերբերճանիկ մէկ բոպիկին, զգացի քու հիւլէին բաժանումը ինձմէ, մեկնումը ուրիշ անձի մօտ, քու մօր ծոցին ... Ա՛հ, բնութեան յաղեցումը, կատարելութիւնը, ստեղծագործութիւնը, վեհ նպատակը մարդկութեան...

Թանկագին զաւակս, երբ մօրդ հետ երկարած էինք բնութեան խորը, չքնեղը միացած, ձեռքերը ապուցուած, կոնքերը միակուռ, մեր սրտերը արագ - արագ ծովափները: 1914-էն առաջ զրեթէ աւարտած էր ծովափնեայ երկաթուղին:

Նախկին Գ·իւ իշխանութեան Բ· կիսուն երկաթուղիի ընկերութիւնը յատուկ կարգադրութիւններ կ'ընէր ծովափ այցելողներու համար: Տոմսակները կը ծախուէին տուեալ ժամանակի ու որոշ ուղղութեան մը համար, զեղչեալ գինով: Անոնց յաջորդեցին ծովու լոգանքի տոմսակները, որոնք կը գործածուէին ամրան չրջանի չաբաթավերջերուն: 1871ին սպասարկութեան դրուեցան ամուսինքներու շոգեկառքերը որոնք գործի մարզոց աւրիթ կու տային Փարիզէն մեկնելու չաբաթ կէսօրէ ետք, միանալու համար ծովափ մեկնած իրենց ընտանիքներուն ու վերադառնալու Երկուչաբթի կէսօրէն առաջ: Առաջին չրջանին, ծովու լոգանքի վայրերուն չոգեկառքերը միայն ս· և ր· կարգեր ունէին. ժամանակ մը ետք միայն ստեղծուեցաւ պ· կարգը: 1918-էն ետք նոյնիսկ պատահեցաւ որ ամէնէն ժողովրդական ծովափները մեկնող կառախումբերը ս· կարգ չունենան:

Ժամանակի ընթացքին, ծովու լոգանքին տուած վայելքին քով, ծովափնեայ կայանները այլ գործունէներ ալ կը չնան հայթայթել: Տօվիլ եւ Տիէփ ձիարչաւներու մէջ մասնագիտացած են, սակայն խաղարաններու մէջ այլ խաղեր եւս խանդավառութիւն կը ստեղծեն:

Այս խաղարանները նախ վայտաչէն համեստ անակներ էին: Բ· Կայսրութեան չրջանին թաղապետութիւններ ու անանուն ընկերութիւններ ձեռնարկեցին տպաւորիչ չէնքերու կառուցումին, զանազան ոճերով: Այդ չրջանին խաղարանները միմիայն խաղավայրեր չէին, այլեւ՝ աչխարհիկ կեդրոն մը ուր կար ընթերցասրահ, երաժչտասրահ, մարզարան, պարահանդէսի սրահ ու երբեմն նաեւ թատրոն:

Երաժչտահանդէսներն ու պարահանդէսները գրաւիչ էին, սակայն բախտախաղը հետզհետէ աւելի ու աւելի կը գրաւէր ծովու սիրահարները, հակառակ հանրային բարոյականի չատագովներուն ցասումին: Բախտախաղի մեծագոյն պարզեւը Տօվիլի մէջ 1920-ին 18 միլիոն Ֆր· էր, իսկ 1928-ին՝ 50 միլիոն:

Ծովուն, բախտախաղին կամ մարզական կարելիութիւններուն համար հետաքրքրական, մարզկային հոսքը կանգ չառներ· բնակութեան վայրերը երբեք բաւարար չեն ըլլար, հակառակ անոր որ նոր նոր պանդոկներ կը կառուցուին հետզհետէ: Աւելի ետք, անոնց վրայ կ'աւելնան վարձու կահաւորուած սենեակները առուներու մէջ: Անոնք զանազան դիներով կը խօսին յաճախորդներու բազմազան խումբերու:

Համեմատական այս դիւրութիւններուն քով քաղաքաչինութիւնը հպարտալի չատ բան չունի. հանրային վայրերու լուսաւորութիւնը տկար է, փոխադրամիջոցները անբաւարար, թղթատարական սպասարկութիւնը՝ անկանոն ու հեռաճայլը՝ անպատանելի: Առողջապահական պայմանները ալ ընդհանրապէս չեն յարգուիր ու Տիէփ, օրինակ, երկար տարեն կը պահէ աղտոտ կայանի մը համբաւը: Սակայն այս բոլորը արգելք չեն ըլլար որ ծբռանասցի կամ օտար եկուորներ ողողեն ծովեզերեայ գօտին, նոյնիսկ Փոթ տ'Ա-դիւռի վտանգաւոր մրցակցութեան յայտնութենէն ետք:

Պէտք է ըսել այսուհանդերձ, թէ ծովափնեայ կեանքը ու անոր սիրահարները որոնք խորհրդանիշն են գրօսասէր ընկերութեան մը, կարելի չէ ընդհանրացնել ամբողջ Ֆրանսայի: Այդ զանգուածը կը ներկայացնէ Ֆրանսայի բնակչութեան լուսանցքային մէկ չերտը որ տէր է գրօսանքի համար անհրաժեչտ ժամանակի ու դրամի:

ԲԱՂՀԱՆ

ԾՈՎՈՒ ԼՈԳԱՆՔԻՆ ԳԻՒՏԸ

Ամէն բան սկիզբ առաւ առողջական պատճառներէ· ԺԸ·դարու կիսուն երբ բժչկութիւնը չատ մը մարմնական ու նաեւ հոգեկան անհանգստութիւններու որպէս լաւագոյն դարման ծովեզերքի ճամբան ցոյց տալ սկսաւ հիւանդներու, մարդիկ կը կարծէի՞ն արդեօք թէ գրօսանքի նոր ոլորտ մը կը բացուէր ու անոր կապուած ձեռնարկութիւններու ընդարձակ դաշտ մը:

Ֆրանսայի նորմանտական ափերուն առաջին յաճախորդները Բրիտանացիներ եղան· անոնց երկրէն եկած էր ծովու լոգանքի նորաձեւութիւնն ալ: Միջերկրականը չատ հեռու էր անոնց համար: Այդ թուականին Փարիզ – Թուուվիլ միջոցը ապրընթաց ինքնաչարժով մը երթը ժամէն կարելի էր երթալ:

Առաջին Անգլիացիները եկան նախ Տիէփ· պէտք է ըսել որ Տիէփ անդրանիկն է նորմանտական լոգափիներուն: Երկար չտեւեց սակայն անոր առանձնաչնորհեալ դիրքը· լոգանքի սիրահարներուն բազմութիւնը գարճաւ նաեւ դէպի Սէն – Վալերի – ան – Էթրըթա եւ Ֆէքան: Տիէփի որպէս մրցակից կար յատկապէս Թուուվիլը որ ժողովրդականութիւն ըլլած էր Ա· Տիւմայի մէկ գրութեամբ, վիպագիրը 1831-ին միջոց մը հոն քնակած ըլլալով:

Շուտով, ծովու լոգանքը բժչկական բուժումի միջոց մը ըլլալով չինաց մէյն· ան գարճաւ ընկերութեան որոշ մէկ խաւին զբօսանքը: Լուի – Ֆիլիպի չրջանին քաղաքագէտ դէմքեր, գաղտուորներ, դիտուններ, արուեստագէտներ, ճար - տարարուեստի մարդիկ ամառները կը խուժէին նորմանտական ափերը: Այս բարմութեան ստեղծած իրարանցումէն խրթնած աւելի համեստ դասը որ ընդհանրապէս աւելի հետամուտ էր հանդարտութեան սկսաւ փնտռել փոքր անկիւններ աւելի ցած գիներով, որոնք ծանօթ ծովափներու մեծ ծախքը չէին պահանջեր: Ու այսպէսով ծովափեայ կայանները զանազանուեցան ու բազմազանացան:

Երկրորդ կայսրութեան սկիզբը Պրէօլի եւ Քուէզնոնի միջեւ տասնեակ մը ծովափներ կային որոնց ամէնէն կարեւորը Տիէփն էր մեծամասնութեամբ անգլիացի եկուորներով, ապա կու գար Թուուվիլը, որուն գլխաւոր յաճախորդները Փարիզի քաղքենի դասակարգէն էին: Նորագոյն ծովափներուն համար արուեստագէտներ քարոզչութիւն ընողի գերը կատարեցին· Տիւմա ու Ալֆոնս Քար ծանօթացուցին Թուուվիլը· իսկ Էթրըթա չատ բան կը պարտի Տըլաքրուային, Լիսթին, Շաթօպրիանին,

Շուտով ընդարձակ աւազակոյտներ արժեւորուեցան ու գործածելի ծովափներու վերածուեցան: Երկար չանքեր պէտք եղան Թուուվիլի որպէս մրցակից ստեղծելու համար Տօվիլը· ան եղաւ նաեւ ձիարչաւներու վայր մը որ 1875 Օգոստոս 15-ին 40 հազար բնակիչ ունէցաւ: Ինչպէս միւս ծովափները, Տօվիլ եւս երկաթուղիով Փարիզի կապուեցաւ· Տիէփի կապուած էր 1848-ին, Ֆէքան՝ 1856-ին, Թուուվիլ–Տօվիլ՝ 1863-ին եւլն·: Դարավերջին երկաթուղիներ կը հաստատուէին որոնք զուգահեռական էին ծովափին ու իրարու կը կապէին փոքր ու մեծ բոլոր ծովափները: 1914-էն առաջ զրեթէ աւարտած էր ծովափնեայ երկաթուղին:

Նախկին Գ·իւ իշխանութեան Բ· կիսուն երկաթուղիի ընկերութիւնը չատուկ կարգադրութիւններ կ'ընէր ծովափ այցելողներու համար: Տոմսակները կը ծախուէին տուեալ ժամանակի ու որոշ ուղղութեան մը համար, զեղչեալ գինով: Անոնց չաբաթավերջերուն ծովու լոգանքի տոմսակները, որոնք կը գործածուէին ամրան չրջանի չաբաթավերջերուն: 1871ին սպասարկութեան դրուեցան ամուսինքներու շոգեկառքերը որոնք գործի մարզոց աւրիթ կու տային Փարիզէն մեկնելու չաբաթ կէսօրէ ետք, միանալու համար ծովափ մեկնած իրենց ընտանիքներուն ու վերադառնալու Երկուչաբթի կէսօրէն առաջ: Առաջին չրջանին, ծովու լոգանքի վայրերուն չոգեկառքերը միայն ս· և ր· կարգեր ունէին. ժամանակ մը ետք միայն ստեղծուեցաւ պ· կարգը: 1918-էն ետք նոյնիսկ պատահեցաւ որ ամէնէն ժողովրդական ծովափները մեկնող կառախումբերը ս· կարգ չունենան:

Ժամանակի ընթացքին, ծովու լոգանքին տուած վայելքին քով, ծովափնեայ կայանները այլ գործունէներ ալ կը չնան հայթայթել: Տօվիլ եւ Տիէփ ձիարչաւներու մէջ մասնագիտացած են, սակայն խաղարաններու մէջ այլ խաղեր եւս խանդավառութիւն կը ստեղծեն:

Այս խաղարանները նախ վայտաչէն համեստ անակներ էին: Բ· Կայսրութեան չրջանին թաղապետութիւններ ու անանուն ընկերութիւններ ձեռնարկեցին տպաւորիչ չէնքերու կառուցումին, զանազան ոճերով: Այդ չրջանին խաղարանները միմիայն խաղավայրեր չէին, այլեւ՝ աչխարհիկ կեդրոն մը ուր կար ընթերցասրահ, երաժչտասրահ, մարզարան, պարահանդէսի սրահ ու երբեմն նաեւ թատրոն:

Երաժչտահանդէսներն ու պարահանդէսները գրաւիչ էին, սակայն բախտախաղը հետզհետէ աւելի ու աւելի կը գրաւէր ծովու սիրահարները, հակառակ հանրային բարոյականի չատագովներուն ցասումին: Բախտախաղի մեծագոյն պարզեւը Տօվիլի մէջ 1920-ին 18 միլիոն Ֆր· էր, իսկ 1928-ին՝ 50 միլիոն:

Ծովուն, բախտախաղին կամ մարզական կարելիութիւններուն համար հետաքրքրական, մարզկային հոսքը կանգ չառներ· բնակութեան վայրերը երբեք բաւարար չեն ըլլար, հակառակ անոր որ նոր նոր պանդոկներ կը կառուցուին հետզհետէ: Աւելի ետք, անոնց վրայ կ'աւելնան վարձու կահաւորուած սենեակները առուներու մէջ: Անոնք զանազան դիներով կը խօսին յաճախորդներու բազմազան խումբերու:

Համեմատական այս դիւրութիւններուն քով քաղաքաչինութիւնը հպարտալի չատ բան չունի. հանրային վայրերու լուսաւորութիւնը տկար է, փոխադրամիջոցները անբաւարար, թղթատարական սպասարկութիւնը՝ անկանոն ու հեռաճայլը՝ անպատանելի: Առողջապահական պայմանները ալ ընդհանրապէս չեն յարգուիր ու Տիէփ, օրինակ, երկար տարեն կը պահէ աղտոտ կայանի մը համբաւը: Սակայն այս բոլորը արգելք չեն ըլլար որ ծբռանասցի կամ օտար եկուորներ ողողեն ծովեզերեայ գօտին, նոյնիսկ Փոթ տ'Ա-դիւռի վտանգաւոր մրցակցութեան յայտնութենէն ետք:

Պէտք է ըսել այսուհանդերձ, թէ ծովափնեայ կեանքը ու անոր սիրահարները որոնք խորհրդանիշն են գրօսասէր ընկերութեան մը, կարելի չէ ընդհանրացնել ամբողջ Ֆրանսայի: Այդ զանգուածը կը ներկայացնէ Ֆրանսայի բնակչութեան լուսանցքային մէկ չերտը որ տէր է գրօսանքի համար անհրաժեչտ ժամանակի ու դրամի:

ԲԱՂՀԱՆ

«Հայը Պրունօ Ռոմանոյի Յուլերը» – ձեռմակ կողքով, 426 էջնոց հատոր մը, լոյս տեսած «Բէյրութ», 1986-ին: Հեղինակը՝ անծանօթ, ինչպէս եւ հրատարակչական տունը: Այսքան միայն: Ինքնա-դի՞ր, թարգմանութի՞ւն - յայտնի չէ: Լեզուական տուեալները չատ քիչ են – մաքուր արեւմտահայերէն կը գործածուի (միայն բառավերջի «ա» եւ «ո» ձայնաւորներէն հետ մունչ «յ»ն կը պակսի), «Տպագրիչին Խօսքը» մուտքի բաժնին մէջ կը կարդանք՝ «Յուլերը գրուած են մատիտով, մելանով, ինքնահոս գրիչով, տեղ - տեղ կարմիր, կապոյտ գոյներով, գրոցական տետրակներու վրայ թիւով մինչ հատ, վերջին տետրակը կէս մնացած· նաեւ այլ եւ այլ թուղթերու վրայ, երբեմն գեղնած, չատ տեղեր պատռուած, սրբագրուած, լուանցքներու մէջ յաւելուած, ձեռագիրը՝ անընթեռնլի, լեզուն՝ դժուարահասկնալի: Գրուած են բազմաթիւ լեզուներով, ինչպէս Ֆրանսերէն, Իտալերէն, գերմաներէն, նաեւ աբերէն, Թրքերէն, կան յունական եւ լատինական ասացուածքներ...

Ջանացի մէկ լեզուի վերածել, եւ ան եղաւ հայերէնը, որը մայրենի լեզուս ըլլալուն, օրօրոցէն մինչեւ պատանեկութիւն, ուրեմն՝ սրտիս լաւագոյնը կը խօսի»:

Տպագրիչը կը յայտնէ նաեւ թէ Հայր Ռոմանոն ծնած է Զուիցերիա, 1911-ին ու վախճանած է Նափոլի, 1944, Օգոստոս 15-ին, խլիրդէ: Երկրորդ աչխարհամարտի ընթացքին հոգեւոր հովիւ եղած է Ֆրանսական Ազատ Բանակին մէջ, վիրաւորուած Հոմմի առջեւ եւ կանխահաս մահը զգալով, մեզի անծանօթ ապագրիչին յանձնած է իր յուշերուն տրցակը (այս բոլորը անշուշտ կընայ ամբողջութեամբ սուտ ըլլալ՝ ծածկելու համար ինքնութիւնը բուն հեղինակին որ չատ դիւրաւ կընայ Պէյրութի Նոր Գրականութիւն չարժումը ըլլալ եւ կամ Փարիզի հայ ուսանողները...): Գիրքը երեք գլխաւոր թէմաներ ունի – կրօնը, սեռը եւ կեանքը: Անշուշտ նոյն բանն են այս երեքը որովհետեւ հեղինակին նպատակն է արտայայտել ամենաուրուն ու քնարերգական ոճով՝ կեանքի խայտանքը, ապրելու մուլուցքը, բացարձակին ձգտումը ու բարոյական փորձառութիւնը՝ մաքրուած մեզքի, չանցանքի սուտ զգացումներէն որոնք կրօնականներն ու բարոյախօսները աւելցուցած են անոնց վրայ: Սքանչելի ծրագիր՝ որ մարդիկ կը չանան իրականացնել պատմութեան սկիզբէն ի վեր: Զո՞հը այս ազատութեան, այս անկեղծութեան, վայելքի, հեշտանքի այս ինքնյքին - կեանքի քերումով խաթարուած կերպարանքները աւանդական սրբութիւններուն, (կրօն, սուրբ դիրք, Մարիամ, Յիսուս, Աստուած, Հայր Մեր), բոլոր «թապու»-ները սեռային գործարաններուն եւ արարքներուն որոնք կ'արգիլէին ամբողջ ընտանիք մը հայերէն պատժուած ու կոյս մնացած բառերու մուտք գործելու դրականութենէն ներս, ի վերջոյ ապրելու մեր լեզուին մէջ հարազատօրէն, 20-րդ դարու սեմին: Նոյնիսկ եթէ օտար լեզուէ թարգմանութիւն մըն է այս հատորը՝ հայերէնին որակը, ներքին կրակն ու կիրքը պիտի արդարացնէին մեր կարծիքը թէ՝ նոր, առողջ չունչ մը կը փչէ մեր գրականութեան այժմու հեղձուկ սենեակին - բուն մէջէն:

Ինայելու համար մարդոց նրբազգացութիւնը (հայ հասարակութեան հարիւրին ինիսունը «պոռնկապրութիւն» եւ «սրբապղծութիւն» պիտի կոչէր այս դիրքը), կը ներկայացնենք «ուղղափառ» հատուած մը մեր անծանօթ հեղինակէն:

«Ո՛վ զաւակս, հիմա մտիկ ըրէ ինձ:

Գարնան պեղեցիկ օր մը, բնութեան զարթնումին հետ, պերբերճանիկ մէկ բոպիկին, զգացի քու հիւլէին բաժանումը ինձմէ, մեկնումը ուրիշ անձի մօտ, քու մօր ծոցին ... Ա՛հ, բնութեան յաղեցումը, կատարելութիւնը, ստեղծագործութիւնը, վեհ նպատակը մարդկութեան...

Թանկագին զաւակս, երբ մօրդ հետ երկարած էինք բնութեան խորը, չքնեղը միացած, ձեռքերը ապուցուած, կոնքերը միակուռ, մեր սրտերը արագ - արագ

լինիսունը «պոռնկապրութիւն» եւ «սրբապղծութիւն» պիտի կոչէր այս դիրքը), կը ներկայացնենք «ուղղափառ» հատուած մը մեր անծանօթ հեղինակէն:

«Ո՛վ զաւակս, հիմա մտիկ ըրէ ինձ:

Գարնան պեղեցիկ օր մը, բնութեան զարթնումին հետ, պերբերճանիկ մէկ բոպիկին, զգացի քու հիւլէին բաժանումը ինձմէ, մեկնումը ուրիշ անձի մօտ, քու մօր ծոցին ... Ա՛հ, բնութեան յաղեցումը, կատարելութիւնը, ստեղծագործութիւնը, վեհ նպատակը մարդկութեան...

Թանկագին զաւակս, երբ մօրդ հետ երկարած էինք բնութեան խորը, չքնեղը միացած, ձեռքերը ապուցուած, կոնքերը միակուռ, մեր սրտերը արագ - արագ կը բաբախէին եւ քու հիւլէն ջերմութիւն ստացած չարժեցաւ, գոյանակուած յառաջ ընթացաւ ու պոռթկաց սրտիդ մէջ սիրտ մը ստանալու համար, եւ դուն ունեցար քու անհատականութիւնը:

. . . . . .

Յուշերս կը գրեմ քեզի համար ալ, կարգա՛, ո՛վ զաւակս: Երբ կը լացնես, երբ լաւ մը կ'ուրացնես, մէկդի նետէ զանոնք եւ քու կարգին գրէ յուշերդ քու զաւակիդ համար, իմ թոռանս համար, ինչպէս մեր նախահայրերուն իւրաքանչիւրը կերտեց իր կեանքը, իր գարաչրջանը, իր պատմութիւնը»:

ԳՈՀԱՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Այնան վերջին օրերուն, Դեկտեմբեր 18-ին, Պուշ - Տիւ - Ռոն նահանգի Վիթրոլ քաղաքին մէջ իր մահկանացուն կնքեց ապրիլեան սերունդի անզամներէն՝ Գոհար Ղազարեան: Ծնած էր Խարբերդ, 1905-ին:

Ինչպէս իր բոլոր ակնդակիցներն ու բախտակիցները իր կեանքը կը կրէ դըրամը հայ ժողովուրդի ահաւոր ողբերդութեան եւ կը խորհրդանշուի զաղթականի մը հազարումէկ զժուարութիւններով, զրկանքներով, պայքարներով եւ նուաստացումներով:

Իր ամբողջ ընտանիքը ձգած աքսորի ճամբուն վրայ, որբացած, մոլորած, ապաստան կը գտնէ ամերիկեան առաքելութիւններու որբանոցներուն մէջ եւ թափառումներէ յետոյ 1926-ին կը հասնի եւ կը հաստատուի Մարսէյլի՝ Սէն - Լուարտւարծանը: Կը կազմէ ընտանիք: Կը չարունակէ կեանքի դժուար պայքարը, երբեմն անհատապես, մանաւանդ իր ամուսնոյն՝ Յակոբ Ղազարեանի անժամանակ մահուան: Կը հոգայ իր երեք մանչ զաւակներուն ապրուստը եւ կ'ապահովէ անոնց դասախարակութիւնը: Կ'ունենայ հայ ընտանիքի մօր մը յոյզերն ու ուրախութիւնները, Կ'ունենայ մանաւանդ իր զաւակներուն ընդմէջէն սիրոյ, դուրգուրանքի, հաւատարմութեան, երախտապիտութեան եւ ընկերային բարձրացումի արդար գոհունակութիւնները:

Պարզ, համեստ, խնայող, նկարագրով՝ ազնիւ, համակերպող եւ միշտ լաւատես· բնաւորութեամբ՝ դիւրահաղորդ եւ կատակասէր· խառնուածքով՝ քաջ եւ տոկուն, Գոհար Ղազարեան իմաստաւորեց նաեւ իր հայ կնոջ ազգային եւ քաղաքական կեանքը, ծառայած ըլլալով իր ժողովուրդին, իր համեստ մասնակցութիւնը բերած ըլլալով հաւաքական կեանքին Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի շարքերէն ներս, որպէս անդամուհի Սէն - Լուի մասնաճիւղին: Ան հոգեպէս միշտ կապուած մնաց այս չրջանին ուր անցուցած էր իր կեանքի ամէնէն լեցուն եւ դալար տարիները:

Գոհար Ղազարեանի համար Հայրենիքը, հայ հողը եղաւ միշտ տեւական ապրում մը եւ հայ դիրն ու մշակոյթը Խոյան պաշտամունքի: Դպրոց չէր տեսած: Այբուբենը սորված, դրած ու գծած էր անապատներու աւազին վրայ, բայց ընթերցասէր էր: Հայ թերթը, «Յառաջ»ը եղաւ իր առօրեայ աղբիւրը, մշակութային, ընկերային անունդը եւ հայ դիրքը ևս ընկերացաւ իրեն:

Գոհար Ղազարեաններու սերունդի մեկնումով մեր ազգերուն տակէն ան մը հայրենի հող է որ կը տահի, մեր հոգիին - բէն ներս հայկականութեան չունչ մըն է որ կը ցամքի: Այս անփոխարինելի սերունդն է որ մեղի փոխանցեց կամքը՝ պայքարելու, ոգին՝ նուիրուելու եւ ծառայելու, հաւատքը՝ տոկալու եւ յոյսը չարունակելու համար ընթացքը մեր պատմութեան:

Գոհար Ղազարեանի յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 20-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Ս· Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցին: Թաղման կարգին նախագահեց՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան իր չուրջը ունենալով Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան, Եղիշէ Աւագ Խաչակիր Քահանայ Փանոսեան, Շահան Աւագ Խաչակիր Քահանայ Տէտէեան եւ Գրիգորիս Քահանայ Քէշիշեան, Դամբանականներ խօսեցան՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան որ գծեց Գոհար Ղազարեանի կեանքի ճանապարհը, եւ Կարօ Յովսէփեան որ վեր առաւ ննջեցեալին արժանիքները եւ չեչտեց ապրիլեան սերունդի ճակատագիրը, տեղը մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ եւ փոխանցած աւանդները: Մարմինը ամփոփուեցաւ Վիթրոլի գերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանին մէջ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՏՕՆԸ

Լիոնի եկեղեցին, ի յիշատակ իր գլխաւոր բարերարին, կը կրէ Սուրբ Յակոբ անունը: Ամէն տարի հանդիսաւորապէս կը տօնուի Ս· Յակորը, մասնակցութեամբ անոնց որոնք Լիոնէն կամ շրջակայքէն, կանոնաւորապէս կը յաճախեն եկեղեցի, կը մշակեն, կամ կը չնորհակալ սեղաններ՝ պարարտած ծաղիկներով:

Ձաչին բացումէն առաջ, իրականացաւ բան մը, որուն կը սպասուէր առենէ մը ի վեր: Պետրոս Գալաքճեանի տրուեցաւ «Ս· Ներսէս Շնորհալի» չքանչանը, պատչաճ կոնդակով մը՝ զրկուած Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ: Արժանի զըտնահատանք մը, ինչպէս որ նչեց Նորվան Եպիսկ·, արարողութեան ընթացքին: Թերեւս ոչ մէկ աշխարհական այնքան յարատեւօրէն իր օժանդակութիւնը բերած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիին –Տէսին, Վալանս կամ Լիոն– որքան Պ· Գալաքճեան: Ծափահարուեցաւ: Առ ի չնորհակալութիւն, կարդաց Երկար զրութիւն մը՝ ուր կ'ընդգծէր նաեւ եկեղեցւոյ չուրջ բոլորուած անճերու եւ միութիւններու կատարած արդիւնաւէտ աչխատանքը:

***

Երբ ամէն արարողութիւն վերջ գտաւ տաճարին մէջ –եւ վերջ գտան նաեւ բարեկամական խօսակցութիւնները– ժողովուրդին մէկ կարեւոր մասը անցաւ քովի սրահը՝ ուր Կապոյտ Խաչի, Կարմիր Խաչի եւ Տիկնանց Միութեան անդամուհիները պատրաստած էին հիւրընկալ սեղաններ՝ զարդարուած ծաղիկներով:

Ճաչին բացումէն առաջ, իրականացաւ բան մը, որուն կը սպասուէր առենէ մը ի վեր: Պետրոս Գալաքճեանի տրուեցաւ «Ս· Ներսէս Շնորհալի» չքանչանը, պատչաճ կոնդակով մը՝ զրկուած Ամենայն Հայոց Հայրապետին կողմէ: Արժանի զըտնահատանք մը, ինչպէս որ նչեց Նորվան Եպիսկ·, արարողութեան ընթացքին: Թերեւս ոչ մէկ աշխարհական այնքան յարատեւօրէն իր օժանդակութիւնը բերած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիին –Տէսին, Վալանս կամ Լիոն– որքան Պ· Գալաքճեան: Ծափահարուեցաւ: Առ ի չնորհակալութիւն, կարդաց Երկար զրութիւն մը՝ ուր կ'ընդգծէր նաեւ եկեղեցւոյ չուրջ բոլորուած անճերու եւ միութիւններու կատարած արդիւնաւէտ աչխատանքը:

Ճաչը անցաւ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ չնորհիւ ժպտերես սրիկիններու եւ օրիորդներու աչխոյժ ծառայութեան եւ նաեւ հանդիսավար Օննիկ Աբրահեանի չնորհքներուն, պահելու համար սեղանակիցները միշտ արթուն ու ուչադիր: Հանդիսավարը ծանօթացուց ներկաները մեր դասական դրոցներու բանաստեղծութիւններէն ոմանք: Ցայտոդեցաւ իր դերին մէջ:

Իրենց երգերով մասնաւորապէս ծափահարուեցան Տիկին Տէյիրմէնճեան եւ Հայաստանէն հիւր Պարգեւ Ա· Քհնյ· Ցարութիւնեան ու նաեւ անչուչտ Կոմիտաս երգչախումբը՝ իր երկու մեներգչուհիներով՝ Այտա Ատամեան եւ Ռեմա Գուլումեան, որոնց գուգերգը ունկնդրուեցաւ խոր լռութեան մէջ, ինչ որ սովորական բան չէ մեր հաւաքոյթներուն ընթացքին:

Մեծ հաճոյք պատճառեց Լիւք Լոթրէյի ելոյթը: Փողով նուագեց «Կոռունկը»: Այս Ֆրանսացի երիտասարդը հայ երաժչտութեան մօտեցած է Տիկին Տէյիրմէնճեանի դրդումով:

Ծօսք առին Վրթանէս Ա· Քհնյ· Տէրոէրեան, հովիւ Շարվիէօ – Փոն տը Շէրիւլի համայնքէն եւ Լիոնէն՝ Խահակ Քհնյ· Հեքիմեան: Երկուքն ալ ծանրացան հայապահպանման անհրաժեչտութեան վըրայ եւ ասոր ազդակ՝ հայ դպրոցի: Այս առթիւ, իրաւացիօրէն, նչուեցան Նորվան Եպիսկ·ի չանքերը վառ պահելու համար Փափազեան ամէնօրեայ դպրոցը, որ այս տարեչրջանին ունի աւելի քան քառասուն աչակերտ, մինչ սկսած էր տասնեակով մը: Բանախօսները կոչ ըրին նիւթական օժանդակութեան: Անհրաժեչտ:

Ազգային Միութեան նախագահ Ռիչար Կազարեան չնորհակալութիւն յայտնեց երեք կանացի միութիւններուն իրենց ըսպասարկութեան համար եւ ներկաներուն՝ որոնց մէջ նչեց, մասնաւորապէս, Կրնոպլի հայ համայնքին եռանդուն ծառայողներէն Ժ· Արապեան եւ Ռ· Անտոնեան, որոնք եկած էին ընտանեօք· նչեց ներկայութիւնը Շարլ Սինանեանի, որ նախագահն է Ֆրանսայի կառքի կայաններու արհեստակցական Միութեան եւ իր կնոջ: Պատուոյ սեղանին կը մասնակցէին նաեւ ընտանեօք Սեպուհ Սարեան, Մարզար Մարզարեան, Ռոպէր Տօնիկեան, նախագահ Ֆրանսահայ Բժիչկներու Միութեան եւ կինը, նախագահուհի Բարեգործական մասնաճիւղին: Ներկայ էր նաեւ Գեղամ Կանանեան՝ նոր նախագահ Վիլէօրպանի Հայ Մչակոյթի Տան: Պ· Կանանեան պիտի չանայ աչխուժացնել համայնքը, կազմակերպելով քանի մը մչակութային հաւաքոյթներ:

Վիճակահանութիւն մը եւ ամէնօրեայ դպրոցին ի նպաստ հանգանակութիւն մը մտա կը կազմէին ճաչին: Անցան յաջող: Թերեւս ոչ այնքան՝ որքան կը փափաքէին կազմակերպողները:

Յերեկոյթը փակեց Նորվան Եպիսկ· կոչ ընելով միութեան, հաստատ հաւատքի եւ յարատեւ չանքերու՝ հայերէն լեզուի պահպանման համար, բոլորուելով եկեղեցւոյ չուրջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐՈՑ

ԹԷՈԴԻԿ

ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷՔ ԽԱՐԲԵՐԴԻ

14·- Գօնագ Ալմագ, 22 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Մատթէոս Քահանայ Մանուկեան· - Ծնած 1856-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Պօղոս, ուսած անդ, 1887-ին ձեռնադրուած ի Տիգրանակերտ՝ Արիստակէս Եպիսկոպոս Դերձակեանէ: Ազգասէր վիճակին բերմամբ հոգագործութիւն ալ կ'ընէր: Նահատակ:

15·- Սարը Գամիշ, 58 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին: Գիւղիս ժողովուրդը կը հովուէր Շըխաճխի Տ· Մկրտիչ:

16 - 20·- Խըրաճ, 10 տուն, Եկեղեցին Ս· Գէորգ: Մուգուր Օղլու, 40 տուն, Եկեղեցին Ս· Մինաս: Էլէմիշ կամ Ալամիշիկ, 13 տուն, Եկեղեցին Ս· Գէորգ: Վերին Խոխ եւ Վարի Խոխ, 45 տուն, առաջնորդական եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Գրիգորիս Քահանայ Մանուկեան· - Ծնած 1848-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Պօղոս, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1903-ին ձեռնադրուած Պետրոս Եպիսկոպոս Թահմիզեանէ: Նահատակ:

21·- Կարմրի (Համանուն գիւղ երկնկա եւ Ձմչկածագ ալ ունին), 85 տուն (240 հոգին Լուսաւորչական եւ 180-ը Բողոքական), Եկեղեցին Ս· Լուսաւորիչ՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Աստուածատուր Քահանայ Տէր - Յուսիկեան· - Ծնած 1858-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Նոյն (Իստամպուլեան), քահանայորդի, ուսած Պուլտուր (Օսնիա), ուսուցիչ, 1899-ին ձեռնադրուած յեզեսիա՝ Խորէն Եպիսկոպոսէ, անդամ Գաւառական եւ Կրօնական Ժողովոյ: Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին «Արժանաւոր եւ յարգելի քահանայ մը»: Նահատակ:

Պատ· Յովհաննէս Ղազարոսեան կը պատմէ մեզ թէ Տէր Աստուածատուր մտերիմ ըլլալով Պսակ Վարդապետի՝ յաչս կառավարութեան կասկածելի նկատուած էր: Կը կանչեն զինք եւ կը սոխլեն որ ցոյց տայ այն տեղը՝ ուր խոյլուցիք եւ կարմըրիցիք իրենց զէնքերն էին պահած· կ'ուրանայ: Անհերետկելի չարչարանք, ապա իբր թէ ցոյց պիտի տայ զէնքերուն թաղատեղը՝ ճամբան հորի մը մէջ կը նետուի· չարագործները կ'ազատեն, կըրկին չարչարանք, պայտում ոտից եւ հոն մահ·

22·- Շնքիլ կամ Շէն Թիլ, 45 տուն, Եկեղեցին Ս· Սարգիս՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Մամբրէ Քահանայ Գասպարեան· - Ծնած 1868-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Կիրակոս, ուսած անդ, ուսուցիչ, 1890-ին ձեռնադրուած Ղեւոնդ Եպիսկոպոս Շիչմանեանէ, անդամ Մամուրէթ Ազիզի Դատաստանական եւ Կրօնական Ժողովոյ, 1894-ին մասնութեան մը հետեւանօք 14 ամիս քանտարկեալ ի Մամուրէթ Ազիզ: Նահատակ:

23·- Փարչանլ կամ Բէռչենճ, 180 տուն (470 հոգին Լուսաւորչական, 160-ը Բողոքական եւ 50-ը Կաթոլիկ), Եկեղեցին Ս· Փրկիչ՝ որուն աղցատը ու այրիացեալ երէցն էր

Բառնաբաս Քահանայ Գասպարեան·- Ծնած 1875 Օգոստոս 18-ին Շնթիլ, աչխարհական անուամբ Աստուր, ուսած Մամուրէթ Ազիզի Կեդրոնական վարժարանը, ուսուցիչ, 1906 տարւոյ Գիւտ Խաչին ձեռնադրուած Կեսարիա՝ Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեանէ ծննդավայրին եկեղեցւոյն վրայ, ուրկէ հոն փոխադրուած· Նահատակ:

Գիւղիս Կաթոլիկ Հայոց հովիւն էր

Հ· Պօղոս Գազանճեան· - Ծնած 1879-ին Արաբկիր, ուսած Խարբերդ եւ ձեռնադրուած 1907-ին· Քահանայ· Նահատակ:

24·- Վարդաթիլ, 70 տուն, Եկեղեցին Ս· Գէորգ՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Աւետիս Քահանայ Պաղտասարեան·- Ծնած 1860-ին, բնիկ, աչխարհական անուամբ Նոյն (Տէրտէրեան), ուսած անդ, 1898-ին ձեռնադրուած յեզեսիա Խորէն Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ· Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին· «Հրեչտակի պէս քահանայ մը»: Նահատակ:

25 - 26·- Թլանցիկ, հինգ տուն, Եկեղեցին Ս· Սարգիս· Գայլու կամ Քէյլի, 27 տուն, Եկեղեցին Ս· Կիրակոս՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Բենիկ Քահանայ Վարժապետեան· - Ծնած 1882-ին Փարչանլ, աչխարհական անուամբ Գարեգին, ուսած անդ եւ «Եփրատ» Գօլէճ, 12 տարի երաժիչտ - ուսուցչի պաչտօն վարած ի գիւղօրէս Խարբերդի, 1911 Յուլիս 25-ին ձեռնադրուած ի Մէկրէ Զաւէն Եպիսկոպոս Տէր - Եղիայեանէ· Ազգի տարին քաղաք փոխադրուած էր, իբր առաջնորդ հովիւ Ս· Յակորայ· Նահատակ:

27 - 28·- Գեղվանիֆ (Համանուն գիւղ՝ Վերին Բասեն ալ ունի), 26 տուն, Եկեղեցին Ս· Նչան· Երդմնիկ, 70 տուն, Եկեղեցին Ս· Աստուածածին՝ ուր կը պաչտօնավարէր

Յակոբ Քահանայ Նաճարեան· - Ծնած 1868 Ապրիլ 7-ին Զերմուկ (Տիգրանակերտ), աչխարհական անուամբ նոյն, ուսած անդ, 1899 Մայիս 30-ին ձեռնադրուած Խորէն Եպիսկոպոս Մխիթարեանէ, քահանայագործած անդ, Զնգուչ, Արզնի Մատէն եւ հուսկ ուրեմն Երզմնիկ· Խարբերդի առաջնորդ Պսակ Վարդապետ կը գրէ իր մասին· «Խելօքիկ եւ պարկեչտ եկեղեցական մը»· Նահատակ:

(Շար· 157)

ԼԻՈՆ.-

Պր. Ճիվպրայէլ Պահատուրեան,

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Սէրժ Պահատուրեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժաք եւ Ֆլորին Տէյիրմէնճեան եւ զաւակները,

Տիկին Նուրիձա Հիլպաքեան,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Միհրանեան,

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Պահատուրեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Սիմոն Պաթմազեան եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Արթին Պաթմազեան,

Տէր եւ Տիկին Արա Պաթմազեան,

Տէր եւ Տիկին Կարօ Հալեպլի,

ինչպէս նաեւ Պաթմազեան, Հարբութլեան, Ուղուրլեան, Փանոսեան, Տը Փութօ, Յարութիւնեան, Պալեան, Գիւլճա, Իշլի բնտանիքները եւ բնտանեկան բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ - մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ աղգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Պաթմազեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 26-ին, 72 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 29, ժամը 10-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին

295 Ռիւ Պուալօ

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի կիլոթիէռի նոր գերեզմանատունը:

Յուղակցութիւն՝ առմաթով:

LYON. -

Monsieur Djibraïl Bahadourian, son époux,

Monsieur et Madame Arthur Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Armand Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Serge Bahadourian et leurs enfants,

Monsieur et Madame Jacques et Florine Deyirmendjian et leurs enfants,

Madame Nourica Hilbakian,

Monsieur et Madame Michel Mihranian,

Monsieur et Madame Michel Bahadourian et leur fils,

Monsieur et Madame Simon Batmazian et leur fils,

Monsieur et Madame Artin Batmazian,

Monsieur et Madame Ara Batmazian,

Monsieur et Madame Garo Halepli,

Les Familles Batmazian, Harpoutlian, Oughourlian, Panossian, De Poutot, Haroutunian, Balian, Culha, Isli, parents et alliés

ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME AZADOUHI BAHADOURIAN

(*Née Batmazian*)

leur épouse, mère, grand-mère, sœur, tante, parente et alliée, survenu le 26 décembre 1990 dans sa 72ème année.

Les obsèques auront lieu le samedi 29 décembre à 10 heures en l'église arménienne St. Jacques 295 Rue Boileau, Lyon. L'inhumation aura lieu au nouveau cimetière de la Guillotière.

Condoléances sur régistre.

Տիկին Թագուհի Թօփալեան (քոյրը)

Պր. Կարապետ Թօփալեան,

Տէր եւ Տիկին տոքթորներ՝ Ժան - Փիէռ եւ Եվլլի Մեսլէն եւ զաւակները՝ Ֆիլիփ եւ Պարպարա,

Թօփալեան ընտանիքը

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, աներձագին, մօրեղբօր՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՄԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 25-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի մաթերիմ չրջանակի մէջ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ ԹՒԹՒԷՆ.- Տիկին Շաքէ Այտանեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն մահուան Ա. տարելիցին ի յիշատակ:

*

ՄԱՐՍԷՅ.- Տիկին Ալիս Պիւզիւքեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակի իր ամուսնոյն՝ Մկրտիչի եւ ծնողաց Ամաեանի եւ Սահակ Յարութիւնեանի:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տիկին Սոնա Փանոսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փանոսեանի:

*

Ինչպէս ամէն Ամանորի Տիկին Ապտնի Սիանի մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօր՝ Տիկին Տօնիկ Ղամպարեանի:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Յունուար 1, Կապոյտ տարեմուտ, Գ. օր Ծննդեան պահոց:

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ.- Օր. Մ. Ղազարեան 300 Ֆր.:

*

ՓԱՐԻԶ.- Տէր եւ Տիկին Մ. Պզտիկեան 200 Ֆր.:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՒԱՓՈՑՆ ԵՐՇԻԿ
— PASTERMAS - SOUDJOUKS —

SALAISONS
AGOP
11 et 13, rue de l'Union
94140 ALFORTVILLE
pour tous renseignements :
43. 75. 29. 91

ՏՕՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ
ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԵՐ
SARKIS BOGHOSSIAN

Iconographie Arménienne
Catalogue de reproductions en noir et en couleurs de 720 pièces de sa collection
CARTES, VUES, COSTUMES, SCENES D'HISTOIRE
Գիմի՝ 1·350 Ֆր·
«Pas moins de sept cent vingt objets d'art, photos, peintures, gravures en noir et blanc ou en couleurs, en majorité inédits, reproduits et classés par origine géographique, font de cet ouvrage d'arménologie, unique en son genre, le monument iconographique et historique de la civilisation arménienne du quinzième au vingtième siècle, que l'on n'espérait plus après plusieurs projets abandonnés».
Peroncel - Hugoz, ''LE MONDE'', 27/02/88.

Récital de Poésie Arménienne
DU Ve SIECLE JUSQU'A 1900
118 titres — 4 cassettes de 90 mn. durée 6 heures
ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ
ԱՄՄՈՒՆՔ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ
Գրաբարեան էջեր – Միջնադարեան գանձեր – ժողովրդական քաւահիւսուքիւն
Տաճնեմիններորդ դար – 1990-ի չուրջ
Գիմի՝ 300 Ֆր·
Կը վաճառուի
Librairie SAMUELIAN
51, Rue Monsieur-Le-Prince
Paris 6e — Tél. : 43 - 26 - 88 - 65
Librairie PALOUYAN
9, Rue de Trévise
Paris 9e — Tél. : 45 - 23 - 24 - 97

NOEL ARMENIEN
LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE ST. - JEROME
organise
UN
DINER DANSANT
Samedi 5 Janvier à 21 heures
Dans la Salle VASBOURAGAN
de la Maison de la Culture
12 - 14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
Animation assurée par le Disc - Jockey MARC
Renseignements et réservations :
91.66..08.03 - 91.66.96.39 - 91.66.55.91

AIDE ALIMENTAIRE D'URGENCE A L'ARMENIE

COMMUNIQUE

A l'issue d'une réunion de l'ensemble des associations humanitaires et des Eglises arméniennes, tenue le 21 décembre dernier,
une commission provisoire pour l'aide alimentaire à l'Arménie a été créée, représentée par la *Croix Bleue des Arméniens de France, Aznavour pour l'Arménie, l'UMAF* et *SOS Arménie*.

Lors de sa première réunion de travail tenue ce jour, cette commission a adressé le telex suivant à Monsieur *Vasken MANOUKIAN*, Président du Conseil des Ministres à Erevan :

'' Monsieur le Président,

A l'initiative de ses associations humanitaires, la communauté arménienne de France envisage une aide alimentaire à l'Arménie.

Nous vous prions de nous communiquer dans les plus brefs délais une liste des aliments de base essentiels nécessaires pour nous permettre de cibler notre action et d'en organiser l'expédition.

Respectueusement,

La Commission d'Aide Alimentaire ''

Dès réception de la réponse, la Commission sera en mesure de définir la priorité de son action.

La somme de 450.000 F. est d'ores et déjà mise à disposition pour la réalisation de cette aide alimentaire par les associations présentes à la réunion.

Pour participer à cette action, il vous est possible d'adresser vos dons dès ce jour, aux adresses suivantes :

— CBAF Conseil d'Administration :
17, rue Bleue, 75009 Paris
— SOS Arménie :
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris
— Aznavour pour l'Arménie :
76/78, Champs - Elysées, 75008 Paris

en libellant vos chèques à :
''(nom de l'association de votre choix) — AIDE ALIMENTAIRE''.

COMMISSION
D'AIDE ALIMENTAIRE

Paris, le 27 Décembre 1990

ՅԱՒԱՏԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Էլօլա Սաուանի մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն՝ Պր. Գամբլօ Գօլեթայի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոհանի, Տէր եւ Տիկին Յառակ Տէրտէրեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի՝ Ժիւլիա Կոթիկէի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ամրի Մարիսէթ եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կոնոհանի եւ զաւակներուն եւ համայն բնտանեկան պարագաներուն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, քրոջ, տալոջ, մօրաքրոջ՝ Լուիզ Գոլեթահի (Ծնեալ Կոնոհան) մահուան առթիւ:

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +
présente ses meilleurs vœux pour l'année 1991
et souhaite une bonne fête de Noël
ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը յաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը